T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

TEKNO-POLİTİKA VE SOSYAL KİMLİK: DİJİTAL PLATFORMLARDA ÇEVRE GÖNÜLLÜLERİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMALARI

Doktora Tezi

NESLİHAN BULUR

İSTANBUL, 2025

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI
İLETİŞİM BİLİMLERİ BİLİM DALI

TEKNO-POLİTİKA VE SOSYAL KİMLİK: DİJİTAL PLATFORMLARDA ÇEVRE GÖNÜLLÜLERİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMALARI

Doktora Tezi

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN BOSCHELE
2. Üye	: Prof. Dr. Nazife GÜNGÖR
3. Üye	: Prof. Dr. F. Neşe KAPLAN
4. Üye	: Prof. Dr. Artun AVCI
5. Üye	: Doç. Dr. Ümit SARI

İSTANBUL, 2025

ÖZET

TEKNO-POLİTİKA VE SOSYAL KİMLİK: DİJİTAL PLATFORMLARDA ÇEVRE GÖNÜLLÜLERİ VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ TARTIŞMALARI

Kimlik temelli siyaset, dijitalleşme ve küreselleşmenin etkisiyle günümüz siyasal alanında merkezi bir rol oynamaktadır. Sosyal kimlikler hem bireysel aidiyetleri hem de tarihsel ve kültürel bağlamları kapsayarak siyasal tutumları belirlemekte; dijital platformlar ise bu kimliklerin inşasını ve siyasal mobilizasyonunu şekillendiren önemli kamusal alanlara dönüşmektedir. Bu çerçevede, "tekno-politika" kavramı sosyal kimliklerin dijital kamusal alandaki varoluşunu ve faaliyetlerini analiz etmek için bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır. Özellikle marjinalize edilen gruplar için dijital ortamlar, temsilin ve dayanışmanın yeniden üretildiği alternatif siyasal alanlar yaratmaktadır. Toplumun giderek daha fazla platformlaştığı ve dijital platformların toplumsal ve politik nüfuzunun arttığı günümüzde kimlik hareketlerinin politik konumlarla sıkı bir ilişki içerisinde olması da sosyal kimlik olgusunu, tekno-politika kavramıyla daha da ilişkili hale getirmektedir. Bu kavramların karmaşık etkileşimini anlamak, günümüz siyasi ve toplumsal dinamiklerini anlamak açısından önem arz etmekte; bu araştırmanın da çıkış noktasını oluşturmaktadır. Kimlik hareketlerinin günümüz dünyasında politik konumlarla sıkı bir ilişki içerisinde olduğu ve bu süreçlerde dijital platformların önemli bir role sahip olduğu önermesinden hareket edilen bu çalışmanın amacı, çevre gönüllülerinin sosyal kimlik aidiyeti kapsamında çevrimiçi etkileşimlerini incelemek; bu bağlamda sosyal kimliklerinin politik konumlanışını ve dijital faktörlerin bu sürece etkisini analiz etmektir. Bu doğrultuda araştırma tasarımı, derinlemesine görüşmelerden oluşan niteliksel analiz ile bilgisayımsal analiz ve içerik analizi kombinasyonundan oluşan niceliksel analize dayanmaktadır. İklim değişikliğinin, yirmi birinci yüzyılın etkin politikalar geliştirilmesi ve uygulanması planlanan kritik sosyo-politik sorunlarından biri olması nedeniyle, iklim değişikliği tartışmaları, dijital platformlarda çevre gönüllülerinin sosyal kimlikleriyle dahil olabilecekleri potansiyel bir etkileşim alanıdır. Sosyal kimliğe sahip her bir bireyin, aynı zamanda aidiyet hissettiği toplulukla, paylaşılan içerikler üzerinden de etkileşime girmesi ve sosyo-teknik dinamikleri daha kapsamlı analiz edebilmek adına, nitel analize ek olarak, nicel analiz de gerçekleştirilmiştir. Nicel analiz için; hem toplumsal ve politik konuların günlük olarak tartışılabildiği kamusal dinamikleri sağladıkları hem de editoryal konsepte sahip oldukları için araştırma tasarımına uygun bulunan Twitter ile Ekşi Sözlük tercih edilmiştir. Aynı zamanda, iki platformun birbirinden farklı kimlik seçenekleri sunan arayüze sahip olması da teknik dinamiklere dair anlamlı bulgular edinmeyi mümkün kılmaktadır. "Çevre gönüllüleri" ve "iklim değişikliği tartışmaları" üzerinden yürütülen bu çalışmada hem tekno-politika kavramı çerçevesiyle sosyal kimlik ve bu bağlamda kimlik siyasetinin ele alınışı hem de yapay zeka teknolojilerinin de dahil edildiği çok yöntemli araştırma tasarımından yararlanılmış olması bu çalışmanın literatüre katkısını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular temel olarak, sosyal kimliklerin politik konumlanışında hangi sosyo-teknik dinamiklerin etkili olduğunu ve bu dinamiklerin politik bir aktör olarak rolünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: tekno-politika, sosyal kimlik, kimlik siyaseti, iklim değişikliği, dijital platformlar.

ABSTRACT

TECHNO-POLITICS AND SOCIAL IDENTITY: ENVIRONMENTAL VOLUNTEERS AND CLIMATE CHANGE DISCUSSIONS ON DIGITAL PLATFORMS

Identity-based politics plays a central role in contemporary political spheres, shaped by the dynamics of digitalization and globalization. Social identities, encompassing both individual affiliations and broader historical-cultural contexts, significantly influence political attitudes, while digital platforms have evolved into critical public arenas for the construction and mobilization of these identities. In this context, the concept of "techno-politics" offers a comprehensive framework to analyze the presence and practices of social identities within the digital public sphere. Particularly for marginalized groups, digital environments generate alternative political spaces where representation and solidarity are continuously reconfigured.
As society becomes increasingly platformized and digital platforms gain growing socio-political influence, the close entanglement of identity movements with political positioning renders the phenomenon of social identity even more intimately connected with the concept of techno-politics. Understanding the complex interaction between these concepts is crucial for grasping the political and social dynamics of the present era and constitutes the departure point of this study. Based on the premise that identity movements today are tightly linked to political positions and that digital platforms play a crucial role in this process, this study aims to examine the online interactions of environmental volunteers through the lens of social identity. It further analyzes the political positioning of these identities and the influence of digital factors in this context. Accordingly, the research design combines qualitative methods, including in-depth interviews, with quantitative approaches such as computational and content analysis. Given that climate change constitutes one of the most pressing socio-political issues of the 21st century—requiring the development and implementation of effective global policies—it serves as a fertile domain for environmental volunteers to engage with digital platforms through their social identities. Since individuals interact with both their communities and broader public discourse through shared content, a quantitative analysis was also conducted to more comprehensively understand socio-technical dynamics. For the quantitative analysis, Twitter and Ekşi Sözlük were selected due to their editorial structures and their function as public arenas where social and political issues are discussed daily. Additionally, the distinct identity configurations offered by these two platforms enable the extraction of meaningful findings regarding their technical affordances. This study, situated at the intersection of environmental volunteerism and climate change discussions, contributes to the literature by addressing social identity and identity politics through the framework of techno-politics and by employing a multi-method research design that incorporates artificial intelligence tools. The findings underscore the socio-technical dynamics that shape the political positioning of social identities and highlight the evolving role of these dynamics as political actors in digital contexts.

Keywords: techno-politics, social identity, identity politics, climate change, digital platforms.

ÖNSÖZ

Bu tez, akademik yolculuğumun en önemli duraklarından biri oldu. Çalışmam boyunca bana rehberlik eden, yönlendirmeleriyle çalışmamı daha derinlemesine geliştirmemi sağlayan değerli danışmanım Prof. Dr. Filiz AYDOĞAN BOSCHELE'e en içten teşekkürlerimi sunarım. Kendisi, bilimsel titizliği ve eleştirel bakış açısıyla bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösterdi. Aynı zamanda akademiye dair yaptığımız uzun sohbetlerle, benimle paylaştığı deneyimleriyle akademik hayata dair de çok değerli kazanımlar edinmemi sağladı. Tez jürimde yer alarak vaktini ayıran ve kıymetli yorumlarıyla çalışmamı daha da olgunlaştıran Prof. Dr. Neşe KAPLAN'a teşekkür ederim. Değerli katkıları ve yapıcı eleştirileri sayesinde araştırmamı daha kapsamlı bir çerçevede ele alma fırsatı buldum. Ayrıca, tez savunma jürimde yer alarak kıymetli zamanlarını ayıran Prof. Dr. Artun AVCI ve Doç. Dr. Ümit SARI'ya tezime göstermiş oldukları ilgi ve destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte karşılaştığım her zorlukta yanımda olan ve en büyük teşekkürü hak eden kişi Sevgili Dr. Öğr. Üyesi Sadettin DEMİREL. Tezimle ilgili yöntembilimsel ve teknik konularda sunduğu destek elbette çok kıymetliydi, ancak ona olan en büyük minnetim, bana verdiği sarsılmaz duygusal destek için. Bu yolculuk boyunca yaşadığım her zorlukta yanımda oldu, tereddüt ettiğimde cesaret verdi, düştüğümde beni yeniden ayağa kaldırdı. Yorulduğumda dinlenmem için bana alan açtı, devam edebilmem için gücümü hatırlattı. En umutsuz anlarımda bile başarabileceğime benden daha çok inanarak, bu süreci benim için daha anlamlı ve dayanılır kıldı. Bu süreç onun varlığı ve desteği olmadan tamamlanamazdı. O'na sonsuz teşekkür ediyorum.

En büyük desteği aldığım kişilerden diğer ikisi de canım annem Neriman BULUR ve babam Enver BULUR oldu. Onlar, yalnızca bana sağladıkları yaşam koşullarıyla değil; koşulsuz sevgileri, sabırları ve inançlarıyla da bu yolculuğun en büyük dayanak noktalarıydı. Akademik çalışmalarımın her aşamasında benimle gurur duyduklarını bilmek, en zor anlarda bile devam edebilmem için en büyük motivasyon kaynağımdı. Bana sundukları sonsuz destek, sadece bu tezin değil, hayatımdaki pek çok başarının temelinde yer alıyor. Onlara, varlıkları için minnettarım.

Bu süreçte akademik ve kişisel olarak her zaman yanımda olan diğer tüm dostlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Onların desteği, motivasyon kaynağım oldu.

Bilgiye olan tutkumun hiç azalmaması dileğiyle...

Neslihan BULUR

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET ..... **İ**

ABSTRACT ..... **İİ**

ÖNSÖZ ..... **İİİ**

KISALTMALAR ..... **Vİİİ**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **İX**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **X**

GİRİŞ **1**

1. TEKNO-POLİTİKA: TEKNOLOJİNİN, TOPLULUKLARIN VE SİYASETİN DÖNÜŞÜMÜ **10**

1.1. Tekno-Politika: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve **10**
1.1.1. Tekno-Politika Kavramı 12
1.1.2. Teknoloji, Siyaset ve Toplumsal Dönüşüm 16
1.1.3. Platformların Politikleşmesi ve Yeni Toplumsal Dinamikler 21

1.2. İletişim Teknolojilerinin Dönüşümü **27**
1.2.1.Geleneksel Medyadan Dijital Medyaya Geçiş 29
1.2.2. Web 2.0 ve Katılımcı Kültürün Gelişimi 31
1.2.3. Sosyal Medyanın Yükselişi ve Yeni Kamusal Alanlar 33
1.2.4. Yapay Zeka ve Algoritmik İletişimin Yükselişi 36

1.3. Teknoloji ve Toplumsal Deneyim: Kuramsal Perspektifler **39**
1.3.1. Modernite ve Teknoloji Algısındaki Dönüşümler 41
1.3.2. İletişim Teknolojilerinin Toplum ve Kültür Üzerindeki Yansımaları 42
1.3.3. Teknoloji ve Toplum Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar 43
1.3.4. Teknoloji, Katılım ve Bilgi Ekosisteminde Kolektif Zeka Kavramı 65

1.4. Demokratik Katılım Bağlamında Siyasetin Dönüşümü **68**
1.4.1. Antik Dönemde Siyaset ve Yönetim 71
1.4.2. Ortaçağ ve Feodal Sistemde Siyaset 73
1.4.3. Rönesans ve Erken Modern Dönemde Siyaset 74
1.4.4. Aydınlanma Dönemi ve Halkın Aktif Katılımı 75
1.4.5. 19. Yüzyılda Siyaset ve Sanayi Devrimi 77
1.4.6. 20. Yüzyılda Küresel Siyasi Dönüşümler 78
1.4.7. Tekno-politika Çağında Siyasetin Yeniden Şekillenmesi 80
1.4.8. Günümüz Siyasetinde Popülizm ve Yeni Otoriterlik 84
1.4.9. Enfokrasi: Olgusallığın Yitimi ve Demokrasinin Krizi 87

1.5. Kamusal Alana Dair Yaklaşımlar, Habermas'ın Kuramı ve Eleştiriler **89**
1.5.1. Arendt'in Yaklaşımı: Toplumsal Alan ve Kamusal Alanın Ayrımı 94
1.5.2. Laclau ve Mouffe 'nun Radikal Demokrasi Anlayışı ve Kamusal Alan 98

1.5.3. Mikro, Mezo ve Makro Olarak Siber Kamusal Alanlar 102

1.6. Siyasal Katılım ve Dijital Ağlar 105
1.6.1. Yeni Toplumsal Hareketler 114
1.6.2. Yeni Toplumsal Hareketlerden Ağ Bağlantılı Toplumsal Hareketlere 118
1.6.3. Yeni Toplumsal Hareketlere İlişkin Farklı Bakış Açıları ve Eleştiriler 121
1.6.4. Dijital Aktivizm 125

1.7. Politik Eylem Alanının Yeniden Tanımlanması 128
1.7.1. Latour'un Aktör-Ağ Teorisi ve Politik Eylem 132
1.7.2. Aktör-Ağ Teorisi Bağlamında Söylem ve Politika İlişkisi 137
1.7.3. Tekno-Kapitalizm Çağında Politik Güç ve Dijital Egemenlik 140

2. SOSYAL KİMLİK KURAMI 143

2.1. Kimlik Kavramı ve Tarihsel Perspektiften Kimlik 143
2.1.1. Kimliğin Türleri 150
2.1.2. Kimlik ile İlişkili Kavramlar: Kişilik, Benlik, Özne 156
2.1.3. Modern Öncesi, Modern ve Postmodern Dönemde Kimlik 159

2.2. Sembolik Etkileşimcilik 163

2.3. Kimliğe Dair Kuram ve Yaklaşımlar 165

2.4. Sosyal Kimlik Kuramı 170
2.4.1. Sosyal Kimlik Kuramının Temel İlkeleri 173

2.5. Dijital Medyada Sosyal Kimlik İnşası 177
2.5.1. Dijital Kimlikler 180
2.5.2. Dijital Topluluklar 183

3. TEKNO-POLİTİKA ÇAĞINDA KİMLİK SİYASETİ 192

3.1. Tarihin Öznesi Olarak Sınıftan Kimliğe 192

3.2. Küreselleşme, Post-modernizm ve Akışkan Kimlikler 193

3.3. Kimlik Siyaseti 198
3.3.1. Kimlik Siyaseti Kavramının Tanımı ve Önemi 202
3.3.2. Kimlik Siyasetinin Tarihsel Gelişimi ve Kökenleri 203
3.3.3. Modern Kimlik Siyasetinin Kuramsal Temelleri 204
3.3.4. Kimlik Siyaseti ve Bourdieu: Sermaye Kavramlarının Kesişimi 206

3.4. İklim Değişikliği ve Yeşil Siyaset 208
3.4.1. Eko-Marksist Perspektif 210
3.4.2. Sosyal Ekoloji 211
3.4.3. Derin Ekoloji 212
3.4.4. Yavaş Şiddet 213
3.4.5. Risk Toplumu 214

3.5. Politik Ekoloji, Politik Özne Olarak Çevre Gönüllüleri ve İklim Değişikliği Tartışmaları 216
3.5.1. Politik Ekolojinin Tanımı ve Tarihçesi 225
3.5.2. Çevre Hareketleri Bağlamında Dijital Aktivizm 226
3.5.3. Çevre Gönüllülerinin Dijital Platformlardaki Varlığı 229
3.5.4. Çevre Gönüllülerinin Sosyal ve Politik Kimlikleri 230

4. ARAŞTIRMA 233

4.1. Araştırmanın Amacı 233

4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 233

4.3. Araştırmanın Önemi 236

4.4. Araştırma Soruları 237

4.5. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçları 239
4.5.1. Güvenilirlik ve Geçerlilik 246
4.5.2. Pilot Çalışma 248

4.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 250

5. BULGULARIN ANALİZİ 252

5.1. NİTEL BULGULAR 252
5.1.1. Sosyal Medya Profilleri: Gerçek Kimlik mi, Yaratılan Kimlik mi? 252
5.1.1.1. Dijital Medyada Sosyal Temsil, Sosyal Etki ve Grup Aidiyeti 255
5.1.1.1.1.Yatay İletişim ve Ortak Ağların Topluluk Dinamikleri 259
5.1.1.1.2. Şiddetsiz İletişim 265
5.1.1.2. Çevrimiçi Grup Dinamikleri: İç Grup Bağları ve Dış Grup Çatışmaları 268
5.1.1.3. Dijital Tartışmalarda Bağlam Kopukluğu 274
5.1.1.4. Kimliklerin Çakışması: Profesyonel ve Kişisel Sosyal Medya Kullanımı 277
5.1.2. Çevre Gönüllüleri Sosyal Platformları Hangi Motivasyonla Kullanıyorlar? 280
5.1.2.1. Hedef Kitle ve İçeriklerin Gücü 282
5.1.2.2. Estetik ve Görselliğin Rolü 285
5.1.2.3. Sosyal Bağlantılar 288
5.1.3. Dijital Dünyada Sosyal Etkileşim: Gerçek Bir Etkileşim Mi? 291
5.1.3.1. Fiziki Dünya ile Dijital Dünya Arasında Hashtag'ler Aracılığıyla Köprü Kurmak 296
5.1.3.2. Aktivizmin Dijital Çağı: Hızlı Örgütlenme, Çabuk Çözülme ve Mobilizasyon Dinamikleri 300
5.1.3.3. Algoritmaların Sosyal Etkisi: Fırsatlar ve Tehditler 305
5.1.3.4. Veritabanı ve Sosyal Sermaye Olarak Dijital Platformlar 308
5.1.4. Görünür Olmanın İkilemi: Gözetim ve Samimiyet 311
5.1.4.1. Dijital Mahremiyetin Erozyonu: Devlet ve Birey İlişkisi 313
5.1.4.2. Platform Odaklı Anonimlik 315
5.1.5. Tekno-politika Çağında Kimlik Politikaları: Sosyal, Ekonomik ve Politik Boyutlar 317
5.1.5.1. Apolitikliğin Politikliği 323
5.1.5.2. Ekonomi-Politik İlişkiler ve Yeşil Aklama 326
5.1.5.3. Influencer'lığa Karşı Greenfluencer Olmak 328
5.1.6. Bilginin Yönetimi Açısından Kurumsal ve Kişisel Sosyal Medya Hesapları 331
5.1.6.1. Bilginin Niceliksel Artışı Fakat Niteliksel Düşüşü 335
5.1.6.2. Dijital Bilgi Ekosistemi: İklim Adaleti ve İklim Okuryazarlığı 337

5.2. NİCEL BULGULAR 340
5.2.1. Duygu Analizi 347
5.2.1.1. Duygu Kategorilerine Göre Kelime ve Hashtag Kullanımı 347
5.2.2. Metin Analizi 354
5.2.2.1. Kelime Frekansları 354
5.2.2.2. Hashtag Frekansları 362
5.2.3. İçerik Analizi 369
5.2.3.1. Tematik Hesapların Tweet'leri için Duygu ve Kategori Analizi 370
5.2.3.2. Ekşi Sözlük Entry'leri için Duygu ve Kategori Analizi 375

5.2.3.3. Anonim ve Açık Kimlikli Platformlarda İçerik Üretimi: Ekşi Sözlük ve Twitter Karşılaştırması 379
5.2.3.4. Sosyal Kimlik Kuramı Perspektifinden Ekşi Sözlük ve Twitter'daki Kullanıcı Davranışları... 381

SONUÇ 383

KAYNAKÇA 396

EK-1: ETİK KURUL ONAY SAYFASI 436

EK-2: YARI YAPILANDIRILMIŞ DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME KATILIMCI LİSTESİ 437

KISALTMALAR

AAT	Aktör-Ağ Teorisi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	Aktaran
API	Uygulama Programlama Arabirimi
ARPANET	Amerikan İleti Araştırma Projeleri Birimi
BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BT	Bilgi Teknolojileri
CERN	Avrupa Nükleer Araştırma Konseyi
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
COP	Taraflar Konferansı
G	Görüşmeci
HTML	Hiper Metin İşaretleme Dili
IoT	Nesnelerin İnterneti
IPCC	Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli
KSS	Kurumsal Sosyal Sorumluluk
M.Ö.	Milattan Önce
NFT	Değiştirilemez Token
NLP	Doğal Dil İşleme
SPD	Almanya Sosyal Demokrat Partisi
SIE	Yerleşik Kimlik Düzenleme Modeli
SIT	Sosyal Kimlik Kuramı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TT	Trend Konular
TÜRÇEK	Türkiye Çevre Koruma Vakfı
t.y.	Tarih Yok
UNFCCC	İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
URL	Tekdüzen Kaynak Bulucu
WWF	Doğal Hayatı Koruma Vakfı
WWW	Dünya Çapında Ağ
YTH	Yeni Toplumsal Hareketler
YZ	Yapay Zeka

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çevre Hareketlerinin Tipolojisi 221
Tablo 2. Manuel olarak kodlanan tweetlerde değerlendiriciler arası anlaşma 247
Tablo 3. Manuel olarak kodlanan entry'lerde değerlendiriciler arası anlaşma 248
Tablo 4. Paylaşılan tweetlerin aldığı ortalama ve maksimum etkileşimler 343
Tablo 5. Tweet paylaşan kullanıcıların profiline dair ortalama ve medyan değerler 344
Tablo 6. En çok tweet paylaşan 10 hesap 345
Tablo 7. Duygu kategorilerine göre tweet sayısı ve yüzdelik oranlar 347
Tablo 8. Tematik hesaplara ait tweetlerin duygu (polarite) kategorilerine göre tweet sayısı ve yüzdelik oranlar 370
Tablo 9. Tematik hesaplara ait tweetlerin içerik kategorilerine ve duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımı 372
Tablo 10. Ekşi Sözlük yazarlarına ait entrylerin duygu (polarite) kategorilerine göre sayısı ve yüzdelik oranlar 375
Tablo 11. Ekşi Sözlük yazarlarına ait entrylerin içerik kategorilerine ve duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımı 376

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 2015-2022 yılları arasında paylaşılan tweet sayısı 341
Şekil 2. Aylara ve yıllara göre paylaşılan tweet sayısı 342
Şekil 3. Duygu kategorilerine (olumlu, olumsuz, nötr) göre yüksek frekanslı sözcüklerin kelime bulutu..... 348
Şekil 4. Duygu kategorilerine (olumlu, olumsuz) göre yüksek frekanslı sözcüklerin kelime bulutu..... 349
Şekil 5. Duygu kategorilerine (olumlu, olumsuz) göre yüksek frekanslı hashtaglerin kelime bulutu..... 350
Şekil 6. Unigram kelimelerin göreli frekans analizi (relative frequency analysis). Olumlu kelimeler (yeşil), olumsuz kelimeler (kırmızı)..... 351
Şekil 7. Bigram kelimelerin göreli frekans analizi (relative frequency analysis). Olumlu kelimeler (yeşil), olumsuz kelimeler (kırmızı)..... 353
Şekil 8. Tweetler en sık kullanılan 20 unigram ifade 354
Şekil 9. Yıllara göre tweetlerde en sık kullanılan 15 unigram ifade..... 356
Şekil 10. Tweetler en sık kullanılan 20 bigram ifade 358
Şekil 11. Yıllara göre tweetlerde en sık kullanılan 20 bigram ifade..... 360
Şekil 12. Tweetler en sık kullanılan 20 hashtag..... 362
Şekil 13. Tweetler en sık kullanılan 100 hashtag (Hashtag'lerin tamamının görünmesi için yüksek frekanslı ilk üç hashtag çıkartılmıştır.) 364
Şekil 14. Yıllara göre tweetlerde en sık kullanılan 15 hashtag..... 365
Şekil 15. Hashtag Ağ Grafiği (En sık kullanılan 100 hashtagin beraber kullanıldığı hashtagler) 367

GİRİŞ

Sosyal kimlikler, bireylerin kendilerini belirli gruplara ait hissetmesiyle şekillenen ve bu aidiyetin bireysel ve kolektif davranışları yönlendirdiği dinamik toplumsal yapılardır. Diğer bir ifadeyle, sosyal kimlikler yalnızca bireysel aidiyetlerden ibaret değildir; aynı zamanda tarihsel, kültürel ve yapısal dinamikler çerçevesinde şekillenen kolektif kategorilerdir. Siyaset ise, kamusal alandaki güç ilişkilerini, temsil süreçlerini ve toplumsal düzenlemeleri belirleyen; aynı zamanda da bunlar tarafından belirlenen mekanizmalar bütünüdür. Bu açıdan, sosyal kimlikler siyasi bağlamlarla derin bir etkileşim içindedir. Sosyal kimliklerin siyasetle ilişkisi, bireylerin ve grupların kolektif hareketliliklerini, aidiyetlerini ve çatışma dinamiklerini belirleyen çok boyutlu bir süreçtir. Nitekim, fikirlerin oluşumundan karar almaya kadar siyaset ile ilişkili tüm süreçler yalnızca bireysel tercihler düzeyinde değil, aynı zamanda kolektif kimlikler üzerinden şekillenmektedir. Sosyal kimlik kuramı perspektifinden bakıldığında, bireyler kendilerini belirli bir grup içinde tanımladığında, bu grubun çıkarlarını önceliklendirme eğilimindedirler. Siyasal bağlamda ise bu durum "biz" ve "onlar" ayrımının keskinleşmesine; grup içi dayanışmanın ve grup dışı ayrışmanın güçlenmesine yol açmaktadır. Bu süreç, özellikle kutuplaşmış siyasi ortamların ve kimlik temelli siyasetin de temelini oluşturmaktadır.

Kimlik temelli siyaset, özellikle küreselleşme, neoliberal politikaların yarattığı toplumsal eşitsizlikler ve kültürel çoğulculuğun artışıyla birlikte siyasal alanın merkezine yerleşmiştir. Ulus-devletin homojen vatandaşlık anlayışının çözülmesi, göç hareketleri, toplumsal cinsiyet ve etnisite gibi kimlik eksenli mücadelelerin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireyler siyasi aidiyetlerini sınıfsal konumlarından çok kimlikleri üzerinden tanımlamaya başlamıştır. Kimlik temelli siyaset, belirli sosyal grupların (etnik, dini, toplumsal cinsiyet gibi) siyasi arenada kendilerini ifade etmeleri ve hak taleplerinde bulunmalarıyla ilişkilidir. Popülist siyasetin yükseldiği günümüzün dijital toplumlarında popülist liderlerin de söylemlerini belirli kimlik grupları üzerinden kurması; yani belirli kimlik gruplarını "halk" olarak tanımlarken, diğer grupları dışlayıcı bir söylemle "elitler", "yabancılar", "ötekiler" olarak konumlandırması da sosyal kimliklerin radikal bir söylem çerçevesinde mobilizasyonunu güçlendirmektedir. Bu durum, siyasetin giderek daha fazla kutuplaşmasına ve duygusallaşmasına yol açarken, kolektif eylemlerin de kimlik grupları etrafında şekillenmesini güdülemektedir. Dolayısıyla siyasi

süreçler, belirli grupların kimliklerini güçlendiren veya zayıflatan söylemler ve politikalar üretmektedir.

Bu çalışmanın da konusunu teşkil eden, dijital çağda sosyal kimliklerin siyasi bağlamlarla ilişkisi, teknik dinamiklerle birlikte düşünülmelidir. Dijital platformlar, toplulukların oluşumu ve mevcut toplulukların kendilerini ifade etmeleri için alternatif kamusal arena olarak sosyal yapıların şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu platformlar, özellikle ana akım siyasi söylemlerde marjinalize edilmiş kimlik gruplarının kendi söylemlerini üretmesine, dayanışma ağları kurmasına ve siyasal süreçlere farklı biçimlerde müdahil olmasına olanak tanımaktadır. Yani, geleneksel siyasal mekanizmalar içinde yeterli temsiliyet alanı bulamayan topluluklar, dijital platformlar aracılığıyla kimliklerini inşa etmekte, söylemlerini yaygınlaştırmakta ve siyasal taleplerini görünür kılmaktadır. Örneğin, bu çalışmanın da konusunu teşkil eden, iktidarın ekonomik büyüme ve kalkınma odaklı söylemlerine karşı ekolojik sürdürülebilirlik ve toplumsal adalet taleplerini ön plana çıkaran çevreci hareketlerin, marjinalleştirilmesi ve siyasal arenadan dışlanması sonucunda, geleneksel medya kanallarında kendilerine yer bulamayan bu hareketler, dijital platformları kendi söylemlerini inşa edebilecekleri alternatif kamusal alanlar olarak benimsemektedirler.

Dijital platformlar, sosyal kimliklerin yalnızca temsil edilmediği, aynı zamanda yeniden üretildiği ve siyasi bağlamlara çekildiği alanlardır. Geleneksel anlamda özel alan daha çok bireysel mahremiyet, ihtiyaç ve üretim alanına karşılık gelirken, kamusal alanın eylem ve söylemi kapsayan bir görünürlük alanına karşılık geldiği ayrım; dijital ortamda yeniden biçimlenmektedir. Kamusal alan, siyasal katılımın ve kolektif eylemin sahnesi olurken; özel alan, kişisel ifade biçimleri ve bireysel veri setleri aracılığıyla siyasal olanla iç içe geçmekte, sınırlar bulanıklaşmaktadır. Bu alanlar, algoritmik yönlendirmenin siyasal kutuplaşmayı nasıl derinleştirdiğinden, hashtag aktivizmi aracılığıyla hızla örgütlenebilen dijital topluluklara; duygusal tepkileri tetikleyerek geniş kitleleri etkileyen içeriklerin yayılımından, kimliklerin platform veya veri kapitalizmi bağlamında ticari veri setleri olarak işlenip yönlendirilmesine kadar uzanan çeşitli sosyo-teknik dinamikleri içermektedir. Ayrıca, deepfake teknolojileri, bot ve trol hesaplar gibi gerçekliği ve temsiliyeti manipüle eden dijital araçlar da bu katmanlı yapının önemli unsurları arasında yer almaktadır. Bütün bu dinamikler, sosyal kimliklerin siyasal mobilizasyonunu da artıran temel faktörlerdir. Bu nedenle, dijital platformlardaki kimlik

temelli siyaseti anlamak, yalnızca bireysel kullanıcı davranışlarını değil, aynı zamanda platformların yapısal işleyişini de incelemeyi gerektirmektedir.

Siyasal süreçlerin dijital teknolojilerle iç içe geçtiği süreci ifade eden bir kavram olarak "tekno-politika", marjinalize edilen sosyal kimliklerin dijital kamusal alandaki varlığını ve siyasi katılımını anlamak için bu çalışmaya analitik bir çerçeve sunmaktadır. En nihayetinde dijital platformlar, yalnızca siyasi mesajların yayılımını hızlandırmakla kalmayıp, sosyal kimliklerin siyasi bağlamlarla etkileşimlerini de derinden etkilemekte; bu etkileşim süreci de sosyal kimlik ve politika arasındaki bağlantıyı güçlendirmektedir. Kimlik hareketlerinin günümüz dünyasında politik konumlarla sıkı bir ilişki içerisinde olduğu ve bu süreçlerde dijital platformların önemli bir role sahip olduğu önermesinden hareket edilen bu çalışmanın teorik çerçevesinin tekno-politika kavramı olmasının nedeni de budur. Bu kapsamda araştırmanın amacı, çevre gönüllülerinin sosyal kimlik aidiyeti kapsamında çevrimiçi etkileşimlerini incelemek; bu bağlamda sosyal kimliklerinin politik konumlanışını ve dijital faktörlerin bu sürece etkisini analiz etmektir.

Sosyal kimliğin dijital teknolojilerle politize olma biçimi ve bu doğrultuda gerçekleşen davranış kalıplarının araştırılacağı bu çalışmanın Birinci Bölümünde, öncelikle çalışmanın temelini oluşturan tekno-politika kavramına yer verilecektir. Tekno-politika, teknolojinin yalnızca bir araç olarak değil, aynı zamanda politik süreçlerin şekillenmesinde aktif bir aktör olarak görüldüğü bir yaklaşımın kavramsallaştırmasıdır. Teknolojinin, politik karar alma ve harekete geçme süreçlerini nasıl etkilediği, iktidar yapılarını nasıl dönüştürdüğü ve bireylerin siyasal katılımını nasıl artırdığı ya da sınırladığı üzerine odaklanılan bu bölümde, tekno-politika kavramıyla ilişkili olan iletişim teknolojilerinin gelişimi, bu bağlamda da toplumsal yapıların ve siyasal katılım biçimlerinin dönüşümü ele alınacaktır. Tekno-politika kavramı, kolektif zeka (collective intelligence) gibi kavramlarla ve Aktör-Ağ Teorisi (Actor-Network Theory) gibi teorik yaklaşımlarla ilişkilendirilerek, teknolojinin insan ve insan-olmayan aktörlerle nasıl bir ağ oluşturduğu tartışılacaktır. Dijital platformlar yapay zeka teknolojileri, algoritmalar gibi dijital araçlar ile birlikte siyasal ekosistemin bir parçası olarak demokratik katılım ve kamuoyu üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Bu açıdan, dijital aktivizm ve çevrimiçi protestolar, tekno-politikanın somut tezahürlerindendir. Kamusal alan, toplumsal hareketler, demokrasi vb. gibi kavramlar bu doğrultuda ele alınacak olup teknolojinin yalnızca bir araç olarak değil, politik yapıları dönüştüren ve yeniden inşa eden bir güç olduğu vurgulanacaktır.

İkinci Bölümde, kimlik kavramının çok boyutlu ve dinamik yapısı hem tarihsel hem de teorik boyutta tartışılacaktır. Her dönemin kimlik anlayışı, toplumsal yapı, bireysel varoluş ve sosyal bağlamlar üzerinde şekillenmektedir. Bu bölümde, günümüz tekno-politika çağında, kimliğin sadece sabit bir öz ya da değişmez bir yapı olarak değil, sürekli müzakere edilen ve etkileşim içinde şekillenen bir olgu olduğu vurgulanacaktır. Buradan hareketle, kimlik türleri ile bireylerin sahip oldukları çoklu kimliklerin, toplumsal rolleri ve sosyal statüleri nasıl etkilediği teorik olarak irdelenecek; sembolik etkileşimcilik yaklaşımı çerçevesinde bireylerin kimliklerini sürekli olarak diğerleriyle olan ilişkileri aracılığıyla nasıl inşa ettikleri açıklanacaktır. Bireylerin, sosyal gruplara aidiyetleri üzerinden kimlik kazanımlarını ve bu kimliklerin grup içi ve grup dışı ilişkilerde şekillendiği süreci açıklayan sosyal kimlik kuramı ise, bu bölümde merkezi bir öneme sahiptir. Sosyal kimlik kuramının temel ilkeleri kapsamında ise bireylerin toplumu "biz" ve "onlar" olarak kategorize etmeleri, gruplar arası ayrımcılık ve önyargı gibi olguların oluşumuna yol açan süreçler açıklanacaktır. Grup dinamiklerinin kimlik üzerindeki etkileri, bireylerin sosyal statü ve prestij arayışlarının kimliklerini nasıl biçimlendirdiği bağlamında ele alınacaktır.

Dijital platformlar, sosyal kimlik inşasında hem kültürel hem de teknik unsurları kapsayan yeni bir bağlam sunarak bireylerin kimliklerini sergileme, inşa etme ve yeniden müzakere etme süreçlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Sosyal kimliklerin dijital medyada temsil edilmesi, inşa edilmesi veya dönüşmesi süreci hem kültürel hem de teknik unsurlarla daha da komplike hale gelmiştir. Dijital ortamlarda bireyler, çevrimiçi topluluklar aracılığıyla kendilerini belirli gruplarla özdeşleştirirken, bu grupların normları ve değerleri doğrultusunda kimliklerini şekillendirmektedirler. Dijital platformların sunduğu etkileşim ortamı ise bu süreçte önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle, İkinci Bölümde ayrıca, bireylerin kendilerini sosyal kategorilere ayırma, grup aidiyetlerini vurgulama ve bu aidiyetler üzerinden kimliklerini tanımlama süreçlerindeki dijital unsurlar, ağ bağlantılarının sunduğu ontolojik ve kolektif olanaklar vb. gibi konular da tartışılacaktır. Dijital dünyaya özgü anonimlik, esneklik gibi dinamikler, bireylerin çevrimdışı kimliklerinden farklı kimlikler inşa etmelerine veya mevcut kimliklerini yeniden şekillendirmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, sosyal kimliklerin fiziksel dünyanın sınırlarından kısmen bağımsız hale gelmesini sağlarken, aynı zamanda bireyleri çevrimiçi topluluk normları ve dinamiklerine uyumlanan kimlikler geliştirmeye yönlendirmektedir. Bu açıdan, dijital platformlar sosyal kimliklerin sürekli müzakere edildiği;

toplumsal hiyerarşiler ve kimlik politikalarının yeniden üretildiği bir alandır. Bu konu, bu bölümde, dijital kimlikler ve dijital topluluklar bağlamında "kimlik" ve "topluluk" kavramlarının dönüşümü üzerinden tartışılacaktır.

Üçüncü Bölümde kimlik siyasetinin tarihsel ve kuramsal kökenleri, küreselleşme ve postmodernizm bağlamında kimliğin dönüşen yapısı ele alınacaktır. Bu dönüşüm sınıf temelli siyasetten kimlik temelli siyasete geçişi kapsayan bir süreç olarak sınıf mücadelelerinin yerini kimlik mücadelelerine bırakmasıyla karakterizedir. Bireylerin kültürel kimlikler üzerinden kendilerini nasıl tanımladıkları ve bu kimliklerin politik alandaki rolü; bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerini kullanarak kimliklerini nasıl inşa ettikleri ve bu süreçte güç ilişkilerini nasıl dönüştürdükleri üzerinden tartışılacaktır. İkinci aşamada, araştırmanın evreniyle ilişki olarak iklim değişikliği ve yeşil siyaset konuları, bu konuların ideolojik temellerini oluşturan eko-marksist perspektif, sosyal ekoloji, derin ekoloji yaklaşımları ile yavaş şiddet ve risk toplumu kavramlarına da değinilerek açıklanacaktır. Son olarak, çevresel sorunların yalnızca ekolojik değil sosyo-politik yapılar, güç dinamikleri ve toplumsal çatışmalar bağlamında ele alınması gerektiğini savunan politik ekoloji yaklaşımı ışığında çevre gönüllülerinin kimlik inşası ve politik bir özne olarak faaliyetleri tartışılacaktır. Bu bağlamda, çevre gönüllülerinin sosyal ve politik kimliklerinin dijital ortamda nasıl şekillendiği, çevre hareketlerinin politik ekoloji yaklaşımı çerçevesinde nasıl evrildiği vb. gibi süreçler ele alınacaktır.

Çalışmanın Dördüncü Bölümü olan araştırma bölümünde ise, çalışmanın konusu ve belirlenen araştırma soruları doğrultusunda araştırma yönteminde niceliksel ve niteliksel yöntemlerin beraber kullanıldığı, çoklu yöntem veya karma yöntem olarak bilinen çatı bir yaklaşımdan yararlanılacaktır. İklim değişikliği tartışmalarının, dijital platformlarda çevre gönüllülerinin sosyal kimlikleriyle dahil olabilecekleri bir etkileşim alanı olması, sosyal kimliğe sahip her bir bireyin, aynı zamanda aidiyet hissettiği toplulukla, paylaşılan içerikler üzerinden de etkileşime girmesi ve sosyo-teknik dinamikleri daha kapsamlı analiz edebilmek adına, nitel analize ek olarak, nicel analiz de gerçekleştirilecektir. "İklim değişikliği tartışmaları", çevre gönüllülerinin aktif olarak dahil olabilecekleri, sosyal kimliklerinin politik konumlanışını yansıtabilecekleri ve bu süreçte teknik dinamiklerin etkisinin gözlemlenebileceği bir tartışma alanı olması dolayısıyla nicel analiz odağı olarak belirlenecektir. Belirlenen araştırma evreni ve sınırlılıkları doğrultusunda "çevre gönüllüleri"

ve “iklim değişikliği tartışmaları” üzerinden yürütülecek olan bu çalışmada hem tekno-politika kavramı çerçevesiyle sosyal kimlik ve bu bağlamda kimlik siyasetinin ele alınacak olması hem de yapay zeka teknolojilerinin de dahil edildiği çok yöntemli araştırma tasarımından yararlanılacak olması bu çalışmanın literatüre katkısını ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımın ilk aşamasını çevre gönüllüleri ile yapılan derinlemesine görüşmelerin niteliksel (kalitatif) analizi oluşturacaktır. Bu yaklaşımın ikinci aşamasını ise bilgisayımsal metin analizi, duygu analizi ve içerik analizi kombinasyonundan oluşan niceliksel (kantitatif) analiz oluşturacaktır. Nitel yöntem ile çevre gönüllülerinin sosyal kimliklerine dair kapsamlı verilere ulaşmak amaçlanırken, nicel yöntem ile dijital unsurların ve platformların kendine özgü konseptlerinin topluluk dinamikleri ve dolayısıyla da kimlikler üzerindeki rolüne dair çıkarımlar elde edilmek istenmektedir.

Nitel veriler için, doğa, çevre, ekoloji konularında faaliyet gösteren veya temel misyonunu bu konuların oluşturduğu STK, dernek, örgüt veya kuruluştan herhangi birine üye olan ve aktif olarak görev alan kişiler veya sosyal medyada bu konulara ilişkin aktif faaliyet gösteren aktivistlerden oluşan ve kartopu örneklem tekniğiyle seçilecek olan toplamda yirmi (20) kişiyle görüşülecektir. Bu araştırmada örneklem belirlenirken, sosyal kimlik kategorizasyonu haricinde, başka herhangi bir demografik özelliğin kıstas alınmayacak olması bu tekniğin tercih edilme nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Kartopu örneklem tekniğinin katılımcıları daha doğal ve samimi bir ortamda yakalamaya olanak sağlaması ve sosyal kimlik olgusunun da zaten sosyal ağ dinamiklerine dayanıyor olması, kartopu örnekleminin tercih edilmesinin diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Görüşme deşifreleri, Colvin’in, Yerleşik Kimlik Düzenleme Modeli’ni (Situated Identity Enactment / SIE) uyguladığı çalışmasında (Colvin, 2020) sosyal kimliğin dinamikleri olarak belirlediği -“Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçları” başlığında açıklanan- maddeler baz alınarak analiz edilecektir.

Nicel veriler Twitter (X)[1] ve Ekşi Sözlük platformlarından elde edilecektir. İçerik analizi için Twitter ve Ekşi Sözlük platformlarının tercih edilmesinin nedeni, Twitter’ın örgütlenme ve ses duyurma amacıyla sıklıkla kullanılan bir mecra olması; Ekşi Sözlük’ün ise çeşitli konular üzerine fikirler ifade eden niş bir kitleye sahip bir forum platformu olmasıdır.

[1] Çalışmaya başlanıldığında Twitter platformunun adı henüz X olarak değiştirilmemişti. Bu nedenle çalışmada bu platform eski adıyla, yani “Twitter” olarak kullanılacaktır.

Her iki platform da Türkiye'deki çevrimiçi topluluğun önemli bir parçasıdır ve güncel olayların takip edilmesi, fikirlerin paylaşılması, sosyal etkileşimde bulunulması gibi amaçlarla bir platform olarak hizmet vermektedir. Ayrıca Ekşi Sözlük'ün yerel açıdan popüler bir platform olması da küresel bir platform olan Twitter'la karşılaştırma yapıldığında yerel açıdan anlamlı bulgulara ulaşılabilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla, bu platformların seçilmelerinin temel sebebi, bu platformların kısa vadeli veya uzun vadeli toplumsal konuların günlük olarak tartışılabileceği kamusal dinamikleri sağlamasıdır. Bunlara ek olarak, her iki platformun da editoryal konsepte sahip olması kullanılacak olan bilgisayımsal analiz açısından uygunluk sağlamaktadır. Bu da, bu platformların bir diğer tercih nedenini oluşturmaktadır. Kullanıcılar profil bilgileri, paylaşımları, takip ettikleri hesaplar, dahil oldukları tartışmalar aracılığıyla kimliklerine dair önemli ipuçları vermektedir. Paylaşılan içerikler, girilen entry'ler, yorumlar, beğeniler ve retweet'ler gibi etkileşimler, bireylerin kimliklerini ve görüşlerini yansıtan önemli göstergelerdir. Dolayısıyla bu platformlar, toplumsal gruplar arası ilişkileri, etkileşimi ve çatışmaları anlamak için de bir pencere sunmaktadır. "İklim değişikliği" kelime öbeğini içeren tweetlerin ve "iklim değişikliği" / "iklim krizi" başlıklarındaki içeriklerin değerlendirmeye alınacağı bu araştırmada nicel analizin önemi, sosyal kimliğe sahip her bir bireyin, aynı zamanda aidiyet hissettiği toplulukla, paylaşılan dijital içerikler üzerinden de etkileşime girmesi ve dolayısıyla kimlik bilincinin oluşmasında bu içeriklerin de payının olmasıdır.

Nicel veriler için örneklem 2015-2023 tarih aralıklarıyla sınırlandırılacaktır. 2015 yılı, 195 ülkenin katılımıyla düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP21) sonucunda, iklim değişikliği mücadelesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Paris Anlaşması'nın kabul edildiği tarihtir. Yalnızca devletler arası bir metin olmanın ötesine geçerek, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin iklim eylemine katılımını da teşvik eden Paris Anlaşması, iklim değişikliğiyle küresel düzeyde mücadelede bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle, çevre gönüllüleri gibi sivil aktörlerin rolünü güçlendirmiştir. Dolayısıyla, 2015, hem politika hem de bilim dünyasında, iklim değişikliğine karşı koordineli, bütüncül ve zaman sınırlı eylem planlarının önünü açan kritik bir yıl olarak önem taşımaktadır. Verin toplama işleminin 2023 yılına kadar gerçekleştirilebilmesinin sebebi ise Twitter APİ hizmetlerine açık erişimin, Twitter'ın el değiştirmesiyle 2023 yılından itibaren kısıtlanmasıdır. Diğer yandan, tüm dünyadan internet üzerinde "climate change" kelimesinin aratılması, Google Books Ngram Viewer grafik verilerine göre, 2002 yılından 2019 yılına kadar (en son 2019 yılı verilerine kadar görüntülenebilmekte) artan bir ivme göstermiştir (*Google*

Books Ngram Viewer, t.y.). Türkiye'de ise, Google Trends verilerine göre, son beş yılın arama verilerine bakıldığında "iklim değişikliği" kelimesi, son yıllarda belirgin bir artış göstermiştir (*Google Trendler*, t.y.). Bu nedenle, nicel analiz için iklim değişikliğine dair güncel tartışmalara da yer vermek için 2015-2023 tarih aralığındaki tweet ve içerikler değerlendirmeye alınacaktır.

Nicel analiz iki aşamadan oluşacak şekilde tasarlanmıştır. İlk aşama bilgisayımsal analizle gerçekleştirilen metin ve duygu analizidir. Bu aşama yalnızca Twitter platformu üzerinden gerçekleştirilecektir.[2] Bu doğrultuda, Twitter API hizmetinden yararlanılarak 2015-2023 yılları arasındaki "İklim değişikliği" kelime öbeğini içeren tweetler toplanacaktır. Bu verilerin analizinde iklim değişikliği meselesinin hangi zaman aralıklarında, hangi bağlamlarda (politika, ekonomi, ekoloji vs.) ne sıklıkla kullanıldığı, kelimelerin duygu polaritesinin nasıl olduğu vb. gibi bulgular elde edilmek istenmektedir. Bu anlamda, metin ve duygu analizi bu araştırma için sosyal kimliğin politik konumlanışında hangi dinamiklerin yer aldığının ve söylemsel bağlamın ortaya konulması açısından önemlidir. Duygu analizi için ChatGPT-4 Turbo modeli kullanılacaktır. Metin analizi için ise R yazılımı kullanılacaktır. Nicel analizin ikinci aşamasını ise hem Twitter hem de Ekşi Sözlük platformunda gerçekleştirilecek olan içerik analizi oluşturacaktır. Ekşi Sözlük ve Twitter platformunun karşılaştırılmasının amaçlandığı bu aşamada, her iki platformun farklı sosyo-teknik yapıları ve kullanıcı etkileşim biçimleri doğrultusunda iklim değişikliği teması bağlamında tartışmaların farklı dijital bağlamlarda nasıl yapılandığı, kullanıcıların bu tartışmalara nasıl dahil oldukları ve platformların etkileşim yapılarının söylem üretimi üzerindeki belirleyici etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır. İçerik analizinde, duygu analizi için ChatGPT-4 Turbo modeli kullanılacaktır; kategoriler için ise Giglietto ve Selva'nın (2014) çalışmasındaki kategoriler bu çalışmaya uyarlanarak kullanılacak ve manuel kodlama yapılacaktır. İçerik analizinde, platformların kendine özgü dinamiklerinin etkileşim biçimini nasıl etkilediğine dair bulgular elde edilmek amaçlanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın nicel boyutu, bu çalışma için dijital medyada sosyal kimliğin politik konumlanışında hangi dinamiklerin yer aldığının ortaya koyulması açısından önem arz etmektedir.

[2] "Araştırmanın Evren ve Örneklemi" ile "Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçları" başlıklarında verilerin miktarı, işlenme ve analiz süreci detaylarıyla açıklanacaktır.

Tekno-politika çağında dijital platformlar da kimlik siyasetinin gerçekleştiği önemli birer sahne haline gelmektedir. Kimlik siyaseti tekno-politika bağlamında ele alındığında, bu çalışmanın da konusunu oluşturan, çevre/ekoloji hareketleri yalnızca doğanın korunmasına yönelik taleplerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dijital ağlar aracılığıyla sosyal kimliklerin şekillendiği ve politize olabildiği bir alan haline geldiği görülmektedir. Bu süreç, çevre hareketlerini sadece doğa koruma taleplerinden ibaret olmayan, toplumsal ve politik adalet arayışlarıyla kesişen bir mücadele alanına dönüştürmektedir. Dijital platformlar çevre hareketlerine küresel ölçekte örgütlenme, görünür olma ve farkındalık yaratma imkanı sunarken, bu hareket etrafında oluşturulan ve bu çalışmada "çevre gönüllüsü" olarak ifade edilecek olan sosyal kimliğin temsili, inşası ve algısı üzerinde de etkili olmaktadır. Bu açıdan, çevre hareketlerinin tekno-politik düzlemde en dikkat çekici özelliklerinden biri, kimliklerin inşasında ve politik taleplerin görünür kılınmasındaki rolüdür. Dijital aktivizm, ağlar üzerinden organize edilen faaliyetler, çevrimiçi kampanyalar gibi teknolojik araçlar aracılığıyla bu kimlikler küresel bir politik özne haline gelmektedir. Dolayısıyla toplumun giderek daha fazla platformlaştığı ve dijital platformların sosyal nüfuzunun arttığı günümüzde, dijital ağların politik yaşam ve sosyal kimlik oluşumu üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Bu kavramların karmaşık etkileşimini anlamak, günümüzdeki siyasi ve toplumsal dinamikleri analiz etmek açısından önemlidir. Bu, aynı zamanda, bu çalışmanın hem çıkış noktasını oluşturmakta hem de literatür için gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1. TEKNO-POLİTİKA: TEKNOLOJİNİN, TOPLULUKLARIN VE SİYASETİN DÖNÜŞÜMÜ

1.1. Tekno-Politika: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Günümüzde tıpkı toplumsallıkla bağlantılı diğer alanlar gibi politik faaliyetler de dijital teknolojilerin dolayımıyla gerçekleşmektedir. Vatandaşın yanı sıra birçok siyasi kurumun, politikacının veya haber ajansı gibi siyaset boyutu da olan kurumların faaliyetlerini büyük oranda dijital medyaya kaydırdığı görülmektedir. Dijital teknolojilerin ayrılmaz bir şekilde politika ile iç içe geçmiş olması teknolojinin politik bağlamda değerlendirilebileceği ve bu teknolojilerin potansiyel avantajlarının ve dezavantajlarının ortaya konulabileceği bir kavramı gerekli kılmıştır: Tekno-politika. Dijital medyanın, bir kamusal alan olarak politik tartışmaların bir mecrası haline gelmesi sonucunda teknoloji ve politika arasında kurulan bu yakın ilişkinin tartışıldığı tekno-politika terimi güncel teknolojik gelişmelerin toplumsal entegrasyonu sürecinde siyasal aktörler arasındaki güç dinamiklerine ve bu güç dinamiklerinin kendi aralarındaki çekişmelerine vurgu yapan bir kavramdır. Yani tekno-politika, bir yanıyla siyasal stratejileri diğer yanıyla da teknik özellikleri kapsayan siyasal bir propaganda aracını da ifade etmektedir. Tekniğin hem yaşam biçimine etki etmesi hem de propaganda için çeşitli olanaklar yaratması, politikada retoriğin yerine performans ve tarzların önem kazanmasına zemin hazırlamış; medyatik bir politikanın doğuşuna kaynaklık etmiştir (Aydoğan Boschele, 2021a: 60). Dolayısıyla kavramın kapsadığı önemli bir husus, teknolojilerin ve sosyoteknik sistemlerin inşasıdır.

Ekonomi, sosyoloji ve siyaset biliminin baskın söylemleri, teknolojinin toplumsal normlar ve hiyerarşilerle iç içe geçtiği düzensiz ve eşitsiz süreçleri anlamlandırmak için yetersizdir. Bu söylemler, sosyoteknik oluşumların, insanların kendi kimliklerini ve dünyadaki konumlarını nasıl dönüştürdüğünü tam olarak açıklayamamaktadır. Siyasal dinamikler açısından "dördüncü devrim" olarak da adlandırılan teknolojinin siyasallaştığı ve teknolojik güçlerin ulusal, uluslararası ve ulusötesi ölçekte kullanımının yoğunlaştığı (Winner, 1992: 5-6)

bu sosyoteknik sistemleri açıklamak için teknoloji ve politika ilişkisini bütün bir ekosistem içerisinde ele alan tekno-politik bir bakış açısına ihtiyaç vardır. Tekno-politik bakış açısı, düşünürlerin çeşitli perspektifleriyle gelişmektedir. Bu düşünürlerin teknoloji politikaları üzerindeki analizleri, tekno-politikanın toplumsal ve politik bağlamdaki etkilerini anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır. Örneğin, Jasanoff, teknolojinin politikayla iç içe geçtiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, teknolojiler sadece teknik araçlar olarak değil, aynı zamanda politik karar alma süreçlerinin bir parçası olarak görülmelidir. Bilim ve teknoloji, toplumsal değerler ve politik ideolojilerle şekillenmektedir. Jasanoff'a göre, bilimsel bilgi ve teknoloji, yalnızca toplumların gelişimini etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda politik yapıları, karar mekanizmalarını ve politik ilişkileri de dönüştürmektedir. Bu bakış açısı, teknolojik kararların sadece mühendislik ya da bilimsel doğrulara dayanmadığını, aynı zamanda bu kararların toplumsal çıkarlar, değerler ve politik ideolojiler doğrultusunda şekillendiğini vurgulamaktadır (Jasanoff, 2004: 1-12).

Haraway, sibernetik bir perspektiften, toplumların baskın paternalist düzeninin de teknolojik sistemlerin tasarımının kendisine dahil edildiğini ileri sürerek, özellikle siberfeminizm bağlamında teknolojiyi toplumsal cinsiyet, biyopolitika ve bedenle ilişkili olarak incelemektedir. Teknolojinin biyolojik ve toplumsal sınırları aşma potansiyelini vurgulamakta ve bunu radikal bir dönüşüm aracı olarak görmektedir (Poster, 2006: 56; Jasanoff, 2004: 35). Jodi Dean ise "iletişimsel kapitalizm" kavramıyla sosyal medya platformlarının kamusal alanı nasıl biçimlendirdiğini ve siyasi angajmanı nasıl tüketim odaklı hale getirdiğini tartışmaktadır. Tekno-politik bir perspektiften bakıldığında, iletişimsel kapitalizm, sadece bir ekonomik organizasyon biçimi değil, aynı zamanda insanların düşünme, konuşma ve etkileşim kurma biçimlerini de şekillendiren ve politik süreçleri ekonomik yörüngeye çeken bir güçtür. Dean, "katılım" ve "etkileşim" gibi kavramların, kapitalist sistemin yeniden üretimi için araçsallaştığını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda toplumsal taleplerin veya protestoların hızla tüketime dönüştürülmesi, kapitalist medya platformlarının popülerlik ve reklam gelirleri için her türlü içerikle beslenmesi sonucunda dijital platformlar, politik süreçleri etkisiz hale getirmektedir (Dean, 2009: 10-13).[3] Dijital ortamda kullanıcıların sürekli katılımda bulunması, politik katılımı salt bilgi paylaşımı ve sosyal medya etkileşimiyle sınırlı hale getirebilmektedir. Bu süreç, insanların siyasal ve toplumsal yapıları dönüştürme veya eleştirme potansiyelini

[3] Dean bu süreci "foreclosure of politics (politikanın engellenmesi)" olarak kavramsallaştırmaktadır (Dean, 2005: 70).

zayıflatmaktadır. Bütün bu yaklaşımlar tekno-politika teriminin demokrasi, kamusal alan, toplumsal hareketler gibi tartışma alanlarını da şekillendirmektedir.

1.1.1. Tekno-Politika Kavramı

Tekno-politika terimi ilk kez 1997 yılında Jon Lebkowski tarafından, bilgisayar teknolojilerinin ve enformasyonun önceliklendirilmesi; alternatif bilgi ağlarının kullanılması ve bireylerin bir vatandaş olarak katılabilecekleri yeni kamusal alanların açılması anlamında kullanılmıştır (Haberer vd., 2016: 502'den akt. Aydoğan Boschele 2021b: 178). Lebkowski tekno-politikayı "geçici olarak oluşturulmuş geniş tabanlı koalisyonlar" olarak tanımlamıştır (Kurban vd., 2017: 502). Stefano Rodota ise bu terimi dijital aktivizmle ilgili güncel araştırma alanını tanımlamak için türetmiştir (Gerbaudo, 2020: 88-89). Rodota, teknik ve politika arasındaki ilişkilerin yalnızca araçsal terimlerle tanımlanamayacağının altını çizmektedir. Çünkü teknik, politikaya yalnızca politikanın benimsediği araçları sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda onun temel özelliklerini de değiştirmektedir. Bu durumda, mevcut tarihsel konjonktürde teknolojik inovasyon siyasi alanı derinden dönüştürmektedir. Dolayısıyla tekno-politika, iletişim teknolojilerinin siyasetin mekanlarını, zamanını ve süreçlerini yeniden tanımlamasıyla bu derin dönüşümlerin incelenmesini temsil etmektedir (Rodotà, 2004'den akt. Treré & Barranquero Carretero, 2018: 47).

Çalışmalarında muhalif siyaset üzerine odaklanan ve bilgisayar teknolojilerinin ana-akımdan dışlanan sesler için siyasi mücadele alanları açtığını düşünen Kellner ise, günümüz siyasetinin tekno-politikanın aracılık ettiği küresel direniş olarak ön plana çıktığını savunmaktadır. O'nun için tekno-politika terimi siyasi hedeflerin gerçekleştirilmesi için bilgisayar ve internet teknolojilerinin kullanılmasını ifade etmektedir. Fakat, dijital teknolojilerin ilerici hareketlerin yanı sıra sağcı partiler, aşırılık yanlısı gruplar ve otoriter hükümetler tarafından da benimsenmesi nedeniyle tekno-politikanın tartışmalı bir alan olduğunu da belirtmektedir (Kellner, 2001: 15; Treré & Barranquero Carretero, 2018: 48). Doğrudan tekno-politika kavramını kullanmasa da Feenberg de teknolojinin demokratikleşme potansiyeline odaklanmakta ve teknolojinin mevcut güç yapılarına hizmet etmekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda alternatif toplumsal projelere olanak tanıyabileceğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, teknolojinin kullanım amacına bağlı olarak, toplumsal eşitsizliklerin giderilmesinde kritik bir rol oynayabileceğini ifade etmektedir (Feenberg, 2009: 170-184).

Gagliardone da siyasi ve teknik güçlerin otoriter ancak gelişim odaklı rejimlerde nasıl etkileşime girdiğini ve müzakere ettiğini analiz ettiği çalışmasında, tekno-politikanın bu kullanımına benzer şekilde, tekno-politika terimini *"rakip aktörlerin teknik aracılığıyla siyasi hedeflerini belirleme ve uygulamaya koyma yeteneği"* olarak ele almıştır (Gagliardone, 2014: 3).

Edwards ve Hecht, tekno-politika terimini; siyasi hedefleri oluşturmak ve bu hedefleri somutlaştırmak için teknoloji tasarlamanın ve kullanmanın stratejik uygulaması anlamına gelecek şekilde *"teknik sistemlerin melezleri ve yeni güç ve faillik biçimleri üreten politik pratikler"* olarak tanımlamışlardır (Edwards & Hecht, 2010: 619). Tekno-politika kavramının kapsamına yönelik bakış açıları tartışmalıdır. Düşünürlerin veya yazarların bir kısmı tekno-politika kavramının katılımcı, etkileşimsel ve demokratik bir topluma işaret ettiğini çünkü dijital medyanın, toplumun politik konularda düşünümsel yönünü geliştirdiğini savunurken, bir kısmı ise dijital medyanın; rıza üretimi, manipülasyon gibi psikolojik baskı araçlarının daha efektif kullanılmasını sağlaması ya da filtre balonu, yankı odası gibi dijital medyanın kendine içkin olumsuz özellikleri nedeniyle tekno-politikanın olumsuz yönlerine de vurgu yapmaktadır (Aydoğan Boschele, 2021b: 178; Aydoğan Boschele, 2021a: 60). Ancak, bütün bu tanımlardan hareketle, tekno-politikanın alternatif düşünce yapıları için yeni bir kamusal alan yarattığından ve siyasetin özünü teknik imkanların yörüngesine çektiğinden söz edilebilir.

Sosyal medya platformları ve diğer çevrimiçi forumlar, bireylerin görüşlerini ifade etmelerini, tartışmalara katılmalarını ve politik konularda bilgi edinmelerini sağlamaktadır. Teknoloji ve politika arasındaki giderek artan etkileşim dolayısıyla, dijital kamusal alan, dijital demokrasi, dijital vatandaşlık gibi kavramlar üzerinden demokrasinin dijitale entegrasyonu tartışılır olmuştur. Tekno-politika döneminde, bireylerin siyasal katılımı ve etkileşimi sıklıkla dijital ortamlar üzerinden yürütülmektedir. Geleneksel siyasi faaliyetlerin yanı sıra, bireyler artık dijital teknolojiler aracılığıyla da siyasi karar alma süreçlerine etki etmeyi istemekte ve siber kamusal alanlarda etkin olmaktadırlar (Aydoğan Boschele, 2021b: 178). Ağlar ise bu anlamda merkezi olmayan karar alma ve demokratik katılım için düşük maliyetli ve etkili bir alternatiftir (Fine, 2006: 85). Katılımı artıran güncel teknolojik gelişmeler de demokrasinin gelişimi açısından değerlendirilmektedir. Örneğin, metaverse kavramının siyasal iletişimde kullanımını ele alan; buradan hareketle de siyasi liderlerin ve partilerin sanal ortamda nasıl varlık göstereceğinin tartışıldığı bir çalışmada 18 Mayıs 2022 tarihinde Türkiye'de bir parti

tarafından gerçekleştirilen ve dünyanın ilk metaverse mitingi olarak kabul edilen miting somut bir örnek olarak incelenmiştir. Metaverse ortamının siyasi amaçlı kullanımının geleneksel siyasetin şeklini değiştireceği öne sürülmüştür. Fiziki hayattakine göre zaman ve mekân temelli sorunları ortadan kaldıran bu mitinglerin, fiziki emek gerektirmemesi ve maliyetinin düşük olması dolayısıyla siyasal açıdan olumlu ve eşitlikçi bir yenilik olarak yorumlanmasının yanı sıra demokratikleştirici etkisine de değinilmiştir (Tiryaki & Bıyıklı, 2022: 128-151).

Kullanıcıların teknolojinin sürdürülmesinde yer almaları dolayısıyla özgür ağlar teknolojinin demokratikleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda katılım, vatandaşların kullanıcı olarak oluşturduğu görsel-işitsel içeriği kamuya açık hale getirebileceği çevrimiçi bir platformda faaliyet göstermeleri anlamına gelmektedir. Fakat üreten-tüketen ilişkisinin dijital medyada yer bulması, kullanıcıların üre-tüketeciler olarak yer almaları piyasa modeli yaratmıştır. Demokrasi açısından düşünüldüğünde, dijital demokrasinin piyasa modelinde siyasi bilgiler hükümetler, bakanlıklar, partiler, parlamentolar, ofisler vb. gibi merkezi aktörler tarafından bilgisayar ağları aracılığıyla dağıtılmaktadır. Model, siyasi kurumlara ve liderlere vurgu yapıldığında liberal demokrasinin, dijital kuruluşların özel sektör karakteri vurgulandığında ise yasal demokrasinin bir ifadesidir. Dijital demokrasi çevrimiçi formların doldurulmasını, başvuruların çevrimiçi olarak gönderilmesini, kamu yetkilileri tarafından sağlanan çevrimiçi hizmetleri, çevrimiçi anketleri, çevrimiçi oylamayı ya da sosyal medyada "beğen" veya "takip et" düğmelerine basarak onay vermeyi içermektedir. Aynı zamanda dijital demokrasi, bilginin bilgisayar ağları aracılığıyla kaydedilmesiyle ilgilidir (Fuchs, 2023: 162, 235-250). Dolayısıyla, dijital platformlardaki kapitalist işleyiş, demokrasinin değerlerini öz-yıkıma uğratma potansiyeli taşımaktadır.

Ağlar başlangıçta özgürlük ve bireysel gelişim değerleri üzerine inşa edilmiş olmalarına rağmen, zamanla bu değerlerin kapitalizmin veri toplama ve gözetleme faaliyetleriyle kesişmesi, bireylerin kişisel özgürlüğünü ve mahremiyetini tehdit ederken, aynı zamanda demokratik süreçlere de zarar verebilmektedir. Örneğin, yüz tanıma teknolojisinin yaygınlaşması ve kullanım alanlarının artması, bireylerin izlenmesine ve denetlenmesine yönelik endişelere neden olmaktadır. Bu durum, demokrasinin temel taşlarından biri olan kişisel özgürlük ve mahremiyetle çelişmektedir. Örneğin, teknoloji devlerinden biri olan Apple'ın, kullanıcı verilerinin gizliliğini vurgulamasına rağmen, aslında kullanıcıların izlenmesi ve verilerinin toplanması konusunda çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu durum,

şirketlerin ticari amaçlar doğrultusunda kullanıcıların verilerini toplama ve kullanma eğilimini göstermektedir. Demokrasi açısından bakıldığında, bu tür veri toplama ve izleme uygulamaları, demokratik süreçlerin şeffaflığına ve hesap verebilirliğine zarar vermektedir. Ayrıca, şirketlerin bu verileri ticari kazanç için kullanması, demokratik değerlerin ekonomik çıkarlarla nasıl çatışabileceğini göstermektedir (Couldry & Mejias, 2019: 10).

Kellner "Teknoloji ve Demokrasi (Technology and Democracy)" kitabında (2021), teknoloji ve demokrasi diyalektiğini ele alırken, teknolojinin bu anlamda insan yaşamını her yönüyle geliştirirken demokrasiyi ne yönde etkileyeceğinin; seçmen sayısını artırarak, oyları koruyarak, daha güçlü, daha güvenli ve daha katılımcı bir demokrasi geliştirmek için çalışan yönetim ile demokrasiyi korumanın ve geliştirmenin yollarını arayan vatandaşlara bağlı olduğunu söylemektedir. Aktif vatandaşlar bu nedenle yeni zorluklarla karşı karşıyadır. Demokrasinin geleceği ise kısmen dijital teknolojilerin ve sosyal medyanın tahakküm için mi yoksa demokratikleşme için mi kullanılacağı ikilemine; her bireyin dijital araçlar aracılığıyla demokratik kamunun gelişimine katılıp katılmayacağına bağlıdır. Günümüzde küreselleşmeye karşı verilen önemli siyasi mücadeleler de dijital teknolojiler vasıtasıyla demokrasi ve sosyal adalet gibi hedefleri ilerletmek için kullanılmaktadır (Kellner, 2021: 11-176). Tüm bu gelişmeler iletişim alanında mevcut model ve teorilerin yeniden düşünülmesini ve geliştirilmeye çalışılmasını gerekli kılarak bu anlamda paradigma değişikliğinin yaklaşan ayak izlerine işaret etmektedir.

Seth, mevcut devlet ve piyasa sistemlerine gömülü olan baskın paradigmaların; bireyselleşme, rekabet, kontrol ve hiyerarşi gibi değerleri, teknolojileri ve toplumları kontrol etmek ve yönlendirmek için rasyonalist araçlara duyulan inanç tarafından yönlendirildiğini söylemektedir. Bu paradigmalar, eşitsizlikleri artıran, toplumdaki hümanizmi azaltan ve büyük ölçüde paradigmanın hegemonyasını sağlamlaştırmaya hizmet eden teknolojiler üretmektedir. Bu nedenle Seth, kolektivizm, katılım, çoğulculuk ve güce dayalı eşitlik değerlerini besleyen yeni paradigmalara ihtiyaç olduğunu savunmaktadır. Demokratik yönetişim ve katılımcı toplumsal iletişim sistemleri yoluyla bu paradigmaların, toplum tarafından kabul edilebilir yeni değer kümelerinin keşfedilmesine yol açacağını ve bunun da teknoloji uzmanlarının toplumda hümanizmi artıran farklı bir teknoloji seti oluşturma çabalarına rehberlik edebileceğini söylemektedir. Bu değerlerin ise demokratik yollarla keşfedilmesi gerektiğini ve teknoloji uzmanlarının rolünün, kamusal alanda, eleştirel düşünme ve öğrenme yoluyla bu keşif sürecini

besleyebilecek sistemler inşa etmek olduğunu belirtmiştir (Seth, 2022: 192). Güncel teknolojik gelişmeleri politik ve yasal çerçeveye uyumlu hale getirmek için dünyanın çeşitli ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.[4] Özetle günümüzde, teknoloji ve politika ortak kurucu bir sürecin parçasıdır. Teknik yenilikler farklı siyasal aktörler (hükümetler, şirketler, kolektif aktörler, bireyler) tarafından birden fazla ve çoğu zaman birbiriyle çelişen amaçlar doğrultusunda sahiplenildiği veya bunlara direnildiği için de bu teknik yenilikler aynı zamanda gerilim ve tartışmalarla çevrelenmiş düğüm noktalarıdır. Sonuçlar ise hiçbir zaman önceden belirlenememekte, sürekli baskı ve yeniden ayarlamaların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1.2. Teknoloji, Siyaset ve Toplumsal Dönüşüm

Teknoloji belirli siyasal amaçları ve ideolojileri somutlaştırması bakımından tarafsız değildir. Teknolojinin tasarımı ve kullanımı ise doğrudan siyasal bir bağlama sahiptir. Teknolojik altyapıların, toplumların güç ilişkilerini, sosyal eşitsizlikleri ve karar alma süreçlerini yeniden şekillendirdiği düşünüldüğünde tekno-politik süreçlerin toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirebilme potansiyelinden bahsedilebilir. Ayrıca bazı teknolojilerin belirli gruplar için daha erişilebilir olması da toplumsal eşitsizlikleri artırabilmektedir. Bu anlamda teknolojiler sadece birer araç değildir. Aynı zamanda toplumun güç yapılarını yansıtan ve güç ilişkilerini yeniden üreten kültürel bir olgudur. Teknolojiler, değerler, normlar ve kültürel anlamlar üretmekte ve bunlar toplumun her yönüne yansımaktadır. Dolayısıyla teknoloji, yalnızca bir araç olarak görülmek yerine, toplumların değer sistemlerini yansıtan bir ürün olarak ele alınmalıdır. Bu, Winner'ın teknolojik determinizm eleştirisiyle paralellik göstermektedir. Winner'a göre, teknolojiler, genellikle toplumsal normların ve çıkarların etkisiyle biçimlenmektedir. Toplumsal olguların algılanışı ise teknolojinin dinamiklerine göre şekillenmektedir (Winner, 1989: 8-48; Winner, 1992: 6-11). Bu doğrultuda eğitim, hukuk sistemi, özel yaşam gibi konulara yönelik geleneksel yargılar ve kurumsal işleyiş de dönüşmektedir.

---

[4] (*Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Veri Bilimi ve Yapay Zeka Enstitüsü Kurulması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 5028) Yayınlandı | Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı*, t.y.)

(*Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025)*, t.y.)

(*GAZİ ÜNİVERSİTESİ YAPAY ZEKÂ VE BÜYÜK VERİ ANALİTİĞİ GÜVENLİĞİ UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ YÖNETMELİĞİ*, t.y.)

Tekno-politika çağında, yaşam dünyasını tamamen değiştiren sosyo-teknik gelişmeler sonucunda temsili hükümetlerin söz konusu olan sorunlara kalıcı siyasi uyum sağlama konusundaki giderek artan yetersizliği teknolojiyle ilgili daha derin toplumsal endişelerin doğmasına neden olmaktadır. Bir taraftan "kamusal katılım patlaması" yaşanırken, diğer yandan bilim ve teknolojinin alışılmadık ve belirsiz sorunlarının hızla büyümesine uyum sağlayabilen yaratıcı demokratik politikaların eksikliği temel bir problem olarak görülmektedir (Jepsen vd., 2016: 21). Bu köklü bir problemdir çünkü olguların dijitalleşmesi kadar düşünce ve fikirlerin de dijitalleşmesi söz konusudur. Dolayısıyla yalnızca toplumsal olgular değil, bu olgulara yönelik toplumsal algılar da dönüşmektedir.

Suç olgusu üzerinden örnek vermek gerekirse, suçun tanımı ve kapsamı toplumsal ve fiziksel çevrenin oluşturduğu şartlara göre değişiklik göstermektedir. Dini düşüncenin kuvvetli olduğu Orta Çağ'da tanrının yarattığı insan ruhu suça meyilli olamazdı. Suçu ancak dünyevi olan beden işlemiş olabilirdi. Bu nedenle suça yönelik hukuki düzenlemeler de bedene acı çektirme şeklindeydi. Aydınlanma Çağı ile birlikte rasyonalizm ve akılcılık ön plana çıkmış ve suç rasyonel bir tercih olarak düşünülmüştür. Özellikle kapitalizmin yarattığı işgücü ihtiyacı sonrası, suçluların cezalarını çektikten sonra topluma bir iş gücü olarak tekrar kazandırılabilecek ıslah yöntemleri hukuksal düzenleme olarak belirlenmiştir. Bir kişi bilinçsizce suç işlemişse akıl hastanelerinde rehabilite edilmeye, bilinçli olarak suça yönelmişse de hapishanelerde ıslah edilmeye yönelik cezalar uygulanmıştır. Cezaların yönteminin yanı sıra şiddeti de döneminin şartlarına göre değişikliğe uğramıştır. Örneğin, üretim sürecinin tarıma dayalı olduğu dönemlerde Frig Uygarlığı'nda saban kırmanın ve öküz öldürmenin cezası ölümdü. Günümüzde ise insan ilişkilerinin dijitalleşmesi; iletişim ve etkileşimin ise büyük oranda teknolojinin çizdiği sınırlar dahilinde yürütülmesi; bunun yanı sıra, bilginin üretim sürecinin temel unsuru haline gelmesi düşüncelerin stratejik önemini artırmıştır. Bu nedenle çeşitli sosyal medya platformlarındaki söylemlerinden dolayı pek çok kişi soruşturma geçirmektedir. Ayrıca, adil yargılama sürecini etkilediği düşünüldüğü için jüri üyelerinin duruşma öncesi sosyal medya kullanımını kısıtlayıcı tüzük ve yasalar uygulamaya koyulmuştur (Gollom, 2023; Bulur, 2022: 65; Harawa, 2014: 51-53; 366-397). Dolayısıyla teknolojinin toplumsallaşmaya dair çizdiği sınırlar aynı zamanda yasal düzenlemelerin de çerçevesini şekillendirmektedir.

Tekno-politika çağında siyaset yapmak, seçimlerden kamu politikalarının belirlenmesine kadar birçok alanda dijital teknolojilerin kullanımı anlamına gelmektedir. Dijital oylama sistemleri, e-devlet uygulamaları ve çevrimiçi kampanyalar gibi dijital alanlarda gerçekleşen siyasi süreçler hem fırsatlar hem de zorluklar sunmaktadır. Bu süreçler, demokratik katılımı artırma ve yönetişim süreçlerini daha şeffaf hale getirme potansiyeline sahiptir. Ancak, aynı zamanda hukuki ve etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Veri güvenliği, gizlilik, seçim güvenliği, dijital bölünme, dijital haklar bu bağlamda ele alınması gereken önemli konulardır. Örneğin, dijital kampanyaların finansmanı ve sosyal medya platformlarının siyasi reklamları yönetme biçimleri hukuki düzenlemeler gerektiren alanlardır. Özellikle, dijital dünyada kamusal alan / özel alan ayrımının bulanıklaşması bu konuda hukuki boşluklar yaratmıştır ki yaşanmış dava örnekleri vardır. Bu duruma bir örnek olarak; bir davada resmi belgeleri saklamakla suçlanan yetkililer, geleneksel kayıt tutma ve bu kayıtları kamuya açma kurallarının dijital kayıtlar için geçerli olmadığını öne sürerek, kağıt dosyalar ile bilgisayar dosyalarının farklı şekilde ele alınması gerektiği argümanıyla yasal düzenlemelerdeki boşluğu ortaya çıkarmışlardı (Vismann, 2006: 102).

Kamusal alan inşa etmesi açısından dijital teknolojiler, insanları belirli konular için baştan çıkarabildiği gibi belirli şekillerde hareket etmeye mecbur da bırakabilmektedir. Örneğin, sosyo-politik konuya dair mizah içeren bir paylaşım yapan kişinin bu paylaşımı sonrasında benzer duyguları tweetleyenler, bu ilk paylaşımı yıkıcı bir dayanışma gösterisi olarak devam ettirdikleri için konu yargıya taşınmıştır. Sosyal medyada kamuya açık bir hesaptan paylaşılan ifadeler aynı zamanda geniş çaplı sosyal diyaloğa girmenin bir yöntemidir ve daha önceleri özel olarak yürütülen konuşmaların yerini almaktadır. Kamusal alan / özel alan algısının dijitalleşmenin dinamikleriyle şekillenmesi sonucunda ifadeler, yukarıdaki örnekte de belirtildiği gibi, daha önce olmadığı kadar politikleşmiştir (Harawa, 2014: 396-397). Dolayısıyla, dijital teknolojilerle birlikte *"toplumsal yaşamın teknik altyapısını kapsayan yeni bir kamusal alan, siyasi yaşamın kaçınılmaz bir özelliği haline gelmiştir."* (Feenberg, 2009: 182) Bu, siyaseti etkileyen demokrasi gibi pek çok unsurun yasal düzenlenmesini de etkilemektedir.

Yasal süreçlerin daha yakından etki ettiğini bildikleri çevrimiçi ortamda insanlar fikirlerini ifade etmeye çekiniyorsa güncel konular hakkında üretken tartışmalar olabilir mi? sorusunu soran Smith şöyle bir örnek vermiştir:

> “Matt Damon’ın 2017’nin sonlarında ‘Me Too’ hareketiyle ilgili “insanların cinsel tacize dair bir yelpaze olduğunu kabul etmedikleri için korktuğu”nu söylediği bir röportajdan alıntılar yayınlandığında Twitter'da büyük bir öfkeyle karşılanmıştır. Twitter kullanıcıları Damon’ın yorumlarını hareketi zayıflatmak olarak değerlendirdiği için, Damon sonunda kamuoyundan özür dilemiş ve gelecekte bu konu hakkında sessiz kalacağına yemin etmiştir. Soru şu: Matt Damon’ın özür dilemesinin sebebi, ilk başta yanlış bir şey söylediğine ikna olduğu için bunu istemesi miydi, yoksa bunu yapmak zorunda hissettiği için miydi?” (Smith, 2019: 25)

Sosyal platformlar hem olaylara dair zoraki bir katılım ve kendini ifade etme gerekliliği dayatmakta hem de bahsedilen örneklerde olduğu gibi, açık tartışmaya veya ifade özgürlüğüne engel oluşturacak yasal düzenlemelerle bu katılım sınırlandırılmaktadır. İfadelerin, sosyal platformların katılım koşullarıyla düşünüldüğünde kolayca öfke seline dönüşebilmesi, politik dinamikleri ve yasal yaptırımları da şekillendirmektedir. Dolayısıyla, özellikle siyasetçilerin ve fenomen olarak kabul edilen kişilerin, çeşitli toplumsal olaylara tepkisiz kalması “duyarsızlık” olarak algılanmakta, geniş bir kitleyi incitmeden konuşma zorunluluğunu dayatmaktadır. Öte yandan da, konuşmanın içeriği, dijital dinamiklerin kamusal katılımı politikleştirmesi dolayısıyla oto-sansürle veya sansürle kısıtlanmaktadır. Sclove, vatandaşların, bir toplumun temel örgütlenmesine ve yapısına ilişkin kararlara katılma hakkına sahip olduğunu savunmaktadır. Bu “güçlü demokrasi” modelinde, vatandaşlar yalnızca yasal ve politik meselelerle ilgili kararlara dahil edilmemeli; teknolojik tasarım ve uygulama hakkındaki kararlara da dahil edilmelidir. Toplumun teknik örgütlenmesi, vatandaşların ortak çıkarlarını tatmin edecek şekilde demokratik prosedürlerle oluşturulmalıdır. Oysa teknolojik sistemlerin tasarımı, yönetimi ve kullanımı hakkındaki kararlar, genellikle teknik olarak yetenekli küçük gruplar tarafından etkilenen seçilmiş yetkililer ve piyasa güçleri tarafından alınmaktadır. Toplumların kaderini şekillendiren bu kararlar çerçevesinde, e-uygulamalar ve kampanyalar gibi yollarla kamuya açık katılımlar ise, sınırsız özgürlük ve haklar yanılsamasındaki vatandaşlara sunulan önceden çizilmiş yollardır (Sclove, 2020: 1-6; Sclove, 2009: 321-337).

Teknik ve hukuki sorunların yanı sıra, en çözümsüz sorunlar politiktir ve içerik denetiminin maliyet ve faydalarının dengelenmesinin yanı sıra kamu veya özel aktörlerin bunu

nasıl düzenlemesi gerektiğinin belirlenmesini içermektedir. Herhangi bir içerik denetimi politikasında, bazı yasal konuşmaların yasadışı konuşmalarla birlikte bastırılabileceği ve büyük olasılıkla da bastırılacağı gerçeğiyle yüzleşilmelidir. Bu denetimlerin beklenmedik sonuçları da olabilmektedir. Gilardi, ihlaller için potansiyel riskler hesaplanarak kararlar alındığında, platformların içerikleri aşırı kaldırma yönünde hata yapacaklarını öne sürmektedir. Bu doğası gereği politik olan toplumsal sorunlara veya meselelere katılım açısından, birçok kişi içerik denetimi kurallarının tamamen platformlara bırakılmaması gerektiği konusunda hemfikirdir, ancak özdenetime gerçek bir alternatif henüz ortaya çıkmamıştır. Tepe noktalarında devletler, STK'lar ve firmaların bulunduğu "yönetim üçgeninde", içerik denetimi kuralları şu anda ağırlıklı olarak firmalar tarafından şekillendirilen bir karışımdır. Trump'ın yasağı gibi dikkat çeken davalar da dahil olmak üzere ilk kararlarını 2021'de veren Facebook Denetim Kurulu, bu alanda özdenetimin giderek daha fazla resmiyet kazandığının bir örneğidir. Düzenleyici bir bakış açısından, birçok kişi Facebook'un Denetim Kurulu oluşturmasını gerçek hükümet düzenlemesini engellemek için bir öz düzenleme göstergesi olarak görmektedir. Fakat Kurul'un ayrıca kamuoyunun dikkatini algoritmik içerik yönetimi veya mikro hedefleme gibi daha kritik teknolojik endişelerden uzaklaştıran kasıtlı bir dikkat dağıtma olabileceği de öne sürülmektedir. Bazıları ise bu Kurul'u yalnızca Facebook'un ticari çıkarlarına hizmet ediyor olarak görmektedir ve Facebook'un Kurul'u oluşturmasını, kapitalist girişimlerini korumak ve meşrulaştırmak için usulüne uygun yargılama ilkelerinin bir şekilde benimsenmesi olarak tanımlamaktadır (Gilardi, 2022: 52; Klonick, 2020: 2488).

Vatandaşların dijital platformlar aracılığıyla siyasi süreçlere katılımı, siyasal katılımın güçlenmesine katkıda bulunabilir. Fakat, bu tür platformların hukuki açıdan düzenlenmesi gerekmektedir. Özellikle, kişisel verilerin korunması, ifade özgürlüğü ve dijital eşitsizlik gibi konular, dijital katılım platformlarının hukuki çerçevesinde ele alınmalıdır. Dijital katılımın sağlıklı bir şekilde işlemesi için, hukuki düzenlemeler, platformların şeffaf, erişilebilir ve güvenli olmasını sağlamalıdır. Ayrıca, dijital katılım süreçlerinde yaşanabilecek olası hukuki ihlallerin önlenmesi ve bu ihlallere karşı etkili yaptırımların uygulanması gerekmektedir. Fakat Facebook gibi kapitalist platformlar, her ne kadar bir sosyalleşme, bilgi alma ve iletişim aracı olarak görünseler de toplumsal ilişkileri ve sosyal yaşamı ikinci plana atmaktadırlar. Bu platformlar bütün insani ve sosyal etkileşimlerden ekonomik değer elde etme amacına yönelik olarak ve sermayenin stratejik ihtiyaçlarına uyacak şekilde belirli iletişim türlerini teşvik etmektedirler (Hurtado Hurtado, 2023: 4). "Tüketiciler olarak, genellikle en iyi anlaşmayı

ararız; vatandaşlar olarak, ortak iyiliği ayırt etme ve ilerletme konusunda rolümüzü oynamak bizim görevimizdir.” sözleriyle bir kişinin kim olduğunu tanımlamanın iki çok farklı yolu olduğunu söyleyen Sclove, kamusal söylemde tüketici teriminin sıklıkla vatandaş kelimesiyle karıştırıldığını öne sürmektedir (Sclove, 2020: 3). Toplumsal düzenlemelerin, bireylerin deneyimlerinden ve ihtiyaçlarından doğduğu düşünüldüğünde, bir aktör olarak bireylerin deneyimlerinin belirli tekno-kapitalist koşullarca sınırlandırılması sorunlu bir durum yaratmaktadır.

Tekno-politika kavramı teknolojilerin, yalnızca iletişimsel bir araç olmaktan öteye geçerek, bireylerin ve grupların siyasal katılım biçimlerini yeniden şekillendirdiği, kamusal alanın sınırlarını genişlettiği ve demokratik süreçlere yeni boyutlar kazandırdığı bir süreci ifade etmektedir. Geleneksel siyasal yapılar, teknolojilerin sunduğu hız, erişim ve ağ kurma imkanlarıyla farklı aktörlerin bir araya gelmesini kolaylaştırırken, toplumsal hareketler de teknolojileri stratejik bir şekilde kullanarak kendi dayanışma ağlarını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, tekno-politika, teknolojilerin sosyal dinamikleri dönüştürme potansiyeline sahip olduğu bir çerçeve sunmaktadır ve toplum ile siyaset arasındaki etkileşimin yeni biçimlerini açığa çıkarmaktadır.

1.1.3. Platformların Politikleşmesi ve Yeni Toplumsal Dinamikler

Politika açısından dijital platformların politik ihtiyaçları kolaylaştırdığı ve hızlandırdığı; politik organizasyonu birkaç çevrimiçi araçla ve küçük bir başlangıç bütçesiyle mümkün kıldığı bilinmektedir. Bu nedenle de tekno-politika bağlamında dijital ağlar, merkezi olmayan ve yatay iletişim yapıları oluşturarak geleneksel hiyerarşik yapıların yerini almakta, toplumsal hareketlerin ve sivil toplum örgütlerinin mobilizasyonunda kritik rol oynamaktadır. Bu da siyasi ve toplumsal değişim süreçlerinde önemli bir güç merkezi oluşturmaktadır. Ancak, bu süreç aynı zamanda örgütsel yapıların hiyerarşik kontrolünden bağımsız, daha yatay ve dinamik olan yeni yönetimsel yapılar ve liderlik biçimlerinin ortaya çıkmasıyla da sonuçlanabilmektedir. Sierra Caballero ve Gravante, katı hiyerarşilerin reddedilmesinin ve küçük, merkezi olmayan gruplar içinde doğrudan demokrasinin savunulmasının, aslında tekno-politiğin ve günlük yaşamın içine gömülmüş ağlar olarak kolektif seferberlik sürecinin özü ve özelliği olduğunu söylemektedirler. Toplumsal hareketlerin işleyişinin tanımlayıcı özelliği,

zaten bireylerin birbirine ağsı eklemlenmesidir. Her grubun ve çeşitli kolektiflerin faaliyetleri benzer hedefleri paylaşarak ortaklaşa gelişmektedir (Sierra Caballero & Gravante, 2018: 7).

Sosyal ağlar hem bireylerin hem de grupların iletişim ve örgütlenme biçimlerini kökten değiştirmesiyle teknolojik altyapılar aracılığıyla yatay bir ilişkisellik ve hızlı mobilizasyon olanakları yaratmıştır. Teknolojinin, düzenleme ve uygulama arenasından sonra bir de özümseme arenası olarak ifade edilen (Schaupp, 2021: 80-83) tekno-kültürel boyuta sahip olması dolayısıyla dijital platformlar, yalnızca teknik bir mesele değil, aynı zamanda sosyal ve politik meselelerdir. Bu neden sosyal ağların gücünü anlamak, yalnızca teknik bir analizden ibaret değildir, aynı zamanda politik ve sosyolojik bir sorgulamayı da gerektirmektedir. Çünkü sosyal ağlar, çeşitli faaliyetler ya da sosyal hareketler tarafından beslenen ve teknolojik değişimle ilişkili belirli etkileşim kalıpları üreten kültürel çerçevelere sahiptir. Bu doğrultuda Juris sosyal platformlardaki, "ağ oluşturma mantığı" ile "ağ toplama mantığı" arasında bir sınıflandırma yapmakta ve bu iki mantığın da birbirinin yerini almak yerine birlikte var olduğunu söylemektedir. Ağ oluşturma mantığı, bilgiyi özgürce paylaşan ve merkezi olmayan bir şekilde iş birliği yapan özerk unsurları (hareketler, örgütler, gruplar vb.) birbirine bağlamaya odaklanmaktadır. Ağ toplama mantığı ise, bireysel aktörlerin bir araya gelerek kolektif bir kimlik oluşturduğu süreci ifade etmektedir. Ağ toplama mantığı, çevrimiçi dünya ile fiziksel dünya arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlamaktadır. Bu iki mantık, dijital teknolojiyi kullanma biçimlerini ve bu kullanımın kültürel ve politik çerçevelerini şekillendirmektedir (Juris, 2012'den akt. Candón-Mena & Montero Sánchez, 2021: 2923).

Tekno-politika kavramına entegre bir dönüşüm süreci olarak platformlar; kanunlardan, politikalardan, kültürlerden ve kurumlardan oluşmaktadır. İç içe geçmiş bu yapılar önemlidir çünkü kaynakların nasıl tahsis edileceğini, bunları kimin kontrol edeceğini ve kimin fayda sağlayacağını belirleyen insanlar arasındaki ilişkileri kurmaktadır. Platformların ise odak noktası daha çok insan failliğidir, ancak yapıyla da etkileşimini sürdürmektedir (Diehl, 2023: 42). Çünkü insan etkileşimleri belirli bağlamlarda gerçekleşmektedir. Bu anlamda bağlam fiziksel bir yer değil, daha ziyade fiziksel yerleri organize eden, sürdüren, değiştiren - düzenleyen- belirlenmiş otoriteleri içeren kurallar ve düzenlemelerdir. Tekno-politika açısından düşünüldüğünde birçok yazılım, web platformu ve mobil uygulama; fikir toplama, tartışma, karar verme, oylama, medya ve içerik oluşturma için gerekli süreci hızlandırmaktadır. Bu aynı zamanda vatandaşların girdi ve katılımının kolayca takip edilebilmesini de sağlamaktadır. Bilgi

iletişim teknolojilerinin, özellikle de çevrimiçi katılım araçlarının ve kitle kaynak platformlarının, yeni oluşturulan siyasi organizasyon içinde oynadığı rol giderek artmaktadır. Ancak bu gelişmeler, önceden var olan kurum ve uygulamaların hem fırsatlar hem de sınırlamalar sağladığı belirli bir siyasi bağlamda gerçekleşmektedir.

Ağ toplumu kavramı, bilgi işleme biçimini ve etkileşimi vurgulamaktadır. Sosyal medya ağlarından oluşan bir altyapı bunu desteklemektedir. Dolayısıyla ağ toplumu, her düzeyde (bireysel, grup/örgütsel ve toplumsal) temel örgütlenme biçimini mümkün kılan sosyal ağ altyapısına sahip bir toplumsal oluşum olarak tanımlanabilmektedir. Bu ağlar, bu oluşumun tüm birimlerini veya parçalarını giderek daha fazla birbirine bağlamaktadır. Ağlarla birbirine bağlanan birey ise, ağ toplumunun temel birimi haline gelmektedir (Van Dijk, 2006: 20). Sosyal ağların bu gücü, toplumsal hareketlerin hızla büyümesine ve geniş kitlelere ulaşmasına olanak tanırken, aynı zamanda koordinasyon ve sürdürülebilirlik gibi zorlukları da beraberinde getirmektedir. Örneğin, Twitter'da hashtag'lerin politik kullanımı araştırmalar için popüler ve güncel çalışmaların ilgi odağıdır ve bu zorlukları aşmak için de çeşitli öneriler getirilmektedir. Twitter'da etiketleme yaparken bilgi kirliliğine karşı, bilgileri organize etmenin ve krizler sırasında çevrimiçi vatandaş raporlamasını optimize etmenin bir yolu olarak çoklu etiketleme önerilmiştir. 2012 yılında yapılan bir çalışmada, Occupy Wall Street hareketi sırasında etiketlerin birlikte ortaya çıkmasında herhangi bir organizasyonel model olup olmadığını görmek için #Occupy Twitter akışı üzerinde araştırma yapılmıştır. 20 gün boyunca toplanan verilere dayanarak, Twitter'da etiketlerin birlikte bulunmasının konum ve kullanımla ilişkisi açısından önemli olduğu bulgulanmıştır. Bir tweet'teki birden fazla hashtag, kullanıcıların bilgilerini yapılandırmasına ve yönetmesine olanak tanıyarak, koordine olmayan sivil uygulamaları desteklemektedir. Özellikle Orta Doğu'daki son hareketler, çok sayıda koordine olmayan kullanıcının belirli hashtagler etrafında nasıl kolektif bir anlatı yaratabildiğini gözlemleme fırsatı vermiştir (Starbird & Stamberger, 2010: 1-4; Rocheleau & Millette, 2015: 244-245). Bu durum tekno-politika bağlamında değerlendirildiğinde, sosyal ağlar yalnızca bireyler ve topluluklar arasındaki etkileşimi kolaylaştırmakla kalmamakta, aynı zamanda siyasi süreçlerin şeffaflığı ve katılımcılığını da artırmaktadır. Dijital platformlar aracılığıyla bilgiye erişim, vatandaşların politika yapım süreçlerine daha aktif katılımını sağlamakta ve kamuoyu baskısını güçlendirmektedir. Bu bağlamda, dijital platformların sağladığı organizasyonel güç, demokratik süreçlerin daha kapsayıcı ve dinamik bir yapıya kavuşmasını mümkün kılarak tekno-politik dönüşümlerin merkezinde yer almaktadır.

Anlatılanları özetlemek gerekirse, tekno-politika kavramı BİT'in, siyasi süreçler ve güç dinamikleri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan tekno-politika, dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının kullanımıyla doğrudan ilişkili olarak bilgiye erişim ve bilgi paylaşımı yoluyla toplumsal katılımı ve politik mobilizasyonu kolaylaştırarak demokratik süreçleri etkilemektedir. Sosyal medya platformlarının, çeşitli toplumsal hareketlerin veya protestoların gerçekleştiği süreçlerde bilgi akışının hızlandırılmasında önemli rol oynaması bunun en açık örneğidir. Bu platformlar, geleneksel medyanın aksine, bireylerin ve grupların doğrudan, geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakta, bu da güç asimetrilerinin yeniden şekillenmesine neden olmaktadır. Bununla bağlantılı olarak, tekno-politik aktörler genellikle işbirlikçi katılım modlarına dayanan, yatay ve merkezi olmayan organizasyonel yapıları tercih etmektedirler (Deseriis, 2019: 4). Özgür Yazılım Hareketinden hacker faaliyetlerine; toplumsal hareketlerden kişisel kanallara kadar geniş bir yelpazede kendi kendini yöneten, merkezi olmayan ve işbirlikçi etkileşim biçimlerini kapsayan bu yapı, günümüzde siyasetin merkezini oluşturmaktadır.

Sosyal medyada içerik oluşturma, hackleme veya change.org gibi platformlarda bir konunun savunuculuğunu yapma vb. gibi araç ve uygulamaları kullanarak kamuoyunu etkilemek, kamunun kullanımına yönelik bilgi üretmek veya bilgileri ifşa etmek için BİT'lerin kullanılması tekno-politika çağında siyasal faaliyetlerin de merkezi unsurları arasındadır. BİT'in siyasal faaliyetlerdeki etkisine ve çevrimiçi kampanyaların seçmen davranışlarını ne oranda şekillendirdiğine yönelik tartışmalı bulgular olsa da (bkz. Baldwin-Philippi, 2018: 353-354; Sayre ve diğ., 2010: 12-15) BİT'lerin ülkelerin başkanlık seçimlerinde yaygın kullanımı gözlemlenmektedir (Belcastro vd., 2020: 47177- 47185). Ayrıca, "seçim zamanları haricinde seçmeniyle ancak belli zaman dilimlerinde bir araya gelebilen geçmiş dönemlerin politikacısı, yerini bugün yeni iletişim teknolojileri sayesinde kendisine yirmi dört saat ulaşılabilen, farklı kitlelerle bir araya gelen, hatta küresel bir kitleyle bir araya gelen politikacıya bırakmıştır." (Aydoğan Boschele, 2021a: 60). Bu açıdan, sosyal medya devriminin kutlanması siyasetin üst kademelerine de ulaşmıştır. Fakat siyasi faaliyetler, daha önce hiç olmadığı kadar ticari faaliyetlerle iç içe geçmiştir (Gerbaudo, 2012: 6-9). Steinberg, her ticari faaliyetin dijital platformlara taşınmasını; önceleri ticari olmayan toplumsal süreçlerin de ticarileşerek yeni iş modellerine dönüşmesini ve bütün bunların çeşitliliğini şöyle özetlemiştir (Steinberg: 2019, 1):

> "Platformlar her yerde. Dijital nesneler olarak sosyal medya platformlarına (Facebook, Twitter, Weibo), platform olarak sohbet uygulamalarına (LINE, Messenger, WhatsApp), e-ticaret platformlarına (Amazon, Alibaba, Rakuten, Flipkart), yayın platformlarına (Netflix, Mubi) ve akıllı telefonlara (iOS ve Android) sahibiz. Mekansal anlamda platform olarak kitapçılarımız, vitrinlerimiz var. Eğitim platformlarımız var, siyasi platformlarımız var, iş platformlarımız var. … Ve bu liste platform olarak adlandırılan veya geriye dönük olarak yeniden tanımlanan şeylerin listesini bile çizememekte. Platformun dil ekosistemimiz içindeki en büyük başarısı evrensel bir çeviri aracı haline gelmiş olmasıdır. Hemen hemen her şey, eğer buna sadece böyle denirse, bir platform haline gelebilir. Bunun üzerine her şey anında prestij, havalılık ve ekonomik değer kazanıyor."

Dijital platformlara katılan her yeni kullanıcı, platformun değerini artırmasına ve daha fazla kullanıcıyı çekmesine yol açmaktadır. Sosyal medya platformunda daha fazla kullanıcı, daha fazla içerik ve etkileşim demektir ve bu da, o platformun değerini artırmaktadır. Bununla bağlantılı olan diğer önemli bir özellik ise, veriye dayalı iş modelidir. Platformlar, kullanıcıların davranışlarından elde ettikleri verileri kullanarak reklam geliri gibi gelir kaynakları oluşturmaktadırlar. Bu veriler, genellikle reklamverenlere hedeflenmiş reklamlar sunmak için kullanılmakta ve platformların gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu platformlar; yazılım, akıllı telefon, veri toplama, algoritmalar, büyük veri ve yapay zeka gibi teknolojilerin de etkin kullanıldığı; ve bundan dolayı da emek sömürüsü, mahremiyetin ihlali, metalaştırma gibi noktalarda eleştiriler barındıran alanlar olarak görülmektedir. Bu nedenle de bu platformlar veri kapitalizmi, iletişimsel kapitalizm, dijital kapitalizm, gözetim kapitalizmi gibi terimlerle de yakından ilişkilidir (Fuchs, 2024: 354-355; Woodcock, 2021: 22).

Dijital platformların tekno-ticari seçim stratejileri gibi, kullanıcıların da başka platformlara geçme, içerik ve hizmetleri çevrimdışı veya anonim olarak takip etme gibi öngörülemeyen taktikleri olabilse de (Van Dijck vd., 2018: 47) tüketim endüstrisi, insanlara ve topluma ilişkin verilerin dijital teknolojiler aracılığıyla üretilebileceği ve çeşitli aktörler için değerli görülen bir şekilde toplanabileceği, birleştirilebileceği ve yeniden paketlenebileceği sonsuz yollara dayanmaktadır (Hintz vd., 2019: 44). Çünkü platformlar basitçe toplumsal olanı yansıtmamakta; içinde yaşadığımız toplumsal yapıları da üretmektedirler. Dijck ve diğ., çevrimiçi platformlar ile toplumsal yapılar arasındaki bu iç içe geçmişliği "platform toplumu"

terimi etrafında açıklamaktadırlar. Onlara göre, platformlar devrim yaratmamaktadır. Bunun yerine demokratik toplumların örgütlenmesini sağlayan çevrimdışı geleneksel kurum ve uygulamalara sızmakta ve bunlarla yakınlaşmaktadır (Van Dijck vd., 2018: 2). Medyanın, temel toplumsal kurumlardan biri olan siyasetin performansı üzerindeki gittikçe genişleyen rolü, araştırmacıların odağını medyanın siyasal iletişimle ilişkisine yoğunlaştırmalarına neden olmaktadır (Papathanassopoulos, 2011: 7).

Dijital çağda, artan 'aracılı görünürlük' durumu, görünürlük ve güç arasındaki ilişkileri dönüştürmüş; siyasi yöneticileri daha önce hiç var olmamış biçimlerde ve ölçekte vatandaşların karşısına çıkmaya zorlamıştır. Yetenekli politikacılar, halkla ilişkiler danışmanları ve iletişim danışmanlarının yardımıyla bunu kendi avantajlarına kullanarak, modern siyasetin aracılı arenasında görünürlüklerini yöneterek bir destek temeli yaratmakta ve sürdürmektedirler. Bu yeni durum, siyasi iletişimin dönüşümüne yol açmıştır. Daha fazla medya seçeneğine sahip olan ve bu açıdan eskiye nazaran teknolojik anlamda daha avantajlı olan vatandaşlar ise magazinleşmenin artması vb. gibi sebeplerden dolayı genellikle siyasi tartışmaların kenarında yer almaktadırlar (Negrine & Papathanassopoulos, 2011: 41-53). Ancak, tıpkı tekno-iyimserlik gibi, belirli bir teknolojinin seferberlik kanalı olmaya doğası gereği uygun olmadığını varsaymak da tam tersi hatayı yapma riskini almak demektir. Gerbaudo, bu eleştirileri yaparken, bilginin yayılımı sürecindeki bu teknolojilerin yalnızca maddi olanaklara indirgenemeyeceğini belirtmektedir. Bu teknolojilerin, aynı zamanda, paylaşılan anlamların, kimliklerin ve anlatıların inşasını da içerdiği gerçeğini göz ardı etmemek gerektiğini ifade etmektedir (Gerbaudo, 2012: 9). Bu açıdan sıradan vatandaşlar yalnızca ikna edilmesi gereken veya siyasetin pasif tüketicileri olarak görülmemeli, siyasetin bir aktörü olarak da kabul edilmelidir. Bu doğrultuda, onları karar süreçlerine yeniden dahil etmek, daha iyi bilgilendirilmiş ve daha aktif bir vatandaş kitlesi yaratmak siyasal açıdan teknolojinin sunduğu iletişim ve bilgi edinme olanaklarını etkin ve sorumlu bir şekilde kullanmanın da bir yoludur (Negrine & Papathanassopoulos, 2011: 51).

Bilgi kirliliği, gözetim, veri hırsızlığı, kutuplaşma ve bot hesapların yaygınlaşması vb. gibi etik ve toplumsal açıdan problemli boyutları olsa da dijital platformlar, bilginin dolaşımı ve kontrolü üzerinde yeni mücadele alanları da yaratmaktadır. Özellikle dijital çağda, iktidar ilişkilerinin merkezinde "bilgi"nin yer aldığı düşünüldüğünde, bilgiye erişimi ve bu bilginin siyasal kullanımını yeniden tanımlayan tekno-politika kavramı, siyasi söylemleri eleştirmek ve

alternatif anlatılar oluşturmak için iletişim teknolojilerinin stratejik kullanımını kapsamaktadır (Avalos González, 20193-24). Kellner'ın da belirttiği gibi, teknoloji yalnızca bir araç değil, aynı zamanda bu araçla ilişkilenen siyasi ideolojiler ve toplumsal mücadelelerle birlikte şekillenen dinamik bir süreçtir. Dijital platformlar, özellikle ana akım medya tarafından marjinalleştirilen grupların demokratik amaçlar doğrultusunda normatif ve stratejik bir duruş geliştirmesi açısından alternatif kamusal alanlar yaratmakta ve demokratik mücadelelerin yeni biçimlerini teşvik etmektedir. Bu anlamda, tekno-politika çeşitli toplumsal grupların güçlendirilmesine ve bu toplumsal grupların çeşitli toplumsal taleplerine hizmet eden politikaların geliştirilmesine yönelik stratejik bir yoldur (Kellner, 2001: 1-10).

Dijital platformlar ve tekno-politika arasındaki bağlantı, dijital ekonomi modellerini de kapsayacak şekilde aynı zamanda kamusal alanın dönüşümüyle ilişkilidir. Arendt'in kamusal alan ve toplumsal alan ayrımı üzerine olan açıklamaları da (Arendt, 1994: 73) bu dönüşümün siyasal ve kapitalist boyutlarının biraradalığını anlamak için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Dijital teknolojiler, yeni kamusal alanlar yaratarak bireylerin bilgiye erişimini ve siyasi katılımını artırırken aynı zamanda bu alanların, özellikle ticari veya otoriter çıkarlar doğrultusunda, kontrol altına alınabileceğini de göstermektedir. Bu bağlamda platformlar, tekno-politik altyapılarla birleştiğinde, hem demokratik katılımı artıran bir güç hem de toplumsal kontrolü yeniden üreten bir mekanizma olarak işlev görmektedir.

1.2. İletişim Teknolojilerinin Dönüşümü

Yeni teknolojiler toplumsal açıdan yapısal dönüşümlerin de en temel işaretleridir. Toplumsallaşma biçimlerinin dönüşümü, iletişim teknolojilerinin gelişimiyle koşut olmasından dolayı çeşitli toplumsallık tanımları da dönemin iletişim teknolojilerine referans vermektedir. Örneğin enformasyon toplumu özellikle televizyon ve televizyonun izlerkitlesini tanımlarken, bilgi toplumu bilgisayar teknolojisinin kullanımıyla ortaya çıkan toplum yapısına işaret etmektedir. Dolayısıyla bilgi toplumu kavramı, yalnızca bilgi teknolojisinin bir araç olarak kullanılmasının ötesinde, bilgi paradigmasına göre şekillenen toplum yapısını ifade etmektedir (Castells, 2010a: 254). Yani bilgi hem teknolojik ilerlemeler için kullanım değerine sahiptir hem de bilginin kendisi metalaşarak değişim değeri kazanmıştır. Bilginin üretimine ve kullanımına dayanan bu toplum yapısında, yüksek oranda bilginin üretilmesi, bu bilgilerin

saklanması, işlenmesi, kullanılması ve paylaşılması aşamalarında iletişim ve bilişim teknolojileri kritik öneme sahiptir.

İletişim teknolojilerinin dönüşümü, özellikle 20. ve 21. yüzyıllarda hem toplumsal hem de siyasal yaşam üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Bu süreç, geleneksel medyadan dijital medyaya geçişin yanı sıra, internet ve Web 2.0 gibi yeni teknolojilerin doğuşuyla da hız kazanmıştır. Geleneksel medya, televizyon, radyo, gazete gibi tek yönlü ve merkezi içerik dağıtımı üzerine kurulu araçlardan oluşurken; dijital medya, kullanıcıların içeriğin hem üreticisi hem de tüketici olduğu, çok yönlü ve etkileşimli bir iletişim ortamını mümkün kılmıştır. Bu teknolojiler, bilgiye erişimi kolaylaştırmakla kalmamış, aynı zamanda kamusal alanın ve demokratik süreçlerin yeniden şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Jenkins bu geçişi, "katılımcı kültür" kavramıyla açıklamış ve yeni medya ortamlarının, kullanıcıların aktif olarak içerik üretebileceği ve paylaşabileceği bir ağ yapısı sunduğunu belirtmiştir (Jenkins, 2006: 6-8; Jenkins, 2018: 19- 20). Özellikle Web 2.0 ve sonrası gelişen teknoloji, dijital ağların etkileşimli ve kullanıcı merkezli doğasını pekiştirmiştir. Bu gelişme, medya yapısında köklü bir dönüşüm yaratmış ve kullanıcılar arası bağlantıları artırarak ağ toplumunun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır (Castells, 2015: 123).

Sosyal medya ve dijital ağlar ise, bilginin hızlı yayılmasını sağlayan ve bireyler arası iletişimi güçlendiren platformlar olarak öne çıkmıştır. Facebook, Twitter, Instagram gibi platformlar, sadece sosyal iletişimi değil, aynı zamanda siyasi katılımı, toplumsal hareketleri ve küresel olaylar hakkındaki farkındalığı da dönüştürmüştür. Sosyal medya platformları bu anlamda, demokratik katılımı artıran ve alternatif kamusal alanlar yaratan bir araç olarak da değerlendirilmektedir (López-Rabadán, 2021: 2). Çeşitli dosya veya içerik paylaşım platformları, bloglar, sohbet odaları kullanıcıların toplumsallaşma deneyimlerini şekillendiren bu tekno-sosyal araçlardan bazılarıdır. Yapay zeka teknolojileri ise dijital iletişimde yeni bir dönemin habercisi olarak veri analizini, içerik önerilerini, otomatik iletişim süreçlerini ve daha birçok alanı dönüştürerek, dijital medya kullanıcılarının deneyimlerini kişiselleştirmekte ve daha verimli hale getirmektedir. Ancak, yapay zekanın gelişimi, aynı zamanda bilgi asimetrisi ve veri güvenliği gibi etik sorunları ve riskleri de gündeme getirmektedir (Aydoğan Boschele, 2023: 131-134; Verma, 2023: 333-341). Bu kapsamda, iletişim teknolojilerindeki dönüşüm, toplumsal yapıları, siyasal katılımı ve medya tüketim alışkanlıklarını köklü bir şekilde

değiştirmiştir. Bu dönüşüm, dijital çağın getirdiği yeni fırsatlar kadar beraberinde getirdiği riskler ve sorunlarla da incelenmeye devam etmektedir.

1.2.1.Geleneksel Medyadan Dijital Medyaya Geçiş

Medya, toplumların bilgiye ulaşma ve iletişim kurma biçimlerini şekillendiren temel bir yapıdır. 20. yüzyılın büyük bölümünde geleneksel medya, kitlelere bilgi sağlama ve kültürel değerleri yaymada merkezî rol oynamıştır. Geleneksel medya araçlarından dağıtılan içerikler, merkezi bir kontrol mekanizması ile geniş kitlelere ulaşırken, içerik üzerinde herhangi bir katkı veya kontrol yetkisi bulunmadığı için izleyiciler, pasif bir tüketici rolündedir. Geleneksel medya, genellikle tek yönlü iletişim üzerine kuruludur ve içerik üretimi profesyonel medya kuruluşlarının kontrolündedir. Bu medya türü, televizyon kanalları, gazete yayınevleri veya radyo istasyonları gibi büyük sermaye gerektiren yapılar aracılığıyla çalışmaktadır. Geleneksel medya içeriği genellikle, devlet veya büyük sermaye gruplarının etkisi altında şekillenmekte ve bu yapı içinde haberlerin seçimi, işlenmesi ve dağıtımı bu gruplar tarafından kontrol edilmektedir. Bu durum, medya tüketicilerinin içeriğe etki edebilme gücünü sınırlandırmakta ve medya sahipleriyle toplum arasında büyük bir mesafe yaratmaktadır. Geleneksel medya, geniş kitlelere bilgi aktarma amacı güden gazete, radyo, televizyon ve dergi gibi araçlardan oluşmaktadır. Geleneksel medyanın kökeni, yazılı basının yaygınlaşmasıyla 15. yüzyıldaki matbaanın icadına kadar uzanmaktadır. Matbaanın icadı, bilginin yaygınlaşmasını sağlarken, gazeteciliğin temelini atmıştır. Geleneksel medyanın ilk biçimlerinden biri olan gazete, 17. yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Gazeteler, özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda, toplumsal olaylar ve hükümet politikaları hakkında bilgi sağlayan önemli bir araç haline gelmiştir (Eisenstein, 2005: 117-138).

20. yüzyılın başlarında ise radyo, bilgi yayma ve eğlence aracı olarak popüler bir araç haline gelmiştir. 1920'lerde ilk düzenli radyo yayınları yapılmaya başlanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları sırasında, hükümetler propaganda ve bilgilendirme aracı olarak radyoyu yoğun olarak kullanmışlardır (Douglas, 2018: 41-42; Watt, 2000: 145-149). Bunun yanı sıra tarihte, otoriter rejimlere karşı farkındalığı artırmak ve direnişi tüm halka yaymak amaçlı da kullanıldığı olmuştur. 1973'te öğrenci ve sivillerden oluşan protestocular, radyo yayını sayesinde askeri rejime karşı mesajlarını halka yayarak direnişlerine geniş çaplı bir destek sağlamışlardır

(Papacharissi, 2015: 3-4). Televizyon ise 1930'larda teknolojik gelişmelerle ortaya çıkmış ve II. Dünya Savaşı sonrası hızla yaygınlaşmıştır. 1950'ler ve 1960'larda televizyon, dünyanın pek çok yerinde ana akım medya aracı haline gelmiştir. Televizyon, sadece haber vermekle kalmayıp eğlence ve kültürün de yayıldığı kitlesel bir iletişim aracı bir olmuştur. Bununla birlikte, neoliberalim ve küreselleşme süreciyle de büyük oranda sermayeye entegre bir iletişim aracı haline gelerek siyasetin güç alanına yakınlaşmıştır (Elsner vd. 1990: 197-209).

Mark Poster'ın "İkinci Medya Çağı" olarak adlandırdığı (Poster, 1995'den akt. Robins & Webster, 2005: 224), bilgiye erişimi ve toplumsal katılımı radikal bir şekilde dönüştüren dijital medya ise, tüm metinleri, sesleri ve görüntüleri 0 ve 1'den oluşan basit bir ikili koda dönüştürerek geleneksel medyanın analog yapısını dijital yapıya aktarmıştır. Analogdan dijitale dönüşüm, medyanın dijital biçimde depolanan veriler için her türlü matematiksel işlevi hemen gerçekleştirmesini sağlamaktadır. Bu nedenle de tamamen farklı bir medya üretim ve pazarlama sistemi şekillenmektedir. Bu dönüşüm ayrıca medya metninin maddi olmaktan çıktığı dönüm noktasını da göstermektedir (Chen & Zhang, 2010: 798). Yani insan yetileri ve edimlerinin izdüşümlerinden oluşan bu paralel dünya, toplumsala dair her şeyin sınırlarını genişletmiştir. Toplumsal etkileşim, kültürel mal ve hizmet akışı yoğunlaşmış; bu da paylaşmaya, yaratıcılığa, kendini ifade etmeye yönelik dijitalin dinamiklerine entegre bir toplumsal yapı üretmiştir. Dolayısıyla, özellikle internetin yaygınlaşmasıyla birlikte hız kazanan dijital medyanın yükselişi, geleneksel medyanın tek yönlü yapısını tersine çevirerek çift yönlü ve hatta çok yönlü bir iletişim biçimi oluşturmuştur. Böylece kitlesel tüketim üzerine kurulu medya pratikleri, kitlesel üretimin temel değer alındığı bir yapıya evrilmiştir. Bu medya pratiği aynı zamanda toplumun okuryazarlık seviyesini, kültürel yapısını, siyasal katılım alışkanlıklarını, kimlik yapılarını ve daha pek çok unsurunu da etkilemiştir (Hjarvard, 2020: 240-241).

Dijital medyanın, bilgiye erişimi demokratikleştirmesinin yanı sıra, geleneksel medyanın merkezi kontrol yapısına karşılık, çok merkezli oluşu ve bireylerin kendi medyalarını yaratmalarına imkân tanıması vb. açılardan bazı görüşlere göre bir özgürlük aracıdır. Ancak, içeriklerin niteliği, gözetim veya tüketim kültürüyle iç içe geçmesi vb. gibi açılardan da eleştirilmektedir (Dutton, 2009: 4-5; Shirky, 2008: 106-107; Dencik & Cable, 2017: 778). Dijital platformların bireylerin siyasi katılımını nasıl dönüştürdüğünü inceleyen Poster ise internetin toplumsal hareketler ve siyasi eylemler için yeni alanlar açtığını savunurken, geleneksel anlamda gerçeklik olgusunun da dijital medyanın etkisiyle bulanıklaştığını

belirtmektedir. Dijital platformlarda sürekli değişen anlatılar ve bilgi akışları, bireylerin gerçeklik algısını yeniden şekillendirerek doğruluk kriterlerini belirsizleştirmektedir (Poster, 2006b: 533-541). Sonuç olarak geleneksel medyadan dijital medyaya geçiş, bilginin üretim ve tüketim süreçlerinde köklü değişimlere neden olmuştur. Bu süreç, yalnızca teknolojik bir dönüşümü değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir değişimi de yansıtmaktadır. Geleneksel medya, merkezi kontrol ve pasif tüketimi teşvik ederken, dijital medya daha demokratik, etkileşimli ve katılımcı bir yapıya sahiptir. Ancak bu dönüşüm, aynı zamanda bilginin güvenilirliği, derinliği ve doğruluğu gibi yeni sorunları ve tartışmaları da gündeme getirmiştir.

1.2.2. Web 2.0 ve Katılımcı Kültürün Gelişimi

İnternetin yaygınlaşması ve Web 2.0 teknolojilerinin gelişimi, dijital medyanın potansiyelini artırmıştır. Yeni grup formlarının oluşmasını mümkün kılması, özel yaşamın olağan sınırlamalarını aşmanın bir yolu olması ve öncesinde profesyonellerin sahip olduğu yeteneklerden yararlanmayı mümkün hale getirmesi ve böylece çeşitli meslek gruplarına özgü olanakların sıradan vatandaşlara devredilmesi çığır açan bir gelişme olarak kabul edilmiştir (Shirky, 2008: 17). Bu sürecin başlangıcı 1980'lerde internette e-posta ve dosya aktarımına dayanmaktaydı. Ancak bu dönemde internet tekdüze metin arayüzüne sahip olması ve dosya aktarımındaki kısıtlılık nedeniyle kullanışlı değildi. Yıllar içerisinde CompuServe, America Online, Prodigy gibi çevrimiçi hizmet sağlayıcıları tarafından kullanıcı dostu arayüzler geliştirilmişti. 1990'ların başında ise geliştirilen bazı yazılımlar dosya aktarımında, belgelerin yerlerini tespit etmeye yarayan kolaylıklar getirseler de bu yazılımlar enformasyonları konum değil, içeriklere göre düzenlediği için farklı enformasyonların birbirine bağlanamaması sorunu bir süre daha devam etmiştir (Abbate, 2011: 475-476). Bütün bu problemlerin çözümü ise interneti günümüzün işleyiş mantığında, uluslararası ağ haline getiren World Wide Web (WWW / Dünya Çapında Ağ)'dır.

World Wide Web 1991 yılında, araştırma merkezi CERN'de Tim Berners Lee tarafından geliştirilmiştir. WWW dosyaları birbirine bağlayan küresel bir sistem olarak

ARPANET'in[5] ağ yapısından çok farklıdır. Tim Berners-Lee'nin, ortak paylaşılan bir bilgi alanı yaratma ideallerinden de beslenen bu ağ, "hypertext markup language (HTML)" adlı ortak bir formata dayanmaktadır. Ayrıca, kullanıcının istediği bilgiyi bulabilmesi için bu bilgiyi tanımlayan "uniform resource locator (URL)" kodu geliştirilmiştir. Böylece internet her türlü içeriğin aktarılabileceği ve her cihazdan ulaşılabilir altyapıya sahip olmuştur. Mozaic, Netscape, İnternet Explorer ve sonrasında gelen basitleştirilmiş arayüzlere sahip tarayıcılarla da internetin kullanımı her geçen gün yaygınlaşmıştır. (Lindgren, 2017: 27-28, 59-60; Abbate, 2011: 477-478). Günümüzde internet çeşitli ağları birbirine bağlamasıyla, evrensel ve esnek oluşuyla, enformasyon aktarımı kolaylığıyla ve düşük maliyeti dolayısıyla toplumsallaşma üzerinde önemli bir role sahiptir (Maigret, 2014: 329).

İnternetin gelişim aşaması web 1.0 ve 2.0 vb. dönemlere ayrılmaktadır. Web 1.0 ile web 2.0. teknolojisi arasındaki temel ayrım içerik yaratma olanağıdır. Yani, web 2.0, internetin yapısında bir değişiklik yaratmamıştır, ancak web sitelerinin oluşturulma biçiminde yapısal bir farklılık yaratmıştır. 1999'de Darcy DiNucci tarafından üretilen "web 2.0" terimi, 2004'te Tim O'Reilly tarafından popüler hale getirilmiştir (Kingsnorth, 2017: 7; Fuchs vd., 2012: 4). Web 1.0 yalnızca bilgi aramak ve bilgiye ulaşmak üzerine kurulu bir teknoloji olduğundan içerik yaratmak mümkün değildi. Web 2.0. teknolojisiyle birlikte ise kullanıcı topluluklarının sosyal ağlar, bloglar ve benzerleri aracılığıyla etkileşime girdiği ikinci bir internet tarihi aşamasını tanımlar olmuştur. Kullanıcılar içeriğin hem üreticisi hem de tüketicisi olmuşlardır. Web 2.0'ın temel özelliği, hem metinlerin içeriğini hem de yapısını değiştirme seçeneği ve kolay erişime ek olarak, materyali çevrimiçi olarak yerleştirme ve kişisel ve kolektif katılım sağlama fırsatıdır (Elias, 2010: 37-38). Web 2.0 vatandaşların bilgilendirme sürecinde rol oynadığı yani üre-tüketici (prosumer) olduğu (Bannier & Vleugels, 2010: 70) birçok kaynaktan beslenen, sürekli güncellenebilen, her kullanıcının içeriğe katkı sunabildiği bu yapıyı Tim O'Reilly bu süreci 'katılım mimarisi' (O'Reilly, 2007: 17); Jenkins "katılımcı kültür" (Jenkins, 2006: 3); Hadrey "sosyal medya devrimi" (Hadrey, 2007'den akt. Foth, 2020: 732) olarak adlandırmıştır. Web 2.0 ile birlikte internet sosyal bir alana evrilmiş ve Facebook, Youtube, Instagram, Twitter, Skype ve farklı konseptlere sahip diğer sosyal medya platformlarıyla çevrimiçi toplulukların ortaya çıkması mümkün hale gelmiştir.

[5] Askeri amaçlarla geliştirilen paket anahtarlamalı bilgisayar sistemi olan ARPANET ilk bilgisayar ağıdır. ARPANET de 1990 yılında sivil kesimin kullanımına sunularak internet adını almıştır. Bu ağ 1990 yılında sivil kullanılma açılsa da 1993'den sonraki süreçte ticari amaçlarla kullanımına kadar ABD Federal Devleti tarafından sübvanse edilmiştir (Geray, 2019: 61).

1.2.3. Sosyal Medyanın Yükselişi ve Yeni Kamusal Alanlar

Sosyal medya her ne kadar dijital medyanın 21. yüzyıldaki yaygınlaşmasıyla hayatımıza girse de, kökeni 1970'lerdeki ilan tahtası sistemlerine dayanmaktadır. Bu sistem, aynı ilgi alanlarına sahip insanların veri ve bilgi paylaşımı için kullandığı bir platformdu ve 1990'lara kadar aktifti (Kingsnorth, 2017: 150). 1980'lerde internetin gelişmesiyle beraber, çevrimiçi topluluklar oluşturmak için "bulletin board systems" (BBS) gibi platformlar kullanılmaya başlanmıştır. Bu platformlar, bireylerin metin tabanlı mesajlar aracılığıyla veri ve bilgi paylaşmalarına olanak sağlamaktaydı (Gagliardone, 2016: 25). Ancak kişisel bilgisayarlar ve web 2.0 teknolojisi, sosyal medya ve sosyal etkileşimin temelini atan en kritik gelişme olarak öne çıkmaktadır. Zira, birçok web 2.0 sitesi multimedya, hiperlinkler, forumlar, e-posta gibi eski uygulamaları tek bir platform üzerinde biraraya getirerek kullanım kolaylığı sunmuş ve böylece kullanım yoğunluğunu artırmıştır. Bloglar, wiki'ler ve çeşitli dosya paylaşım platformları gibi sosyal ağ platformları kullanıcıların deneyimlerini şekillendiren tekno-sosyal sistemler olarak web 2.0 teknolojisinin bir alt kümesi olarak kabul edilebilmektedir (Van Niekerk & Maharaj, 2013: 1162).

Sosyal medya, çevrimiçi medyanın yeni bir türü olarak çeşitli temel özellikler etrafında tanımlanmaktadır. Horn Jr. bu özellikleri beş maddede sınıflandırmaktadır: İlk olarak, katılımı teşvik eden bir yapısı vardır; yani kullanıcılar hem içerik üreticisi hem de tüketici olabilir, böylece medya ile izleyici arasındaki geleneksel ayrım ortadan kalkmaktadır. Açıklık da temel bir özelliktir ki sosyal platformlar geri bildirim, yorum ve bilgi paylaşımına açıktır ve içerik üretimi veya erişim herkese açıktır. Sosyal platformlar, iki veya çok yönlü iletişimi mümkün kılmaktadır, bu da kullanıcılar arasında karşılıklı bir konuşma ortamı oluşturmaktadır. Ayrıca, kullanıcıların ortak ilgi alanlarına göre topluluklar kurmasına olanak tanımaktadır. Son olarak bağlantılılık özelliğidir. Sosyal medya platformları üzerinden diğer hesaplara, sitelere, platformlara veya kaynaklara geçişler oluşturulmaktadır (Horn Jr., 2003: 298-300).

Sosyal medya platformları, dijital ağlar sayesinde bireylerin küresel düzeyde bağlanabilirliğini artırmış, böylece bireysel iletişim toplumsal bir boyut kazanmıştır ki Facebook, Twitter, Instagram, YouTube gibi platformlar, sadece bireyler arasında iletişim

kurma aracı değildir; aynı zamanda politik, ekonomik ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Bu açıdan sosyal medya, sivil toplum hareketlerinden ticari kampanyalara kadar geniş bir yelpazede etkili olmuş, "dijital kamusal alan" kavramını ortaya çıkarmıştır. Dijital kamusal alanın, hem aktivist hareketler hem de sivil katılımlar için topluluklar oluşturmak, muhalif politik sesleri duyurmak, yeni temsiller yaratmak gibi amaçlarla kullanılması dolayısıyla Castells bu alanı bir özerklik alanı olarak görmekte ve "ağ bağlantılı toplumsal hareketlerin yeni mekansal biçimi" olarak tanımlamaktadır (Castells, 2015: 250). Ancak bu platformlar, aynı zamanda yanlış bilginin ve dezenformasyonun yayılması; gösteri ve tüketim odaklı bir kültür inşa etmesi; kamusal alan/ özel alan ayrımının belirsizleşmesi; gözetim ve veri ihlalleri; algoritmik politika vb. açılardan da eleştirilmektedir. Sosyal medyanın büyük ölçüde reklam sektörü ile ürün, hizmet veya veriye dayanan ticari faaliyetlerin de merkezi haline gelmesiyle özellikle, Apple, Microsoft, Google ve daha sonra Facebook gibi şirketlerin servetlerinin büyümesiyle sosyal medya platformlarında tekelleşme de büyümüştür. Bu nedenle Fuchs, dijital kamusal alanı, birikim ve ivme mantığı tarafından yönetilen ve şekillendirilen sömürgeleştirilmiş ve feodalleştirilmiş bir kamusal alan olarak tanımlamaktadır (Lindgren, 2017: 59-60; Fuchs, 2023: 247-249; Castells, 2015: 58-67).

Sosyal medya platformları, cep telefonu uygulamaları, internet ve WWW aracılığıyla insani bilgileri, etkinlikleri ve iletişimi düzenleyen çevrimiçi bir yazılım ortamıdır. Bu bakımdan platformlar aynı zamanda da sosyal sistemlerdir, yani politik-ekonomik bir örgütlenmeye ve belirli kültürlere sahiptirler (Fuchs, 2023: 276). İnternetin bağlantılılık özelliği ise, bütün pratiklerin hem dijital hem de toplumsal yönünü göstermektedir. "Paylaşım ekonomisi" olarak adlandırılan tekno-ekonomik düzen gibi platform kapitalizmini de besleyen üç neden: Ucuz olması, ekolojik olması ve sosyal bağlantılar yaratmasıdır (Aydoğan Boschele, 2020: 18). Dolayısıyla platformlar, kaydedilmekte olan giderek artan miktardaki verileri tekelleştirmenin, çıkarmanın, analiz etmenin ve kullanmanın etkili bir yolu haline gelmiştir. Platformlar, kullanıcılardan, işletmelerden, üretim süreçlerinden, doğal süreçlerden veri çıkarmaktadırlar. Platformlar "veri çıkarma aygıtı"dırlar. Dolayısıyla, özerk bir kapitalizm türü değil, kapitalizmin bir alt türüdürler (Fuchs, 2024: 354-355).

Bütün bu tartışmaların yanı sıra, sosyal medya platformları güncel toplumsal hareketler, demokratik katılım gibi sosyo-politik konulara ilişkin literatürde de merkezi bir kavram olarak tartışılmaktadır. Bu noktada Papacharissi toplumsal olgulara dair görüşlerin kapsamlı

araştırmalarla birleştirildiğinde, sosyal platformların toplumsal, kültürel, politik veya ekonomik faaliyet alanlarını çoğullaştırdığını ancak doğası gereği demokratikleştirmediğini belirtmektedir. Çünkü sosyal medya başlı başına teknik tarafından değil, sosyokültürel, ekonomik ve politik koşulların tarihsel olarak tekil etkileşimi tarafından belirlenmektedir. Bu da araştırmacıları etkiye dair, daha ziyade de içeriğe dair sorgulamalara yöneltmektedir (Papacharissi, 2015: 7-9). Günümüzün manipülatif veya deepfake gibi teknolojilerle üretilmiş içerikleri ve bu içeriklerin paylaşıldığı platformların ekonomi-politik konumu düşünüldüğünde sosyal medyanın yalın olarak, toplumsal adalet mücadelesinin belkemiği (Milan, 2013: 2) veya bir özgürlük teknolojisi (Diamond, 2010: 70) olarak tanımlanmasına da temkinli yaklaşılmalıdır. Sosyal medyanın kamuoyu kazanmaya ve toplulukları harekete geçirmeye yönelik yapısı yönetim erkindeki kişiler için de kullanışlı bir stratejik araç olabilmekte ve sosyal medyanın bu yapısıyla kamuoyunu etkilemek isteyebilmektedirler. Örneğin 2016 yılında ABD seçimlerinde Twitter'da Trump veya Clinton'ı destekleyen tweetler atan birçok hesabın, yazılım odaklı bot hesaplar olması "gizlenmiş propaganda" olarak da adlandırılan bu faaliyetlerin yakın zamandaki örneklerinden bir tanesidir (Farkas ve Neumayer, 2020: 708).

Sosyal medyanın tekniksel açıdan manipülatif yönüne örnek vermek gerekirse; Twitter'da hashtag'ler trend olduklarında ağlarda dolaşan milyonlarca okunmamış tweet kuyruğunun önüne geçmektedirler ki demokratik bir unsur olarak insanların kullanma ve iletme tercihi bazı hashtag'lerin bir an için önemli görünmesine ve hatta önemli olmasına neden olan eşitsizliği üretmektedir. Dolayısıyla da platformlar geniş kalabalıkların organize edilebildiği, siyasallaştırılıp kutuplaştırılabildiği; yatay ama demokratik olmayan bir iletişimsel kapitalizm yaratmaktadırlar (Dean, 2019: 180-182). Öte yandan, kolektif zeka ve anlatı inşa etme gücü açısından sosyal medya, bireylerin ve grupların sadece kendi düşüncelerini paylaşmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal hafıza ve tarih oluşturma süreçlerine aktif olarak katkı sunmasına da olanak sağlamaktadır. Wikipedia, topluluk temelli bilgi üretiminin en iyi örneklerinden biridir ve bu durum diğer sosyal platformlarda da benzer şekilde işlemektedir. Sosyal medya platformları, bireylerin çeşitli perspektiflerden katkı yapmasına, deneyimlerini paylaşmasına ve bu bilgilerin zaman içinde birikmesine olanak tanımaktadır. Bu, geleneksel bilgi ve tarih oluşturma süreçlerinin aksine, merkezsizleştirilmiş bir bilgi üretimi sağlamaktadır. Dolayısıyla kolektif zeka açısından sosyal medya, bireylerin ortak bir amaç doğrultusunda bir araya gelerek daha geniş, daha kapsamlı ve daha derinlemesine bir bilgi birikimi oluşturmasını sağlamaktadır.

Toplumsal parçalanmanın arttığı, grup bağlılıklarının azaldığı, bireysel varoluşun kolektif faaliyetlerin yerini aldığı dönemde ise "kişiselleştirilmiş siyaset" (Bennett, 2012: 20-22) gibi kavramlarla sosyal medya tabanlı yeni siyaset formları tartışılmaktadır. Bireyler, kendilerini merkezde hissettikleri ve kendi seslerinin önem kazandığı bir siyasi iklimde, büyük sosyal ağlar oluşturma ve bu ağlar aracılığıyla toplumsal değişim yaratma gücüne sahip oldukları sosyal medya çağında "kişiselleştirilmiş siyaset" ve "katılımcı kültür" arasındaki ilişki de derinleşmektedir. Bu da, yukarıdaki sosyal medyanın konumuna yönelik çeşitli eleştirilerin yanı sıra, bir taraftan da merkezi liderlerin ve yapılarının görece daha az etkili olduğu, yerelden doğan siyasi hareketlerin ve anlatıların güç kazandığı bir dönemi de işaret etmektedir.

1.2.4. Yapay Zeka ve Algoritmik İletişimin Yükselişi

Yapay Zeka (YZ), insan zekasına denk görevleri yerine getirebilen hesaplama sistemlerinin kasıtlı olarak tasarımını amaçlayan disiplinlerarası bir bilimsel alanı ifade etmektedir (Kusters vd., 2020: 1-2). Temel bileşenleri bilgisayar bilimi, istatistik, matematik ve bilişsel bilimlerden oluşmaktadır. YZ'nın tarihsel gelişimindeki önemli dönüm noktaları arasında Alan Turing'in 1950'de kaleme aldığı "Computing Machinery and Intelligence" adlı eseri ve 1956 Dartmouth Konferansı'nda John McCarthy'nin YZ terimini tanımlaması yer almaktadır (Buchanan, 2005: 11-12). 1960'lar ve 1970'lerde, sembolik yapay zeka, bilgi temelli sistemler ve uzman sistemler gibi kavramlar, Yapay Zeka'nın önemli konseptleri olarak popülerlik kazanmıştır. Ancak, bu dönemde yaşanan sınırlamalar ve beklentilere cevap verilememesi, gelişmelerin sekteye uğramasına sebep olmuştur. Bu evrede, finansal desteklerin azalması ve araştırmaların büyük ölçüde duraklaması söz konusu olmuştur. 1980'lerin sonlarına doğru ve 1990'ların başlarında, özellikle istatistiksel makine öğrenimi ve uzman sistemlerdeki gelişmelerle birlikte, Yapay Zeka'ya olan ilgi tekrar canlanmıştır. 21. yüzyılın başlarından itibaren derin öğrenme ve sinir ağı teknolojilerindeki ilerlemeler, YZ'nin yapısını derinden etkilemiştir. Bu dönemde, geniş veri kümelerinden öğrenmeye ve karmaşık sorunların çözümüne olan eğilim ön plana çıkmıştır (Delipetrev vd., 2020: 9-11; Toosi vd., 2022: 7-9).

Yapay zeka artık birden fazla verinin varlığını, tekrarlanan işlemleri ve akıllı algoritmaları birleştirerek çalışmaktadır. Bu, yazılımın verilerde bulunan kalıplardan veya özelliklerden otomatik olarak öğrenmesine olanak tanımaktadır (Bursać vd., 2019: 47-53). Günümüzde, yapay zekanın üçüncü evrimsel aşaması olarak kabul edilen Süper Yapay Zeka alanındaki çalışmalar hızla devam etmekte olup, bu çalışmalar modellerin ürettikleri hızlı sonuçların ardındaki mantığı açıklayabilme seviyesine ulaşma üzerinde yoğunlaşmaktadır (Zhang vd., 2023: 1-16). Bu bağlamda, yapay zekanın makine öğrenmesi, derin öğrenme, doğal dil işleme, görüntü işleme ve veri madenciliği gibi alt alanlarla birleşimi büyük akademik ilgi uyandırmıştır. Tek bir araştırma odağı olma konumunu hızla aşarak, yapay zeka çok disiplinli bir teknolojik çerçeveye dönüşmüş ve çeşitli alanlara uygulanabilir hale gelmiştir (Ebel vd., 2021: 313). Yapay zekanın evrimsel süreci, dar bir araştırma alanından geniş bir şekilde kullanılan bir teknolojiye hızlı geçişiyle karakterize edilmiştir. Günümüzde, sağlık, finans, üretim, e-ticaret, otomotiv ve enerji gibi çeşitli sektörlerde geniş kapsamlı bir kullanım alanına sahiptir. Verilerin analizi, tahmin edilebilirlik, otomasyon ve karar destek sistemleri gibi işlevsellikler çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Kaplan & Kaplan, 2020: 182; Turgut Bilgiç, 2024: 260).

Çeşitli alanlarda kayda değer avantajlar sunmasına rağmen, yapay zekanın insan yapımı eserlere benzeyen içerikler üretebilme yeteneği, akademik literatürde önemli tartışmalara yol açmıştır. Bu tartışmalar, teknik değerlendirmelerin ötesine geçerek sıklıkla telif hakları, fikri mülkiyet, veri mahremiyeti, politik manipülasyon, çeşitli algoritmik önyargılar ve eşitsizlikler vb. gibi sorunlar etrafında şekillenmiştir (Banh ve Strobel, 2023: 1-8). Yapay zeka teknolojilerine yönelik eleştiriler, toplumsal açıdan, özellikle iletişim bilimlerinin siyasetle kesiştiği noktada geniş bir yelpazede tartışılmaktadır. Bu eleştiriler, teknolojinin insan iletişimi, toplumsal yapı ve siyasi süreçler üzerindeki etkileri çerçevesinde ele alınmaktadır. Özellikle Morozov, Harari, Byung-Chul Han gibi düşünürlerin çalışmaları, bu tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Evgeny Morozov, dijital teknolojiler ve yapay zeka üzerine çalışmalarında, YZ'nin demokrasi ve bireysel özgürlükler üzerindeki potansiyel tehditlerini vurgulamaktadır. Morozov'a göre, YZ'nin gelişimi, devletler ve büyük şirketler tarafından bireylerin daimi bir gözetim altına alınmasıyla sonuçlanabilmektedir ve bu durum, demokratik süreçlerin altını oyabilmektedir. Morozov'un "siyasetin ölümü" kavramı, bu bağlamda, demokratik katılımın ve kamu alanındaki siyasi tartışmaların azalmasına atıfta bulunmaktadır. YZ destekli büyük veri analizleri, hükümetlerin ve otoritelerin, bireylerin davranışlarını önceden öngörmesine ve

hatta yönlendirmesine olanak tanırken, bu süreç siyasetin anlamını da derinden değiştirmektedir. Morozov, bu teknolojilerin, teknokratik bir otoriterlik yaratarak, geleneksel siyasi karar alma süreçlerini devre dışı bırakabileceği uyarısında bulunmaktadır (Morozov, 2020: 37-51).

Yuval Noah Harari de, Morozov'a benzer şekilde, yapay zekanın siyasi etkileri üzerine tekno-determinist değerlendirmeler yapmakta ve YZ'nin siyaseti tekelleştirici boyutuna değinmektedir. Harari, YZ'nin iktidarı birkaç büyük teknoloji devinin ve hükümetin elinde merkezileştirme potansiyelini vurgulamaktadır. Özellikle veri toplama ve işleme kapasitesi yüksek olan YZ sistemlerinin, bireylerin özgürlüğünü tehdit edebileceğini savunmaktadır. Harari'ye göre, YZ yalnızca ekonomiyi değil, bireylerin zihinlerini de yönetebilir hale geldiğinde bu durum, liberal demokrasinin temel dayanaklarını sarsarken, toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirecektir. Harari'nin, "dataizm" olarak adlandırdığı yaşamın veri işleme ve algoritmik karar verme süreçlerine indirgenmesi, insana dair olan bütün mekanizmaların insan bilincinden kopmasıyla sonuçlanacaktır ve algoritmalar insanlık yolunu kendi başlarına yürüyeceklerdir. Siyasetin ölümünü bu bağlamda, halkın siyasi katılımının azalması ve YZ sistemlerinin karar alıcı mekanizmalara hâkim olması açısından değerlendirmiştir. (Harari, 2016: 57-70, 280-311, 411-415).

YZ'nin iletişim alanındaki etkileri, kişiselleştirilmiş siyaset bağlamında da ele alınmaktadır. Sosyal medya platformları tarafından kullanılan YZ algoritmaları, kullanıcıların siyasi tercihlerine ve ilgi alanlarına göre içerikleri kişiselleştirmekte ve bu durum, bireylerin yalnızca kendi görüşlerini doğrulayan bilgi ve içeriklere maruz kaldıkları bir "filtre balonu" etkisi yaratmaktadır. Sunstein ve Pariser'in de belirttiği gibi, bu eğilim, bireylerin farklı görüşlerle karşılaşmalarını engellemekte ve toplumsal kutuplaşmayı artırabilmektedir (Pariser, 2011: 8-29; Sunstein, 2017: 13-35, 68-75). Dolayısıyla YZ teknolojilerinin toplumsal eleştirileri, teknolojinin gücünün merkezileşmesi, demokratik katılımın zayıflaması ve insanî unsurların dijital etkileşimlerde kaybolması gibi konular etrafında şekillenmektedir.

1.3. Teknoloji ve Toplumsal Deneyim: Kuramsal Perspektifler

Toplumsallığın teknoloji aracılı deneyimi, çağdaş toplumların yapılarını ve dinamiklerini etkileyen önemli bir faktördür. Bireylerin bilinçleri, hayatları boyunca girdikleri toplumsal ilişkiler tarafından şekillendirilmektedir. Bu nedenle de yaşadıkları deneyimlerden, aile ve kişisel ilişkiler de dahil olmak üzere ekonomi, siyasal iklim ve kültürel ilişkilerden; yani toplumun mikro, mezo ve makro düzeylerinden etkilenmektedir. İçinde bulunduğumuz çağ ise akıllı telefonlardan sosyal medya platformlarına, gelişmiş iletişim araçlarından sanal gerçeklik deneyimlerine kadar toplumsal etkileşimin yapısını kökten değiştiren bir dizi teknolojik gelişmeye aracılık etmiştir. Son yıllarda yaşanan hızlı teknolojik ilerlemeler, toplumların yaşam tarzlarını, iletişim biçimlerini, iş yapma yöntemlerini ve kültürel pratiklerini kökten değiştirmiştir. Bu değişim, bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) yaygın kullanımı, yapay zeka, nesnelerin interneti (IoT), bulut bilişim ve dijitalleşme gibi alanlardaki ilerlemelerin sonucudur. Bu ilerlemeler hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmakta; toplumu yeniden şekillendirmektedir (Qiu, 2018: 300-301).

Teknolojinin toplumsallaşma sürecine ilişkin en belirgin yönlerinden biri, toplumsal ilişkilerde fiziksel mesafelerin öneminin azalmasıdır. Sosyal medya ve anlık mesajlaşma uygulamaları, insanların coğrafi sınırlamaların ötesinde bağlantı kurmasını ve topluluklar oluşturmasını sağlamaktadır. Bu durum özellikle diasporadaki bireyler veya niş ilgi alanlarına sahip kişiler için aidiyet duygusu ve sosyal destek bulmayı kolaylaştırmaktadır. Ancak, çevrimiçi toplulukların yükselişi, yüz yüze etkileşimlerin azalmasına ve potansiyel olarak sosyal izolasyona yol açabileceği endişelerini de beraberinde getirmektedir. Fuchs'un 'parçalanmış halklar' olarak da tanımladığı internet üzerinde oluşturulan mikro-kamular, toplumun genellikle kendi kendine yeten, birbirleriyle hiçbir teması bulunmayan, siyasi çatışmalar ve çıkar çatışmalarıyla yapıcı bir şekilde başa çıkma olanağı olmayan daha küçük topluluklara bölünmesine neden olur. Bunun sonucu ise filtre baloncukları, çevrimiçi nefret ve siber zorbalıktır (Fuchs, 2023: 249). Çevrimiçi topluluklarla ilgili çalışmalarda temel sorulardan bir diğeri ise, bu toplulukların mahremiyet ve farklı kamusallık katmanlarının etkileşimi yoluyla nasıl oluşturulduğudur. Siber uzayın insanların buluşabileceği ve tartışabileceği açık bir kamusal alan olduğu varsayımını başlangıç noktası olarak kullanan internetin kullanımı ve tasarımı üzerine yapılan araştırmalar, sohbet odalarına ve sanal

topluluklara erişimin kısıtlı olması nedeniyle siber uzayın herkese açık olmadığını göstermiştir. Belli durumlarda erişim için ödeme yapılması, web sayfalarının içeriğinin kullanımının sınırlı oluşu, hiperlinklerin kullanıcıları belirlenmiş doğrultuda yönlendirmesi gibi faktörler de sosyal izolasyona neden olmaktadır (Boos, 2017: 27). Dolayısıyla insanların fiziksel olarak birarada bulunmak zorunda olmadan paylaşım deneyimi yaşaması ve yeni bağlar kurması, sosyal eşitsizlik, dijital uçurum gibi fiziki koşulların yanı sıra bilişsel teknolojinin insan bilinciyle etkileşimi gibi faktörlerin de toplumsallaşma sürecini etkileyeceği anlamına gelmektedir.

İkinci olarak, yapay zeka ve otomasyon gibi teknolojiler, iş dünyasını ve ekonomiyi dönüştürmektedir. Otomasyon, belirli iş süreçlerini insan müdahalesi olmadan gerçekleştirebilen makinelerin kullanımını içermektedir ve bu durum, bazı işlerin kaybolmasına yol açarken, yeni endüstrilerin ve iş modellerinin ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Ancak, bu dönüşüm sürecinde işsizlik ve meslekler arası eşitsizlik gibi sosyal sorunlar da gündeme gelmektedir. Bir açıdan ise, dijital teknolojilerin günlük hayatımıza gömülü doğası ve yapay zeka temelli teknolojilerin ve otomasyonun büyümesi, toplumsal eşitsizlikleri ve sorunları hem gizleyecek hem de ağırlaştıracak şekilde işaretleyen soyut bir mekanizma olarak da görülebilmektedir (Hintz vd., 2019: 44-58). Teknolojinin toplumsallaşmayı etkilediği bir başka yön ise nesnelerin interneti (IoT) gibi teknolojilerin günlük yaşamı ve şehirleri dönüştürmesidir. Akıllı ev sistemleri, akıllı şehir uygulamaları ve giyilebilir teknolojiler gibi gelişmeler bir yandan insanların yaşam kalitesini artırırken diğer yandan gizlilik ve güvenlik risklerini de ortaya çıkarmaktadır. Bu durum tıpkı siber kamusal alanlardaki gibi fiziki kamusal alanın da pratikte mahremiyet kaygılarıyla birleşmesine neden olmaktadır. Kişilerin kendilerini çevrimiçi ve çevrimdışı olarak ifade etme konusundaki isteksizliğinin artması, kamusal alandaki vatandaşlık rollerinden hizmet potansiyellerine kadar birçok toplumsal ritüelin ve faaliyetin tehlikeye girmesi anlamına gelmektedir (Trottier, 2018: 474-475; Seth, 2022: xi-26).

Teknoloji aynı zamanda bilgiye erişim ve paylaşım biçiminde de bir devrim niteliğindedir. İnternet ve sosyal medya platformları, haberlerin, fikirlerin ve bakış açılarının hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır. Bu durum, toplumsal hareketlerin örgütlenmesi ve kolektif eylem için yeni yollar açmış, geleneksel güç yapılarına meydan okuma potansiyeli yaratmıştır. Ancak, bilgi kirliliğinin artması, yanlış bilginin ve dezenformasyonun yayılması da bir tehdit oluşturmaktadır ve bu durum eleştirel düşünme becerilerini daha da önemli hale getirmektedir. Özellikle de bir kriz durumunda yanlış bilgileri kontrol altına almak zor olmakta

ve ‘infodemi’ olarak kavramsallaştırılan bilgi salgını meydana gelmektedir ki Covid-19 pandemisi sürecinde viral olarak yayılan bilgiler bunun yakın zamanda yaşanmış yaygın örneğidir (Kellner, 2021: 114-115). Bu bilgiler, konunun toplumsal önem derecesine göre toplumları derinden etkileyecek kadar güçlü olabilmektedir. Bunlara ek olarak, artırılmış gerçeklik teknolojileri ve deepfake gibi uygulamalar gerçeklik algısını dönüştürürken; algılanan fenomenlere karşın geliştirilen savunma mekanizmalarını ve tepkileri de dönüştürmektedir. Bu teknoloji ve uygulamalar yeni deneyim sunma ve yaratıcılığı geliştirme bağlamında bir fırsat olarak görülse de deepfake'lerin, diğer sentetik medya ve sahte haberlerle birlikte, insanların artık gerçeği yalandan ayırma zahmetine girmediği güvensiz toplumların yaratılmasına neden olabileceği de öngörüler arasındadır (Risse, 2023: 65-133-135). Dolayısıyla toplumsallığın teknoloji aracılı deneyimi karmaşık ve çok yönlüdür. Bu deneyim, bağlantı, topluluk ve kolektif eylem için yeni olanaklar sunarken, aynı zamanda izolasyon, yanlış bilgi ve dijital eşitsizlik gibi olumsuzluklara da neden olabilmektedir.

1.3.1. Modernite ve Teknoloji Algısındaki Dönüşümler

Tarih boyunca süregelen toplumsal, ekonomik ve politik değişimlerle birlikte teknoloji algısı da dönüşüm geçirmektedir. Sanayi Devrimi, modern dönem teknolojilerinin toplumsal unsurları kökten değiştirmesinin belirgin bir örneği olarak kabul edilebilir. Çünkü bu dönemde teknoloji, yalnızca insanın doğa üzerindeki hakimiyetini artıran bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumsal örgütlenmenin, üretim süreçlerinin ve gündelik yaşamın yeniden şekillendirilmesinde temel bir faktör olarak görülmeye başlanmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte teknolojinin, üretim araçları üzerindeki belirleyici rolü artmış ve bu durum, teknolojiye dair yeni bir algı oluşmasına neden olmuştur. Teknoloji artık, sadece bir üretim aracı değil, aynı zamanda toplumsal ilerlemenin, refahın ve modernleşmenin bir simgesi haline gelmiştir. Aydınlanma düşüncesi de bu dönemin teknolojiye dair bu iyimser yaklaşımının temel sebeplerinden birisidir. Zira Aydınlanma Dönemi düşünürleri, insan aklının ve bilimsel ilerlemenin, teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal sorunları çözebileceğine dair güçlü bir inanca sahiptir. Ancak 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, teknolojinin toplumlu ilişkisine dair teori ve yaklaşımlarda belirgin bir değişim yaşanmıştır (Eisenstein, 2005: 18-30, 284-286; Forsyth, 2003: 107-116, 206). Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı, teknolojinin yıkıcı potansiyelini gözler önüne sermiş; İkinci Dünya Savaşı sırasında Hiroşima ve Nagazaki'ye

atılan atom bombaları, teknolojilerin yıkıcı potansiyelini açıkça ortaya koymuştur. Bu gelişmeler, teknolojinin kötü niyetli amaçlarla kullanıldığında ne kadar tehlikeli olabileceğinin somut örnekleri olmuştur.

20. yüzyılda, modern teknolojiye ve doğa biliminin toplumsal olanı açıklama biçimine yönelik eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Frankfurt Okulu düşünürleri, özellikle Max Horkheimer ve Theodor Adorno, teknolojinin ve bilimsel aklın araçsallaşmasının, toplumsal özgürlük için tehdit oluşturduğunu savunmuşlardır. Onlara göre, modern teknoloji, kapitalist sistemin bir aracı haline gelmiş ve bireyleri, özgürlüklerinden mahrum bırakan bir tahakküm aracına dönüşmüştür (Horkheimer & Adorno, 2014: 82-121). Orwell'in distopyası, Bentham'ın panoptikonu gibi çeşitli metaforik anlatılar da Adorno ve Horkheimer'ın işaret ettiği modernitenin totaliterleştiği fikriyle özdeşleştirilir hale gelmiştir. Pek çok gözlemci de teknolojinin, rasyonel olarak yapılandırılmış ve yönetilen toplum idealini, yani modernitenin politik pratiklerini somutlaştırdığını dile getirmiş; 'modernitenin sonu' ve hatta 'tarihin sonu' olarak adlandırmışlardır (Bauman, 2005: 130).

1.3.2. İletişim Teknolojilerinin Toplum ve Kültür Üzerindeki Yansımaları

Bauman Aydınlanma Dönemi'nin despot versiyonunun toplumsal normlar ve kimlikler üzerindeki sabitliğin sorgulandığı "postmodern" bir döneme evrildiğini savunmaktadır. Bireysel arzuların, amaçların ve bütün bunların tatmininin kutsandığı bir toplum vizyonunun benimsenmesinin bireyleri toplumdan yalıttığını söylemektedir. Bu toplumsal bağları çözülmüş, güvencesiz bir dünya yaratmaktadır. Güvencesiz bir dünya yaratan ikinci unsur ise, özgürlüğün tüketme faaliyetiyle özdeşleştirilmesidir. Zira tüketim, üretimin aksine, kolektif değil; yalnız bir etkinliktir. Bu paradoksal bir durumdur. Çünkü yalnızlaşan birey, sosyal varoluşun güvencesizliğiyle, kaybettiği kimliğini ve hayatının kontrolünü tüketerek yeniden elde etmek istemektedir. Tüketebilme olanağının yarattığı yanıltıcı özgürlük hissi en nihayetinde özgürlük kaybına yol açmakta ve bürokratik yapılar tarafından bir denetim aracı olarak kullanılmaktadır (Bauman, 2006: 50, 164-165). Bauman bu düşüncelerini doğrudan teknolojiyle bağdaştırmasa da, mekânsal bir hedefe ulaşmak için gereken zaman sıfıra ne kadar yakın olursa, yani gerçek 'anlık'a ulaşmak ne kadar mümkünse, insan faaliyetinin sonsuz değişkenliğini ve esnekliğini ifade eden akışkanlığın da o kadar güçlü olduğunu ifade etmesi

(Bauman, 2006: 119) ve dijital teknolojilerin Bauman'ın bu düşüncelerinin pratiğe dökülebildiği altyapıyı oluşturması, dijital teknolojilerin günümüz postmodern dönemin tüketim, özgürlük, özerklik vb. gibi olgularıyla sıkı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir.

Mark Poster, dijital çağın toplumsal, kültürel ve siyasi dinamikler üzerindeki etkilerini ele alırken teknoloji, kimlik, gözetim ve demokratik katılım gibi kavramları bütüncül bir yaklaşımla incelemektedir. Teknolojiyi, yalnızca iletişim aracı değil, iktidar ilişkilerini ve bireysel kimlikleri dönüştüren bir güç olarak görmektedir. Ancak "ne belirlenimcilik ne de aşkıncılık, ağ bağlantılı dijital bilgi ve insan topluluklarının pratiklerini ifade etmede yardımcı olur. Bu kültürel ve pratik dünyada, tam anlamıyla, belirlenimcilik ve özgürlük yoktur." (Poster, 2006a: 49) sözleriyle teknolojik determinizme karşı çıkmaktadır. Ona göre teknolojiler, toplumsal bağlamlarda şekillenmekte ve toplumsal güç dinamikleriyle iç içe geçmektedir. Dijital teknolojiler, bilgiye erişimi hızlandırırken toplumsal etkileşim biçimlerini de değiştirmekte; esnek ve hızlı bilgi akışına uyumlanan yeni toplumsal yapılar da dijital teknolojileri gözetim, demokrasi gibi olguların bir parçası haline getirmektedir (Poster, 2006a: 229-249). Dolayısıyla, dijitalleşme sürecinde teknolojinin, insan bilinci üzerindeki etkisi ve toplumla ilişkisi daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Bu teknolojiler birçok toplumsal olguyla birlikte anılır olmuştur. Bilgisayarlar, internet ve mobil cihazlar, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelirken, teknolojiye dair hem olumlu hem de olumsuz düşünceler ve teoriler çeşitlenmiştir. Bu çeşitliliğin temel sebebi ise dijital teknolojilerin insan hayatının her yönüne daha fazla entegre olmasıdır. Bir yandan teknoloji, küresel iletişimi kolaylaştıran, bilgiye erişimi hızlandıran ve demokratik katılımı artıran bir araç olarak görülürken (Shirky, 2008: 296-300; Benkler, 2006: 468-469; Jenkins, 2018: 39-41), diğer yandan dijital gözetim, veri mahremiyeti ve sosyal medya manipülasyonları gibi sorunlarla da ilişkilendirilir olmuştur (Zuboff, 2019: 13-61; Marx, 2016: 47-48; Lyon, 2013: 250).

1.3.3. Teknoloji ve Toplum Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar

Teknolojinin gelişimi yalnızca üretim süreçlerini dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda bireylerin sosyal, ekonomik ve politik yaşantılarını da derinden etkilemiştir. Bu bağlamda, teknolojinin toplumsal yapılar üzerindeki etkisini değerlendiren kuramsal

yaklaşımlar, teknoloji ile toplum arasındaki etkileşimin karmaşıklığını anlamak adına kritik bir öneme sahiptir. Bu yaklaşımlar, teknolojinin toplumsal biçimlenişini ele alırken, teknolojiye dair indirgemeci ya da determinizmden uzak bir perspektif sunarak toplumsal güçler, ideolojiler ve kurumsal yapıların karşılıklı etkileşimini de analiz etmeye odaklanmaktadır. Dijital teknolojilerin gelişmesiyle bu teoriler zenginleştirilmiş veya dijital teknolojilerin yönlendirdiği yeni toplumsal dinamiklere göre yeni açıklamalar getirilmiştir. Gündem belirleme, çerçeveleme, suskunluk sarmalı vb. gibi teknoloji-sosyal yapı ilişkisini ele alan teoriler dijitalleşen dünyanın sosyo-politik yapısını farklı perspektiflerden ele aldıkları için önem arz etmektedir.

Bireylerin aktif katılım sağlayabildiği teknik bir altyapı, Gündem Belirleme Kuramı açısından yeni bileşenlerin de gündeme dahil olması anlamına gelmektedir. Toplumun her kesiminden insanın toplumsal alana entegre olması; yani parçaların bütüne dahil olması demek, gündem açısından da standartlaştırılmış ve tektipleştirilmiş gündem akışının çoğulculaşması, dinamik ve heterojen hale gelmesi demektir. Kullanıcıların kendi gündemlerini oluşturabilecekleri bir medya ortamına kavuşması gündem belirleme kuramı kapsamında sosyal medyadaki gündemin politikanın gündemi mi yoksa kamunun gündemi mi olduğu tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Dijital platformların, kullanıcı tarafından oluşturulan içeriklere ve interaktif iletişime dayanması dolayısıyla kamu gündeminin belirlenmesi noktasında dijital medya, geleneksel medyanın aksine daha dinamik ve birey odaklı bir yapıya sahiptir. Bu da gündelik hayatta toplum tarafından ilgi gören, toplumun sorunlarını oluşturan konuların medya gündemine taşınırken belirli süzgeçlerden geçmeden doğrudan kamu gündemine taşınabilmesi anlamına gelmektedir. Bireylerin kendi gündemlerini oluşturduğu ve yönlendirdiği bu yeni etkileşim ortamında Gündem Belirleme Kuramı'nın da bu yeni dinamiklere göre yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Lippmann (1992) ve Cohen (1963)'in çalışmalarıyla temellenen, McCombs ve Shaw (1972) tarafından da literatüre kazandırılan Gündem Belirleme Kuramı'nın dayandığı temel düşünce olan "medya insanlara ne düşüneceklerini değil, ne hakkında düşüneceklerini söyler" (Cohen, 1963'den akt. McCombs ve Shaw, 1972: 177) hipotezi dijital medyanın bilgi ve haber kaynaklarını çeşitlendirmesiyle farklı paradigmalar kazanmıştır. Sosyal medya platformlarında hem birçok gündelik bilginin dolaşıma girmesi hem de bu platformların da bir toplumsallaşma mekânı haline gelmesi sonucunda birçok bilgi ve datanın üretiliyor olması, medyadaki gündem akışının ana akım medyanın yörüngesinden kolayca sapmasını olası kılmıştır. Geleneksel medya

akışından ayrı olarak, beşeri olsun teknolojik olsun sosyal medya platformlarının tüm bileşenleri dinamik bir gündem akışı yaratmıştır.

Chaffee ve Metzger'in (2001) Gündem Belirleme Teorisi'nin temel sorununun, medyanın insanlara ne hakkında düşünmeleri gerektiğini söylediği konulardan, insanların medyaya ne hakkında düşünmek istediklerini söyledikleri konulara doğru değişeceğine dair tahminleri, bu teorinin sosyal medya özelinde yeniden ele alınması gerektiğini ortaya koyan ilk çalışmalardandır. Chaffee ve Metzger, yeni iletişim teknolojilerinin, gündem belirlemenin toplumsal fayda açısından olumsuz yönlerinin aşılabilmesi için bir güç olabileceğinin altını çizmişlerdir. Yeni iletişim teknolojilerinin etkileşimli ve iki yönlü iletişim kapasitesinin ve bununla birlikte artan bilgi akışının, kitle iletişim medya araçlarında temsil edilemeyecek olan insanlar için önemli fırsatlar sunan bir güç olabileceğini öne sürerlerken, bu yeni iletişim teknolojilerinin, insanların yalnızca tekil olarak kendi gündemlerine dair paylaşımlar yapabilmelerinin de ötesinde, benzer problemler yaşayan veya benzer duyarlılıklara sahip kişilerin birbirlerini bulmalarına ve biraraya gelmelerine olanak tanıyacağını ifade etmişlerdir (Chaffee ve Metzger, 2001: 375) ki bu politik bağlamda taban örgütlenmesi için daha büyük bir güçtür. Ortak bir amacı olan kişilerin örgütlenerek kamu gündemi oluşturmalarına ek olarak internette farklı dünya görüşlerine ait haber yorumlarının veya çerçevelerinin mevcudiyeti ve bunların tüm kamuya açık yapısı sorunların farklı perspektiften değerlendirilerek daha iyi anlaşılmasında da yardımcı olduğu aşikardır. Sonuçta, çeşitli haberlere, görüşlere ve sivil bilgilere maruz kalma, sosyal medya aracılığıyla giderek daha fazla gerçekleşmektedir.

Gündem Belirleme Teorisi, medyanın gücünü ve dünyayı bizim için nasıl tasvir ettiğini açıklamaktadır. Teoriye göre izlerkitle fikirlerini gerçekte ne olduğuna göre değil, medyada gördüklerine göre şekillendirmektedir. Gazeteler ve diğer haber kaynakları ise, ulaşamayacağımız olayları yayınladıklarında daha güçlü hale gelmektedirler. Mekansal sınırlarımızı aşan birçok olay, genellikle erişimimizin dışındadır. Bu da, haber kaynaklarının taşıdığı sorumluluğu ve bu kaynakların gündemini kimin belirlediğini bilmenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Sosyal medya ve internet ise, bu noktada gündemi herkese açık ve ulaşılabilir duruma getirmiştir. Yeni medyanın ifade aracı olması noktasındaki bu kontrolsüz gücü, medya sahiplik yapısını toplumsal bir sorun olmaktan çıkarmakta; medyanın insanlara ne yaptığından çok, insanların medyayla ne yaptığına yönelmenin önemini ortaya koymaktadır. (Chaffee ve Metzger, 2001: 369-370). Nitekim, bu noktada dijital medyayı Gündem Belirleme

Teorisi açısından ele alan çok sayıda çalışma da vardır (Bkz. Shaw vd., 2016; true Gibbs, 2021; Weimann & Brosius, 2016). Fakat günümüzde, platform kapitalizmi, kullanıcılar arasında birtakım ayrıcalıklar sağlayan mavi tik/ premium üyelik benzeri uygulamalar, bot veya trol hesaplar ya da belirli amaçlarla uygulanan algoritmalar gibi gündem oluşturma sürecini manipüle eden bazı teknik, ekonomi-politik ve hatta sosyo-psikolojik unsurlar da Gündem Belirleme Teorisi'ne dair çalışmaların es geçemediği önemli noktaları oluşturmaktadır. Olgusal ya da eylemsel iletişimin ötesine geçilen algoritmalar döneminde, "insanların medyayla ne yaptığı" düşüncesi de sorgulanmakta medyanın güçlü ve manipülatif taraflarına dair vurgular yapılmaktadır. Fakat bu defa eleştirilerin odağında yalnızca güçlü kesimin ekonomi-politik baskınlığı yer almamakta; teknik potansiyelin altında yatan toplumsal tehlikelere de değinilmektedir.

Değişen iletişim ortamı, benzer düşünen bireyleri yalnızca birbirlerinden gelen bilgilere maruz bırakan "yankı odaları" ve kullanıcıya sunulan içeriklerin, kullanıcının dijital medyadaki ayak izlerine göre belirlendiği algoritmik seçiciliği tanımlayan "filtre baloncukları" gibi kavramların da gündem belirleme kuramı etrafında ele alınmasını gerekli kılmıştır. Gündem belirleme kuramı bağlamında, özellikle algoritmalara dair bazı eleştiriler bulunmaktadır (Han, 2022: 21-26). Öncelikle, algoritmaların genellikle kullanıcıların mevcut ilgi alanlarını güçlendirme eğiliminde olmasıdır ki bu doğrudan gündem belirlemeyle ilgidir. Çünkü bu durumda kullanıcılar farklı fikirlerden ve perspektiflerden habersizce, sadece kendi görüşlerini doğrulayan içeriklere maruz kalmakta ve bu da ideolojik yalıtıma yol açmaktadır. Bunun yanı sıra algoritmaların, botların veya uygulamaların ücretli üyelerin hesaplarını ve içeriklerini daha görünür hale getirmesinin etkisiyle bazı konuların gündemde daha fazla yer bulması, diğer konuların yok sayılmasına, görmezden gelinmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle, örneğin, popüler kültürde bir karşılığı olan, eğlence unsurları içeren veya tartışmalı konular, kullanıcıların ilgi alanlarına dayalı olarak öncelikli olarak sunulabilirken, daha az popüler fakat aslında kamu yararı taşıyan konular göz ardı edilebilir (Valle-Cruz vd., 2020: 4; Moeller vd., 2016: 37-38; Santini vd., 2020: 15-16). Bu da demokratik bir tartışma ve bilgi alışverişi ortamının oluşmasını engelleyebilir. Bu nedenle sosyal medya sitelerinin nasıl çalıştığına dair bilgi, gündem belirlemede önemli bir noktadır. Çünkü gündem belirleme, günümüz medyasında artık içeriği trend haline getirmenin potansiyel bir yan ürünüdür. Örneğin, 2016 ABD Başkanlık seçimlerinden kısa bir süre önce Wikileaks, eski Clinton kampanya yöneticisi John Podesta tarafından yazılan 37 seri hale getirilmiş e-posta grubunu özgün hashtag'ler üzerinden

yayınlamış; bu ifşa mesajları hem sosyal medya izleyicilerine hem de algoritmalara hitap ederek Twitter ve geleneksel haber kaynakları arasında dinamik bir akış sağlamıştır. Wikileaks her ifşa için yeni hashtag'ler kullanarak ve seri bir şekilde içerik paylaşımı yaparak her bir içeriğin potansiyel kalıcılığını, görünürlüğünü, yayılabilirliğini ve aranabilirliğini artırmıştır. Dolayısıyla TT panosunda da kalıcı olarak görünür kalma olasılığını yaratarak, potansiyel olarak tekil hashtag kullanımıyla mümkün olandan daha yüksek derecede gündem belirlemeyi başarmıştır (Proferes ve Summers, 2019: 1). Wikileaks'in bir gündem belirleyici olarak işlev görme yeteneği, yalnızca açıklamalarının içeriğiyle değil, aynı zamanda Twitter'ın teknik özelliklerine ve algoritmalarına hitap eden mesajlarıyla da şekillenmiştir. Dolayısıyla Wikileaks'in hashtag kullanımı, sosyal medyanın özelliklerinden yararlanarak gündem belirleme kapasitesinin nasıl geliştirilebileceğini göstermiştir (Proferes ve Summers, 2019: 12).

Sosyal medya, "ötekilerin dahil olduğu bir sistem" olarak geleneksel medya tarafından dikkate alınmayan veya yeterince temsil edilmeyen farklı toplumsal grupların ve azınlıkların seslerini duyurmasını sağlamakta; göz ardı edilen konuları gündeme getirmekte ve bu konuların daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Öte yandan sosyal medya, yanlış bilgi içeren ve manipülatif içeriklerin yayılmasına da katkı sağlayabilmektedir. Özellikle de yankı odaları bu uydurmaca veya çarpıtılmış içeriklerin pekişmesini kolaylaştırmaktadır. Bu doğrudan teknik bir süreç değildir, burada beşeri faktörler de devreye girmektedir. Algoritmaların yankı odaları yaratmadaki rolü, filtre balonlarının gündemi şekillendirdiği argümanının somut bir görünümüdür. Fakat benzer düşünen insanların bir araya gelmesiyle ortaya çıkan sosyo-psikolojik katman da organik bir pekiştirici olarak gündem belirleme üzerinde önemli bir role sahiptir. Sosyal platformlarda bilinçli veya bilinçsizce dahil olduğumuz yankı odaları iç grup duygusunu fazlasıyla besleyerek ve büyüterek "biz" ve "onlar" ayrımını kuvvetlendirir. Yankı odasındaki birbiriyle tutarlı bütün enformasyonlar iç birliği güçlendirmekle kalmamakta, dış gruba dair olan her şeyi de uzlaşılmaz bir noktaya taşımaktadır. Bauman'ın da bahsetmiş olduğu gibi, karşıt düşünceler veya dünya görüşleri bizlerden ne kadar uzaksa, bütün bunlara karşı yaklaşımlarımız da o kadar genel ve tipik olmaktadır (Bauman, 2010: 48-54). Dolayısıyla çeşitli gruplar, kendi iç gündemleriyle çok fazla haşır neşir olurken dışsallaştırdıkları grupların gündemlerine dair ilgileri ve bilgileri de belli belirsiz ve kopuk kopuktur. Tesadüfen dış grubun problemlerini yansıtan gündemlere rast gelseler bile empati kuramayabilirler veya "biz" olmanın değerini hissetmek için sınırlarını çizdikleri ve iyice belirginleştirdikleri "onlar"ın problemlerine karşın bir empati kurmak istemeyebilirler. Ayrıca, bilişsel çelişki kuramıyla da

açıklanabilecek bir eğilim olarak kendi düşünce yapılarını güçlendirmek için kişilerin, benzer siteleri veya benzer profilleri ziyaret etme olasılığı daha yüksektir. Medya sahiplik yapısı açısından bakıldığında da belli bir dünya görüşüne sahip kurumların veya kişilerin karşıt görüşten olanları tanıtmak istemesi pek olası değildir. Verilen hiperlinkler de benzer yönelime sahip bilgi kaynaklarına veya içeriklere yönlendirmek üzerinedir. Sosyal medya veya arama motorları aracılığıyla erişilen haberlerin, doğrudan haber sitelerine yapılan ziyaretlere kıyasla daha yüksek ideolojik kutuplaşma ile bağlantılı olduğu bilinen bir gerçektir. Sosyal medya veya arama motorları aracılığıyla elde edilen haberlerde kesişen içeriğin aşırı temsil edilmesi ise insanların dikkatini, belli gündemler üzerinde tutmaktadır. Hem bağlantılar hem de bireysel davranışlar göstermektedir ki bireyler artık kendi seslerinin yankılarını daha fazla ve daha yüksek sesle duymaktadırlar (Sunstein, 2007: 55). Bu nedenle dijital medyanın, gündem belirleme teorisi bağlamında, üzerinde çok çeşitli gündemlerin yüzdüğü ama bu gündemlerin her birinin fraksiyonlara ayrılmış farklı gruplar tarafından tüketildiği; bütüncüllükten uzak, kutuplaştırıcı bir zemin yaratması söz konusu olabilmektedir (Bruns, 2022: 33). Buradaki tartışma, kamusal alan tartışmalarıyla da bağlantılı olarak, temelde sosyal platformlarda fikirsel çarpışmaların ve kamusal müzakerelerin gerçekleşip gerçekleşmediği ile ilgilidir. Sonuçta gündem belirleme kuramına dair ileri dönem çalışmalar gündemlerin yalnızca kamuya ulaşmasına dayanmamaktadır. Nihai olarak bu gündemlerin nasıl alımlandığı da önemlidir.

Aynı zamanda bir alımlayıcı da olan kullanıcıların sosyal medyadaki rolü, gündem belirleme araştırmaları için önemlidir, ki bu kullanıcıların politik ve teknik manipülasyonlara karşı savunmasız kaldıklarına veya irade sahibi olmadıklarına yönelik yukarıda bahsedilen savların yanı sıra kullanıcıların seçimlerinin teknik sınırlamaları aşabileceğini öne süren araştırmalar da vardır. Örneğin 10,1 milyon ABD'li Facebook kullanıcısının, bu platformda paylaşılan haberlerle nasıl etkileşime girdiklerini inceleyen bir çalışmada (Bakshy vd., 2015) sonuçlar çevrimiçi ağların, ideolojik çizgileri aşan bakış açılarına maruz kalmayı nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. Çalışmada kullanıcıların ideolojik olarak uyumsuz içeriğe tıklama tercihleri incelenmiş ve bireylerin seçimlerinin, algoritmik sıralama sonucunda kesişen içeriğe maruz kalmanın sınırlandırılmasında daha güçlü bir rol oynadığı bulgulanmıştır. Araştırmaya göre, sosyal medya, bireyleri ideolojik olarak kesişen belli bakış açılarına maruz bıraksa da bireylerin, kişisel seçimleriyle karşı tarafın bakış açılarına kendilerini maruz bırakma gücü, algoritmalara nazaran daha güçlüdür (Bakshy vd., 2015: 1131-1132). Seçici maruz kalma, kullanıcıların motivasyonunun ne olduğuyla da ilgilidir. Farklı grupların gündemlerine dahil

olmak kimi zaman farklı bakış açılarını keşfetmek kimi zaman da çatışmacı ve olumsuz duyguları karşı tarafa yansıtarak iç grup duygularını pekiştirmek amacıyla da olmaktadır. Bu nedenle, gündemlerin alımlanma noktasında, sosyal platformların dinamikleri kadar beşeri faktörlerin rolü de öneme sahiptir. İklim değişikliğine karşı farklı tutumların sosyal ağlarda nasıl ortaya konulduğunun incelendiği bir çalışmada (Williams vd., 2015) ortaya konulan iki ayrı fenomen olan yankı odaları ve açık forumlar farklı grup profilleriyle karakterize edilmişlerdir. Yankı odalarında, güçlü tutum temelli homofilik gruplara ayrılan şüpheci ve aktivist gruplar vardır. Açık forumlar ise farklı tutumlara sahip kullanıcıların etkileşim kurabildiği ve tartışmaların daha az kutuplaştığı topluluklardır. Bu forumlarda, kullanıcıların farklı düşüncelere açık olma ve çeşitli görüşlerle etkileşimde bulunma eğilimi olduğu gözlenmiştir. Açık forumlar, tartışmanın teşvik edildiği ve kutuplaşmanın azaltıldığı önemli alanlar olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, sosyal medya tartışmalarının genellikle yankı odalarında gerçekleştiği ancak aynı zamanda açık forumların varlığının da dikkate değer olduğu belirtilmektedir (Williams vd., 2015: 135-137).

Yalnızca medyanın değil, medya gündemlerinin de yakınsadığı (Meraz, 2011: 187-189) günümüzde, sosyal platformların sosyo-teknik çeşitliliğinden ötürü gündemi şekillendiren potansiyel kaynakların sayısının fazlalaşmasına ek olarak yer verilmesi gereken diğer önemli bir faktör de "medyalar arası gündem belirleme"dir. Geleneksel medya ve dijital medyanın birarada ve etkileşim halinde olduğu "hibrit medya" döneminde, medya gündemlerinin örtüştüğünü ölçen çeşitli araştırmalar yapılmıştır ve yapılmaktadır. Örneğin, Vu, Guo ve McCombs'un 2014 yılında yapmış oldukları çalışmada gazete, radyo, televizyon ve çevrimiçi haber medyası dahil olmak üzere çeşitli medya kuruluşlarında medya gündemlerinin son derece benzer olduğu bulgulanmıştır. Özellikle de çevrimiçi haber medyası tarafından oluşturulan medya ağı gündemlerinin diğer medya kuruluşları tarafından oluşturulanlarla güçlü korelasyonu, mevcut medya ortamının artan baskın rolünü de yansıtmaktadır (Vu vd., 2014: 682-683). En popüler 120 ABD bloğu üzerine yapılan bir başka çalışmada da bunu destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmaya göre blog yazarları ile seçkin yayınevleri ve gazeteler arasında karşılıklı bağımlılık vardır. Blog yazarları gazetelerden veya gazetecilerden kaynaklar alırken; gazeteciler de sosyal medyayı haberlerine entegre etmektedirler (Chadwick, 2017: 174). Vargo ve Guo'nun geleneksel medya, partizan medya ve yeni ortaya çıkan online haber platformları arasındaki ilişkileri büyük veri analiz yöntemlerini kullanarak inceleyen araştırmasında da online haber platformlarının da gündem belirlemede artan bir etkisi olduğu

ortaya koyulmuştur (Vargo & Guo, 2017). Medyalar arası gündem belirlemenin uluslararası alanda gerçekleştiği hipotezinden hareketle, Batılı medya kuruluşları olan The New York Times ve The Guardian gibi yayın organlarının Mısır haberlerini nasıl ele aldığını ve bu haberlerin birbirlerine veya Mısır medyasına nasıl etki edebileceğini inceleyen çalışmada ise, merkezi ülkelerin medya kuruluşlarının, çevre ülkelerle ilgili haberleri görmezden geldiğinden veya bu ülkelerle ilgili sadece olumsuz haberlere odaklanıldığından bahsedilmiştir. Çalışma, çevre ülkelerden biri olan Mısır'ın haberlerinin Batılı medya tarafından nasıl etkilendiğini göstermekte ve uluslararası haber akışı hipotezlerinin hala geçerli olduğunu vurgulamaktadır (Mohammed & Mccombs, 2021). Medyalar arası gündem belirlemeyi uluslararası alanda ele alan araştırmalar, sosyal medya platformlarının uluslararası yapısı dolayısıyla önemlidir. Uluslararası kullanıcı kitlesinin yanı sıra yerli ve yabancı birçok haber ajansının çeşitli dijital platformlarda yer alması, bu araştırmaların, medyanın uluslararası boyutta toplumlara etkisini görmek açısından önemlidir.

Gündem belirleme açısından birçok parametre devreye girmektedir. Örneğin, sosyal medya ağlarının geleneksel medyaya göre daha hızlı olması, zaman-mekan farkını ortadan kaldırması gibi özelliklerinden dolayı gündem belirleme ve yönlendirme açısından oldukça etkili bir araç olduğu söylenebilir (Weimann & Brosius, 2016: 28). Fakat bir araştırmanın bulgularına göre (Harder vd., 2017) gündem belirleme kapasitesi için günümüz şartlarında hız önemli olsa da hızın tek belirleyici faktör olmadığı bulgulanmıştır. Çevrimiçi platformlar, sabit bir programa tabi olmayan haber kaynakları olarak haber hikayelerini taşımak için nispeten daha hızlıdır ve bu da gündem belirleme noktasında bir avantaj sağlamaktadır. Televizyon haberleri ve gazeteler ise bunun tersine, daha az yayınlama fırsatına sahiptir ve bu nedenle haberleri vermekte nispeten yavaştır. Hız ve aciliyetin kilit faktör olduğu çevrimiçi medya ortamında, bu nedenle, geleneksel medya kanalları, çevrimiçi medya platformlarının gündemini belirleme noktasında sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Ayrıca haberin hikayesine yer verme açısından da çevrimiçi platformlar, etkileşimsel özellikleri dolayısıyla detayların paylaşılmasına daha fazla olanak sağladığı için daha ilgi çekici olabilirler. Fakat şu da bir gerçektir ki geleneksel medya kanallarının ulaşabildiği kitle, tanınırlığı çok daha az olan bir hesabın paylaşımından çok daha fazladır. Bu nedenle televizyon veya gazeteler, alternatif kanallara nazaran haber yapmakta geç kalsalar bile, sonraki etkilerinin daha büyük olabileceği de hesaba katılmalıdır. Geleneksel kanallar, onlarca bilgi kaynaklarının içerisinde hesap verebilirlik açısından kurumsal bir kimliğe sahip oldukları için daha meşru olarak algılanmakta

ve bu da inandırıcılıklarını güçlendirmektedir. Bunlara ek olarak, sosyal platformlardaki bilgi ve haber içeriklerinin manipülasyon, yalan ve ironiye açık olması bu kaynakların sıklıkla teyit edilmesi ihtiyacını artırmakta ve bu da dijital medyanın etki gücünü sarsmaktadır. Diğer bir örnek olarak; günde birden çok kez yayınlanan radyo haberleri, günde bir kez yayınlansa da gazeteler kadar gündemi etkilemez. Bunun nedeni de yine benzer şekilde, belirli bir medya platformunun rol algılarından kaynaklanabileceğidir (Harder vd., 2017; Yaşin vd., 2021: 51).

Dijital medya ve geleneksel medya arasındaki ilişkinin araştırıldığı gündem belirleme araştırmalarında üçüncü düzey gündem belirleme çalışmalarının, medyalar arası gündem belirleme çalışması olarak kabul edilip edilemeyeceğine yönelik tartışmalar olsa da haber medyasının da sosyal platformların koşullarına ve kapsamına doğru evrildiği noktada üçüncü düzey gündem belirleme çalışmaları,[6] uyguladıkları yöntem bakımından daha kapsayıcı fırsatlar sunduğu için bu araştırmalarda önem arz etmektedir. Haberin üretimi ve gündemin şekillendirilmesi sürecinde "çevrimiçi kamuoyu"nu da içeren sosyal medya, sosyal ağ analizlerinin yapılmasını gerekli kılmaktadır (Yaşin vd., 2018: 24). Çünkü sosyal platformlarda bilgiler veya haberler parça parça deneyimlenerek gestalt olarak zihnimizde birleşir. Ağ analizi ise bu bilgi kırıntılarının zihnimizde çizdiği tamamlayıcı resimlerdeki nüansların yakalanmasına yardımcı olur. Zira günlük sorunlar veya bilgiler diğer sorunlarla veya bilgilerle birlikte var olurlar. Ağ analizi ise bu doğrultuda bağlamı da göz önüne alarak bir gündem analizi yapılmasını sağlamaktadır. Her konunun hangi diğer konularla birlikte, hangi zamanlarda ve ne sıklıkla ortaya çıktığını açıklamaktadır (Vu vd., 2014: 683). Bu yeni yönelimler, gündem belirleme teorisini daha kapsamlı ve güncel bir şekilde ele alarak medyanın toplum üzerindeki etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Yenilikçi araştırmalar, gündem belirlemenin daha karmaşık ve çeşitli yönlerini aydınlatarak iletişim ve medya dünyasının dinamiklerini daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Medya tarafından vurgulanan konuların halkın önemli olduğunu düşündüğü meseleler haline geldiği fikri, yalnızca bir konunun medyada yer alma miktarına odaklanmaktadır. Medyanın ilgisi açıkça elzem olsa da medyanın bir konuyu tartışma şekli de eşit derecede önemlidir. Gündem belirleme kavramının, özellikle de onun "ikinci düzey" yorumunun,

[6] McCombs ve diğerleri, insan zihnindeki temsillerin, öğeler arasındaki karşılıklı ilişkilere göre ağ benzeri resimler olarak haritalandırıldığı savına dayanarak, medya unsurları ile kamu gündemleri arasındaki bu ilişkiler dizisini gündem belirlemenin üçüncü düzeyi olarak adlandırmışlardır (McCombs vd., 2014: 782-792).

çerçeveleme kavramına çok yaklaştığı yer burasıdır. Hem teorik hem de ampirik katkılarda çerçeveleme kavramının çok çeşitli tanımları olsa da çerçeveler genellikle dünyayı belirli bir şekilde görme ve olayların karmaşık doğasını anlamlandırma araçları olarak algılanmaktadır (Balabanova, 2015: 37). Çerçeveleme kavramı; bilim insanları tarafından karar verme, politika oluşturma ve sosyal hareketlerde farklı süreçleri yakalamak için kullanılmaktadır. Politik aktörlerin mesajlarını paketleme biçimleri; yandaş kazanma, medyada olumlu yer bulma ve siyasi zaferler kazanma becerilerini etkilerken, sıradan vatandaşların da düşünme biçimlerini ve dolayısıyla politik tercihlerini şekillendirmektedir. (Polletta & Ho, 2006: 188)

Çerçeveleme Kuramı, toplum ve iletişim arasındaki karmaşık etkileşimi anlamak için önemli bir araştırma ve analiz aracıdır. Çerçeveleme, medya ve siyasette mesajların etkili bir şekilde iletilmesi ve alıcıların davranışlarının yönlendirilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, iletişim uzmanları, politikacılar ve medya profesyonelleri, çerçeveleme teorisini anlamak ve kullanmak için sürekli olarak araştırmalar yapmaktadır. Çerçeveleme Kuramı, ilk kez 1974'te Erving Goffman tarafından "Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience" adlı kitabında kullanılmıştır. Goffman, çerçeveleme kavramını, insanların deneyimlerini anlamlandırmak için kullandıkları zihinsel yapılar olarak tanımlamıştır. Bu teori daha sonra iletişim, sosyoloji, politika ve medya gibi farklı alanlarda kullanılmış ve geliştirilmiştir. "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm" başlıklı çalışması ile çerçeveleme kuramını kitle iletişim araçlarının analizine uyarlayan Entman ile de çerçeve analizi önemli bir metodolojiye dönüşmüştür (Linström & Marais, 2012: 21). Entman, çerçeveyi haber medyasının haberleri sunarken ve olayları rapor ederken dil ve sembollerle nasıl anlamlandırdığına odaklanan bir kavram olarak tanımlamaktadır. Çerçeveleme esas olarak seçim ve belirginliği içermektedir. Çerçeveleme, algılanan bir gerçekliğin bazı yönlerini seçmek ve bunları, tanımlanan öge için belirli bir problem tanımını, nedensel yorumu, ahlaki değerlendirmeyi ve/veya çözüm önerisini teşvik edecek şekilde bir metinde daha belirgin hale getirmektir (Entman, 1993: 52).

Dijital medyanın sıklıkla bilgi kaynağı olarak kullanılmasıyla birlikte çerçeveleme teorisinin de dijital platformlara uyarlanması gerekli hale gelmiştir. Dijital platformlar hem enformasyon kaynağı sağlamakta hem de enformasyonun üretildiği toplumsal bir gerçeklik halini almaktadır. Bu da çerçeveleme sürecinin, içeriklerin daha geniş bir kesimin müdahalesine açık olması bakımından hem kapsamını; ifade biçimlerinin tekno-kültürel bir yapıya evrilmesi

bakımından da hem biçimini değiştirmektedir. Çünkü çerçeveleme en nihayetinde anlatı biçimiyle alakalıdır. Bir olay anlatılırken, olaylar basitçe kronolojik sıraya göre aktarılmamakta aynı zamanda kolay anlaşılacak şekilde bir anlatıya da dönüştürülmektedir. Anlatı haline getirilme sürecinde ise olayı aktaran kişi, kendi bakış açısını, yani ideolojisini de anlatının içerisine kodlamaktadır. Siyasi aktörler de anlatılar aracılığıyla iddiaları, görüşleri ve siyasi meseleleri iletmektedirler. Sosyal medya özelinde bakıldığında, örneğin mikroblog platformu Twitter'da politikacılar mevcut tartışmaları kendi duruşlarına göre yönlendirmek veya güncel konularda kamuoyunun algısını yönetmek için konunun belirli yönlerini vurgulamaktadırlar (Johnson vd., 2017: 556). Nesnellik görüntüsünün kültürel olarak onaylanmış bir gereklilik olduğu durumlarda ise alternatif görüşler anlatıya dahil edilmekte, ancak yapı her zaman belli bir görüş üzerinden verilmektedir (Phillips, 2015: 8). Ancak dijital platformlarda, anlatılar katılımcı kültürün (Jenkins, 2018: 19-32) etkisiyle daha geniş kitlelerin bir araya gelerek kendi hikayelerini ve deneyimlerini paylaştığı topluluk tabanlı bir ortamda üretilmektedir.

Farklı anlatı biçimleriyle yeniden anlatılan aynı olaylar çok farklı olarak algılanabilir ve çok farklı duygular uyandırabilirler. Bu bakımdan anlatılar, tıpkı oyunlar gibi performanslardır (Lichterman ve Cefai, 2006: 404). Dijital medya, bu anlamda anlatı sürecini iki açıdan dönüştürmektedir. İlki dijital medyanın bireysel duygu durumu üzerindeki belirleyiciliğiyle alakalı bir durumdur. Dijital medyanın belli bir konu veya bir şey üzerinde uzun süre odaklanmayı güçleştiren ve kısa refleksleri tetikleyen bir yapıya sahip olması nedeniyle duygudan ziyade duygulanımlar baskın hale gelmektedir. Byung-Chul Han bu duygu krizini aynı zamanda bir anlatı krizi olarak da ifade eder. O'na göre duygular, anlatının üretilebileceği zamansal ve mekânsal bir arka plana sahiptir. Bir anlatıya sahip olması nedeniyle duygu anlatılabilirdir. Oysa duygulanım kısa süreli oluşur ve uçucudur. Anlık olarak boşalmak için kendine bir patlama noktası arar. Dijital ortamın zaman-mekan olgularının formunu dönüştürmesi nedeniyle dijital iletişim duygudansa, duygulanım nakletmektedir (Han, 2020a: 50). İkincisi ise büyük verinin doğal ve zaman içinde oluşturulan anlatı sürecinin yerini almasıyla ilişkilidir. Tıpkı Aydınlanma döneminde insan bilgisini mitolojinin masalsı dünyasından kurtarma kapasitesine sahip olduğu düşünülen istatistik gibi, büyük veri de bir anlamıyla tüm tarihsel anlatılara olan metodolojik güvensizliği ifade etmektedir. Tarihsel anlatıma karşılık verilere dayanan ve veriler tarafından yönlendirilen nesnel bilgilerin oluşturulması anlatımı erozyona uğratmaktadır (Han, 2020a: 64-65). Büyük verinin, üst üste eklemeye dayalı bir sistemi vardır. Anlatı ise özünde olaylar üzerinden yapılan bir çıkarımdır

ve bu anlamıyla eklemenin karşıtıdır. Anlatı, eklemenin aksine teorik anlatımsal bir bilgi biçimini temsil etmektedir. (Han, 2020a: 76) Byung-Chul Han bu açıdan dataizmi dadaizmle bağdaştırır:

> "Dataizmin dijital Dadaizm olduğunu görürüz. Dadaizm de her tür anlamlı bağlamdan feragat eder. Dil anlamdan tümüyle arındırılır: "Hayattaki olayların ne başı ne de sonu vardır. Her şey çok aptalca cereyan eder. Bu yüzden her şey aynıdır. Basitliğin adı Dada'dır. Dataizm nihilizmdir. Anlamdan bütünüyle vazgeçer. Veriler ve sayılar işlemseldir, anlatısal değil. Halbuki, anlam anlatıya dayanır. Veriler anlam boşluğunu doldurur….. sayılar kendilik hakkında hiçbir şey anlatmaz. Sayma, anlatma değildir. Halbuki kendilik dediğimiz şey varlığını anlatıya borçludur. Saymak değil, anlatmaktır kişinin kendini bulmasını ya da kendini tanımasını sağlayan." (Han, 2020a: 66-67)

Çerçeveleme, bilgi veya olayları belirli bir bakış açısından sunarak insanların düşüncelerini şekillendirebilen önemli iletişim araçlarıdır. Belirli bir hikaye veya olayın anlatılmasında kullanılan kurgusal yapılar, dil seçimleri gibi bileşenlerle bilgiyi belirli bir şekilde sunmaya olanak sağlayan anlatılar ise çerçeveleme sürecinin temel yapıtaşıdır. Anlatının, medya aracılı bir biçimde üretilmesi ve böylece geniş kitlelere ulaşacak kültürel etkileşimleri artırması; böylece toplumun görüşlerini, değerlerini ve inançlarını şekillendirmesi, teknik gelişmelerin anlatı boyutuyla da düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Dijital teknolojilerin sosyal yapıyı etkilediği bir diğer noktayı aydınlatan açıklamaların temellendirildiği teori ise Suskunluk Sarmalı teorisidir. "Spiral of Silence" (Suskunluk Sarmalı), Alman iletişim teorisyeni Elisabeth Noelle-Neumann tarafından 1974 yılında geliştirilen bir iletişim teorisidir. Bu teori, toplum içindeki bireylerin kendi görüşlerini ifade etme veya sessiz kalma eğilimlerini açıklamaya odaklanmaktadır. Genellikle kamuoyu oluşturma, sosyal baskı ve insanların toplumda nasıl davrandıklarını anlamaya yardımcı olmak için kullanılmaktadır. 1965 Almanya ulusal seçimlerinde Hristiyan Demokratların beklenmedik zaferi sonrasında benzer bir dinamik, yani son dakika dalgalanmasının sonuçları keskin bir şekilde değiştirmesi, 1972'de Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD)'nin seçilmesi sürecinde de görülmüştür. Bunun üzerine Noelle-Neumann'ın seçim öncesinde ve seçim sırasında siyasi partilere verilen desteğin ani değişikliğini, seçim sonucuna ilişkin beklentilerdeki değişimlerle

açıklamış; bunun arkasında da farklı bir sosyo-psikolojik durum olduğunu ortaya koymuştur. Noelle-Neumann bu durumu "suskunluk sarmalı" olarak kavramsallaştırmıştır (Noelle-Neumann, 1974; 1977).

Teori başlangıçta seçim sonuçlarıyla ilişkiliyken daha sonrasında teorinin odağı kitle iletişim araçlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Eilders & Porten-Cheé, 2016: 89). Suskunluk sarmalı teorisi en genel anlamıyla, insanların izolasyon korkusu nedeniyle medya ve sosyal çevrelerine ilişkin diğer bilgi kaynakları aracılığıyla fikir iklimini takip ettiklerini ifade etmektedir. Bu teoriye göre kişiler, eğer medyadaki yansımalarına göre kendilerini azınlık olarak görürlerse ya da görüşlerinin zemin kaybettiğini hissederlerse, kamuoyunda görüşlerini ifade etmekten çekinmektedirler. Bu durum da iddia edilen çoğunluğun giderek zemin kazandığı, iddia edilen azınlığın ise zemin kaybettiği bir süreci başlatmaktadır. Sürecin sonunda ise kamuoyunda görüşlerin dağılımı iddia edilen çoğunluğun görüşü lehine değişmektedir. Bu değişimde atomize olmuş bireyler evrenine kolayca ulaşım sağlayan, böylece kamuoyunu derinden etkileyen kitle iletişim araçlarının da önemli bir payı vardır (Scheufle & Moy, 2000: 5-16).

Medyanın insanların tutum ve davranışları üzerindeki bu etkisi makro olguları mikro etkilerle bir araya getirmesinden kaynaklanmaktadır ve en nihayetinde kamuoyunun belli doğrultuda yönlendirilmesine neden olmaktadır. Dijital iletişim araçları ve çevrimiçi iletişim koşullarının kamusal alanı ve katılım biçimini değiştirmesiyle bu teori yeniden ele alınmış; çevrimiçi medyanın insanların medya içeriği seçimini, kamuoyu algısını, kamuoyunda açıkça konuşma isteğini ve görüşlerini etkilediği ve şekillendirdiği süreç "suskunluk sarmalı teorisi" bağlamında yeniden araştırmalara konu olmuştur. Örneğin, internet üzerinden anonim olarak fikir belirtebilme imkânı insanların daha cesur bir şekilde azınlıkta olan görüşleri ortaya koymasını mümkün kılarken, dijital platformlar üzerinden gözetlenmenin kolaylaşması ise bir baskı unsuru olabilmektedir. Bu tarz olanaklar ve kısıtlılıklar dijital medyaya özgü koşullardır. Dolayısıyla yeni araştırmaların ortak amacı, bu yeni fenomenleri ortaya koyarak Noelle-Neumann'ın başlangıçta kitle iletişim araçları bağlamında geliştirdiği suskunluk sarmalı teorisinin sosyal medyaya da nasıl uygulanabileceğini göstermektir.

İnternetin kutuplaşmayı hızlandırması ve ayrı kutupları temsil eden homojen bir ortam yaratması ve bu durumun da bireylerde çeşitli yanılgılar oluşturması; bireylerin, mevcut olan inançlarını doğrulayan bilgi ve görüşleri aramaya ve paylaşmaya yönlendiren bilişsel süreçlere sahip olması; bir ifade alanı olan platformların kar amacı güden işletmeler tarafından belirli çıkarlara hizmet etmek için yönlendirilmesi; medya içeriklerinin ticarileşmesi ve infotainment içeriklere dayalı haber akışının bir kültür haline gelmesi; açık ve yatay iletişimin görüşlerin açıklanmasını teşvik ederken aynı zamanda da eleştirilme ve linçlenme korkusunu da beraberinde getirmesi (Hakobyan, 2020) gibi sebeplerden ötürü internet, suskunluk sarmalı teorisine dair uygulamaları çok boyutlu, spesifik ve karmaşık bir hale getirmiştir. Suskunluk sarmalının başlangıç noktasını belli görüşlerin temsil edilme oranı oluşturduğu için medyaya etki eden bu unsurlar ve aktörler temsiliyeti doğrudan etkileyerek bireylerin toplumsal gerçeklik algısı üzerinde belirleyici bir role sahiptir.

Toplumsal gerçeklik algısı; bilişleri, duyguları ve davranışları etkilemesi açısından önemlidir. Medya ise toplumsal gerçeklik algısını etkileyen bir faktör olarak algılanan siyasi kutuplaşmayı da etkilemektedir. Bununla ilişkili olarak yapılan bir çalışmanın bulgularına göre, parti çatışmasına odaklanan bir haber çerçevesi, siyasi kimliğin belirginliğini anlık olarak artırmakta, siyasi kutuplaşma üzerinde de belirgin bir rol oynamaktadır (Kim & Zhou, 2020: 940-952). Dijital platformlardaki haber çerçevesi ise içeriklerin altına yapılan yorumlardan platformun paylaşım kurallarına kadar pek çok faktörle şekillenmektedir. Drew, suskunluk sarmalı teorisini, dijital medyanın kutuplaşmayı artırması noktasında ele almıştır. Dijital medya sosyo-demografik bir faktör olarak, benzeri görülmemiş bir ekonomik ve dijital bölünme yaratmaktadır. Bu da siyasi kutuplaşma ve insanların kamusal meseleler hakkında fikir oluşturma ve paylaşma biçimini değiştirmektedir. Bu nedenle Drew, suskunluk sarmalı teorisinin dijital çağda da geçerliliğini koruduğunu ifade etmiştir (Drew, 2022: 117).

Dijital medyanın suskunluk sarmalını beslediği veya yıktığı savları ise çok farklı perspektiflere dayandırılan çalışmalarla birlikte tartışmalı bir konudur. Yapılmış bir araştırmanın bulguları çevrimiçi koşulların, bireylerin açıkça konuşma isteğini kolaylaştırdığını ve izolasyon korkusunu azalttığını göstermektedir. Kullanıcıların özellikle çevrimiçi ortamda siyaset hakkında konuşma ve siyasi eğilimlerini ifade etmeye daha istekli olmalarının önemli bir sebebi de belirli kanal türlerinin sağladığı anonimliktir. Fikir beyanına ilişkin olarak internet, söyleme katılım için az çaba gerektiren ve anonim mekânlar sunmaktadır. Bu durum, algılanan

kamuoyundan rahatsız olan bireylerin kamusal söyleme katkıda bulunma şansını artırmaktadır. Bu da, söylemde görünür olan çeşitliliği artırmakta ve teknoloji aracısız iletişim şartlarında kendilerini azınlıkta görebilecek olan bireylerin açıkça konuşma isteğini güçlendirebilmektedir. İddia edilen çoğunluktan ayrışan fikirlerin anonim olarak sunduğu katkılar, suskunluk sarmalı için yıkıcı bir faktör olabilmektedir. Fakat elbette ki sosyal baskılar ve çevredeki fikir ikliminin algılanması da kullanıcıların sosyal medyadaki iletişimsel davranışlarını etkilemektedir (Malaspina, 2014). Fikir iklimini etkileyen manipülatif aktörlerden birisi olan bot hesapların kamuoyu oluşumu üzerindeki etkisinin incelendiği bir başka çalışmanın sonuçları ise kutuplaşmış ortamdaki bir iletişim ağına dahil olan yalnızca %2-4 kadar az bir orandaki bot katılımının bile her üç kişiden ikisinin fikir iklimini etkilemek için yeterli olabileceğini göstermektedir. Araştırmada suskunluk sarmalı uyarlanabilir bir sistem olarak kavramsallaştırılmış ve etmen tabanlı modelleme kullanılarak modellenmiştir. Sonuçlar ise, botların, sosyal medya kullanıcılarının benimsediği normları ve dolayısıyla fikir iklimini şekillendirebileceği bir mekanizma olarak işlediğini ortaya koymuştur (Ross vd., 2019).

Dijital medya ve suskunluk sarmalı ilişkisini ele alan bu fikir ayrılıkları ve tartışmalar yalnızca dijital medyanın farklı unsurları üzerinden de yürütülmemektedir. Aynı dijital unsurun veya aktörün de farklı perspektiflerden değerlendirilmesi ve farklı çıkarımlara varılması dijital medyanın, fikirlerin oluşması veya ifade edilmesi noktasında ne denli derin bir saha olduğunu da göstermektedir. Örneğin algoritma, yankı odaları, filtre balonları vb. teknik unsurların dijital kamusal alanları homojenleştirmesi farklı çalışmalarda iki ayrı açıdan değerlendirilmiştir. Sosyal etkileşimin yeni kültürel kalıplarını tanımlamada algoritmaların önemine odaklanan ve algoritmik unsurlara dikkat çekerek suskunluk sarmalı teorisini yeniden ele alan bir çalışmada algoritmalar, *"öznelerin günlük yaşamlarına derinlemesine kök salmış; onların sosyokültürel özelliklerini benimseyen; kamuoyu oluşturan; karar alma ve toplumsal hafızanın inşasına yardımcı olan; ve böylece suskunluk sarmalları yaratan görünmez hesaplamalar"* (Winques, 2020: 139) olarak ifade edilmiştir. Platformların, sosyal tezahürleri yalnızca insanların platformlarda kurduğu iletişimlere bağlı değildir. Aynı şekilde, bilgi edinme süreci de yalnızca insanlar arasındaki etkileşime bağlı değildir. Algoritmalar da günlük yaşamın aracılaştırıcı bir biçimi olarak alımlamadaki iletişimsel süreçte önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle dijital platformların, bir altyapı biçimi olarak insanların sosyal yaşamlarını nasıl birbirlerine bağladığı ve bu bağlantıların, medya kullanımının ötesine geçen duygu ve anlamları nasıl ürettiği araştırılırken, algoritmaların mekânsal parçalanmaya dayalı kurduğu gerçeklik suskunluk

sarmalı açısından asimetrik; ancak demokratik olmayan bir performans yaratmaktadır (Winques, 2020).

Eilders ve Porten-Cheé ise bu mekânsal parçalanma ve homojenleştirme durumunu, suskunluk sarmalı teorisi bağlamında, Winques'in tam tersi bir bakış açısıyla ele almışlardır. Eilders ve Porten-Cheé, Noelle-Neumann'ın teorisinin çevrimiçi dünyada hâlâ geçerli olup olmadığını sorgulamış; sonrasında dijital platformların kamuoyu ve açıkça konuşma isteği üzerindeki etkilerini belirlemek için incelediği ampirik kanıtlarla, insanların karşıt görüşlerle karşılaşmasını engelleyen, yüksek seçenekli medya ortamlarındaki seçici teşhir nedeniyle çevrimiçi ortamlarda bir suskunluk sarmalının gelişmesinin pek olası olmadığı sonucuna varmışlardır. Dijital platformlardaki parçalanma etkisi, insanların kendilerini azınlıkta görmelerini, izolasyon korkusu yaşamalarını ve susmalarını engellemektedir. Bu nedenledir ki birçok çalışmada, çevrimiçi medyadaki içeriklerde tespit edilen fikir uyumsuzluğunun, fikirlerin ifade edilmelerini engellediğini göstermemesi şaşırtıcı değildir (Eilders & Porten-Cheé, 2016: 98; Henn & Vowe, 2016: 4). Dolayısıyla suskun sarmalı teorisi, teknik ve siyaset arasındaki ilişkiyi açıklamak; bunu da günümüz dijital aktörleri üzerinden ortaya koymak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Çünkü bu bağlantı aynı zamanda teknolojik iletişimin görünmez güdüleyicilerinin, günümüz siyaseti ve demokrasisine nasıl müdahale ettiğini de ortaya koymaktadır.

Eşik bekçisi ve kanaat önderi kavramları hem bireylerin hem de toplumların bilgiye nasıl eriştiği ve bu bilgiyi nasıl yorumladığı noktasında etkili aktörlerdir. Dolayısıyla bu aktörler, toplum ve politika arasında daha güçlü bir köprü kurmaktadırlar. Dijital medya bu aktörleri yeniden tanımlamaktadır. Bu nedenle de bu kavramlar etrafında yapılan güncel çalışmalar günümüzün politik süreçlerini anlamak için önem arz etmektedir. Bilgi akışını kontrol eden ve belirli içeriklerin yayılmasını ya da erişilmesini düzenleyen bireyler, kurumlar veya sistemleri tanımlamak için kullanılan "eşik bekçileri" kavramı ilk olarak 1940'lı yıllarda Kurt Lewin ve Paul Lazarsfeld tarafından ortaya atılmıştır. Bu kişiler, kurumlar veya sistemler haber, bilgi veya diğer içeriklerin halka ulaşmasını etkileyen bir tür filtre görevi görmektedirler (Reese & Ballinger, 2001: 641-653). Lazarsfeld ve Elihu Katz'ın popüler hale getirdiği; David White, Jeffrey A. Segal, Pamela Shoemaker, Tim Vos ve Benham'ın süreç içerisinde geliştirdiği ve güncel gelişmelere uyarladığı (Segal, 1997; Shoemaker vd., 2009: 73-84; Benham, 2020) "eşik bekçisi" kavramının kapsamı, bilgi akışının, haberleşme sürecinin ve

kapasitesinin geleneksel haber medyasından dijital platformlara kaymasıyla (Gilardi, 2022: 36) güncel teknik gelişmeler çerçevesinde yeniden sorgulanmaktadır.

Siyaset ve medya seçkinlerinden oluşan geleneksel eşik bekçisinin toplumu ve medyayı etkileme gücü de bu gelişmeler sonucunda değişiklik göstermektedir. Benzer şekilde teknik gelişmelerle değişiklik gösteren diğer bir kavram da "kanaat önderi" kavramıdır. Kanaat önderi, belirli bir konu veya alan hakkında yüksek bilgi düzeyine sahip güvenilir ve etkili bir kişidir. Bu nedenle de çevresindeki insanlar üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve onların görüşlerini, tercihlerini veya davranışlarını etkileyebilmektedir. Kanaat önderi kavramı, Columbia Üniversitesi'nden Paul Lazarsfeld, Bernard Berelson ve Hazel Gaudet'in 1940'lı yıllarda yaptığı "Halkın Tercihi (People's Choice)" adlı araştırma ile ortaya çıkmıştır. Bu araştırma, seçmenlerin siyasi tercihlerini etkileyen kanaat önderlerinin rolünü vurgulamıştır. Lazarsfeld ve diğerleri, kanaat önderlerinin kitle iletişim araçları ile bireyler arasında bilgi iletiminde önemli bir rol oynadığını ve sosyal etkileşimlerde belirleyici olduklarını belirtmişlerdir (Lazarsfeld vd., 1968: Vİ-XXXV; Zhou vd., 2019: 191-192).

Hem eşik bekçileri hem de kanaat önderleri bilgi akışını etkilemektedir ve çevrelerindeki insanlar üzerinde etkiye sahiptir. Fakat aralarında farklar da bulunmaktadır. Eşik bekçileri medya içeriğini belirleyerek iletişim ve bilgi akışını kontrol ederken, kanaat önderleri çevrelerindeki insanlar üzerinde etki bırakarak alımlama noktasında bilgi akışını etkilemektedir. Etki noktasında, eşik bekçilerinin faaliyetleri daha geniş bir kitleye ulaşırken kanaat önderleri ise belirli bir konuda uzmanlık sahibi olarak çevrelerine liderlik yapmaktadırlar. Dijital platformlarda, geleneksel izlerkitlenin üre-tüketici bir kullanıcı haline gelmesi bu iki kavramın kapsamını birbirine yakınlaştırmıştır. İçerik akışının önemli bir kısmının sosyal platformlar üzerinden gerçekleşmesi ve bu platformlarda içerik üretebilmek için yalnızca kullanıcı olmanın yeterli olması, platformların paylaşım kuralları ve birtakım teknik engeller haricinde, içeriklerin halka ulaşmasında herhangi bir süzgecin olmadığı anlamına gelmektedir (Barragán-Romero & Villar, 2022: 151). Dahası, düzenlenmiş ve haberleştirilmiş bilgilerdense ham ve düzenlenmemiş veriler dijital platform koşullarında daha cazip hale gelmektedir. Fackler ve Fortner'in de ifade ettiği gibi: *"Artık önemli olan konumdur. Olay yerinde olanlar, yalnızca olay yerinde bulundukları için bile güvenilir bir kaynaktırlar… bir zamanlar olayların haberleştirilmesini kontrol edenler artık olaylara katılanların insafına kalmış durumda."* (Fackler & Fortner, 2014: 942). Dolayısıyla yüksek takipçili hesaplar birer

eşik bekçisi olarak bilgi akışının kontrolü üzerinde açıkça etkili olabilmektedir. Bu hesaplar güvenilir ve popüler olmasından dolayı aynı zamanda da birer kanaat önderi olarak da kabul edilebilmektedirler.

Fikir, tutum ve davranışları şekillendirmek için bir etkileyicinin, topluluğun güvenini kazanması ve sürdürmesi gerekir ki bu, onların sürekli varlığı, güvenilirliği ve belirli konu ve davaları savunmadaki tutarlılığıyla sağlanmaktadır. 2010'dan beri Facebook, Instagram, YouTube, Twitter, TikTok gibi çeşitli platformlardaki sosyal medya fenomenleri de birer etkileyici olarak etrafındaki topluluğu yönlendirebilmektedir (Szűts, 2021: 66). Sosyal medya fenomenlerinin yanı sıra hükümetlerin veya kurumların üst mevkilerinde görevli kişilerin de - belli bir kitleye hitap ettikleri ve daima gözler önünde oldukları için - toplum tarafından, bilgi verme noktasında daha fazla sorumluluk sahibi oldukları farz edilmektedir. Bu nedenle de hem bir eşik bekçisi hem de bir kanaat önderi olarak kabul edilen bu kişilerin paylaşımlarına dair bir güven inşası yaratılmaktadır. Bu kişiler, aynı zamanda, eşit ve açık iletişim haklarını sürdürmek ya da elde etmek isteyen vatandaşların erişebileceği bilginin genişliği ve derinliğinin anahtarını elinde tutmaktadırlar (Lin, 2014: 591- 592). Twitter'da aktif olan, her iki ülkede de göçmen karşıtı ve milliyetçi duyguları körükleyen ABD Başkanı Donald J. Trump ve İspanya'nın Vox siyasi partisi başkanı Santiago Abascal'ın göçle ilgili tweetlerinin incelendiği bir çalışmanın bulgularına göre Trump ve Abascal'ın, birer kanaat önderi olarak korkuyu ve korumacılığı beslediği ortaya koyulmuştur (Barragán-Romero ve Villar, 2022: 145-159). İklim değişikliğine ilişkin sosyal medya tartışmalarını karakterize etmeyi amaçlayan, yine Twitter platformu üzerine yapılmış bir başka araştırmada ise bu konuda Twitter'daki kanaat önderlerinin genel olarak bilimsel fikir birliğini destekleyen görüşlerinin iklim değişikliğine dair faaliyetleri etkileme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Fakat araştırma, bununla birlikte, etki dinamikleri açısından bir hesabın takipçi sayısının, gerçekte kaç tweet'in görüldüğünü veya bu tweet'lerin kullanıcı tutumları üzerindeki etkisini ölçen bir gösterge olmadığının; etki dinamiklerinin yankı odaları ya da partizan filtreleme gibi unsurların olası etkileriyle daha karmaşık bir süreç olduğunun da altını çizmektedir (Williams vd., 2015: 127-136).

Seçkinler ve profesyonellerden oluşan eşik bekçileri tarafından medya içerikleri üzerindeki sıkı kontrol, sıradan bireylerin ve çok çeşitli kuruluşların doğrudan içerik belirleyici ve bağımsız editörler haline gelmesiyle zayıflamıştır (Chaffee & Metzger, 2001: 370). Aynı zamanda farklı görüşlerin kapsamını da kontrol eden bu geleneksel eşik bekçiliği yerini sosyal

medya platformlarındaki hiyerarşilere bırakmıştır ki etkiyi en üst düzeye çıkaran algoritmalar da ünlüler veya etkili kullanıcılar kadar bu hiyerarşinin içerisinde yer almaktadır. Diğer bir ifadeyle, günümüzde algoritmalar, toplumsal gerçekliğin inşasında kilit bir rol oynamaktadır. Örneğin, Twitter gibi sosyal medya platformlarındaki itibar algoritmalarının doğası, bazı kullanıcılara diğerleri üzerinde etkili olma ihtimalini artıran görünür olma gücünü vererek farklı kullanıcılar arasındaki güç ilişkilerini de şekillendirmektedir. Bu süreç, algoritmaların, kullanıcılar tarafından paylaşılan içerikler üzerindeki etkileşim metriklerine dayalı olarak kullanıcıların etkisini veya sosyal sermayesini tahmin etmesi durumunda gerçekleşmektedir. Bu da belli durumlarda meşru seslerin bastırılmasına ve yanlış bilgilerin yayılımının hızlanmasına neden olarak demokratik yapının yıkılmasına yol açabilmektedir (Seth, 2022: 114).

Kanaat önderliğinin etki boyutu kişinin karizmatik özellikleriyle de ilişkili olduğu için algoritma teknolojileri, kanaat önderi olarak algılanan bir kişinin veya ona dair içeriklerin görünür olma noktasında bir etkili bir role sahiptir. Fakat algoritmalar "eşik bekçiliği" kavramı için daha doğrudan bir etkiye sahiptir. Facebook'taki viral haber hikayeleri, Instagram haber akışı algoritması, Youtube'daki öneri algoritması vb. gibi teknik unsurların ortaya çıkardığı "algoritmik eşik bekçiliği" kavramı (Van Dalen, 2023: 1-11) ile birlikte algoritmaların kitleleri daha da radikal hale getirip getirmediği, yaygın hale gelen görüntülenmelerin hedef kitleyi ne ölçüde etkilediği gibi tartışmalar da gündeme gelmektedir.

Teknolojinin gelişimiyle birlikte iletişim pratikleri de farklı bir boyuta taşınmıştır. Ancak, çevrimiçi iletişimde, çevrimdışı iletişimde önemli bir rol oynayan jest ve mimiklerin bulunmaması, yüz yüze iletişimin etkisinin önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur. Bu durum, iletişimin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. İletişim, sadece sözlerin ve düşüncelerin ifadesi olarak düşünülebilir, ancak aslında beden dili gibi faktörlerle de desteklenmektedir. Sosyal medya platformlarında gerçekleşen iletişimde, bu bedensel öğelerin eksikliği, bireyin kişiliği hakkında daha az bilgi sahibi olunmasına neden olmaktadır. Geleneksel iletişimde ifade edilemeyen bazı unsurların çevrimiçi iletişimde daha rahat bir şekilde ifade edilebildiği, bazı kullanıcılar tarafından dile getirilmektedir. Bu bağlamda, çevrimiçi disinhibisyon etkisinden bahsetmek mümkündür. Çevrimiçi disinhibisyon, kişilerin çevrimiçi ortamda sosyal kısıtlamalardan ne kadar uzaklaştıkları ve davrandıkları konusundaki bir etkidir (Gedikoğlu & Atalay, 2021: 112-113). Psikolojik süreçlere ve davranışlara

odaklanan bir konsepti tanımlayan “disinhibisyon etkisi” kavramını üreten temel dinamikler dijital platformlar ile politik katılım arasındaki bağlantıya işaret eden önemli unsurlardır.

Çevrimiçi disinhibisyonun altı faktöre dayandığını ifade eden Suler, disinhibisyon etkisini, çevrimiçi ortamda kişilerin içsel psikolojik durumlarında ortaya çıkan değişiklikler olarak tanımlamaktadır. Bu etki kişinin içsel psikolojik yapılarında bir kayma oluşturmakta ve bu nedenle de çevrimiçi ortamda gösterilen davranışlar, yüz yüze yaşanan durumlardan farklı olmaktadır. Suler bu düşüncelerini, geleneksel psikanalitik teorilere ve Freud'un arkeolojik modeline atıfta bulunarak, kişiliğin katmanlar halinde inşa edildiği ve yüzeydeki sosyal etkileşim rollerinin altında çekirdek bir gerçek benliğin bulunduğu varsayımına dayandırmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, Suler kişinin çevrimiçi ortamda sergilediği davranışların, onun içsel psikolojik dünyasını temsil ettiği fikrini sorgulamakta; iç psikolojik dünyanın, içsel bir alan olarak düşünülebileceğini ve duygu, bellek ve düşünce kümelerini içeren bir intrapsişik alan olduğunu öne sürmektedir. Bu kümelerin, çeşitli online ortamlar arasında geçiş yaparken değişebileceğini ve çevresel faktörlerin bu entegrasyon ve ayrılma seviyelerini etkilediğini savunmaktadır (Suler, 2004: 324-325). Örneğin, bireylerin normlar ve kurallar karşısında daha az kısıtlanmış hissetmelerine neden olan anonimlik, politik açıdan kullanıcıların daha cesur, eleştirel veya saldırgan bir üslup kullanmalarını belirleyebilmektedir. Bu da politik tartışmalarda daha çatışmacı ve agresif bir ortamın oluşmasına katkıda bulunabilmektedir.

Dijital iletişim, yüz yüze iletişimden farklı olarak duygusal ifadelerin ve sosyal ipuçlarının eksikliğiyle karakterizedir. Bu durum, disinhibisyonun temel bir katalizörü olarak, bireylerin dijital platformlarda daha az empati göstermelerine ve duygusal tepkilerini daha az kontrol etmelerine yol açabilmektedir. Politik açıdan ise bu durum karşıt görüşte olanlara karşı daha az anlayış veya daha fazla çatışma yaratabilmektedir. Ayrıca, dijital platformların, bireyleri benzer düşünen gruplarla bir araya getirmesi hem grup içindeki uyum baskısı ve paylaşılan görüşlerin yükselmesiyle birlikte disinhibisyonu artıran bir unsur olabilmekte hem de bu durum, bireylerin kendi görüşlerini savunmak konusunda daha özgüvenli ve cesur davranmalarını sağladığı için politik tartışma noktasında kutuplaşma ve aşırılıkların artmasına neden olabilmektedir. Bu platformların hızlı ve geniş bir şekilde bilginin yayılmasına olanak tanıması, kullanıcıların düşünmeden içerik paylaşmalarına ve dolayısıyla da provokatif veya

yanıltıcı bilgilerin yayılmasına neden olabilmektedir. Bu da politik süreçlere olumsuz etki ederek kamuoyunu manipüle edebilmektedir.

Dijital platformlar ile politik katılım arasındaki ilişkinin tartışılabileceği diğer bir sosyo-psikolojik sürece odaklanan duyarsızlaşma teorisi ise, bireylerin sürekli maruz kaldıkları yoğun uyarıcılara karşı tepkilerinin azalması veya duyarsızlaşması fenomenini açıklayan bir teoridir. Bu teori, özellikle medya tarafından sunulan şiddet içeren içeriklerin bireylerin duyarlılığını azaltabileceğini öne sürmektedir. Bu azalma, bireylerin gerçek hayatta şiddet veya olumsuz duygu içeren olaylara karşı daha az tepki göstermeleri anlamına gelebilmektedir (Li vd., 2017: 1). Sosyal medyanın, enformasyon veya haberin hızla, geniş bir kitleye yayılmasını sağlaması; özellikle de kötü haberlerin daha fazla görünür olup etkileşim alması (Kazan, 2021: 672-673) ve sahte haberlerin diğer herhangi bir habere göre daha kolay yayılması (Vosoughi vd., 2018: 1146) gerçeğiyle birlikte düşünüldüğünde, sosyal medyanın toplumsal duyarsızlaşmada büyük bir etkiye sahip olması muhtemel bir varsayımdır ki çeşitli sosyal medya platformları üzerine yapılmış araştırmalar da bu varsayımı doğrulamaktadır.

Sosyal medya platformları, kitlesel acil durumlardan savaşlara ve siyasi çatışmalara kadar son dönemde yaşanan çeşitli krizlerde öne çıkan bilgi paylaşım ekosistemleri olarak işlev görmektedirler. Politik açıdan bakıldığında, sosyal medya platformları, ana akım medyada yer alan haberlere karşı, karşıt bir anlatının yaratılmasına yardımcı olmaktadır ki bu tarihsel araştırmalar için de toplumu daha iyi analiz edebilmek açısından önem arz etmektedir. Örneğin, metin tabanlı bir kamu platformu olarak Twitter hem olumlu hem de olumsuz duyguların paylaşımını teşvik etmektedir. Özellikle de olumsuz olaylara ilişkin Twitter kullanımı insanların üzüntü ve kederlerini ifade etme ihtiyacını karşılayabilmekte ve zihinsel sağlığa fayda sağlayabilmektedir. Yapılmış bir araştırmada da Twitter'ın duyguların sosyal paylaşımı için bağlam sağlama işlevine hizmet ettiği bulunmuştur. Twitter platformu, tekrarlanan şiddet olaylarına yönelik duygusal tepkilere ilişkin verilerin kolayca toplanabilir olması ve tweetlerde ifade edilen incelikli duyguların programlamalı sözlükler tarafından tespit edilip ayırt edilebiliyor olması nedeniyle de duyarsızlaştırma teorisi için popüler bir araştırma sahasıdır (Li vd., 2017: 1-4).

Twitter'da bir vaka üzerinden iki yılı aşkın bir süre boyunca toplanan veriler, yaşanan şiddet olayları ve bu süre zarfında gösterilen duygusal tepkiler arasındaki korelasyonu ölçmeye yönelik kullanılmıştır. Uzun süreli şiddete maruz kalan kişilerin sosyal medya paylaşımlarındaki duygusal değişikliklerin doğasını göstermeyi amaçlayan bu araştırmanın bulguları, şiddet olaylarına kronik olarak maruz kalmanın sosyal medya paylaşımlarında olası duyarsızlaşma belirtilerine yol açtığını göstermiştir. Araştırma bölgesinde şiddet artarken, aynı bölgeden şiddete gösterilen tepkilerde azalma eğilimi bulgulanmıştır (De Choudhury vd., 2014: 3563-3571). YouTube platformunu yerel dilin kullanımı bağlamında araştıran bir araştırmanın bulgularında da, videoların ve videolardaki etkileşimin dilin doğru kullanımı açısından bir duyarsızlaşma yarattığı ortaya koyulmuştur (Hashmi vd., 2021: 17). Bu araştırmaların bulgularının aksine, medyadaki olumsuz içeriğe maruz kalma ile duyarsızlaşma arasında herhangi bir bağlantı bulunamayan araştırmalar da vardır (Nicklin vd., 2020: 6-7; Bozkuş, 2021: 90).

Bütün bu farklı bulgulara rağmen, dijital platformların önemli bir haberleşme alanı haline geldiği günümüzde duyarsızlaşma teorisi, politik bağlamda özellikle de medyanın şiddet içeren veya çatışma odaklı içerikleri sürekli olarak sunması durumunda toplumun duyarsızlaşabileceği bir perspektifi ifade etmesi dolayısıyla önemlidir. Politika, sıklıkla gerginlik, çatışma ve krizlerle ilişkilidir ve bu tür olaylar dijital platformlar aracılığıyla geniş kitlelere hızla ulaşmaktadır. Literatürde "skandal yorgunluğu" olarak da ifade edilen (Castells, 2009: 253) duyarsızlaşma, sürekli olarak siyasi çatışmalara maruz kalan bireylerin, bu olaylara karşı duygu ve tepkilerinin azalması anlamına gelmektedir. Bu durum, kamuoyunun politik olaylara karşı duyarlılığının düşmesine neden olmakta ve önemli meselelere yeterince tepki göstermeme riskini taşımaktadır. Politik duyarsızlaşma, demokratik bir toplumun etkili bir şekilde işlemesi için önemli olan bilinçli ve aktif vatandaşlık anlayışını zayıflatabilmektedir. Çünkü duyarsızlaşmış bireyler, siyasi süreçlere ve toplumsal meselelere karşı kayıtsız hale gelebilmektedirler. Bu nedenle de duyarsızlaşma teorisi, politika ile ilgili medya içeriğinin etkilerini değerlendirmek ve toplumsal katılımı teşvik etmek açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Çevrimiçi ortamın özellikleri, anonimlik ve uzaktan iletişim gibi faktörlerle birleştiğinde bireylerin çeşitli etkileşimlerle hem duyarsızlaşma hem de disinhibisyon etkilerini deneyimleyebileceği durumlar meydana gelebilmektedir. Çevrimiçi medya, bireylerin duygusal engellerini de kaldırabilmekte ve normatif davranış kurallarının çevrimiçi ortamlarda daha az etkili olmasına yol açabilmektedir. Bu durum, çevrimiçi ortamda duyarsızlaşma etkisinin

artmasına katkıda bulunabilmektedir. Dolayısıyla, duyarsızlaşma teorisi ve disinhibisyon etkisi, psikolojik süreçlere ve davranışlara odaklanan iki ayrı konsept olmasına rağmen çevrimiçi medyanın toplumsal tezahürünü politik bağlamda değerlendirirken birbirleriyle ilişkilendirilebilmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojileri, sadece bir bilgi aktarım aracı olmanın ötesine geçerek, toplumsal etkileşim biçimlerini, siyasal katılım süreçlerini ve bireysel kimlik inşasını derinden etkilemiştir. Yukarıda bahsedilen farklı teorik yaklaşımlar, bu etkileşimlerin çeşitli yönlerine odaklanmış, teknolojinin toplum üzerindeki rolünü farklı açılardan açıklamıştır. Sonuç olarak, dijital medyanın toplumsal yapı ve politika üzerindeki çok boyutlu etkilerini anlamak, bu teorik çerçeveler aracılığıyla mümkün hale gelmektedir.

1.3.4. Teknoloji, Katılım ve Bilgi Ekosisteminde Kolektif Zeka Kavramı

Kolektif zeka kavramı 1990'larda Pierre Lévy tarafından geliştirilmiştir. Kolektif zeka, bireylerin ortak bilgi ve yeteneklerini bir araya getirerek daha üstün bir bilgi ve bilinç düzeyine ulaşmalarını ifade etmektedir. Kolektif zeka, bilgi paylaşımını ve işbirliğini teşvik ederek bireysel bilginin ötesine geçen bir toplumsal öğrenme süreci oluşturmaktadır. Ayrıca bu kavram, bilgiyi tekelleştiren otoriter yapıların yerine, herkesin katkıda bulunabileceği ve ortaklaşa bilgi üretebileceği bir toplumsal yapıyı ön plana çıkarması dolayısıyla bilgi toplumunda demokratikleşme sürecine de katkıda bulunmaktadır. Lévy, bu sürecin, bilgi ve kültür üretiminde daha katılımcı, işbirlikçi ve açık bir toplum yaratacağını öne sürmektedir (Lévy, 1998: 146). Dijital çağın sunduğu etkileşim ortamı düşünüldüğünde Lévy'nin bu kavramı önemli bir referans noktasıdır. Levy de "dokunabildiğimiz kadar yakın bir gelecekte, medya küresi insan kolektif zekasının tek bir sosyal ortamını örüyor. İnsan zekası, ürettiği verileri biriktirmek ve biriktirdiği verileri kullanmak için bu ortamda kendini organize ediyor." (Lévy, 2011: 43) ifadeleriyle kayıt, iletişim, hesaplama vb. gibi açılardan kültürel evrim sürecinde dijital altyapının belirleyiciliğinin altını çizmektedir. Ancak, medyasfer üzerinde iletilen ve biriken mesajların farklı sembolik sistemlerden gelmesi dolayısıyla kültürün inceliğini, zenginliğini ve özünü oluşturan bu mesajların hesaplama veya analiz edilme noktasında opak kaldığını da belirtmektedir. Mesajların ve söylemsel oluşumların gösterenleri birbirine bağlıdır, ancak gösterilenleri değildir. Bu nedenle de, Levy, medyasferin bu

karmaşıklık katmanlarında parçalanmış kolektif zekanın, kendi bilişsel süreçlerini dijital ortamda kendisine temsil eden bütüncül bağlama ulaşamayabileceğini de belirtmektedir (Lévy, 2011: 44).

Pierre Lévy, kolektif zekanın elektronik aracılar yoluyla yapısal olarak birleştirilmiş akıllı sistemlerin kaçınılmaz sonucu olduğunu söylemiştir. Diğer bir ifadeyle, zekaların birbirine bağlanması kolektif zekayı doğurmaktadır. İnsan sinir sistemine benzer bir şekilde kendi davranışını izlemeye ve düzeltmeye başlayan kolektif zeka, gereksiz ve güncelliğini yitirmiş ve 'ortak üretilmiş olan'ı sahiplenme veya tekeline alma çabalarını ayıklayarak bütünlüğünü korumaktadır. Ancak, dijital veriler ve sembollerin otomatik manipülatörlerinin birbirine bağlanmasıyla önümüze açılan iletişim evreni, kolektif insan zekasının sanal hafızasını oluşturduğu için sembolik düzeyde önemli engeller, dijital belleğin bilginin en iyi şekilde yönetilmesine hizmet etmek üzere tam olarak çalışmasını engellemektedir (Lévy, 2008: 15; Rossman, 2008: 320).

Kolektif zeka, yalnızca bireylerin işbirlikçi çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkabilir, çünkü kolektif zeka tam olarak bireysel kullanıcıların bir ekip gibi işbirliği yapmasına ve birlikte çalışmasına olanak tanıyan demokratik ve merkezi olmayan ağ üretim sürecine dayanmaktadır. Ağ üretiminde ise, her bireyin görünüşte tüketici eylemi, ürünün doğasını da değiştirerek onu daha iyi hale getirmektedir. Örneğin Google, arama motoru işlevinin oluşturduğu trafiği ve bağlantı modellerini yeni bir ekonomi için düzenlemektedir. Diğer bir örnek ise, çevrimiçi işbirlikçi ansiklopedi modeli olan Wikipedia'dır. Kelimeler arasında bir bağlantı oluşturulduğunda, köprü metnine tıklayarak referans alıntısına bağlanabilmektedir. Bu örnekler, hiperlinkler tarafından serbest bırakılan katılım yollarının kısmen insan, kısmen makine olan yeni bir düşünce türü yaratabileceğini göstermektedir (Fisher, 2010b: 111-112). Levy, kolektif zekanın bu teknik olarak geliştirilmiş refleksivitesinin, insan gelişiminin sürdürülebilir bir şekilde kontrol edilmesinin koşulu olduğunu öne sürmektedir. Bunun sorunlara karşı bir vaat veya sihirli bir çözüm değil; uzun vadede bilgeliğe ve sorumluluğa giden bir yol olduğunu da belirtmektedir. Bu durumdan işbirlikçi öğrenme ve bireysel zekanın genişlemesi için yeni fırsatlar çıkacağını öngörmektedir (Lévy, 2011: 4-15).

Lévy, dijital platformların sunduğu interaktif ve dinamik etkileşim veya bilgi edinme ortamlarının, bireylerin farklı perspektiflerden bilgiye erişimini kolaylaştırarak, daha kapsamlı ve derinlemesine bir öğrenme süreci sunduğunu belirtmektedir. Kolektif zekanın 'işbirlikçi öğrenme' yoluyla kendini gösterdiği söylenen değişen eğitim ve çalışma kültüründe de bu açıkça görülmektedir. Robins ve Webster, teknolojik uyumlaştırma, küresel hesaplanabilirlik, birlikte çalışabilirlik gibi ilkelerin önem kazandığı günümüz dünyasında Lévy'nin bu vizyonunun, siber uzayda uyumlu toplulukların ideal dünyasını öngördüğünü ifade etmektedirler. Zira onlara göre, sanal toplulukları, etkileşimli simülasyonları, metin ve işaretlerin bolluğuyla siber uzay, insanlığın kolektif zekasının önemli aracısı olacak küresel değer yakınsaması, kültürel uyum ve yeni topluluk temelleri yaratmaktadır. Bu temeller aynı zamanda toplumsal bölünme ve çatışmanın temellerini aşmak için de önemlidir. Ancak Robins ve Webster, küresel kolektif zekaya ekonomi-politik mantığın eşlik ettiğini ve bu boyutun da göz önünde bulundurulmasını da belirtmişlerdir. Sonuçta, kolektif zekayla birlikte yüceltilen teknokültürel söylem, bir taraftan da küreselleşmenin hakim kurumsal ideolojisini desteklemek ve meşrulaştırmak için işlev görmektedir (Robins & Webster, 2005: 218-221).

Lévy, iletişim altyapılarının ve entelektüel teknolojilerin her zaman ekonomik ve politik örgütlenme biçimleriyle yakın bağlara sahip olduğunu tarihten çeşitli örnekler vererek açıklamıştır (Lévy, 1998: 127):

> "Yazının doğuşu, vergiler, büyük tarım alanlarının yönetimi vb. gibi ilk hiyerarşik olarak düzenlenmiş bürokratik hükümetler ve merkezi ekonomik yönetim biçimleriyle ilişkilendirilir. Alfabenin antik Yunan'da ortaya çıkışı, paranın, polisin ve özellikle demokrasinin yaratılmasıyla birlikte olmuştur. Okuma pratiği yaygınlaştığında, herkes yasaları öğrenip tartışabilmekteydi. Matbaa, kitapların yaygın dağıtımını ve kamuoyunun temelini oluşturan gazetelerin varlığını mümkün kılmıştır. Matbaa olmasaydı, modern demokrasiler doğmazdı. Matbaa ayrıca ilk seri üretim endüstrisini temsil etmektedir ve teşvik ettiği teknobilimsel gelişme, sanayi devriminin de motorlarından biriydi. Yirminci yüzyılın görsel-işitsel medya araçları (radyo, televizyon, plaklar, filmler) hem siyasette hem de piyasada (tanıtım, bilgi ve iletişim ekonomisi) yerleşik kuralları altüst eden gösteri toplumunun ortaya çıkmasında rol oynamıştır."

Ağ üretiminin işbirlikçi yapısı da yalnızca bireyleri güçlendirmekle kalmamakta, aynı zamanda daha demokratik bir katılımı ve üretimde daha katılımcı ve tatmin edici bir deneyimi mümkün kılmaktadır (Fisher, 2010b: 111). Bu açıdan Lévy'nin kolektif zeka kavramı, teknolojinin toplumsal etkilerini anlamada ve dijital medya aracılığıyla daha katılımcı, demokratik bir bilgi toplumu yaratmada önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Çünkü günümüzde satın alma, telif ücretini ödeme vb. gibi bilginin değerini gerçekleştirmenin geleneksel yöntemleri mesajların akışkan ve sanal karakterine giderek daha az uygun hale gelmektedir. (Lévy, 1998: 81) Dolayısıyla kolektif zeka kavramı; demokratik katılım, bilginin mülkiyeti, fikir işçiliğinin bir emek olarak karşılığı gibi çeşitli ekonomi-politik olguları da tartışmaya açmaktadır.

1.4. Demokratik Katılım Bağlamında Siyasetin Dönüşümü

Demokrasi kavramı, Antik Yunan'a kadar uzanan köklere sahiptir. Demokrasi Antik Yunan şehir devletlerinde özellikle Atina'da doğmuş ve gelişmiştir. Atina'da M.Ö. 5. yüzyılda "demokratia" adı verilen bir yönetim biçimi benimsenmiştir. Bu yönetim biçimi, halk meclislerinin toplanması ve halkın doğrudan siyasi kararlara katılması bakımından doğrudan demokrasi uygulamasının da ilk örneklerini oluşturmuştur. Bu dönemde, vatandaşlar genel olarak siyasi kararlara katılım ve yönetimde etkili olma hakkına sahip olmuşlardır. Ancak, bu katılım kavramı sınırlı bir kapsama sahiptir çünkü sadece "doğru doğumlular" olarak tanımlanan erkek Atinalılar bu haklardan yararlanabilmişlerdir. Antik Yunan'da başlayan demokrasi deneyimi, zamanla farklı toplumlarda ve dönemlerde farklı biçimlere evrilmiştir. Roma Cumhuriyeti gibi diğer eski uygarlıklar da benzer şekillerde halk katılımını içeren yönetim biçimleri geliştirmiştir. Ancak, demokratik uygulamalar Orta Çağ boyunca Avrupa'da görece azalmış ve yerini feodalite gibi farklı yönetim biçimleri almıştır. 18. ve 19. yüzyıllarda ise modern demokrasi anlayışı Avrupa'da ve Amerika'da yeniden canlanmaya başlamıştır. Fransız Devrimi, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve İngiliz İç Savaşı gibi olaylar, halkın siyasi haklarını ve özgürlüklerini talep etmesine yol açmıştır. Bu dönemde, ilk kez Aydınlanma filozofları tarafından tasarlanan, halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla yönetim ve karar alma süreçlerinin gerçekleştirilmesi sürecini ifade eden temsili demokrasi kavramı ortaya çıkmıştır. Bu kavram sivil toplum veya kamusal alan olarak bilinen, yurttaşlar arası iletişimin canlı bir

ağının tanınmasını içerdiği için önem kazanan bir kavram olmuştur (Foucault, 2012: 18-21; Hintz vd., 2019: 22-23; Rheingold, 1993: 14; Rustow, 1990: 75-89). 20. yüzyılda ise, demokrasi dünyada daha yaygın bir biçimde benimsenmiştir. Birçok ülke, demokratik hükümet biçimlerini kabul etmiş ve demokratik değerleri teşvik etmeye başlamıştır. Ancak bu dönemde de demokrasi açısından çeşitli zorluklarla karşılaşılmıştır. Özellikle de totaliter rejimlerin yükselişi ve dünya genelindeki siyasi çalkantılar demokrasiye olan inancı sarsmıştır (Racinskas, 2008: 13).

20. yüzyılın son yıllarında Batı demokrasilerindeki siyasal katılımda azalma, kuşaksal farklılıklar ve sosyo-ekonomik statüden vatandaşlık değerlerine ve vatandaşlık yeterliliklerine kadar birçok faktöre dayandırılmıştır. İnternetin ortaya çıkışı ve yaygınlaşması, siyasi katılım uygulamalarını genişletmek ve şimdiye kadar daha az aktif olan belirli grupları bu uygulamalara dahil etmek için yeni fırsatlar sunmuştur (Hafner Fink & Oblak Črnič., 2014: 1284). Demokrasinin temel ilke ve değerleri, halkın katılımı, özgürlüklerin korunması, adil ve eşitlikçi bir toplumun oluşturulması demokrasi tartışmalarının merkezi konularını oluşturuyorken, günümüzde demokrasi üzerinde derin etkileri olan dijital medyanın gelişmesiyle birlikte dijitalleşmenin demokratik süreçleri nasıl dönüştürdüğü de önemli tartışma konularından biri haline gelmiştir. İnternetin ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, bilgiye erişim ve iletişim olanaklarını önemli ölçüde artırmış; bu da demokratik süreçlerin ve katılımın biçimini dönüştürmüştür. Katılım biçimindeki bu teknolojik devrim, Antik Yunan döneminde uygulanan doğrudan demokrasinin dijital medya aracılığıyla ne ölçüde uygulanabilir olduğunu da tartışmaya açmıştır. Habermas tarafından "müzakereci demokrasi" kavramıyla akademik tartışmalarda ön plana çıkartılan (Stevenson, 2002: 71) demokrasi olgusu açık kaynak programlama kodu gibi "katılımcı demokrasi" uygulamalarıyla da pratiğe dökülmüştür (Fine, 2006: 118).

Dijital medya platformları, vatandaşların fikirlerini ifade etmelerini ve siyasi tartışmalara katılmalarını sağlayarak siyasi katılımı artırabilmekte; demokratik süreçleri daha açık ve şeffaf hale getirebilmektedir. Bu platformlar çevrimiçi anketler, referandumlar ve çeşitli katılım araçları aracılığıyla halkın doğrudan siyasi karar alma süreçlerine katılmasını teknik olarak mümkün hale getirebilmektedirler. Birçok konunun dijital medyaya taşınması ve burada tartışmaya açılması kısa sürede kamuoyu ortamının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Böylece hükümetler veya kurumlar daha fazla hesap verebilir pozisyona gelmekte ve politikalarını

halkın gerçek ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlayacak şekilde regüle etme eğilimi göstermektedirler (Aydoğan Boschele, 2021a: 61). Castells, "Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age" adlı kitabında da Arap Baharı, Beş Yıldız Hareketi, Wall Street'i İşgal Et Hareketi, İspanya protestoları, Gezi Parkı protestoları gibi demokrasi talebiyle ortaya çıkmış ve dijital platformları bu demokrasi talebini ilerletmenin bir yolu olarak kullanan hareketleri doğrudan demokrasi uygulamasının dünyadaki örnekleri olarak ele almıştır (Castells, 2015: 106-284).

Dijital platformların demokrasi üzerindeki etkileri karmaşık ve çift yönlüdür. Dijital medya araçları, bir yandan halkın siyasi süreçlere doğrudan katılımını teşvik ederken, diğer yandan dezenformasyon içeren, manipülatif paylaşımlar, algoritmik filtreleme, infotainment paylaşımların gerçeklik algısını etkilemesi gibi sorunlar; dijital uçurum, medya okuryazarlığının düşüklüğü gibi sosyo-kültürel eşitsizlikler; demokratik tartışmaların sağlıklı bir şekilde yürütülmesini ve karar alma süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Radikalleşmeyi mümkün kılan bu olumsuz faktörlerden ötürü sosyal medya, bireylerin yalnızca tek taraflı içeriğe maruz kaldığı homojen alanlar yaratabilmekte; bireyleri karşıt görüşlerden izole edebilmekte; ve çağdaş aşırılık yanlısı hareketlerle iç içe geçerek bireyleri şiddet içeren eylemlere katılmaya teşvik edebilmektedir. Ayrıca, çevrimiçi platformlarda anonimlik, güvenlik ve gözetim endişeleri de demokratik süreçlerin meşruiyetini ve güvenilirliğini tehlikeye atabilmektedir. Dolayısıyla dijital medya platformları demokrasiyi tehdit eden zorlukları da içerisinde barındırmaktadır (Aydoğan Boschele, 2021a: 59; Törnberg ve Törnberg, 2024: 4).

Kamusal müzakerelerin her zaman için birden fazla forumda gerçekleştiğini öne süren Hauser, bütün bu söylemsel arenaların montajını kamusal alan olarak tanımlamaktadır. Ancak bu arenalar, daha büyük ve her zaman birbirine bağlı olmayan sivil toplum arenasında yer aldığı için (Hauser, 1998: 25) söylemlerin, kimliklerin, kültürlerin de inşa edildiği bütün bir yaşam alanı tarafından etkilenmekte ve bu yaşam alanında karşılık bulduğunda anlamlı hale gelmektedir. Bu açıdan dijital medyanın gelişimi, küreselleşme vb. faktörler kamusal alan ile siyaseti yakınlaştırırken siyaset yapma biçimini de dönüştürmektedir. Günümüzde tıpkı dijital vatandaşlar gibi siyasetçiler de dijital medyanın sosyalleşme mantığı içerisinde politikacı kimliği oluşturmaktadır ve kendilerine memnun etmesi gereken bir kitle olarak gördüğü takipçilerini de kapsayan bir diplomasi alanı yaratmaktadırlar. Bu durumda siyasete bir

yurttaştan ziyade bir tüketici olarak dahil olan bireylerin tepkileri de buna göre şekillenmekte, pasivize olmaktadır. "Seyirci demokrasisi" olarak da adlandırılan bu durumu, Aydoğan Boschele, dijital teknolojilerin duygulara müdahale ettiği "dijital psiko-politika" çağının politikası olarak adlandırmaktadır (Aydoğan Boschele, 2023: 99-103).

Dijital teknolojilerin politika ve kamusal alan üzerindeki etkisini vurgularken bu teknolojilerin kültürler, ekonomi ve toplumsal eşitsizlikler üzerindeki rollerini de düşünmek gerekmektedir. Van Dijk'in işaret ettiği gibi, örneğin, ekonomi küreselleşmesi BT tarafından yaratılmasa da BT aracılığıyla tüm kültüre sirayet eden yeni iş modelleriyle yoğunlaştırılmıştır. Artan toplumsal ve bilgi eşitsizlikleri de BT tarafından üretilmese de, nüfusun nispeten küçük bir kesiminin bu fırsatlara ayrıcalıklı bir şekilde ulaşmasına neden olan yapıyı ürettiği için BT tarafından keskinleştirilmiştir (Van Dijk, 2006: 244). Benzer şekilde, dijital teknolojiler yalnızca politikanın iç dinamiklerini değil aynı zamanda sosyalleşme biçiminden küresel güç dengelerine kadar siyasete etki eden diğer dinamikleri de etkilemektedir. Bu açıdan dijital politika, kamusal alanın genişlemesi ve bireylerin artan dijital katılımı kadar devletlerin bu alanı denetim altına alma çabalarıyla da karakterizedir. Gözetim devleti veya enformatik devlet kavramları da dijital politikanın nasıl otoriterleşme eğilimleri gösterebileceğine dair önemli kavramsallaştırmalardır. Bu bağlamda, dijital politika, özgürlükler ile güvenlik arasındaki dengeyi koruma mücadelesi olarak şekillenebilir. Dijital kamusal alan, bireylerin haklarını koruma ve devletin aşırı müdahalesine karşı bir savunma hattı oluşturma işlevi görürken, aynı zamanda devletin bu alanı gözetleme ve kontrol etme araçlarını da genişletebilir.

1.4.1. Antik Dönemde Siyaset ve Yönetim

Antik dönemde siyaset ve yönetim, kamusal alanın doğrudan merkezi bir rol oynadığı bir yapıya sahipti. Antik Yunan'da agora ve Antik Roma'da forum, bu tür kamusal alanların en bilinen örnekleridir. Bu mekânlar, sadece ticaretin ve günlük yaşamın merkezi değil, aynı zamanda siyasi tartışmaların, yasa yapım süreçlerinin ve toplumsal kararların alındığı yerlerdi. Bu açıdan kamusal alan, vatandaşların siyasete katılımını sağlayan ve demokratik sürecin işlerliğini güvence altına alan bir platform sunmaktaydı. Antik Yunan'da, özellikle Atina'da, kamusal alanın siyasi hayatta oynadığı rol daha da belirgindi. Atina demokrasisi, halkın doğrudan katılımını temel alan bir sistemdi ve vatandaşlar, agoralarda toplanarak yasama ve

yürütme organlarının işleyişine doğrudan katılım sağlıyorlardı. (Ancak, katılım sağlayanlar çoğunlukla erkek, köle sahibi ve gemi sahibi tüccarlar vb. gibi Atina gücünün temelini temsil edenlerdi.) Bu doğrudan demokrasi modelinde, kamusal alanın varlığı, demokratik sürecin işleyebilmesi için vazgeçilmezdi. Agora, sadece bir toplantı yeri değil, aynı zamanda vatandaşların eğitim gördüğü ve politik bilinç kazandığı bir okul işlevi de vardı. Bu durum, antik dönemde kamusal alanın, bireylerin siyasi bilincini artırarak, toplumsal ve siyasi katılımı teşvik ettiğini göstermektedir (Tarinski & Schismenos, 2021: 59-60; Jordan & Taylor, 2004: 160-161). Antik Roma'da ise forumlar, siyasi hayatın merkezi olarak işlev görmekteydi. Roma Cumhuriyeti döneminde, senato toplantıları, halk meclisleri ve mahkemeler genellikle forumda gerçekleştirilirdi. Forumlar, Roma'nın genişleyen imparatorluk yapısında, farklı toplumsal sınıfların ve grupların bir araya gelerek siyasi kararlar almasını mümkün kılan bir mekânsal düzenlemeydi. (Forumlar herkesin katılımına açık olsa da, Romalıların büyük çoğunluğunun günlük ücretleri için çalışmak zorunda olması ve siyasi toplantılara katılmak için zamanlarının olmaması nedeniyle forumlarda yer alanlar orantısız bir şekilde zengin kesimlerdi.) Ayrıca, bu kamusal alanlar, vatandaşların yöneticilere hesap sorma ve yönetime katılma mekanizmalarının da yer aldığı alanlardı. Bu bağlamda, kamusal alan, Roma toplumunun siyasi yapısının sürdürülebilirliğinde ve yönetimsel denetim mekanizmalarının işlerliğinde kilit bir rol oynamaktaydı (Russell, 2020: 2-10; Shaya, 2013: 103-106; Pearson, 2018: 561-573).

Özetle demokrasinin doğduğu yer olarak bilinen Antik Yunan'da, özellikle Atina'da demokrasi doğrudan demokrasiye dayanmaktayken vatandaşlar hem siyasi eşitliğin norm olduğu anayasal bir alanda hem de eşitsizliğin baskın olduğu bir toplumsal matriste yaşamaktaydı, Roma'da daha karmaşık ve temsili bir demokratik yapı mevcuttu. Kamusal alan, forumda şekillenirken, siyasi katılım daha sınırlı ve elitist bir yapıdaydı. Roma İmparatorluğu döneminde ise, imparatorluk yönetimi merkeziyetçi ve otoriter bir yapıya dönüşmüş, kamusal tartışma alanları daralmıştır. Antik Çin'de siyasi yönetim, büyük ölçüde Konfüçyüsçü öğretilere dayanıyordu. Kamusal alan, daha çok ahlaki eğitim ve sosyal düzenin sağlanmasına yönelikti. Konfüçyüsçülük, toplumun düzeni ve bireylerin devlete bağlılığı üzerinde dururken, Taoizm daha bireysel ve doğal bir yaşamı savunmaktaydı. Demokrasi kavramı ise mevcut değildi. (Ober, 1989: 325-328; Yang, 2000: 195-201; Pearson, 2018: 561-573)

Antik dönemde kamusal alanın önemi ise, sadece siyasi katılım ve karar alma süreçlerinde değil, aynı zamanda toplumsal normların ve değerlerin şekillenmesinde de belirgin

hale gelmektedir. Kamusal tartışmalar, vatandaşların ortak değerler etrafında birleşmesini ve toplumsal uyumu sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Bu tartışma ortamları, bireylerin sadece siyasi değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel kimliklerinin de oluşumunda etkili olmaktadır. Bu nedenle, antik dönemde kamusal alan, siyasetin ve yönetimin yanı sıra, toplumsal yapının ve kültürel dokunun şekillendiği bir zemin olarak işlev görmektedir. Sonuç olarak, antik dönemde siyaset ve yönetim, kamusal alanın varlığı ve işleyişi ile yakından ilişkilidir. Kamusal alanlar, bireylerin siyasi sürece katılımını sağlayan, demokratik değerlerin filizlendiği ve toplumsal normların şekillendiği mekânlar olarak önemli bir rol oynamaktadır (Arendt, 1998: 14-63).

1.4.2. Ortaçağ ve Feodal Sistemde Siyaset

Feodal sistem, Ortaçağ Avrupası'nda, yaklaşık 9. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar süren, hiyerarşik bir sosyal ve ekonomik yapıyı ifade etmektedir. Bu sistem, siyasal gücün merkezden çok yerel otoritelere dağıldığı bir yapıyı beraberinde getirmiştir. Feodal beyler, kendi toprakları üzerinde neredeyse mutlak bir otoriteye sahipken, kralın gücü genellikle sembolik kalmıştır. Moore (2000), bu yapının, merkezi bir otoritenin yokluğunda yerel beylerin, vasallık ilişkileri aracılığıyla, askeri ve siyasi güçlerini pekiştirmeleriyle şekillendiğini belirtmektedir. Bu ilişkiler, sadakat ve hizmete dayalı bir düzen oluşturmuş ve bu düzende siyasal bağlar, toprak sahipliği ile doğrudan ilişkilendirilmiştir (Moore, 2000: 50-69). Feodal monarşilerin yapısı kamusal alanın oluşumunu engellediği için siyasal katılım daha çok soyluların ve seçkinlerin nezdindedir. Bu durum, kamusal alanın genişlemesi ve demokratik katılımın gelişmesi açısından kısıtlayıcı bir rol oynamıştır. Ortaçağ'da Kilise ise hem dini hem de siyasi bir güç olarak görülmektedir. Kamusal alan, kiliselerin çevresinde şekillenirken, demokrasi kavramı henüz gelişmemiştir. Kiliseler, toplumun ahlaki ve sosyal düzenini kontrol ettiği için de siyasal katılım sınırlıdır. Dolayısıyla Ortaçağ Avrupası'nda feodal sistem, merkezi otoritenin zayıf olduğu ve yerel lordların güçlü olduğu bir yapıdır. Siyasete etki edebilecek kamusal alan ise lordların kalelerinde ve kiliselerde mevcuttur. Bu nedenle de siyasi katılım, büyük ölçüde soylularla sınırlı kalmış; geniş halk kitlesi ise siyasetten dışlanmıştır (Fischer, 1992: 440-462; Barucci, 2024: 3).

1.4.3. Rönesans ve Erken Modern Dönemde Siyaset

Rönesans dönemi, Avrupa'da kamusal alanın yeniden canlanmasına ve siyasi tartışmaların daha geniş bir kitleye yayılmasına olanak tanıyan bir dönem olarak öne çıkmıştır. Bu dönemde, hümanizm düşüncesi ve antik klasiklerin yeniden keşfi, kamusal alanın entelektüel ve kültürel bir merkez haline gelmesini sağlamıştır. Burckhardt (1961), Rönesans'ın, bireylerin kamusal alanda aktif rol oynamaya teşvik edildiği, bilgi ve fikirlerin özgürce tartışıldığı bir dönem olduğunu vurgulamaktadır. Bu dönemde sanatçılar, yazarlar ve düşünürler, kamusal alanda etkin bir şekilde yer alarak siyasal ve sosyal değişimlere katkıda bulunmuşlardır. Örneğin, siyaset felsefesi Machiavelli gibi düşünürler tarafından yeniden şekillendirilmiştir (Burckhardt, 1961: 11-101). Erken modern dönemde siyasal yapı, Rönesans'ın getirdiği değişimlerle birlikte daha karmaşık hale gelmiş ve kamusal alanın önemini artırmıştır. Bu dönemde mutlak monarşilerin güçlenmesi ve merkezi yönetimlerin oluşması, siyasal kararların ve tartışmaların, sarayın etrafında yoğunlaşan merkezi kamusal alanlarda gerçekleşmesine yol açmıştır. Fakat bu dönemde vatandaşlar yasal anlamda eşit değildir. Vatandaşın sahip olduğu haklarının toplamı sosyal statüye, yani belirli bir sınıfa ait olmasına, maddi duruma veya devlet için önemli bir değere sahip olup olmadıklarına bağlı olarak değişmektedir. Hem devlet hem de toplum için kamu işlerine ve önemli kararların alınmasına katılabilecek vatandaşlar soylular veya burjuva sınıfından gelenler olmuştur. 'Vatandaş' grubunun diğer kısmı ise yasayla korunan kişisel özgürlük ve mülkiyet haklarından yararlanırken devletin işlerinin gidişatı üzerinde herhangi bir etkiden mahrum bırakılmış pasif vatandaşlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla demokrasi kavramı henüz gelişmemiştir (Kittler, 2016: 111-119; Trzciński, 2007: 320-330). Habermas, erken modern dönemde kamusal alanın, burjuvazinin siyasi katılımını ve eleştirel tartışmalarını içeren yeni bir platform haline geldiğini belirtmiştir (Habermas, 2001: 626-633, 733-810).

Matbaanın icadı, Rönesans ve erken modern dönemde toplumsal ve politik yapıların da değişmesine; kamusal alanın genişlemesine ve bilgi akışının hızlanmasına büyük katkı sağlayan bir diğer gelişmedir. Matbaa, kitapların ve diğer yazılı materyallerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak kamusal alanda bilgi paylaşımını ve tartışmayı artırmıştır. Yeni düşünceler ve bilgiler, mevcut otoriteler tarafından daha zor kontrol edilebilir hale gelmiş ve bu durum, toplumsal ve politik değişimlere yol açmıştır. Yani, matbaanın icadı kamusal alanın

genişlemesinde ve demokratik fikirlerin yayılmasında kilit bir rol oynamıştır. Bu dönemde siyasi ve dini metinler, broşürler ve gazeteler, halkın bilgiye erişimini artırmış ve bu gelişmeler de kamusal tartışmaları canlandırmıştır. Rönesans ile başlayan ve matbaanın icadıyla da yayılan reform hareketleri de, erken modern dönemde kamusal alanın şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Martin Luther'in yayınları, Protestan Reformasyonu vb. gibi hareketler dini ve siyasi otoriteye karşı eleştirel düşüncenin ve entelektüel tartışmaların kamusal alana taşınmasında önemli gelişmelerdir. Erken modern dönemde Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, John Locke, Jean-Jacques Rousseau ve Montesquieu siyaset felsefesi düşünürleri, kamusal alanın işleyişine ve siyasal düşüncelerin yayılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Bu düşünürler bilimsel gelişmeleri ilerleten modern siyasal teorilerin temellerini atarken siyasal iktidar, devlet ve birey arasındaki ilişkilere yönelik tartışmalarıyla da kamusal alanın entelektüel temellerini atmışlardır (Eisenstein, 2005: 60-77, 303-531, 647-676, 701-704).

1.4.4. Aydınlanma Dönemi ve Halkın Aktif Katılımı

Aydınlanma Dönemi, kamusal alanın ve halkın aktif katılımının önemli ölçüde arttığı, entelektüel ve politik düşüncenin yoğun bir şekilde tartışıldığı bir dönemdir. Bu dönemde burjuva toplumunun ihtiyaçlarına yanıt veren yeni bir kamusal alanın şekillenmiş; kahvehaneler, salonlar ve akademiler ise, siyasi düşüncelerin ve tartışmaların yayılmasında önemli rol oynamıştır. Aydınlanma düşünürleri, rasyonel aklı ve eleştirel düşünceyi ön planda tutarak kamusal tartışmalara önemli katkılarda bulunmuşlardır. Immanuel Kant, Jean-Jacques Rousseau, John Stuart Mill, Alexis de Tocqueville vb. gibi düşünür ve filozofların eleştirel zanaatlarını sürdürdükleri kamusal alan yalnızca akademik değildir. Aydınlanma yeteneğine sahip insanların varlığını talep eden halkın, yani kamuoyunun da bulunduğu toplumsal alanı kapsayan bir yerdir (Habermas, 1991: 92-129). Aydınlanma döneminin kamusal alanının temel ilkesini Habermas şöyle ifade etmiştir (Habermas, 1991: 106):

> "Birinin aklının kamusal kullanımı her zaman özgür olmalı çünkü yalnızca bu, insanlar arasında aydınlanmayı sağlayabilir. Öte yandan, aklın özel kullanımı, aydınlanmanın ilerlemesini özellikle engellemeden, sıklıkla çok dar bir şekilde kısıtlanabilir. Her kişi bir "kamu görevlisi", "yazıları kamuoyuna, dünyaya seslenen" bir bilgin olmaya çağrıldı."

Toplumsal düzeni sağlayacak mevzuatın siyasi bir iradenin değil, rasyonel bir anlaşmanın sonucu olması gerektiğini belirten Rousseau, aşkın bir egemenliğin halkın egemenliğine demokratik bir şekilde dönüştürmesi gerektiğini belirtmiştir. Onun tarif ettiği bu egemenlik biçimindeki kamuoyu ise prensipte keyfiliğe karşıdır ve özel kişilerle eleştirel bir şekilde tartışan bir kamuda içkin olan yasalara tabidir. Bu açıdan kamuoyu ne gücün bir denetimi, ne gücün kendisi, ne de tüm güçlerin kaynağıdır. Bu nedenle Rousseau, halk egemenliğinin ve doğrudan demokrasinin önemini vurgulayarak, bireylerin sadece yasa koyucu değil, aynı zamanda yasaların uygulanmasında denetleyici olmasını gerektiğini öne sürmüştür. Bunun sağlanması için ise kamusal tartışmaların, özel argümanların kamusal rekabetinde herkesin çıkarına pratik olarak neyin gerekli olduğu konusunda bir fikir birliği olarak ortaya çıkan bir orana dönüştürmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, Rousseau kamusal alanın halkın aktif katılımı ile şekillendiği bir toplum modelini öngörmüştür (Rousseau, 2002: 4-29).

Siyasi hoşgörüsüzlük ve fanatizmden derin bir şekilde rahatsız olan Montaigne ve Voltaire de (Whiteside, 2002: 284), Rousseau'ya benzer şekilde, eleştirel düşüncenin ve ifade özgürlüğünün kamusal alandaki önemini vurgulamış; dogmatik düşüncelere ve otoriter rejimlere karşı çıkarak, bireylerin özgürce düşüncelerini ifade edebildiği bir kamusal alanın önemini savunmuşlardır. Bu fikirler, Aydınlanma Dönemi'nde kamusal tartışmaların ve eleştirel düşüncenin yayılmasında büyük rol oynamıştır. İfade özgürlüğü, bu dönemde kamusal alandaki tartışmaların ve siyasi katılımın temelini oluşturmuştur. Montesquieu, kamusal alanı, özel insanların akıl yürütme yetilerini kullanarak katıldıkları bir alan olarak tanımlamaktadır. Bu alan O'na göre, rasyonel ve eleştirel tartışmaların yapıldığı bir dünyadır. Montesquieu, The Spirit of the Laws adlı kitabında "yasa" tanımına "genel, soyut ve kalıcı normların özü" olarak belirli bir rasyonalite getirmiştir. "Kamuya açık olarak ilan edilen yasayı" tamamen insan aklına indirgemiştir. Montesquieu'nun bu ilkesi, halkın siyasi süreçlere katılımını ve devletin hesap verebilirliğini artırdığı; dolayısıyla da kamusal alanın demokratik bir şekilde işlemesine katkıda bulunduğu için de sonrasında Habermas tarafından övgüyle karşılanmıştır (Wolff, 1995: 932-941; Hofmann, 2023: 107). Aydınlanma Dönemi'nin düşünürleri, akıl, eleştirel düşünce ve ifade özgürlüğü gibi kavramları öne çıkararak, kamusal tartışmaların ve siyasal katılımın artmasına öncülük ederken düşünürlerin bu fikirleri Fransız Devrimi, Amerikan Devrimi gibi gelişmelerde karşılık bulmuştur.

1776 Amerikan Devrimi ile 1789 Fransız Devrimi sırasında yurttaşlık kavramı yükümlülüklerden ziyade haklarla özdeşleştirilmiştir. Bu iki gelişmenin de sonucunda iktidar ilişkileri baştan aşağı değişmiş ve halk demokrasisi anlayışı güçlenmiştir (Marshall, 2005: 354, 833). Halkın yönetimde doğrudan söz sahibi olması anlamında gelişen Amerikan Devrimi Temsili demokrasinin bir modeli olarak ortaya çıkmıştır. Kamusal alan ise, yeni anayasanın tartışıldığı ve halkın katılımıyla şekillendiği yerler olmuştur. Fransız Devrimi'nde ise, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik ilkeleri etrafında modern demokrasinin temelleri atılmıştır. Kamusal alan, devrimci kulüpler ve sokak gösterileriyle genişlemiş ve dolayısıyla da siyasal katılım, halk kitlelerinin devrim sürecine aktif katılımıyla artmıştır. Dolayısıyla bu süreçler, bireylerin siyasi özneler olarak şekillenmesi ve kamusal alanın devlet otoritesine karşı bağımsız bir güç olarak ortaya çıkması açısından önemlidir (Taylor, 2004: 110-118, 123-177, 209).

1.4.5. 19. Yüzyılda Siyaset ve Sanayi Devrimi

19. yüzyılın ilk sosyolojik analiz girişimleri Avrupa'yı saran iki büyük değişim dalgasını (Sanayi Devrimi ile Amerikan/Fransız Devrimlerinin devamında gelen demokrasi ve insan hakları talebi) açıklama gerekliliğinden kaynaklanmaktadır (Marshall, 2005: 136). Çünkü bu yüzyıl, aynı zamanda imparatorlukların genişlemesi ve sömürgeciliğin zirveye ulaştığı bir dönemdir. Kamusal alan, sömürge halklarının direniş ve bağımsızlık hareketleriyle yeni bir boyut kazanmış; siyasal katılım ise, sömürge karşıtı hareketlerin etkisiyle genişlemiştir (Hobsbawm, 1996a: 3-126, 139-144). Özellikle 1832 Reform Yasası gibi düzenlemeler, daha geniş bir seçmen kitlesinin siyasi sürece katılımını mümkün kılmıştır (Tilly, 2004: 46). Bu süreç, Habermas'ın kamusal alan teorisinde belirttiği gibi, kamusal tartışmaların ve eleştirel düşüncenin siyaset üzerindeki etkisini artırmıştır (Habermas, 1991: 62-78). Bu gelişmeler toplumsal yapıları ve siyasal düzenleri derinden etkilemiştir. Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle büyük toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin yaşandığı bu dönemde siyasal katılım, işçi hareketlerinin ve sendikaların yükselişiyle genişlemiştir. Kamusal alan ise sanayi kentlerinde işçi sınıfının örgütlenme ve taleplerini dile getirme mekanı haline gelmiştir. İşçi sınıfı, içinde bulundukları ekonomik koşullarını daha iyi hale getirmek ve özlük haklarını savunmak amacıyla sendikalar ve işçi dernekleri gibi kamusal alanlar oluşturmuş; bu alanlarda toplumsal ve siyasi taleplerini dile getirmişlerdir. Kamusal alanın genişlemesi, aynı zamanda siyasetin demokratikleşmesine de zemin hazırlamıştır. 19. yüzyıl boyunca, çeşitli reform hareketleri ve

halk ayaklanmaları, siyasal katılımın genişletilmesi ve temsilî demokrasinin güçlendirilmesi yönünde önemli adımlar atılmasını sağlamıştır. Thompson'ın da belirttiği gibi, işçi sınıfı, kendi kimliğini ve taleplerini kamusal alanda ifade ederek, siyasetin gündemini belirlemede etkin bir rol oynamıştır (Thompson, 1996: 9-14, 769-811).

Sanayi Devrimi'nin getirdiği toplumsal dönüşümler sonrasında, kamusal alan ekonomik çıkarlar ve toplumsal hareketlerle daha fazla iç içe geçmiştir. Bu dönemde, kamusal alan sadece siyasi tartışmaların yapıldığı bir mekan olmaktan çıkmış, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal hakların savunulduğu bir alan haline gelmiştir (Arendt, 1998: 109-133, 217-220). İşçi sınıfının kamusal alanda örgütlenmesi ve taleplerini dile getirmesi, siyasetin demokratikleşmesine katkıda bulunmuş; siyasal katılımın genişlemesi ise, toplumun daha geniş kesimlerinin siyasi süreçlere dahil olmasını sağlamıştır. Bu durumun da bir getirisi olarak bu dönemde liberalizm, sosyalizm ve milliyetçilik gibi farklı siyasal akımlar ortaya çıkmış; kamusal alan bütün bu ideolojilerin tartışıldığı yerler olarak genişlemiştir. Demokrasi, bu siyasal akımların etkisiyle daha geniş kitlelere yayılmıştır (Hobsbawm, 1996a: 53-83; Hofmann, 2023: 226-243). Ayrıca, bu yüzyılın sonlarına doğru gelişen kadınların oy hakkı gibi siyasal hak taleplerini kapsayan kadın hareketleri ve bu hareketler sonucunda Yeni Zelanda (1893), Avustralya (1902) gibi çeşitli ülkelerde oy hakkı elde etmeleri de demokrasi açısından dönemin önemli adımları olmuştur (Grimshaw, 2000: 554-556). Habermas için bu hareketlerin önemli bir yönü ise kadınların yaşam alanlarını genişletme çabasıdır (Habermas, 2001: 850-851) ki bu çaba, O'nun için kadınların kamusal meseleleri tartışabilecekleri ve kamusal otorite üzerinde baskı kurabilecekleri bir alanı ifade etmektedir.

1.4.6. 20. Yüzyılda Küresel Siyasi Dönüşümler

20. yüzyıl, siyasi dönüşümlerin hız kazandığı ve küresel ölçekte büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzyılda yaşanan olaylar, devletler arasındaki güç dengelerini değiştirmiş ve uluslararası ilişkilerin doğasını yeniden şekillendirmiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, bu dönemin en önemli küresel siyasi dönüşümlerini başlatan iki önemli dönüm noktası olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası imparatorlukların yıkılması ve yeni ulus-devletlerin kurulması, uluslararası ilişkilerde radikal değişikliklere yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı ise, Soğuk Savaş'ın başlamasına ve iki kutuplu bir dünya düzeninin oluşumuna zemin

hazırlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik ve siyasi rekabet küresel siyaset de belirlemiş; diğer ülkeler de bu güçlerin etkisi altında politika geliştirmiştir. İki büyük savaş sırasında ve nükleer silahlanma yarışının damga vurduğu Soğuk Savaş döneminde kamusal alan ise, ideolojik çatışmaların ve propaganda savaşlarının merkezi haline gelmiştir. Bu gelişmeler sonucunda kamuoyunun önemi de artmıştır. Hatta Lipmann, Kamuoyu (Public Opinion) (1922) ile Lasswell I. Dünya Savaşında Propaganda Tekniği (Propaganda Technique in the World War I) (1927) adlı kitaplarını da Birinci Dünya Savaşını takip eden süreçte yayımlamışlardır (Sarvan & Baş, 2022: 24-31; Trembach, 2016: 2-19). Soğuk Savaş döneminde, Batı'yı temsil edilen liberal demokrasi ve Sovyetler Birliği tarafından benimsenen sosyalist demokrasi olmak üzere demokrasinin iki farklı modeli belirmiştir. Liberal demokrasi, bireysel özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisi üzerine kuruluyken, sosyalist demokrasi, kolektif mülkiyet ve sosyal eşitlik vurgusunu öne çıkarmıştır (Fraser, 1997: 2-26, 69-70). Bu ideolojik çatışma, dünya genelinde birçok ülkede farklı demokrasi deneyimlerinin yaşanmasına sebep olmuştur.

20. yüzyılın ortalarında sömürgecilikten bağımsızlığa geçiş süreci bağlamıştır. Asya ve Afrika'da dekolonizasyon hareketleriyle birlikte birçok yeni bağımsız devlet kurulmuştur. Bu süreç küresel güç dengelerini sarsmış ve sömürgeci güçlerin nüfus alanı daralmıştır. Üçüncü Dünya ülkeleri olarak adlandırılan bu yeni bağımsız devletler, genellikle ekonomik ve siyasi istikrarı sağlamakta zorluklar yaşamış, ancak aynı zamanda küresel siyaset sahnesine yeni aktörler olarak katılmışlardır. Kamusal alan ise, bağımsızlık hareketlerinin ve yeni devletlerin inşasının merkezi olmuştur. Demokrasi anlayışı, yeni bağımsız devletlerde çeşitli zorluklarla karşılaşsa da (Virilio, 1990: 58-76; İşler & Savaş, 2018: 762-769) özellikle 1970'lerden itibaren, Samuel Huntington'ın "Üçüncü Demokrasi Dalgası" olarak adlandırdığı bu süreç başlamıştır. Latin Amerika, Güney Avrupa ve Doğu Avrupa'da otoriter rejimlerin yıkılması ve demokratik yönetimlerin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Huntington, 1996'dan akt. Gönenç, 2013: 1079). Bu dönemde demokrasi, yalnızca siyasi bir rejim olarak değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik adaleti sağlayan bir sistem olarak da görülmüştür (Shin, 1994: 136-152).

20. yüzyılın sonlarına doğru ekonomik entegrasyon, teknolojik ilerlemeler ve iletişimdeki devrimler, devletlerin iç ve dış politikalarını da büyük ölçüde etkilemiştir. Bütün bu süreçler küreselleşme olgusuyla birlikte gelişmiştir. Katı ve hiyerarşik yönetimsel yapıların, yönetilen kesimler üzerinde baskıya dayalı egemenliği işlevselliğini yitirmiştir. Dolayısıyla

halkın temsili olarak söz sahibi olduğu, sivil hakların dikkate alındığı bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. 1970'lerden itibaren, neo-liberal politikalar ve küreselleşme süreci, devletin rolünde ve sosyal politikalarında büyük dönüşümlere yol açmıştır. Birleşmiş Milletler ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlar ise, küresel yönetişimde önemli roller üstlenmiştir. Kamusal alan, ekonomik reformlar ve küresel piyasaların etkisine bağlı olarak yeniden şekillenmiştir. Merkezi devlet otoritelerinin güçlendiği ve bürokratik yapıların genişlediği bu dönemde kamusal alan, devletin sosyal politikalarını tartışma ve uygulama alanı haline gelmiştir. Demokrasi, piyasa dinamikleri ve küresel entegrasyon süreçleriyle sınansa da refah devleti anlayışıyla, yani refah devletinin vatandaş katılımını destekleyici politikalarıyla daha da genişlemiştir. Bu yüzyıl aynı zamanda, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Birleşmiş Milletler'in insan haklarının evrensel olarak tanınmasını sağlamaya yönelik attığı önemli adımlarla, insan hakları hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur (Kalantzis-Cope, 2010: 133-141; Suarez-Villa, 2012: 109, 177-182; Hofmann, 2023: 235-245).

1.4.7. Tekno-politika Çağında Siyasetin Yeniden Şekillenmesi

Tekno-politika çağı, kamusal alanın dinamiklerini derinden etkileyerek siyaset olgusunu ve siyaset yapma biçimini yeniden şekillendirmiştir. Geleneksel iletişim teknolojilerinin ve medya kanallarının yerini büyük ölçüde dijital platformlar almış; sosyal medya ve dijital ağlar, kamusal tartışmaların ve siyasi mobilizasyonun başlıca aracı haline gelmiştir. Dolayısıyla bilgi teknolojilerindeki devrimle birlikte siyasi katılımın ve örgütlenmenin temel araçları da köklü bir biçimde değişmiştir. Dijital platformların, bireylerin ve grupların seslerini duyurma, politik hareketleri organize etme ve küresel çapta etkileşim kurma becerilerini artırması dolayısıyla "ağ toplumunda" siyasal güç, artık bilgi ve iletişim ağlarına hakim olmakla eşdeğer hale gelmiştir. Castells küresel boyutta olan bu gücün, demokratik zemine bağlı olarak yapıcı veya yıkıcı bir güce dönüşebileceğini şöyle ifade etmiştir (Castells, 2010b: 341):

> "Teknolojinin gücünün yaptığı şey, toplumsal yapı ve kurumlarda kök salmış eğilimleri olağanüstü bir şekilde güçlendirmektir: baskıcı toplumlar yeni gözetim araçlarıyla daha da baskıcı olabilirken, demokratik, katılımcı toplumlar teknoloji gücüyle siyasi gücü daha da dağıtarak açıklıklarını ve temsiliyetlerini artırabilirler. Dolayısıyla, yeni bilgi

teknolojilerinin güç ve devlet üzerindeki doğrudan etkisi, kayıtların karışık olduğu deneysel bir konudur. Ancak, daha derin, daha temel bir eğilim iş başındadır ve aslında ulus-devletin gücünü zayıflatmaktadır: hem gözetim kapasitesinin hem de şiddet potansiyelinin devletin kurumları ve ulusun sınırları dışında giderek yayılması."

Dolayısıyla tekno-politika çağında siyasetin yeniden şekillenmesi, yalnızca olumlu etkilere sahip değildir. Dijital platformlar, bir yandan demokratik katılımı artırırken, diğer yandan dezenformasyon, sahte haberler ve manipülasyon gibi tehditlerle demokrasiyi zayıflatabilmektedir. Hızla yayılan yanlış bilgiler, kamusal tartışmaları saptırabilmekte ve kamu güvenini zedeleyebilmektedir. Bu bağlamda, dijital medya hem demokratik sürecin bir aracı hem de potansiyel bir tehdit olarak ele alınmalıdır. Siyaset ise dijitalleşmenin normlarıyla birlikte düşünüldüğünde kamusal alanda bireyin kimliğini sunma biçiminden örgütlenmenin teknolojik araçlarına kadar geniş bir perspektifte düşünülmelidir. Çünkü dijital dünyaların, yazılımlar ve platformlar tarafından belirlenen, ancak kısmen katılımcıların sosyal etkileşimlerinden kaynaklanan kendi kuralları, ilkeleri vardır. Bu kurallar kimliğin sunumu noktasında önem kazanmaktadır. Ne tür adların kullanılabileceği, kullanıcıların gerçek kimliğini elde etmenin ne kadar kolay veya zor olduğu, hangi avatarların kullanılabileceği, kural ihlallerinde platformların nasıl önlemler aldığı ya da belirli faaliyetleri nasıl desteklediği gibi sosyo-teknik kurallar sosyalleşme alanı, yani kamusal alan üzerinde belirleyicidir. Bununla birlikte, dijital dünyada kurulan ilişkiler belirli bir sosyal alana özgü olsa da kullanıcılar/katılımcılar geniş bir alana dağılmış kişilerden oluşabilmektedir. Bu nedenle de dijital topluluk içerisinde bireylerin çok sayıda birbiriyle çelişen hukuki, ekonomik ve kültürel taleplere maruz kalması olası bir durumdur. Bütün bu dinamikler alışılagelmiş olguları ve ilişki kalıplarını da yeniden kurmaktadır. Örneğin sıradan kullanıcıların YouTuber olarak çektiği videolarla geniş bir takipçi kitlesine ulaşabilmeleri onların kimi zaman, dini otoriteler, topluluk liderleri veya siyasi figürler gibi geleneksel "kanaat önderlerinin" yerini almalarını veya onlara karşı çıkmalarını mümkün hale getirmektedir. Dolayısıyla dijital platformlar, kullanıcılara sağladığı kamusal alan ile kimi zaman kullanıcıların toplumsal ya da politik konularda kamusal söylemi yönlendirmesine olanak tanımaktadır (Bostrom ve Sandberg, 2011: 19; Sayre ve diğ., 2010: 26).

Öte yandan dijital platformların, insanların buluşabileceği ve tartışabileceği açık bir kamusal alan olduğu varsayımını başlangıç noktası olarak kullanan internetin kullanımı ve

tasarımı üzerine yapılan bazı araştırmalar, siber uzayın, platformlara erişimin kısıtlı olması veya tam erişim için ödeme yapılması; içeriklerin kullanımının sınırlı oluşu; hiperlinklerin insanların internette gezinirken izleyebilecekleri rotaları önceden tanımlaması gibi açılardan asimetrik güç ilişkileri yarattığını ortaya koymuştur. Bununla bağlantılı olarak çevrimiçi topluluklar, nadiren yalnızca "siber uzayda var olsalar da", çevrimdışı yaşam dünyasıyla nispeten gevşek veya güçlü bağlantılarla karakterize edilebilirler. Diğer bir nokta ise, siber uzayda mevcut olan, devletin belirlediği bölgesel sınırlar içerisinde tanımlanmayan güç ilişkilerinin nasıl anlaşılacağıdır ki gücün toplumsal kaynaklarını anlamak için önerilen teorik bir yaklaşıma göre dijital toplumlar; çoklu, örtüşen ve etkileşimli sosyo-mekansal güç ağlarından oluşmuştur. Günümüzde ne küresel ne de yerel ama aynı anda her ikisi de olan toplanma biçimleri, her toplumun temelini oluşturan belirli güç ilişkileri dizisini tanımlamaktadır. Nitekim, geleneksel toplumlar, dinamik ağların tarihsel olarak miras aldıkları sosyal yapılar üzerindeki eylemleriyle parçalanmakta ve sürekli olarak yeniden şekillendirilmektedir. Dolayısıyla günümüz siyasallaşması analiz edilirken, bölgesel sınırlar aramak yerine, kesişimlerinde toplumları yapılandıran yerel, ulusal ve küresel sosyo-mekansal güç ağlarına bakılması gerekmektedir. Buradan hareketle Castells "kurumları anlamak için ağlardan başlamalıyız" (Castells, 2010b: 18) demiştir. Bu nedenle, mekanın siyasallaşması açısından, siber uzayın yeni kamusal alanlar sağladığını ya da siber uzayın coğrafi alandaki kamusal alanı daha da zayıflattığını söylemek gibi kesin yargılarda bulunulmamalıdır. Bunun yerine, siber uzayın sosyo-mekansal ilişkilerini, kamusal ve özel alan arasındaki etkileşimi ve bunların coğrafi alanla nasıl kesiştiğini ortaya koymak daha doğru bir yaklaşım olabilir (Castells, 2010b: 18; Boos, 2017: 27-28).

Her ne kadar açık kaynak kodları, ücretsiz servis sağlayıcılar gibi katılımcı demokrasiyi destekleyen uygulamalar olsa da demokratik bir teknoloji söylemi, tekno-siyasi bir düzenin, yani teknoloji ve tekniklerle meşrulaştırılan bir siyasi düzenin meşrulaştırılmasında merkezi bir rol oynamaktadır (Fisher, 2010a: 231-232). Bu konuya yapay zeka teknolojileri üzerinden bakıldığında kullanıcılarla etkileşime geçmek ve onlara çeşitli hizmetler sunmak için kullanılan yapay zeka destekli yazılımlar, demokrasi için belli noktalarda problemlidir. Örneğin ücretsiz sunulan chatbotlar, iletişim kurma biçimini otomatikleştirerek fikirleri güçlendirmek için kullanılmaktadır. Bu demokrasi için gerekli olan düşünsel zemini ortadan kaldırmaktadır. Veri kapitalizmi perspektifinden bakıldığında ise, chatbot gibi yazılımlar, kullanıcıların sağladığı bu verileri toplamak ve işlemek için bir araç olarak kullanılmaktadır. ChatGPT, Gemini gibi uygulamaların ücretsiz olarak sunduğu bu chatbot hizmetleri aslında, yapay zekanın kendini

eğitmesi için kullanıcılarının verilerine ihtiyaç duymasından kaynaklıdır. Ayrıca bu veriler, reklamcılık, pazarlama, tüketici davranışlarının analizi ve diğer ticari amaçlar için kullanılabildiği gibi siyasal amaçlar için de kullanılabilmektedir.

Chatbotların yanı sıra sosyal botlar da demokrasi açısından tartışmalıdır. ABD'de 2016 seçimlerinde; aynı yıl İngiltere'de Brexit referandumunda; Fransa'daki 2017 başkanlık seçimlerinde kullanılan sosyal botların da, hedef aldığı adayların ve gündemlerin galip gelmesinden ötürü seçim sonuçları üzerinde etkili olduğu öne sürülmektedir (Ross ve diğ., 2019: 394). Politikacıları veya tanınmış kişileri aldatıcı şekillerde temsil etmek amacıyla yapay zeka teknolojisi kullanılarak oluşturulan deepfake videolar da ikna edici etkileri açısından geleneksel sahte haberlerden çok da farklı olmasa da, genel olarak haberlere karşı daha geniş bir şüpheciliğe yol açması; doğruluk ve yanlışlık konusunda bir belirsizlik iklimine neden olmasından dolayı kamu üzerinde olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Gilardi, 2022: 13-14). Ayrıca, otomatik işleyen bu yapay zeka sistemlerinin, neden oldukları toplumsal sonuçları bakımından hesap verebilirliği de tartışmalı bir konudur. Sosyal sistemler, algoritmalar tarafından yönlendirilen makinelerle, özellikle de kolayca açıklanamayan veri odaklı algoritmalarla ilişkili olduğunda siyaset olgusu da karmaşıklaşmaktadır. Çünkü insanların ayak uydurabileceğinden veya anlayabileceğinden çok daha hızlı çalışabilen makinelerle etkileşime girdiğinde insan davranışının kendisinin nasıl etkilenebileceği konusunda da belirsizlikten kaynaklanan endişeler vardır (Seth, 2022: 61). Bütün bu faktörler en nihayetinde demokratik zemini manipüle edebilecek aktör haline gelebilmektedir. Dolayısıyla dijital çağın siyaseti yeniden şekillendirmesi, bireyin politik bir aktör olarak kimliğini inşa etmesinden teknik unsurların asimetrik bir güç olarak kamuoyunu etkilemesine kadar çok boyutludur. Dijital platformlar, siyasi kampanyaların yürütülme biçimini radikal bir şekilde değiştirmiş, mikro hedefleme ve veri analitiği gibi yeni teknikler, seçmen davranışlarını etkilemede kritik rol oynamıştır. 2016 ABD Başkanlık Seçimi, Brexit Referandumu gibi seçim süreçleri ise dijital araçların seçim sonuçlarını ne denli etkileyebileceğinin yakın zamanlı çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya üzerinden yürütülen kampanyalar vb. aracılığıyla insanları mobilize etme ve kamuoyunu şekillendirme açısından dijital çağ, siyasetin yapısını yeniden tanımlamaktadır.

1.4.8. Günümüz Siyasetinde Popülizm ve Yeni Otoriterlik

Günümüz siyasetinde popülizm ve yeni otoriterlik, demokratik kurumların ve normların karşı karşıya kaldığı en önemli tehditlerden biri olarak görülmektedir. "Popülizm genellikle, karizmatik bir liderlik altında belli bir tür otoriteryanizm ile kaynaşınış politik hak eşitliği ve sıradan halk için evrensel katılım talebi gibi çatışan öğeleri içermektedir." (Laclau, 2007: 15-16). Popülizm, halkın iradesini temsil etme iddiasıyla ortaya çıkarak, genellikle "elitler" ile "halk" arasında keskin bir ayrım yapmaktadır. Popülist liderler, bu ikiliği kullanarak mevcut siyasi düzeni eleştirmekte ve halkın gerçek temsilcisi olduklarını öne sürmektedirler. Elit kesimin karşısında konumlanmalarının yanı sıra, aynı zamanda da çoğulculuk karşıtıdırlar. Gerçek halk onların gözünde homojen bir bütünden oluşmaktadır. Bu tür söylemler, geniş halk kitlelerini mobilize etmek için güçlü bir araç olarak işlev görürken, aynı zamanda liberal demokratik normları aşındırma potansiyeline de sahiptir. Ayrıca, seçimi adil ve dürüst bir şekilde kazanmış olsalar bile, bu onların siyasal hedeflerine demokratik bir meşruiyet kazandırmamaktadır. Çünkü iktidara geldikten hemen sonra "hain", "halk düşmanı" vb. gibi etiketlerle tanımladıkları muhalif kesime karşı "halkın gerçek temsilcileri" olarak demokrasinin kurumsal mekanizmalarını dönüştürme girişimine başlamaktadırlar (Müller, 2020: 13-75; Pelinka, 2013: 5-8). Bunun sebebini Müller şöyle açıklamaktadır (Müller, 2020: 16):

> "Popülistler için her zaman işe yarayan denklem, geri kalan herkesin ahlaki olmadığı ve halkın sahici bir parçası olmadığı iddiasıyla reddedilmesidir. Bu, popülizmin her zaman bir kimlik siyaseti biçimi olduğunu söylemenin bir başka yoludur (fakat tüm kimlik siyasetleri popülist değildir). Popülizmin bu şekilde ayrımcı bir kimlik siyaseti olarak kavranışının sonucu, onun demokrasi için bir tehlike olarak görülmesidir. Çünkü demokrasi çoğulculuğu, birlikte, özgür, eşit ve farklılıklar ile yaşama konusunda adil şartları gerektirir. Tek, homojen ve hakiki bir halk fikri bir fantezidir ve felsefeci Jürgen Habermas'ın da dediği gibi halk, ancak çoğul olarak var olur. Bu fantezi aynı zamanda tehlikelidir. Zira popülistler çatışma üzerinden büyümeyi ve kutuplaştırmayı teşvik etmekle yetinmezler. Aynı zamanda siyasi rakiplerine "halkın düşmanları" gibi davranırlar ve onları tamamen dışlamanın yollarını ararlar."

Toplumun, tüm bireylerin tam bir uzlaşmaya vardığı bir yapı olarak düşünülemeyeceğini savunan Laclau, popülizmi “biz” ve “onlar” karşıtlığı üzerinden tanımlamaktadır. Bu karşıtlık, popülizmin siyaseti şekillendirme sürecindeki temel yapı taşıdır. Popülist hareketler, belirli bir grubun kimliğini güçlendirerek “halk” ve “elitler” arasında bir ayrım yapar. Bu ayrım, semboller ve söylemler aracılığıyla şekillenir ve güçlendirilir. Laclau, popülist hareketlerin farklı talepleri ortak bir karşıtlıkta birleştirme yeteneğine sahip olduğunu öne sürmektedir. Farklı toplumsal kesimlerin talepleri arasında "eşdeğerlik zincirleri" kurularak ortak bir söylemin yaratılmasıyla popülizm, farklı toplumsal grupları bir araya getirip tek bir siyasi hareketin altında toplamaktadır. Bu süreçteki popülist söylemin merkezinde yer alan ana unsurlardan biri de “boş gösteren”dir. “Boş gösteren”, halkın ortak taleplerini simgeleyen ancak belirli bir anlama sahip olmayan sembolleri ifade etmektedir. Örneğin “halk” veya “adalet” gibi kavramlar, çeşitli toplumsal grupların taleplerini karşılayacak şekilde esnek bir anlam kazanmakta ve popülist söylemde birleştirici bir rol oynamaktadır. Oysa Laclau, toplumun tüm bireylerin tam bir uzlaşmaya vardığı bir yapı olarak düşünülemeyeceğini savunmaktadır (Laclau, 2007: 87-105, 124-143, 245-253). Dolayısıyla Laclau popülizmi salt bir siyasi stratejiden öte, demokrasinin işleyişindeki temel bir akıl yürütme biçimi olarak ele almaktadır.

2008'de dünya ekonomik krizini izleyen yıllarda ortaya çıkan (Fuchs, 2024: 381) yeni otoriterlik ise popülist retoriği benimseyen, ancak geleneksel otoriter rejimlerden farklı olarak, demokrasinin temel unsurlarını tamamen ortadan kaldırmadan onları kendi iktidarlarını pekiştirmek için manipüle eden bir yönetim biçimini ifade etmektedir. Modern otoriter liderler, serbest seçim, yargı bağımsızlığı ve basın özgürlüğü gibi demokratik kurumları tamamen ortadan kaldırmaktan ziyade bu kurumları kontrol altına alarak, demokrasi kisvesi altında otoriter bir yönetim tesis etmektedirler. Bu da neo-liberal politikalardan kaynaklanan problemleri daha da derinleştirebilmektedir. Bu yönetim biçimleri ister halkçı olsun ister milliyetçi her durumda tehlikeli bir yöne evrilebilmektedir. Örneğin 20. yüzyılın sonlarından itibaren siyasal özgürlüğe yeniden kavuşan Latin Amerika veya Afrika ülkelerinde özgürlük anlayışı, demokratikleşme yolundaki mücadelelerin sivil toplumun çıkarları yerine liberal politikalarla birleştiğinde sapma göstermektedir. Bu da yönetimleri daha otoriter tutum almaya sevk etmektedir (Touraine, 2002: 379-380). Dolayısıyla, bu yeni otoriterlik biçimleri, demokrasinin içini boşaltarak, otoriter yönetimlerin meşruiyetini artırabilmektedir.

Tarihsel perspektiften bakıldığında, popülizm ve otoriterlik, modern siyasetin yapısını derinden etkileyen köklü akımlar olarak ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru, Batı demokrasileri genişlemeye ve sanayileşme hız kazanmaya başladığında, popülizm ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da güçlü bir siyasi hareket olarak kendini göstermiştir. 1840-1880 yılları arasında tarım sosyalizmini savunan Rus Narodnik hareketi; 1891-1908 yılları arasında ABD'deki Halk Partisi (People's Party) adlı popülist parti, tarım sektöründeki ekonomik sıkıntılardan müzdarip olan küçük çiftçilerin sesi olarak, finansal elitlere karşı halkın çıkarlarını savunma iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Aynı dönemlerde Avrupa'da yaşanan, sınıf çatışmaları ve hızlı toplumsal değişimler de popülist hareketlerin yükselişine zemin hazırlamıştır (Doğanay & Çolak, 2024: 399-403). 20. yüzyılın başlarında İtalya'da Mussolini ve Almanya'da Hitler gibi liderlerin popülist retoriği kullanarak kitleleri mobilize etmeye çalışmaları ve kitlelerin bu desteğini de otoriter rejimlerini pekiştirmek için kullanmalarıyla, popülizm ile otoriter yönetimler arasındaki ilişki belirgin hale gelmeye başlamıştır. Her iki lider de demokrasinin araçlarını kullanarak iktidara gelmesine rağmen kısa süre içerisinde demokratik kurumları zayıflatmış; kişisel iktidarlarını pekiştirmişlerdir (de Oliveira, 2022: 649-651; Heywood, 2013: 96).

Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa'da komünizmin çöküşü ve Latin Amerika'da otoriter rejimlerin sona ermesiyle birlikte demokrasi kavramı sorunsallaştırılmış; bu bölgelerdeki demokratikleşme süreçleri, liberal demokrasiye alternatif olabilecek arayışlarla karakterize olmuştur. Küreselleşme olgusunu ulusal iktidarların gücünü sınırlayan bir unsur olarak sunan küresel söyleme karşın popülist siyaset, ulusal kimlik politikaları ve ulusal egemenlik vurgusuyla küreselleşme karşıtı, yerel halk yanlısı bir ideoloji üzerinden hareket etmiştir. Sanayi sonrası oluşan toplum yapısının ise birçok seçmeni heterojen, hizasız, köklerinden kopmuş duruma getirmesi toplumsal bölünmeleri artırmış; bu da daha kapsayıcı ideolojik partilerin siyaseti için alan yaratmıştır. Bütün bu gelişmeler sonrası popülizm ve otoriterlik yeni bir biçim kazanmıştır. Ayrıca, özellikle 2000'li yıllardan itibaren hem Batı ülkelerinde hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik eşitsizlikler, göçmen karşıtlığı veya çeşitli toplumsal kimlikleri kapsayan konular üzerinden halkın desteğini kazanmak isteyen otoriter popülist liderler yeniden sahneye çıkmaya başlamıştır (Mudde, 2004: 555-556; Rydgren, 2007:242-244). Gelişen dijital teknolojiler ise toplumu kontrol etme ve muhalefeti bastırma yönünden popülist ve otoriter siyasetin önemli araçları haline gelmiştir. 21. yüzyılda popülist hareketlerin

yeniden yükselmeye başlamasıyla kamusal alan da devletin dijital gözetimi ve sansür uygulamalarıyla daralmaktadır (Egelhofer & Lecheler, 2019:101-108).

1.4.9. Enfokrasi: Olgusallığın Yitimi ve Demokrasinin Krizi

Enfokrasi, bilgi ve enformasyonun yoğun şekilde manipüle edilmesi ve bunun sonucunda toplumsal gerçekliğin bulanıklaşmasıyla ortaya çıkan bir yönetim biçimi olarak, modern demokrasilerdeki krizleri derinleştiren bir kavramdır (Han, 2022: 17-24). Dijital çağ bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırırken, bilgilerin yoğunluğunu artırması ve deepfake gibi tekniklerle üretilen sahte içerikleri mümkün kılması bakımından da bu bilgilerin doğruluğunun sorgulanmasını zorlaştırmıştır. Bu durum, olgusallığın yitimine neden olarak kamusal tartışmaların temellerini zayıflatmakta ve demokratik süreçlerin işleyişini tehdit etmektedir. Çünkü demokratik sistemlerin sağlıklı işlemesi, bilgilerin doğruluğuna ve kamusal alandaki tartışmaların gerçeklere dayalı olmasına bağlıdır. Bu açıdan Jean Baudrillard'ın simülasyon kavramı, enfokrasi bağlamında oldukça anlamlıdır. Zira dijital çağda gerçek ile sanalın iç içe geçtiği ve sahtenin, gerçeklik üzerindeki tahakkümünü pekiştirdiği bir dünya (Baudrillard, 2011: 13) siyaset sahnesinde de yeni dinamikler yaratmıştır. Enfokrasi, siyasetin bilginin kontrolü ve manipülasyonu yoluyla şekillendirildiği bir ortam yaratırken, siyasal aktörlerin halkı yanıltma potansiyelini artırmaktadır. Bu bağlamda, demokratik süreçlerin temelini oluşturan olgusal gerçeklik, siyasal karar alma süreçlerinde giderek daha fazla zayıflamaktadır. Hannah Arendt, gerçekliğin kamusal alandaki önemine değinirken hakikatin yitirilmesinin, totalitarizmi nasıl yarattığını şöyle açıklamıştır (Arendt, 2005: 309):

> "…yalanların asıl gerçeklikle tutarlı ve tamamen değiştirilmesinin sonucu, yalanların artık gerçek olarak kabul edilmesi veya gerçeğin yalan olarak karalanması değil, gerçek dünyada yönümüzü belirlediğimiz duygunun - ve gerçek ile yalan kategorisinin bu amaca ulaşmak için kullanılan zihinsel araçlardan biri olmasının - yok edilmesidir."

Enfokrasinin hüküm sürdüğü bir ortamda, hakikat ile yalan arasındaki sınırların bulanıklaşması, toplumsal güveni zayıflatmakta ve demokratik karar alma süreçlerinin meşruiyetini sorunlu kılmaktadır. Ayrıca dijital platformların algoritmik yapılarıyla da bu

desteklenmektedir. Bu platformlar, kullanıcıların ilgisini çeken içerikleri ön plana çıkararak, filtre balonları ve yankı odaları oluşturmakta ve bireylerin sadece kendi dünya görüşlerini pekiştiren bilgilerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bu durum, toplumsal kutuplaşmayı artırmakta ve demokratik diyaloğu zayıflatmaktadır. Enfokrasi altında, kamusal alanın demokratik bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olan ortak gerçeklik zemini kaybolmakta, bunun yerine bireysel gerçeklikler ve öznel algılar yerleşmektedir. Byung-Chul Han, Enfokrasi: "Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi" kitabında, değişen kamusal alan yapısının insan algısını da değiştirmeye başladığından bahsetmektedir. Günümüz enformasyon çağında artık söylem üretmenin bir zemini kalmadığını; rasyonalitenin toplumsal olandan koptuğunu; belirleyici olan şeyin enformasyonların oluşturduğu bir zemin olduğunu söylemektedir. Normal koşullarda rasyonalite üreterek çalışan insan zihni, dataların iktidar biçimi haline geldiği çağda anlamsız hale gelmiştir. Çünkü bu düşünme sürecini insan aklının bile ulaşamadığı yerlere ulaşan, dolayısıyla da daha kapsamlı öngörülerde bulunabilen yapay zekalar yapmaktadır. İnsan aklına, düşünmeye ve olgusal gerçekliğe ihtiyaç yoktur. Her şey nicelikselleşmiş ve ölçülebilir duruma gelmiştir. Bu durum düşünceyi siyasetten yalıtmaktadır. Bunu demokrasinin krizi olarak gören Han, günümüzde demokrasinin yerini enformasyon rejiminin, yani enfokrasinin aldığını söylemektedir. Enfokrasi siyasetin olmadığı bir konfor alanı yaratmaktadır. Bu konforlu hayatın karşısında ödenen bedel ise toplumsallığın yok oluşudur (Han, 2022: 29-47). Diyalog kurmaya, konuşmaya, ikna edilmeye ihtiyaç duyulmayan bir ortamda umut, beklenti, eylem gibi olgusal gerçeklikler de önemini yitirmektedir ki Han bu süreci şöyle açıklamaktadır (Han, 2022: 47):

> "Sahte haber, dezenformasyon ve komplo teorisi çağında, gerçekliği ve onun olgusal hakikatlerini yitiriyoruz. Şu anda enformasyonlar, gerçeklikten tamamen kopmuş halde, hiper-gerçek bir uzayda dönüp dolaşıyor. Olgusallığa duyulan inanç kayboldu. Bu yüzden olgusallıktan-kopmuş bir evrende yaşıyoruz. Nihayetinde, olgusal hakikatlerle birlikte, eylemlerimizin çerçevesini oluşturan ortak dünya da ortadan kalkar."

Dolayısıyla dijital medyanın sağladığı etkileşim alanı koşullarıyla yabancılaşma etkisinin hafifletilmesini kutsayan dijital söylem, aynı zamanda kapitalizmin sömürücü doğasına olanak sağlayan veya en azından tepki vermeyen bir insan anlayışını da meşrulaştırmaktadır. Sonuç olarak, enfokrasi, modern demokrasilerin karşı karşıya olduğu en

büyük tehditlerden biri olarak düşünülebilir. Bilginin manipülasyonu ve olgusallığın yitimi, demokratik değerlerin altını oymakta, toplumun karar alma süreçlerini derinden etkilemekte ve dolayısıyla, siyaseti toplumsal gerçeklikten uzaklaştırmanın da ötesinde siyasetteki gerçeklik algısını önemsiz kılmaktadır. Bu bağlamda, demokrasinin krizini aşmak için, bilgiye erişim ve doğrulama mekanizmalarının güçlendirilmesi, dijital okuryazarlığın artırılması ve kamusal tartışmaların niteliğinin yeniden tesis edilmesi gerekmektedir.

1.5. Kamusal Alana Dair Yaklaşımlar, Habermas'ın Kuramı ve Eleştiriler

Kamusal alan tarihin her döneminde ifade özgürlüğünden mahremiyet hakkına, sivil toplumsal hareketlerden sosyal devlet yapılanmasına kadar pek çok toplumsal tartışmanın merkezi kavramlarından biri olmuştur. Günümüzde ise siber uzamla birlikte yeni tartışma konularının zeminini oluşturmakta ve tekno-politik söylemlerle sıklıkla anılmaktadır. Kamu kavramı, köken olarak Yunan şehir devletlerine kadar dayanmaktadır. Kamusal alan bu dönemde özellikle pazar alanları ve agoralar ile ilişkilendirilmiştir. Yunan şehir devletlerinde kamusal alan, özel alanın karşıt bir kavramı olarak mahrem dışı özgürlük alanı olarak görülmektedir. Kamusal alanda, toplumsal fayda ve çıkarlar özgür vatandaşlar tarafından müzakere edilerek tartışılmaktadır. Antik Yunan'ın bu kamu modeli, çok uzun yıllardır normatif gücünü korumuştur. Ancak Habermas'ın çalışmalarını yoğunlaştırdığı burjuva kamusal alanı, feodalizmin çökmesiyle ve bununla eş zamanlı gerçekleşen ticaretin kaçınılmaz sonucu olarak değişen haberleşme biçimleriyle oraya çıkmaya başlamıştır. Habermas bu modeli "temsili kamusal alan" olarak tanımlamıştır (Habermas, 2004: 95-102). 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın başlarında, kamusal alan ve özel alan ayrımı bugünkü anlayışa benzer şekilde tanımlanmaya başlamış; özellikle Paris ve Londra'da "kamusal" kavramının kimleri kapsadığı, kamuya ait alanların neresi olduğu gibi tartışmalar gündeme gelmiştir. Nitekim, önceleri kamusal alan sözcüğünün "herkesin denetimine açık" gibi bir anlamı varken, özel alan sözcüğü ise kişinin yakın çevresi ile sınırlı bir yaşam alanını ifade etmektedir. Zamanla kamusal alan sözcüğü daha geniş bir anlamda kullanılmaya başlamış ve hem tanıdıkları hem de yabancıları kapsayan toplumsal bir yaşam alanını ifade eder olmuştur (Sennett, 2010: 31-34).

Habermas, kamusal alan ve kamuoyu kavramını 18. yüzyılın sonundan itibaren ele almakta ve burjuva toplumunun doğuşuyla ilişkilendirmektedir. Habermas'ın idealize ettiği

kamu da burjuva kamusudur. Çünkü 18. yüzyıl feodaliteden kalma özel/kamusal alan birlikteliğinin çözülmeye başladığı dönemdir. Kamusal alan; bürokrasi, ordu ve hukuki kurumlar gibi kamusal otoriteye entegre olmuş ve sarayın özel alanından bağımsızlaşmıştır. Burjuvanın da etkisiyle şekillenen kamusal alan siyasal güçten büyük oranda ayrışarak yeniden üretim ilişkileriyle şekillenmiştir. Habermas'ın ifadeleriyle yaşam dünyası ve sistem dünyası olarak iki ayrı işlevselliğe sahip alanlar oluşmuştur. Habermas'ın tahayyül ettiği ideal kamusal alan ise sistem dünyası tarafından sömürülmeyen, özerk bir yaşam dünyası ile mümkündür (Habermas, 2003: 40-44, 70-80). Habermas, ideal kamusal alanı dört özellik ile tanımlamaktadır. Bunlar: Katılım (herkesin katılımına açık bir forum), ayrımcılık yasağı (herkesin eşit oranda katılım sağlayabilmesi), özerklik (kamusal alanın özgürlük işlevini etkileyecek bir üst merciinin bulunmaması) ve rasyonel eleştirel söylemdir (kamusal alanın özü olarak rasyonel analizlere açık, iyi bir tartışma ortamı) Habermas için modernitenin asıl problemi sistem dünyasının yaşam dünyasını sömürmesidir. Kamusallığın Yapısal Dönüşümü adlı çalışmasında Habermas, bu problemi aşabilmek için iletişimsel eylemin gerçekleşebileceği, yukarıdaki şartları taşıyan ideal kamusal ortamın sağlanması gerektiğinden bahsetmektedir (Habermas, 2003: 167-265; Moyo, 2009: 140).

Keane'in "Kamusal Yaşam ve Geç Kapitalizm" (Public Life and Late Capitalism) adlı eseri, örgütlü kapitalizmin ve reklam ajanslarının "kamuoyu"nu şekillendirme gücünün artmasıyla birlikte kamusal alanın tanımlanması ve korunmasına yönelik artan ilginin izlerini sürmüştür. Ferdinand Tönnies'in "Kamuoyunun Eleştirisi" (Kritik der Öffentlichen Meinung) (1922) adlı eseri, özellikle kapitalist basının manipülasyonundan kazanç sağladığı dönemlerde kamuoyunun aşırı derecede yüceltilmesinin tehlikelerine dikkat çekmiştir. Karl Jaspers (1969), piyasa odaklı, rasyonel hesap döneminde "sınırsız iletişim"in değerini savunmuştur. Hannah Arendt'in "İnsanlık Durumu" (Vita Activa/ The Human Condition) adlı eseri (1960), vatandaşların bir araya gelerek kamusal yaşamı yeniden tanımlamak ve birarada yaşama arzularını ifade etmek için iletişim kurma yeteneklerini vurgulamıştır. Ancak Arendt'e göre, bu tür kamusal etkileşimler modern çağda önemli kamusal meseleler hakkında iletişim kurma zevkleri ve özgürlüklerinden habersiz bir tüketim kültürü tarafından yavaşça erozyona uğramıştır. Kamusal alanı konu edinen bütün bu çeşitli yorumların ortak noktası ise, Keane'e göre, meta-temelli ekonomilerin, yurttaşların kamusal alanda etkin rol oynamasını engellediğini ve kazanç odaklı medya manipülasyonuyla kamu yararını yok saydığını öne sürmeleridir (Keane, 1995/2014: 216-217).

19. yüzyıldaki piyasa kapitalizmi ve liberal demokrasiden, Avrupa faşizminde açıkça görülen devlet ve tekelci kapitalizm aşamasına ve 1930'larda ABD'deki New Deal'ın refah devleti liberalizmine geçişine ilişkin bu analizler daha sonrasında Frankfurt Okulu'nun perspektifiyle de birleşerek gelişmiştir. Ekonomik ve politik sistemlerin yarattığı manipülatif kültür endüstrisinin ve liberal demokrasinin, bireyselliğin ve özgürlüğün gerilemesiyle karakterize edilen bir kamusal alan yaratması dolayısıyla, Habermas'ın burjuva kamusal alanı kavramının bütün eşitlikçi iddialarına rağmen, kamusal alan burjuva sınıfının çıkarlarını işçi sınıfının diğer sınıf çıkarları üzerinde evrenselleştirmenin kurnazca bir yolu olarak eleştirilmiştir. Kamusal alanın rasyonel bir tartışma, münazara ve konsensüs alanından kitlesel bir alana doğru mutasyona uğraması sonucunda kamusal alan gerilemiş; Habermas'ın idealize ettiği bu kamusal alan geriledikçe de vatandaşlar tüketici haline gelmiştir. Kendilerini kamu yararı ve demokratik katılım konularından ziyade pasif tüketime ve özel kaygılara adamışlardır. Bu nedenle burjuva kamusal alanları, evrensel çıkarları ve kaygıları ifade ettiği düşünülen liberal düşünceye dayanan elitist liberal alanlar olarak görülmeye başlanmıştır. Burjuva kamusal alanı, rasyonalitenin vücut bulmuş hali olmaktan ziyade, diğer düşünce biçimlerini veya dünya görüşlerini; azınlık veya toplumun sosyo-ekonomik olarak alt kesimleriyle ilişkili siyasi kaygıları dışlayan bir alan olarak değerlendirilir olmuştur (Kellner, 2000: 4-6; Moyo, 2009: 140-141).

Kamusal alanın işlevi üzerine yapılan eleştiriler, genellikle bu alanın kapsayıcılığı ve temsil gücüne odaklanmaktadır. Bu açıdan Habermas'ın kamusal alan kuramı da, idealleştirilmiş bir model sunduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Kamusal alan üzerine odaklanan diğer düşünürler, Habermas'ın kamusal alan modelinin, belirli bir sosyal sınıfın, yani burjuvanın çıkarlarını yansıttığını ve toplumsal cinsiyet, ırk, etnisite gibi farklılıkları göz ardı ettiğini savunmuşlardır. Nancy Fraser, bu eleştirilerden birini geliştirerek, kamusal alanın tek bir birleşik alan olmadığını; karşıt kamusal alanların (subaltern counterpublics) varlığıyla şekillendiğini öne sürmektedir. Normatif iddiaların sosyo-politik bağlamlarından soyutlanamayacağı tezinden hareketle Fraser, "çoklu kamusal alanlar" kavramını ortaya koymuştur. Toplumda marjinalize edilmiş grupların, egemen kamusal alanın dışında kendi alternatif kamusal alanlarını oluşturduklarını; bu alanlarda farklı gündemleri ve politikaları tartıştıklarını belirtmiştir (Herborth, 2023: 101-103; Fraser, 1997: 1-33, 70-85).

Fraser'e göre, sınıflı toplumlarda ayrımcı olmayan, her şeyi kapsayan homojen bir kamusal alanın varlığını kabul etmek, kamusal alan kavramının romantikleştirilmesinden ibarettir. Toplum tamamen eşitlikçi ve demokratik bir yapıda; cinsiyete veya ırka dayalı iş bölümünün olmadığı sınıfsız bir toplum olsa dahi kültürel olarak homojen olmaları beklenemez. Aksine, bu tür toplumların özgür ifade ve örgütlenmeye izin vermesi durumunda, farklı değerlere, kimliklere ve kültürel tarzlara sahip sosyal grupların yaşaması ve dolayısıyla çok kültürlü olması muhtemeldir. Burjuva anlayışına paralel olarak kamusal alanlar yalnızca söylemsel düşüncenin oluştuğu alanlar değildir; ayrıca sosyal kimliklerin oluştuğu ve sahnelendiği arenalarıdır. Bu nedenle de Fraser, tek bir kamusal alanın yalnızca sınıfsal tahakküm ve tabiiyet ilişkilerini sağlamlaştırmaya hizmet ettiği ve bunun demokrasinin çıkarına olmadığını öne sürerek çoğul kamusal alanların varlığını savunmaktadır (Fraser, 1990: 67-69). Habermas'ın konseptinin fazlasıyla Avrupa ulus-devletlerine odaklandığı, bu nedenle de ulus ötesi ve Batılı olmayan yönleri göz ardı ettiği de eleştirilen bir diğer noktadır. Dolayısıyla, kamusal alan teorisini eleştirenler, diğer hususların yanı sıra, Habermas'ın düşüncesinin fazla evrenselci olduğunu ve yeni toplumsal hareketlerin çoklu karşı-kamusal alanları geliştirdiğini göz ardı ettiğini ileri sürmüşlerdir (Fuchs, 2024: 376).[7]

Kamusal alan teorisine getirilen ikinci bir eleştiri noktası ise, bireylerin "tüketici" olarak kapitalist sistemin manipülasyonuna maruz kalması dolayısıyla kamusal alanın kapitalist bir sistemin parçası olarak işlemesi üzerinedir. Örneğin, Bauman'a göre, modernite sürecinde kamusal alan, bireylerin özgürce tartışabilecekleri ve kolektif bir kimlik oluşturabilecekleri bir yer olmaktan uzaklaşmıştır. Modern dönemde kamusal alan bireysel çıkarlar, tüketim kültürü ve medya tarafından şekillendirilmektedir. Bauman, modernitenin Aydınlanma döneminden miras kalan özerklik, kendini gerçekleştirme gibi temel değerlerinin, günümüz toplumunda ticarileştirildiğini ve piyasa odaklı bir şekilde yeniden tanımlandığını savunmaktadır. Ona göre, bu değerlerin piyasaya tabi tutulması, bireylerin özgürlük ve kendini gerçekleştirme süreçlerini sınırlamaktadır. Bu bağlamda Bauman, bu değerlerin yeniden anlamlandırılması ve asıl bağlamlarına, yani kamusal söyleme döndürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Bauman, 2013: 28-214).

[7] Habermas bu eleştiriler sonrası, bu eleştirileri kabul ederek kamusal alanların çoğullaştırılmasının ve ulusötesileştirilmesinin önemini vurgulamıştır (Fuchs, 2024: 376).

Bauman'ın kamusal alan kavramsallaştırması, Eski Yunan'da var olan agora kavramına dayanmaktadır. Bireylerin özel sorunlarını paylaşabildikleri ve aynı zamanda kamusal meselelerin tartışıldığı bir alan olan agora Bauman'a göre, aynı zamanda, bireylerin özel dertleri ile kamusal sorunlar arasındaki köprüyü kurarak, bireysel deneyimlerin toplumsal bir perspektife dönüştürülebileceği bir mekân sunmaktaydı. Ancak günümüz toplumunda bu köprü yıkılmıştır. Artık özel sorunlar yalıtılmış bireysel meseleler olarak kalmakta ve bu nedenle ortak bir dava haline getirilememektedir. Bauman bu eleştirisiyle, modern toplumların kamusal alanının, piyasa tarafından içeriği boşaltılmış bir hale geldiğini ve bu nedenle bireylerin özel sorunlarının kamusal alana taşınarak kolektif bir çözüm arayışına giremediğini ifade etmektedir. Bauman, bu durumun, kamusal alanın işlevselliğini yitirmesine ve dolayısıyla demokratik katılımın zayıflamasına yol açtığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla modern toplumlardaki kamusal alanın yeniden inşa edilmesi ve Aydınlanma döneminin değerlerinin piyasa baskısından kurtarılması gerekmektedir. Bu da ancak kolektif bir çalışmayla mümkün olmaktadır (Bauman, 2013: 17-31; Bauman, 2005: 166-172, 236-295).

Teknolojinin sosyalleşme aracı haline gelmesiyle kamusal alanın mekanla ilişkisinin koptuğunu ve bunun da insanların kamusal alanda aktif olarak varolmalarını kısıtladığını öne süren Richard Sennett ise, Kamusal İnsanın Çöküşü (2010) adlı kitabında özel hayatın, kamusal alanda ilgi odağı haline gelmesi sonucunda sessizleşen ve izlemekle yetinen bir kitlenin doğduğundan ve bunun da kamusal alanı nasıl yok ettiğinden bahsetmiştir (Sennett, 2010: 256):

> *"Yalıtılmış bir şahsiyet olan izleyici, ötekilerle aktif olarak alışverişte bulunduğu zaman başaramayacağını hissettiği kişisel görevleri başarmayı umuyordu. Toplumsal etkileşimlerinde duyguları karmaşıklaşmış ve istikrarsızlaşmıştı; kendini pasifleştirerek daha fazlasını hissedebilmeyi umuyordu. Bu beklenti, sessiz kalarak bir hoşluk hissine, bir duyumsal uyanmaya erişme arzusunun ötesindeydi… Akıp giden yaşamı sessizce izleyen insan, nihayet özgürlüğe kavuşmuştu. Böylece, kamusal bir alanın yeni esaslar temelinde varlığını sürdürmesi modem yaşama temel bir antitez getirdi: Kamusal yaşamın bu tarzda sürmesi ironik bir şekilde kişilik ile sosyalliğin karşılıklı olarak birbirine düşman güçler haline gelmelerine imkân sağladı."*

Sennett'e göre kamusal alan, yalnızca aile ve yakın arkadaşlardan oluşan bir yaşam alanı değildir. Kamusal alan hem tanıdıkları hem de yabancıları kapsamaktadır. Sennett, kamusal alanlarda aktif bir kişi veya grup olarak nitelendirdiği kozmopolit burjuvanın da kalabalık meçhullerden biri olduğunu, bir izleyiciye dönüştüğü söylemektedir. Dolayısıyla kamusal alan, mekanlar ile ilişkinin zayıflamasından dolayı yabancılık, izole olmuşluk duygusu hissettirmektedir. Oysa, etkileşimin güçlü olduğu zamanlarda kamusal alanlar "yalıtımlık" içermeyen mekanlardı. Örneğin, tiyatro bu bağlamda kamusal alan için oldukça önemliydi. Çünkü tiyatro, oyuncu ile seyirci arasındaki etkileşim ekseninde sürdürülmekteydi. Günümüzde ise, Sennett kamusal alanın, büyük ölçüde özel alan üzerinden biçimlendiğini öne sürmektedir. Özel yaşamın dinamiklerinin kamusal alanı belirler hale gelmesiyle akılcı bireyler, duygusal cemaatlerin içinde eriyip gitmektedir (Sennett, 2010: 364-370, 383-407)

Kamusal alana dair bütün bu yaklaşımlar ve eleştiriler göstermektedir ki toplumda düzenleyici süreçlerin işleyişi ve onları belirleyen temel ilkeler, herhangi bir toplumsal düzende geçerli olan devlet biçimi ve ekonomik ilişkilerle derinden ilişkilidir (Schlesinger, 2020: 1548-1558). Bu nedenle kapitalist demokrasilerde demokratik kurumların eşitlikçi ve dayanışmacı bir toplumsal düzen tasarlamadaki eksiklikleri, bir kamusal alanın nasıl oluşturulabileceğine dair güncel tartışmaların ve gelecekteki beklentileri içeren iletişim sistemlerinin siyasal karşılaştırmalarına dair çalışmaların çıkış noktasını oluşturmuştur. Sonuçta kamusal alan ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda gücün uygulandığı bir bağlantı noktasıdır. Bu nedenle de modern kapitalist ekonomilerin yükselişiyle birlikte, kamusal alanın önemi, sadece maddi kar ve zarar hesaplarıyla ölçülemeyecek yaşam alanlarının korunması gerekliliğini ortaya koymak amacıyla vurgulanmaktadır

1.5.1. Arendt'in Yaklaşımı: Toplumsal Alan ve Kamusal Alanın Ayrımı

Kamusal alan, düşünce tarihine 2. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden ve güçlü bir şekilde, modern siyaset teorisinin etkili figürlerinden biri olan Arendt tarafından sokulmuştur. Onun için kamusal alan sadece bir faaliyet alanı değildir, aynı zamanda insanın bilincini de şekillendiren bir bağlamdır. Sennett gibi Arendt de çalışmalarını kamusal alan/özel alan belirsizliğine dayandırmaktadır. Ayrıca, Arendt kamusal alan analizlerini, Habermas'ın savunduğunun aksine, 18. yüzyıla değil antik Yunan'a kadar götürmüştür (Biçer Olgun, 2017:

49-53). Ona göre, bu dönemde kamusal alan özel alanın tam karşısında, politik alanı da kapsayacak şekilde konumlanmıştır. Bu bağlamda o dönemde iki farklı alandan bahsetmek mümkündür: Bir yanda zorunluluğa dayanan aile ve yakın çevreyi kapsayan özel alan, diğer yanda ise politik faaliyetleri ve özgürlüğü kapsayan kamusal alan. Antik Yunan'da özel alan, zorunlu ihtiyaçların giderildiği alan, yani birtakım zorunluluklara dayanan ve özgür etkinliğin kısıtlandığı alandır. Özel alandan kamu alanına geçiş ise bu zorunluluklardan kurtulduktan sonra mümkün olmaktadır. Özel alanın zorunluluklarından kurtulmak, yani özgürleşmek ise, ancak özel alandaki yaşamın birincil ihtiyaçlarının giderilmesiyle mümkün olmaktadır. Öte yandan ekonomi olgusu da siyasi olmayan, haneye ait bir mesele olarak görülmektedir. Kamusal alan ise, bireylerin siyasi eylem aracılığıyla birlikte var olabildikleri ve ortak bir dünya inşa edebildikleri bir alan olarak görülmektedir. Arendt'in de katıldığı bir görüş olarak, Antik Yunan'da bireyler yalnızca siyasal yönüyle kayda değer kabul edildikleri için özel alanına hapsolmuş bireyler en yüksek ve en insani yeteneklerden yoksun olarak kabul edilmektedir. Mahremiyet alanı olarak görülen özel alanın başlangıcı ise geç dönem Roma'sına dayanmaktadır. Fakat mahremiyetin kendine özgü çeşitliliği ve renkliliği modern dönemle birlikte keşfedilmiştir (Arendt, 1994: 48-60).

Arendt'in siyaset anlayışının merkezinde yer alan kamusal alan kavramı, Aristoteles'in *zoon politikon* (siyasal hayvan) kavramına dayanmaktadır. Aristoteles'e göre insan, doğası gereği sosyal ve siyasi bir varlıktır. İnsanın bu doğası, ancak kamusal alanda, diğer insanlarla birlikte aktif olarak varlık gösterdiğinde tam anlamıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle kent devletlerinin doğuşuyla birlikte ortaya çıkan kamusal alan / özel alan ayrımı, insani etkinlikleri özsel niteliklerinden uzaklaştıran ve toplumun politik zeminini yok eden yapısal dönüşümlerin başlangıcıdır (Arendt, 1994: 45-49). Antik Yunan'da salt yaşam sürmenin siyasal etkinlikler arasında sayılmaması ve bunun da gerçek bir yaşam olarak kabul edilmemesi; kamu mekanlarının ise vatandaşların eşit ve özgür bireyler olarak siyasal yaşamı deneyimledikleri ve dahil oldukları bir alan olması, Arendt'e göre modern toplumlar için de olması gereken bir idealdir. Arendt, modern kamusal alanların Antik Yunan'daki özgürlük, eşitlik ve katılım anlayışından uzaklaştığını vurgulamaktadır (Arendt, 1994: 266-269). Modern dönemde, önceden hanenin özel alanına ait olan ekonomik etkinliklerin, kamu alanına ait bir unsur haline gelmesiyle, ev idaresi ile ilgili bütün meseleler de "kolektif" bir meseleye dönüşmüştür. Bu iki alan ise yaşam döngüsünün akışı içerisinde sürekli olarak birbirine karışır olmuştur. Çalışmaya dayalı emeğe methiyeler dizilen modern toplumda, insanlar çalışma yoluyla bir araya

gelmektedir. Yurttaşların entelektüel bir varoluş yerine, görev bilinciyle kamusal alana dahil oldukları bu toplumda, antik dönemin toplumlarının zorunluluk koşulu özel alandan kamusal alana aktarılmıştır. Siyaset bakımından yaşam yükünün, sıradan yurttaşların omuzlarından alınmasının bedeli ise, yüksek ve anlamlı etkinliklerden mahrum kalmak; Arendt'in ifadesiyle "gerçek yaşamın yerine vekaleten bir yaşamın ikame edilmesi" anlamına gelmektedir. Bu nedenle, yalnızca davranışın insan ilişkilerinin başlıca tarzı olarak eylemin yerini almasıyla mümkün olabilen ve toplumda içkinleşmiş konformizme dayalı bu modern eşitlik, Antik Çağdan, özellikle de Yunan kent devletlerinde var olan eşitlikten her açıdan farklıdır (Arendt, 1994: 53-64, 87, 166).

İnsanların 'güruh' haline geldikleri kent devletlerinden itibaren kişinin kendini başkalarıyla kıyaslayarak ortaya koyması yönünde tutkulu bir istek, modern dönemin siyaset anlayışının temelini oluşturmaktadır. Oysa Arendt'e göre, siyaset özünde etik bir boyuta sahiptir ve insanın en yüksek iyiliğine hizmet etmektedir. Modern dönemin bireyci varoluş anlayışının kutsanması siyasetin bu etik boyutuna ters düşmektedir. Bunun yanı sıra, modern dönemde ekonominin ve toplumsal meselelerin kamusal alanı işgal etmesi de, gerçek anlamda politik eylemi ve kamusal tartışmanın alanını daraltmış; siyaset ise icra edilen bir meslek haline gelmiştir. Toplumsal özgürlük, siyaset ile tezat olarak konumlanmış; siyaset kurumsal yönetimin tekeline bırakılmıştır. Modern toplumların siyaset ile ilişkisi, Arendt'i, özel alan ile kamusal alan arasında bir konumda, ancak bu iki alanın da anlamını bulanıklaştıran ve hatta tehdit eden "toplumsal alan" kavramsallaştırmasına yönlendirmiştir. Toplumsal alan, kamusal alan ile özel alanın arasında; fakat her iki alana da sızan üretim ilişkileri, metalaşma, kitle toplumu dinamiklerinin görüldüğü bir alandır. Toplumsal alan, siyaset yapma biçiminin kamudan ayrıştığı, ancak siyasete dair unsurların kamuya açıldığı alandır. Dolayısıyla Arendt, toplumsal alanı olumsuzlamaktadır (Arendt, 1994: 47-68, 107-112, 266; Touraine, 2011: 275, 297).

Modern toplumların büyük ölçüde ekonomiye ve refah devletine odaklanması, kamusal alanın politik işlevinin geri plana atılmasına yol açmıştır. Arendt, toplumsal alanın yükselişini, modern devletin ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları yönetmek amacıyla genişlemesi ile ilişkilendirmektedir. Toplumsal alan, bireylerin özel ihtiyaçlarının ve çıkarlarının bir araya geldiği bir alandır. Bu nedenle de toplumsal alan Arendt'e göre, kamusal alanın özünde bulunan

özgürlük, eşitlik ve birlikte karar alma süreçlerini zayıflatmaktadır. Arendt bunu şöyle açıklamaktadır (Arendt, 1994: 73):

> "Toplumsal alanın yükselişi onları mahrem ve özel alana sürdüğünden beridir konuşma ve eylem yeteneğimiz eski niteliğinden pek çok şey kaybetti ve bizler kamu alanında yerine getirdiğimiz emekle mükemmel olmaya başladık. Teknik yeteneklerimiz ile genel insani gelişmemiz arasında veya doğayı değiştiren ve denetimi altına alan fizik bilimlerle henüz toplumu nasıl değiştireceğini ve denetleyeceğini bilemeyen toplumsal bilimler arasında varolduğu kabul edilen zamansal farktan genellikle sorumlu tutulan bu tuhaf karşıtlık kamunun dikkatinden kaçmadı. Tekrarlamamız gerekmeyecek kadar çok değinilmiş olan öteki temelsizlikler bir yana, bu savdaki eleştiri, insanların, içinde hareket ettikleri dünyadaki dönüşümle değil sadece psikolojilerinde -davranış kalıplan denilen şeyde- olası bir değişmeyle ilgilenmektedir. Ve bir kamu alanının var ya da yok olmasına herhangi bir elle tutulur, dünyevi bir gerçekliğe bakar gibi aynı ilgisizlikle bakan bu psikolojik yorum, dünyanın, (bu kamu alanının) varolması için uygun bir mekan sağlamaması halinde hiçbir etkinliğin mükemmel olamayacağı gerçeğinden bakıldığında oldukça kuşkulu görünmektedir. Hiçbir eğitim ya da yaratıcılık ve istidat, ona insani mükemmellik için uygun bir mekan sağlayan kamu alanının oluşturucu/kurucu unsurlarının yerini alamaz."

Bu bağlamda, Arendt, toplumsal alanın yükselişini modern toplumların en büyük sorunlarından biri olarak görmekte ve bu durumu, siyasetin ve kamusal yaşamın anlamının yitirilmesi olarak değerlendirmektedir.

Arendt için kamusal alan, rasyonalitenin hakim olması gereken bir yerdir.[8] Ancak "kitle toplumu"nun bir çıktısı olan toplumsal alanın, kamusal alanı giderek işgal etmesiyle birlikte rasyonelite; dolayısıyla da siyaset ve özgürlük gerilemektedir. Zira toplumsal alan, siyasi faaliyetlerde bulunmanın bireylere değil, yönetim ve bürokratik süreçlere bağlı olduğunu telkin eden bir üstyapı yaratmaktadır. Bu nedenle Arendt'e göre, özel alanın yaşam dinamikleriyle

[8] Arendt'in rasyonelite kavramını algılayışı, Frankfurt Okulu düşünürlerinin algılayışından farklıdır. Bu düşünürler, "hesaplama yetisi" anlamına gelen ratio'dan türetilen rasyonelliğin, eleştirel aklın yerine kullanılmasını eleştirirlerken (Ketenci, 2007: 72) Arendt, rasyonelliği nesnellikle eşdeğer olarak ele almakta ve fanatizmin tam karşısında konumlandırmaktadır (Arendt, 1994: 373-374; Arendt, 1997: 10, 69-70).

yönetilen bir kamuda modern dünyanın sunmuş olduğu katılım eşitliği, bir zafer değildir. Bireylerin yaşama gayesiyle birbirlerine karşılıklı bağımlık geliştirdiği ve yine aynı gayeyle örgütlenmiş emekçilerden ve iş sahiplerinden oluşan toplulukların kamusal hakimiyetini kurduğu toplumsal alanda ne özel alanın mahremiyeti ne de kamusal alanın siyaseti varlığını sürdürebilir. Bu toplum yapısı Arendt'e göre, vatandaşların etik bir anlayışla "toplumsal iyiye" ulaşmak için eylemde bulunmak zorunda hissetmedikleri bir dünyanın siyasi ve yasal tescilinden başka bir şey değildir (Arendt, 1994: 53-71).

1.5.2. Laclau ve Mouffe 'nun Radikal Demokrasi Anlayışı ve Kamusal Alan

Sosyalizmin çöküşü ve liberal demokrasinin zaferi olarak algılanan dönem sonrası radikal sağ ve popülist partilerin yükselişe geçmesi, liberal demokrasiyi benimsemiş ülkelerin seçimlerindeki katılım oranlarının düşüklüğü, Occupy Wall Street gibi toplumsal hareketler liberal demokrasi anlayışının sorgulanmasına neden olmuştur. Liberal demokrasinin eleştirisi, siyaset teorilerinde geniş yankı bulmuştur. Bu eleştiriler, temelde liberalizmin bireyci doğasının, demokratik katılımı zayıflattığını ve halkın demokratik kurumlara güvenini azalttığını öne sürmektedir. Çünkü liberal demokrasi soyut ve evrensel bir birey tasarımı üzerine kuruludur. Liberal demokraside birey; çatışmasız, rasyonel ve bireyselci bir varoluşa sahip olarak kimlik ve toplumsal bağlamdan kopuk değerlendirilirken, siyaset olgusu ile eşdeğer düşünülen devlet ise; bireyin temel haklarının korunduğu ve bu hakların evrensel olarak tanındığı bir yapı olarak ele alınmaktadır (Laclau, 1998: 163-178; Durutürk, 2018: 1423-1425). Bu durum paradoksal olarak bireyin siyasete katılımdan uzaklaşmasına ve sadece haklarının korunmasıyla yetinmesine yol açmaktadır. Bu nedenle liberal kuramın gündemini meşgul eden esas sorunlardan birisi bireyin haklarının, haksız devlet müdahalelerinden nasıl korunacağı meselesidir. *"Liberalizmin, bireyi, her şeyden önce özel çıkarlara yönelmiş, iktisadi maksimizasyonu hedefleyen rasyonel ve atomize bir varlık olarak resmetmesinin yarattığı araçsalcı siyaset anlayışının siyasal ufkunun olmadığı ya da dar olduğu birçok siyaset kuramcısı tarafından dile getirilmektedir."* (Çelik, 2019: 1064). Bu durumda birey, siyasal mekanizmalara karşın koşulsuz bir geliştirebilmekte ve siyasal duruşu körelebilmektedir.

Diğer bir eleştiri noktası ise Karl Polanyi ve Gøsta Esping-Andersen gibi düşünürlerin liberal demokrasinin ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesine katkıda bulunması üzerinedir. Bu

düşünürler liberal demokrasinin, piyasa ekonomisiyle olan ilişkisi nedeniyle, sosyal adaleti sağlamakta yetersiz kaldığını savunmaktadırlar. Polanyi, liberal demokrasinin piyasa mekanizmalarını koruma çabalarının, toplumsal güvenlik ağlarını zayıflatarak, ekonomik eşitsizlikleri artırdığını öne sürerken (Polanyi, 1957'den akt. Schmidt & Hersh, 2006: 71-80); Esping-Andersen ise, refah devletlerinin zayıflamasıyla birlikte, liberal demokrasinin sosyal hakları korumakta başarısız olduğunu ve bu durumun toplumsal eşitsizlikleri daha da derinleştirdiğini vurgulamaktadır (Esping-Andersen, 1989: 32-37). Dolayısıyla rekabetçi piyasa ekonomisinin hakim olduğu bir demokrasi rejiminde bireysel hakların korunması ve toplumun ortak sorunlarının çözümlenmesi, bireyin siyasal katılım düşüklüğü de göz önünde bulundurulduğunda, sorunlu bir durum haline gelmektedir. Liberal demokrasiye dair tüm bu eleştiriler, bu yönetim biçiminin halkın gerçek taleplerine yanıt veremediği ve bu nedenle meşruiyetini kaybettiği argümanını desteklemektedir.

Jürgen Habermas, Seyla Benhabib gibi isimler demokrasinin bu meşruiyet krizini aşmak için müzakereci modeller önermektedir. Müzakereci demokrasi taraftarları da liberal demokrasinin evrensel ve rasyonel bireyi üzerinden hareket etmektedirler. Ancak bireyin ekonomik çıkarlar yerine, ahlaki bir varoluşa sahip olduğu varsayımından yola çıkarak siyasal süreçlerin etik değerler tarafından şekillendirilebileceğini iddia etmektedirler. Bu durumda Onlara göre demokrasi konusunda asıl sorunsallaştırılması gereken noktanın, kamunun, kendileriyle ilişkili temel konular hakkında tartışma yürütebilecekleri ve uzlaşma sağlayabilecekleri kamusal alanın nasıl mümkün olabileceği olmalıdır (Çelik, 2019: 1065-1066). Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe gibi düşünürler ise ekonominin siyaseti sömürgeleştirdiği bir rejimde toplumsal farklılıkları ve çatışmayı yok saymanın, yani temel konularda konsensüs sağlamış uyumlu bir toplum olduğu varsayımının, ekonomik eşitsizliklerin arttığı noktada mümkün olmadığını öne sürmektedirler. Onlara göre liberal demokrasi, siyasal çatışmaları ve farklılıkları görmezden gelerek, toplumsal antagonizmayı bastırma eğilimindedir. Ayrıca liberal demokrasi, siyasi katılımı bireyin çıkarlarına indirgeyerek, toplumsal çeşitliliği ve çatışmayı yok sayan bir düzeni teşvik etmektedir. Bu bakış açısı, siyaseti mekanikleştirerek demokrasinin canlılığını ve siyasal katılımı zayıflatmaktadır. Laclau ve Mouffe, bu bakış açısından hareketle, liberal demokrasinin problemlerinin, demokrasiyi derinleştirerek ya da radikalleştirerek çözülebileceğini savunmaktadırlar (Tomlinson, 2019: 8-9).

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un radikal demokrasi teorisi, modern siyaset teorisi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Hem post-yapısalcı hem de post-marksist bir siyasal düşünce yapısına dayanan radikal demokrasi teorisinde, liberal demokrasiye yönelik eleştiriler getirirlerken, bu eleştirileri temellendirmek için Gramsci, Schmitt, Derrida, Foucault gibi isimlerin teori ve kavramlarından da yararlanmışlardır. Radikal demokrasi, toplumsal taleplerin ve kimliklerin sürekli müzakere ve çatışma süreci içinde yeniden şekillendiği bir siyasal alandır. Fakat onların bu anlayışı, Habermas gibi teorisyenlerin, kamusal alanı rasyonel tartışma ve uzlaşma üzerine kurulu bir yer olarak görme eğiliminden farklı olarak kamusal alanı bir hegemonya mücadelesi alanı olarak kavramaktadır. Laclau ve Mouffe, Gramsci'nin hegemonya kavramını genişleterek, toplumsal güç mücadelesinin kaçınılmaz olduğunu ve demokrasinin ancak bu mücadelelerin tanınması ve içinde yer aldığı bir süreç olarak hayatta kalabileceğini savunmaktadırlar. Laclau ve Mouffe için hegemonik ilişkiler ise ne Hobbes'un Leviathan'ındaki gibi, sözleşmeye dayalı bir kararın sonucunda ortaya çıkmaktadır ne de sonunda sınıfsız topluma ve siyasetin sonuna yol açacak Marksizmin evrensel sınıf algısına benzemektedir. Hegemonik ilişkiyi siyasetin kurucu unsuru olarak görmektedirler. Dolayısıyla Onların radikal demokrasi anlayışı, kamusal alanın toplumsal farklılıkların ve taleplerin temsil edildiği bir alan olarak yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Kamusal alanı sürekli bir hegemonya mücadelesi içinde şekillenen dinamik bir süreç olarak gördükleri bu yaklaşımları, liberal demokrasinin homojen ve rasyonel bir kamusal alan fikrine de radikal bir eleştiri getirmektedir. Nitekim kamusal alan, bu çerçevede, belirli bir hegemonya altında sabitlenmiş bir alan olmaktan çıkmakta ve toplumsal güçlerin sürekli mücadelesine sahne olan bir mekan haline gelmektedir: Fakat, Gramsci'den farklı olarak, Laclau ve Mouffe sınıf mücadelesini merkeze almak yerine, çoklu antagonizmaları ve toplumsal çatışmaları hesaba katmaktadırlar (Laclau & Mouffe, 2012: 15-31).

Laclau & Mouffe'un post-yapısalcı düşüncelerini temellendirdikleri sosyologlardan biri olan Foucault'nun güç, söylem ve bilgi ilişkilerine dair çalışmalarının izleri radikal demokrasi teorisinde de sıklıkla görülmektedir. Foucault, modern toplumlarda iktidarın nasıl daha yaygın ve ince bir şekilde işlediğini göstererek, iktidarın sadece baskıcı bir yapı olmadığını, aynı zamanda üretken bir güç olduğunu da ileri sürmüştür. Biyo-politika olarak kavramsallaştırdığı durum da bu süreci açıklamaktadır. İktidar, uygulandığı özneler aracılığıyla sürekli yeniden üretilmektedir (Foucault, 2014: 16-17). Foucault'nun "yaratıcı özne" kavramı, söylemsel bir yapı içindeki "özne konumları"nı da tanımlamaktadır. Bu aynı zamanda, bütünlük içerisinde

olan özne nosyonunu da reddetmek demektir. Farklı anlatılarla inşa edilen toplumsal ve politik özneler, söylemlerden daha yoğun bir dinamizme sahip varlıklar -yani momentler- olarak birbirine eklemlenen formasyonlara sahiptir. Dolayısıyla, Laclau ve Mouffe, Foucault'nun bu analizine dayanarak, siyaseti statik güç yapıları üzerinden değil, sürekli olarak yeniden müzakere edilen ve dönüştürülen bir alan olarak görmektedirler. (Laclau & Mouffe, 2012: 178-195). Ayrıca, Jacques Derrida'nın yapı-bozum fikri de, Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi teorisini şekillendiren önemli bir unsurdur. Laclau ve Mouffe'un demokrasinin sürekli bir açık uçlu mücadele ve anlamlandırma süreci olduğunu savunmalarında Derrida'nın anlamın her zaman açık uçlu olduğu ve hiçbir kavramın sabit bir anlama sahip olamayacağı düşüncesi hakimdir (Laclau & Mouffe, 2012: 180-181). Bu bakış açısı, liberal demokrasinin sınırlarını zorlayarak, demokrasi kavramının yeniden tanımlanabileceği bir alan yaratmaktadır.

Radikal demokrasi teorisi, antagonizma kavramıyla yakından ilişkilidir. Antagonizma kavramı, siyasal teoride çatışmanın ve farklılıkların kaçınılmaz olduğunu vurgulayan bir anlayışı ifade etmektedir. Antagonizma, toplumdaki temel bölünmeleri ve bu bölünmelerin siyasal alanı nasıl yapılandırdığını açıklamak için kullanılmaktadır. Bu kavram, toplumun doğası gereği çatışmalı olduğunu ve her zaman "biz" / "öteki" ikiliğine dayandığını ileri sürmektedir. Laclau'ya göre, antagonizma toplumsal anlamların ve kimliklerin mutlak olarak sabitlenemeyeceğini, çünkü her zaman başka bir şeyle karşıtlık içinde tanımlandıklarını göstermektedir. Bu da demektir ki, siyaset, bu antagonistik karşıtlıkların çatışması ve bu çatışmaların nasıl yönetileceği üzerine yürütülen bir mücadele alanıdır (Laclau, 1998: 113-116). Carl Schmitt'in dost-düşman ayrımına dayalı siyaset anlayışı da bu düşüncelerinin şekillenmesinde etkilidir. Fakat Mouffe, Schmitt'in aksine, antagonizmayı çatışmacı bir süreç yerine, çoğulculuk ve diyalog yoluyla yönetilebilecek bir mücadele alanı olarak görmektedir. Bu doğrultuda, Mouffe tarafından geliştirilmiş ve antagonizma kavramıyla yakından ilişkili bir diğer terim olan agonizma kavramı "biz" / "öteki" ikiliğini, aynı zamanda çoğulculuğun da tanıyabileceği bir siyasal yapının nasıl kurabileceği sorusundan ortaya çıkmıştır. Mouffe, agonizmayı, antagonizmanın demokratik toplumlarda ifade bulduğu biçim olarak tanımlamaktadır. Agonizma, siyasal alandaki çatışmaların ve karşıtlıkların şiddet içermeyen, fakat çekişmeli ve ciddi bir mücadele alanıdır. Diğer bir değişle, agonistik siyaset, farklılıkların ve karşıtlıkların meşru olarak tanındığı, ancak bunların siyasal mücadele içerisinde yer aldığı bir alanın varlığına dayanmaktadır. Mouffe'a göre, agonistik bir demokrasi, düşmanların (antagonistler) karşıt görüşlere sahip olan ancak birbirini düşman olarak görmeyen "muhalifler"

(agonistler) haline gelmesiyle karakterize edilmektedir (Mouffe, 2015: 14-35, 158). Çünkü "demokratik siyasetin asıl amacı, tutkuları ortadan kaldırmak ya da kamusal alanda rasyonel bir konsensüs yaratmak için onları özel alana havale etmek değil; bu duygulan demokratik yapılara doğru harekete geçirerek, demokratik amaçlar etrafında kolektif özdeşleşme biçimleri yaratarak dönüştürmektir." (Mouffe, 2015: 29). Dolayısıyla Laclau ve Mouffe, kamusal alanın, siyasi kimliklerin ve farklılıkların meşru bir şekilde karşılık bulduğu; karşıt görüşlerin demokratik bir mücadele içinde birarada var olabileceği bir arena olarak görülmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

1.5.3. Mikro, Mezo ve Makro Olarak Siber Kamusal Alanlar

Dijitalleşmenin etkisiyle kamusal alanda da yeni bir yapılanma söz konusudur. Bu da kamusal alana dair çok sayıda soruyu da beraberinde getirmiştir. Dijital platformlarda geniş bir takipçi kitlesine veya arkadaş sayısına sahip olmak, gerçekten de arkadaş çevresinin genişleyip güçlenmesi anlamına mı gelmektedir? Ya da örneğin, WhatsApp grupları özel alana mı yoksa kamusal alana mı aittir? Kamusal alan sayılması için kriter bu grupların sahip oldukları üye sayısı mıdır ya da gizli grup olmaması mıdır? Siber ağlarda aynı anda birçok yerde bulunabilme durumu bağlam çöküşü[9] yaratarak birden fazla kamusal alan katmanı birbirine bağlıyorsa (Atalay vd., 2021: 467) kamusal alana dair ayırt edici ilkelerden bahsetmek mümkün müdür? vb. gibi sorular da doğmaktadır. Bu nedenle de kamusal alanın kapsamının ne olduğu sıklıkla tartışılan konulardan birisi olmuştur.

Habermas'ın bütünleşik kamusal alan idealinin artık terk edilmesi gerektiğini savunan Keane farklı büyüklüklere sahip kamusal alanlardan söz etmenin daha doğru olduğunu söylemektedir (Keane, 1995/2014: 213). Keane bu alternatif kamusal alanların mikro, mezo ve makro kamusal alanları kapsadığına inanmaktadır (Moyo, 2009: 141). Siber ağlar bu mikro, mezo ve makro kamusal düzeyleri birbirine bağlamaktadır. İnternet üzerinde kişilerarası iletişim, örgütsel iletişim ve kitle iletişimi birarada bulunmaktadır (Van Dijk, 2006: 241). Siber

[9] "Bağlam çöküşü kavramı, günlük yaşamdaki yüzyüze sosyal ilişkilerde önemli bir belirleyici olan farklı bağlamların sanal dünyada bir araya gelişini, birbirinin üzerine çöküşünü ifade eder. Son yıllarda sosyal medyanın etkisiyle çöken bağlamlar, sosyal psikoloji ile yeni medya mecralarını birlikte düşünmede kilit bir tartışma konusu haline gelmiştir." (Atalay vd., 2021: 467)

uzamda bu üç düzey arasındaki geçişkenlik ve etkileşim, dijital kamusal alanların karmaşıklığını ve çeşitliliğini de ortaya koymaktadır.

Toplumun farklı düzeylerinde örgütlenmiş üç düzey kamusal alanın temel özellikleri aşağıdaki gibidir (Fuchs, 2023: 274-275; Keane, 1995/2014: 225-235; Moyo, 2009: 141; Malkoç, 2018: 111-112):

Mikro Düzey: Mikro-kamular, insanların gündelik hayatlarında, doğrudan, çoğunlukla yüz yüze olarak "kafeler, kahvehaneler ve salonlar" gibi mekanlarda birbirleriyle rastgele karşılaştığı küçük kamulardır. Günümüz dijital kamusal alanlarında ise bu erken dönem modern kamusal alanların yerini bireyler arasındaki etkileşimleri içeren bloglar, içeriklerin altına yapılan yorumlar veya forumlardaki tartışmalar almıştır. Bahsetme/yanıtlama (mention/reply) sohbetleri de mikro kamusal alana tekabül etmektedir. Yani mikro düzeydeki siber kamular, bireylerin veya küçük grupların etkileşimini içermektedir. Mikro düzey kamusal alanlar genellikle daha özeldir, belirli bir konuya odaklanmaktadır ve bireyler arasında doğrudan etkileşimi teşvik etmektedir. Mikro kamusal alanlar, genişlemeye yönelik kaynakların mevcudiyetine, mevcut siyasal bağlama ve genişleme girişimine bağlı olarak büyük ölçekli kamusal alana dönüşme potansiyeline sahiptir. Siber ağlar bu noktada, mikro düzeyde bir katılımın kısa sürede küresel düzeyde genişlemesini sağlama potansiyeline sahiptir.

Mezo Düzey: Mezo-kamular, kamusal etkinlikler biçimini alan orta büyüklükteki halklardır. Bir konser alanındaki ortam veya izleyici tartışmalarının da eşlik ettiği çeşitli sunumlar mezo kamusal alanlara örnek olarak verilebilir. Orta düzey kamusal alanlar, aynı zamanda politik kamusal alanlar olma eğilimindedirler ve iktidar elde etmek için girişilen mücadele mekânlarıdır. Mikro düzey kamusal alanların aşağıdan gelen baskısının da yaşandığı bu kamusal düzey, direnç ve gerilimleri barındırmaktadır. Mezo düzeydeki dijital kamusal alanlar, grup tartışmalarının yaşandığı çevrimiçi forumları, belirli toplulukların veya örgütlerin etkileşimlerini içermektedir. Takipçi-takip edilen ağları siber uzamda mezo kamusal alanı temsil etmektedir. Mezo düzeydeki kamusal alanlar, daha büyük bir katılımı ve belirli bir amaç veya konu etrafında toplanmış insanların etkileşimini teşvik etmektedir.

Makro Düzey: Makro-kamular, birçok insanın bilgiye eriştiği veya iletişim kurduğu, toplum düzeyindeki büyük ölçekli kamulardır. Dolayısıyla bu kamusal alanlar, küresel çapta geniş kitlelerin veya toplumun genel etkileşimini içermektedir. Makro alanlar, küresel ölçektedir ve toplumları etkileyen sorunların küresel boyutta bilinmesinin önünü açmaktadırlar. Uluslararası Af Örgütü, Greenpeace, İnsan Hakları İzleme Örgütü makro düzeyde kamusal alanlarda işlev gösteren topluluklara örnek olarak gösterilebilir. Bu düzey, toplumun ekonomik sistem, politik sistem ve kültürel sistemle etkileşime giren bir arayüzüdür. Kitle iletişim araçları genellikle makro-kamuoyunda önemli bir rol oynamaktadır. Siber ağlar için ise Hashtag'lenmiş yazışmalar, TT panosu makro kamusal alan kategorisindedir. Bu anlamda, siber ağlar makro kamusal alanları genişletip geliştirme özelliğine sahiptir. Bu açıdan bazı kullanıcılar dijital ağları sadece gezinmek, bilgi edinmek vs. amacıyla değil, bir yurttaş olarak da kullanmaktadırlar. Bu kullanıcılar birer hayali cemaat üyeleri olarak çeşitli iktidar, ideoloji ve ilkelerin savunuculuğunu yapmaktadırlar.

Siber uzamda plansız ve hızlıca oluşabilen makro kamular aynı hızla da çözülebilmektedir. Mezo katmandaki takipçi ağları aracılığıyla daha küçük çaplı kamular oluşmaktadır. Bunlar, görece daha yavaş oluşan ve stabil kamulardır. Mikro katmana ise "@" işaretiyle yanıt vermek gibi kısa süreli ve kişilerarası iletişim hakimdir. Fakat özel sembollerle kurulan bu etkileşimler eğer gizli olmayan bir kişisel profilde gerçekleşiyorsa hedef kitlenin kesin yapısı bilinemeyecek veya doğru bir şekilde hayal edilemeyecek kadar geniş olmaktadır. Bütün bunlar, dijital medya aracılı iletişim biçimlerinin tam olarak çevrimdışı eşdeğerleri olmayan yeni kamusal modeller oluşturma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Bruns ve Moe, 2014: 16-22). Siber uzamın kendi iç işleyişinin gereği olarak da bütünsel bir 'kamusal alan'dan söz etmek mümkün değildir. Dijital platformlarda kişiler, farklılıklarını politik bir amaçla sunmasından ziyade farklı oldukları için kendilerini doğal olarak sergilemeleri söz konusudur. Nitekim, dijital platformlarda politik mücadelelerin de ötesinde kişilerin, karşılıklı doğal etkileşimler yoluyla bir çeşit ortak yaşam pratiği üretecekleri fikirleri hakimdir ki zaten mikro olanın makroya açıldığı bir yapı söz konusudur. Bu görünür olma ilkesi, *"mikro ve makro yanıyla liberal, uzlaşmacı veya homojen kamusal alan fikrinin karşısında konumlanmaktadır."* (Malkoç, 2018: 106; Bruns ve Moe, 2014: 16-17).

Siber uzamın önemli özelliklerinden bir diğeri de kamusal ve özel alan ayrımını ve sosyal yaşam alanları arasındaki sınırları bulanıklaştırmasıdır. İnsanlar 'tüm dünyayı' özel

alanlarına taşırken, kişisel alanlarını da daha fazla kamuya açmaktadırlar. Bu nedenle de insanların önemli bir kısmı, yaşam alanlarının, özellikle de ev ortamlarının çok parçalı ve çok işlevli hale geldiğini/geleceğini varsaymaktadır (Van Dijk, 2006: 161-162; 241). Bunun da ötesinde, "sosyal medya" teriminde tam olarak neyin "sosyal" olarak kabul edildiği ve e-posta, telefon, televizyon, kitap gibi eski bilgi ve iletişim araçlarının da neden sosyal olarak değerlendirilmemesi gerektiği her zaman açık değildir. Çünkü 'sosyal medya' terimi Facebook ve LinkedIn gibi sosyal ağlar, YouTube gibi video platformları, Instagram gibi fotoğraf paylaşım platformları, Twitter ve Weibo gibi bloglar ve mikrobloglar, WhatsApp gibi mesajlaşma uygulamalarının tamamı için kullanılmaktadır (Fuchs, 2023: 271). Dolayısıyla kamusal ve özel alana dair geleneksel ayrım çizgilerinin bulanıklaşması onların ortadan kalkmasıyla sonuçlanmamakta; tam tersine, Keane'in bu durumu "modülerleştirme" olarak kavramsallaştırdığı hem daha fazla entegrasyon hem de daha fazla farklılaşma anlamına gelmektedir (Van Dijk, 2006: 241; Keane, 1995/2014: 240).

Keane'in "modülerleştirme" kavramsallaştırmasına benzer şekilde, Hauser de söylemsel arenaların montajını kamusal alanlar olarak adlandırmaktadır. Ancak bu arenaların, daha büyük ve her zaman birbirine bağlı olmayan sivil toplum arenasında yer alması, kamusal müzakerelerin birden fazla forumda gerçekleştiğini göstermektedir. Bu müzakerelere dair gündemler sivil toplumda yaygın olarak benimsendiğinde ise resmi politikalar üzerindeki sonuçları için beklentiler oluşturan ortak görüşlere yol açtığını belirtmiştir (Hauser, 1998: 25). Hauser'in argümanı, özellikle dijital çağda daha belirgin hale gelen çoklu kamusal alanlar ve bu alanların politika üzerindeki etkilerine ışık tutmaktadır. Çeşitli dijital platformlar, geleneksel kamusal alan tanımlarını genişleterek, farklı sosyal grupların kendi söylemsel arenalarını yaratmalarına olanak tanımaktadır. Bu arenalar, belirli politikalar üzerinde baskı oluşturarak veya kamuoyunu etkileyerek resmi politika yapım süreçlerini doğrudan etkileyebilmektedirler.

1.6. Siyasal Katılım ve Dijital Ağlar

Dijital teknoloji aracılı siyaseti özgün kılan, bilginin, dünyanın her yerinde çok sayıda bireye anında iletilebilmesidir. Dijital ağlar aracılığıyla birbirine bağlanan dünyada siyaset olgusu üzerine de semantik web, algoritma teknolojileri ve hatta son zamanlarda popüler bir kavram haline gelen dataizm kavramını da içeren birçok tartışma yürütülmektedir. Dışlanan

sesler teknolojinin katılımcılık imkanlarıyla güçlenmekte midir, yoksa teknokrat ve ekonomi-politik olarak güçlü tabakanın gözetim ve denetim arzularıyla toplumun sıradan halk tabakası daha da sessiz hale mi getirilmektedir? Bu sorunun cevabını aydınlatmaya yönelik çalışmalar yapan önemli yazarlardan biri olan Morozov, "Verinin Yükselişi ve Siyasetin Ölümü" adlı makalesinde genel olarak teknolojinin gözetim teknolojisi olarak kullanılmasıyla bu teknolojilerin yasa uygulayıcısı haline geldiğinden bahsetmektedir. Teknolojilere dayanan bu yeni yönetim türünün adı ise algoritmik düzenlemedir. Algoritmik düzenlemeler vergi kaçakçılığı, dolandırıcılık gibi suçları önlemek amacıyla geliştirilmektedir. Fakat makalede, algoritmik düzenlemelerin sadece bu amaçlar için mi kullanıldığı sorgulanmaktadır. Diğer bir sorgu ise algoritmik düzenlemenin, arzulanan sonuçlara yönelik olarak işlemesinin birçok arzulanan sonucu olabileceği noktasında ideolojik netliği yok ettiği ve bunun da siyaset yapma biçimini değiştirdiğidir. Burada sorun oluşturan nokta her şeyin otomatik işleyişe dayanmasının siyasi manevraları önemsizleştirmesi ve insanların siyaseti sorgulama yeteneğini zayıflatmasıdır. Morozov, dataizmin siyaseti öldürdüğünü bu nedenle düşünmektedir (Morozov, 2020). Oysa dataizm siyasetin ölümünü sağlamaktan ziyade, kitleleri pasifleştirerek iktidarı görünmez kıldığı için siyasete karşı direnişin ve eleştirinin ölümünü sağlamaktadır. Siyaset ise verilere dayanan algoritmik düzenin arkasında meşrulaşmakta ve görünmez hale gelmektedir. Foucault'nun da bahsettiği gibi tahakküme dayanmayan iktidar bilgiye dayanmaktadır. İktidarın bütün ilerlemeleri bilgi ile sağlanmaktadır. Foucault'ya göre bilgi ile iktidar birbirinden ayrı düşünülemez (Foucault, 1992: 257). İktidarın olduğu her yerde ise siyaset de vardır.

Lyon ise enformasyon siyaseti kavramından bahsetmektedir. Enformasyon siyaseti gözetime ve denetime dayalı bir siyaset biçimidir (Lyon, 2013: 282). Dijital teknolojilerin her geçen gün gelişmesi ve gündelik hayatımızda daha fazla yer kaplaması enformasyon siyasetini en temel siyaset biçimi haline getirmiştir. Aslında dijital medya ve siyaset kavramları birarada düşünüldüğünde buna iki taraftan da bakmak mümkündür: Bir taraftan verilerimizin toplanarak çeşitli kurumlara satılması ve kişisel verilerimiz üzerinden denetim altına alınmamız üzerine yoğunlaşılmış düşünceler varken, diğer taraftan ise toplumların siyaset yapma biçiminin dijitalleşmeyle değişmesine yönelik daha tekno-determinist düşünceler de vardır. Tekno-determinist bakış açısına bir örnek olarak Mangat, Arap Baharı ve 2016 ABD Başkanlık Seçimlerini, hükümetlerin ve halkların siyasi geleceklerini şekillendirmek için sosyal medyanın nasıl bir rol oynadığına dair iki önemli örnek olarak vermiştir (Mangat, 2020: 399). Mangat'ın

verdiği iki örnek, sosyal medyanın hem halkın sesini tüm dünyaya duyuran bir megafon hem de politikacıların propagandasını yumuşak güç olarak halka empoze eden bir araç olduğunu göstermektedir.

Son dönemlerde siyaset olgusu etrafında tekno-determinist tartışmalara yön veren önemli isimlerden biri olan Yuval Noah Harari ise dataizmi hümanizmin karşısında konumlandırdığı Homo Deus (2016) adlı kitabında dataizmin, hümanist istekleri yerine getirmeyi vaat ederek yayıldığını; fakat otoritenin insanlardan algoritmalara geçtiğinde ve nesnelerin interneti sorunsuz işlemeye başladığında hümanist hedeflerin bir süre sonra otomasyonun işleyişi arasında kaybolacağını öne sürmektedir. İnsan aklı da, Harari'ye göre, algoritmik bir işleyişe sahiptir ama insan aklı günümüzün veri akışının yoğunluğuna yetişecek kapasiteye sahip değildir. Fakat hiçbir insan aklının üstesinden gelemeyeceği kadar büyük veri yığınlarını analiz edebilen algoritmalar, her türlü karmaşık örüntüyü çözebilecek beceriye sahiptir. Veri sağanağıyla baş edemeyen insanlar ise bir süre sonra sahip olduğu otoriteyi serbest piyasaya, kitlelerin ortak aklına ve algoritmalara bırakacaktır. Harari'nin öngördüğü böyle bir tekno-determinist bir gelecek tasviridir. Kendi hükümranlığını ilan edecek seviyeye gelebilecek potansiyele sahip yapay zeka algoritmaları gelecekte bireyciliği de özgür iradeye dayanan liberal inancı da çürütecektir. Yapay zekaya dayanan algoritmaların ilk adımları insanlar tarafından atılmış olsa da, bu algoritmalar geliştikçe insan aklını aşarak hiçbir insanın daha önce yürümediği ve takip edemeyeceği yolları kendi kendine adımlamaya başlayacaktır. Tıpkı motorlu taşıtların at arabalarının yerini alması gibi algoritmalar da doktorların, avukatların, şairlerin, müzisyenlerin vs. yerini alabilecek seviyeye geldiğinde -ki algoritmaların kendini iyileştirme ve geliştirme hızı düşünüldüğünde bu çok da uzak bir gelecek değildir- insanmerkezci dünya görüşünün yerini verimerkezci bir dünya görüşü alacaktır. Tıpkı 18. yüzyılda insan aklının, tanrımerkezci yaklaşımı yıkarak yerine hümanizmi getirmesi gibi, algoritmalar da insan aklını alaşağı ederek yerine dataizmi getirecektir (Harari, 2016: 312-414).

Özellikle etkileşimli dijital platformlar alışveriş yapma, oyun oynama, gündelik hayatımızı yaşama, kendimizi ifade etme gibi birçok gündelik pratiğimizi değiştirirken aynı zamanda siyaset yapma biçimimizi de değiştirmektedir. Yaşamın tüm yönlerini kapsayacak şekilde genişleyen ve hatta sosyal yaşamın temel bir parçası haline gelen dijital teknolojinin siyasal alandaki demokratik kontrolleri kırdığına ve temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye geçilmesine olanak sağladığına yönelik tartışmalar olsa da (Giddens, 2007: 121)

siyaset olgusunu dataizm gibi bir gelişmeyle birlikte değerlendirirken dahi tekno-deterministik bakış açısının yanı sıra, toplum belirlenimci bir bakış açısına da yer vermek ekonomi-politik bağlamı atlamamak açısından daha kapsamlı bir yaklaşım olabilir. Zira Dataizm, Byung-Chul Han'ın Psikopolitika adlı kitabında da belirttiği gibi, gözetim mekanizmaları ile yakından ilişkilidir (Han, 2020a). İnsanlığın en eski topluluklarından beri iktidarlar her zaman insanları denetlemenin ve kontrol etmenin yollarını aramışlardır. Gözetim ise toplumsal bir kesimin diğer kesimleri yönetme arzusuna bağlı olarak insanlığın en temel güdülerinden bir tanesidir. İnsani güdüler ve arzular teknolojinin gelişimine yön verdiği gibi teknoloji de insanların bu güdülerini ve arzularını fiziksel yeterliliklerinin ötesini taşıyabilmektedir. Yani gözetim yeni bir uygulama olmamakla birlikte dijital teknolojiye dayanan stratejilerle daha kolay ve etkili bir hale gelmiştir.

Siyaset, yönetenler açısından bakıldığında büyük oranda gözetim ve denetim mekanizmalarına dayanmaktadır. Dijitalleşmeyle birlikte ise bu mekanizmalar daha sofistike hale gelmiştir. Duyma, görme, dokunma gibi basit insani duyulara dayanan eski gözetim yöntemleri yerini, günümüzde "data mining" olarak ifade edilen; veri çıkarmaya ve bunları anlamlı bilgiler haline dönüştürmeye dayanan yeni gözetim tekniklerine bırakmıştır. Byung Chul Han'ın da bahsettiği gibi, panoptikona dayanan gözetim görsel perspektif ile sınırlıdır. Bu nedenle arzu ve düşünceler gözetim mekanizmasının kör noktasında kalmaktadır (Han, 2020a: 64). Fakat dijital teknolojinin gelişmesiyle panoptikonun yeni formları ortaya çıkmış ve panoptikona dair perspektiflerin ulaşamadığı psikolojik boyut da gözetim alanına dahil edilmiştir. Bu yeni gözetim formları günümüz postmodern ve neoliberal siyasetine de uygun tekniklerdir. Kültürel açıdan bakıldığında da her teknoloji aynı zamanda belli yaşam tarzlarının, çeşitli toplumsal rollerin ve insan ilişkilerine dair yapıların pekiştirilmesini de sağlamaktadır. Rose, her dönemin mevcut teknolojisini hükümet teknolojisi olarak görmekte ve bu teknolojileri, iktidarın üretmek istediği etkiyi üretmek ve istenmeyen bazı olayları da önlemek umuduyla davranış şekillendirmeye yönelik özlem ve arzularla donatılmış teknolojiler olarak görmektedir. Rose, bu teknolojileri; niyeti, güdüleri ve diğer insan kapasitelerini yansıtan araçlar olarak değerlendirmektedir (Rose, 2004: 52). Örneğin, biyopolitika disiplin iktidarının yönetim tekniğidir. Ama neoliberal rejim için uygun bir teknik değildir. Nüfus istatistiklerini kulllanan biyopolitika, neoliberal dönemin kültürel yapısındaki dirençleri aşamaz. Çünkü disiplinci iktidarın önemini yitirdiği bu dönemde verimlilik, bedenlerin kontrolüne değil; zihinlerin optimizasyonuna dayalıdır. Neoliberal iktidarda egemenlik ilişkileri tümüyle görüş

alanı dışındadır ve nüfus istatistiklerini kullanan biyopolitika, psikolojik alana ulaşamaz. İşte *"...istatistiğin Big Data'dan ayrıldığı yer de burasıdır. Big Data ile bilinçdışının psikodramı oluşturulabilir. Bu sayede de ruhu bilinçdışına kadar aydınlatmak ve sömürmek mümkün olabilir."* (Han, 2020a: 30) Artık hükümetler biyopolitikayı değil, psikopolitikayı merkeze almaktadırlar. Yani bedene hükmetmenin ötesine geçerek ruha hükmetmeyi amaçlamaktadırlar. Dijital teknolojiler ise, özel alan / kamusal alan ayrımını bulanıklaştırarak özel alanı da kamusal alana dahil ederek ve dolayısıyla özel alanı bürokratik kurumlara açarak, bu amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle özellikle dijital platformlar büyük veri için zengin bir veri tabanı sağlarken, iktidar için de Haggerty'nin tanımıyla *"sanal bir arkeoloji sahası"* (Haggerty, 2006: 30) yaratmıştır. Dataizm dijital platformların özelliklerinden ve insanlar için yarattığı etkileşim olanaklarından ziyade büyük veri, algoritmalar ve nesnelerin interneti gibi konular ile ilişkilidir.

Önemli bir kısmını veri analizlerinin oluşturduğu büyük veri; içerisinde yeni fırsatları, imkanları, teknikleri ve tehditleri de barındıran şemsiye bir kavramdır. Bu nedenle, büyük verinin insanlık için yararlı mı yoksa zararlı mı olduğunu tartışmaktansa, öncelikle büyük veriyi bilgi toplumunun ayrılmaz bir parçası gibi görmek gereklidir. Büyük veri, teknolojinin gelişmesine bağlı olarak tıpkı bir dil gibi gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Toplumlar teknolojinin getirdiği kolaylık, rahatlık ve sağladığı imkanlardan vazgeçmeyi istemedikçe de teknolojinin sızdığı her alana sızacak olan kaçınılmaz bir mekanizmadır. Bu nedenle sorulması gereken asıl soru büyük verinin ne kadar kısıtlanması gerektiği değil, toplum olarak ne istediğimiz ve bunda büyük verinin nasıl bir fayda sağlayacağı olmalıdır (Klous & Wielaard, 2016: XV – XVİİ, 104-105). Bu soru aynı zamanda dijitalleşmenin, siyasetin geleceğini belirleme noktasındaki rolüyle de ilişkilidir. Çünkü algoritmalar siyasette de önemli bir role sahiptir. Özellikle propaganda ve kitlelerin manipülasyonu konusunda siyasiler için eşsiz bir güçtür. Fakat tıpkı diğer teknolojilerde olduğu gibi algoritmaların da iktidara çıkar sağladığı noktaya kadar gelişmesine izin verileceğine dair birtakım öngörüler vardır. Bunlar birkaç nedenle açıklanabilir:

Birincisi, iktidar yapıları toplumsal ilişkilerin içerisine sızmıştır ve toplumsal etkileşimlerle yeniden üretilmektedir. Yapay zekâ da insani verileri kullanarak kendini geliştiren bir mekanizmadır. Bu pek çok açıdan sorunlu bir durumdur. Dijital uçurum açısından bakılırsa; internet erişimleri olmayan veya sınırlı olan bazı toplumsal kesimler veri tabanları

tarafından görünmez olmaktadırlar. Dolayısıyla algoritmalar dünyanın kusurlu bir temsilini sunmaktadır. Söylemlerin yeniden üretilmesi açısından bakılırsa; toplumsal ilişkiler yeniden üretilirken algoritmalar da bu söylemleri pekiştirici bir rol oynamaktadır. Zira yapay zekâ toplumsal ilişkileri model alarak kendini geliştirmektedir. Google Translate buna güzel bir örnek olabilir. Google Translate, her ne kadar şu an eril/dişil seçenekli çeviri hizmeti sunsa da, yakın bir zamana kadar toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici nitelikte çeviriler yapmaktaydı. Türkçe olarak yazılan "O bir doktor." cümlesini, "He is a doctor." olarak çevirmesi gibi, kimi meslek gruplarını eril olarak, kimisini de dişil olarak algılayarak çeviriler yapmaktaydı. Bir diğer örnek ise Microsoft'un geliştirdiği Tay isimli yapay zekâ chatbot'udur. İnsanların ürettiği dijital verileri kullanan robot yakın bir zamanda Twitter'daki ırkçı söylemleriyle gündeme gelmişti (Hunt, 2016).

İkincisi, algoritmalar aracılığıyla yapılan sınıflandırmaların yarattığı ötekileştirme veya basmakalıp yargıların, güç ilişkilerini pekiştirici rol oynamasıdır. Burada vurgu yapılan nokta, algoritmaların mekanik işleyişidir. Mekanik işleyişe sahip algoritmaların alacağı kararlar sonucunda vatandaşlar suçlayabilecekleri bir insan bulamazlar. Bu da siyasete yön veren kesimlerin sorumluluktan kolayca sıyrılabilmelerini sağlar. Bu yönüyle algoritmalar, iktidar ile çıkarları arasında bir paravan görevi görmektedir. Marx, 'Windows Into the Soul' (2016) kitabında 'kategorik şüphe' kavramından bahsetmektedir (Marx, 2016: 336). Artık gözetim yalnızca suç işleyenlere ya da şüpheli kişilere uygulanmamaktadır. Herkesi kapsayacak şekilde kategorik olarak uygulanmaktadır. İnsanların işçiler, öğrenciler, bürokratlar, lüks muhitte oturanlar şeklinde kategorize edilmesi insanların 'tehlikeli', 'tedavi gerektiren', 'faydalı' gibi kategoriler (Lyon, 2013: 121) altında ötekileştirilme riskini doğurmaktadır. Böylece sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı kesimler daha da dezavantajlı pozisyona gelmektedir.

Kategorik olarak toplanan ham veriler belli amaçlar doğrultusunda birleştirilebilmekte ve kullanılmaktadır. Veri gözetimini diğer bütün gözetim türlerinden daha stratejik hale getiren ise verilerin analizi ve anlamlandırılması sürecidir. Anlam oluşturma süreci aslında toplumsal olarak üretilen ve güç ilişkileri bağlamında gerçekleştirilen bir faaliyettir. Algoritmalar ise anlam oluşturma biçimlerinin veri alanlarına uygulanabileceği tekniklerdir. Bu açıdan büyük veri, hâkim ideolojilerin öngördüğü toplumsal kuralların teknik standartlar ile doğrulanması amacına hizmet etmektedir (Andrejevic & Gates, 2014: 186). Buna bir örnek vermek gerekirse, farklı kaynaklardan elde edilen kapsamlı verilerin analizi sonucunda algoritmalar hangi

semtlerin polis memurlarına daha çok ihtiyaç duyduğunu belirleyebilmektedir (Klous & Wielaard, 2016: 1). Olumsuz kategoriye dahil edilen herkes, herhangi bir suç işlemese dahi, potansiyel olarak 'suçlu'dur. Kısacası, algoritmalar, yönetim, güvenlik, pazarlama, eğlence, üretim gibi çoğu sektörü kapsayan enformasyon altyapılarının bir parçası haline gelmiştir ve daha fazla verimlilik elde etme, kar sağlama ya da güvenlik kaygısı gibi çeşitli amaçlara hizmet etmektedir. İnsani güdülere dayanan bütün bu amaçların algoritma mekanizmalarının ardına saklanması kamuoyu tepkilerinin kırılmasını ve bu amaçların meşru bir zemine oturtulmasını sağlamaktadır.

Üçüncü olarak, dijitalleşmeyle birlikte mahremiyet algısının dönüşmesinin siyasi alana yansımasıdır. Olması gereken şey devletin şeffaf; vatandaşın mahrem olmasıdır. Fakat veri politikalarıyla vatandaş şeffaf; devlet ise mahrem ve görünmez bir hale gelmiştir. Mahremiyet algısı aslında modern dönemin bireyselleşme eğiliminin ve liberalizmin özgürlük söylemlerinin bir sonucu olarak doğmuş olsa da dijitalleşmeyle bambaşka bir yere evrilmiştir. Özellikle dijital platformlar, paradoksal bir biçimde, hem bireyselleşme arzusuyla dahil olunan hem de bireysel alanı ihlal eden alanlar haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, algoritmalar da nasıl ki iktidarlar için önemli bir güç kaynağıysa, sıradan insanlara sağladığı kolaylıklar ile de tercih edilen bir teknolojidir. Hatta bunun için insanlar mahremiyetlerini verebilecekleri bir ödün olarak da görebilmektedirler. Örneğin, algoritmaların insanlara kişiselleştirilmiş arayüzler sağlaması ve onlara tercihleri doğrultusunda öneriler sunması bir tercih sebebi olabilmektedir. Bunun yanı sıra, dijitalleşmeyle birlikte yeni kültür formu olan siber-kültürde mahremiyet, korunması gereken bir alan olarak görülmemekte ve dahi temel sosyalleşme biçiminin, eğlence dünyasının bir parçası olarak kabul edilmektedir. Alan Westin mahremiyetin özerklik, duygusal rahatlama, öz-değerlendirme, benliği koruma gibi işlevleri olduğunu söylemektedir (Westin, 1967: 40). Fakat bu dijitale dayalı yeni toplumsal düzen için anlamını yitirmiştir. Waldman'ın da dediği gibi, eski kültürlerdeki güvene dayalı ilişkiler artık dijital paylaşımlar ile mümkün olabilmektedir. İnsanlar paylaşımlarıyla, listesindeki arkadaş sayısıyla, girdiği etkileşimlerle, görerek ve görülerek güven inşa edebilmektedir (Waldman, 2015: 590).

Siyasete yön veren kişiler de dijital olarak görünür olduklarında kitleler üzerinde etkin olabilmekte ve güven sağlayabilmektedir. Sosyal platformların, iktidar eylemlerini de görünür ve eleştirilebilir hale getirdiği; böylece de iktidar ve halk arasındaki asimetrik ilişkileri yumuşattığına yönelik düşünceler olsa da görünür olmak siber-kültürde temel bir eğlence aracıdır (Haggerty & Ericson, 2000: 616). Kültürel inşayı dijitale taşıyan sosyal platformlar ise

insanları, devamlı verilerini paylaşmaya motive edecek yollar aramakta ve gözetime dayanan etkileşimi beslemektedir. Avcı, insanların görmekten ve görülmekten keyif alması üzerine kurulu bu toplumsal yapıyı gözetişim toplumu olarak kavramsallaştırmıştır (Avcı, 2015: 261). Han ise bu dönemi İkinci Aydınlanma olarak adlandırmaktadır. Veri totalitarizmine dayanan İkinci Aydınlanma döneminin parolası şeffaflıktır. Her şey dijital verilere ve enformasyona dayanmalıdır. Mitlere karşı çıkan ve yerine aklı koyan Birinci Aydınlanma dönemi bilgiyi, mitolojik ögelerden kurtarmak için istatistiği temel değer olarak benimsemişti. Aklı dışlayarak algoritmaları yücelten İkinci Aydınlanma dönemi ise büyük veriyi temel değer olarak görmektedir. Fakat nasıl ki rasyonalizm bir barbarlığa dönüştüyse, şimdi de bir veri barbarlığı söz konusudur. O nedenle, Han'a göre, dijital veri işçiliğine ve hatta köleliğe dönüşmüş bu dönemden kurtulmak için üçüncü bir aydınlanma dönemine ihtiyaç vardır. Bu aydınlanmanın gerçekleşebilmesi için insanlar önce kendiliğinin farkına varmalı; mahremiyet, özgürlük gibi kavramların ne anlam ifade ettiğini sorgulamalıdır. Fakat mahremiyet algısının dönüşmesi insanları her an dijital iz bırakmaya yönlendirmekte ve bu da siyasal propagandalar ve stratejiler için interneti zengin bir veri tabanı haline getirmektedir. Mahremiyetin siyasi alana yansıması sadece bundan ibaret değildir. Büyük veri, aynı zamanda, geleceği öngörülebilir ve yönlendirilebilir kıldığı için de özgürlüğün ve özgür iradenin sonunu getirmektedir. Çünkü enformasyon özgürlüğü bir taraf için de bilgi iktidarı anlamına gelmektedir. Bu nedenle sıradan insanlar hegemonya tarafından kuşatılır duruma gelmişlerdir. Verilerden ibaret hale gelmiş, sayılara indirgenmiş ve kendiliğini kaybetmiş insanlar, özgürlüğünü kaybetmiş olmaktadır. Özgürlüğü geri kazanmak için kendiliğini bulmaları gerekmektedir. Kendilik ise, Han'ın da dediği gibi, (Han, 2020a: 64-67) varlığını anlatıya borçludur. Oysa bireylerin dijital verileri ile onların hayatına dair anlatıyı, onlar için iktidarlar oluşturmaktadır.

Gündelik yaşamın tüm kontrolünü eline alan; olumlu duygular uyandırarak bireyleri sömürmeyi amaçlayan bu yeni algoritmik düzen en büyük siyasi hamledir. Çünkü özgürlüğünü kaybetmiş bireyler kendilerinin özgür olarak tanımlamakta ve özgür olduklarına inanmaktadırlar. Boyun eğecekleri yasaklar yoktur; özgürce kendi benliklerini kamusal alanda sunabilme, gözetleme ve görünür olma rahatlıkları vardır. Bu nedenle özgürlük yanılsamasına kapılırlar. Oysa, *"iktidar ne denli büyükse o denli sessiz iş görür."* (Han, 2020a: 23) Dolayısıyla, özel alan anlayışının kamusal alana kaydığı bu yeni toplumsal yapıda, paylaşım ekonomisi gibi kapitalist tekelleşmeyi sarsabilecek yeni uygulamalar dahi, aynı zamanda, veri gözetiminin bir parçası olarak da işlev görmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ekonominin özerkleştiği illüzyonu da aslında siyasetin görünmezliğini pekiştirmektedir.

Bütün bunlara ek olarak, algoritmaların insanları filtre balonlarına hapsetmesi ve -belki de bu nedenle- insanların platformlarda geçirdiği süreyi artırması zaten insanları kendi habituslarına sıkıştırması demektir. Bu durum da, sosyo-kültürel olarak dezavantajlı olan bireylere otomatik sunulan içerikler, onların kendi dünyalarından çıkıp kendilerini geliştirme imkanı bulmalarının önünde bir bariyer oluşturmaktadır. Fakat aynı algoritmalar şirketlere veya hükümetlere, kendi dünyalarına hapsolmuş bu insanları etkileme olanağı sunmaktadır. Bu çifte sömürü olarak da düşünebilir. Bazı platformların son zamanlarda siyasi içeriği arka plana atan algoritma değişikliğine gitmesi ve bunu denemeye başlamasına rağmen (facebook.com, t.y.) bu da sorunlu bir alandır. Zira sosyal platformlar aynı zamanda karşı politikalar üreten, farkındalıklar yaratmak isteyen insanların da dünyaya açılma biletidir. Bu nedenle, "Arka plana atılacak siyasetin kapsamı tam olarak nedir?", "Ya toplum için faydalı politikalar güden içerikler de algoritma dışı bırakılırsa?" gibi soruların da cevaplandırılması gerekmektedir. Bu konuda Giorgio Agamben gerçekçi bir yorumda bulunmuştur. Giorgio Agamben, toplumsal sorunların nedenlerini yönetmenin hükümetler açısından zor ve pahalı olduğunu ve bu nedenle de sadece sonuçları yönetmeye çalıştıklarını söylemiştir. Algoritmik gözetim de bu sorunun sonuçlarını kontrol altına alarak iktidar politikalarını sağlamlaştıran bir rol oynamaktadır. Hükümetlerin amacı nedenler değil de sonuçlar olduğu sürece kontrolü genişletmek ve çoğaltmak zorunda kalacaktır (Morozov, 2020: 43). Dolayısıyla algoritmalar sorunun nedenlerini bulmak ve bunlara çözüm üretmek için değil de sonuçları yönetmek üzere kullanıldığı takdirde insanlarda siyasete dair bilişsel farkındalık azalacak fakat siyaset asla sonlanmayacaktır.

Yapay zeka uygulamaları, nesnelerin kendi arasında veri aktarımı yapabilmesi (nesnelerin interneti) vb. semantik web tabanlı teknolojilerin programlanması aşamasında da insani süreçler rol oynadığı için algoritmaların toplumsal sorunları çözmesi pek mümkün değildir. Zira bir şeyin sorun olup olmadığının tespit edilmesi için öncelikle deneyimlenmesi gerekmektedir. Teknokrasiye dayalı toplum yeni bir elit sınıfı (teknik elitizmi) yaratacağı için algoritmaların tasarımcıları, uygulayıcıları, fonlayıcıları da yine bu kişiler olacaklardır. Dolayısıyla semantik web teknolojisi toplumu hiçbir zaman yönetilenlerin, yani sorunlardan etkilenenlerin gözünden değerlendiremeyecektir. Bu nedenle, algoritmalar 'toplumsal iyilik' için yararlı veya zararlı pek çok amaç ile kullanılabilecekken, reel toplumdaki ekonomik, politik, sosyal ve kültürel eşitsizlikler devam ettiği sürece algoritmaların da ancak bu toplumun

marjinalize edilmiş bir yansımasını sunabileceği ve tıpkı insan doğası gibi, saf iyilik odaklı bir işleyişe sahip olamayacağı açıkça öngörülebilir.

Sonuç olarak, özellikle neoliberal siyasete uygun bir toplumsal dokunun oluşmasında önemli bir etkisi olan dijital medya hem demokrasi anlayışını deforme eden tekelleşmeyi güçlendirebilecek hem de toplumcu eleştirileri içeren ideolojik fikirleri besleyebilecek potansiyele sahiptir. Tartışmaya açılan sıradan her konuyu politik bir noktaya çekebilecek kullanıcı topluluğunun mevcudiyeti bir yana dursun, yeni ekonomi modelleri yaratan birçok platform da etkileşim, sosyalleşme ve alışveriş mecrası haline gelmesi dolayısıyla siyasal ilişkilerdeki dengelerin yeni güç aktörleri olarak çoktan merkezi konuma gelmiştir. Fakat artık akademik tartışmalar bunun da ötesine geçerek teknolojilerin siyasal karar mercii olarak devreye sokulduğunda oluşabilecek toplumsal ve siyasal dönüşümlerin gelecek tahayyülleri üzerine yürütülmektedir. Bu nedenle, dijital teknolojinin siyasetle yalnızca etkileşim halinde olduğunu iddia etmek artık oldukça zayıf bir düşüncedir çünkü artık bu ikisi arasında kategorik bir ayrım bile yapılamaz. Bijker'in de ifade ettiği gibi, "tüm teknolojiler politiktir ve tüm politika teknolojiktir" (Bijker, 2006: 701).

1.6.1. Yeni Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketlerin kökenleri genellikle belirli tarihsel, sosyal ve kültürel koşulların bir sonucu olarak şekillenmektedir. Bu nedenle yeni toplumsal hareketlerin (YTH) ortaya çıkışını anlamak için tarihsel bağlam oldukça önemlidir. Yirminci yüzyıl boyunca savaşlar, ekonomik bunalımlar, siyasi çalkantılar gibi olayların toplumsal yansımaları sonucunda dünya çapında birçok yeni toplumsal hareket ortaya çıkmıştır. 1960'larda toplumsal tabakalaşmanın yarattığı sorunlar sonucunda ortaya çıkan sivil haklar hareketi, kadın hakları hareketi gibi büyük toplumsal hareketlerin yükselişini açıklamak ve bu hareketleri incelemek için kaynak mobilizasyonu teorisi ortaya çıkmıştır. Bu teori 1960'lardaki protesto döngüsünü önceki kolektif davranış teorilerine göre daha iyi açıklayabildiği için de, özellikle 1970'lerde, baskın bir paradigma haline gelmiştir. Fakat, 60'lar ve 70'lerin yurttaşlık hakları talebiyle ortaya çıkan hareketlerini açıklayan bu paradigma, zaman içerisinde kültürel talepler sonucunda oluşan toplumsal hareketleri açıklamakta yetersiz kalmıştır. Çünkü kaynak mobilizasyonu paradigması, ekonomi-politik bir perspektiften, hareketlerin neden ortaya çıktıklarından ziyade

nasıl ortaya çıktıklarına ve kaynakların nasıl daha etkili bir şekilde kullanılarak seferberlik sağlandığına odaklanmaktadır (Buechler, 1993: 217-232; Keskin & Kafkasyalı, 2023: 149).

1980'lerde ve 1990'larda, çevre sorunlarına duyarlılık artmış ve çevre aktivizmi hareketleri yükselişe geçmiştir. Nükleer enerji karşıtı kampanyalar, ormansızlaşma protestoları, iklim değişikliğiyle mücadele çağrıları gibi çevre konularına odaklanan hareketler geniş bir toplumsal destek kazanmıştır. Bu hareketler heterojen ve geniş bir tabana yayılmıştır. Yani sınıfsal değildir. Kolektif kimlik temelli, fraksiyonlara ayrılmış gruplar tarafından yürütülen hareketlerdir. Çevreci hareketler, eşcinsel hakları hareketleri gibi kültürel ve toplumsal sorunlardan doğan bu toplumsal hareketleri kolektif kimlik, hareket çeşitliliği ve kültürel inşa gibi kavramlar bağlamında açıklayacak ve bu hareketleri inceleyen birçok çalışmaya çerçeve oluşturacak yeni paradigma ise YTH olarak adlandırılmaktadır (Balkaya, 2014: 41-44; Giddens, 2012: 917-918; Parajuli, 2021: 93-103). YTH paradigmasının öncü ismi olan Alain Touraine'e (Touraine, 2002: 396; Touraine, 2011: 130) göre: "Toplumsal hareketler bir toplumun, yeni bir toplumsal düzenin yaratılmasına daha az; kişisel özgürlüğün, güvenliğin ve saygının savunulmasına daha çok önem vermeye başlamışlardır." (Touraine, 2011: 100) Touraine'in perspektifine göre, post-endüstriyel toplumda ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkilerin doğası temelden değişmiştir. Bu dönemde siyaset, ekonomi ve toplumun kendisi radikal bir dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün sonucunda ortaya çıkan YTH, bu döneme uyum sağlamak adına farklı örgütlenme ve mücadele yöntemlerini benimsemişlerdir. Bu hareketlerin dikkate değer özelliği, geleneksel siyasetten ve örgütlenme biçimlerinden ayrılarak, devlet gücüne doğrudan meydan okumak yerine, özerk sivil alanların oluşturulması veya yeniden üretilmesi üzerine odaklanmalarıdır (Bayhan, 2014: 27-28; Touraine, 1971: 75-85).

Toplumsal hareketlerin farklı bir forma bürünmesinde toplumların karşı karşıya kaldıkları risklerin değişmesi ve siyasal kurumların bu sorunları çözmede yetersiz kalmaları etkilidir. Giddens bu süreci şöyle açıklamaktadır (Giddens, 2012: 917-918):

> "Geleneksel siyasal kurumlar önlerindeki meydan okumalarla başa çıkmayı gitgide daha güç bulmaya başladığından, koşullar toplumsal hareketlere elverişlidir. Bu kurumlar, nükleer enerji, fosil yakıtların yakılması, biyoteknoloji ya da nanoteknoloji yüzünden

doğal çevrenin karşı karşıya geldiği risklere yaratıcı bir biçimde karşılık vermeyi olanaksız bulmaktadırlar. Bu yeni sorunlar ve meydan okumalar, var olan demokratik siyasal kurumların çözmeyi umut edemediği sorunlar ve meydan okumalardır. Bunun bir sonucu olarak, çok geç kalınana ve tam bir bunalımın yaklaşmasına dek bunlar sıklıkla yok sayılmaktadır ya da bunlardan kaçınılmaktadır. Bu yeni meydan okumaların ve risklerin birikimsel etkisi, hızlı değişimin ortasında insanların yaşamlarının "denetimini yitirmekte" olduklarına ilişkin bir duygudur. Bireyler daha az güvende ve daha fazla yalıtılmış olduklarını hissetmektedir."

Olcar sorunların toplumsal dışavurumundan meydana gelen bu hareketlerin kentsel temelli olduğunu ifade ederek "yeni toplumsal hareketler" teriminin yetersiz kaldığını öne sürmüştür. Kentler, kimlik, kültür ve teknolojinin mekânlarıdır. Vatandaşlar, sosyo-ekonomik imkanlara sahip oldukları sürece istek ve umutlarını kent gündemine yansıtmak istemektedirler. Bu nedenle çevre hareketleri, cinsiyet ayrımcılığına karşı mücadele ve gelir dağılımına verilen tepkiler de kentsel yaşamdaki değişimler üzerinden değerlendirilmelidir. Çünkü bütün bu adaletsizliklerin kaynağı ve değişimin gerçekleşmesinin istendiği yerler kentlerdir. Örneğin, kırsal yerde yaşayan bir grubun uzak bir yerde gerçekleştirdiği çevre eylemi, kentlinin bilincinde oluşan bir hareket olup, yan etkilerinin kent yaşamına etkisi nedeniyle daha çok gündeme gelmektedir. Ya da cinsiyet ayrımcılığı kentlerde daha belirgin veya algılanabilir hale gelmektedir. Özetle, çeşitli sorunlara maruz kalanların yaşam alanları çoğu zaman kentlerde kesişmektedir. Bu nedenle de şehirlerin en işlek ve en popüler yerleri toplumsal hareketlere ev sahipliği yapmaktadır (Olcar, 2023: 210).

Günümüzde toplumsal hareketlerin ortaya çıkması ve görünür olmasında ise bilgi iletişim teknolojilerinin oynadığı rol yadsınamaz ki bu teknolojiler aynı zamanda yeni toplumsal hareketlerin oluşmasında etkili olan küreselleşmenin hız kazanmasında da belirleyici bir faktör olmuştur. Castells 1960'ların sonları ile 1970'lerin ortalarına tekabül eden bilgi teknolojisi devrimini toplumsal yapının yeniden şekillenmesindeki üç bağımsız değişkenden birisi olarak görmüştür. Medya ve diğer değişkenler arasındaki etkileşim ve bunların tetiklediği tepkiler, yeni bir egemen toplumsal yapı olan ağ toplumunu ortaya çıkarmış; bu topluma gömülü mantık birbirine bağımlı bir dünyadaki toplumsal eylem ve kurumların temelini oluşturmuştur (Castells, 2010a: 372). Castells, birbirinden farklı amaç ve hedeflere sahip olan; fakat hepsi de bilgi teknolojileri sayesinde küresel tanınırlık elde etmiş üç toplumsal hareketi

incelemiştir: Meksika'da Zapatista Hareketi, Amerika'da Vatanseverlik Hareketi ve Japonya'da Aum Shinrikyo Hareketi. Bu toplumsal hareketler, medyanın gücünü de ortaya koymaktadır (Castells, 2010b: 75-105).

Yeni toplumsal hareketlerde bireyler, kimliklerini ne sağcı, solcu, muhafazakar gibi geleneksel siyasal kodlarla ne de işçi, beyaz yakalı gibi sosyo-ekonomik kodlarla tanımlama ihtiyacı duymaktadırlar (Balkaya, 2014: 43). Dijital medyanın sunduğu katılım yapısı da yeni toplumsal hareketlerin bu karakteristik özelliğini teknik anlamda desteklemektedir. Her kesimden, her düşünceden birey, fiziki dünyadaki kendi ortamının veya içinde bulunduğu sosyal grubun baskısını hissetmeden her türlü toplumsal harekete dahil olabilmektedir. Öte yandan, herkese açık olan bu yoğun iletişim hareketliliği, tam tersi bir etki de yapabilmekte; kurulan ağın zayıflamasına da neden olabilmektedir. Yerel meselelerin hareketin söylemine dahil edilmesi, yerel katılımcıların hareketin kimliği üzerindeki etkisini artırmaktadır. Ancak bir noktada, bu durum merkezi kimliği de zayıflatabilmektedir. Dijital medyanın bu etkileri hareketlerin düzenlenmesi, etkileşimi, kontrol ve bağlılığı açısından oldukça kırılgan olmasına da neden olabilmektedir (Tilly, 2004: 106-107). Bunun yanı sıra, Türkçe'ye "tembel aktivizm" olarak geçmiş olan slactivism/clicktivism[10] terimi de sosyal medyanın toplumsal hareketler bağlamında olumsuz etkisini ifade etmektedir (Gökaliler & Saatçioğlu, 2019: 92). Dolayısıyla dijital platformlar, katılımın düşük maliyetli ve kolay olduğu, ancak genellikle somut bir değişiklik veya etki yaratmadığı için eleştirilebilmektedir. Bu anlamda, dijital medya sosyal sorunlara dikkat çekmek için etkili bir araç olabilmekte, ancak yeterli olmayabilmektedir. Toplumsal hareketler gerçek eyleme dönüştürülmedikçe sürdürülebilir değişiklikler sağlamak için yetersiz kalabilmektedir.

Özetle, dijital medya, hem bir veri sahası olarak toplumsal hareketlere yol açma potansiyeli taşıyan nedenleri içerisinde barındırmakta hem de toplumsal hareketlerin üzerinde geliştiği kamusal alan olarak toplumsal hareketlerin içerisindeki aktörleri, güç ilişkilerini, süreçleri ve toplumsal mücadeleleri ortaya koymaktadır. Öte yandan, dijital medyanın varlığı

[10] Slaktivizm, sosyal medya ve diğer çevrimiçi platformlarda sadece sembolik veya düşük katılımlı eylemler gerçekleştirerek sosyal sorunları çözmeye yönelik görünüşteki çaba ve ilgiyi tanımlamaktadır. Slactivism, kişilerin sosyal medya üzerinden bir beğeni veya paylaşım yaparak ya da online bir imza kampanyasına katılarak kendilerini aktif gösterme eğiliminde oldukları, ancak fiziki dünya eylemlerine katılmak veya somut adımlar atmaktan kaçındıkları durumları ifade etmektedir (Zohouri vd., 2020: 178-182).

toplumsal hareketlerin başlı başına bir nedenini de oluşturabilmektedir. Dijital medya, örneğin, dünyayı altüst eden çevre, mahremiyet ve işyeri sorunlarının oluşmasında bir etken olsa da aynı zamanda bu sorunların ele alınması için önemli bir alan da sağlamaktadır. Bu anlamda Fuchs, dijital medyayı, çeşitli toplumsal hedeflere ulaşabilmek için teknik bir kapasite olarak görmektedir. Daha demokratik ve eşitlikçi bir internet sonrası dünya yaratmak için gerekli toplumsal hareketlerin inşa edilip edilemeyeceğini ise zaman gösterecektir (Fuchs, 2024: 79, 325).

1.6.2. Yeni Toplumsal Hareketlerden Ağ Bağlantılı Toplumsal Hareketlere

Tarihsel olarak, toplumsal hareketler belirli iletişim mekanizmalarının varlığına bağımlı olmuştur: Söylentiler, vaazlar, broşürler ve manifestolar, kişiden kişiye, kürsüden, basından ya da mevcut iletişim araçlarıyla yayılmaktadır. Çağımızda çoklu fonksiyona sahip, dijital yatay iletişim ağları tarihteki en hızlı, en özerk, etkileşimli, yeniden programlanabilir ve kendi kendini genişletebilen iletişim aracıdır. Toplumsal harekete katılan bireyler arasındaki iletişim süreçlerinin özellikleri, toplumsal hareketin kendisinin örgütsel özelliklerini belirlemektedir. Castells'e göre, iletişim ne kadar etkileşimli ve kendi kendine yapılandırılabilir olursa, örgüt o kadar az hiyerarşik ve hareket o kadar katılımcı olmaktadır. Dijital çağın ağ bağlantılı toplumsal hareketlerinin yeni bir toplumsal hareket türünü temsil etmesinin nedeni budur (Castells, 2015: 15). Sahip olduğu bu özelliklerinden dolayı ağ bağlantılı sosyal hareketlerin eylem alanı, Offe'nin ifadesiyle "liberal demokrasi ve refah devletinin doktrinleri ve uygulamalarında yer almayan, kurumsal olmayan siyasetin bir alanı" (Offe, 1985: 826) olarak da görülebilir. Çünkü liberal teori tüm eylemlerin ya "özel" ya da "kamusal" olarak kategorize edilebileceğini varsaymaktadır. Ağ bağlantılı sosyal hareketler ise üçüncü bir ara kategori açmaktadırlar: Ne başkalarının meşru ilgisine konu olmayacak şekilde özel ne de siyasi kurumlar ve aktörler tarafından meşru siyasi nesne olarak tanınacak şekilde kamusal olarak kabul edilen temaları politize etmektedirler (Offe, 1985: 826).

Dijital medya ve kişisel içerik paylaşımı, toplumsal hareketler ile ilişkili geleneksel kolektif eylem mantığından farklı olarak, büyük ölçekli eylem ağlarının örgütlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu iki temel eylem mantığı arasındaki farkları vurgulayarak, kişisel eylem çerçevelerinin ve sosyal medya ağlarının kullanımının, bireysel katılımcıların

kişisel ağlar üzerinden içerik paylaşımı yoluyla nasıl bağlantılı eylem oluşturduğunu tartışan Bennett ve Segerberg, ağ bağlantılı iletişim teknolojilerine dayanan toplumsal hareket türü olarak tanımlanan ağ bağlantılı toplumsal harekete geçişi "kolektif" eylemden "bağlantılı" eyleme geçiş olarak görmektedirler (Bennett & Segerberg, 2012: 743-762).[11] Dijital medya bireylerin kolektif eylemlerine ek olarak, açık bir siyasal sistemin oluşmasına; toplumsal reformlara ve kurumsal değişime kapı aralayabilecek merkezi bir öneme sahiptir. Çünkü çeşitli temaları siyasi bir fırsat olarak dönüştürebilmektedir. Siyasi fırsat teorisinin[12] de açıkladığı gibi, hareket örgütleyicilerinin veya protestocuların politik sistem içerisinde var olduklarına inandıkları siyasi fırsatlar, ağlar aracılığıyla toplumsal hareketler ile ilişkilendirilebilirler. Her ne kadar kurumsallaşmış toplumsal hareketler, kaynakları harekete geçirme ve hedefine ulaşma noktasında daha güçlü olsalar da burada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir nokta da toplumsal hareketlerin etkin hale gelmesinin ardından fırsatların ve kısıtlamaların da değişim gösterebileceğidir. Çünkü toplumsal hareketlerin başarılı olma olasılığı kurumsal siyasi çerçevede yer alan kurum ve aktörlere bağlıyken hareket içerisindeki kişilerin rolleri silikleşmektedir. Bu nedenle de toplumsal hareket içerisindeki her türlü eylem başlangıçta bağımlı birer değişken olarak ortaya konulmaktadır ancak bir değişkenin diğer değişkene yol açması her koşulda geçerli değildir (Erben, 2023: 48-50).

2011-2012'de Arap Baharı, Wall Street'i İşgal Et eylemleri, İspanya'daki Indignados hareketi, Kiev'deki Maidan Meydanı'nın işgali, Hong Kong'un Şemsiye Devrimi, Meksikalıların narko-devlete yönelik suikastlara karşı seferberliği, Türkiye'deki Gezi Parkı protestoları gibi küresel protestoların patlak vermesiyle toplumsal hareketler bağlamında web 2.0'ın demokratik potansiyeline dair ortak bir anlatı ortaya çıkmıştır. Bu anlatı, azaltılmış maliyetler, katılımcıların zaman-mekan kısıtlamalarına takılmadan harekete geçebilme fırsatı, yüz yüze protestolara atfedilen riskler, slaktivizm, linç kültürü gibi tekno-ütopist[13] veya tekno-

[11] Geleneksel sosyal hareketler ve mesele savunuculuğu ile ilişkilendirilen, yüksek düzeyde örgütsel kaynaklar gerektiren ve kolektif kimliklerin oluşumunu vurgulayan eylemler kolektif eylem mantığına dayanmaktadır. Kişisel içerik paylaşımına dayalı ve medya ağlarının önemli bir parçası olarak işlev gördüğü eylemler ise bağlantılı eylem mantığına dayanmaktadır (Bennett & Segerberg, 2012: 749-755).

[12] Siyasi fırsat teorisi, kaynak mobilizasyonu teorisinin siyasal sistem ile ilişkisinin kurulduğu bir yaklaşıma dayanmaktadır. Teori, rasyonel eylemler ve örgütsel çıkarlar etrafında geliştirilmektedir (Erben, 2023: 48).

[13] Tekno-ütopyacı Yaklaşım: Bu yaklaşım, BİT'in politik katılımı ve demokrasiyi genişletmek için bilgiye erişimi ve fikir alışverişini artırabileceğini savunmaktadır. İnternetin sosyal sermayeyi (güven ve karşılıklılık) çevrimiçi olarak biriktirmeyi teşvik ettiği ve bireylerin politik katılımlarını artırdığı düşünülmektedir (Liu, 2015: 568).

distopik[14] açılardan tartışılmaktadır. Bu konuda çeşitli görüşler olsa da bunların hepsi Castells'in "ağ bağlantılı toplumsal hareketler" tanımlamasının örnekleridir ve siyasi partileri görmezden gelmek, ana akım medyaya güvenmemek, geleneksel liderlik biçimlerini tanımamak, resmi örgütlenmeyi büyük ölçüde reddetmek gibi ortak yaklaşımlara sahiptirler. Daha da önemlisi bu hareketlerin, bir toplumsal problemden toplumsal hareket haline dönüşmesinde sosyal platformların büyük bir payının olmasıdır. Sosyal ağlar, Castells'e göre, katılımcıların koordine olabileceği, sorunları kolektif olarak tartışabileceği, farklı anlaşma ve karar biçimlerine varabileceği "özerklik alanları"dır. Ağ bağlantılı toplumsal hareketler ise ağ toplumunun, yani Bilgi Çağı'nın toplumsal yapısının bir yansımasıdır (Foust & Weathers, 2021: 136; Castells, 2015: ix-x, 54-242, 250-256).

Teknolojik gelişmeler ekonomik, sosyal ve politik küreselleşme bağlamında çerçevelendiğinde, toplumun diğer birçok yönü gibi siyasal parametrelerinin de dönüştüğünü söylemek mümkündür. "Çekişmeli siyaset (contentious politics)", toplumda belirli bir değişiklik veya dönüşüm talebinde bulunan grupların, mevcut düzen veya otoriteye karşı aktif olarak çaba harcadığı politik bir süreçtir. Bu çaba genellikle sokak gösterileri, toplu protestolar, grevler, siyasi kampanyalar ve benzeri etkinlikler yoluyla ifade edilmektedir (Tarrow, 1996: 874) ki Tilly toplumsal hareketleri, çekişmeli siyasetin ayırt edici bir biçimi olarak ele almaktadır (Tilly, 2004: 3). Ağ bağlantılı toplumsal hareketlerde çekişmeli siyasetin doğası ve etkileri önemli ölçüde değişmektedir. Özellikle sosyal medya platformları, bireylerin, grupların ve toplulukların politik konularda hızla organize olmasını ve seslerini duyurmasını sağlayan güçlü araçlar sunmaktadır. Bu platformlar, toplumsal hareketlerin yayılmasını, katılımı artırmasını ve hatta politik kararların alınmasında sıradan bireylerin bir aktör olarak etkili olmasını sağlayabilmektedir. Bununla birlikte, dijital medyanın getirdiği anonimlik ve kolaylık, bazen fiziki dünya eylemlerine geçme motivasyonunu azaltabilmekte ve "slactivism" gibi düşük katılımlı veya sembolik eylemleri teşvik edebilmektedir. Bu noktada Castells, Communication Power (2009) adlı kitabında sembolik eylemleri veya sembolik siyaseti, insanların zihinlerinde anlam inşasını gerçekleştirdiği için siyasi düşüncenin oluşumunda ve kamuoyu oluşturmada temel basamak olarak görmektedir. Anlam oluşturma süreci, aynı anda

[14] Tekno-distopyacı Yaklaşım: Bu yaklaşım, BİT'in demokrasi için bir tehdit oluşturduğunu; şirketlerin ve hükümetlerin kullanıcıları ve kimliklerini kontrol etmek için bu teknolojileri kullanabileceğini öne sürmektedir. Teknoloji-distopyacılar, internetin hakim sınıflar tarafından siyasal sistemlerde demokratik değişiklikleri teşvik etmek yerine mevcut rejimleri pekiştirmek için bir uzantı haline gelebileceğinden endişe etmektedirler (Liu, 2015: 568).

küresel ve yerel olan kültürel bir bağlamda işlemekte ve büyük bir çeşitlilikle karakterize edilmektedir. Ancak Castells'e göre, sembolik inşanın tüm süreçlerinde ortak olan bir özellik vardır: Bunlar büyük ölçüde multimedya iletişim ağlarında oluşturulan, biçimlendirilen ve yayılan mesajlara ve çerçevelere bağlıdır. Her ne kadar her insan zihni iletilen materyalleri kendi şartlarına göre yorumlayarak kendi anlamını oluştursa da bu zihinsel işlemleme, iletişim ortamı tarafından koşullandırılmaktadır (Castells, 2009: 153, 417).

Ağ bağlantılarıyla daha geniş bir topluma gömülü olan toplumsal hareketlerin ivme yaratma ve küresel çapta protesto hareketine dikkat çekme noktasındaki önemi, grup üyelerinin diğer bireyler veya gruplar üzerinde hak iddia etmek için kullandığı stratejiler, yöntemler, araçlar ve taktikler dizisi olarak tanımlanan bir 'tartışma repertuvarı' oluşturmuştur. Dolayısıyla teknolojik fırsatlar da siyasi fırsatlar kadar önemli ve tartışmalı hale gelmiş; hatta iç içe geçmiştir. Siyasi fırsatlar, bir noktada da teknolojik fırsatlar tarafından koşullandırılmakta ve şartlandırılmaktadır. Bu durum da teknolojileri, siyasal anlamda geleneksel ve yeni aktörlerin çatışma ve inşası için kilit alanlar ve kaynaklar haline getirmektedir.

1.6.3. Yeni Toplumsal Hareketlere İlişkin Farklı Bakış Açıları ve Eleştiriler

Alberto Melucci, YTH teorisinde kültürel ve sembolik yönlere vurgu yapmaktadır. Melucci'ye göre, bu hareketler, sosyal kimliklerin inşasında ve bireylerin anlam arayışlarında önemli bir rol oynamaktadır. Ona göre, kolektif eylem her zaman toplumsal aktörler tarafından inşa edilmektedir. Bu nedenle de somut olarak açıklanması gereken şey, hareketlerin nasıl oluştuğu; yani toplumların kurumlarının kendilerine sunduğu olasılıklar ve kısıtlamalar çerçevesinde bireyleri ve grupları harekete geçirmeyi nasıl başardıklarıdır. Dolayısıyla Melucci'nin düşüncelerinin çıkış noktasını bireylerin, belirli bir sosyal alan veya çevre içerisinde iletişim kurduğu, müzakere ettiği, anlam ürettiği ve kararlar aldığı süreçler oluşturmaktadır. Kolektif aktörler yapılandırılmış bir bağlam içerisinde diğer aktörlerle ilişkiler kurarlar ve bu etkileşimler aracılığıyla anlamlar üretirler. Böylece kolektif kimliği inşa ederler. Toplumsal hareketlerin başlangıç aşamasını oluşturan çatışmalar da, vatandaşlar üzerinde bilgi ve sembolik kodlar üreten ve dağıtan kurumlara uyma konusunda en büyük baskının olduğu karmaşık sistemler alanlarında gelişmektedir. Özellikle de maddi malların üretiminin giderek daha fazla işaretlerin ve toplumsal ilişkilerin üretimine bağlı olduğu sistemlerde bu çatışmaları

yaratan güç ilişkileri daha az görünür olmaktadır (Melucci, 1989: 1-36). Toplumsal hareketlerin yalnızca siyasi ve ekonomik taleplerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bireylerin kendilerini ifade etme ve kolektif kimlik oluşturma çabalarını da içerdiğini savunan Melucci, toplumsal hareketlerin motivasyonlarını ve hedeflerini daha geniş bir perspektiften ele alırken, hareketlerin somut politik etkilerini ve sonuçlarını yeterince incelemediği öne sürülerek eleştirilmektedir (Özen, 2015: 24).[15]

Melucci'ye benzer şekilde Calhoun da, toplumsal hareketlerin kültürel kimlik ve kolektif bilinç oluşturma boyutuna dikkat çekmektedir. Bu hareketler, bireylerin ve grupların kendi kimliklerini tanımlama ve ifade etme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Calhoun'a göre, YTH, modern toplumda marjinalize edilen grupların kimliklerini ve kültürel ifade biçimlerini temsil etmektedir. Hatta toplumsal hareket sahnesinde yeni siyasi aktörlerin belirmesiyle birlikte kimliklerin seçmenler, rakipler, potansiyel müttefikler ve programlarının nesneleri veya mevcut iddiaları üzerindeki etkileri açısından kritik bir öneme sahip olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan 'kimlik' ile 'siyasi çıkar' kavramları birbiriyle sıkı bir ilişkiye sahiptir (Tarrow, 2011: 74; Tilly, 2004: 71). Herbert Kitschelt ise Melucci ve Calhoun'un ağırlık vermediği siyasi yapılara odaklanarak, YTH'nin politik fırsat yapıları ve stratejik seçimler çerçevesinde nasıl şekillendiğini incelemektedir. Kitschelt'e göre, toplumsal hareketlerin başarısı, politik sistemdeki açıklıklara ve hareketlerin bu fırsatları nasıl kullandığına bağlıdır. Kitschelt, YTH'nin, stratejik olarak farklı politik bağlamlarda farklı taktikler geliştirdiğini ve bu bağlamların hareketlerin dinamiklerini nasıl etkilediğini analiz etmektedir. Kitschelt'in modeli özellikle vatandaşlık sonrası toplumsal hareketleri açıklamakta başarılıdır çünkü çeşitli toplumsal konuların ele alınması devletler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Herbert Kitschelt, Fransa ve Batı Almanya'daki nükleer enerjiye karşı hareketlerin neden İsveç ve ABD'dekilerden daha şiddetli olduğunu açıklarken de ülkelerin politik yapılanması arasındaki bu farklara vurgu yapmıştır (Kitschelt, 1986: 66'dan akt. Jasper, 1997; Rootes, 1999: 2).

Anthony Giddens, modernite ve geç modernite kavramları çerçevesinde toplumsal hareketleri ele almaktadır. Giddens, risk toplumu ve yaşam politikası kavramlarıyla, bireylerin

[15] Melucci'ye getirilen benzer eleştiriler Touraine de getirilmiştir. Touraine'in de toplumsal hareketler anlayışı, toplumsal hareketlerin yapısal koşullardan bağımsız olarak değerlendirildiği; bazen ekonomik ve politik faktörlerin göz ardı edildiği eleştirilerine maruz kalmıştır (Özen, 2015: 24).

modern toplumda karşılaştıkları belirsizlikler ve risklere karşı toplumsal hareketlerin nasıl bir tepki olarak ortaya çıktığını tartışmaktadır. Giddens, YTH'nin, bireylerin yaşam politikaları etrafında örgütlendiğini ve geleneksel politik yapıların ötesinde, kişisel ve çevresel sorunlarla ilgilendiğini belirtmektedir. Fakat 'yapının ikiliği' kavramına uygun olarak, yapılar hem toplumsal eylemi kısıtlayabilir hem de kolektif eylem için kurucu bir temel sağlayabilir. Bu açıdan Giddens, yerel ve küresel ortamların karşılıklı etkileşimlerinin dinamik hale gelmesiyle hayat tarzı seçimlerinden doğan varoluşsal sorunların ve sonuçlarının daha çıplak bir şekilde kendini gösterdiği geç modern çağda siyasal katılımların arttığını vurgulamaktadır. Toplumsal hareketlerin siyasal etkinlik alanlarındaki yapısal dönüşümlerin habercisi olup olmadığının tartışmalı olduğunu belirten Giddens yine de "yaşam politikası" olarak ifade ettiği birbirinden farklı olan bu hareketlerin ortak paydasının, modernitenin temel ön-kabullerini ve düzenleyici ilkelerini sorgulamak olduğunu da belirtmektedir (Galip, 2020: 104; Giddens, 2010: 20-21, 253-282). Giddens'ın bu yapısalcı perspektifini destekleyecek şekilde Tilly, toplumsal hareketlerin tarihini, "siyasal yapılardaki karakteristik sorunun akut bir versiyonu" (Tilly, 2004: 9) olarak analiz etmektedir. Bu doğrultuda Tilly de, toplumsal hareketlerin, siyasi fırsat yapıları ve kaynak mobilizasyonu gibi faktörlerle şekillendiğini savunmaktadır. Tilly, demokratikleşmeyi teşvik eden dört sürecin aynı zamanda toplumsal hareketlerin oluşumunu da teşvik ettiğini, bu düşüncelerini temellendiren bir örnek olarak vermektedir:

> "Demokratikleşme ile toplumsal hareketler arasındaki kapsamlı tarihsel örtüşmenin bir kısmı, benzer süreçlerin her ikisini de desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Demokratikleşmeyi teşvik eden dört ana süreci hatırlayın: 1) kamu politikalarına katılmaya hazır insan sayısının ve/veya bu insanlar arasındaki bağlantıların artması; 2) bu insanlar arasındaki kaynakların ve bağlantıların eşitlenmesi; 3) kamu politikalarının mevcut toplumsal eşitsizliklerden yalıtılması; ve 4) kişilerarası güven ağlarının kamu politikalarına entegrasyonu. Bunların hiçbiri kendi başına demokratikleşme niteliği taşımaz; bunların hiçbiri doğrudan düzenli kategorik ilişkiler, genişlik, eşitlik, bağlayıcı istişare veya kamu politikası kapsamında koruma gerektirmez. Ama hepsi aynı zamanda toplumsal hareketlerin oluşumunu da teşvik ediyor." (Tilly, 2004: 136)

Xavier Lafrance, YTH ve sınıf temelli hareketler arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Lafrance'a göre, YTH, sınıf mücadelelerinin bir parçası olarak değerlendirilmeli ve bu hareketlerin kapitalist toplumun yapısal çelişkileriyle bağlantısı mercek altına alınmalıdır.

Fakat Lafrance, YTH'nin, Marksist sınıf temelli analizlerin ötesinde, daha geniş bir sosyal adalet perspektifi sunabileceğini savunmaktadır. Bu açıdan sınıfsal yapıyı Marksist bir perspektiften ziyade, yeni toplumsal hareketler teorisi çerçevesinde post-materyalist değerlerle ve kimlik politikalarıyla ilişkilendirmektedir (Lafrance, 2019: 92-95, 140-174). Toplumsal hareketlerin sınıfsal yapısını ve toplumsal eşitsizliklerle olan ilişkisini inceleyen Parkin ise, toplumsal hareketlerin sınıfsal mücadeleler çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ve bu hareketlerin, sosyal adalet ve eşitlik talepleriyle bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Ona göre, toplumsal hareketler, toplumsal eşitsizliklere karşı mücadele eden sınıf temelli hareketlerdir. Parkin, sınıfsal yapıların ve ekonomik eşitsizliklerin, toplumsal hareketlerin temel motivasyon kaynakları olduğu hipotezine dayanarak, Lafrance'in aksine, YTH'nin, sınıf temelli analizlerle birleştiğinde daha kapsamlı bir toplumsal değişim teorisi sunabileceğini belirtmektedir. Yani Parkin, Marksist bir çerçevede çalışarak kapitalist sistemin eleştirisine yoğunlaşmaktadır. Ancak, Parkin'in yaklaşımı da, YTH'nin kültürel ve kimlik temelli dinamiklerini yeterince vurgulamadığı için eleştirilmektedir (Barbalet, 1982: 487-495).

Claus Offe, yeni toplumsal hareketlerin geleneksel sınıf temelli hareketlerden farklılaştığını savunmakta ve bu hareketlerin post-endüstriyel toplumlarda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla Offe'ye göre, modern refah devletinin sınırlamalarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkan bu YTH, çevre, barış, insan hakları ve cinsiyet eşitliği gibi post-materyalist değerler etrafında şekillenmektedir. Offe, bu hareketlerin, devlet ve piyasa yapılarına karşı özerk alanlar yaratma çabasında olduğunu belirtmektedir (Offe, 1985: 832-868). Offe'nin yaklaşımını tamamlayıcı bir açıdan Nelson Pichardo da, yeni toplumsal hareketler teorisinin kimlik, kültür ve yaşam tarzı konularına odaklanması bakımından, geleneksel toplumsal hareketler teorilerinden farklılaştığını ifade etmektedir. Pichardo'ya göre, YTH, postmodern toplumda bireylerin kimlik arayışlarına ve kültürel ifade biçimlerine dayanmaktadır. Bu hareketler, daha önce göz ardı edilen veya marjinalize edilen grupların seslerini duyurmasını sağlamaktadır. (Pichardo, 1997: 411-447). Benzer bir perspektiften Zygmunt Bauman da, akışkan modernite kavramı çerçevesinde, toplumsal hareketlerin esnek ve değişken yapısını incelemektedir. Bauman, küreselleşme ve bireyselleşmenin, toplumsal hareketlerin dinamiklerini ve stratejilerini nasıl etkilediğini tartışmaktadır. Bauman, akışkan modern toplumda, toplumsal hareketlerin daha geçici ve esnek yapılar oluşturduğunu ve bu hareketlerin, bireylerin sürekli değişen kimlik arayışlarına yanıt verdiğini belirtmektedir (Bauman, 2006: 140-167, 171-205). Bu yaklaşımlara getirilen eleştiriler ağırlıklı olarak, yeni

toplumsal hareketlerde 'yeni' olanın belirsiz bırakılması ve kurumsal yapılardan kopuk ele alınması dolayısıyla toplumsal hareketlerin uzun vadeli etkilerini ve yapılarını bütünsel açıdan ele almadıkları üzerinedir (Cevizoğlu, 2021: 1370).

1.6.4. Dijital Aktivizm

Dijital iletişim teknolojileri, toplumsal hareketlerin dinamiklerini ve eylemlilik biçimlerini önemli ölçüde etkileyen bir faktördür. Bazı olumlamacı yaklaşımlar, bu teknolojileri devrimci bir araç olarak görerek ideal demokrasiye ulaşmanın yolunu açabilecek potansiyel araçlar olarak değerlendirirken (bkz. Shirky, 2008: 186), diğer taraftan bazı eleştirel bakış açıları, bu teknolojilerin sadece bireylerin tatminini sağlayan ve gerçek toplumsal mücadele biçimlerine katkıda bulunmayan araçlar olduğunu iddia etmektedir (bkz. Morozov, 2009). Ancak, toplumsal hareketlerin internetten yararlandığı ve dijital ortamda yeni eylem biçimleri geliştirdiği gerçeği inkar edilemez. Dijital aktivizm, çevrimiçi aktivizm, siber aktivizm[16] gibi tanımlamalarla literatürde yer bulan bu eylemlilik biçimleri, toplumsal hareketlerin dijital ortamı etkin bir şekilde kullanmasını ve yeni dijital eylem biçimlerini ortaya koymasını ifade etmektedir. Ancak, dijital iletişim teknolojilerinin ticari meta olması, denetlenebilir olması ve kişisel mahremiyetin ihlal edilmesi gibi sınırlamaları da bulunmaktadır. Bu durum, özgürlük alanını hem bireyler hem de toplumsal hareketler için kısıtlayabilmektedir. Bununla birlikte, dijital hakların gelişmesiyle, internetin sınırlamaları aşma ve toplumsal hareketlere destek olma potansiyeli de artmaktadır. Hacktivizm gibi eylem biçimleri ise, bu sınırlamaları aşma çabası gösterirken, toplumsal hareketlere doğrudan destek sağlamaktadır (Boschele Aydoğan & Öztürk Çetin, 2017: 432-438, 448). Hacker gruplarının devletler, şirketler veya diğer kurumlar üzerinde baskı kurmak için gerçekleştirdiği dijital saldırıları da kapsayan siber aktivizm kavramı internet ve dijital teknolojiler aracılığıyla yapılan

[16] Bu terimler internet ve dijital teknolojiler aracılığıyla gerçekleştirilen aktivizmi ifade etmekle birlikte, aralarında anlamsal açıdan farklılıklar vardır. Dijital aktivizm, daha geniş bir kavram olup, internet ve dijital teknolojilerin sunduğu çeşitli platformları ve araçları kullanarak yapılan her türden aktivizmi kapsamaktadır. Sosyal medya kampanyaları, e-posta zincirleri, bloglar, çevrimiçi imza kampanyaları ve dijital medya üzerinden yürütülen farkındalık yaratma faaliyetleri dijital aktivizmin kapsamına girmektedir. Siber aktivizm ise, dijital aktivizmin bir alt kümesi olarak, daha spesifik, internet ve bilgisayar teknolojilerini kullanarak yapılan aktivizmi ifade etmektedir. Siber aktivizm, hacktivism (hacker aktivizmi), siber protesto, siber savaş gibi faaliyetleri içermektedir. Bu tür aktivizm, genellikle devletler, şirketler veya diğer kurumlara karşı dijital saldırılar, web sitelerinin hacklenmesi, veritabanlarının sızdırılması gibi eylemleri kapsamaktadır. Siber aktivizm, doğrudan dijital araçlarla gerçekleştirilen daha agresif ve teknik bilgi gerektiren eylemleri içermektedir.

aktivizmi ifade etmekte ve bu açıdan dijital aktivizm kavramı ile örtüşmektedir (Milan, 2013: 179).

Dolayısıyla çevrimiçi iletişimin siyasal açıdan fonksiyonlarından birini kitleleri harekete geçirme kapasitesi oluşturmaktadır. Bu durum her ne kadar iptal kültürü gibi galeyana getiren kitle psikolojisini körüklese de (Bulur, 2023: 247-251) çevrimiçi iletişim araçları, gönderici ve alıcı arasındaki geleneksel ikilikleri aşarak siyasal temsil kavramını ve doğasını dönüştürmekte; siyasi katılımın yeni formlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, mobilizasyon teorileri tarafından desteklenmektedir ve çevrimiçi iletişimin yeni siyasi aktivizm biçimlerini teşvik ettiğini ve cesaretlendirdiğini öne sürülmektedir (Meriç, 2017: 32). Özellikle Arap Baharı, İşgal Et (Occupy) Hareketleri ve Gezi Parkı gibi toplumsal hareketlerde çevrimiçi iletişim olanaklarının kullanımı, çevrimiçi iletişimin siyasal katılımın çeşitli biçimlerine kapı araladığını göstermektedir (Castells, 2015). Çevrimiçi kampanyalar, imza toplama girişimleri veya sosyal medya üzerinden organize edilen faaliyetlerin her biri siyasal katılım olarak vatandaşların sosyal hayatın farklı alanlarındaki karar verme süreçlerini etkileme fırsatı anlamına da gelmektedir. Gerboudo, dijital aktivizm şemsiyesi altında değerlendirilebilecek bu faaliyetlerin sadece teknik bir fenomen olmadığını vurgulamış, kültürel ve politik boyutunun da ele alınması gerektiğini savunmuştur. Gerboudo'ya göre teknolojinin, sosyal hareketlerin eylem mantığını belirleyen bağımsız bir değişken olarak ele alınması tekno-belirlenimci bir ön yargıdır. Teknolojinin, siyasi ve kültürel süreçler üzerinde etkili olduğunu kabul etmekle birlikte, bu etkinin tek başına teknolojiye indirgenemeyeceğini vurgulamaktadır. Politik ve ideolojik değişimler de teknolojinin algılanışını ve kullanımını şekillendirmektedir ki zaten aktivizmin, iletmeye çalıştığı fikirler, imgeler ve kültürel içerikler tarafından yönlendirildiğini ve teknolojinin sadece bir araç olduğunu ifade etmektedir (Gerbaudo, 2020: 86-98).

Dijital aktivizm, geleneksel protesto yöntemlerini tamamlayıcı nitelikte olup, hız, erişim ve maliyet açısından büyük avantajlar sunmaktadır. Sosyal medya platformları, bilgi akışını hızlandırarak, protesto ve direniş hareketlerinin daha organize ve etkili olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu platformlar, bilgi ve deneyim paylaşımı için kritik bir rol oynamakta ve hareketlerin uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmesine yardımcı olmaktadır. Ancak, bu dijital araçların da kendi sınırları ve riskleri bulunmaktadır. Örneğin, devletlerin bu platformları izleyebilmesi ve dijital gözetim uygulamaları, aktivist hareketlerin güvenliği açısından tehdit oluşturabilmektedir (Milan & Gutierrez, 2018: 95). Öte yandan, Gerbaudo'nun bakış açısıyla

düşünüldüğünde, ticari iletişim ve gözetleme için kullanılan bu ağlar tabandan gelen muhalefeti güçlendirmek için de yeniden tahsis edilebilmektedir. Çünkü ağlar metaların yanı sıra mücadele ve karşı koymaya yönelik bir kültürü de dolaşıma sokmaktadır (Jordan & Taylor, 2004: 83). Dijital aktivizme dair diğer bir kısıtlılık ve risk ise aktivizme dair ritüellerin kültürel dönüşüme uğramasıyla ilgilidir. Dijital araçların sağladığı iletişim imkanları slaktivizm (slacktivism) veya kliktivizm (clicktivism) gibi dijital siyasal katılım biçimlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bireyde anlamlı bir etkiye sahip olduğu yanılsamasını yaratan bu katılım biçimlerini Morozov "sıfır siyasi veya sosyal etkiye sahip olan iyi hissetme aktivizmi" (Morozov, 2009) olarak özetlemektedir.

Aracılı iletişim ve kamusal alanlardaki fiziksel toplantıların kesişimiyle çağdaş protesto deneyimini, popüler hareketler bağlamında inceleyen; hareketlerin ortaya çıkışını karakterize eden çevrimiçi iletişim ile sahadaki örgütlenme arasındaki etkileşimi analiz ettiği "Tweetler ve Sokaklar (Tweets and The Streets)" (2012) kitabında Gerbaudo, dijital aktivizmin yeni liderlik biçimleri, hiyerarşik iletişim vb. gibi konuları ele almıştır. Ona göre, dijital aktivizm alanında ortaya çıkan yeni liderlik biçimleri, sokak düzeyindeki liderliğin devam eden önemiyle paralellik göstermektedir. Bir hareket sokağa çıktığında etkili bireyler ve gruplar fiziksel olarak 'çok daha büyük bir kalabalığın' içine gömüldüğü için sıradan katılımcıların eylemi şekillendirmesi için daha fazla alan olmaktadır. Fakat, düzenli olarak kolektif eyleme birlik ve yön duygusu kazandırmaya katılan öncü grupların varlığı da odak noktası ve sembolik merkezler olarak eylemlere ilham vermektedir. Dijital aktivistler de benzer bir role sahiptir. Gerbaudo, çağdaş hareketlerin çabaladığı lidersizliği kolaylaştırmak için yaygın olarak kabul edilen sosyal medyanın, tam da yeni liderlik biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlayan araç haline gelmesini 'ironik' olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla internet kullanıcılarından küçük bir azınlığın, büyük çoğunluğun tükettiği içeriği ürettiği bir 'güç yasası dağıtımı' ile belirlemesi, internetin hiyerarşik olmayan iletişim mantığını da geçersiz kılmaktadır (Gerbaudo, 2012: 142-143).

Dijital aktivizm, internet ve dijital teknolojiler aracılığıyla yürütülen toplumsal hareketler ve kampanyaları ifade etmektedir. Dijital platformlar, geleneksel medya yapılarından farklı olarak, daha yatay bir iletişim modeli sunmaktadır. Ancak, dijital aktivizmin doğasında var olan bu yataylık, tamamen liderlikten yoksun bir yapı anlamına gelmemektedir. Aslında, dijital platformlarda yeni tür hiyerarşik yapılar ve kanaat önderleri ortaya çıkmaktadır.

Takipçi/takip edilme dinamiğine dayanan sosyal medya platformları yeni hiyerarşi biçimlerinin somut bir örneğidir. Bir kullanıcının birini takip etmesi, o kullanıcının takip ettiği kişi tarafından otomatik olarak takip edileceği anlamına gelmemektedir. Ortalama kullanıcılar ile popüler olanlar arasında takipçi sayısı açısından büyük bir fark vardır. Bu nedenle, bu platformlar aslında sosyal ağ ilişkilerinin asimetrisine dayanmaktadır. Asimetrik ilişkiler bir anlamda yeni tür kanaat önderlerinin oluşumunu da teşvik etmektedir. Dolayısıyla Twitter, Instagram gibi takipçi mantığına dayanan platformlarda sosyal ilişkiler organizasyonel açıdan, ne kadar dağınık, dağıtılmış veya ağ bağlantılı olursa olsun pratikte tam anlamıyla bir yatay iletişimle ilerlememektedir (de Sousa & Canavarro, 2018: 202-218). Dolayısıyla dijital aktivizm, ister platformlarda küçük ölçekli, yerel veya bireysel düzeyde olsun[17] ister belirli bir olay, kampanya veya hareket etrafında çevrimiçi bir topluluk oluşturarak bilgi yayılımını ve katılımı artırmaya yönelik olsun[18] fiziki dünyanın kültürel normlarını, örgütsel izlerini de bünyesinde barındırmaktadır.

Dijital ortamda, bir konu üzerine aktivist faaliyetlerde bulunanlar benzer hedefler ve değerler etrafında birleşerek bir "biz" bilinci oluşturmaktadır. Örneğin, çevrimiçi hashtag kampanyaları, grup kimliğini görünür kılarak bireylerin aidiyet hislerini güçlendirmekte ve ortak bir konu için harekete geçmelerini sağlamaktadır. Bu açıdan dijital aktivizmin etkisi, bireylerin yalnızca çevrimiçi etkileşimleriyle sınırlı kalmamakta; bu etkileşimler, çevrimdışı eylemleri de motive edebilmekte ve geniş çapta mobilizasyon yaratabilmektedir. Ancak, dijital ortamların geçici ve hızlı değişen doğası nedeniyle bu grup kimlikleri kırılgan olabilmekte; yoğun bilgi akışı, grubun normatif yapısını bozabilmektedir. Bu da dijital aktivizmin etkisinin sürdürülebilirliğini tartışmaya açmaktadır.

1.7. Politik Eylem Alanının Yeniden Tanımlanması

İnternet sadece sosyal, kültürel ve ekonomik hayata nüfuz etmekle kalmamış aynı zamanda da insanlar ile somut veya dijital nesneler arasında birbirine bağlı bir ilişkiler ağı yaratarak politik hayatı da yeniden anlamlandırmıştır. Yani internet, politikanın hemen hemen

[17] Literatürde mikro-aktivizm olarak kavramsallaştırılmaktadır (Ayres vd., 2022: 9-14).
[18] Hashtag aktivizmi bunun bir türüdür (Shokooh Valle, 2023: 128).

her yönünü etkilemekte ve politikanın bütün süreçlerinde yer almaktadır fakat bunun da ötesinde daha önce hiçbir eşdeğeri olmayan yeni siyaset türlerini ve siyaset aktörlerini ortaya çıkarmıştır. Siyaset aktörleri, "belirli bir toplumda en azından bir ölçüde siyasi güç ve/veya otorite elde etmiş ve belirli bir çatışmayla ilgili kararlar, politikalar ve toplumsal sonuçlar üzerinde önemli etkiye sahip olabilecek faaliyetlerde bulunan bireyler" olarak tanımlanabilir (Wolfsfeld & Sheafer, 2006: 337-339). Günümüzde ise cypherpunk, bot, botnet, trol hesaplar, anonymous'lar, bilgisayar korsanları, influencer'lar ve muhbirler gibi yeni siyaset aktörleri dijital eylemleriyle siyasi hayatı dramatik bir biçimde değiştirmektedir. Çıkış noktası internet olan bu siyaset aktörleri tutarlı ve birleşik varlıklar olarak değil, farklı durum ve ilişkilerden ortaya çıkan çoklu öznelliklerin bir bileşimi olarak ele alınabilir. Çünkü siyaset aktörleri, yalnızca şirketler ve devletler gibi çok sayıda insan ve şeyin dağınık düzenlemelerinden oluşmamaktadır. Aynı zamanda yazılımlar ve cihazlar tarafından dijital yaşamlarının nasıl yapılandırıldığı, düzenlendiği ve organize edildiği de bu aktörlerin toplumsal varlığı için önkoşulu oluşturmaktadır (Isin & Ruppert, 2020: 3-4). Bu durum yalnızca siyaset aktörlerini değil aynı zamanda internet aracılığıyla günlük eylemlerini internetin işleyişi ve kuralları dahilinde gerçekleştiren anonim veya reel kimliğe sahip bütün özneleri de ilgilendirmektedir.

Sosyal platformların, insanların, siyasi meseleler hakkında bilgi edinebilmesine veya bu meselelere katılım sağlayabilmesine nasıl ve ne ölçüde olanak sağladığı, özellikle kaotik ve hareketli geçen seçim dönemleri gibi zamanlarda, ilgi çekici ve irdelenmesi gereken bir konu olmuştur ve olmaktadır. Siyasi adayların kendilerini temsil etmek için interneti nasıl kullandığı, kampanyalarını seçerlerken hedef kitleyi hangi mecrada nasıl hedeflediği ve vatandaşların bu kaynaklara nasıl tepkiler verdikleri gibi süreçlerin yanı sıra, vatandaşların siyasi meseleler hakkında kendi aralarında nasıl etkileşim kurduğu veya örgütlendiği de araştırmaların sıkça odaklandığı bir konudur. Bu araştırmalar toplumsal topolojinin yanı sıra araştırmaların zeminini oluşturan sosyal platformların yapısını da göz önünde bulundurmaktadırlar. Çünkü internet tabanlı çeşitli sosyal platformlar farklı davranış türlerini teşvik eden, belirli davranışlardan caydıran veya bu davranışlara engel teşkil eden farklı konseptlere sahiptir. Bu açıdan, yani internetin siyasal etkileri konusunda ise temelde birbiriyle çatışan veya ayrışan müzakereler vardır (bkz. Kallis, 2013; Kellner, 2021; Sennett, 2010; Sunstein, 2007; Yarchi vd., 2021). Fakat, hem internetin siyasi kutuplaşmaya ve aşırılığa yol açacağını öne süren görüşler hem de internetin farklı siyasal düşünceleri birbirine yakınlaştıracağını savunan görüşler aynı zamanda internetin meşru veya gayri meşru kullanımlarını da tanımlamakta; internetin siyasal

süreçlerdeki rolüne dair çeşitli bakış açıları sunmaktadır. İnternetin siyasal kullanımına ilişkin bütün bu görüşler kamusal alan, dijital vatandaşlık, toplumsal hareketler gibi birçok bağlantılı konuyu da kapsayan geniş bir tartışma alanı sağlamaktadır.

Bu tartışma alanlarına örnek vermek gerekirse, Sunstein, internetin; benzer düşünen insanların birbirlerini bulmaya teşvik ettiğini ve bu insanların içe dönük ve aşırı hale gelmeleri için birbirlerinin inançlarını güçlendireceklerini iddia etmiştir. Sunstein'e göre siyasi meseleleri, benzer görüşteki diğerleriyle tartışan insanlar eskisinden daha aşırı pozisyonlar almakta ve bu da farklı görüşlerdeki insanlarla aralarındaki teması azaltarak siyasi kutuplaşmayı artırmaktadır (Sunstein, 2007: 55-96). Sosyal medyanın, ağa bağlı kamusal alanı nasıl şekillendirdiğinin ve farklı siyasi yönelimlere sahip topluluklar arasındaki iletişimi nasıl etkilediğinin Twitter üzerinden araştırıldığı çalışmada ise, temasın azalmasının aksine, farklı ideolojik görüşlere sahip kişilerin yüksek oranda etkileşime girdikleri bulgulanmıştır. Retweet, mention ya da hashtagler aracılığıyla her iki taraf da karşıt tarafın içeriğine maruz kalmakta; ancak karşıt görüşler arasındaki bu etkileşim bilgi alışverişi ya da ikna sürecinden çok kışkırtma amacı taşımaktadır (Conover vd., 2011). Bu araştırmalara karşın, Hargittai ve ark. bloglar üzerine gerçekleştirdikleri araştırmalarında gerçek siyasi müzakerelerin, ortak görüş etrafında bir araya gelmiş ve kümelenmiş gruplar arasında da gerçekleşebildiğini; bu nedenle de kutuplaşmanın her zaman artmadığını bulgulamışlardır. Bu araştırmaya göre, geniş çapta okur kitlesine sahip blog yazarlarının, siyasi görüşlerini paylaşan diğer kişilerle bağlantı kurma olasılığı çok daha yüksek olsa da ideolojik yelpazenin diğer ucundaki kişilere de hitap edebildiği görülmektedir (Hargittai vd., 2007). Çerçeveleme teorisinin, sosyal kimlik ve kendini kategorize etme teorileriyle ilişkilendirdiği bir başka çalışmada ise haber çerçevelerinin parti tanımlama süreci aracılığıyla siyasi kutuplaşmayı nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu araştırmanın bulgularına göre, siyasi çatışmaya odaklı bir haber çerçevesinin, insanların siyasi kimliğinin belirginliğini anlık olarak artıran, algısal ve tutumsal siyasi kutuplaşmaya yol açan bağlamsal/durumsal bir faktör olarak önemli bir rol oynadığını göstermiştir (Kim & Zhou, 2020).

Siyasi olayları yorumlamak ve bunlara yanıt vermek, küresel ölçekte tartışmalara ve konuşmalara katılmak gibi faaliyetler için kamusal alan sunan platformlar yalnızca mekânsal bir imkandan ibaret değildir. Kişilerin, olayların, ideolojilerin ya da şeylerin gerçek konumlarını ortaya çıkaran veya bunları gizleyen; bazı benzerliklerin daha belirgin hale

getirildiğinde katılımcıların daha fazla ortak zeminde buluşmalarını ve başarılı müzakere olasılığını artıran, bazı farklılıkların ön plana çıkartıldığında da ayrışmaları körükleyen ve çatışmaları besleyen çeşitli sosyo-teknik araçlar da sunmaktadır. Örneğin bu araçlardan biri olan hashtag'ler hem kutuplaşmayı güçlendirebilecek dijital bir örgütlenme aracı hem de aşağıdan yukarıya bir bilgi mekanizması aracı olarak işlev görmektedir. Özellikle Twitter'ın önemli teknolojik özelliği olan hashtag'ler ağ bağlantılı bir sosyal hareket sırasında bilgi viralliğini önemli oranda artırmaktadır. Ayrıca hashtag'ler etkin bir şekilde kullanıldığında, toplumsal hareketlerin, görünürlük ve sembolik güç kazanmasına da yardımcı olmaktadır (Wang vd., 2016). 2016 yılında İrlanda'da kürtaj yasası mücadelesinde etkili bir siyasi değişim sağlamak için oluşturulan #knowyourrepealers hashtag kampanyası buna bir örnektir. Her grup veya bireyin farklı siyasi ve ideolojik konumlarına rağmen destek verdiği bu Repeal hareketi, dijital medyanın yeniden üretim kapasitesini, yani eleştirel konuları oluşturma ve eylemleri şekillendirme gücünü ortaya koymuştur (Jarrett, 2019: 112).

Öte yandan insanların konuya ilişkin düşünceleri veya tutumları, konunun kendisini inceledikleri için değil, bilgi işleme sürecinin görünür kıldıkları üzerinden oluşturduklarıyla ön yargılı bir şekilde oluşabilmektedir. Yukarıdaki örnekten devam edersek; hashtag'ler, mücadelelerin odak noktaları olarak hizmet eden ortak isimleri sağlamakta; trend olduklarında ise bu hashtag'ler, ağlar boyunca akan milyonlarca okunmamış, sevilmemiş tweet arasından sıyrılmaktadır. İnsanların bu hashtag'leri kullanmaya ve iletmeye karar vermesi sonucunda bazı hashtag'lerin belirli bir süre için anlamlı ve görünür hale gelmesi başlangıçta demokratik bir unsur olarak işlev görse de o hashtag'ler trend hale geldikten sonra iletişimsel kapitalizmin etkileri altında gerçekleşen bir mücadele biçimi olarak demokratik olmayan ve eşitsizlik yaratan bir siyasi formu da ortaya çıkarabilmektedir (Dean, 2019: 179-182).

Morris Fiorina, "Kültür Savaşı? Kutuplaşmış Amerika Efsanesi (Culture War? The Myth of a Polarized America)" adlı kitabında kutuplaşmanın, ülke bazında olan bir halk kutuplaşması olmadığını; partizan kutuplaşmasının yüksek oranda görünür olması ve temsil edilmesiyle kutuplaşmış bir ülke görünümüne neden olduğunu ifade etmiştir. Fiorina, insanların çoğu konuda benzer duygulara sahip olmasına rağmen, siyasi sistemdeki küçük ama ideolojik olarak gürültülü kesimler tarafından siyasi tercihlerinin kutuplaştırıldığını öne sürmüştür (Fiorina, 2005: ix'den akt. Fine, 2006: 22). Bu noktada araştırmacılar da dahil olmak üzere interneti kullanan bireyler ve topluluklar, temsil ve görünürlük oranı üzerinde önemli bir etkiye

sahip olduğu için interneti hem insanları gruplar halinde birleştiren hem de bu grupları birbirlerine karşı kutuplaştıran bir araç olarak görebilmektedirler. Dolayısıyla yukarıda örnek verilen araştırmalar gibi, uzun bir süredir devam eden çevrimiçi ile çevrimdışı insan iletişimi arasındaki kutuplaşma araştırmaları, internet destekli teknolojilerin ve dijital medyanın sağladığı olanaklarla birlikte devam eden veya yeni başlayan sosyolojik sorunların da altını çizmekte; daha büyük siyasi, kültürel, ekonomik ve etik araştırma sorularını keşfetmeye teşvik etmektedir (Bastos, 2020: 30).

1.7.1. Latour'un Aktör-Ağ Teorisi ve Politik Eylem

Teknolojiler yalnızca politik fikir ve görüşlerin iletilmesini sağlamazlar. Düşünceye de şekil verirler. Farklı iletişim araçları kimlerin nasıl iletişim kuracağı, nasıl örgütleneceği, hangi şekilde bilgileneceği veya vakit geçireceği konusunda farklı ortamlar yaratmaktadır. İnternet ağları üzerinden iletilebilen, makineler tarafından okunabilir formatlarda kodlanmış herhangi bir medyayı tanımlamak için kullanılan dijital medya ise bu anlamda toplum ve kültür üzerinde önemli bir etkiye sahip olmasının yanı sıra birtakım toplumsal değerleri, yapıları ve düşünme biçimlerini kökten değiştirmiş ve değiştirmeye devam etmektedir. İletişim kurma ve etkileşime girme biçimlerine teknik ögelerin dahil olması, teknik bir söylem yaratmış ve toplumsal bilincin şekillenmesi sürecine teknik bir boyut eklenmiştir. Bu da modern toplum teorilerinin yeniden ele alınması ve tekrar düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Modern toplum teorilerinde, cansız toplumsal fenomenler, insan ve insana ait olan olgulardan ayrı olarak birer ‘şey’ olarak kabul edilmektedir. İnsan dışı diğer toplumsal fenomenler yalnızca birer veridir ve bu da doğa biliminin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Toplumsal ilişkiler ise a priori, yani deneyim öncesidir ve bu nedenle de verili olarak kabul edilmekte; diğer fenomenlerden ayrı tutulması gerekmektedir. Siyaset, egemenlik, demokrasi gibi kavramlara veya çeşitli ideoloji ve fikirlere doğrudan doğruya erişilemeyeceği için ancak onları ifade edebilecek insanal fenomenler aracılığıyla incelenebilirler. Aynı şekilde, diğer toplumsal olguların da asıl doğası bu yolla keşfedilebilir. Dolayısıyla modern toplum teorilerine göre, bu tarz fenomenler bilinçli öznelerden ayrı tutularak dışsal şeyler olarak incelenmelidirler (Durkheim, 2004: 91-92). Günümüzde ise toplumu oluşturan organik ve inorganik fenomenleri kesin çizgilerle ayıran bu katı kurallar aşınmaya başlamıştır. Hatta Durkheim’ın sosyolojiye

özerk bir alan kazandırmak için toplumu oluşturan diğer cansız yapıtaşlarını, toplumdan ayrı tutması da eleştirilerin hedefi olmuştur. Durkheim'in toplumsal olgulara, toplumdan bağımsız bir statü atfetmesi; toplumsal olgulara ancak zihnin süreci tamamlanmış ve dışsallaşmış bir ürünü, bir yorumu olarak bakması – her ne kadar toplumsal olguları, insanların üzerinde bir yaptırım gücü olan yapılar olarak kavrasa da (Ritzer, 2013: 16) - bu olguları toplumsal açıdan tek yönlü bir neden-sonuç ilişkisi olarak değerlendirmesine neden olmaktadır (Sağlık, 2019: 457-465).

Modernitenin doğa-toplum yani özne-nesne düalizmi üzerine kurulu felsefesi, insan olmayanı insandan arındırmış; insan olmayanı yalnızca insan-insan etkileşiminin bir aracısı haline getirmiştir. Modern toplum teorilerine göre, nesne-özne karşıtlığını yaratan da aracıların yayılım biçimidir. Oysa Latour, doğa ve toplumun iki ayrı kutup olarak düşünülemeyeceğini ve bu ikisinin birbirine indirgenemeyeceğini söyler. Doğa ve toplum kolektif üretimde ontolojik olarak aynı zemini paylaşmaktadır. Yani yalnızca insanın aktif bir özne, doğanın pasif bir nesne olarak kabul edildiği paradigma, ağ içerisindeki canlı veya cansız her fenomenin bir aktör olarak hareket ettiği ve birbirinin itici gücü olduğu melez yapıdan bahseden aktör-ağ teorisine göre, gerçekliğin çarpıtılmış bir görüntüsünden öteye gidememektedir (Latour, 2008: 53-59, 166). Bruno Latour 1970'lerde insan eyleminin asla tek başına gerçekleşmediğini ve süreçlerin insanların makineler, metinler, elektronik cihazlar ve diğer birçok unsurla birlikte inşa edildiğini öne sürerek Aktör-Ağ Teorisi'nin temellerini atmaktadır.[19] O'na göre, tüm faaliyetler insan ve insan olmayanlardan oluşan heterojen bir aktörler ağından kaynaklanmaktadır (Bussular vd., 2020: 177-178).

Aktör-Ağ Teorisi (AAT), insanmerkezciliği yerinden ederek insanlar ve insan olmayanların dinamik birleşimlerini dikkate alan bir araştırma yaklaşımıdır. Dünya, eylemde bulunan veya bir fark yaratan herhangi bir varlık olan "aktantlardan" (hem insan hem de insan olmayan) oluşmaktadır ve bunlara "ontolojik simetri" ile yaklaşılmaktadır; yani insanlar doğası gereği ayrıcalıklı değildir. AAT'deki "ağlar", önceden var olan yapılar olarak değil, heterojen aktantlar arasındaki ilişkilerin ve etkileşimlerin ortaya çıkan etkileri olarak tanımlanmaktadır. Bu aktantlar birbirine indirgenemezler. Bu teoriye göre varlıklar ise, birleşim etkisinden başka

[19] Aktör-ağ teorisinin ilk gelişimi ve uygulaması bilim sosyolojisi ile ilgili olup, Bruno Latour'un yanı sıra Michel Callon da bu teorinin gelişmesinde öncülük eden diğer bir yazardır. (Walsham, 1997: 466).

bir şey değildir; eylemlerinin ve ilişkilerinin ötesinde içsel bir özleri yoktur (Fregonese & Brand, 2009: 22; Latour, 1999: 18-29). AAT; teknoloji, YZ, algoritmalar gibi insan olmayan aktörlerin pasif araçlar değil, sosyal ve teknik sistemleri şekillendiren aktif katılımcılar olduğunu vurgulamaktadır. Teknoloji, failliğe sahip maddi bir güç olarak görülmektedir. İnsan olmayan aktörler, eylemleri onaylayabilir, izin verebilir, engelleyebilir veya dönüştürebilir, böylece sonuçları etkileyebilir ve sosyal bağlantıları yeniden şekillendirebilir (Müller & Richmond, 2023: 8-9). Dolayısıyla, faillik, aktantlar arasındaki ilişkilerden doğmaktadır.

Teknolojinin sosyolojik perspektifle değerlendirildiği durumlarda sıklıkla referans verilen Aktör-Ağ Teorisi, esas olarak, toplumsal değişimin temel dinamiğinin yalnızca insan olmadığını; beşeri olmayan, doğada bir işlevi bulunan çeşitli nesnelerin de toplumsal yapının bir parçası olduğu tezini savunmaktadır. Latour'un *"toplumu ve bilimi felç eden prangalar bir kez kırıldığında, bu en eski nesne-özne hakkında yeniden düşünmeye başlayabiliriz."* (Latour, 1993: 149) sözünde bahsi geçen özne-nesne hakkında bizi yeniden düşünmeye sevk eden kırılmanın ise çağdaş imgelemi ele geçiren internet olduğunu söylemek, günümüzde toplumsallaşmanın teknolojiyle ilişkisini düşündüğümüzde yanlış bir ifade olmayacaktır. Sesi, görüntüyü ve metni birleştiren internet, önce doğal bilişsel yetilere dayanılarak geliştirilen "hiper-metin", daha sonrasında da "semantik web" yazılımlarıyla sayısız kaynaklar arasında bağlantı sağlayarak ortak bir dil kurmuştur. Böylece internet yeni bazı toplumsal pratikler üretmesinin yanı sıra, eskiden beri süregelen toplumsal pratiklere teknik aracılar eklemiş; dolayısıyla insan dışı faktörleri de toplumsallaşma sürecinin bir parçası haline getirmiştir (Galloway, 2006: 194; Maigret, 2014: 328-329).

Özetle, klasik toplumsal teori toplumsal ilişkileri, maddi (bürokrasi, hukuk vb.) veya maddi olmayan (kültür, inanç vb.) toplumsal olgulardan bağımsız olarak açıklamaya çalışmıştır. Cansız nesnelerin, toplumsal bir aktör olarak değerlendirilebileceği fikrine ise radikal bir düşünce olarak bakılmıştır. Fakat teknolojinin, özellikle de dijital teknolojinin gelişmesiyle birlikte teknolojiye yalnızca bir olgu olarak değil aynı zamanda da toplumsal bir aktör olarak da rol atfedilmeye başlanmıştır (Adaş & Erbay, 2021: 99). Endüstri 4.0. ve hatta endüstri 5.0. toplumlarının ön plana çıkmaya başladığı günümüzde toplumsal olguların, toplum üzerindeki etkisinin tam olarak ortaya koyulabilmesi, canlı ve cansız toplumsal fenomenlerin karşılıklı dinamik bir etkileşim sürecinin ön kabulüne bağlıdır. Toplumsal ilişkilerin, teknik nesnelerin ve sibernetik süreçlerin birarada ele alınması gerektiği fikrine dayanan sosyo-teknik

düşünce, tam da böyle bir perspektif sunmaktadır. Bu düşünce yapısı İngiltere Tavistock Enstitüsü tarafından, kömür madenciliği makineleri üzerinde yapılan bir çalışmanın sonunda, bir çözüm önerisi olarak ortaya koyulmuştur (Trist ve Bamforth, 2000'den akt. Sony & Naik, 2020: 4).[20] Bu düşünceye göre, organizasyonlar bir performans yaratmak için bir araya gelen birbirine bağlı çeşitli alt parçalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, sosyo-teknik perspektifte bağlam, çevre ve koşullar gibi insan dışı etmenlerin de toplumsal çıktılar üzerinde etkili olduğu varsayımı hakimdir.

Teknoloji, dijitalleşme ve yapay zeka gibi gelişmelerle günümüzde toplumsal ilişkilerle iç içedir. Bu nedenle internetten bahsederken de bu sosyo-teknik bakış açısının dikkate alınması gerekmektedir. Endüstri 4.0 başlı başına sosyo-teknik bir sistemdir. Endüstri 4.0'ın başarılı ve sürdürülebilir bir şekilde uygulanması da sosyo-teknik sistemlerin ortak optimizasyonuna bağlıdır (Sony & Naik, 2020: 1-5; Kaplan & Kaplan, 2020: 189). Yani herhangi bir teknoloji aracılığıyla yapılan bütün eylemler, o eylemin gerçekleşmesinde rolü olan bütün faktörlerle birlikte düşünülmelidir. Fikirler, kavramlar, görsel eserler ve beşeri sayılmayan diğer birçok faktör birbirine bağlanarak bir ağ oluşturmakta; birbirinin eylemini tetiklemektedir. Dolayısıyla toplum, insan ve insan olmayan aktörlerin işbirliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Aktör-Ağ Teorisi, adından da anlaşılabileceği üzere, ağ içerisindeki aktörlerin ortak katkısına, inşa faaliyetine odaklanmakta ve toplumu sosyo-teknik açıdan açıklamaya çalışmaktadır. Aktör-ağ kavramı, herhangi bir aktörün hareket etmesi için diğerlerinin de hareket etmesi gerektiği ve görünüşte tek bir aktörün zaten aynı şekilde hareket eden diğer birçok aktörden oluşan bir ağın içerisinde olduğu fikrine dayanmaktadır (Bencherki, 2017: 2). Ağ kelimesi ise, *"her bilgi parçasına, deformasyon olmadan, anında, aracısız erişim"* anlamına gelmektedir (Latour, 1999: 15).

Katı kurumların karşısına esnek ağları getiren World Wide Web (WWW) dikey katı hiyerarşiğin yatay etkileşimin gücüyle alaşağı edilebileceği bir potansiyel sunmuştur. 1990 yılında Tim Berners-Lee tarafından açık kaynak kodlu program olarak oluşturulan WWW sayesinde dünyanın çeşitli yerlerinden, büyük ölçekte kullanıcılar tarafından oluşturulan,

[20] Bu çalışmada, araştırma konusu olan işyerine yeni makinelerin getirilmesinin, işyerinde bazı davranış sorunlarına neden olduğu ve sosyolojik komplikasyonlara yol açtığı bulgulanmıştır. Bu nedenle, teknolojilerin tasarımı ve uygulanması sırasında davranışsal konuların dikkate alınmasına ihtiyaç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma sosyo-teknik teorinin ortaya çıkmasında öncü niteliğindedir (Sony & Naik, 2020: 4-5).

kontrol edilen, yönlendirilen içerikler, toplumsal değişim noktasında bir özerklik inşası sağlamaktadır. (Castells, 2015: 259) Böylece, bir bağlantı altyapısı olarak kabul edilen ve Berners-Lee'nin "hayatta umudun dünyadaki tüm insanlar arasındaki karşılıklı bağlantılardan geldiği" (Couldry & Mejias, 2019: 21) vizyonunu yansıtan WWW, toplumsal alanı yeniden oluşturmaktadır. Bu bağlantı, daha büyük toplumsal dönüşümlerin yalnızca başlangıç noktasını oluşturan teknolojik bir mihenktaşıdır. Çünkü internet üzerinde gerçekleşen tartışmalarda, kullanılan sloganlarda, anlamlı sözler ve şiirsel ifadelerde, paylaşılan görsellerde vs. düşünme biçimlerini çağrıştıran birçok öge bulunmaktadır. Her ne kadar aktör-ağ teorisindeki ağ kavramıyla internet ağı kastedilmemiş; teorideki ağ "geçiş, aktarım, dönüşüm" anlamıyla kullanılmış olsa da (Latour, 1999: 15) WWW'in sağladığı sosyal ağ uzamı, söylem ve eylem boyutunda bu teorinin günümüzdeki işlerliğini ortaya koymuştur. Çünkü teknolojinin odağa alındığı bir ekosistemde hem sosyal hem de teknik boyutta bir senteze ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplumsal olgular, tekniğe gömüldüklerinde bile sadece tekniğe indirgenemezler; onların kendilerine özgü dinamikleri vardır. Tekniğin, bu dinamikleri etkilediği nokta söylem ve eylem boyutunda, insanları birbirine bağlama görevini üstlenmesidir. Dijital medya da bu noktada erkleri bazen desteklemek bazen de yıkmak suretiyle hem kültürleri biçimlendirmekte hem de kültürlere katılan bir unsur olmaktadır. Anlam üretimine ve dolayısıyla eylemlere de bu şekilde etki etmektedir. Bu nedenledir ki, Maigret, anlam ve eylem üretimi sürecinin bir insan ilişkileri modeli olarak değil de insan ilişkilerinin bir ögesi gibi ele alınması gerektiğini söylemektedir. Çünkü özneler yalnızca bağdaşımlarla anlamlandıramayacakları göstergeleri yorumlayarak kullanmaktadırlar. Bu durumda da söylemin anlamı değil, anlamın söylemi öncelemesi söz konusudur (Maigret, 2014: 42-43, 157-159). İnternetin sunduğu bağlam, bir etkileşim ögesi olarak bir anlamlandırma şeması sunmakta ve bundan dolayı da internet, bir iletişim kanalı olarak yalnızca insanlar arası etkileşimi sağlamamakta, aynı zamanda da sunmuş olduğu uzamsal yapı yoluyla anlam üretimini de şekillendirmektedir. Bu anlamda ağlar *"hem gerçek hem kolektif hem de söylemseldirler."* (Latour, 2008: 13)

Modern toplum teorilerinin nesne ve özneler arasına mesafe koyması; doğayı ve toplumu birbirinden uzaklaştırması sonucunda dil sistemleri, metin felsefeleri ve söylemler, anlamın doğadan konuşmacılara ya da konuşmacılardan doğaya taşınmasında bir taşıyıcı görevi görmenin ötesine geçerek aradaki bu boşluğu işgal etmektedirler. Metinler dil sistemi içerisinde söylemlerin içine yerleşmiş konuşmacılar üretmektedirler. Buradaki temel sıkıntı, doğadan ve

toplumdan kopuk söylemlerin gösterilensiz bir gösteren gibi doğayı da toplumu da temsil etmedeki zorluğudur. (Latour, 2008: 75-76) Oysa Latour'a göre doğa ve toplum birbirinden ayrıştırılamazlar. Canlı veya cansız olsun, tüm aktörler ve eyleyenler bu aradaki bağlantıyı sağlamakta; doğal olanı toplumsala "tercüme" etmektedir. Tercüme doğrudan bir aktarım değil, doğanın yorumlanması sürecidir (Harman, 2009: 15). Ağlar ise bütün kozmozu kaplayacak şekilde doğayı, toplumu ve söylemi; yani bu üç büyük repertuarı da içerir. Bu nedenle de bir temsiliyet çabasına gerek kalmaz. İşte *"sistem kavramından daha esnek, yapı kavramından daha tarihsel, karmaşıklık kavramından daha ampirik olan"* (Latour, 2008: 9) ağların gerçekliği, kolektifliği ve söylemselliği aynı anda içermesinin asıl sebebi de budur.

1.7.2. Aktör-Ağ Teorisi Bağlamında Söylem ve Politika İlişkisi

"Söylem" terimi, çeşitli disiplinleri kapsar ve tanımı, disiplinlere ve araştırmacıların teorik yönelimlerine bağlı olarak önemli ölçüde değişir. Norman Fairclough, R Hodge ve G Kress, Jay Lemke, Michel Foucault ve Sara Mills gibi kuramcılar ise söylemin dinamik bir unsur olarak toplumsal yapılar üzerindeki etkisini analiz etmeye çalışmışlardır. Örneğin, Fairclough'a göre, söylem ile toplumsal pratikler arasında diyalektik bir ilişki vardır. Toplumsal yaşam söylemlerle birlikte dönüşümlü bir yapıya sahiptir. İnsanlar toplumsal bir ağın içerisinde etkileşime girer ve eylemlerde bulunurlar. Fakat bunun yanı sıra hem kendi davranışlarını hem de başkalarınınkini yorumlarlar. Bu yorumlamalar ise sonraki davranışlarının şekillenmesinde belirleyicidir. Her pratik, her zaman söylemi içeren, nispeten istikrarlı bir yapılanma içindeki çeşitli toplumsal öğelerin eklemlenmesidir (Fairclough, 2020: 139-141). Yani toplumsal pratiklerde söylemin rolünü verili kabul edemeyiz, analiz yoluyla kurulmalıdır.

Söylem, bir uygulamada veya bir pratikte diğerinden daha fazla veya daha az önemli ve belirgin olabilir; zaman içinde ise önemi değişebilir. Foucault ise söylemleri iktidar mekanizmalarının bireyi ve haliyle toplumu zapturapt altına almak için kullandıkları bir araç olarak ele almıştır. Foucault için söylemler, güç mücadeleleri için bir alandır ve konu edindiği nesneleri düzenli olarak biçimlendirirler. Yani O'nun için söylemden bağımsız bir özne yoktur, söylemler özneyi belirlerler. Bu nedenle de yaratıcı olan şey özne değil, söylemdir. Söylem hem toplumsal pratiklerin bir yansıma biçimidir ki bu nedenle iktidarı ve bilgiyi aynı anda içerir hem de bu toplumsal pratiklerin bir düzenleyicisidir. Bu nedenle, "…doğru çizgide olmanın tek yolu,

insanın söylemlerinin her birinde yeniden harekete geçirmek zorunda olduğu söylemsel bir 'zaptiye'nin kurallarına uymaktır." (Foucault, 1987: 40). Yani birey, belirli bir söylem içinde özne olarak ilan edilir (Althusser, 2000: 60). Bunun karşılığında da bireye, belirli bir şekilde konuşmak veya herhangi bir eylemde bulunmak için söylemlerle belirli bir konum sunulur. Birey bu konum doğrultusunda uyması ve uygulaması gereken belli kurallara tabidir. Çeşitli kurumlar da bu kuralların bir taşıyıcısı ve pekiştiricisidir. Örneğin her eğitim sistemi, söylemlerin benimsenişini kalıcı hale getirmenin veya değiştirmenin politik bir yoludur (Foucault, 1987: 46).

Söylemler sadece toplumsal varlıklar ile toplumsal ilişkileri yansıtmaz veya temsil etmezler, aynı zamanda da onları inşa ederler. Bu nedenle söylemlerin birbiriyle benzerlik göstermesi yalnızca benzer koşulların sonucunun bir ifadesi olarak açıklanamaz. Söylemlerin toplumsal bellekte temsil edilmeleri de söylemlerin benzerliğini açıklamaktadır. Başkalarının bizden ne beklediğini, söylediğimiz/yaptığımız şeyi nasıl değerlendireceğini öngörmeye imkan sağlayan ortak dünya bilgisine sahibizdir. Bütün bunlar zihinsel modellerimizdir (Van Dijk, 2020: 34-35). Bu açıdan bakıldığında bilimsel bilgi de yaratmış olduğu tekniklerle söylemler oluşturmaktadır (Foucault, 1992: 27).[21] Teknik söylem, kişilerarası etkileşimlerde, mübadeleye dayalı dilin diyalojik kaynaklarının kullanımını en aza indirmektedir. Çünkü gerçeklerin tarafsız bir raporu olduğunu iddia etmektedir. Yalnızca araştırmacıların çıkarımlarını ve yargılarını değil, kendi adlarına konuşan gerçekleri sunmayı da vadetmektedir. Dolayısıyla kendisini, insan failinden ve bağlamlardan bağımsız olarak, evrensel doğru gibi sunmaktadır. Fakat teknik söylemin rasyonelliği de bilimin toplumdaki rolünü ve imajını sürdüren kültürel bir ideoloji tarafından belirlenmiştir (Lemke, 2005: 50). Sonuçta, toplumsal faktörlerin küçük alanlara sıkıştırılması, bu alanlardaki doğal işleyişin yapay çağrışımlarla ve aracılarla kesilmesi sonucunda bilim ve teknolojiye dair düşünceler de bu toplumsal faktörlerin etkisiyle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Böylece teknik determinizme sosyal, kültürel veya ekonomik determinizm de eklenmektedir. O halde bir fikrin nasıl yayıldığını, bir teorinin nasıl kabul gördüğünü veya bir makinenin nasıl çalıştığını açıklamak için bütün bunları, gelişmelerin yalnızca sonucu olarak değil aynı zamanda nedeni olarak da açıklamak gerekmektedir. Latour, bundan dolayı, teknik determinizmi sosyal determinizmden ayrı bir yayılma modeli olarak görmez (Latour, 1987: 141-143). Bu ikisi aynı derecede öneme sahip iç içe geçmiş unsurlardır.

[21] Foucault, bilimsel bilgi ile söylem ilişkisini cezalandırma erkinin uygulanması açısından ele almaktadır.

Mekanik olsun biyolojik olsun, her şeyin toplumsal bir mesaj barınmasına istinaden teknik söylemler de çeşitli bağlamların içerisinden bir avuç bağlantının yapay olarak çıkarılması ve saflaştırılması sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Söylemler, yalnızca saf söylem üretim biçimleri olarak değerlendirilemezler. Tüm söylemler davranış şemalarında, tekniklerde, kurumlarda, pedagojik formlarda, yüz yüze ya da yazılıdan telekonferansa bütün iletim ya da yayın tiplerinde siyasi pratikler olarak ortaya çıkarak somutlaşırlar. Bu nedenle söylemler doğrudan dil anlamına gelmezler veya yalnızca sözel unsurları çağrıştırmazlar. Üretim formlarında, siyasi kurumlarda, toplumsal ilişkilerde, kavramların içlerinin boşaltılıp yeniden doldurulmalarında, bilgilerin tüm dolaşım süreçlerinde siyasi pratikler olarak yer alırlar. Dolayısıyla *"dil tarafından dokunan karmaşık bir pratikler kümesinin öznesine karşılık gelir"*ler (Şahin, 2017: 129). Bu nedenle, söylemin bir tanımı yapılabilirken; bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisi ve işlevi açıklanabilirken söylemin tarihini ortaya koyabilecek bir başlangıç noktası bulmak, sembolik olarak toplumla birlikte inşa edilen bir nosyon olması dolayısıyla, anlamsız bir çabadır. Bu nedenle söylemin tarihi, Arşimet noktası bulma arayışında söylemlerin somut görünümlerini ortaya koyma sürecidir. Genel olarak söylemler yalnızca dilsel bir ifadenin ürünüymüş gibi gözükseler de etki kapsamı bakımından, toplumsal eylemin ve insan etkinliğinin bir yönü olduğu için hiçbir zaman yalnızca dil üzerinden anlam oluşturmazlar. Bu nedenledir ki kullandığımız saf dilbilimsel sözcükler veya tümceler, iletişimin dilsel olmayan başka boyutlarını eklemeksizin, tek başlarına konuşma eylemine olası anlamını veremezler. Dil ile tam olarak bütünleşen hareketlerimiz, jest ve mimiklerimiz ve daha birçok farklı sembolik anlam barındıran öge olmadan söylemin etki alanı tam olarak ortaya koyulamaz (Lemke, 2005: 6).

Güç mücadeleleri için bir alan olan söylem kavramı, yönetenlerin yönetilenler üzerindeki denetimini sürdürmesinin bir yoluyken, aynı zamanda da insanların kendi gerçeklerini keşfedebildiği, farklı bir gerçeklik yaratma çabasının dışa vurulabildiği, toplumsal koşulların öğretilere, kavramlara dönüştüğü bir alandır (Fairclough, 2006: 8-10). Söylemler, fikir birliği oluşturarak pratikleri tetikleyebilirse siyasi eyleme dönüşebilmektedirler. Sans-papiers (evraksızlar) hareketi (Nail, 2020: 283-288), Indignados, Arap Baharı, Zapatista hareketleri (Milan, 2013: 66), buna birer örnektir. Söylemlerin eylemleri tetikleme sürecinde internetin rolü, bireyleri pasif bir şekilde "beğenmekten" veya "takip etmekten" sohbet odalarına veya forumlara aktif olarak katılmaya; hatta onları kendi bloğunu veya çevrimiçi

günlüğünü düzenlemeye ve sürdürmeye kadar değişen derecelerde çevrimiçi katılıma entegre ederken dijital düzlemdeki pek çok faktörü de siyasal bir özne olarak sürece katmasıdır. Siyasi eylem açısından internetin niteliğinin ne olduğu tartışmalı bir konudur. Fakat aktör-ağ teorisi bağlamında internetin, çevrimiçi siyasal katılım formlarında bile sponsorlu reklamlardan bot hesaplara, platformların paylaşım imkanlarından yaratılan bilgi kirliliğine kadar pek çok unsurun bir siyaset aktörü olarak yer aldığı bir katılım formu yarattığından söz edilebilir. İnternet *"...kendi kendine iletişimdir, çünkü mesajın üretimi kendi kendine üretilir, potansiyel alıcıların tanımı kendi kendini yönetir…World Wide Web ve elektronik iletişim ağlarından belirli mesajların veya içeriğin alınması kendi kendine seçilir."* (Castells, 2009: 55). Toplumsallığın tanımı günümüz dijital koşullarında beşeri, söylemsel ve nesnel ögelerin birarada olmasına dayanmaktadır. Siyasal katılım ise bu ögelerin melez ilişkilerinin sonucunda ortaya çıkmaktadır.

1.7.3. Tekno-Kapitalizm Çağında Politik Güç ve Dijital Egemenlik

Bilgi çağı olarak da tanımlanan dijital çağda, sanayi devriminin sanayileşme yoluyla getirdiği geleneksel endüstriden bilgi ve iletişim teknolojisine dayalı yeni ekonomiye hızla geçilmesiyle ekonomik faaliyetlerin büyük oranda ağlara dayalı olması ve emeğin esnekleşmesi ile yeni ekonominin gereksinimleri arasında bir uygunluk olduğu görülmektedir (Castells, 2006: 291-292). Yeni ekonominin gelişmesi için maddi temeli oluşturan teknolojik ilerlemelerin küreselleşmeyi hızlandırması ve derinleştirmesiyle de küresel çapta yeni bir kapitalist yapılanma ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, küreselleşme ve tekno-kapitalizm, modern dünyanın karmaşık ekonomik ve sosyal dinamiklerini anlamak için birbiriyle sıkı bir şekilde ilişkilendirilmiş kavramlardır. Küreselleşme, dünya çapında ekonomik entegrasyonu, iletişim ve kültürel etkileşimi ifade ederken, tekno-kapitalizm ise yeni teknolojilere dayalı bir piyasa ekonomisinin varlığını ifade etmektedir. Teknoloji ile kapitalizm arasındaki ilişki oldukça eskiye dayanmaktadır. Ancak, tekno-kapitalizm, bilginin sermaye olarak öne çıktığı bir dönemi ifade etmektedir. "Yeni ekonomi" olarak adlandırılan bu ekonomi, sermaye birikimi, rekabet, metalaşma, sömürü ve iş döngüsü gibi açılardan eski kapitalizmin önemli özelliklerini sergilese de (Kellner, 2021: 154) geleneksel piyasa kapitalizminin yerini alan tekno-kapitalizmde yaratıcılık ve bilgi önemli hale gelmektedir. Bu yeni dönemde, teknolojik buluşlar ve yeniliklerin piyasaya etkisi artmıştır. Sanayi kapitalizmindeki somut kaynaklar yerine, tekno-

kapitalizmde soyut kaynaklar öne çıkmaktadır. Bu değişimle birlikte, yeni ekonomik faaliyetler tekno-kapitalizmin temsilcileri olarak ortaya çıkmıştır (Aydoğan, 2019: 61).

Gere, günümüzün dijitalleşen dünyasının büyük ölçüde, İkinci Dünya Savaşı dönemlerinin hesaplama ve kriptolojik ihtiyaçları; Soğuk Savaş'ın güvenlik kaygıları; kapitalizmin bilgi ihtiyaçları ve onun soyutlama eğilimi; tarafından şekillendirildiğini öne sürmüştür. Kullanılan çeşitli dijital teknolojiler de bu bağlamlarda geliştirilmiştir. Yani Gere'ye göre bir kişi interneti kullandığında, e-posta gönderdiğinde veya photoshop, grafik veya modelleme gibi dijital uygulamalardan yararlandığında aynı zamanda Soğuk Savaş teknolojilerinden de yararlanıyor anlamına gelmektedir (Gere, 2008: 202-203). Gere'in bu savını güçlendirecek şekilde, özellikle son yıllarda ABD ve Çin arasındaki rekabette teknoloji rekabetinin artan bir merkeziliği olduğuna dair bilim çevreleri ve güvenlik politikası yapan çevreler arasında yükselen bir fikir birliği vardır. Wong, ABD ve Çin arasındaki ticari savaşı, aslında küresel teknolojik liderlik ve dolayısıyla ekonomik üstünlük için mücadele eden iki büyük güç arasındaki kılık değiştirmiş bir 'Teknik Soğuk Savaş' olarak görmektedir (Wong, 2022: 59-60).

Teknoloji odaklı bu ticari savaş, teknolojik araçların somut ticaretinin ötesinde, bu teknolojiler aracılığıyla sosyal yapıların ve faaliyetlerin elektronik olarak işlenmiş bilgi ağları etrafında organize edildiği sisteme sahip olma savaşıdır. Tekno-kapitalizmin ve onun kurumsal aygıtının doğurduğu yeni sektörler kapsam ve erişim açısından küreseldir. Örneğin biyoteknoloji alanında, tarımsal biyoteknoloji şirketleri dünyanın birçok ülkesinde faaliyet göstermekte ve mahsullerin ekolojilerini geri dönüşü olmayan şekillerde etkilemektedir. Biyoinformatik ve genomikle uğraşan şirketler, yeryüzündeki hemen hemen tüm canlıların genetik kodunu çözerek yaşamı ve doğayı geri dönülemez biçimde dönüştürebilecek büyük ölçekli genetik mühendisliğine olanak tanımaktadır. Nanoteknolojide, istihbarat servislerine ve orduya hizmet veren şirketler, akıllı yazılımlar, biyomimetikler ve gelişmiş telekomünikasyon uydularının yardımıyla dünyanın hemen hemen her yerinde yaygın gözetim veya casusluk gerçekleştirmek için minyatür motorlar, kameralar, işlemciler ve vericiler geliştirmektedirler. Bütün bunlar, güç odakları tarafından, her şeyin ötesinde, daha fazla kâr ve güç elde etmeye yönelik kendi çıkarlarına hizmet eden arayışlarını ilerletmek için birer aktör olarak işlev görmektedirler (Suarez-Villa, 2012: 7-10).

Yükselen tekno-kapitalist çağı karakterize eden ağlar ise insan varoluşunun neredeyse her yönüne dahil olarak küreselleşmeyi, kurumsal aygıtları, yeni sektörleri, dijital olguları ve kapsadıkları tüm yeni fenomenleri -daha önceki hiçbir sosyo-ekonomik sistemin asla yapamayacağı şekilde- yeni gerçeklik olarak dayatmaktadır. Ayrıca, yeni çağın simgesi sayılabilecek tüm etkinliklerin temelinde yatan kaynaklar olarak yaratıcılık ve bilgi de sosyal ağların onu yeniden üretme kapasitesine bağlıdır (Suarez-Villa, 2012: 54-69; Kaplan & Kaplan, 2018: 24-26). Bundan dolayı, sosyal ağlar önemli bir araçtır ve başka hiçbir teknik gelişmenin yapamayacağı şekilde kamusal farkındalığı artırma, eğitme, yönlendirme, toplumu harekete geçirme vb. gibi potansiyellere sahiptir. Tekno-kapitalizm çağında sosyal ağın büyüklüğü ve kapsayıcılığı, toplumlar üzerinde sahip olacağı etkiyle doğru orantılıdır. Bu bakımdan tekno-kapitalizm, teknolojik rasyonelliği, toplumsal tahakkümle birleştirme gücüne sahiptir ve bu tahakküm yalnızca bireylerden oluşan gruplara veya haklarından mahrum bırakılmış azınlıklara yönelik değil, tüm topluma yöneliktir. Geçmişin mirası, gelenekler, zihniyetler ve ritüellerin tüm deneyimleri teknoloji aracılığıyla somutlaşırken teknolojik gücü elinde bulundurmak ise küresel çapta sosyo-ekonomik güce sahip olmak anlamına gelmektedir (Suarez-Villa, 2009: 4, 149-162).

Bu bağlamda, dijital teknolojiler, yalnızca bilgi akışını düzenleyen araçlar olmanın ötesine geçerek bireylerin ve toplulukların kendilik algılarını, aidiyet yapılarını ve toplumsal konumlanmalarını şekillendiren ideolojik bir altyapı oluşturmaktadır. Tekno-kapitalist sistemde dijital platformlar, sosyal ilişkileri ve kimlik inşasını algoritmik normlarla yönlendirerek bireyleri yalnızca tüketici olarak değil, aynı zamanda dijital veri varlıkları olarak yeniden tanımlamaktadır. Bu dijital ortamlarda bireyler, benliklerini sunarken ve başkalarıyla ilişki kurarken sosyal kimlik kategorileri aracılığıyla tanımlanmakta ve bu kimlikler hem çevrimiçi etkileşimlerle hem de platformların yapısal kurgularıyla sürekli olarak yeniden inşa edilmektedir. Bu nedenle, bireylerin grup aidiyeti, ötekiyle kurdukları sınırlar ve dijital temsiller üzerinden şekillenen siyasal tutumlarının analizinde Sosyal Kimlik Kuramı temel bir açıklayıcı çerçeve sunmaktadır.

2. SOSYAL KİMLİK KURAMI

2.1. Kimlik Kavramı ve Tarihsel Perspektiften Kimlik

Kimlik köken olarak Latince aynılığı ve sürekliliği içeren "idem"den türetilmiştir. Türkçe'de ise kimlik kavramı, zorunlu bir ait olma durumunu, aynı ve tek olmayı ifade eden "kim" soru kökünden türetilmiştir. Disiplinlerarası bir kavram olan ve tarihsel süreç boyunca birçok farklı tanımı yapılan kimlik kavramı ilk defa 1950'li yıllardaki çalışmalarla kavramsallaştırılmıştır. Kimlik, *"hem bireyin özünde hem de onun kolektif kültürüne yerleşmiş bir süreçle ilgili"* (Erikson, 1950: 22'den akt. Gleason, 1983: 914) olduğu için kavraması zor bir kavramdır. Öznel bir bütünlüğe, tutarlılığa ve sürekliliğe dayanan kimlik çeşitli disiplinlerde farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Bütün bu farklılıklara rağmen bütün tanımların merkezinde bir "özne" olma vurgusu yer almaktadır. Örneğin, psikolojide kimlik, benlik ve kişilik kavramlarıyla birlikte tanımlanır. Çünkü psikolojiye göre kimlik, bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim sonucunda oluşan diğer insanlardan ayırt edici göstergelerdir. Sosyolojide kimlik, toplumsal cinsiyet, sınıfsal aidiyet gibi kategorizasyonları belirlemede kullanılan bir kavramdır ve bireyin sosyal durumunu ifade eder. Felsefe disiplinindeki tanımlamalara bakıldığında ise kimlik; etik, estetik, epistemik, politik gibi bağlamların belirlenimleri sonucunda oluşmuş olan gerçekliklerdir. Bütün bu tanımlar üzerinden kimliğin, öznenin kendisini nasıl hissettiği, nasıl tanımladığı, kendini nereye ait gördüğü gibi sorulara cevap olabilecek bireye özgü niteliklerden oluştuğu sonucuna ulaşılabilir (Aydoğdu, 2004: 117-118).

Kimlik kavramının uzun bir tarihsel geçmişi olmasına rağmen, 20. yüzyıldan itibaren sıklıkla kullanılmaya başlanmış ve kimliğe dair farklı yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Batı düşüncesinde ise kimlik kavramının tanımı üç ana aşamadan geçerek gelişmiştir. İlk olarak Aydınlanma döneminden 19. yüzyıla kadar rasyonel düşünürler tarafından kullanılmış, daha sonra 20. yüzyılda psikologlar tarafından birçok tanım geliştirilmiştir. Yakın tarihte de sosyolojinin odak noktası haline gelmiştir (Kohn ve Roth, 2002: 1). Bu yaklaşımlar temelde öznelci yaklaşım ve nesnelci yaklaşım olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Öznelci yaklaşım, kimliğin yaşam boyunca neredeyse hiç değişmeden sabit kalan, tutarlı bir ben olduğunu savunur. Bu yaklaşım organizmanın içyapısına önem vermekte ve dış çevreden gelen uyarıcıları

göz ardı etmektedir. Bu yaklaşıma göre kimlik, büyük oranda özneden oluşmakta ve kimlik de özne üzerinden şekillenmektedir. Nesnelci yaklaşıma göre ise kimlik, organizmanın iç dinamiklerinin yanı sıra, dış çevresiyle etkileşimleri sonucunda şekillenmektedir. Kimliği anlamlandırmak için, iç dinamik ile dış çevreyi iç içe ve bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir (Aşkın, 2007: 214). Dolayısıyla kimlik, verili olarak sahip olunan özelliklerin yanı sıra, dış çevrenin bireye atfettiği özelliklerle de inşa edilmektedir. Hem bireysel hem de toplumsal bir anlam ifade eden kimlik kavramı, bir toplum içerisinde kazanılmaktadır. 20. yüzyıldan itibaren kimlik kavramıyla ilgilenen birçok düşünürün de kimliğe dair düşüncelerinin özünde, kimliğin temellerindeki birey-toplum ikiliğini çözümlemek vardır.

Locke, Leibniz, Kant ve Kierkegaard gibi rasyonel düşünürler, kimliği esas olarak bilincin bir işlevi, düşünen rasyonel ego tarafından aktif olarak yaratılan kişisel bir yansıma ve öz farkındalık duygusu olarak görmüşlerdir (Kohn ve Roth, 2002: 1). Felsefe çalışmalarında, John Locke'un çalışmalarıyla birlikte felsefede kalıcı zihin-beden sorunuyla ilişkilendirilen kimlik (Gleason, 1983: 911) Mead ve Cooley'in çalışmalarıyla birlikte de sosyal bir boyut kazanmıştır. Mead ve Cooley benliğin, insanların başkalarıyla etkileşimleri yoluyla kim olduklarını bilmeleri açısından sosyal etkileşimin bir ürünü olduğunu düşünmüşlerdir. Kimliği, "kendilik bilinci" olarak tanımlayan Mead, kimliğin bilişsel boyutunun, ötekinin rolünün üstlenilmesiyle ortaya çıkabileceğini savunmaktadır. Yani kendiliğin belirlenmesi hem içsellik hem de diğerleri tarafından oluşturulan dışsallık sonucunda gerçekleşmektedir. Kimlik kavramının, benlik ile daha geniş sosyal yapılar arasındaki bağlantıları kabul eden ilgili teorik çalışmalara atıfta bulunmak için daha yaygın olarak kullanılması ise Stryker'ın formülasyonuyla olmuştur. Stryker için kimlik -sembolik etkileşimcilerin bakış açılarına nazaran- daha istikrarlıdır. Kimlik özerk bir psikolojik varlık değil, insanların toplumdaki rollerinden ortaya çıkan çok yönlü bir sosyal yapıdır. Psikolojik olmaktan ziyade davranışsaldır. Fakat belli noktalarda da mikro-sosyolojik yapılardan ayırt edilebilirdir. Stryker, toplumda işgal edilen rol konumlarının her biri için, rol kimlikleri adı verilen farklı benlik bileşenlerine sahip olunduğunu öne sürmüş ve kimliğin farklı durumlarda çağrılması olasılığını ifade eden kimlik belirginliği kavramsallaştırmasını yapmıştır. Daha açık bir ifadeyle, insanlar gruplar halinde etkileşime girme eğiliminde olduklarından, fikirleri kendileri için önemli olan ne kadar farklı grupla etkileşim halindelerse o kadar çok sayıda farklı benliğe sahip olmaları da muhtemeldir (Aka, 2010: 18-19; Hogg vd., 1995: 256-257). Bu perspektiften bakıldığında kimlik süreçleri bireysel ve kolektif olarak inşa edilmektedir.

Freud, süperegodan gelen talepleri ayıklama, önem sırasına koyma gibi süreçlerin egoda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Egoda gerçekleşen bu süreçler ise kimliğin var kılınma kapasitesini ortaya koymaktadır. Psikanalizin, benliğe yönelttiği yöntemle bireyin kimlik geliştirme sürecini anlamaya sunduğu katkının önemini kabul eden Foucault, öte yandan, psikanalizi, normal ve anormal arasındaki ayrımı pekiştirdiğini öne sürerek toplumsal normları sürdürmesi bakımından da eleştirmektedir (Foucault, 2011a: 165-168; Foucault vd., 2003: 103-105). Foucault için de doğuştan verili bir kimlik yoktur. Kimlik iktidar tarafından inşa edilen ve toplumsal yapıların nesneleştirdiği, yanılsamalardan oluşan öz-bilinçtir. İktidar bunu, bireyselleştirme yoluyla yapmaktadır. Ona göre bireysellik, diğer bir deyişle zorunlu kimlik, iktidarın hem bir sonucu hem de bir aracıdır. Toplumsal yapıların dayattığı mevcut özne konumundan çıkabilmek, yani mevcut kimliğin sınırlarını aşabilmek ise ancak yeni öznellik biçimlerinin yaratılmasıyla mümkün olabilmektedir. Foucault bu öznelliğin kişinin kendisine yönelttiği bir farkındalıkla yaratılabileceğini ifade eder (Foucault, 2011a: 281-283). Yakın dönem bir başka isimden örnek vermek gerekirse, Manuel Castells, kimliği açıklarken kimlik ve rol kavramlarının farkına dikkat çekmiştir. Castells, rol kavramını kimliğin toplumsal yönünü vurgulamak için kullanmaktadır ve rolü, bireyin toplum içerisindeki pozisyonunu tanımlayan kurallar bütünü olarak tanımlamaktadır. Kimlikler ise bireyselleşme sürecinde inşa edilen, bireylerin kendilerine dair oluşturdukları bir anlam kaynağıdır. Kimlikler, anlam kaynağı olması bakımından da rollerden daha güçlüdürler. Yani Castells, kimliklerin anlamı; rollerin ise işlevi örgütlediğini söyleyerek bu iki kavram arasındaki nüansa dikkat çekmiştir. (Castells, 2010b: 6-7) Birçok düşünür ve araştırmacının, kimlik kavramını ya toplumsal yönüyle ya da toplumsallığa işaret eden bir başka kavramla birlikte açıklıyor oluşları kimliğin, bireylerin yalnızca "kim" olduğunu açıklamadığını; aynı zamanda nereden geldiklerini, fikirlerini, tercihlerini, arzularını ve özlemlerini de açıklayan arka planı içerdiğini; ve dolayısıyla da tarihsellikle iç içe geçtiğini de ortaya koymaktadır.

Tarih şimdiki zaman üzerinden değerlendirilmektedir fakat şimdiki zamanı da belirleyen tarihsel akıştır. Tarihin kimlik ile ilişkisi de böyledir. Kratochwil bu ilişkiyi şöyle açıklamıştır (Kratochwil, 2006: 15):

"… geçmişi 'hatırlamak', kişisel ve politik projelerimiz ile geçmişi bugün üzerinden bağlayarak onu eylem ve olaylara önem veren bir çerçeveye oturtmak anlamına gelir. Bu yansımada failler ve toplumlar olarak kimliğimizi kuruyor ve tüm değişimlere rağmen kendimizi 'aynı' olarak anlıyoruz. Bu anlamda 'tarih', basit bir veri deposu ya da örneklerin ya da varsayımsal derslerin bir araya gelmesinden ziyade 'benlik' ile karşılaşmadır."

Dolayısıyla "kimlik" tarihsel akışta hem bir belirleyen hem de bir belirlenen olarak nedensel ve sonuçsal bir role sahiptir. Tarih kimliğin yaratılmasında etkin bir role sahiptir. Kimlik ise tarihin teşkil edilmesinde önemli bir ipucu sunmaktadır (Foucault, 2011b: 250-253). Bu bağlamda, neden kimlik kavramlarının değiştiğini sorgulamak, aynı zamanda toplumun neden değiştiğini sorgulamak anlamına da gelmektedir. Sonuçta kimliği şekillendiren sosyal etkileşim özünde bireyin içinde bulunduğu ortamla da bağlantılıdır. Bu ortamın özellikleri bireyin ve çevresinin var olduğu toplumsal dünyayı şekillendiren kültürün tarihsel durumu tarafından koşullandırılmaktadır. Tarih fenomeninin kimlik anlayışına dahil olması, çocuklar üzerine çalışmalar yapan ve bir psikanalist olan Erikson'ın kimlik terimini ilk kez II. Dünya Savaşı'nın arka planında kullanmasıyla başlamıştır. Adolf Hitler'in yükselişi ve II. Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçekli tarihsel hareketlerin bireyin kimlik gelişimine olan etkisini araştıran Erikson'ın kimlik teorisi, kimliği yalnızca birey temelinde değil, aynı zamanda sosyal grupların ve daha büyük toplulukların bir işlevi olarak tanımlamaya yönelik ilk adımı da temsil etmektedir (Gleason, 1983: 914).

Genellikle küçük gruplardan oluşan modern öncesi toplumlar geleneksel yaşam tarzlarına ve doğayla bütünleşmiş bir yaşam biçimine sahiptir. Bu toplumlarda kimlik daha çok kolektif bir yapıyı temsil etmektedir ve bireyin kimliği, ait olduğu topluluğun kültürel normları, gelenekleri ve ritüelleri üzerinden şekillenmektedir. Bireylerin kendi davranışlarını ve niyetlerini, toplum tarafından belirlenen standartlar ve ilkelere göre değerlendirmeleri beklenmektedir. Yani kimlik topluluğa hizmet etmek, geleneksel rol ve sorumlulukları yerine getirmek ve grup içindeki dengeyi korumak gibi faktörlere dayanmaktadır. Bireyler, genellikle içinde bulunduğu toplumla güçlü bir bağa sahiptirler ve kimliklerini diğer insanlarla, rejimle, kutsal krallarla veya hiyerarşik düzenlerle bütünleşik bir şekilde anlamlandırmaktadırlar. (Arlinghaus, 2015: 1-14; Taylor, 2004: 54-56, 192). Eski toplum yapısı için kimlik, "kolektif bir bütünlük deposu" (Kohn ve Roth, 2002: 2) iken modern dönemde kimlik 'bireysellik',

‘özgürlük’ ve ‘rasyonellik’ kavramları ile birlikte önceki dönemlere veya başka kültürlere karşı farklılık ve üstünlük iddiasında bulunmak için kullanılan merkezi kategorilerden biri haline gelmiştir (Arlinghaus, 2015: 5). Bu kavramlar, insan kimliğini ‘verili’ olmaktan çıkartıp bir göreve dönüştürmek; bireylere de bu görevi yerine getirme ve bunun sonuçları için sorumluluk yüklemesi içermektedir. Bu da hukuki bir özerkliğin kurulduğu toplumsal yapıyla yakından ilişkilidir. Bu yapı kurulduğunda insanlar artık kendi kimliklerinin ‘içine doğmazlar’. Bireyler “toplumsal konumun heteronomik belirleniminin yerine zorlayıcı ve zorunlu kendi kaderini tayin” (Bauman, 2006: 32) hakkına sahip olurlar.

Sanayi devriminin, tarım toplumlarından endüstriyel toplumlara geçişi hızlandırması; bunun sonucunda da köyden şehre göçün artması ve kentlerde farklı sosyal sınıfların, meslek gruplarının ortaya çıkması ile karakterize olan erken modern toplumlarda, geleneksel toplumun ilişkileri ve kurumsal bağları zayıflamış; nüfus, harekete geçirilmiş olma ile izole edilmiş olma deneyimini aynı anda yaşamıştır. Mülklerin kimlik üzerindeki katı belirleyiciliği kırıldıktan sonra bireyler, toplum ile bir araya gelebilecekleri “yeni aidiyet yerleri”ne ihtiyaç duymuşlardır. Miras alınan aidiyet yerleri olarak ‘mülkler’, üretilmiş üyeliğin hedefleri olan ‘sınıflar’ ile yer değiştirmeye başlamıştır. Birincisi bir atıf meselesiyken, ikincisinin üyeliği büyük ölçüde bir başarıyı içermekteydi: Sınıfa bağlı sosyal tiplere ve davranış modellerine uymak, taklit etmek, kalıpları takip etmek, kültürleşmek, normdan sapmamak. Eski dönemin zümrelerinden farklı olarak sınıflar, üyeliğin sürekli olarak yenilenmesi, yeniden onaylanması ve günlük olarak test edilmesine dayanmaktaydı. Fakat sınıflar, mevcut kimliklerin çeşitliliği ve bunları seçme ve benimseme kolaylığı açısından farklılık gösteriyordu. Daha az kaynağa ve dolayısıyla daha az seçeneğe sahip olan insanlar, bireysel zayıflıklarını ‘sayıların gücü’ ile, safları sıklaştırarak ve kolektif eyleme katılarak telafi etmek zorunda kaldılar (Bauman, 2006: 31-33). Bu toplumsal boşluk ve kaos ortamı, ilk kez ortak bir toprak parçasının sakinlerine aynı cumhuriyete ait olma duygusunu aşılayan modern ulus fikriyle dolduruldu. Modern devlette, o dönemde birbirlerine yabancı olan kişilerin “ulus” kimliği altında birleşmesi ise hem erken dönem modern devletin demokratik bir cumhuriyete dönüşmesinde bir katalizör görevi gördü hem de vatandaşların siyasi aktivasyonunu kolaylaştıran kültürel bir bağlam sağladı. Bu açılardan, Habermas’a göre, kolektif kimliğin ilk modern biçimi olan ulus kimliği iki sorunun çözümüne katkı sunmuştur. Birincisi, soyut bir toplumsal bütünleşme biçimi temelinde demokratik bir meşrulaştırma biçimi oluşturmuştur. İkincisi, geleneksel bağlarından çözünmüş toplumun bireyleri, vatandaş

statüsüyle kendilerini aynı bütünün parçaları olarak görmeye başlamışlardır (Habermas, 1996a: 284-286).

Modern öncesi toplumlarda insanlar rejimle, kutsal krallarla veya hiyerarşik düzenlerle özdeşleştirilirken, demokratik çağda özgür aktörler olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Halk iradesi kavramının meşrulaştırma fikrinde önemli bir rol oynamasının nedeni de budur. Bu da modern demokratik devletin genel olarak kabul görmüş ortak amaçlara veya referans noktalarına sahip olduğu, vatandaşlarının özgürlüğünün kalesi ve ifade alanı olma iddiasında bulunabileceği ve özgür bireyler olarak da bu ortak amaçlara veya referans noktalarına bağlılıklarını sürekli olarak göstermek istedikleri bir toplumsal yapının tasavvuruna dayandığını göstermektedir (Taylor, 2004: 192). Hem bireysel kimlik algısında hem de topluma yönelik projelerde bireyler tarafından oluşturulan bir toplumsal dünya anlayışının belirgin hale gelmesi bir yandan kişinin kimliğiyle oynama ve hayatını dramatik bir şekilde değiştirme özgürlüğünü arttırırken, diğer yandan tamamen parçalanmış, kopuk, dış etkenlere maruz kalan bir yaşama da yol açabilmektedir. Bu da toplumdan yalıtılmış ve yalnız bireylerin her zamankinden daha fazla bir gruba, bir ideolojiye, bir kimliğe ait olma ihtiyacını artırabilmektedir. Bu bakımdan Kellner, bu dönemde kimliğin çelişkilerle ve gerilimlerle dolu olduğunu öne sürmektedir. Ona göre, kimlik arayışı çağdaş dönemde her zamankinden daha yoğundur. Kabilesel, ulusal, grup ve diğer kolektif kimlik biçimlerine vurgunun artmasıyla birlikte kimliğin yalnızca bireysel bir başarı olarak üretilmesine karşı bir tür isyan söz konusudur. Dünyanın pek çok yerinde kabileciliğe, ulusal, dini veya etnik kolektif kimliklerin geçmiş biçimlerine bir geri dönüş olmuştur. Bir bireyin kendisini kadın, siyah, feminist veya bunların bir kombinasyonu olarak tanımlaması ve bu tanımlar üzerinden kimlik siyaseti oluşturması, kimlik meselesini çağdaş toplumlarda her zamankinden daha acil ve tartışmalı kılmıştır. Kültürün küreselleşmesine karşı ulusal kimliklerin korunması ve geliştirilmesi yönündeki mücadeleler; modern ulusluluğun zoraki kimliklerine veya eski ulusal kimliklere karşı din, etnik köken ve bölgeye dayalı kimliklerin inşası; tüm kolektif kimliklere karşı bireylerin kendi kişisel kimliklerini inşa etme çabası; bütün bunların hepsi iç içe geçmiştir. Bir kesim, çeşitli toplumsal nedenlerden ötürü ulusal veya diğer kolektif kimliklere kayıtsız kalırken ve kimliklerini kendi yaşam tarzları, görünüşleri ve imajları aracılığıyla inşa etmek isterken; diğer bir kesim ise kimlik politikalarını hararetle benimsemekte ve kimliğini çeşitli gruplara veya topluluklara üyeliği üzerinden inşa etmektedir. Kellner çıkar grubu siyasetini veya grup üyeliği yoluyla kimlik kazanmayı modern bir olgu olarak tanımlarken, bazı

düşünürler kimlik siyasetinin bu biçimini postmodern olarak etiketlemiştir (Kellner, 2003: 257-259).

Bauman, çağdaş dönemdeki kimlik ve aidiyet biçimleriyle geleneksel dönemdekiler arasında, kimlik edinimi sürecinde önemli bir farka dikkat çekmiştir. Modern öncesi dönemde kimlik edinimi süreci büyük oranda 'öteki'nin reddi üzerinden gerçekleşmektedir. Benzer şekilde bir sosyal gruba girmek de bir diğerinden ayrılmayı gerektirebilmektedir. Bir grubun içinde olmak ise diğer grupları yabancı, potansiyel veya aleni düşman olarak görmeye itebilmektedir. Çünkü bu dönemde bir gruba aidiyet veya mensubiyet bireyin yaşantısında baskıcı ve yönlendiricidir; sık ritüellerle biraradalık pekiştirilmektedir. Fakat modern çağla birlikte kimlik edinimi de yaşam boyu süren ve pratik amaçlar noktasında tamamlanamayacak bir süreç haline gelmiştir. Kimliğin akışkan hale gelmesi, birçok aidiyetin her türlü kombinasyonunu mümkün kılmakta; zaman zaman birbiriyle çelişen bu aidiyetlerin biraradalığı ise ait olmanın getirdiği partizan ruhu törpülemektedir. Bauman, günümüzde hiçbir aidiyet türünün bütün benliği meşgul etmediğini ifade etmektedir (Bauman, 2011: 128-129; Bauman, 2000: 50-51, 73-79). Çok sayıda ve çelişkiler barındıran içgüdüsel arzuların biraradalığı, Maigret'e göre, aklın evrensel rehberliğini onayan emperyalist bakış açısının yetkesini çökertmek ister gibidir. *"Kimliklerin yoğunluğu azalır, tarih geçersiz kılınır, son metafizik temel yokluğu gün ışığına çıkar, yalnızca referanssız dalgalanan söylemler kalır."* (Maigret, 2014: 295-296).

Bauman, doğuştan verili kimliğin saygın olduğu toplumdan başarıyla elde edilen kimliğin önem kazandığı topluma geçişle birlikte kimliğin artık kolayca çözülmesi ve çeşitli bağlamlarda farklı kalıplara girmeye uygun hale gelmesi beklenmekte ve tercih edilmektedir. Bir zamanlar, yaşamın bütününe dair bir proje olarak görülen kimlik artık anın bir özelliğine dönüştürülmüştür. Kimlik artık sonsuza dek devam etmesi için inşa edilmemektedir, aksine sürekli olarak bir araya getirilebilmesi ve parçalara ayrılabilmesi gerekmektedir. Birbiriyle çelişkili görünen bu iki sürecin her biri ise eşit öneme sahiptir (Bauman, 2011: 25). Günümüzde bireyler tüketim alışkanlıkları, sahip oldukları ürünler aracılığıyla dahi kimliklerine imaj, tarz ve kültürel anlamlar aktarabilmektedir. Ya da siber uzayda metinler, görseller, videolar üzerinden sundukları kimlik formları onların çoklu kimlikler oluşturmalarına olanak tanımaktadır (Zhou vd., 2019: 198). Bununla birlikte, çevrimiçi olarak mevcut olan tek bilgi bireylerin kendi kişisel sunumları değildir. Başkaları tarafından beğeniler, etiketlemeler veya

hakkında yürütülen tartışmalar da kimlik performansında etkili olmaktadır. Özellikle dijital platformlarda görünür olmanın bu denli önem kazandığı günümüzde hangi çevrimiçi bağlamda etkileşimde bulunulduğu bile kimlik performansını etkilenmektedir. Öte yandan kimliği bu şekilde yönetmek 'benliğin yeni yönlerini keşfetme süreci' olarak da görülebilmektedir (Lindgren, 2017: 101). Kimliğin anlamları, rollerinse işlevleri belirlediğini ifade eden Castells, ağ toplumunda birçok toplumsal aktör için anlamın, zaman ve uzam içinde kendi kendini idame ettiren asal bir kimlik etrafında örgütlendiğini öne sürmektedir. Rollerin etki ettiği işlevlerin faaliyet alanı da siber ağlarda farklı temsil biçimlerine dönüşmektedir. Dolayısıyla ağ toplumunun yükselişi kimlik inşası süreçleri noktasında yeni toplumsal değişim dinamikleri yaratmıştır. Küresel ağlardaki ebedi akış yalnızca yerel ile küresel olanın aynı anda deneyimlenmesini sağlamamış; ayrıca birey ile toplumsalı, güven ilişkisine dayanan yakınlık ile uzaklığı, iktidar baskısı ile özerkliği de zaman-uzamda bir araya getirmiştir. Bu nedenle kimliklerin kim tarafından, nasıl inşa edildiği, hangi sonuçları doğurduğu vb. soruların cevapları aranırken kimliğin tarihsel olarak konumlandırılması gerekmektedir (Castells, 2010b: 7-11).

2.1.1. Kimliğin Türleri

Kimlik, bir kişinin veya grubun kendini nasıl tanımladığı, toplumsal veya siyasal olarak nereye ait olduğu gibi soruların cevaplarını içinde barındırmaktadır. Kimlik, bireysel veya grup bazlı olabildiği gibi farklı durumlarda farklı şekillerde ifade edilebilmekte veya değişebilmektedir. Fakat keskin sınırlarla birbirinden ayrılmış, homojen bir kimlik tanımı açıklaması yoktur. Çünkü, örneğin, kimlikler egemen kurumlardan kaynaklanabilse de ancak toplumsal aktörlerin onları içselleştirmesi ve anlamlarını bu içselleştirme etrafında inşa etmesi durumunda kimlik haline gelmektedir. Bu doğrultuda, bazı öz-tanımlamalar toplumsal rollere denk düşebilmektedir. Kimlikler içerdikleri öz-inşa ve bireyselleşme süreçleri bakımından bu rollerden daha güçlü olsa da kimliğin inşasına dair bilişsel süreçte de toplumsal roller belirleyici olabilmektedir. Örneğin, bireysel kimliği yücelten bireycilik siyasası da bir kolektif kimliğin parçası olabilmektedir. Dolayısıyla, sosyolojik açıdan bakıldığında, bütün kimliklerin inşa edildiği konusunda uzlaşılabilir. Asıl mesele inşa sürecinde kimliklerin kim tarafından, nasıl, nereden hareketle ve neden üretildiğini anlamaktır. Bu noktada kimlik kavramı, sosyal bilimlerde çeşitli yöntemlerle araştırılmaktadır. Kimlik kavramının toplumsal talepler, kimlik

krizi, kimlik siyaseti, kimlik inşası, kimlik çatışması gibi farklı bağlamlarda nasıl anlamlandırıldığı ve eleştirildiği sorununu ortaya koymak için teorik sorular üretmek; kimlik olgusunu anlamak için kullanılan "evrenselcilik", "işlevselcilik" ve "modernizm" gibi çeşitli teorik yaklaşımlar arasındaki farklılıkları ve varsayımları incelemek; kimlik inşasında önemli rol oynayan dil ve toprak gibi unsurları ele alarak, bu unsurların nasıl bir kimlik göstergesi, seferberlik aracı veya kimlik projesinin parçası olduklarını ortaya çıkarmak; kimlik kavramını kategorize etmek için kullanılan çeşitli yöntemlerdir (Von Busekist, 2004: 82-87).

Marcia'nın kimlik gelişimi modeli, gençlerin kimlik oluşumlarını anlamada ve değerlendirmede kullanılan bir çerçeve olarak kabul edilmektedir. Bu model, bireyin kimlik konusundaki deneyimlerini ve bu deneyimlerin kimlik gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak için kullanılmaktadır. Ergenlik dönemindeki kimlik kriziyle başa çıkmada bireysel stilleri tanımlamak, ölçmek ve kısmen doğrulamak için kimlik durumu geliştirmeyi amaçlamış olan James Marcia, makalesinde, kimlik statülerini dört kategoriye ayırmaktadır (Marcia, 1966: 551-558):

- **Kimlik Kazanımı** (Identity Achievement): Bu statüdeki bireyler, kendilerine uygun bir kimlik seçimi yapmış ve bu seçime bağlı kalmışlardır. Kimlik kazanımı, bireyin hem keşif hem de bağlılık süreçlerini tamamladığı anlamına gelir.
- **Kimlik Moratoryumu** (Moratorium): Bu statüdeki bireyler, henüz kendilerine uygun bir kimlik seçimi yapmamış, ancak farklı seçenekleri araştırmaya ve denemeye açık olmuşlardır. Kimlik moratoryumu, bireyin keşif sürecinde olduğu, ancak bağlılık sürecini tamamlamadığı anlamına gelir.
- **Kimlik Difüzyonu (**Identity Diffusion): Bu statüdeki bireyler, kendilerine uygun bir kimlik seçimi yapmamış ve farklı seçenekleri araştırmaya ve denemeye de ilgi duymamışlardır. Kimlik difüzyonu, bireyin ne keşif ne de bağlılık süreçlerini tamamladığı anlamına gelir.
- **Kimlik Ataması** (Foreclosure): Bu statüdeki bireyler, kendilerine uygun bir kimlik seçimi yapmış, ancak bu seçim kendileri tarafından değil, başkaları tarafından belirlenmiş veya dayatılmıştır. Kimlik ataması, bireyin bağlılık sürecini tamamladığı, ancak keşif sürecini tamamlamadığı anlamına gelir.

Kılıç ve Tok, kimlik kavramının tanımlanması ve analizinde temel alınan iki önemli yaklaşımı, liberal ve cemaatçi kimlik anlayışlarını ele almaktadırlar. Liberal kimlik anlayışına göre, kişi özerklik ve akıl temelinde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, kişiyi yaptığı seçimler ve özgür hareket yeteneği üzerinden tanımlamaktadır. Diğer yandan cemaatçi yaklaşım, kişiyi amaç ve bağlılıklarının bir ürünü olarak görmekte ve pratik akıl kullanımını kişinin kendisini keşfetme süreci olarak değerlendirmektedir. Kılıç ve Tok, bu iki yaklaşımın kimlik kavramını farklı perspektiflerden ele aldığını; fakat her iki yaklaşımın da tüm yönleriyle konuyu açıklayamadığını vurgulamaktadırlar. Liberal görüşün kişiyi bedenden ayrı bir ruhsal varlık olarak indirgediğini belirtirlerken, cemaatçi yaklaşımın ise kişiyi sosyal ve kültürel davranışlarıyla bütünleştirdiği ve çevresine bağımlı kıldığını ifade etmektedirler. Oysa bireyin kimliğini oluşturma süreci ise liberal ve cemaatçi bakış açılarının etkileşimde bulunduğu bir zeminde değerlendirilebilir. Kimlik, bireyin hem içinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıyı algılama ve yorumlama süreciyle hem de içinde bulunduğu bu yapının kabul gören yaşayış tarzı, değer, ilke ve normlarıyla yoğrulmaktadır (Kılıç & Tok, 2013: 227-229). Stryker ve Burke ise sosyal ve kültürel yapıyı iki ayrı form olarak düşünerek kimliğin üç farklı kullanımına değinmişlerdir. Bu üç farklı kullanım: Etnik kökeni de kapsayacak şekilde halkın kültürüne atıfta bulunan kültürel kimlik; bir kolektivite veya toplumsal kategoriye atıfta bulunan toplumsal kimlik; ve kişilerin çağdaş toplumlarda tipik olarak oynadıkları çoklu rollere yükledikleri anlamlardan oluşan benlik parçalarına atıfta bulunan kişisel kimliktir (Stryker & Burke, 2000: 284):

Kültürel kimlik sorunsalının görecelik ve evrenselcilik yaklaşımları üzerinden tartışıldığı bir makalede de aşağıdaki kimlik türlerinden bahsedilmiştir (Nar, 2019: 73-79):

- **Bireysel kimlik**: Kişinin kendisini tanımladığı ve diğerlerinden ayırt ettiği özelliklerdir. Bireysel kimlik, kişinin doğuştan getirdiği, sosyalleşme süreciyle edindiği veya seçimleriyle oluşturduğu unsurlardan oluşur.
- **Kolektif kimlik**: Kişinin aidiyet hissettiği bir topluluk veya grubun özelliklerini paylaştığı kimliktir. Kolektif kimlik, ortak inanç, değer, amaç, kültür veya tarih gibi unsurlarla oluşmaktadır. Kolektif kimlik, bireysel kimlikten farklı olarak, ben yerine biz duygusunu ön plana çıkarır.
- **Kültürel kimlik**: Kişinin, kültürel öğelerle tanımladığı ve farklı kültürlere sahip topluluklarla ilişkisi sonucunda ortaya çıkan kimliktir. Kültürel kimlik, kişinin kendi

kültürüne bağlılığını, farklılığını ve özgünlüğünü ifade eder. Kültürel kimlik, bireysel ve kolektif kimliklerin bir bileşeni olarak da görülebilir.

- **Ulusal kimlik**: Kişinin, bağlı olduğu ulus-devletin özelliklerini benimsediği ve onunla özdeşleştiği kimliktir. Ulusal kimlik, ulusal semboller, bayrak, marş, tarih, dil, din, siyaset, hukuk gibi unsurlarla oluşur. Ulusal kimlik, kültürel kimlikten farklı olarak, belirli bir coğrafi bölge ve egemenlik anlayışıyla ilişkilidir.

Makalede, özne-nesne karşıtlığının bir sonucu olarak ele alınan kültürel kimliklere ise ayrıca bir önem atfedilmektedir. Özellikle küreselleşmeyle birlikte kültürel kimlikler, hem göreceli hem de evrensel niteliklere sahiptir; hem türdeşlik hem de tikelcilik arasında bir denge kurmaya çalışır; hem çokkültürlülük hem de ulusçuluk gibi kavramlarla ilişkilidir; hem bütüncül hem de parçalı bir anlayışı gerektirir; hem bireysel hem de kolektif bir olgudur; hem sabit hem de değişken bir yapıya sahiptir; hem kimliklerin oluşumunu hem de kimliklerin dönüşümünü açıklamaya yardımcı olmaktadır. Her kültürün kendine özgü değerleri olduğunu savunan kültürel görecilik ile insanların ortak değerlere sahip olduğunu ileri süren evrenselcilik arasında ise kültürel kimliklerin sorunsal hale gelmesine neden olan bir ikilem vardır. Her iki yaklaşım da günümüzde güç ve iktidar mücadelesi içindedir (Nar, 2019: 74-79). Kimlik ve siyasal davranış arasındaki ilişkiyi siyasal psikoloji perspektifinden, günümüzün küreselleşme dinamikleriyle inceleyen Ejaz ise kimliği beş farklı tür olarak ele almıştır (Ejaz, 2020: 46-48):

Cinsiyet Kimliği: Cinsiyet kimliği, bir kişinin kendisini kadın, erkek, her iki cinsiyet veya hiçbir cinsiyet olarak tanımlamasıdır. Cinsiyet kimliği, biyolojik cinsiyetle aynı olmayabilir ve kişinin kendisini nasıl tanımladığına bağlıdır.

Siyasi Kimlik: Siyasi kimlik, bir kişinin siyasi görüşleri, tercihleri ve değerleri ile ilgilidir. Siyasi kimlik, bir kişinin siyasi parti üyeliği, oy verme davranışı, siyasi katılımı ve diğer siyasi eylemleri gibi faktörlere bağlıdır.

Etnik Kimlik: Etnik kimlik, bir kişinin kendisini bir etnik gruba ait hissetmesiyle ilgilidir. Etnik kimlik, dil, kültür, tarih, coğrafya, ırk veya diğer faktörlere bağlı olabilir.

Dini Kimlik: Dini kimlik, bir kişinin kendisini bir dine ait hissetmesiyle ilgilidir. Dini kimlik, inanç, ritüel, ibadet, ahlak ve diğer faktörlere bağlı olabilir.

Siber Kimlik: Siber kimlik, bir kişinin çevrimiçi varlığı ile ilgilidir. Siber kimlik, bir kişinin çevrimiçi kimliği, dijital ayak izi, çevrimiçi davranışları ve diğer faktörlere bağlıdır.

Deaux, farklı kimlik türlerini incelemek için; etnik ve dini kimlikler, siyasi kimlikler, meslek ve hobiler, kişisel ilişkiler, damgalanmış gruplar olmak üzere beş ayrı kategori sunmuştur. Bu kategorilerin her biri, diğerlerinden farklı bazı özelliklere sahiptir. Bu kategorileri şöyle açıklamıştır (Deaux, 2001: 2).

- **Etnik ve dini kimlikler**: Kültür, dil ve köken gibi ölçütlere dayanan kimliklerdir. Örneğin, Asya Amerikalı, Yahudi, Güneyli veya Batı Hintli olmak gibi. Bu kimlikler doğuştan verilen kategorilerdir ve genellikle derin duygusal anlamlar taşırlar.
- **Siyasi kimlikler**: Sosyal, ekonomik veya çevresel konularda belirli bir tutum veya görüşü paylaşan kimliklerdir. Örneğin, feminist, Cumhuriyetçi, çevreci olmak gibi. Bu kimlikler seçilen veya kazanılan kategorilerdir ve genellikle belirli bir amaç veya hedef için motivasyon sağlarlar.
- **Meslek ve hobiler**: Kişinin yaptığı iş veya ilgi duyduğu faaliyetlere dayanan kimliklerdir. Örneğin, psikolog, sanatçı, atlet veya askeri gazisi olmak gibi. Bu kimlikler hem seçilen hem de atanan kategoriler olabilir ve kişinin yetenek, beceri ve değerlerini yansıtırlar.
- **Kişisel ilişkiler**: Kişinin başkalarıyla olan bağlantılarına dayanan kimliklerdir. Örneğin, anne, ebeveyn, ergen veya dul olmak gibi. Bu kimlikler hem seçilen hem de atanan kategoriler olabilir ve kişinin rol beklentileri ve sorumlulukları ile ilgilidir.
- **Damgalanmış gruplar**: Toplum tarafından olumsuz veya aşağılayıcı bir şekilde değerlendirilen kimliklerdir. Örneğin, AIDS'li kişi, evsiz kişi, şişman kişi veya alkolik olmak gibi. Bu kimlikler genellikle atanan kategorilerdir ve kişinin özsaygısı ve aidiyet duygusu üzerinde olumsuz etkileri olabilir.

Deaux, bu kategorilerin her birinin kendine özgü özellikleri olduğunu, ancak aynı zamanda birbirleriyle kesişebileceğini veya çakışabileceğini belirtmiştir.

Taylor, bireylerin ya da grupların kişisel kimliklerinin merkezinde yer aldığı çağdaş dünyanın sekülerliğine zemin hazırlayan dinin kamusal alandan tam anlamıyla yok olmadığını ifade etmektedir. Taylor'a göre din, mevcudiyetin büyülü varoluşundan kimlik biçimine geçmiştir; bu nedenle de her zaman siyasi kimliklerin olası bir tanımlayıcı bileşenidir. Siyasi

kimliğin, dinsel veya mezhepsel bağlılıktan ayrı tutulmasının mantıklı bir karar olacağını dile getiren Taylor, bu ayrı tutma sürecinin, dinin çok sayıda yurttaşın hayatında önemli olduğu her yerde yeniden gözden geçirilmesi gerektiğinin de altını çizmektedir. Fakat yine de siyasi kimliğin, bu 'günah çıkarma organı' tarafından yeniden istila edilmesi ihtimali her zaman mevcuttur (Taylor, 2004: 193-194). Toplumdaki siyaset, din gibi bütün unsurları bireylerin benliklerini, toplumsal rollerini ve etkileşimlerini anlamlandıran yapının bir parçası olarak gören Goffman için ise ontolojik düzeyde kimlik her zaman toplumsaldır. Kimlik, başkalarıyla müzakere edilmesi ve başkaları tarafından tanınması dışında hiçbir biçime veya ifadeye sahip değildir. Bu nedenle kimlik ayrımını da toplumsal değerlendirmeler nezdinde olumlu kimlik ve olumsuz kimlik olmak üzere iki açıdan değerlendirmiştir. Başarı, güvenilirlik, saygı gibi kavramlara çağrışım yapan olumlu kimlik, etkileşimsel başarılarla elde edilen ve izlenimlerin başarılı bir şekilde yönetilmesiyle toplumsal olarak tanınan kimliktir. Olumsuz kimlik ise damgalanma, utanç ve aşağılanma gibi durumlarda sahip olunan; etkileşimsel başarıların kırılganlığı ve değişkenliğini ortaya koyan kimliktir (Goffman, 1959'dan akt. Hardie-Bick & Hadfield, 2011: 22-23).

Küreselleşme, teknolojik değişim ve toplumsal hareketler gibi çağdaş konulara odaklanarak, kimliğin karmaşıklığını ve dinamizmini vurgulayan Castells için kimliğin toplumsal inşası her daim iktidar ilişkilerinin belirleyici olduğu bir bağlamda gerçekleşmektedir. Bu nedenle de kimliği üç farklı biçimde ayırmaktadır (Castells, 2010b: 7-10):

Meşrulaştırıcı Kimlik: Toplumun egemen kurumları tarafından tanınan, toplumsal aktörlere karşı yönetimlerini genişletmek ve rasyonelleştirmek amacı taşıyan milliyetçilik gibi bir tema etrafında gelişen kimliktir.

Direniş Kimliği: Değer kaybetmiş veya damgalanmış pozisyonlarda veya koşullarda bulunan aktörler tarafından oluşturulan kimliktir. Toplumun kurumlarına nüfuz eden ilkelerden farklı veya bu ilkelere karşıt ilkeler geliştirerek direnmeyi veya mücadele etmeyi içermektedir. Komünler ya da cemaat yapıları bu kimliğe örnek olarak verilebilirler.

Proje Kimliği: Toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel materyallere dayanarak, pozisyonlarını toplumda yeniden tanımlayan ve böylece genel toplumsal yapının dönüşümünü amaçlayan kimliktir. Örneğin, feminizmin kadın kimliği ve kadın hakları için direniş konumundan çıkıp ataerkil yapıya meydan okuması bir proje kimliğidir. Proje kimliği, direniş olarak ortaya çıkan kimliğin, tarihsel akışta meşru olarak tanınmasıdır. Direniş kimliğinden farklı olarak proje kimliği özneler; yani sıradan bireylerin varoluşlarını anlamlandıran toplumsal aktörler üretmektedir.

Farklı bakış açıları, kimliğin çok yönlü ve evrensel bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Gelecekteki araştırmalarda, bu çeşitli perspektiflerin entegrasyonuyla, kimlik kavramının daha kapsamlı bir anlayışını elde etmek mümkün olacaktır. Kimlik, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alındığında, bireyin kendini ve toplumsal bağlamını anlama sürecinde daha zengin ve derin bir anlam ortaya çıkmaktadır. Bu farklı bakış açıları aynı zamanda, kimliğin çok yönlü ve evrensel bir olgu olduğunu göstermektedir.

2.1.2. Kimlik ile İlişkili Kavramlar: Kişilik, Benlik, Özne

Anlam olarak kimlik kavramıyla aynı tanımları çağrıştıran kavramlar vardır. Bu kavramlardan en fazla benzerliğe sahip olan kavramlar "kişilik", "benlik" ve "özne"dir. Kimlik kavramının sınırlarını belirlemek için bu kavramları kısaca açıklamak gerekmektedir.

Kişilik

Kişilik kelimesi, Latince persona (maske) kelimesinden türetilmiştir. Kişilik kavramının farklı disiplinler tarafından, birçok bakış açısıyla ele alınması nedeniyle tanımı üzerinde uzlaşılmış bir fikir birliği yoktur. Fakat yaygın olarak kullanılan bazı tanımlara yer vermek gerekirse kişilik; "bireyi diğerlerinden ayıran nispeten kalıcı özellikler ve eğilimler" (Vecchio, 1991: 85'den akt. Keleş, 2019: 259), "bireyler tarafından sergilenen özgün ve nispeten sabit davranış, düşünce ve duygu kalıbı" (Greenberg, 1999: 40'dan akt. Mert & Şen, 2019: 217) veya "bireye özgü davranışsal ve zihinsel özelliklerin toplamı" (Colman, 2001'den akt. Mert & Şen, 2019: 217) olarak tanımlanabilir. Sosyal bilimler alanında kişilik ile ilgili bilinen ilk çalışmayı

ise 1921 yılında Gordon Allport yapmış ve modern kişilik teorilerinin şekillenmesinde rol oynamıştır (Burger, 2019: 137-138). Modern kişilik teorilerinin gelişmesinde önemli rol oynayan Allport, kişiliği tümüyle bireysel ve tekil özelliklerinden oluşan bir bütün olarak ele almış; değişmeyen, öznel ve tekil kişilik özelliklerinin insan davranışını belirlediğini ileri sürmüştür (Hazar, 2006: 134). Kişilik kavramına dair birçok tanım olmasına karşın, yukarıdaki tanımlardan da hareketle, kişiliğin genel olarak vurgulanan birtakım belirgin özelliklerinin de olduğu söylenebilir (Özsoy & Yıldız, 2013):

- Kişilik özellikleri tutarlılık ve süreklilik göstermektedir.
- Kişilik özellikleri bir bireyi diğerinden farklı kılacak ayırt edici özelliklerden oluşmaktadır.
- Kişilik tutarlılık göstermesine rağmen içinde bulunulan şartlara göre dinamiklik göstermektedir.
- Kişilik hem kalıtımsal hem de birçok çevresel faktörün etkisiyle oluşup gelişmektedir.

Kişiliğin, kimlikten ayrılan yönlerine değinmek gerekirse; kimlik bireyin toplum tarafından nasıl göründüğü, kendisini nasıl gördüğü gibi algısal süreçleri ve bireyin toplumsal çevreye uyum sürecini kapsarken, kişilik ise bireyin sahip olduğu kimlikler arasında ve kimliklerle birlikte bir örgütlenmesini içermektedir (Aşkın, 2007).

Benlik

Kimlik insanların anlam ve tecrübe kaynağını oluştururken (Castells, 2010b: 6) benlik ise geçmiş tecrübelerinin sonucunda bireyin kendisine ilişkin algısını oluşturan zihinsel bir süreç olarak tanımlanabilir. Yani benlik bireyin kendisini algılamasının özünü oluşturmaktadır. Sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan benlik kavramına dair tartışmaların kökeni Eflatun'a kadar uzanmaktadır. Aydınlanma Döneminde ise Descartes, Locke, Hume, Berkeley, Kant ve dönemin bazı diğer filozofları tarafından ele alınan benlik kavramının etraflıca incelenmesi ise William James'in yazdığı "Psikolojinin Prensipleri" (1890) adlı kitabıyla olmuştur. 20. yüzyılda ise benlik kavramının açıklanması konusunda Cooley, Mead ve

Blumer'in çalışmaları önemlilik arz etmektedir (Kağıtçıbaşı & Cemalcılar, 2014: 247). William James'e göre benliğin dört boyutu vardır (Poll & Smith, 2003: 130-139; Yılmaz, 2016: 80-81):

- Maddesel benlik: Kişinin fiziki varlığı, ilişkileri, eşyaları gibi kendisine somut olarak ait olan her şeyi ifade etmektedir.
- Sosyal benlik: Kişinin toplum içindeki statüsü, konumu, ortamı, rolleri gereği dışarıya gösterdiği benliğidir.
- Ruhsal benlik: Kişinin kendisini nasıl algıladığı ve nasıl değerlendirdiğinin belirleyici olduğu; kişinin vicdanı, ahlaki duruşu, eğilimleri, iradesi gibi içsel özelliklerini kapsayan benliktir.
- Saf ego: Benliğin bu üç boyutunun birleştiği asıl benliği oluşturmaktadır.

Kimlik ile ilgili çalışmalar benlik kavramını da çalışmanın merkezine almakta ve kimliği bütün bu kavram ekseninde çözümlemeye çalışmaktadır. Fakat bu iki kelime arasında da anlamsal açıdan bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kimlik teorilerinde benlik ve kimlik arasındaki en belirgin fark şudur: Benlik, bireyin diğer insanların bakışıyla ve paylaşılan ortak nitelikler açısından kendisini tanımlanması ve değerlendirilmesi süreciyken; kimlik bireye dış çevrenin biçtiği tanımı ve değerlendirmeyi içermektedir (Brewer & Gardner, 1996: 85; Packer, 2008: 4-5).

Özne

Özne kavramı üzerine çalışmaları olan düşünürler, özneyi farklı bağlamlarda tanımlamışlardır. Örneğin, Aristoteles özneyi, "ahlaki sorumluluk" etrafında tanımlamış ve bireyin kendi öznelliğine ulaşmasını ahlaki bir duruş için ilk adım olarak görmüştür. Aritoteles'in odaklandığı şey "ahlaki özne" kavramıdır. Bu kapsamda özneyi öz belirlenime sahip, kendi yaşamının sorumluluğunu alabilecek bir bireyin niteliksel özelliği olarak tanımlar (Asgarov, 2017: 350-352). Düşünme eylemine odaklanan Descartes ise "epistemolojik özne" kavramından bahsetmektedir. Epistemolojik özne, bilgiye düşünerek ulaşan ve neden düşündüğünün bilgisine sahip olandır. Yani özne salt bilgiye ulaşan değil, bilgisini kuran ve kurduğu bilgiyi kullanandır. Dolayısıyla insanı özne yapan onun düşünmesi ve düşünen bir

varlık olarak da kendi bilincine varmasıdır. Böylece Descartes, özneyi pasif bir özne olmaktan çıkarmış, etkin bir konumda tanımlamıştır (Yeşilkaya, 2021: 21-22):

Özne kavramını çalışmalarının temeline oturtan Foucault için ise özne büyük ölçüde, dış güçler tarafından kontrol altına alınması anlamında kullanmıştır. Dolayısıyla Foucault'un öznesi, rasyonel bir özne değildir, iktidarın seslendiği bir öznedir. Özneler, iktidarın şekillendirdiği toplumsal ilişkilerin içerisinde oluşmaktadır ki bu noktada Foucault'un özneye bakışı Althusser'in görüşlerine de benzemektedir. Zira Althusser, özneyi ideoloji ile ilişkilendirmiştir ve ideolojinin bireyleri özne olarak niteleyip, onları özne olarak çağırdığını ifade etmiştir (Yeşilkaya, 2021: 23-25; Sucu, 2013: 33-34). Bu anlamda hem Foucault'da hem de Althusser'de özne, aşkın bir dış yapı tarafından belirlenmektedir. Özne, yapıların ve söylemlerin inşa ettiği ve onların taşıyıcılığını yapan bir konumdadır. Deleuze, Derrida, Lyotard ise özneyi önceleyen veya aşan koşullarla yoğun bir şekilde ilgilenirler. Deleuze, hakikate ulaşabilecek bir özne bilincini reddeder ve özneyi; "kolektif düzenlemeleri oluşturan öznesiz dinamik bireyselleşme" olarak ele alır. Öyle ki Deleuze düşünme edimini bile öznel olmayan yaratıcı bir edim olarak kabul etmektedir (Karadağ, 2014: 52-55). Özetle özne; politik, kültürel, toplumsal yönleriyle tanımlanan bir kavramdır ve bu yönüyle "kişilik" ve "benlik"den ayrılmaktadır. Kimlik, genellikle cinsiyet, etnik köken, kültür veya diğer toplumsal özelliklerle ilişkilendirilmekte ve bireyin dışsal ilişkilerini ve toplumsal rollerini içermektedir. Hem özne hem de kimlik toplumsal ve kültürel bağlamlardaki dışsal tanımlamalara vurgu yapsa da özne - daha ziyade - bireye dair varoluşsal tanımlamalara odaklanmaktadır.

2.1.3. Modern Öncesi, Modern ve Postmodern Dönemde Kimlik

Modern öncesi dönemde kimlik üzerine çok fazla çalışma yapılmadıysa da sonraki dönemlerde yapılan modern öncesi / modern dönem karşılaştırmaları, bu dönemin kimliğine dair bazı ipuçları vermiştir. Tönnies'in Gemeinschaft/Gesellschaft (cemaat/cemiyet) kavramları, Durkheiem'in mekanik/organik dayanışma kavramları üzerinden yaptıkları karşılaştırmalar buna örnektir (Slattery, 2015: 58-62; 115-121). Modern öncesi dönemde bireysel anlamda kimlik üzerine çok fazla düşünülmemesi, tercih edinilen, kazanılan kimliklerden ziyade doğuştan verili olan kimliklerin daha baskın ve belirleyici olmasından kaynaklanmaktaydı. Çünkü kimlik, büyük oranda stabil ve uzun ömürlüydü. Bu da kimliğin

benliğin doğal bir parçası gibi görünmesinden kaynaklıydı (Yurttaş, 2019: 829-830; Demir, 2022: 116).

Kimlik, özellikle Aydınlanma düşüncesinin temel paradigma olarak kabul edildiği 20. yüzyıla tekabül eden moderniteyle birlikte sıkça tartışılmaya başlanılan bir konu haline gelmiştir. Teknolojik gelişmelerle birlikte de bireyselleşme oldukça ön plana çıkmış ve bireysellik, kimlik problemiyle birlikte politik bir sorun olarak gündeme gelmeye başlamıştır. Foucault, modern dünyanın insanının kimliğinin özne olarak iktidar tarafından şekillendirildiğini söyler. Biyo-iktidar kavramı etrafında temellendirdiği bu düşünceleri, bir anlamda modern dünyanın kimliğine dair görüşlerini de ortaya koyar. Modern kimlik iktidar tarafından şekillendirilmekte ve homojenleşmiş bireylerden oluşan bir kitle yaratılmaktadır. Giddens da Modernite ve Bireysel Kimlik (2011) kitabında modernizmin bireysel kimliği ortaya çıkardığından bahsetmektedir. Fakat toplumsal yapılardan izole bir bireysel kimliği kastetmemektedir. Aydınlanma düşüncesinin hüküm sürdüğü modern dönemde, kimlik de belirli kalıplara sokulmuştur. (Foucault, 2014: 16-28; Giddens, 2010: 12-17, 50-56). Toplumsal açıdan bakıldığında bu ideolojik kalıpların ürettiği kimlikler "öteki"yi yaratarak dışssallaştırma arzusu üzerinden inşa edilmektedir ki bu da bireysel kimliklerin kolektif kimliğe entegrasyonu sürecinin temelini oluşturmaktadır. Habermas, kolektif kimliğin ilk modern biçiminin ise ulusal kimlikler olduğunu ve bu kimliklerin, birbirlerine yabancı ve toplum içerisinde izole hisseden bireyler arasında yeni bir ortak payda yarattığını ifade etmiştir (Habermas, 1996a: 284-286). Kolektif kimliklerin *"ancak merkezsiz, hatta parçalanmış bir kamusal bilincin kırılgan, dinamik ve bulanık formunda gelişebildiği ölçüde"* (Habermas, 1996b: 97) akılcı bir zemine oturabileceğini de belirtmiştir.

Modern ve postmodern dönemdeki kimlik sorunlarını, kimi düşünürler büyük bir kopuş olarak ele alırken, kimi düşünürler içinse birbirinin devamı niteliğindedir ve bu nedenle büyük farklılıklar yoktur. Aydoğdu kimlik noktasında modernizm ve postmodernizm arasındaki geçişi şu şekilde ifade etmiştir (Aydoğdu, 2004: 138):

> "Modernitenin özneyi ve kimliği silikleştirmesi ve değersizleştirmesi hatta parçalaması üzerine devreye postmodernist kuram girer. Modernizm gibi postmodernizm de bir insanlık projesidir. Ancak söylemi, temelleri, sınırları ve hedefleri belirsiz olan bir

projedir. Bir anti-proje olarak bir çeşit projesizlik projesidir. Modernitenin çıkmazlarına karşılık o da bir model özne ve kimlik arayışlarına girişir. Postmodernizmin, kendisini modernite paradigmasının dışında tutmak suretiyle modernitenin kavramlarını, kurumlarını ve modern yapısallığı amansız bir eleştiriye tabi tutarak onu her yönüyle topyekun reddettiği bir projedir."

Postyapısalcı paradigma, kimliğin büyük ölçüde iktidarlar ve söylemler tarafından inşa edildiği savına dayanmaktadır. Bu anlamda postmodernizm kimlik tanımlamalarındaki bir kırılmaya işaret etmektedir. Postmodernizmle birlikte modernleşme projesinin kapsayıcı tek kültür ve kimlik anlayışı çok kültürlülüğe, parçalı kimliklere ve bu parçalı kimliklerin biraradalığına bürünmüştür. Diğer bir deyişle, modern dönemdeki ulusal kimlikler gibi bireylerin ortak değer, ülkü veya semboller üzerinden birleştikleri kimlik referansları yerini çok parçalı ve çok kültürlü yapının daha küçük çaplı kimliklerine bırakmıştır. Dolayısıyla moderniteden postmoderniteye geçiş, toplumsal bütünleşmeyi sorunsallaştırmış ve kolektif kimlik sorununu da belirgin hale getirmiştir (Akça, 2005: 11-18). Geleneksel toplumlarda kimlikler, sabit, tekil ve belirli toplumsal kategorilere bağlıyken; dijitalleşmenin de etkisiyle birlikte kimlikler, akışkan, esnek ve çok katmanlı hale gelmiştir. İnternet ve sosyal medya platformları bireylere kendi kimliklerini yeniden tanımlama ve çoklu kimlikler geliştirme fırsatı sunarak kimlik kavramının belirgin çizgilerini silmektedir. Diğer bir ifadeyle, bireylerin çevrimiçi ortamlarda kimlik performansları sergilemesine ve toplumsal rollerin, statülerin vs. yeniden müzakere etmesine olanak tanımaktadır (Poster, 2007: 116-134).

Bauman da, Akışkan Modernite (Liquid Modernity) kitabında postmodern kimlik kavramını, modernitenin sabit kimlik anlayışına bir karşıtlık olarak ele almaktadır. Bauman'a göre, modernite döneminde bireyler, kimliklerini toplumsal roller, ekonomik sınıf ve ulus-devlet gibi büyük anlatılar aracılığıyla inşa ederken, postmodern dönem ya da Bauman'ın kavramsallaştırdığı ifadeyle "akışkan modernite", bireylerin bu sabit kimliklerden uzaklaşmasına yol açmıştır. Akışkan modernite çağında bireyler, kimliklerini sürekli yeniden inşa etmek zorundadır çünkü sabit sosyal kategoriler ve kurallar artık geçerliliğini yitirmiştir. Modern dönemin güçlü kolektif aidiyetleri ve büyük anlatıları, postmodern dönemde anlamını yitirmiş ve parçalanmıştır. Tüketim toplumunun da etkisiyle, bireyler sürekli olarak kimlik arayışı içindedirler. Bu süreçte, bireyler kimliklerini, tüketim alışkanlıkları, stil ve yaşam biçimleri gibi geçici ve yüzeysel unsurlarla tanımlamaktadırlar. Bu durum, bireylerde

varoluşsal kaygılara ve sürekli bir tatminsizliğe yol açmaktadır. Kimlikler artık sadece toplumsal roller ya da sınıfsal pozisyonlarla değil, bireyin kendi tercihlerine dayalı, ancak bu tercihler de sürekli olarak yeniden değerlendirilen geçici yapılara dayanmaktadır (Bauman, 2006: 25-33; Bauman, 2015: 23-35).

Goffman'ın etkileşim sürecindeki imajların önemine dikkat çekmesinin yanı sıra insanların gündelik hayatlarında birçok role bürünmek zorunda olmasına ve bu rollerin gerektirdiği kimliklerinin, gerçek kimlikleri ile çatıştığı noktalara dikkat çekmesi postmodern bireyin durumunu da tasvir etmiştir. Yani O'na göre, kimlikler sabit değildir; toplumsal kurumlar aracılığıyla sürekli inşa edilmesi gerekmektedir (Goffman, 2014: 33-58). Goffman, bireye, tüketim piyasasının ve hızın körüklediği, daima en uygun stratejiyi arayan dinamik bir birey olarak yaklaşmaktadır. Postmodern dönemin kimlik tartışmalarında önde gelen isimlerden bir diğeri olan Baudrillard'a göre ise kimlik özerk ve özgün bir yapıya sahip olmasına rağmen tüketim kültürünün yarattığı kitleselleşme, geçicilik, hareketlilik nedeniyle parçalanmakta ve referanslarını yitirmektedir (Baudrillard, 2001: 23-60; Holmes, 2005: 30-38). Dolayısıyla, postmodern dönemde kimlik kavramı daha karmaşık ve çoklu hale gelmiştir. Kültürel çeşitlilik, göç, dijitalleşme ve küreselleşme gibi faktörlerle birlikte bireyin kimliği artık daha çok öznel ve özelleştirilmiş bir deneyim olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bireyin kimliği, sabit ve belirli kategorilere indirgenemeyen, sürekli değişen ve çeşitlenen bir yapıya sahiptir. Kimlik unsurları cinsiyet, etnisite, cinsel yönelim gibi unsurların yanı sıra tüketim alışkanlıkları, sanat tercihleri ve dijital kimlik gibi daha geniş bir yelpazede ön plana çıkmaktadır.

Postmodern teorisyenlere göre kimlikler, saatlerce internette gezinmeye, reklamları tüketmeye teşvik edilen kültür endüstrisi tarafından kuşatılmıştır. Bu şartlar altında benlik fast-food tüketiminin, modanın, yaşam koçlarının, sağlık kulüplerinin, spor salonlarının vb. çelişkili pazarlamalarından oluşan bir avlanma alanıdır. Beden ise, aşırı yemeye ve ardından diyete sürüklenen benlikler için yine bir başka üretken projeye dönüşmüştür (Agger, 2004: 107-110). Sosyal medyanın hem tüketim kültürünü yaygın hale getirmesi hem de bireyselliği güçlendirmesi ise gösterişe dayalı bireysel yükseliş arzusunu da baskın hale getirmiştir. Özellikle sosyal medyanın, bireysel başarılara olanak tanıyan yapısal dinamikleriyle kimliğin bireysel bir başarı olarak inşa edilmesini mümkün kılması hem tüketme hem de bireyselleşme çabasıyla harmanlanan bir benlik arzusuna zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla tüketim kültürünün

bir parçası ve körükleyicisi olarak sosyal medya, bireyleri, tüketim kültürüne dair sembollere dayalı bir kimlik algısına yöneltebilmektedir. Bireyler de bu semboller üzerinden ideolojik fikirlerini, eğitim düzeyini, sosyal çevresini, yaşam standartlarını belirgin hale getirmek istemektedir (Özdemir, 2015: 113). Dolayısıyla postmodern dönemde, bireylerin kimlik arayışı, yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal yapıların da sürekli değişken olduğu bir dönemin yansıması olarak; taslaklar halinde, sürekli yeniden inşa edilen, tamamlanmayan ve sürekli değişen bir süreçtir.

2.2. Sembolik Etkileşimcilik

Sembolik etkileşimcilik yaklaşımı, bireylerin sosyal gruplardaki etkileşimlerinin sonucunda üretilen sembol ve anlamların, kimlik inşasındaki etkisini ve önemini vurgulaması nedeniyle açıklayıcı bir perspektif sunmaktadır. Pragmatizm felsefesi üzerinden gelişen sembolik etkileşimci yaklaşım, Chicago Okulu'nun sosyoloji ekolüyle gelişmiştir. Mead, Blumer ve Cooley'in çalışmalarıyla gelişen sembolik etkileşimci yaklaşıma adını veren ise Herbert Blumer'dir. Sembolik etkileşim, temelde insanların, kurdukları etkileşimler yoluyla hayatlarındaki her şeyi anlamlandırabildikleri; anlamı olan her şeyin ise sosyal etkileşimlerin çıktısı olduğu ve anlamların farklı deneyimler sonucunda değişebilme potansiyeli taşıdığı savına dayanmaktadır. Anlamlar, ortak referans çerçevesi oluşturarak insanların kimliklerinin biçimlendiği sosyal atmosferi sağlamaktadır (Blumer, 1986: 2-6, 78; Marshall, 2005: 63, 77, 405).

> *"Sembolik etkileşim kuramsal görüşü içinde bu düşünürler (Mead, Blumer ve Cooley) ve onlara katılanlar, sosyal düzenin varlığını bireyden soyutlanmış bir grup zihniyeti yerine, "bireyde sosyal benliğin gelişmesi" ile açıklamışlardır… Sembolik etkileşim kuramsal görüşüne göre, sosyalleşme süreci içinde kişi devamlı olarak başkalarıyla ilişki içindedir. Bu ilişkinin temelinde dil, yani semboller vardır. Kelimelere atfedilen ortak anlamlardan, ortak düşünce ve davranış türlerine doğru bir gelişme oluşur. Kişi hem etrafındaki kimseler, eşyalar ve olaylar hakkında, hem de kendi benliği hakkında, kendine yakın kişilerle ortak görüşler geliştirir. Bunun sonucu da, benzer davranışların ve sosyal düzenin oluşmasıdır."* (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014: 36)

Geliştirdiği ayna benlik kuramıyla sembolik etkileşimci geleneğin isimlerinden biri olan Charles H. Cooley benliğin oluşumunun sosyal yapıların etkileriyle mümkün olduğunu, dolayısıyla kimliklerin de sosyal grupların içerisinde belirlendiğini söylemektedir. Birey kendine dair bir benlik algısına, başkalarının onu nasıl gördüğü üzerinden ulaşabilir (Cooley, 1902'den akt. Goode, 2016: 89). Bu nedenle sosyalleşme araçları, aynı zamanda kişiselleştirme araçları olarak da işlev görmektedir. Herbert Mead de, benzer şekilde, benliğin iki aşamalı bir süreçten oluştuğunu söyler. Bireyin, kendisini tanıması öncelikle diğer insanların onun hakkındaki düşüncelerini öğrenmesi ve böylece bir kendilik bilinci geliştirmesiyle mümkün olmaktadır (Mead, 1934'den akt. Ritzer, 2013: 420-422). Sembolik etkileşimcilik yaklaşımının yakın dönem en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen Erving Goffman ise, toplumsal etkileşim üzerine düşünceleriyle bu yaklaşıma önemli katkılar sağlamıştır. Goffman, toplumsal hayatı bir sahne alanına benzetmekte ve sahne önü-sahne ayrımı yapmaktadır. Bu sahnenin oyuncuları olarak tanımladığı insanları ise birkaç role sahip kimi zaman da çatışan rollere sahip özneler olarak ele almaktadır. Sahne önü bir vitrin bölgesidir ve burada insanlar statülerinin gerektirdiği şekilde davranmaktadırlar. Başkalarının gözünde kabul edilir, arzulanır, istenilir kişi olmak için gösterdikleri performanslar ile ideal bir benlik sunumu sergilemeye çalışmaktadırlar. Yani, performansın sergilendiği kısım olan vitrinde genellikle seyircinin hoşuna gidecek ve uzlaşmacı davranışlar sergilenmektedir. Vitrinde sergilenen bu performansın asıl amacı biçilen rolün özelliklerini en iyi şekilde yansıtmaktır. Sahne arkası ise, oyuncuların göz önünde olmadıkları, kendileriyle baş başa kaldıkları ve sahne önündeki performanslarına hazırlandıkları kulistir. Dolayısıyla, Goffman dramaturjiyi, toplumsallaşma biçimlerini betimlemek için bir metafor olarak kullanmaktadır. Dramaturjik analiz ile Goffman oyunculara, eyleme ve etkileşime odaklanmaktadır (Goffman, 2014: 112-113, 222-237; Ritzer, 2013: 64). Goffman'ın bu sağladığı kavramsal ve kuramsal katkı, sembolik etkileşimciliğin dijital ortamın toplumsal bir dünya olarak açıklanması noktasında da önemli bir yol gösterici olmuştur (Morva, 2017: 147).

Sembolik etkileşimciler toplumu, etkileşimlerden ve rol ilişkilerinden oluşan organize sistemlerden oluşan ve sınıf, yaş, cinsiyet, etnik köken, din vb. temelli çeşitli sınırlamalarla kesişen, farklılaşmış grup, topluluk ve kurumların karmaşık mozaikleri olarak görmektedir. Bu parçalar, çeşitliliği bazen birbirine bağımlı, bazen birbirinden bağımsız, bazen izole ve birbirinden yalıtılmış, bazen ayrı, bazen işbirlikçi ve bazen çatışan, bazen değişime oldukça

dirençli, bazen de daha az dirençlidir. Dolayısıyla sembolik etkileşimcilik, sosyal yaşamın bir bütün olarak toplum içinde değil, birçoğu yerel olan bu parçalarla, nispeten küçük rol ilişkileri ağları içinde gerçekleştiği düşüncesine dayanmaktadır (Stryker, 2008: 19). Bu perspektiften sembolik etkileşimcilik yaklaşımı, bireylerin anlamı inşa etme ve anlamlandırma süreçlerine odaklanmaktadır. Sembolik etkileşime göre bireyler, sosyal etkileşimlerde semboller ve anlamlar aracılığıyla kendi kimliklerini ve çevrelerindeki diğer kişilerin kimliklerini anlamlandırmaktadırlar (Slattery, 2015: 333-337). Kimlik teorileri de bireylerin kimliklerini şekillendirmede bu anlamlandırma sürecini vurgulamaktadırlar. Bu nedenle sembolik etkileşimcilik ve kimlik teorileri arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır.

2.3. Kimliğe Dair Kuram ve Yaklaşımlar

Kimlik teorileri, bireylerin kimliklerini nasıl oluşturduklarını ve tanımladıklarını anlamaya yönelik çeşitli yaklaşımları içermektedir. Bu teoriler, sosyoloji, psikoloji, antropoloji ve iletişim gibi disiplinlerden gelen çeşitli perspektiflerden beslenmektedir. Sonuçta kimlik bağlamlardan kopuk incelenebilecek bir kavram değildir. Dolayısıyla kimlik teorileri kimlikleri incelerken bireylerin çeşitli sosyal gruplara aidiyet duygularını, bu gruplarla etkileşimde bulunma biçimlerini ve grup içindeki veya dışındaki diğer bireylere nasıl tepki verdiklerini de ele almaktadır. Örneğin, kimlik çalışmalarına dair öncü teorisyenlerden biri olan Mead'e göre toplumsal varoluş ve iletişimsel kimlik, üç aşamalı bir süreç üzerinden gelişmektedir. İlk aşama dil, bireyin iletişim aracılığıyla başkalarının sembolleşmiş tutumlarına göre jestlerine cevap vererek başkasının rolüne bürünmesini içermektedir. İkinci aşama oynama, bireyin başkasının rolünü alarak ve başkalarının beklentilerine uygun bir şekilde davranarak kimliğini oluşturmasıdır. Son aşama olan oyun, bireyin diğerlerinin rollerini içselleştirmesi ve oyunun kuralları çerçevesinde kendi kimliğini belirlemesini içermektedir. Bu süreç, dil, oynama ve oyun aşamalarını içeren etkileşimli bir süreç olarak bireyin toplumsal varoluşunu ve kimlik oluşturmasını açıklamaktadır (Mead, 1967'den akt. Aydoğan, 2016: 648).

Her bir bireyin gerçeklik algısı içerisinde bulunduğu toplumsal koşullar tarafından üretilmekte; bu nedenle de gerçekliği kısmen algılamaktadırlar. Toplumsal etkileşimler ise bu gerçeklik algısını şekillendirmektedir. Bireylerin nesnelere, kavramlara veya olaylara dair tutum ve davranışları da bu algılarının dışavurumu olarak farklılık göstermektedir. Böylece

belirli bir toplumsal grup üyeleri arasında ortak bir uzlaşıyı gösteren belli temsiller oluşmaktadır. Bu temsiller bireylerin görsel, sözlü veya sembolik yollarla kendi kimliklerini ve topluluklarını ifade etme biçimlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla sosyal boyutta temsiller, bir toplumdaki bireyleri, belirli kimliklere doğru yönlendirmektedir (Phillips DeZalia & Moeschberger, 2016: 123-125). Sosyal temsiller teorisi, bu noktada, modern toplumlarda psikososyal fenomenleri incelemek için Serge Moscovici tarafından üretilmiş bir kavram ve fikir çerçevesidir. Teori, sosyo-psikolojik fenomenlerin ve süreçlerin ancak tarihsel, kültürel ve makro sosyal koşullara gömülü olarak görüldükleri takdirde tam olarak anlaşılabileceğini savunur. Bu teori, metodolojik bireyciliğe ve özneyi nesneden işlevsel olarak ayıran bir epistemolojiye dayanan sosyal psikolojideki yaygın yaklaşımların eksikliklerini gidermeye çalışmaktadır (Wagner vd., 1999: 95-96, 102-107). Kültür, cinsiyet, etnik, din, sosyal sınıf gibi farklı kimlik unsurlarının nasıl temsil edildiğini ve algılandığını anlamaya yönelik geniş bir perspektif sunan Sosyal Temsiller Teorisi insanların kendilerini ve kendi topluluklarını diğer insanlara ve topluluklara nasıl sunduklarını, temsil ettiklerini inceleyen bir sosyal psikoloji teorisidir. Bu teori, bireylerin bir grup ya da kategori içindeki sosyal kimliklerini nasıl inşa ettiklerini, bu kimlikleri nasıl koruduklarını veya değiştirdiklerini anlamaya çalışmaktadır. Sosyal temsil, bireylerin toplumsal bağlamlarda nasıl algılandığını, nasıl değerlendirildiğini ve bu bağlamlardaki sosyal rollerini nasıl oynadıklarını anlamak için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu teori, bireylerin sosyal kimliklerini inşa ederken kullanılan semboller, imgeler, dil ve diğer iletişim araçlarına odaklanmaktadır (Zouhri & Rateau, 2015: 669-670).

Tajfel ve Turner'ın geliştirmiş olduğu Sosyal Kimlik Teorisi'ne göre, bireyler kendilerini çeşitli sosyal kategorilere göre sınıflandırırlar. Toplumsal sınıflandırmanın iki temel dinamiği vardır: İlk olarak, bireyin sosyal çevreyi sınıflandırarak diğerlerini tanımlama noktasında sistematik anlam geliştirmesidir. İkincisi ise, bireyin kendisini toplumsal çevrede kendini bir yerde konumlandırmasıdır (Mael & Ashforth, 1995: 310). Turner ise, Sosyal Kimlik Kuramı'nın merkezi kavramlarından birini oluşturan toplumsal sınıflandırmayı benlik kavramıyla birlikte ele alarak Kendini Sınıflandırma Kuramı'nı oluşturmuştur. Turner'a göre bireyler toplumsal sınıflandırma yaparken aynı zamanda kendilerini de sınıflandırmaktadırlar. Bireyin kendini sınıflandırması, toplumsal sınıflandırma sürecinin ve grup davranışının bilişsel temelini oluşturmaktadır (Turner, 1988: Vİİ-X). Toplumsal sınıflandırmaya benzer olarak, Festinger'in ortaya atmış olduğu Toplumsal Karşılaştırma Kuramı, bireylerin kaotik hayatın belirsizliklerini ve öngörülemezliklerini aşmak için karşılarına çıkan nesne, fikir, olay, durum

vs. her şeyi karşılaştırma eğilimi gösterdiklerini öne sürmektedir. Kendi kimliklerini de karşılaştırma yaparak belirlediklerini ve kendilerini bu karşılaştırmanın sonucuna göre tanımladıklarını ortaya koymaktadır. Buna göre bireyler, karşılaştırma sürecinde yakın ve benzer olanları benimseme; diğerlerini ise dışsallaştırma eğilimindedirler (Festinger, 1954: 135-138). Sınıflandırma ve karşılaştırma, dış çevreyi algılamayı, anlamlandırmayı ve en nihayetinde de dış çevreye uyum sağlamayı kolaylaştırsa da belirli stereotiplerin oluşumunda da rol oynamakta ve etnosentrizm gibi grup içi kayırmacılık davranışına neden olmaktadır.

Toplumsal Karşılaştırma ve Kendini Değerlendirme Kuramları'na göre insanlar kendilerini diğerleriyle karşılaştırmak suretiyle değerlendirmektedirler. İnsanlar kendilerini, diğer insanların onlara yönelik düşüncelerini de göz önünde bulundurarak kendilerini gözlemleyerek kendilerine bir benlik inşa ederler. 1954'de Leon Festinger'in çalışmasıyla şemsiye bir başlık altında ilerlese de toplumsal karşılaştırma araştırmaları çok sayıda ve çok çeşitlidir (Zell & Alicke, 2010: 375). Festinger'in araştırmasına göre insanlar karşılaştırma yaparken kendi görüşlerine veya yeteneklerine yakın grupları benimseme eğilimine girmektedirler. Bu nedenle kendi düşüncelerinden son derece farklı düşünen insanlarla kendilerini karşılaştırmamaktadırlar. Yani insanlar kendilerini, kendilerinden çok farklı grupların nitelikleriyle değerlendirmemektedirler (Festinger, 1954: 120). Toplumsal karşılaştırma araştırmaları kapsamında iki yönlü karşılaştırma süreci vardır. Aşağı yönlü karşılaştırma, bireyin kendilerini başkalarıyla karşılaştırırken, kendisinden daha kötü durumda olan karşılaştırma grubunu seçmesidir. Teoriye göre, daha kötü durumda olduğu düşünülen kişilerle karşılaştırılan kişilerin ruh hallerinde bir iyileşme yaşanmaktadır. Yukarı yönlü karşılaştırma ise bireylerin kendilerini sosyal olarak kendilerinden üstün kabul edilen başkalarıyla karşılaştırmalarını içermektedir. İnsanlar, kendilerine dair görüşlerini daha olumlu hale getirebilmek için kasıtlı olarak kendilerini başkalarıyla karşılaştırmakta ve kendileriyle karşılaştırma grubu arasındaki benzerliği gösteren karşılaştırmalar yapmaktadırlar. Toplumsal Karşılaştırma Kuramı, bireylerin kendilerini değerlendirmelerinde diğer insanları referans almanın yaygın bir davranış olduğunu ve bu karşılaştırmaların duygusal durumları, motivasyonu ve davranışları etkilediğini vurgular. Teori, bireylerin çevrelerindeki insanlarla olan ilişkilerinin karmaşıklığını ve sosyal etkileşimlerin psikolojik süreçlerini anlamak için bir çerçeve sunmaktadır. (Brown vd., 2007: 60-61; Smith, 2000: 173-179).

1980'lerin başında geliştirilen Kendini Değerlendirme Kuramı da, Toplumsal Karşılaştırma Kuramı'na benzer şekilde, bireylerin kendilerini duygusal olarak yakın oldukları kişilerle karşılaştırma eğiliminde oldukları savına dayanır. Bu kurama göre, birey, kendisiyle benzerlik hissettiği kişilere olumlu tepki göstermektedir. Dolayısıyla da birey, performansı iyi olan bir kişiyle benzerlik hissediyorsa o bireye olumlu tepki gösterme olasılığı daha yüksektir. Bireyin başkalarının performansına verdiği tepki, bu performansın bireyin kendisi için ne kadar önemli olduğuna ve bireyin başkalarının performansına ne kadar değer verdiğine bağlı olarak değişmektedir. Eğer bir performans birey için önemliyse ve başkalarının performansı birey için değerliyse, olumlu tepki vermesi daha olasıdır. Bütün bu süreçler bireyin öz değerlendirme süreciyle de iç içe geçmiştir (Schmitt vd., 2000: 1598-1605; Tesser vd., 1984: 562-573).

Referans Grup Teorisi ise, yukarıda bahsedilen teorileri de temellendiren, bireylerin karşılaştıkları özgül koşullar veya durumlarda bazı özdeşleştikleri grupların tutum ve davranışlarını, kişisel davranışlarına rehber olarak kullandıklarını varsayan bir teoridir. Hyman tarafından 1942'de geliştirilen bu teori özünde insanların gruplardaki resmi üyeliklerden ziyade psikolojik özdeşleşmelere dayanarak temel yargılama ve öz değerlendirme yaptıklarını varsaymaktadır. Bir grubun veya topluluğun, bir birey için referans kaynağı olması: (1) Bir bireyin statü nitelikleri ile diğer üyeler arasındaki benzerlik derecesi; (2) bir bireyin değer ve inançlarının diğer üyelerinkilerle uyuşma derecesi; (3) bir grubun değer ve inançlarındaki netlik derecesi; (4) bir bireyin diğer grup üyeleriyle sürekli etkileşim içinde olma derecesi ve (5) bir bireyin grup liderlerini önemli diğerleri olarak tanımlama derecesi ile ilişkilidir (Cochran vd., 2004: 104; Kuhn, 1964: 9-10). Cooley tarafından, W. James'in sosyal benlik kavramı üzerine inşa edilen Ayna Benlik Teorisi de, Referans Grup Teorisi'ne çok benzemekle birlikte bu teoriden farklı olan yönü, kişinin tutum ve davranış mekanizmasından ziyade, kişinin bilişsel boyutuna odaklanmaktadır. Kişi kim olduğunun farkındalığına diğer bireylerin, kendisi hakkındaki tutumları üzerinden ulaşmaktadır (Siljanovska & Stojcevska, 2018: 63-64).

Teorilerden bir diğeri olan Kimlik Müzakeresi Teorisi bireylerin kimliklerini başkalarıyla etkileşim halindeyken nasıl oluşturduklarını ve bu süreçte nasıl mücadele ettiklerini incelemektedir. Diğer bir deyişle Kimlik Müzakeresi Teorisi, bireylerin kimliklerini anlamlandırma, ifade etme ve diğerleriyle etkileşim içindeki kimliklerini müzakere etme sürecini inceleyen bir kuramdır. Bireyin kendi kimliğiyle ilgili farkındalık kazanması, bu kimliği ifade etmesi ve diğer insanlarla etkileşimde bulunurken bu kimliği nasıl

deneyimlediğini anlaması sürecini içermektedir. Bu süreçte bireyler kendi kimliklerini doğrulamak için kendi görüşlerinin hayatta kalmasını teşvik eden sosyal ortamlar yaratmak, hedef kitlenin sosyal gerçeklik algılarını kendi kimlikleriyle uyumlulaştırmak gibi çeşitli stratejiler kullanma eğilimindedirler. Kendini doğrulamanın bazı stratejileri kişilerarasıdır ve insanların başkalarının da kendilerini, kendilerini gördükleri gibi görmelerini sağlama çabalarını içermektedir. Diğer stratejiler intrapsişiktir ve insanların gerçekte var olandan daha fazla kendini doğrulayan kanıt görmesini sağlayan süreçleri içermektedir. Bu ayrıma uygun olarak, bazı stratejiler nispeten otomatik ve zahmetsizdir, diğerleri ise bilinçli ve çaba gerektirmektedir (Swann, 1987: 1038-1048).

Bu teorilerden bir diğeri olan Psikososyal Gelişim Teorisi'ne göre, bireyler etkileşimle birlikte sürekli gelişmektedirler. Hayatlarının her döneminde bireyler, çeşitli sorunlarla yüzleşmek, mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Bütün bu süreçler çözülmeyi bekleyen kimlik krizleri yaratmaktadır. Bu doğrultuda da bireyler çeşitli stratejiler geliştirmekte ve inisiyatifler almaktadırlar. Kimlik kazanımı süreci de bu şekilde gerçekleşmektedir. Toplumsal uyum veya uyumsuzluk da bu etkileşim sürecinde ortaya çıkmakta ve kimlik kazanımı bu etkileşimlerle gerçekleşmektedir. Bu teoriye göre kimliğin özünü toplumsal bağlılıklar oluşturmaktadır (Erikson, 1994: 4-29; Jones vd., 2014: 51-52). Giddens, Sosyal Kimlik Kuramı'na atıfta bulunarak kimliğin de bir yapı olarak görülebileceğini çünkü kimliğin de toplumun veya grup üyelerinin oluşturmuş olduğu norm ve değerlere göre şekillendiğini söylemektedir. Giddens'ın perspektifinden bu yapılar, kişiye sadece kim olduğunu işaret etmemekte, aynı zamanda sosyal etkileşim sürecinde gerekli kaynakları da temin etmektedir. Giddens'a göre kişisel kimlik de bireyin ait olduğu sosyal grupların özelliklerinden yola çıkarak oluşturulmaktadır (Gardner, 2002: 336; Giddens, 1984, XXV, 25, 84-85). Giddens'ın bu görüşlerini destekleyecek şekilde Scott ve diğ. (1998) de Yapısal Özdeşleşme Modeli'ni geliştirirler. Grup özdeşleşmesini ise yapının bölgeselliği, yapının ikiliği ve durumsal eylem olarak üç farklı kavram üzerinden açıklamaktadırlar. Yapının bölgeselliğinde anlatılmak istenen bireylerin farklı sosyal gruplar içerisinde farklı kimliklere sahip olabilmesidir. Bireyin benliği çoğul kimliklerden oluşmaktadır ve kimliklerin birbirleriyle ilişkilerini anlamlandırmada bu kavram önemlidir. Yapının ikiliği kavramı ise yapı ile sistem arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Kimlik ile özdeşleşme kavramları arasında ikilik vardır ve özdeşleşme, ancak o sosyal kimliğin benimsenmesiyle sağlanabilir. Yapının ikiliği, insan faaliyetleri ile yapı arasındaki ortak noktayı ortaya koyar. Durumsal eylem ise özdeşleşmenin,

içinde bulunulan koşullara göre nasıl farklılık gösterdiği üzerinde durmaktadır. Örneğin, sosyal grubun toplumsal başarı durumu, özdeşleşmeyi belirleyen bir koşul olabilmektedir (Scott vd., 1998: 300, 311).

Bunların yanı sıra Gabriel Tarde'ın Sosyal Taklid teorisi (Tosti, 1897: 490-502), otoriteryen kişilik teorisi (Stewart & Hoult, 1959: 274-277) ya da Stryker'ın yapısal sembolik etkileşimci kimlik teorisi (Stryker, 1968: 558-560) gibi kimliği açıklayan birçok teori geliştirilmiştir. Kimlik teorilerinde kişilerin çoklu kimliğe sahip oldukları düşünülmektedir. Çünkü kimlikler, esasında, başkalarının kişilerin kendisine konum atamasını sağlayarak bu kişilerin sosyal nesneler olarak yerleştirilmesini ve bu tanımlamaları içselleştirmesini gerektirmektedir. Haliyle de kişiler rol ilişkilerine dayanan toplumsal sistemdeki pozisyonları kadar çok kimliğe sahiptirler. O halde kimlikler, rollere ve roller aracılığıyla da organize sosyal ilişkilerdeki konumlara bağlanan öz bilişlerdir. Bu kullanıma göre kimlikler, bilişsel ve algısal süreçleri etkileme kapasitesine sahip bilişsel şemalardır. Bilişsel şemalar ise duruma özgü değildirler ve kişiler tarafından deneyimledikleri pek çok duruma taşınabilirler ve bu durumlardaki davranışları etkileyebilirler. Dolayısıyla kimlikler, bir kimliğin çeşitli durumlarda çağrılması olasılığı olarak tanımlanan bir belirginlik hiyerarşisinde sıralanmaktadır. Rol seçiminin de mevcut durumdaki kimlik belirginliğinin bir sonucu olduğu varsayılmaktadır (Stryker, 2008: 20). Bu sürecin göndergesini ise etkileşim ve sosyal ilişkiler ağı oluşturmaktadır. Bir kişinin başkalarıyla olan ilişkileri belirli türde bir insan olmaya ve belirli rolleri oynamaya bağlı olduğu ölçüde, kişi o tür bir insan olmaya kendini adamıştır. Bu nedenle de etkileşim, kimliklere eklenen anlamların doğrudan bir kaynağını oluşturmaktadır.

2.4. Sosyal Kimlik Kuramı

Kimlik, bireyin, diğerlerine karşı tanımlanmasında kullanılan soyut ve somut özelliklerin bütünü olarak düşünülebilmektedir. Diğer bir deyişle kimlik, bir kişinin kendini ifade etme şekli, kendine özgü ayırt edici nitelikleri başkalarına açıklama biçimi ya da başkaları tarafından nasıl algılandığıdır. Öte yandan, kimliğin diğer bir özelliğini ise toplumsal oluşu oluşturmaktadır ki bu da bireyin, kendisi dışındaki bir topluluğa veya gruba aidiyet hissetmesi anlamına gelmektedir. Kimliğin sosyal ve kültürel boyutunu oluşturan bu aidiyet duygusu, bireyin sosyalleşme veya kültürlenme sürecinin bir sonucu olarak diğer kişilerle ortak inanç ve

değerler etrafında bir araya gelmesini içermektedir (Nar, 2019: 73) Buradan hareketle, sosyal kimlik kavramı, bir kimsenin benliğinin belirli bir sosyal gruba ait olmasından kaynaklanan bilgisi veya bilinç durumu olarak tanımlanmıştır. Sosyal kimlik, sosyal etkileşimlerin, bireyin kendine yönelik düşüncelerini biçimlendirdiği ögelerin tamamını oluşturmaktadır. Sosyal kimlik kavramının temeli Tajfel'in çalışmalarına dayanmaktadır. Kavram bir sosyal gruba mensup olup olmamaktan ziyade bireyin o gruba aidiyet hissetmesi, duygusal olarak bağlanması durumu üzerine kurulu bir kavramdır. Yani bireyin kişisel kimliğini tanımlarken, ait hissettiği sosyal grubun özelliklerini kendi kimliğine uyarlaması ve o grubun kimliğiyle kendi kişisel kimliğini özdeşleştirmesi durumunu tanımlamaktadır. Birey, kişisel kimliğini birçok farklı sosyal gruptan etkilenerek inşa edebilmektedir (Hogg & Terry, 2000: 122-123; Heere & James, 2007: 67).

Reid ve Deaux sosyal kimliklerin ve kişisel özelliklerin bireylerin kendini tanımlama biçiminde nasıl örgütlendiğini anlamak için iki farklı model önermişlerdir: Ayrışma modeli ve bütünleşme modeli. Ayrışma modeli, sosyal kimliklerin ve kişisel özelliklerin ayrı ayrı bellekte temsil edildiğini varsayarken bütünleşme modeli sosyal kimliklerin ve kişisel özelliklerin birbirleriyle bağlantılı olduğunu ve farklı kimlik kümeleri oluşturduğu savına dayanmaktadır. Reid ve Deaux'un araştırma bulguları ise bütünleşme modelinin daha güçlü bir destek bulduğunu göstermektedir. Araştırmada, kimlik yapısının dinamik ve anlamsal olduğu, sosyal kimliklerin kişisel özelliklerle anlam kazanabildiği gibi bu bağlantıların da kültürel ve bireysel etkenlere bağlı olarak değişebileceği ileri sürülmektedir (Reid & Deaux, 1996: 1084-1085). Jenkins de, sosyal kimliğin tek taraflı bir süreç olmadığını; bireyin kendisini tanımlaması ile sosyal çevresinin bireyi nasıl tanımladığı arasında bir doğrusallık olduğunu öne sürmektedir. Bununla bağlantılı olarak, insanın kendini veya bir başkasını tanımlaması bir anlam meselesidir. Anlam ise her zaman etkileşimi içermektedir. Bu nedenle de Jenkins'e göre, "kimlik" kavramı zaten otomatik olarak sosyal'i de içerdiği için bu kelimeyi özellikle eklemek anlamsızdır. İkinci olarak Jenkins, 'sosyal' ve 'kültürel' kelimeleri arasında yapılan keskin ayrımın toplumsal yapının gözlemlenebilir gerçeklerini yanlış temsil ettiğini ileri sürmektedir. Kimlik ancak bir oluş süreci olarak anlaşılabilmektedir. Hiçbir zaman nihai veya kesinleşmiş değildir. Dolayısıyla, kimlikler her zaman çok boyutlu, tekil ve çoğuldur (Jenkins, 2008:17-18).

Sosyal kimlik kuramı (SIT), Tajfel ve Turner tarafından gruplar arası davranışları anlamak, sosyal grubu bireysel olarak değil kolektif olarak kavramlaştırmak, gruplar arasındaki

çatışmaların nedenlerini anlamak, sosyal etki ve sosyo-psikolojik süreçleri çözümlemek amacıyla geliştirilmiştir. Tajfel, bireyin mensubu olduğu grup ilişkileri vasıtasıyla kendi kimliğini belirlediğini belirtmektedir. Bireyin ait hissettiği veya mensubu olduğu sosyal gruplar, bireye bir grup kimliği kazandırmakta ve aynı zamanda bireyin toplum içindeki konumunu da belirlemektedir. Dolayısıyla, sosyal kimlik kuramı bireyin kim olduğuna ilişkin algısında sosyal ilişkilerin etkili olduğu savına dayanmaktadır. Ayrıca sosyal kimlik kuramı, insan doğasının bireyin kendini iyi hissetmeye güdülenmiş olduğunu ve bu nedenle mensubu olduğu sosyal grupları meşrulaştırma, diğer gruplardan daha iyi olduğuna inanma gibi eğilimlere sahip olduğunu da öne sürmektedir. Bununla ilişkili olarak sosyal konumu gereği dezavantajlı olarak kabul edilen bireyler, vazgeçemeyeceği veya vazgeçmek istemediği bir sosyal gruba mensup ise, bu dezavantajlı duruma tepki olarak iç-grup dinamiğini arttırabilmektedir. Çünkü bireyler olumsuz koşullarla çatışma içine girerek onu olumlu kılma eğilimine sahiptirler ve yüksek düzeyde özdeşleşme de bu eğilimin bir sonucudur (Tajfel & Turner, 1979: 33-47; Tajfel, 1974: 69-89). Özetle, sosyal kimlik kuramı (Aslan & Dönmez, 2013: 150):

> *"...bireysel davranışların, bireylerin kendileri hakkındaki algılarına ek olarak özdeşleştikleri ve ait olduklarını hissettikleri toplumsal grupların davranış örüntüleri ve görüşleri tarafından da etkilendiği ve bireyin diğerleriyle olan etkileşimlerinde olumlu toplumsal kimlikler aradığı varsayımına dayanmaktadır. İnsanlar üyesi oldukları grupların üyelerini daha olumlu değerlendirme, daha fazla ödüllendirme ve daha ikna edici bulma eğilimindedirler. Bir gruba üye olan birey, daha üstün gördüğü iç-grup üyelerini, kendisine daha benzer olarak algılamakta, dış-grup üyelerini ise kendisinden farklı, yabancı ve birbirine oldukça benzer görmektedir."*

Sosyal kimlik kuramı, gruplaşma eğiliminin dinamiklerini açıklaması dolayısıyla sosyal ortamları çözümlemek için önem arz etmektedir. Örneğin, sosyal çatışma ile yüksek özdeşleşme; kişisel refah ile aidiyet hissi arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır. Bunlar sosyal kimlik kuramının bir dizi öngörülebilir grup içi dinamiğinden bazılarıdır. Sosyal kimlik yaklaşımını destekleyen temel bir ayrım, "grup içi" ve "grup dışı" arasındaki ayrımdır. İç gruplar, bir kişinin kendini tanımladığı ve kişiye bir anlam duygusu sağlayan gruplardır. Sosyal kimlik bağlamında, iç gruplar, örneğin bir kişinin tahsis edilebileceği demografik kategorilerden farklı, psikolojik olarak önemli gruplardır. Bu nedenle, bir kişi gelir durumunu

veya etnik kökenini gösteren etiketlerle nitelendirilebilse de, sosyal kimlik anlamında bunlar yalnızca kişinin benlik duygusu için önemli olduklarında anlamlıdır. Genel olarak, bir kişi birçok iç gruba ait olabilir, ancak ortam, belirli bir zamanda hangi grup içi sosyal kimliğin belirgin olduğunu belirleyecektir. İç grupların aksine, dış gruplar, kişinin ait olmadığı herhangi bir grubu tanımlar. Sonsuz sayıda dış grup olabilir ve bunlar en çok grup içi ve grup dışı arasındaki farkların vurgulandığı gruplararası çatışma ortamlarında göze çarpar (Colvin, 2020: 3). Dolayısıyla, sosyal kimlik kuramı, bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarını daha geniş bir sosyal bağlamda açıklamaya çalışan; temel bilişsel süreçleri ve sosyal koşulları birarada inceleyen bir kuramdır.

2.4.1. Sosyal Kimlik Kuramının Temel İlkeleri

Karmaşık bir yapıya sahip olan sosyal kimlik, birçok değişkene sahiptir ve bütün bu değişkenlerin iç içe geçmesiyle şekillenmiştir. Sosyal kimlik grupları ise birey için önem arz etmekte ve bireyin tutum ve davranışlarını belirlemede bireysel kimlikten daha belirleyici olmaktadır. Zira sosyal kimlik temelde bireyin bir gruba ait olma bilincidir ve bu aidiyet bilinci bireye bazı duygular, fikirler, tutum ve davranışlar seti de getirmektedir (Stone-Romero & Stone, 2005: 446). Trepte ve Loy (2017: 2), sosyal kimlik kuramının sosyo-psikolojik olarak 7 ilkeden oluştuğunu öne sürmektedir:

1-) İnsanlar kendilerini belirli sosyal gruplara ait hissederler ve kendilerini bu grubun nitelikleriyle tanımlarlar.

2-) Belirli sosyal gruplar, belirli bağlamlarda daha çok veya daha az belirginleşir.

3-) Bireyler, kendi sosyal kimlikleriyle, belirgin hale gelmiş olan diğer sosyal grupları karşılaştırır.

4-) Pozitif ayrımcılık, sosyal karşılaştırmanın sonucunu tanımlar.

5-) Sosyal kimlik, bireyin kendini kategorize etmesinin ve değerlendirmesinin birleşimi olarak tanımlanır.

6-) Sosyal kimlik bireyin benlik saygısını etkiler.

7-) Sosyal kimlik teorisinin teorik temelinin önemli bir kısmı, bu sürecin sonuçlarına, yani bireysel hareketliliğin, sosyal yaratıcılığın, sosyal rekabet ve klişeleştirmenin nasıl etkilendiğine adanmıştır.

Sosyal kimlik kuramının temel varsayımlarını ise Stone-Romero ve Stone altı madde halinde açıklamaktadırlar (Stone-Romero ve Stone, 2005: 445-446):

1- Bireyler olumlu bir benlik saygısı edinmek ve geliştirmek isterler.
2- Sosyal gruplar bireyin gündelik hayatında merkezi bir öneme sahiptir.
3- Sosyal gruplar bireylerin olumlu benlik algısını geliştirmelerine olanak sağlar.
4- Bireyler dış grup-iç grup karşılaştırması yaparak kendi gruplarının pozisyonlarını belirlerler.
5- Dış grup-iç grup karşılaştırması olumlu benlik algısını pekiştirmek için yapılır.
6- Bireylerin tutumları, inançları, davranışları bireysel kimliklerinden daha çok sosyal kimliklerinden etkilenmektedir.

Sosyal psikolojinin indirgemeci yaklaşımına tepki olarak ortaya çıkan ve gruplararası çatışma, grup-birey etkileşimi gibi fenomenleri inceleyen sosyal psikolojinin en temel varsayımı, sosyal grup davranışının toplu halde davranan bireylerin bir koleksiyonundan daha fazlası olduğudur. Grup davranışı, grubun psikolojik temsili veya sosyal kimliği ile bağlantılıdır. Tajfel ve Turner'ın sosyal kimlik gruplarına ilişkin açıklamalarını temellendirdikleri dinamikler ise şöyledir (Tajfel & Turner, 1979: 40-41):

1. İnsanlar ait oldukları gruplarla psikolojik bir bağ kurma eğilimindedir; bu bağlantı sosyal bir kimlik olarak kavramsallaştırılır.

2. İnsanlar olumlu benlik saygısına ihtiyaç duyarlar ve bu ihtiyaç onları sosyal kimliklerinin pozitifliğini yaratacak, sürdürecek ve koruyacak şekilde davranmaya motive eder.

3. Bir sosyal kimliğin pozitifliğini arttırmanın bir yolu, sosyal kimliğin dayandığı iç grubun sosyal statüsünü arttırmaktır.

4. Toplu olarak bir iç grubu desteklemek ve dış grupları küçümsemek (yani, iç grup yanlılığı), dış grupların durumuna göre iç grubun sosyal statüsünü artırabilir ve sonuç olarak, ilişkili sosyal kimliğin pozitifliğini artırabilir.

5. İnsanlar, iç gruplarına olumlu bir sosyal statü kazandırabilmek; olumlu bir sosyal kimlik yaratmak, sürdürmek ve korumak için grup içi önyargı geliştirmeye motive olurlar.

Henri Tajfel ve John Turner tarafından geliştirilen ve bireylerin sosyal gruplara aidiyetlerinden kaynaklanan kimliklerini nasıl oluşturduklarını ve bu kimliklerin bireyler arası ve grup arası davranışları nasıl etkilediğini açıklayan Sosyal Kimlik Kuramı'nın temel dinamikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Sosyal Kategorizasyon

Sosyal kategorizasyon, bireylerin kendilerini ve başkalarını belirli sosyal kategorilere (örneğin, cinsiyet, etnik grup, meslek) ayırma sürecidir. Bu süreç, bireylerin sosyal dünyayı daha basit ve anlaşılır hale getirmelerine yardımcı olmaktadır. Kategoriler, bireylerin grup üyeliğini tanımlamalarını ve sosyal kimliklerini oluşturmalarını sağlamaktadır (Tajfel & Turner, 2004: 373-384).

2. Sosyal Karşılaştırma

Sosyal kimlik kuramının temel bir bileşeni, bireylerin kendi gruplarını (iç grup) diğer gruplarla (dış grup) karşılaştırma eğilimidir. Bu karşılaştırma süreci, bireylerin grup üyeliği yoluyla olumlu bir kimlik geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Grup içi üstünlük algısı ve grup dışı küçümseme, bireylerin benlik saygısını artırmaktadır (Festinger, 1954: 135-138).

3. Grup İçi Favoritizm ve Grup Dışı Ayrımcılık

Sosyal kimlik kuramı, bireylerin kendi gruplarını diğer gruplara göre daha olumlu değerlendirme eğiliminde olduklarını öne sürmektedir. Bu grup içi favoritizm, grup dayanışmasını ve uyumunu artırırken, grup dışı gruplara yönelik ayrımcılık ve önyargıya da neden olabilmektedir. Grup içi favoritizm, bireylerin grup üyeliğinden gurur duymalarını ve grup içi ilişkileri güçlendirmelerini sağlamaktadır (Turner vd., 1979: 187-202).

4. Kimlik Tehdidi ve Kimlik Koruma

Bireyler, sosyal kimliklerini tehdit eden durumlarla karşılaştıklarında kimliklerini korumak için çeşitli stratejiler kullanmaktadır. Bu stratejiler arasında, grup içi dayanışmayı artırma, grup dışı gruplara yönelik olumsuz tutumları güçlendirme veya sosyal mobilite (başka bir gruba geçiş) yer almaktadır. Kimlik tehditleri, bireylerin grup içi kimliklerini daha güçlü bir şekilde savunmalarıyla ve grup içi bağlılıklarını artırmalarıyla sonuçlanmaktadır (Branscombe vd., 1999: 35-58).

5. Prototipik Grup Üyeleri ve Normlar

Grup üyeleri, grup içi normlara ve değerlere uyum sağlayarak sosyal kimliklerini pekiştirmektedirler. Prototipik grup üyeleri, grup normlarını en iyi temsil eden bireylerdir ve diğer grup üyeleri tarafından model alınırlar. Bu prototipler, grup içi uyumu ve normatif davranışları şekillendirirler (Hogg & Abrams, 1998: 99-100, 153-162).

6. Sosyal Kimlik ve Bireysel Kimlik Etkileşimi

Sosyal kimlik kuramı, bireylerin hem kişisel hem de sosyal kimlikleri olduğunu ve bu kimliklerin birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu öne sürmektedir. Bireyler, belirli durumlarda sosyal kimliklerini öne çıkarırken, diğer durumlarda kişisel kimliklerini vurgulayabilmektedirler. Bu etkileşim, bireylerin davranışlarını ve sosyal ilişkilerini dinamik bir şekilde şekillendirmektedir (Tajfel, 1981: 18-29).

Sosyal kimliğe ilişkin bu dinamikler, grup üyeleri arasında dayanışmayı ve grup içi uyumu artırırken, dış gruplarla olan ilişkilerde rekabet ve önyargılara yol açabilmektedir. Sosyal Kimlik Kuramı, grup davranışlarını ve kimlik süreçlerini anlamada güçlü bir araç sunarak, sosyal psikoloji, sosyoloji ve diğer sosyal bilimler alanlarında geniş bir uygulama alanı bulmuştur (Hogg & Abrams, 1988: 6-27).

2.5. Dijital Medyada Sosyal Kimlik İnşası

Sosyal medya, günümüzde bireylerin kendilerini ifade etme, bağlantı kurma ve topluluklarla etkileşimde bulunma noktasında büyük ve kapsamlı bir platform imkanı sağlamaktadır. Goffman'ın dramaturjik bakış açısıyla (Goffman, 2014: 13-28,112), bireylerin performanslarını sergileyebildikleri bir sahne olarak sosyal medya, bireylere profillerini düzenleyerek, paylaşımlarıyla ve etkileşimleriyle çevrimiçi bir performans alanı açmaktadır. Dolayısıyla bu dijital ortam, insanların günlük yaşamlarının bir parçası olan benlik sunumunu da etkilemektedir. Sosyal medyanın sunduğu çeşitli araçlar ise, kullanıcıların kimliklerini çeşitli biçimlerde sergilemelerine olanak tanımakta; her an paylaşılan fotoğraf, yazı, video veya emoji bireyin çevrimiçi kimliğinin bir yansıması haline gelmektedir. Bu sanal sahne aynı zamanda bir performans platformuna dönüşerek bireyin dikkat çekme, onaylanma ve kabul görme arzularını da şekillendirmektedir. Dolayısıyla sosyal medyanın dinamikleriyle oluşan bir "dijital kimlik"ten söz edilebilir. Dijital kimlik, bireylerin dijital platformlarda kendilerini nasıl göstermek istedikleri, hangi içerikleri paylaştıkları, çevrimiçi etkileşimleri üzerinden nasıl algılandıkları gibi süreçlerin tümünü içeren; bireylerin çevrimiçi varlıklarını ifade eden bir kavramdır (İşman vd., 2016: 611-614). Kişisel deneyimleri ve kendilik bilincini temsil etmesi dolayısıyla da mekandan ve dış çevreden kopuk değildir. Bu nedenle dijital kimlik de dijital platformların teknik güncellemeleri, internet hukuku gibi çevrimiçi ve çevrimdışı yaşamlar arasında kurulan dengeye bağlı olarak şekillenmekte; dolayısıyla da teknolojinin hızlı gelişimiyle ve toplumsallaşmanın buna entegrasyonuyla sürekli olarak evrim geçirmektedir. Bireylerin çevrimiçi kimliklerini yönetme becerileri, gizlilik endişeleri, siber zorbalıklara maruz kalmaları gibi birçok faktör de bireylerin dijital kimliğini etkilemektedir.

Kimliğe dair temel tartışma konularından bir tanesi de zihinlerimiz ve bedenlerimiz arasında bir bağlantının ve hatta bir benliğin var olup olmadığıdır (Bostrom & Sandberg, 2011: 7). Bu açıdan dijital platformlar; çeşitli filtreler, metinler veya görsel içerikler aracılığıyla bireylerin dijital dünyada kendilerini sunma ve ifade etme noktasında bir dijital vitrindir. Dolayısıyla hem zihinsel işleyiş hem de beden formu dijital bir boyut kazanmaktadır. Bu da kimliğin, zihin-beden ilişkisini dönüştürmektedir. Sanal deneyimlerdeki varoluş biçimini gerçeklik haline getirmek için yapılan faaliyetler buna örnek gösterilebilir. Çevrimiçi oyun karakterlerine benzemek için yapılan cosplay uygulamaları, gerçekte olmayan karakterlere benzemek için

yapılan estetik ameliyatlar vb. gibi faaliyetlerin (cnnturk.com, 2018; hurriyet.com.tr, 2016; haberturk.com, 2018) her biri kimlik tasarımı süreçleriyle de ilişkilidir. Ayrıca, gerçekliğin sınırlarının aşılmadığı durumlarda da çeşitli kamera filtreleriyle veya photoshop uygulamalarıyla kendi varoluşlarını diğerlerine sergileyen bireyler, reel hayattaki fiziki varoluşlarına yabancılaşabilir. Bu anlamda, bireylerin kendi bedenlerini idealleştirme arzusu ve teknolojinin bunu gerçekleştirmede sunduğu kolaylık, bireylerin dijital mecralarda yarattıkları figüratif, yanıp sönen ve hayali dünyadaki bu kimlik kurgusuna her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyuyor olabileceklerini de göstermektedir (Şener & Özkoçak, 2014: 93).

Zamana ve mekana katılım çabası kişisel kimliği yaratmaktadır ve bu gerçekte olunan şeydir. İçinde bulunulan koşullar, geçmişteki yaşanmışlıklar ve gelecek öngörüleri bazı ilgi ve sorumluluklar doğurmaktadır. İnsanlar bunları "kendileriymiş gibi" almakta ve sahiplenmektedir (Gale, 1991: 246). İletişimin üç biçimini (kişilerarası, kitle iletişimi ve kendi kendine iletişim) kapsayan sosyal medya toplumsallaşma noktasında insan eliyle iletilen tüm kültürel ifadeleri, çeşitlilikleri içeren, karıştıran ve yeniden birleştiren bileşik, etkileşimli, dijital bir hiper metin üretmektedir. Dolayısıyla belirli mesajların veya içeriğin alınması kendi kendine gerçekleşmektedir. (Castells, 2009: 55) Kimlik ise sosyal etkileşimler aracılığıyla ve insanların düşüncelerinde meydana gelmektedir. Sosyal medya üzerinden paylaşılan içerikler, bireylerin ilgi alanları, düşünce yapıları, değerleri ve yaşam tarzları hakkında bilgiler sunan bu dijital ortam, bireylerin kendi özgün kimliklerini ifade etmelerine, çeşitli rolleri üstlenmelerine ve sosyal bağlamda kendilerini tanımlamalarına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla siber ağları, bireysel aracılar arasındaki etkileşimden ortaya çıkacak potansiyel kolektif kuruluşlarla birarada düşünmek gerekmektedir. Algoritmik teknolojiler, filtre balonu, yankı odası, deepfake gibi dijital teknolojilerle gündeme gelmiş kavramların tümü düşünüldüğünde sosyal medya, bireylerin kimlik inşasında önemli rol oynayan dinamik bir platformdur.

Ağlar, bireylerin kendi kimliklerini koruyarak birlikte hareket ettikleri akışkan bir sistemdir. Bu açıdan sosyal platformlar, topluluk inşa ederek, norm oluşturarak, ortak gerçeklikleri geliştirerek ve özellikle de bunları belgeleyerek sosyal bir atmosfer oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, sosyal platformlar hem organizasyonun sağlandığı hem de paylaşılan gerçekliklerin kolektif olarak müzakere edildiği ve yayıldığı çevrimiçi toplulukların varlığını sürdürebildiği alanlardır. Bu platformlar, grup içi topluluklarda belli konulara dair farkındalığı artırabilmekte ve çeşitli amaçları veya hareketleri besleyebilmektedir. Öte yandan,

gruplararası açıdan çeşitli çatışmalara da çanak tutabilmektedir. Bireylerin kendilerini ağların mantığı çerçevesinde tanımladıkları, hakların savunulması gibi belli amaçlar etrafında oluşan yeni topluluklar; üye sayısı, çeşitli ritüeller vb. noktalarda kendi içine kapalı, şubelere sahip, üyelik gerektiren yüz yüze veya geleneksel topluluk yapılarından birçok açıdan ayrışmaktadır. Ayrıca, bireylerin çevrimiçi ortamda çevrimdışına göre farklılaşan davranışları nedeniyle de çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlar birbirinden farklılaşabilmektedir. Fakat birçok çalışma göstermektedir ki çevrimiçi ve çevrimdışı ortamlar günümüzde iç içe geçmişlerdir (Bkz. Boltanski & Chiapello, 2007: 353; Greijdanus vd., 2020: 49).

Yakın geçmişte internetin dünyasının yalnızca soyut, serbest akışlı bir bilgi alanından ibaret olmadığını; bundan ziyade gerçek politikaların üretildiği, kimliklerin inşa edildiği, sermayenin dahil olduğu toplumsal bir alan olduğunu kabul edip, interneti bu açıdan ele alan çok sayıda çalışma yapılmıştır (bkz. Manovich, 2002: 60-98; Miller & Slater, 2001: 142-172; Lessig, 2006: 294-308; Hine, 2001: 9-27; Loader, 2005: 6-8; Lovink, 2002: 4-20). Bütün bu çalışmalardan hareketle dijital teknolojilerin, kültürel değişimin güçlü katalizörleri olduğu söylenilebilir. İnternetin ilk zamanlarından günümüze kadar geçen sürede grup ağlarının ve sosyal kimliklerin dijitalleşmesinden görsel, işitsel, metinsel medyanın multimedya olarak yakınsamasına kadar büyük ölçekte tekno-kültürel yenilikler meydana gelmiştir. Teknolojinin kültürle ilişkisi ise, teknolojinin yalnızca teknik bir yenilik olarak alımlanmadığı; aynı zamanda benimsenerek toplumsal olarak tanımlandığı, sonrasında da yeni kolektif ve kurumsal faaliyetlere yerleştirildiği bir süreci kapsamaktadır. 1948'de Norbert Wiener'in iletilerin insan-makine arasındaki aktarımını ifade ettiği "cybernetics" kavramından, 1960'larda yapılan ve beş duyu organının kullanımını sağlayan Sensorama'ya; Ivan Sutherland'ın, artırılmış gerçeklik teknolojisi olarak büyük yankı uyandıran "Damocles Sword" (HMD) adlı başa takılan stereo ekranından, deepfake, NFT, kripto paralar gibi metaverse evreninin kullanıcı deneyimini fiziki gerçekliklerle birleştiren çeşitli teknolojilere kadar geçen tarihsel süreçte dijital dünya ile fiziki dünya birbiriyle yakınlaşmış ve hatta bütünleşmiştir. Hem fiziki dünyaya hem de dijital dünyaya aynı anda sahip olunduğunda ise bu iki dünya arasındaki ayrımlar bulanıklaşabilmekte ve kaybolabilmektedir (Gere, 2008: 56; Mitchell, 1996: 20; Bignell, 2000: 204; Tiryaki & Bıyıklı, 2022: 129-133). Bu durum oluşturulan gruplar ve topluluklar açısından düşünüldüğünde, sosyal kimliğin sosyal süreçlerine dair bütün dinamikler de bu iki dünyanın etkileşimine bağlı olarak dönüşmektedir.

Siber uzamda mümkün hale gelen zaman-mekan sıkışması yeni toplulukların oluşumunu hızlandırmaktadır. Topluluk üyeleri arasındaki etkileşim artık yüz yüze formatla sınırlı değil; ortak çıkarlara, fiziki ve coğrafi ayrılığa dayanan bir uzak iletişim biçimidir. Üyeliğin bağlayıcılığının olmayışı ve serbest dolaşımı, dijital toplulukların istikrar eksikliğini yansıtıyorsa da insanlar dijital bir topluluğa üye olduklarında, özgür bir aktör olmanın niteliğini de deneyimlemektedirler. Bu toplulukların gerçek hayatta örülmüş kültürel çeşitliliği doğrudan etkileyip etkilemeyeceğine veya çeşitli sosyo-kültürel kimliklerin yerini alıp almayacağına yönelik çeşitli tartışmalar[22] olsa da dijital medyanın teşvik ettiği küreselleşmenin dinamik, yaygın, bütünsel olarak birbirine bağlı ve kültürel olarak melez yapısının insan toplumunu geleneksel olandan çok farklı yeni bir varlığa dönüştürdüğü aşikardır. Dijital medya ve küreselleşmenin yakınsaması nedeniyle zaman ve mekanın sıkışması, dünyayı çok daha küçük bir etkileşim alanına evriltmiştir. Bu bakımdan dijital medya, farklı sosyo-kültürel kimlik biçimlerinin sürdürülmesi, müzakere edilmesi, inşa edilmesi ve yeniden inşası için daha fazla esneklik ve boş alan sağlamaktadır (Chen & Zhang, 2010: 804-805).

2.5.1. Dijital Kimlikler

Kişisel kimliklerin şekillenmesinde zamanın, geçmiş deneyimlerin, gelecekteki beklentilerin, ilişkilerin ve sorumlulukların önemli bir rolü vardır. Bütün bu faktörler bireyin aktif bir katılım ve bilinçli bir seçim yapma sürecini vurgulamaktadır. Birey, çevresiyle kurduğu etkileşimleri, katıldığı ilişkileri ve odaklandığı sorumluluklarını "kendisininmiş gibi alarak" veya "sahiplenerek" kimliğine entegre etmektedir. Bu nedenle bütün bu faktörlerin tamamı bireyin gerçekte olduğu şeyi tanımlamaktadır (Gale, 1991: 246). Çevrimiçi kimliklerin öneminin artması ise kimlik teriminin, bireylerin kişisel imajı ve itibar sermayesi, sosyal ve resmi kimlikler, sosyal grup üyeliğiyle ilgili algılar ve önyargılar, kimliğin yazılım temsilleri ve daha geniş anlamda değişen yaklaşımlar dahil olmak üzere birbiriyle gevşek bir şekilde ilişkili bir dizi kavramı kapsayacak şekilde kullanılmasını gerekli kılmıştır. Kimlik, karmaşık sosyo-politik konulara yönelik bilişimsel yaklaşımların yükselişiyle dijital çağda daha da esnek

[22] Bu bağlamda, Tuzlukova ve Rozina, sanal araştırma topluluklarını sosyo-kültürel bir olgu olarak tartışmışlardır. Yazarlar, sanal araştırma topluluklarının çeşitli sosyo-kültürel etkilerden beslenen perspektifleri, akademisyenlerin ve araştırmacıların geleneksel kültüre dayalı iletişim karakterlerini ve tarihsel olarak kökleri yerel tarihe dayanan deneyimlerini bir araya getirdiğini ileri sürmektedirler (Tuzlukova & Rozina, 2010: 745-755).

bir terim haline gelmiştir. Örneğin, teknik perspektifler kimliği 'bir kişinin çeşitli niteliklerini birbirine bağlayan gerçek dünyadaki bir varlığın herhangi bir dijital temsili' olarak görmektedir (Bostrom & Sandberg, 2011: 7-8). Teknolojinin geldiği son noktada çeşitli insan aktivitelerini simüle edebilen platformların gerçeklik ile sanallık arasında ayrım yapmayı neredeyse imkansız hale getirmesi, kullanıcılara kişisel verileri üzerinde kontrol ve sahiplik vererek dijital çağda kendi kimliklerini yeniden oluşturma veya kazanma yolunu da açmaktadır. Çeşitli sektörlerden bilim dünyasına kadar birçok alanda bu dijital kimliklendirme sürecinin bireysel ve toplumsal etkileri tartışılmaktadır (Cheesman & Slavin, 2021: 11).

Dijital platformlar, bireylere, ait oldukları sosyal gruplara ilişkin kimliklerini sergileme ve bu kimlikleri çeşitli bağlamlarda gösterme olanağı tanımaktadır. Bireyler, farklı platformlarda farklı içeriklerle kendilerini ifade edebilmekte ve çeşitli kimlikler geliştirebilmektedirler. Dijital medyanın kullanıcıların çeşitli ilişki bağlamlarında farklı kimliklere bürünmelerini sağlayan bu teknik yapısı, çoklu benlikler yaratmaktadır. James'e göre bireylerin tek bir ben algısı yoktur. Bireyler, farklı bağlamlarda farklı şekilde belirginleşen çoklu benliklere sahiptirler. Bireyler, kendilerini çevrelerine kabul ettirebilmek adına devreye soktukları; her bir ilişkinin bağlamına uygun ve farklı gruplarla ilişkilerinde ortaya çıkan bir dizi çoklu sosyal benlik konseptine sahiptir (James, 1902, 1948, 1971'den akt. Pascale, 2011: 79). Farklı dijital platformların bireylere aynı anda birçok yerde bulunma ve farklı kimlikler geliştirme fırsatı sunması James'in çoklu benlikler metaforunu günümüz dijital çağına taşımaktadır. Dijital platformlar, kullanıcıların çeşitli sanal ortamlarda farklı benlik durumlarına bürünebilmelerine olanak sağlayarak çeşitli kimlikler geliştirmelerine de ortam hazırlamaktadır. Kullanıcılar, farklı sosyal medya hesapları aracılığıyla farklı ilgi alanlarına, gruplara veya topluluklara katılabilmekte, çeşitli roller üstlenebilmekte ve sanal dünyada çeşitli kimlikleri deneyimleyebilmektedirler. Birbirinden farklı dijital ortamlarda bireylerin kendilerini farklı yönleriyle ifade edebilmeleri ve çoklu kimlikler ortaya koymaları da dijital medyanın, en nihayetinde yine kimliksel bilince etki edecek olan, kültürel ve psikolojik etkileşimlerde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Gündelik işlerin halledilmesi noktasında, çevrimiçi uygulamaların kullanımının hızla artması, çok sayıda hizmetin aynı anda kullanılması gibi ihtiyaçlar doğurmuştur. Bu noktada "kimlik metasistemi" olarak adlandırılan teknolojik altyapılar ortaya çıkmıştır. Kimlik metasistemleri, kullanıcıların dijital kimlik koleksiyonlarını yönetmesine olanak tanıyan,

birlikte çalışabilen mimarilerdir. Metasistem içindeki kilit roller; dijital kimlikleri yayınlayan kimlik sağlayıcıları, çevrimiçi hizmetleri sunan ve kimlik gerektiren kuruluşlar olarak bağlı taraflar, kimlik iddialarında bulunulan özel veya tüzel kullanıcı olarak öznelerdir. Bu doğrultuda, dijital kimliklerin bütünselleştirilmesi ve resmileştirilmesi için Facebook, Google, Microsoft, Yahoo gibi bazı kimlik hizmeti sağlayıcıları kimlik doğrulamasını bir koşut olarak sunmaktadır. Kimliklerin bu kimlik metasistemlerinde toplanması, yani birden fazla dijital kimliğin zaman ve alan adı üzerinden bir tüzel kimliğe bağlanması, kimlik hırsızlığı riskleri, itibarın zedelenmesi gibi konularda bir önlem olarak düşünülse de; belirsiz yargı yetkisine sahip, sınırları aşan bu kimlik metasistemleri mahremiyetin ihlali, büyük veri ihlalleri gibi sorunlar ve zorluklar da doğurabilmektedir. Öte yandan, devletler ve şirketler gibi kurumların kimlik belirleme süreçlerindeki tekelleştirici etkisinin sorunsallaştırılmasıyla birlikte böyle dijital bir kimliğin özgürlükçü bir yapıya sahip olabileceği ve merkezi yönetim modellerinde devrim yaratacağı yönünde inançlar da vardır. Örneğin, Cheesman ve Slavin'in "kendini yöneten kimlikler (self-sovereign identities)" olarak tanımladıkları kimlik belirlemeye yönelik yeni, dijital bir yaklaşım; blockchain'in kriptografik veritabanı teknolojisi gibi yollarla, kurumlar yerine bireylerin sahip olduğu ve yönettiği, merkezi olmayan bir dijital kimlik formunu desteklemektedir. Bu anlamda da "kendini yöneten kimlik" genellikle bir kişi veya kuruluşun 'sahip olduğu, kontrol ettiği ve elinden alınamayan' bir dijital kimlik olarak tanımlanmaktadır. Bu dijital kimlik formunun savunucularının bir kısmı bireylerin farklı bağlamlarda kullanılmak üzere birden fazla kimlik biçimine sahip olması gerektiğini savunurken diğerleri tek ve bütünsel bir dijital kimlik fikrine öncelik vermektedirler (Cheesman & Slavin, 2021: 11-15; Bostrom & Sandberg, 2011: 8-13; Susskind, 2018: 13, 59).

Binark, internet üzerinden kimlik oluşturma sürecini sürekli olarak kurma/inşa etme süreci olarak ifade etmiştir. Binark'a göre bu kimlik hem geleceğe hem de geçmişe dair göndermeler yaratan bir "oluş" halidir. (Binark, 2005: 118) İnterneti tüketim kültürü açısından ele alan Zhou ve diğ., göre ise siber uzayda insanlar, gerçek dünyada fiziksel olarak sunulan formlar yerine dijital olarak sunulan ürün ve markaları - metin, görsel veya video gibi araçlar ile - kullanarak oluşturdukları çoklu kimliklere sahiptirler (Zhou vd., 2019: 198). Bu kimlik tasarımı sürecine kişiyi temsil eden ve birbirini tanımayan iki kişi arasında aracı görevi gören profil sayfası da aracılık etmektedir. Aynı zamanda, dijital platformlar, kimliğin ifadesi için bir araç olarak da işlev görmektedir, çünkü bireyler burada paylaşımlar yaparak, etkileşimde bulunarak ve belirli değerleri paylaşarak kimliklerini oluşturmaktadırlar. Bütün bunlardan

hareketle, dijital kimlik inşasının, bireylerin dijital ortamlarda kendilerini tanımlama ve temsil etme süreci olduğu söylenebilir. Fakat kimlik ve temsil ilişkisi fiziksel dünyadan farklıdır. Fiziksel dünyada temsiller, bireyin kendi kimliği aracılığıyla ifade ettiği formlar olarak düşünülürken, siber uzamda ise bu sürecin tersi söz konusudur: Bireyin kimliği, geliştirdiği temsillerden inşa edilmektedir. Bu temsiller, bireylerin dijital ortamda nasıl algılanmak istediklerini, hangi gruplara ait olduklarını vurgulamak için hangi semboller ve imgeleri seçtiklerini yansıtmaktadır. Öte yandan, bu temsiller aynı zamanda öznel ve seçici olabilmektedir, çünkü bireyler genellikle belirli bir yönünü vurgulayarak veya gizleyerek çevrimiçi kimliklerini şekillendirmektedirler. Bu nedenle de, dijital medyada yapılan her paylaşım bireyin kimliğine dair bazı ipuçları ortaya çıkarmaktadır. Kendini sunma durumu sadece dijital medyaya özgü olmasa da dijital platform aracılığıyla meşrulaştırılmış ve hayatımızı başkalarıyla paylaşma isteği sürekli bir etkinlik haline gelmiştir. Dolayısıyla dijital kimlik inşası, sosyolojik, psikolojik, iletişimsel ve teknolojik boyutları olan karmaşık bir olgudur. Dijital kimlik inşasını anlamak dijital toplulukları ve dijital medyayı daha iyi kavramak için önem arz etmektedir.

2.5.2. Dijital Topluluklar

Sosyal platformlar insanlar arasındaki sosyal süreçlerin ürünleri olduğu ölçüde sosyal olarak görülebilir. Bir kişi kendisine ait fotoğrafını çevrimiçi bir platformda yayınladığında, kendi bloğunun tasarımını hazırladığında veya bir çevrimiçi arkadaşlık sitesi için profilini oluşturduğunda bunu sosyal yapılarla ilişkili olarak yapmaktadır. Bu nedenle insanların etkileşimde bulunabileceği bir formun, forumun veya mekanın varlığı, topluluğun oluşumu için yeterli değildir. Topluluğun ortaya çıkması için bir sıcaklık, samimiyet ve hatta rahatlık unsuru gereklidir. Dolayısıyla toplum, insanları birarada tutan bir topluluk duygusu olmadığı sürece, yalnızca bireylerin cansız bir toplamından ibarettir. Topluluk duygusu ise ortak diller, ortak inançlar ve ortak çıkarlar aracılığıyla yaratılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında topluluk, insan varoluşunun hayati bir parçasıdır. Topluluk, farklı bağlamlarda ve farklı yazarlar tarafından farklı şekillerde tanımlansa da Tönnies'in temel fikri, günümüz dijital topluluklarının yorumlanmasında sıklıkla kullanılmaktadır (Lindgren, 2017: 107).

Ferdinand Tönnies (1855-1936) modern toplumun yapısını anlamak için gemeinschaft (topluluk) ve gesellschaft (toplum) olarak iki kavram geliştirmiştir. Tönnies, bu iki kavramla sanayi çağı öncesi ve sonrası dönemde özellikle toplumsal ilişkilerdeki değişimin doğasını ve kapsamını açıklamaya çalışmıştır. Tönnies'e göre, cemaat kavramıyla da ifade edilen Gemeinschaft, bireyler arasında doğal ve duygusal bağlarla bir araya gelmiş insanları tanımlamaktadır. Bu tür bir yapı küçük, homojen bir kültüre ve geleneksel bir yapıya sahiptir. Toplumsal kontrol birimi aile ve kilise gibi unsurlara dayanmaktadır. İnsanlar birarada bulunduğunda aile bağları, komşuluk ilişkileri ve ortak değerler gibi doğal bağlar ve duygusal bağlılıklar önemlidir. Toplumsal ve coğrafi hareketliliğin sınırlı olduğu kırsal yerler genellikle Gemeinschaft yapısına sahiptir. Gesellschaft terimi ise "toplum" anlamına gelmektedir. Tönnies'e göre, Gesellschaft, modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan ve bireyler arasında rasyonel, sözleşmeye dayalı ilişkilere dayanan biraradalık biçimidir. İnsanlar bir araya gelirken, ekonomik çıkarlar, hukuki düzenlemeler ve işbirlikleri gibi daha soyut ve rasyonel unsurlar ön plandadır. Yani insanlar arasındaki ilişkiler, maddi kazanç sağlama, daha yüksek bir hayat standardı elde etme ve statü mücadelesi gibi belirli hedefler ya da amaçlar doğrultusunda kurulan yapay, mecburi ve geçici ilişkilerden oluşmaktadır. Bu tür bir toplum, büyük, heterojen, gayri şahsi ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Çok kültürlü yapı hakimdir. Dolayısıyla da toplumsal yaptırıma sahip birçok farklı unsur söz konusudur. Modern şehirlerdeki insanlar arası ilişkiler genellikle Gesellschaft yapısına sahiptir (Slattery, 2015: 16, 59-61; Scannell, 2020: 83).

Tönnies'in, kırsal ile kentsel yapı üzerinden insan ilişkilerini karşılaştırdığı bu tipolojisine benzer şekilde diğer klasik sosyoloji teorisyenleri de normatif nitelikte ayrımlar yapmışlardır. Émile Durkheim'ın mekanik ve organik dayanışma arasındaki ayrımı, Georg Simmel'in kent sosyolojisi, Max Weber'in ideal tip kavramsallaştırması, Karl Marx'ın üretim araçları üzerinden yaptığı toplum analizi, daha sonrasında da diğer modern ve postmodern sosyoloji teorisyenlerinin değerlendirmeleri; dünya pazarlarının açılması, modern teknolojinin yayılması, şehirlerin büyümesi, kitle iletişim araçlarının gelişimi, halk kitlelerinin okuryazarlığının artması gibi toplumsal yapıların geçirdiği pek çok dönüşümün sosyal ilişkilere nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır (Robins & Webster, 2005: 129; Jenkins, 2008: 132). Bütün bu değerlendirmeler Lindgren'e göre dijital medyanın toplumsal etkisinin ve dijital etkileşim biçimlerinin yorumlanmasında anahtar görevi görmektedir (Lindgren, 2017: 43). Bireylerin giderek daha fazla ayrıştığı, izole edildiği ve yabancılaştığı bir toplumda geleneksel bağların ve değerlerin zayıfladığı ileri sürülmektedir (Bauman, 2005: 15-55, 110). Bu da, toplumsal ilişkiler

sonucunda mutabakata varılan normların, sosyal organizasyonun, birbirine entegre ve istikrarlı bir sosyal kontrol sisteminin giderek azaldığını; akabinde de toplumsal uyum mekanizmasının çöktüğünü ve toplumun rasyonalizasyon ilkelerine giderek daha fazla bağımlı hale geldiğini göstermektedir. Bu durum bireylerin ideolojik olarak maruz kaldıkları veya etkilendikleri araçları, unsurları ve içerikleri de farklılaştırmaktadır (Fiske, 1992/2014: 30-38; Fuchs, 2023: 247; Barber, 2003: 15-17). Dolayısıyla, bireyleri hem bir anlamda atomize hale getiren hem de biraraya getiren dijital medya toplumsal olanın bireye nasıl empoze edildiğiyle yakından ilişkilidir.

Bauman, geleneksel toplumsal bağların zayıflamasının, aynı zamanda başarılı toplumsal üretim için de bir önkoşul olabileceğini söylemektedir. Fakat bu kazanım için de ödenmesi gereken bedeller vardır. Geleneksel toplumun norm ve değerlerinin reddedilebildiği bir dönemde, bütün değerler de yeniden değerlendirilmekte ve tarihsel olarak biçimlenen alışkanlıklar gözden geçirilmektedir. Böyle bir dönemde insan davranışına dair hiçbir normun garantisi yoktur ve hiçbirinin rekabete maruz kalmama ihtimali yoktur. Bu nedenle, Bauman, bilindik olanın kuşkuyla karşılandığını söylerken, yeni deneyimlerin de korkuyla birlikte yayıldığını söylemektedir (Bauman, 2005: 287). Bu çifte potansiyel, dijital gelişmelerde de kendini göstermektedir. Mevcut ortamın, sosyal bağların kopması ve bireyselleştirilmiş anominin yaygınlığı ile karakterize edildiğine dair düşünce dijital platformların gelişimiyle sorunsallaştırılmaktadır. Sosyal ağ hizmetlerinde ve Facebook, YouTube gibi özerk medya dağıtım sitelerinde yaşanan hızlı büyüme, kolektif yaratıcılık ve küresel ağ oluşturma açısından, yerellik ve hatta kimlikle sınırlı olmayan gönüllü toplulukların oluşturduğu yeni bir çağa işaret etmektedir (Gilbert, 2008: 195-196). Öte yandan, web üzerinde inşa edilen bu gerçek çok kullanıcılı alanlar, geleneksel topluluğun yerini sanal topluluklar yaratarak ikame etme girişimi olarak da görülebilmektedir (Manovich, 2002: 223).

Dijital topluluklar, çevrimiçi platformlarda benzer ilgi ve amaçlara sahip bireylerin bir araya gelip etkileşimde bulunduğu; bilgi paylaşımı, tartışma, işbirliği gibi etkileşimlerde bulunabildiği; ve sosyal bağlar oluşturduğu dinamik, sosyal yapılanmalardır. Dijital topluluk kavramı coğrafi ve siber alanları birarada kapsayan topluluklara referans vermek için kullanılmaktadır. İnsanların fiziki kısıtlamalardan bağımsız olarak bulundukları dijital topluluklar, ortak bir amaca hizmet eden çeşitli konular etrafında şekillenebilmektedir. Konferanslar, board sistemleri veya dijital ağlar gibi araçlarla biçimlenmiş olan bu topluluklar,

siber alanlar aracılığıyla küresel düzeyde dayanışma oluşturabilmektedir. Özellikle 1990'ların başında bloglar ve web sitelerinin ortaya çıkmasıyla birlikte internet, grupların, fikirlerini duyurmaları ve destekçileriyle iletişim kurmaları için kritik bir araç olmuştur. Bu topluluklar, kimi zaman bireyler arasında da güçlü sosyal bağlar ve dayanışma hissi yaratabilmektedir. Bloglar, forumlar, sosyal medya grupları, çevrimiçi oyunlar ve diğer çeşitli platformlar da bu tür topluluklar için kamusal alan sağlamaktadır. Platformların sağladığı avantajlarla birlikte dijital topluluklar bilgi akışını hızlandırabilmekte, kolektif zeka oluşturabilmekte ve zengin bir öğrenme ortamı oluşturabilmektedir. Diğer yandan ise bilgi güvenliği gibi anonimlikten kaynaklanan ya da gözetim, iptal kültürü/linç kültürü gibi sosyal medyanın körüklediği problemler de ortaya çıkabilmektedir (Aydoğan & Kırık, 2012: 66; Farache vd., 2018: 146-150; Caracciolo, 2024: 59). Toplumsal yapıyı karakterize eden dijital topluluklar, bireysel görünürlük, orijinal paylaşım, aidiyet duygusu gibi bireysel yönleri daha da radikalleştirip bir topluluk krizine yol açıp açmadığı dijital toplulukların ilk dönemlerinden başlayıp günümüzde de devam eden bir tartışma konusudur.

Rheingold'a göre topluluk krizi, iletişim teknolojilerinin soyut ağlarının ötesindeki alanların merkezinde yer almaktadır. Antropolojiden sosyolojiye kadar birçok disiplinde, bir grup insanın topluluk olup olmadığını incelemek çok farklı kriterler vardır. Fakat topluluk davranışının geleneksel analizini internetten ortaya çıkan etkileşim türlerine uygulamaya çalışırken, toplumsal ortak varlık duygusunun neden kaybedildiği, bu kaybediş karşısında toplumu yeniden inşa etme ihtiyacının nedenleri gibi faktörlere odaklanılmalıdır. Örneğin Rheingold'a göre, her işbirlikçi insan grubu, rekabetçi bir dünya koşullarında var olur çünkü bu grup insan, yalnızca bir araya gelerek kazanabilecekleri değerli bir şeyin olduğunun farkındadır. Bu nedenle bir grubun kolektif faydalarını aramak, izole edilmiş bireyleri bir topluluğa bağlayan unsurları aramanın da bir yoludur. Dolayısıyla, Rheingold internetin ilk dönemlerinde, iletişim teknolojilerinin sağladığı "çoktan çoğa" iletişim altyapısının gelecekte toplumsal bir avantaj olarak kullanılıp kullanılamayacağının bu teknolojileri hayatlarımıza doğru entegre edebilmemiz veya edememizle belirleneceğini öne sürmüştür (Rheingold, 1993: 12-13). Maigret de Rheingold'a benzer şekilde düşünmektedir. Benedict Anderson gibi araştırmacıların "e-mail milliyetçiliği" olarak tanımladıkları olgu ya da benzer yurttaşlık pratikleri milliyetçi ya da kamusal duyguya etki edebilir. Daha çok bireyin ya da topluluğun kendini dile getirmesine olanak sağladığı için de internet, diğer kitle medyalarının aksine, daha

bütünleyicidir. Bu da her zaman için olumlu bir özelliktir. Eğer toplumsal çöküş varsa da, internet bu çöküşe yol açmaktan ziyade bunlara eşlik etmektedir (Maigret, 2014: 344).

Geleneksel topluluk biçimleri aşındıkça, yeni öznellik ve bağlantı biçimleri geliştikçe çeşitli ilişki bağları daha görünür veya önemli hale gelmiştir. Özellikle dijital platformların katılım kapasitesi göz önüne alındığında, kimin veya neyin gelecekteki bir topluluğun parçası olabileceğine dair fikirlerin genişletilmesi gerekmektedir. Örneğin, milyonlarca takipçiye sahip birinin milyonlarca arkadaşı olduğunu iddia edebileceği bir durumda, 'arkadaşlık' gibi terimlerin tanımının ve kapsamının yeniden düşünülmesi gerekmektedir. İnternet, topluluklar için benzer görüşteki insanların birbirlerini bulabildiği, "öteki" olarak tanımladıklarıyla sıklıkla karşılaşabildikleri, yeni ortamlara dahil olabildikleri, çeşitli kimlikler kurgulayabildikleri özgür ve dinamik bir yaşam alanı olarak düşünüldüğünde, Gere, giderek ağlaşan dijital kültürün ihtiyacı olan şeyin yeni bir 'arkadaşlık politikası', benlik ve öteki arasındaki ilişkiye dair yeni konseptler ve yeni topluluk anlayışları olduğunu ifade etmiştir (Gere, 2008: 222). Smith ağlarda sosyal zamk görevi gören üç faktör olduğunu ifade etmiştir: "Sosyal ağ sermayesi", "bilgi sermayesi" ve "duygu ortaklığı"dır. Sosyal ağ sermayesi, bireyin bir toplulukta bulunmamasına rağmen sosyal ağlarındaki bağlantıları ve ilişkileri aracılığıyla erişim sağladığı kariyer fırsatları, bilgi alışverişi, duygusal destek, sosyal etkileşim gibi avantajlardır. Sosyal ağ sermayesi, bilgi sermayesinin ve paylaşımın da temelini oluşturmaktadır. Bilgi sermayesi, çeşitli uzmanlık birikimini temsil eden bir kaynaktır. Duygu ortaklığı, üretken uygulamalarla örülmüş olan ritüel uygulamalar, üyeliği ve bağlılığı meşrulaştıran ideolojik ilkeler gibi onaylanmış anlamlar aracılığıyla insanlar arasında kurulan derin bir bağ, anlayış ve hissetme durumudur (Smith, 1993: 19-26; Rheingold, 1993: 13, 57).

Birbirine çıkarsal olarak bağımlı, yüz yüze insan topluluklarında duygusal katılım iki şekilde gerçekleşmektedir: Feragat ve duygu ortaklığı. Feragat, topluluğun dışındaki ilişkilerin veya ilgi alanlarının terk edilmesini veya azaltılmasını vurgularken, duygu ortaklığı ise grup kimliğini bireysel kimliğe dahil etme sürecini vurgulamaktadır. Bu durum grup üyelerinin, hayatta kalmanın ötesindeki ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için biraraya geldikleri siber uzamda geçerli değildir. Bununla birlikte, siber uzamın dijital topluluklarında hiçbir fiziki zorlamanın olmayışı katılımı daha gerçekçi, duygusal bağlılığı daha güçlü hale de getirebilmektedir (Smith, 1993: 19). Öte yandan, bireylerin sahip oldukları kültürel, simgesel ve ekonomik sermaye de bireylerin aidiyet tasarımlarını kurmalarında rol oynayabilir.

Dolayısıyla, dijital topluluklarda katılımcılar fiziki varlıklarına yazılmış sosyo-kültürel ve ekonomik kodlardan sıyrılıp yeni kimlikler kurabilseler de, beraberlerinde dünya görüşlerinden toplumsal cinsiyetlerine, konuştukları dillerden kaç yaşında olduklarına kadar geniş bir yelpazede olan sosyo-kültürel bagajlarını da yanlarında taşımaktadırlar. Bütün bunlar ise, içinde bulundukları toplulukları, mekânsal bağlamı, ilişki dinamiklerini anlamlandırma biçemleriyle yakından ilişkilidir (Binark, 2005: 118-123).

İnternet ve dijital platformlar, topluluğun tanımı ve pratiği üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Siyaset, ticaret gibi toplumsal olgular, rutin olarak dijital platformların dağıtılmış ağlarına yayılmıştır. Bu durum, kolektif örgütlenme, satış potansiyeli, fikir alışverişi gibi açılardan benzeri görülmemiş olanaklar yaratırken, yeni toplumsal zorluklar da ortaya çıkarmaktadır. Özellikle de yapay zeka teknolojilerinin hem kurumlar tarafından hem de sıradan kullanıcılar tarafından yaygınlaşan kullanımıyla birlikte, zaten mevcut olan dijital teknolojilerin beşeri faktörleri marjinalize etmesinden kaynaklanan problemlerin yanı sıra yapay zeka güdümlü yanlış bilgilendirme, müdahale, aldatmaca gibi yeni problemler de doğmuştur (Caracciolo, 2024: 59). Dijital platformlarda sosyalleşme alanının ekonomi-politik sistemlerle iç içe geçmesi toplulukları çeşitli açılardan etkilemekte, krizlere neden olabilmektedir (Risse, 2023: 9-26, 79-103; Törnberg & Törnberg, 2024: 5-77; Şener, 2014: 13-17):

Sahte Haber, Propaganda ve Manipülasyon: Sosyal medya, politik aktörlerin sahte haberleri ve propaganda içeriklerini; şirketlerin ticari çıkarları doğrultusunda ürettikleri yanıltıcı içerikleri, manipülatif ticaret taktiklerini hızla yaymalarına olanak tanır. Yanlış bilgiler ve manipülatif içerikler, topluluklar arasında güvensizlik ve bölünmeye neden olarak bir krize yol açabilir.

Çatışma ve Kutuplaşma: Politik kampanyalar ve tartışmalar sosyal medyada hızla yayıldığında, topluluklar arasında kutuplaşma ve çatışma oluşabilir. İzolasyon, farklı görüşler arasındaki geri besleme döngüsünün yankı odası mekanizmasına sıkışması gibi nedenler de kutuplaşmayı ve radikalleşmeyi tetiklemektedir. Aşırılık yanlısı görüşlerin güçlenmesi, toplulukların birbirinden uzaklaşmasına ve hatta çatışmaya girmesine neden olabilir.

Sosyal Adalet Meseleleri: Politik olarak ses duyurma, gündem belirleme gibi amaçlarla kullanılan sosyal medya, sosyal adalet meseleleri etrafında toplulukları harekete geçirebilir. Ancak bu durum, protestoların şiddetlenmesi, fiziki dünyaya yansıyan şiddet olayları gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilir.

Reklam ve Tüketim Baskısı: Sosyal medya platformları, reklamlar ve pazarlama stratejileri aracılığıyla sürekli olarak tüketim baskısı oluşturabilir. Toplulukların sosyalleşme alanının tüketim nesneleriyle kuşatılması odak dağıtıcı bir faktör olarak topluluk dinamiklerini etkileyebilir.

Rheingold, yıllar önce medyanın ne yöne gelişeceğine dair yurttaş vizyonuna ihtiyaç olduğunu; böyle bir vizyon geliştirilemezse geleceğin medyasının ticari ve politik güce sahip taraflarca şekillendirileceğini öngörmüştür (Rheingold, 1993: 7). Uygulamadaki mevcut örnekler, Rheingold'un bu öngörüsünü haklı çıkarmaktadır. Örneğin, Mark Zuckerberg Facebook'u "her türlü çevrimiçi deneyimi sosyal hale getirebilecek bir yapı" olarak tanımlamıştır. Fakat Facebook'un nihai hedefi, içeriğinin ve verilerinin diğer motorlar, özellikle de Google tarafından taranmasına izin veren açık bir sosyal ağ olmak değildir. Bunun yerine Facebook, her türlü çevrimiçi ticarileştirilmiş sosyalliği kolaylaştıran ve sosyalleşmeyle üretilen içeriklerden oluşan bir veri altyapısına giden ücretli bir yol olmayı hedef edinmiştir (Van Dijck, 2013: 67). İnsan yaşamının doğasına özgü bir durum olan topluluk oluşturma ve paylaşım yapma arzusu, etkileşimden üretilen veri akışından kar elde eden şirketler için ticari süreçlerin bir parçası ve katalizörüdür. Topluluğa dair gözetleme, paylaşım yapma gibi sosyal süreçler de sürekli olarak kişisel bilgileri paylaşmaya teşvik edildiğimiz bir dünyada, aynı zamanda veri toplama sürecinin bir parçasıdır (Couldry & Mejias, 2019: 169). Dolayısıyla dijital topluluklarda paylaşım değeri, değişim değeriyle iç içe geçmiştir.

Dijital topluluklara dair bir başka tartışma konusu da bir tür topluluk olarak kabul edilebilecek şekilde ilişkiler kurmaya ve içerikler paylaşmaya olanak tanıyan çoklu bağlantıların, dijitalleşmenin yarattığı özgünlük ve bireysellik kültürüyle birlikte düşünüldüğünde bazı yazarlar tarafından kamusal alanın yeniden dirilişi olarak tanımlanan bu bağlantıların aslında ütopik bir çevrimiçi topluluk vaadi olup olmadığıdır (Grigore vd., 2018: 12). Byung-Chul Han, dijital iletişimin kapsamlı bir topluluk oluşturma süreci olduğunu; fakat ilişkiler kurmadığını yalnızca bağlantılar kurduğunu söylemiştir. Bu durum, toplumsal ritüelleri

yok etmektedir. Oysa, O'na göre ritüeller, ortak bir ritimde uyum sağlayabilen, rezonansların meydana geldiği bir topluluk ortaya çıkarmaktadır. Rezonans olmadığında ise bireyler izole hale gelmekte, toplumdan koparak kendi başlarına kalmaktadır. Çünkü rezonans, basitçe benliğin bir yankısı demek değildir. "Öteki"yi de kapsayan, toplumsal bir anlaşma anlamına gelmektedir. Rezonansın tamamen ortadan kalktığı yerde bir topluluk krizi ortaya çıkmaktadır. Duyulan seslerin çoğunlukla bireylerin kendilerine ait olduğu yankı odalarıyla dolu olan dijital iletişim kanalları, kaybolan rezonans deneyimine karşı özgünlük narsisizmini bir değer olarak sunmaktadır. Özgünlük narsisizmi ise topluluğa zarar vermektedir. (Han, 2020b: 7-17)

Yerel, bölgesel, ulusal, sosyal veya siyasal topluluklar fark etmeksizin, topluluğun bir değere ve anlama sahip olması için üyelerinin aktif katılımı gerekmektedir (Mousavi, 2023: 146). Dijital topluluklar ise mevcut bağlamların ve katılım biçimlerinin formatı gereği değer ve anlam üretimi noktasında farklılık arz etmektedir. Örneklendirmek gerekirse; sanatsal veya eğlence pratiklerinin kitlesi, çeşitli platformlar aracılığıyla değişen kolektif biçimlerle etkileşime geçmektedir. Örneğin, kitaplarla ilgili izlenimlerini paylaşan insanlar Goodreads.com gibi sosyal medya benzeri platformları kullanmaktadır. Topluluğun ürettiği bu etkileşimler, aynı zamanda, Goodreads'in sahibi Amazon gibi şirketlerin maddi kazanç sağladığı bir hammaddeye dönüşmektedir. Bu durumda sistem dünyasının yaşam dünyasına dahil olduğu bir topluluk yapısı ortaya çıkmaktadır. Bir başka örnek olarak; çevrimiçi veya "çok oyunculu" oyunlar, dijital medya ve internetle daha derinlemesine bağlantılı bir kolektivite biçimini temsil etmektedir. Oyun ve anlatıya katılımı, özneler arası bir bağlamda birleştiren bu çevrimiçi oyunlar, dijital topluluklarda görülen, merkezi olmayan işbirliği ile sorumsuz davranış tehdidi gibi ikilemleri yansıtmaktadır (Caracciolo, 2024: 59).

Dijital topluluklar, bu açılardan teknolojinin güdümünde üretilen değer ve anlam yapılarına sahiptir. Dijital topluluklar, her bir kullanıcının kendisini, fikirlerini, görüşlerini, siyasi düşüncelerini, dini inançlarını vb. ifade edebileceği bir alan olarak ideal bir iletişim topluluğu olarak düşünülebilir. Ancak, bu topluluklar her ne kadar kullanıcının kendisini istediği şekilde ifade etme ve kimlik inşa etme özgürlüğüne sahip olduğu küresel bir yapılanışa sahip olsa da dijital platformların sunduğu şablon üzerinden organize edilmektedir. Dolayısıyla, dijital platformlarda kapitalizm karşıtı fikirleri içeren "dijital ekolojik topluluk" çağrısı gibi anti-kapitalist sol topluluk oluşturmaya yönelik faaliyetler yürütülse de dijital platformların sanal doğrulamayı empatiden, liderliği hesap verebilirlik ve sorumluluktan, haliyle de bireyleri

topluluktan uzak tutan bir yapıya evrilip evrilmediği noktasında endişeler vardır (Couldry & Mejias, 2019: ix-x, 17).

Dijital toplulukların bu çok boyutlu endişeleri içeren yapısı, yalnızca bireylerin ifade ve aidiyet arayışlarıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda kimliklerin siyasal temsilini ve mobilizasyonunu da büyük ölçüde etkilemektedir. Teknolojik altyapıların şekillendirdiği bu sosyo-teknik alanlar, bireysel kimliklerin kolektif kimliklerle eklemlendiği, toplumsal taleplerin görünürlük kazandığı ve çeşitli siyasal söylemlerin dolaşıma girdiği mecralar haline gelmiştir. Bu bağlamda dijital platformlar, sadece iletişim araçları değil, aynı zamanda kimlik siyasetinin yeniden kurulduğu ve mücadele zeminlerinin yeniden tanımlandığı alanlardır. İşte bu nedenle, dijital toplulukların etkileşim biçimleri ve yapısal sınırları, kimliklerin nasıl siyasallaştığını veya kimlik siyaseti bağlamında nasıl araçsallaştırıldığını anlamak açısından da kritik bir öneme sahiptir.

3. TEKNO-POLİTİKA ÇAĞINDA KİMLİK SİYASETİ

3.1. Tarihin Öznesi Olarak Sınıftan Kimliğe

"Tarihin öznesi" kavramı, Marksist düşüncenin temelinde sınıf mücadelesi bağlamında şekillenmiş olup, tarihsel değişimin motoru olarak proletaryanın, yani işçi sınıfının rolüne vurgu yapmaktadır. Marksist düşünceye göre, tarihsel süreç, sınıflar arasındaki çatışmalarla şekillenmektedir. Karl Marx'a göre, tarihin öznesi proletaryadır. Kapitalist üretim ilişkileri içinde sömürülen işçi sınıfı, devrim yoluyla bu sömürüye son verecek ve sınıfsız bir toplum kuracaktır. Marx'ın tarihsel materyalizm anlayışı, üretim biçimlerinin toplumsal yapıları belirlediği ve sınıfların tarih boyunca sürekli çatışma içinde olduğu yönündedir. Bu bağlamda, kapitalist toplumun da nihayetinde işçi sınıfı devrimiyle sona ereceğini öngörmektedir (Slattery, 2015: 128-129). 20. yüzyılın sonlarından itibaren, sınıf merkezli bu bakış açısı yerini kimlik temelli hareketlerin yükselmesine bırakmıştır. Kimlik siyaseti, toplumsal cinsiyet, etnik köken, cinsel yönelim, din ve diğer kimlik kategorilerine dayanan politik mücadeleleri merkeze almaktadır (Kellner, 2003: 19-20). Bu dönüşüm, "Modern Kimlik Siyasetinin Kuramsal Temelleri" başlıklı bölümde de bahsedildiği üzere, özellikle postmodern teoriler ve sosyal hareketlerin yükselişi ile bağlantılı gerçekleşmiştir.

Özellikle 1960'lar ve 1970'lerdeki kimlik temelli hareketler, sınıf mücadelesinin tek başına tarihsel bir öznellik taşıdığı fikrine karşı çıkmıştır. Bu hareketler, sosyal eşitsizliklerin yalnızca ekonomik sömürüden değil, kimlik farklılıklarından da kaynaklandığını savunmuşlardır. Özellikle postmodern düşünürler ve kimlik siyasetini savunan teorisyenler, ekonomik sınıfın toplumsal sorunların tek açıklayıcı kategorisi olmadığını öne sürmüşlerdir. Kimlik siyaseti, sınıf mücadelesinin ötesine geçerek, farklı grupların etnik, cinsel, kültürel vb. gibi taleplerini ve deneyimlerini merkeze almaktadır. Bu geçişin en önemli düşünürlerinden olan Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, sınıfın tek başına toplumsal çatışmanın merkezinde olmadığına dikkat çekmektedirler. Onlara göre, toplumsal mücadeleler birden fazla antagonizma[23] etrafında şekillenmektedir ve kimlikler bu antagonizmaların başlıca özneleridir

[23] Antagonizma: Kişiler, gruplar, kurumlar, öğreti veya ideolojiler arasında gizliden gizliye var olan çelişki veya karşıtlık durumu.

(Laclau & Mouffe, 2012: 9-21). Mouffe, kimliklerin siyasetteki konumunu şöyle ifade etmektedir (Mouffe, 2015: 14): " 'Siyasal' kavramıyla, antagonizmanın ontolojik boyutunu; 'siyaset' kavramıyla ise, insanların nasıl birlikte yaşayacaklarını örgütlemeye çalışan pratikler ve kuramların bütününü kastediyorum. Ne var ki bu pratikler, her zaman, "siyasal" tarafından şekillenen bir çatışma zemininde gerçekleşir." Bu perspektif, toplumsal değişimin sadece sınıfsal çelişkilerle açıklanamayacağını, kimlik temelli mücadelelerin de tarihsel süreçte belirleyici olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan, kimlik ve sınıf arasındaki ilişki, yalnızca keskin ve tek boyutlu bir karşıtlık olarak düşünülmemelidir. Kimberle Crenshaw'ın geliştirdiği kesişimsellik (intersectionality) teorisi, sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk gibi farklı kimlik kategorilerinin birbiriyle kesiştiğini ve bireylerin çoklu baskı biçimlerine maruz kaldığını açıklamaktadır. Crenshaw, kimlik siyaseti ve sınıf mücadelesi arasında bir bağ kurarak, toplumsal eşitsizliklerin yalnızca bir kategoride değil, birçok boyutta ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu teori, kimlik siyaseti ve sınıf mücadelesinin birbiriyle çatışmak yerine, birbirini tamamlayan yapılar olarak ele alınabileceğini göstermektedir (Crenshaw, 1991: 1241-1259). Öte yandan, kimlikler de tamamı bürokratik veya yönetimsel kurumlar tarafından eşit şekilde tanınmamaktadır. Örneğin, meşrulaştırıcı bir kimlik, iktidardaki grupların faaliyetlerini rasyonelleştirmekte ve toplumsal aktörler üzerindeki hakimiyetlerini genişletmelerine olanak tanımaktadır. "Bu tür kimliklerin oluşumu, büyük şirketlere ve onların yerel bağlı kuruluşlarına sahip olanlar veya kontrol edenler; küreselleşen bürokratlar ve politikacılar; küreselleşen profesyoneller ve elitlerden oluşan ulusötesi kapitalist sınıfın altyapısı tarafından desteklenmektedir." (Marichal, 2013) Bu da, Žižek'in de belirttiği gibi (Žižek, 2002'den akt. Gilbert, 2008: 226-228), kimlik siyasetinin, kapitalizmin derin yapısal sorunlarını göz ardı eden bir "yüzeysel" politikaya dönüşme riskini taşımaktadır.

3.2. Küreselleşme, Post-modernizm ve Akışkan Kimlikler

Küreselleşme ve postmodernizm, toplumsal yapılar ve kimlik anlayışlarının önemli dönüşümler geçirmesine yol açan iki temel süreçtir. Bu iki süreç, bireylerin toplumsal, kültürel ve ekonomik bağlamlarını etkileyerek kimliklerin akışkan, çok katmanlı ve sürekli değişen bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, küreselleşme, yerel kimliklerin ve

kültürel sınırların çözülmesine, postmodernizm ise bu kimliklerin katı sınıflandırmalardan uzaklaşarak daha esnek ve bireysel bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamaktadır. Küreselleşme, ulusal sınırların zayıfladığı, kültürel, ekonomik ve politik ilişkilerin dünya çapında genişlediği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşme süreci akademik literatürde iki şekilde ele alınmaktadır. İlki, Batı tarzı tüketim kültürünün tüm dünyada yaygın hale gelmesidir. İkincisi ise, toplumsal yapıların küresel bir ağın parçası haline gelmesine yol açarak, yerel kimliklerin daha geniş bir dünya düzeninde yeniden şekillendiği bir dönemi işaret etmektedir (Aydoğan Boschele, 2023b: 54). Ulrich Beck'e göre küreselleşme, yerel kültürel kimliklerin tek bir küresel kimlik içinde asimile olmasına değil, aksine bu kimliklerin yeniden yorumlanarak daha karmaşık bir yapı kazanmasına neden olmaktadır. Beck, bu durumu "kozmopolitleşme" olarak adlandırmakta ve bireylerin kendilerini hem yerel hem de küresel bağlamlarda tanımladığını vurgulamaktadır (Beck, 2009: 27-38). Linklater ise bu kimliksel yapıyı "kozmopolitan vatandaşlık" olarak kavramsallaştırmıştır. Kozmopolitan vatandaşlık, Linklater'a göre, tüm insanlığı daha adil bir dünya düzeninde bir araya getiren evrensel hak ve yükümlülükler arayışında temel bir unsurdur. Kozmopolitan vatandaşlığın asıl misyonu, bireyleri sosyo-ekonomik çıkarlardan ve kültürel önyargılardan sıyrılarak küresel fayda amacıyla sorumluluk almaya teşvik etmektir. Bu açıdan da klasik sosyo-politik örgütlerden veya hareketlerden ayrılmaktadır (Linklater, 2007: 109-115).

Küreselleşme ile birlikte kimliklerin sabit kalıplardan çıkarak daha akışkan ve değişken hale geldiği gözlemlenmektedir. Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernite" (liquid modernity) kavramı, bu dönüşümü açıklamak için kullanılan önemli bir çerçevedir. Bauman'a göre, küreselleşme ve modernitenin akışkan hale gelmesi, bireylerin kimliklerini sürekli yeniden tanımlamalarına ve farklı kültürel bağlamlar içinde yeniden konumlandırmalarına neden olmaktadır (Bauman, 2006: 188-201). Sonuçta postmodernizm, modernizmin kesinlik iddialarına karşı çıkan ve mutlak hakikatlerin sorgulandığı bir düşünce akımıdır. Dolayısıyla, postmodern kimlik anlayışında kimlikler de sabit ve değişmez kategoriler olarak düşünülemezler. Postmodern kimlik anlayışında, bireylerin sabit kimliklerden uzaklaşarak, kültürel, toplumsal ve bireysel deneyimler yoluyla sürekli bir dönüşüm içinde olduğu savunulmaktadır. Kellner postmodern kimliklerin rol yapma ve imaj inşası yoluyla teatral olarak oluşturulduğunu öne sürmektedir. Modern kimliğin odağı kişinin özel veya kamusal alandaki toplumsal işleviyken, postmodern kimlik görünüm, imaj ve tüketim merkezli olarak boş zaman etrafında dönmektedir (Kellner, 2003: 242). Zira tüketime yön veren de normatif

kurallardan ziyade, baştan çıkarma, süreklilik gösteren istekler ve hedefi belirsiz arzulardır. Dolayısıyla postmodern kimliklerde sabitlik, bütünlük ve kalıcılık yoktur (Aydoğan Boschele, 2020: 16-17).

Postmodernizm, kimliklerin tek bir kimlik kategorisi üzerinden tanımlanmasını reddederek çoklu kimlikler fikrini öne çıkarmaktadır. Bu çerçevede, bireyler cinsiyet, etnik köken vb. gibi farklı kimlik kategorilerini birarada taşımaktadır ve bu kimlikler, bireyin toplumsal bağlamına göre sürekli değişmektedir. Yani kimlikler, sabit bir öze sahip değildir; tarihsel ve toplumsal süreçler içinde yeniden şekillenmektedir. Kimliklerin akışkan hale gelmesinde dijital platformların rolü de yadsınamaz. Sosyal medya, kimliklerin giderek daha çeşitli ve esnek hale geldiği bir ortam sunmaktadır. Sosyal medyanın sunduğu çoklu platformlar ve bağlantılar üzerinden bireyler, çeşitli kimlik öğelerini (meslek, hobiler, ilişkiler vb.) bir araya getirerek kendilerini çevrimiçi olarak oluşturmakta ve ifade etmektedirler. Aynı zamanda da oluşturdukları bu kimlikler aracılığıyla diğer kullanıcılarla bir araya gelerek etkileşime girmektedirler. Bu etkileşim sürecinde siber ağlarla birlikte gelen bedensizleşme olgusunun (Dolgun, 2015: 193; Han, 2023: 51) getirdiği anonimlik kişiyi mevcut veya dayatılmış kimliklerden kurtarma potansiyeli nedeniyle sanal etkileşimlerde bazı kullanıcılar tarafından tercih edilmektedir. Ancak, belirli bir kullanıcı kimliği altında hareket eden bir kişinin aslında o kişi veya kendisini tanıttığı türde bir kişi olduğuna dair hiçbir garantinin olmaması, yani siber uzamda kimliğin belirsizliği, bazı insanların farklı cinsiyete bürünmesine, kişiliklerinin normalde gizli tutacakları yönlerini açığa vurmalarına veya normalde belirgin hale gelecek bazı özelliklerini gizlemelerine teknik olarak olanak sağlamaktadır. Bu durum da siber psikopati (Nevin, 2022: 2) olarak da tanımlanan birtakım çevrimiçi olumsuz davranışları tetikleyebilmektedir. Dolayısıyla, bireylerin kimliklerini istedikleri gibi şekillendirme ve yönetme fırsatı bağlama göre bir avantaj veya dezavantaja dönüşebilmektedir.

Dijital platformların postmodern kimlik anlayışla kesiştiği diğer bir nokta ise siber uzamın doğası gereği hiyerarşi karşıtı olmasıdır. Bunun önemli bir nedeni, siber ağların, kimlik için geniş bir alan sağlasa da kimliğin sabitlenmesi ve yapılanmasını sağlamaktan ziyade kimliği akışkan hale getirmesidir. Kimliğin akışkan hale gelmesi ise çevrimdışı hiyerarşileri yıkmanın bir yoludur. Siber uzaydaki kimliğin çevrimdışı hiyerarşilerle nadiren özdeşleştirilmesi nedeniyle statüye dayalı farklılaşmanın yaşanması çok zordur. Bilgi akışında merkezi bir otorite olmaması, siber uzamın belirli noktalarına erişimin kısıtlanmasının ve

sansürlemenin kolayca atlatılabilir olması gibi nedenlerle siber uzam dışlama kültürünün sürdürülmesinin zor olduğu, çok daha kapsayıcı ve katılımcı bir ortam yaratmaktadır. Öte yandan, hiyerarşi ve topluluğun dijital araçlar aracılığıyla kurulan etkileşimle nasıl birarada var olabileceği tartışmalı bir konudur. Jordan, hiyerarşiyi ve topluluğu birbirine bağlayan ortak paydanın kimlik olduğunu söylemektedir. Eğer insanlar, birbirlerinin ten rengini göremiyorsa, aksanlarını duyamıyorsa veya buna benzer herhangi bir kimlik işaretini tespit edemiyorlarsa o zaman bu kimlik temelinde bir hiyerarşiye de yerleştirilemezler. Fakat profil oluşturmaya yönelik tüm farklı kaynaklar aynı zamanda yeni hiyerarşi biçimlerinin inşası veya mevcut hiyerarşilerin pekiştirilmesi için de potansiyel temelleri oluşturabilmektedir. Bu açıdan, kimliği şekillendiren toplumsal hiyerarşiler ve statülerin çevrimiçi ortamda yeniden icat edilip edilmediği; çevrimdışı hiyerarşilerin çevrimiçi yaşama ne ölçüde müdahale ettiği gibi konular da değerlendirilmelidir. Jordan için kilit nokta ise, hiyerarşilerin iyi ya da kötü olması değil, çevrimiçi yaşamdaki yeni hiyerarşilerin, daha önce ana hatlarıyla belirtilen kimlik inşasına yönelik tüm kaynaklara dayanıp dayanmadığıdır (Holmes, 2005: 61-62; Jordan, 1999: 79-80).

Bireylerin dijital ortamlarda kimliklerini ifade etme biçiminin, aynı zamanda onların siyasi katılım ve aktivizm biçimlerini de etkilediğini ifade eden Poster'a göre, kimlikler, dijital alanların sunduğu etkileşim imkânları doğrultusunda sürekli olarak yeniden inşa edilmekte ve bu durum, bireylerin kendilik algısını ve toplumsal aidiyet duygusunu dönüştürmektedir. Dijital teknolojiler, bireylerin kimlik inşasını ve siyasi katılım biçimlerini dönüştürmekle kalmamakta, aynı zamanda yeni iktidar biçimlerinin ortaya çıkmasına; yönlendirme ve gözetimi de içeren yönetimsellik iktidarlarının oluşmasına neden olmaktadır. Bu iktidar pratikleri, bireylerin dijital kimliklerini ve siyasi faaliyetlerini şekillendirerek toplumsal kontrol mekanizmalarını güçlendirmektedir. Böylece, dijital çağda iktidar, yalnızca fiziksel alanlar üzerinde değil, aynı zamanda dijital kimlikler üzerinde de kendini göstermektedir. Zira, bireylerin gelişlerini ve gidişlerini izleyen veri tabanları aynı zamanda da onları belirlemekte ve tanımlamaktadır (Poster, 2006a: 108-111).

Dijital platformlar, zamanın lineer akışından bağımsız bir şekilde bireylerin sürekli dış değerlendirmeye maruz kaldıklarını bildikleri bir toplumsallaşma formu ve dolayısıyla yaşam deneyimi sunmaktadır. Duyusal ve algısal deneyimlerin dijital dünyanın deneyimleriyle

geçersiz kılındığı bu ortamda, anlatısal benlik de[24] bu ortamın varolma şartlarında inşa edilmektedir. Byung-Chul Han, günümüzde, özellikle de sosyal medyada, insanların sürekli kendi benliklerine dair bir vitrin inşa ettiğini söylemektedir. Herkes daha fazla dikkat çekmek amacıyla kendi benliğini tasarlamakta ve toplumsal olan tamamen bu kendini üretim sürecine tabi hale gelmektedir. Fakat, Han, bunun toplumsal bir krize yol açtığını da öne sürmektedir. Bu toplum, aslında metalaşmış, tüketicileştirilmiş ve körelmiş bir topluluktur. İnsanları birbirine bağlayacak sembolik güçten yoksundur. Bu durum benlik ile de ilişkilidir. Çünkü idealize edilen benlik bir üst düzene atıf yapmamakta, özgünlük illüzyonuyla tüm insani değerleri silen piyasa değerini yansıtmaktadır. Böyle bir benlik arzusu, aynı zamanda bir iktidar biçimi olarak, kimlik sorununun kaynağını da toplumdan bireye kaydırmaktadır (Han, 2020b: 13-17). Dolayısıyla bu kültürde kimlik; yalnızca bireyi içerik, anlam ve değerlerle dolduran geçici parçalardan oluşan bir mozaik olarak kalmamaktadır. Aynı zamanda, mücadelenin yürütüldüğü bir çekişme alanıdır da. Topluma ve tarihe, özellikle de kimliği siyasi amaçlar için devşiren sınıfa, ırka ve cinsiyete sıkı sıkıya bağlıdır (Agger, 2004: 110).

Küreselleşme ve postmodernizmin etkisiyle kimliklerin akışkan hale gelmesi, günümüz toplumlarında bireylerin, kimliklerini sürekli olarak yeniden tanımlamalarını ve farklı toplumsal bağlamlara uyum sağlamalarını gerektiren konjonktür yaratmaktır. Öte yandan, özellikle dijital ağların cemaatçi toplulukların inşası sürecinde oynağı rol düşünüldüğünde, Castells'in "ağ toplumu" kavramı, kimliğin kolektif boyutuna yaptığı vurgu açısından önemlidir. Castells'e göre, küreselleşme ile birlikte toplumlar, ağlar yoluyla birbirine bağlanmıştır ve bireyler bu ağlar içinde farklı kimliklerle kendilerini yeniden tanımlama yeteneğine sahiptirler. Kolektifliğin ve küreselleşmenin kesiştiği noktada, kozmopolit kültürü veya kolektif değerleri küresel düzeyde paylaşma ve böylece üstün bir ilke adına sınırları ve özgüllüğü aşan bir insan topluluğu inşa etme dünyada çoklu kimliklerin tanınmasına yol açmaktadır. Bu, Castells'e göre günümüz dünyasının belirleyici bir eğilimidir (Castells, 2009: 120). Dolayısıyla, küreselleşme ve postmodernizm ile şekillenen akışkan kimlikler, bireylerin toplumsal, kültürel ve ekonomik süreçler içinde esnek bir şekilde hareket etmelerini ve

[24] Bireyin geçmiş deneyimlerini nasıl organize ettiğini, bu deneyimlere hangi anlamları yüklediğini ve kendi hikayesini nasıl kurduğunu ifade eden anlatısal benlik, bireyin kendilik anlayışını sürekli olarak inşa ettiği bir süreci yansıtmaktadır. İnsan yaşamının çeşitli dışsal araçlar aracılığıyla değiştirilmesi veya dönüştürülmesi anlatısal benliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Bostrom & Sandberg, 2011: 7).

kimliklerini yeniden inşa etmelerini mümkün kılarken, çoklu kimliklerin tanınırlığını ve kabulünü de sağlayan bir süreç yaratmaktadır.

3.3. Kimlik Siyaseti

Sosyal kimlik bir gruba ya da topluluğa aidiyet duygusunun üstüne bina edildiği kültürel referanslar bütünüdür. Bu referanslar bir doğaya, ırka ya da kutsal veya mitsel bir kökene tekabül eden kültürel mirastan kaynaklandığı gibi; toplumsal ve kültürel bir hakkın bilinçli seçimlerinden de kaynaklanabilmektedir. Özellikle günümüzde sosyal kimlik bilinçdışı bir miras olarak yaşanmamaktadır. Aksine sosyal kimlik bir grubun bütünlüğünü ifade eden değerler sistemi olarak bilinçli bir şekilde deneyimlenmektedir. Bu bilinçlilik hali, kimliğin içeriden ya da dışarıdan tehdit edildiğinin varsayılması durumunda stratejik toplumsal bir eylemliliği gündeme getirebilmektedir. Öte yandan bilim ve teknolojinin maddi ilerlemesi modern toplumun, endüstri ve kapitalizm öncesi dönemden miras aldığı insan ilişkilerinin krizine neden olmuştur. Sadece sivil toplumun değil, cemaat topluluklarının da topluluk aidiyeti sağlayan geleneksel anlamları kaybolmuştur (Tutal Cheviron, 2014: 104-105). *"İnsanlar; hareketin, değişimin, belirsizliğin kodlarını oluşturduğu çağımızda, aidiyetlerini sürekli kılabilecekleri güvenli topluluk arayışının peşine düşmüştür."* (Tutal Cheviron, 2014: 105) Modern toplum kaybolan bu bağın yerine kimliği koymuştur. Grubun istikrarını sağlayan simgelere ve bağlılıklara karşılık gelen aidiyet duygusu kimlikler aracılığıyla tesis edilir olmuştur. Fakat kimlik aidiyetten farklı olarak 'öteki'yle olan ilişki üzerinden tanımlanır olmuştur. *"Grup kimliğini tanımlamanın, grubun içinde olmayan yabancıları tanımlamanın dışında başka bir yolu yoktur"*. (Hobsbawm,1996b: 24-25) "Biz" ve "onlar" yönelimi, sosyal bağların kutuplaşmasına neden olmaktadır (Stets vd., 2021: 293). Hobsbawm, günümüz topluluklarının, "eski bir farazi düzen ve güvenlik çağını geri getirmeye çalışan militanca nostaljik hareketlerle" yükseldiğini söylemektedir. Bu nedenle, toplulukların argümanlar ve ritüellerden inşa ettikleri "kimlik siyaseti" çağımızın temel siyasi fenomenini oluşturmaktadır (Hobsbawm,1996b: 396).

Modern toplumlarda yaşanan dijitalleşme ve neoliberal ekonomi politikaları, toplumu giderek daha fazla homojenleştirmektedir. Tek tipleşmiş toplum yapısı da temel özelliği, "öteki"ni dışlayan farklılıklara açık olmak yerine, yalnızca kendilerine benzeyen, kendi

görüşlerini doğrulayan insanlarla ilişki kurmayı tercih eden bir insan profili yaratmaktadır. Han, günümüz toplumlarında bireylerin farklılıkları giderek daha az tolere ettiğini ve kendilerinden farklı olanları dışlama eğiliminde olduklarını vurgulamaktadır. Han'a göre, modern toplumlarda yaşanan dijitalleşme ve neoliberal ekonomi politikalarıyla "öteki" olarak tanımlananın yok sayılmasıyla birlikte, diyalojik ve çoğulcu bir toplum anlayışının da ortadan kalktığını savunmaktadır. Oysa "*düşünme, kendisini 'öteki'nin olumsuzluğuna teslim etmeli ve ayak basılmamış olana doğru ilerlemelidir. Aksi halde aynıyı sürdüren pozitif bir işlemin seviyesine iner."* (Han, 2023: 66) Dijital yankı uzamında, farklılıkların ve çeşitliliğin yok sayılması, sosyal boyutta "kendine odaklanmış" ve "narsist" bireysellikler yaratırken diyalog, empati ve anlamlı ilişkilerin ortadan kalkmasına; siyasal düzlemde ise kutuplaşmalara neden olmaktadır (Han, 2023: 49-80).

Dijital ağların toplumsal ve siyasal etkisi, insanları kolaylıkla kendi kimliklerini keşfetmeye teşvik etmektedir. Fakat insanların gerçek kimliklerinin yerine, eksik hissettikleri pozitif özellikleri taklit etme eğilimini ifade eden "Cyrano-Etkisi" olarak adlandırılan olgu ve fiziksel yüzleşmenin kaybı insanların etkileşim biçimini değiştirmektedir. Dijital iletişim, saf veri alışverişini vurgulamaktadır ve katılımcıların istenmeyen iletişimi yalnızca bir parmak hareketiyle kesmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum yanıltıcı politik tercihlerde artışa neden olabilmektedir. Bu açıdan Buchstein, siber uzayı postmodern kimlik politikalarının nihai uzantısı olarak görmektedir. İnternetin siyasi kullanımı vatandaşlığı daha kolay hale getirirken, aynı zamanda siyaseti kamusal mekândan uzaklaştırmaktadır. Öznel merkezden yayılan kamusal konulardaki tercihler, demokrasinin kamu yararına yönelik sembolik kaygılarından arındırılmıştır. Dolayısıyla internetin, kamusal konularda öznel yargıları teşvik eden teknik yapısı kamu odaklı vatandaşlığı aşındırmaktadır (Buchstein, 1997: 259). Gerçek bir kamuoyunun oluşmasını engelleyen faktörlerden bir diğeri bot hesaplar, algoritma reklamları, yanıltıcı ve manipülatif bilgiler vs. den oluşan teknik kısıtlılıklardır ki tüm bu olumsuzluklar toplumsal kutuplaşmalara neden olmaktadır (Aydoğan Boschele, 2021b: 179-180). Bunların yanı sıra, insanların hızla bir araya gelebildiği ve aynı hızla dağılabildiği dijital koşullarda topluluk deneyimleri ve buna bağlı faillik duyguları da zayıf ve istikrarsızdır. Bu durum bireyselleştirici bir faktör gibi görünse de öte yandan toplumsal olaylar karşısında köklerinden kopmuş ve yolunu kaybetmiş öfke selini beslemektedir. Bu nedenle dijital çağ öncesi kolayca erişilemeyen kaynaklardan haber, analiz, yorum ve mizaha erişimin kolaylaşması; dijital platformların siyasi olayları yorumlamak, bunlara yanıt vermek, küresel ölçekte tartışmalara ve

konuşmalara katılmak için bir araç sunması aktivist faaliyetleri yoğunlaştırıp genişletse de kutuplaşmış konumların da artmasına neden olmaktadır (Boehnert, 2019: 122).

Kitle iletişim araçlarının farklı görüşlerin kapsamını kontrol ettiği süreci ifade etmek için kavramsallaştırılan eşik bekçiliği yerini sosyal medya platformlarındaki hiyerarşilere bırakmıştır. Artık ünlüler, influencer olarak nitelendirilen kullanıcılar ve etkiyi en üst düzeye çıkaran algoritmalar yeni bekçiler haline gelmiştir. Dezavantajlı grupların temsilini sağlamak, rasyonel eleştirel tartışmaların gerçekleşmesi için ideal koşulları sağlamak veya çoğulculuğu sağlayacak araçsal değerler sağlamak gibi herhangi bir nihai değere veya nihai hedefe sahip olmayan sosyal medya platformları; karmaşık sosyal hedeflere ulaşmasına yardımcı olabilecek anlamlı müzakereler için farklı sesleri bir araya getirme stratejisi olmayan parçalanmış iletişim alanlarıdır. Seth bu platformların bölünmüş toplum yarattığını; ve bölünmüş toplumun da kutuplaşacağını söylemektedir (Seth, 2022: 167). Kimlik siyaseti çağında sosyal kimlik temsili, ticari başarıyı, girişimci zekayı ve özgürlük imajını birleştiren müzisyenler ve sanatçılar tarafından büyük ölçüde popüler kültürün eğlence boyutu aracılığıyla sürdürülmektedir. Bu kişiler sorunların temsilciliği rolünden ziyade küresel, savaş karşıtı, ekoloji yanlısı bir "seçim grubu" adına konuşur durumdadırlar (Hartley, 2009: 314). Fakat influencer'lık da maddi ilişkilerin bir parçası durumundadır. Pek çok bilim insanının kaygısı dijital platformların geleneksel siyasal iletişim etki kalıplarını değiştirmek yerine bu kalıpları güçlendirmesi; ideoloji veya kimlik siyasetine dayalı bölünmeleri daha da yoğunlaştırması; ve bunun sonucunda da sivil katılımdaki eşitsizliklerin ve statükocu güç yapılarının sürdürülmeye devam edeceğine yöneliktir (Nisbet & Feldman, 2011: 292).

Politikaların bazılarının arkasında, sosyal veya çevresel gerçeklere ilişkin endişelerin ifade edilmesinde olduğu gibi, popüler ürünlerin marka imajının belirli tüketim tarzları vardır. Tüketim ve yaşam tarzı faaliyetlerinin ötesinde, çeşitli sosyal ve dijital medyanın yardımıyla daha geniş siyasi gündemler etrafında büyük bireyselleştirilmiş topluluklar da ortaya çıkmıştır. (Bennett, 2012: 37) Dijital platformların kutuplaştırıcı etkisi, sosyal meseleleri politik alana çekmektedir. Bireylerin bir grupla özdeşleşmesi durumunda o grubun özelliklerini ve inançlarını benimsemesini ifade eden sosyal kimlik belirgin hale geldiğindeyse, bu kimliğin normları kişilerin nasıl düşüneceği, hissedeceği ve davranacağı konusunda rehberlik sağlamaktadır. Kutuplaşmanın arttığı atmosferde iç ve dış grup üyelerinin de belirginliği artmaktadır; dolayısıyla kimlikler de politize olmaktadır. Belirli kimliklerin ön plana çıkması,

özellikle insanlar belirli kimliklerle güçlü bir şekilde özdeşleştiklerinde politik tutumlara ve davranışlara da yansımaktadır. Dolayısıyla kimlik, bireysel ve kolektif düzeylerde psikolojik, sosyolojik ve iletişimsel süreçlerle oluşturulan ve müzakere edilen çok boyutlu bir olgudur. Sosyal medya ise, bireylerin kimliklerini tanımlama ve ifade etme biçimlerinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Diğer bir deyişle sosyal medya, bireylerin kendilerini ve başkalarını nasıl algıladıklarını, ifade ettiklerini ve tanımladıklarını etkilemesi dolayısıyla kimlik oluşturma noktasında yeni olanaklar ve zorluklar sunmaktadır.

Bu doğrultuda cinsiyet kimliği, mesleki kimlik, siyasi kimlik, kültürel kimlik gibi kimliğin farklı yönleri de sosyal medya ortamlarında farklı şekillerde ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Milan sosyal medyanın kimlik oluşumunu iki şekilde derinden etkilediğini söylemektedir. Birincisi, sosyal medya, kolektif kimliğin 'etkileşimli ve paylaşılan' unsurlarını güçlendirmektedir. İkincisi ise bireysellik, performans, görünürlük ve yan yana gelme ile karakterize edilen bir görünürlük politikasını harekete geçirmektedir. Bu bakımdan, sosyal medya kimlik siyasetini, kolektif eylemin amaç değil, araç olduğu "görünürlük politikası"na çevirmektedir (Milan, 2015: 887-897). Sosyal medyanın güçlü hale getirdiği gözetleme kültürü, bireyleri çevrimiçi ortamlarda izlemenin yanı sıra, bu platformlarda yaratılan içeriğin, beğenilerin, paylaşımların ve yorumların bir araya gelerek bireyin sosyal kimliğini oluşturmasına katkıda bulunduğu bir süreci de kapsamaktadır. Bireyler, dijital medyada sergiledikleri aktiviteler ve paylaşımlar aracılığıyla kendilerini çeşitli sosyal gruplara ait hissedebilmekte, bu doğrultuda da sosyal kimliklerini güçlendirebilmekte veya dönüştürebilmektedirler. Fakat bu süreç, aynı zamanda, gözetim toplumu, gözetleme kapitalizmi (Zuboff vd., 2019: 259-260), dikizleme kültürü (peep culture) (Niedzviecki, 2009'dan akt. Mcfedries, 2010: 21), empatik işçi (Aydoğan, 2016: 642-646) gibi kavramlarla da açıklandığı gibi sosyal normların ve değerlerin oluşumunda manipülatif ve yönlendirici ekonomi-politik dinamiklerden de bağımsız değildir. Sosyal medyanın sürekli olarak gözlemleme ve izleme potansiyeli sunması, bireyleri daimi olarak gözetim altında hissettirebilmekte; özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırları bulanıklaştırabilmekte; ve bu gibi diğer olgularla bağlantılı olarak sosyal kimliğin reel sürecinden daha farklı bir biçimde şekillenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla sosyal kimliğin politik bir konuma çekilmesinde ve bu doğrultuda gelişmesinde, tekno-politik çağın sunduğu etkileşimsel bağlam, gerek ekonomi-politik ilişkilere entegre olmasıyla gerekse de kimliği bir imaj olarak var olmanın önkoşulu olarak dayatmasıyla önemli bir paya sahiptir.

3.3.1. Kimlik Siyaseti Kavramının Tanımı ve Önemi

Kimlik siyaseti, bireylerin etnik, cinsiyet, cinsel yönelim, dini ya da sınıf gibi belirli kimlik gruplarına mensubiyetine dayalı olarak siyasi taleplerde bulunmalarını ifade eden bir kavramdır. Bu siyaset biçimi, kimlik gruplarının tarihsel olarak maruz kaldığı ayrımcılık, baskı ve eşitsizliklere karşı bir mücadele aracı olarak kullanılmaktadır. Kimlik siyaseti, bireylerin kendilerini politik olarak tanımlamalarına ve kolektif bir dayanışma çerçevesinde haklarını savunmalarına olanak tanımaktadır (Jasper, 1997: 71). Bu kavramın önemi, özellikle marjinal grupların kendi özgün taleplerini görünür kılmaları açısından büyük bir rol oynamaktadır. Temsil ve tanınma açısından da bir bakıma, hegemonya ve güç ilişkilerine meydan okuyan hareketlerin başlangıcını oluşturabilecek mikro aktivizm pratikleri olarak da görülebilir (Valencourt, 2022: 83). Kimlik siyaseti, toplumsal cinsiyet çalışmaları, ırk teorisi, LGBTİ+ hakları gibi çeşitli alanlarda etkili olmuştur. Örneğin, feminist hareketlerin kadınların eşitliği ve özgürlüğü için verdiği mücadele ya da siyah özgürlük hareketlerinin ırksal ayrımcılığa karşı çıkışı, kimlik siyaseti bağlamında değerlendirilebilmektedir. (Kellner, 24: 2001). Bu hareketler, toplumun normatif yapısına meydan okuyarak marjinal grupların taleplerini politik düzleme taşımaktadır.

Özellikle demokrasi ve çoğulculuk ilkeleri çerçevesinde kimliklerin tanınması ve bu kimliklerin taleplerinin meşrulaştırılması, demokratik süreçlerin kapsayıcılığını artırması dolayısıyla kimlik siyaseti, toplumsal adalet, eşitlik ve hak mücadelesi açısından önemlidir. (Milan, 2013: 50-74). Ancak kimlik siyaseti, belli açılardan eleştirilmektedir. Özellikle, bazı eleştirmenler, kimlik siyaseti pratiklerinin toplumu ayrıştırıp kutuplaştırabileceği ve daha geniş sınıfsal ya da ekonomik eşitsizlikleri göz ardı edebileceğini savunmaktadırlar (Fraser, 1997: 2). Yine de, kimlik siyaseti, baskı altındaki grupların kendilerini ifade etmeleri için güçlü bir araç olarak, siyaseti bireysel haklar ve topluluk dayanışması üzerinden yeniden şekillendirebilmektedir.

3.3.2. Kimlik Siyasetinin Tarihsel Gelişimi ve Kökenleri

Kimlik siyaseti 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadın hakları, barış, ekoloji gibi temalar doğrultusunda yükselen toplumsal hareketlerle birlikte ön plana çıkan bir kavram olmuştur. Nitekim, toplumsal hareketler kimlik siyasetini, tarihsel olarak marjinalize edilmiş grupların toplumsal ve siyasal alanda tanınma ve katılım talebini dile getirdikleri bir zemin olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla, temel olarak bireylerin sosyal, kültürel, etnik, cinsel, dini veya sınıfsal kimliklerine dayalı olarak siyasi taleplerini dile getirdikleri bir yaklaşımı ifade eden bu siyaset anlayışının tarihsel kökenleri 1960'lar ve 1970'ler döneminde yükselen sivil haklar hareketlerine ve Yeni Sol'a dayanmaktadır. Bu dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nde siyah hakları, feminist hareket ve LGBTİ+ hakları gibi kimlik temelli grupların eşitlik talepleri gündeme gelmiştir. Bu hareketler, liberal demokrasilerdeki siyasi yapıları ve toplumsal kurumları sorgulayarak, eşit hakların sağlanmasında kimlik faktörüne dikkat çekmişlerdir (Kellner, 2003: 19-20). Kimlik siyaseti terimi ilk olarak, 1970'lerde Afro-Amerikan feminist bir grup olan *Combahee River Collective* tarafından, siyah kadınların hem ırk hem de cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı verdikleri mücadeleyi anlatmak için kullanılmıştır. Bu grup, sadece sınıfsal mücadele yerine kimlik temelli taleplerin göz ardı edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bu dönemden itibaren kimlik siyaseti kavramı, çeşitli baskı ve dışlanma biçimlerini anlamak ve toplumsal dönüşüm için bir araç olarak kullanılmıştır. Küresel anlamda, ırksal ve etnik azınlıkların, LGBTİ+ bireylerin, kadınların, yerli halkların ve göçmenlerin hak taleplerini gündeme getiren hareketler, kimlik siyasetinin gelişiminde etkili olmuştur (Collins, 2015: 8; Cloud, 2021: 236).

Kimlik siyaseti, kökenini büyük ölçüde postmodern düşünce ve eleştirel teori geleneklerinden almaktadır. Postmodernizm, büyük anlatıların çözülmesi ve çoğulculuğun daha fazla vurgulanmasıyla, bireylerin farklı kimliklerini ön plana çıkarmalarını ve bu kimliklerin siyasetteki yerini sorgulamalarını teşvik etmiştir. Michel Foucault ve Judith Butler gibi düşünürler, toplumsal yapıların ve iktidar ilişkilerinin kimlik üzerindeki etkilerini inceleyen önemli düşünürlerdir. Özellikle Butler'ın toplumsal cinsiyetin performatif doğası üzerine yaptığı çalışmalar, kimlik siyasetinin teorik temellerine önemli katkılar sağlamıştır (Butler, 1990'dan akt. Steiner, 2014: 365). Ayrıca, Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı ve Bourdieu'nun sosyal sermaye teorisi, kimlik siyasetinin toplumsal dinamiklerini anlamada

temel teşkil etmektedir. Gramsci, egemen sınıfların, ideolojik hegemonyasını sürdürmek için kimliklere müdahale ettiğini ileri sürerken, Bourdieu ise bireylerin sahip olduğu sermaye türlerinin (ekonomik, sosyal, kültürel) kimlikleri nasıl şekillendirdiğini ve güç ilişkilerinde nasıl konumlandığını analiz etmiştir (Mclellan, 2005: 33).

Kimlik siyaseti, özellikle solun farklı kesimleri tarafından eleştirilmiştir. Eleştiriler, kimlik temelli siyaset anlayışının sınıf mücadelesini ve ekonomik eşitsizlikleri arka plana ittiği yönündedir. Örneğin, bir önceki başlıkta da belirtildiği gibi, Nancy Fraser kimlik temelli mücadelelerin, ekonomik adalet talepleri yerine kültürel tanınma mücadelelerine yönelmesinin, sosyalist politikanın temel hedeflerinden uzaklaşmasına neden olabileceğini öne sürmektedir (Fraser, 1997: 2). Ayrıca, Müller, her kimlik siyasetinin popülist olmadığını fakat popülist siyasetin kaynağının her zaman kimlik siyasetinden doğduğunu öne sürerek kimlik siyasetinin ayrıştırıcı potansiyeline dikkat çekmiş ve demokrasi için bir tehlike yaratabileceğini öne sürmüştür (Müller, 2020: 16). Benzer şekilde, Laclau ve Mouffe da kimlik siyasetiyle birlikte postmodern toplumlarda sınıf mücadelesinin çözülme tehlikesine dikkat çekmektedir. Ancak, Laclau ve Mouffe, çözümün kültürel mücadelelerden vazgeçip sınıf siyasetine dönmek olmadığının da altını çizmektedirler. ‘Radikal ve çoğulcu demokrasi’yi savunurlarken de amaçları budur. Solun temsil, tanınma ve hakların yeniden dağıtımı meseleleri için bütün demokratik mücadeleler arasında bir eşdeğerlik zinciri yaratılması gerekmektedir (Laclau & Mouffe, 2012: 22-23).

3.3.3. Modern Kimlik Siyasetinin Kuramsal Temelleri

Kimlik siyaseti, modern politik teoride önemli bir yer tutarak, bireylerin ve grupların kimliklerine dayalı olarak siyasi haklar ve tanınma taleplerinde bulunmasını ifade etmektedir. Kimlik siyaseti, özellikle toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, cinsel yönelim gibi özelliklerin, bireylerin toplumsal hayatta karşılaştıkları ayrımcılık ve eşitsizliklerle doğrudan ilişkili olduğu bir politik mücadele biçimidir. Bu siyaset anlayışı, bireylerin ve toplulukların maruz kaldıkları baskıları ve dışlanmaları görünür kılmak, bu deneyimlerin toplumda tanınmasını sağlamak ve eşit haklar için mücadele etmeyi amaçlamaktadır. Modern kimlik siyasetinin teorik altyapısı, birkaç önemli düşünür ve teorik yaklaşımla şekillenmektedir. Bunlar arasında Michel Foucault, Judith Butler, Axel Honneth ve Charles Taylor gibi isimler öne çıkmaktadır. Bu düşünürlerin

çalışmaları, kimlik politikalarının kavramsal çerçevesini oluşturmakta ve kimliklerin toplumsal ve politik yapı üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik önemli perspektifler sunmaktadır.

Foucault'nun çalışmaları, kimlik siyasetinin teorik temelini anlamada kritik bir role sahiptir. Foucault, iktidar ilişkilerinin bireylerin kimliklerini nasıl şekillendirdiğini ve bu kimliklerin toplumsal düzeyde nasıl kontrol edildiğini analiz etmektedir. Ona göre, kimlikler, sabit ve değişmez değildir; aksine, iktidar ve bilgi ilişkileri içinde sürekli olarak yeniden üretilmektedirler (Foucault, 2014: 13-21). Foucault'nun "iktidarın mikro-fiziği" olarak adlandırdığı bu yaklaşım, bireylerin kimliklerinin toplumsal kurumlar tarafından nasıl yapılandırıldığını göstermektedir (Foucault, 2011b: 339). Kimlik siyaseti, bu iktidar ilişkilerine karşı koyarak, bireylerin kendi kimlikleri üzerinde söz sahibi olmalarını talep eder. Judith Butler'ın cinsiyetin performatifliği olarak kavramsallaştırdığı toplumsal cinsiyet teorisi ise, kimlik siyasetinde önemli bir dönüm noktasıdır. Butler, toplumsal cinsiyetin biyolojik bir gerçeklikten ziyade, toplumsal olarak inşa edilen ve performatif bir süreç olduğunu savunmaktadır. Butler'a göre, bireyler toplumsal cinsiyetlerini sürekli olarak performe etmekte ve bu performanslar toplumsal normlarla şekillenmektedir (Butler, 1993'den akt. Isin & Ruppert, 2020: 49-50). Bu perspektif, kimlik siyasetinde toplumsal cinsiyet kimliklerinin tanınması ve cinsiyet eşitliği mücadelesi için kuramsal bir çerçeve sunmaktadır.

Charles Taylor, "tanınma politikası" kavramıyla kimlik siyasetini tanınma ekseninde ele almaktadır. Taylor'a göre, modern kimlik kavramının gelişimi, farklılık siyasetinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kimlik, sadece bireysel bir özellik değil, toplumsal bir olgudur ve bireylerin kimliklerinin tanınması, onların özsaygıları ve toplumsal katılımlarında merkezi bir rol oynamaktadır. Tanınmama, bireylerin kimliklerine yönelik bir saldırı olarak görülmekte ve bu durum, toplumsal adaletsizliğin bir biçimi olarak değerlendirilmektedir. Kimlik siyasetinin temel hedeflerinden biri, bu tür tanınmama biçimlerine karşı mücadele etmektir (Taylor, 1994: 25-50). Benzer şekilde Axel Honneth, kimlik siyasetini "tanınma mücadelesi" çerçevesinde değerlendirmektedir. Honneth'e göre, bireyler, kimliklerinin toplumsal düzeyde tanınmasını talep etmektedir ve bu tanınma, bireylerin toplumsal hayata tam olarak katılabilmeleri için gerekli olmaktadır. Tanınma ve onaylanma arzusu çoğu zaman ekonomik kaygılardan daha ağır basabilmektedir. Honneth'in tanınma teorisi, bireylerin kimliklerini oluşturan toplumsal etkenlerin farkına varılmasını ve bu etkenler üzerindeki baskıların kaldırılmasını hedeflemektedir (Fraser, 1997: 14; Honneth, 2005'den akt. Susskind, 2018: 271-272). Kimlik

siyaseti, modern toplumlarda bireylerin ve grupların maruz kaldıkları yapısal ayrımcılıklarla mücadele etmeleri için önemli bir araçtır. Michel Foucault'nun iktidar analizleri, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyet teorisi, Charles Taylor'ın tanınma politikası ve Axel Honneth'in tanınma mücadelesi, kimlik siyasetinin kuramsal temellerini oluşturan başlıca açıklamalardır.

3.3.4. Kimlik Siyaseti ve Bourdieu: Sermaye Kavramlarının Kesişimi

Genellikle cinsiyet, ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi sosyal kategoriler etrafında şekillenen kimlik siyaseti, bireylerin veya grupların kimliklerine dayalı taleplerini ve haklarını savunma sürecini ifade etmektedir. Bourdieu'nun sermaye türleri (ekonomik, sosyal ve kültürel), özellikle de dijital platformların sosyal, ekonomik ve siyasi dinamikleri göz önünde bulundurulduğunda, kimlik siyaseti açısından önem kazanmaktadır. Çünkü bu sermaye türleri, kimlik politikalarının etkilediği ve dönüştürdüğü toplumsal dinamiklerde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle Bourdieu'nun sermaye kavramları, sosyal medya platformlarının işleyişi ve kullanıcılar üzerindeki etkisi açısından yeniden ele alınabilir. Bourdieu, sermayeyi üç ana türe ayırmaktadır: ekonomik sermaye, sosyal sermaye ve kültürel sermaye (Bourdieu, 2016: 65-72). Bu sermaye türleri, sosyal medya platformlarıyla beraber dijital çağda daha görünür ve birbirine geçmiş bir yapıya kavuşmuştur. Bu açıdan kimlik siyaseti, sermaye türleri açısından aşağıdaki gibi ilişkilendirilebilir:

Sosyal Sermaye: Sosyal medya platformları, bireylerin sosyal sermayesini artırma ve bu sermayeyi kimlik siyasetini güçlendirme amacıyla kullanmalarına olanak tanımaktadır. Örneğin, Instagram ve Twitter gibi platformlarda, bireyler kimlik temelli gruplara katılabilmekte, bu doğrultuda aktivist faaliyetler bulunabilmekte ve kendi kimliklerine dayalı topluluklarla bağlantı kurabilmektedirler. Bu bağlamda, kimlik siyaseti ile sosyal sermaye arasındaki ilişki, bireylerin ve grupların görünürlüğünü artırarak siyasi mücadelelerine güç kazandırma amacıyla kullanılabilmektedir. Sosyal medya, çeşitli sosyal kimliğe sahip grupların sosyal sermayelerini genişletmelerine olanak sağlamakta ve bu, kimlik siyaseti bağlamında kolektif eylemi kolaylaştırmaktadır.

Ekonomik Sermaye: Sosyal platformlarda elde edilen sosyal sermaye, ekonomik sermayeye de dönüşebilmektedir. Bourdieu'nun ekonomik sermaye kavramı, bireylerin veya toplulukların maddi kaynaklarını ifade etmektedir. Günümüzde, kimlik siyasetini temel alan influencer'lar veya aktivistler, sosyal medyadaki takipçi kitlelerini kullanarak ekonomik kazanç sağlayabilmektedirler. Özellikle LGBTQ+ topluluğu, feminist hareketler, hayvan hakları savunucuları, ekoloji aktivistleri vb. gibi, kimlik temelli grupların ticari işbirlikleri yaparak ekonomik kazanç elde ettikleri de bilinmektedir. Bir sosyal medya hesabının takipçi kitlesi genişledikçe, bu hesap ile yapılan reklam işbirlikleri ve sponsorluklar ekonomik sermayeye dönüşmekte, bu da kimlik siyaseti çerçevesinde bireylerin ekonomik gücünü artırabilmektedir.

Kültürel Sermaye: Kültürel sermaye, bireylerin sahip olduğu bilgi, beceri ve kültürel kaynaklarla ilgilidir. Kimlik siyaseti, bireylerin veya grupların kültürel sermayesini görünür kılarak, bu kültürel birikimin toplumsal değerini artırabilmektedir. Sosyal medyada yapılan kimlik temelli paylaşımlar, toplulukların kültürel sermayelerini yaygınlaştırmalarını sağlamaktadır. Örneğin, etnik kimlik temelli sosyal gruplar, geleneksel kültürel pratiklerini dijital platformlarda paylaşarak, bu kültürel mirası yeniden inşa edebilmekte ve güçlendirebilmektedirler.

Fuchs da medyanın değer üretiminin, Bourdieu'nun bahsetmiş olduğu sermaye türlerinin kazanımı açısından yeniden düşünülmesi gerektiğini belirtmiş ve sosyal medyadaki emek zamanının metalaştırılması sürecinde sermaye türlerinin birbiri arasındaki geçişlere değinmiştir (Fuchs, 2014: 115-116). Sosyal medya platformları, özellikle Instagram ve Twitter gibi mecralar, sosyal sermayenin (ağlar ve ilişkiler) ekonomik sermayeye dönüştürülmesinin somut örneklerini sunmaktadır. Bourdieu'ya göre sosyal sermaye, bireylerin birbirleriyle kurduğu ilişkilerden ve bu ilişkilerin sağladığı avantajlardan oluşmaktadır. Sosyal medyada bu sermaye, takipçi sayısı, beğeni ve etkileşim oranlarıyla ölçülmektedir. Özellikle Instagram gibi platformlarda takipçi sayısı, sosyal sermayeyi temsil etmektedir. Bu takipçiler aracılığıyla kullanıcılar geniş bir sosyal ağ kurmakta ve bu sosyal ağ, dijital pazarlama ve reklam işbirlikleri aracılığıyla ekonomik sermayeye dönüştürülebilmektedir. Takipçi sayısının artması, kullanıcıların sponsorlu içerikler paylaşması ve dolayısıyla maddi kazanç elde etmesi ile sonuçlanmaktadır. Öte yandan, dijital platformlar, kimlik siyasetinin daha geniş bir kitleye ulaşmasına olanak tanımaktadır. Bourdieu'nun sermaye kavramlarıyla düşünüldüğünde, dijital

alanlar bireylerin ve grupların sosyal, ekonomik ve kültürel sermayelerini dönüştürme süreçlerinde kimlik siyasetini bir araç olarak kullanmasına olanak sağlamaktadır.

Sonuç olarak, Bourdieu'nun sermaye kavramları ve kimlik siyaseti arasındaki ilişki, dijital platformlar aracılığıyla daha görünür hale gelmiştir. Sosyal medya, bireylerin ve grupların kimlik temelli mücadelelerini sosyal, ekonomik ve kültürel sermayeleri ile birleştirerek daha güçlü bir şekilde ifade etmeleri için etkili bir araç olmaktadır. Sosyal medya platformları, bireylerin kendi kimliklerini ifade etmelerine, topluluklar oluşturmasına ve bu toplulukların sermayelerini artırmasına imkân vermektedir. Bu da dijital alanlarda kimlik siyasetinin güçlenmesi ve toplumsal hareketler için yeni bir alan yaratmaktadır.

3.4. İklim Değişikliği ve Yeşil Siyaset

İklim değişikliği, 21. yüzyılın en önemli küresel sorunlarından biri olarak, toplumsal, ekonomik ve siyasal süreçleri derinden etkileyen bir kriz haline gelmiştir (Falkenberg vd., 2022: 1114). Bu bağlamda, çevre sorunlarına duyarlı bir politik hareketin ve ideolojinin temelini oluşturan "Yeşil Siyaset" kavramı, sürdürülebilirlik, çevresel koruma, toplumsal eşitlik ve doğa ile insan arasındaki uyumu esas alan politik bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, iklim değişikliğini doğrudan ele alırken, çevresel bozulmanın yalnızca ekolojik bir sorun değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve etik bir kriz olduğunu savunmaktadır (Low & Gleeson, 2022: 27-28; Aydoğan Boschele, 2020: 11-13). Whiteside yeşil siyasetin eleştirel konumunu şöyle ifade etmektedir: "…düzenlenmemiş piyasa işlemlerinin sonuçları olan üretim, tüketim ve dağıtıma ilişkin kararların sınırlandırılması ihtiyacına ilişkin yeşil argümanlar, liberal bireycilik ve özel mülkiyet savunmasından çok, piyasa ekonomisine yönelik solcu eleştirilerle daha açık benzerliklere sahiptir." (Whiteside, 2002: 38) Hatta, Gilbert, yeşil siyasete katılımı, kültürel anlamda radikal sol görüşün tipikleştiği bir tepki biçimi olarak değerlendirmektedir (Gilbert, 2008: 70-71). Yeşil siyasetin ekolojik rasyonalite, ekolojik sorumluluk, sosyal adalet, tabandan demokrasi, şiddetsizlik vb. gibi temel ilkeleri vardır (Dobson, 2007: 51, 166-200). Bu ilkeler, iklim değişikliği gibi çevresel krizlerin yalnızca teknolojik çözümlerle değil, aynı zamanda toplumsal yapılar ve ekonomik sistemlerle bütüncül bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda yeşil siyaset, çevre dostu politikaların yanı sıra eşitsizlikleri gideren, adil ve sürdürülebilir kalkınma modelleri önermektedir.

1980'lerden itibaren, çevre krizinin yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda derin bir politik mesele olduğu algısının da büyümesiyle (Low & Gleeson, 2022: 27), yeşil siyaset mevcut ekonomik sistemlerin sürdürülemez olduğunu ve bu sistemlerin derinlemesine bir dönüşüm geçirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Özellikle kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri, doğanın aşırı kullanımı ve çevresel bozulmaya yol açan temel faktörler olarak görülmektedir. Yeşil siyaset bu bağlamda, ekonomik büyümeyi sınırlandıran ve sürdürülebilir kalkınmayı[25] hedefleyen politikaların savunuculuğunu yapmaktadır. Ekonomik büyüme yerine refahın ve insan-doğa dengesinin korunmasına odaklanan yeşil politikalar, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, karbon emisyonlarının azaltılması ve ekosistemlerin korunması gibi somut önlemler içermektedir. Ekolojik sorumluluk, insanın doğa ile olan ilişkisini yeniden gözden geçirmesini ve kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını savunurken, sosyal adalet ise, iklim değişikliğinin yoksul ve dezavantajlı kesimler üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda iklim adaleti; tabandan demokrasi anlayışı, çevre sorunlarına yerel çözümler üretilmesi ve katılımcı demokrasi mekanizmalarının güçlendirilmesi vb. gibi politikaları destekleyen bir anlayışı ifade ederek yeşil siyasetin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Gabrielson, 2008: 436; Schlosberg & Collins, 2014: 359-368).

İklim değişikliği, ulusal sınırları aşan küresel bir sorun olduğundan, yeşil siyaset aynı zamanda uluslararası işbirliği ve yeşil diplomasiye önem vermektedir. Paris İklim Anlaşması gibi uluslararası girişimler, yeşil siyaset perspektifinden önemli bir adım olarak görülse de, bu çabaların yetersiz kaldığına dair eleştiriler bulunmaktadır. Yeşil siyaset savunucuları, küresel karbon ayak izinin azaltılması için daha sert önlemler alınmasını ve gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere daha fazla sorumluluk üstlenmelerini talep etmektedirler (Bertoldi vd., 2018: 72-73). Yeşil siyaset, iklim değişikliği meselesini ele alırken sadece çevresel çözümler sunmakla kalmamakta, aynı zamanda ekonomik ve toplumsal yapıları köklü bir şekilde dönüştürmeyi hedeflemektedir. Sürdürülebilir kalkınma, sosyal adalet ve ekolojik dengeyi bir araya getiren bu yaklaşım, mevcut politik ve ekonomik sistemlerin sınırlarını sorgulayan radikal bir çevrecilik anlayışını temsil etmektedir. Sonuçta iklim değişikliğiyle mücadelede yeşil siyasetin rolü, sadece hükümetlerin değil, toplumların da doğrudan katılımını ve sorumluluğunu gerektiren bir süreçtir (Castells, 2010b: 177). Yeşil siyaset, Eko-Marksist

[25] Sürdürülebilirlik kavramı, insan çıkarları üzerinden doğayı araçsallaştırmayı ifade ettiği gerekçesiyle yeşil siyasetin bazı savunucuları için sorunlu bir bakış açısı olarak eleştirilmektedir (Næss, 2001: 137).

Perspektif, Sosyal Ekoloji, Derin Ekoloji, Yavaş Şiddet, Risk Toplumu gibi birbirinden belli ölçüde farklılaşan teorik perspektiflerden oluşmaktadır. Bu perspektiflerin her biri, çevre sorunlarını ele alış biçimleri ve çözüm önerileriyle yeşil siyasetin ideolojisini zenginleştirmektedir (Whiteside, 2002: 12).

3.4.1. Eko-Marksist Perspektif

Eko-Marksizm, Marksist eleştirilerin ekolojik krizlere uyarlanmış bir versiyonu olarak doğmuş bir teorik yaklaşımdır. Bu yaklaşım, kapitalist üretim ilişkilerinin sınırsız büyüme ve kar maksimizasyonu üzerine kurulu doğasının, doğal kaynakların aşırı tüketimine neden olduğu ve çevresel bozulmayı doğurduğu savına dayanarak çevre sorunlarını, kapitalizmin yapısal çelişkileri ve sınıfsal eşitsizlikleri üzerinden okumaktadır. Eko-marksistler, kapitalist üretim biçimlerinin hem emeği hem de doğayı sömürerek iklim krizine yol açtığını savunmaktadırlar. Marx'ın doğa ve emek arasındaki ilişkiye dair analizlerinden ilham alan bu bakış açısı, kapitalizmin metabolik yarılma (metabolic rift) kavramı üzerinden çevre sorunlarını anlamlandırmaktadır. Metabolik yarılma, insanın doğayla kurduğu metabolik ilişkinin kapitalist üretimle birlikte bozulmasıdır. Foster'a göre, kapitalizmin "ekolojik mantıksızlığı" (ecological irrationality), kâr maksimizasyonunun gezegenin ekosistemleri üzerindeki yıkıcı etkilerini görmezden gelmesiyle açığa çıkmaktadır (Foster, 1999: 384-399).

Eko-marksist teorinin temel iddialarından biri, kapitalizmin ekolojik yıkıma yol açan sınırsız büyüme arayışının doğa üzerinde sürdürülemez bir baskı oluşturmasıdır. Bu büyüme mantığı, fosil yakıtların aşırı kullanımına ve karbon emisyonlarının hızla artmasına neden olarak iklim değişikliğini tetiklemektedir (Pillay, 2013: 143). Ekolojik Marksizmin erken temsilcilerinden biri olan O'Connor, kapitalizmin çevre üzerinde yarattığı tahribatı ve baskıyı "ikinci çelişki"[26] teorisiyle açıklamıştır. Ona göre, kapitalizmin yalnızca emek üzerinde değil, doğa üzerinde de bir çelişki barındırdığı iddiası öne çıkmaktadır (O'Connor, 1996'den akt.

[26] Bu teori, Karl Marx'ın kapitalizmin temel çelişkisini, yani emeğin sömürüsü ile kâr maksimizasyonu arasındaki çelişkiyi (birinci çelişki) genişletmektedir. O'Connor, bu klasik Marksist çelişkiye ek olarak kapitalizmin doğa üzerinde yarattığı baskıları ve tahribatı, kapitalizmin ikinci büyük çelişkisi olarak tanımlamaktadır. Yani, "ekolojik kısıtlamalar, sermaye birikiminin önündeki fiziksel bir engel olarak yorumlanır. Ekolojik kriz, sermayeye sermayenin yetersiz üretimi biçiminde maddi veya ekonomik bir kriz sunar çünkü sermaye, fazlalığın bir kısmını çevresel bozulmanın yarattığı birikim engellerini gidermeye ayırmak zorundadır." (Rosewarne, 1997: 101).

Forsyth, 2003: 116; Rosewarne, 1997: 99-102). Dolayısıyla kapitalist üretim ilişkileri, insanın doğa ile sürdürülebilir ilişkilerini tahrip ederek ekolojik dengesizliklere yol açmaktadır. Bunun sonucunda toplumsal ve ekolojik krizler ortaya çıkmaktadır. İklim değişikliğini, kapitalizmin yapısal bir sonucu olarak değerlendiren eko-marksistler, kapitalizmin doğası gereği çevreye zarar verdiğini ve bu nedenle iklim değişikliği gibi küresel ekolojik krizlerin de yalnızca devrimci bir dönüşümle aşılabileceğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla eko-marksistler için, ekolojik sorunun çözümü, ancak kapitalizmin sona erdirilmesiyle mümkün olacaktır (Rosewarne, 1997: 103-104).

3.4.2. Sosyal Ekoloji

Murray Bookchin tarafından geliştirilen sosyal ekoloji yaklaşımında, çevresel krizlerin kökeninde hiyerarşik ve tahakkümcü toplumsal yapılar olduğunu ileri sürülmektedir. Bookchin'e göre, çevresel sorunlar, toplumsal tahakkümün doğaya yansımasıdır. Sosyal ekoloji temelde, eko-marksist yaklaşıma benzer olarak[27], çevre sorunlarının kaynağını toplumsal ve ekonomik sistemlerde arayan bir yaklaşımdır. Bu teori, çevre sorunlarının, özellikle iklim değişikliğinin, kapitalizm, hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinin bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Kapitalist üretim ilişkileri, hiyerarşik ve tahakkümcü yapılar, sadece insanları değil, aynı zamanda doğayı da sömürmeye dayalıdır (Aydoğan Boschele, 2020: 13). Diğer bir değişle, çevresel sorunların kökeni, insanın yalnızca doğayı sömürmesinden ziyade, insanlar arasındaki baskı ve hiyerarşiye dayalı toplumsal ilişkilerde yatmaktadır. Bireylerin doğaya yönelik sömürücü davranışları da toplumsal yapıların bir yansımasıdır. Bu nedenle, ekolojik sorunların kökeninde, doğrudan sosyal ilişkiler ve toplumsal hiyerarşiler yer almaktadır. Bu toplumsal yapılar sürdürülemez hale geldiğinde de ekolojik krizler ortaya çıkmaktadır (Bookchin, 1996: 74-109; Bookchin, 1991: xvii- xxxi-il, 3).

İklim değişikliği, sosyal ekoloji perspektifinden bakıldığında, doğrudan insan-doğa ilişkilerindeki derin dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Kapitalist üretim sistemleri, fosil yakıt

[27] Bu iki yaklaşım arasındaki temel fark: Eko-marksist yaklaşım, çevresel tahribatı kapitalist üretim sisteminin bir sonucu olarak değerlendirerek, tek çözüm önerisi olarak kapitalist sistemin yıkılması gerektiğini savunmaktadır. Sosyal ekolojik yaklaşım ise yerel demokratik yapıların güçlendirilmesiyle ve merkeziyetçi olmayan, yatay örgütlenmelerle çevresel ve toplumsal sorunların çözülebileceğini öne sürmektedir.

kullanımına dayalı olarak küresel iklimi bozmakta, doğayı ve doğal kaynakları tahrip etmektedir. Ancak bu bozulma, sadece çevreye zarar vermekle kalmamakta; aynı zamanda toplum içinde de derin eşitsizlikler yaratmaktadır. İklim değişikliği, Küresel Güney'de yaşayan yoksul toplulukları orantısız bir şekilde etkilerken, zengin ülkeler bu süreci hızlandıran en büyük emisyon üreticileridir (Selby vd., 2022: 55-58). Sosyal ekoloji, bu bağlamda, kapitalist üretim ilişkilerinin doğaya karşı sorumsuz yaklaşımını eleştirmekte ve doğayla uyumlu, toplumsal olarak eşitlikçi bir üretim modeli önermektedir. Sosyal ekoloji perspektifi, iklim değişikliğinin yalnızca çevresel bir sorun değil, toplumsal ve politik yapıların bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu yaklaşım, doğaya yönelik sorumsuz yaklaşımların kapitalist sistem ve toplumsal hiyerarşilerle iç içe geçtiğini, bu nedenle çevre sorunlarının çözümünün toplumsal dönüşümü gerektirdiğini savunmaktadır. Ekolojik sürdürülebilirlik ancak adil bir toplumsal yapıyla mümkündür ve sosyal ekoloji bu iki öğeyi bir araya getiren bir çerçeve sunmaktadır. Yani ekolojik bir toplum, yalnızca doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımıyla değil, aynı zamanda insanlar arasında adaletin sağlanmasıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla bu yaklaşım, ekolojik sorunların çözümünün, yalnızca çevresel politikalarla değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerde köklü bir dönüşümle mümkün olabileceğini savunmaktadır. Sosyal ekoloji, doğa ile insan arasındaki ilişkiyi demokratik ve eşitlikçi bir temelde yeniden kurmayı hedeflemektedir (Bookchin, 1996: 116; Roussopoulos, 2021: 7-10; Whiteside, 2002: 275).

3.4.3. Derin Ekoloji

Derin ekoloji, doğa ile insan arasında derin bir ilişki olduğunu savunmaktadır ve insan merkezli (antroposentrik) bakış açılarının yerine doğa merkezli (ekosentrik) bir perspektifi benimsemektedir. Arne Næss tarafından 1973'te ortaya atılan bu yaklaşımın temel ilkelerinden biri, tüm canlıların içsel bir değere sahip olduğudur (Low & Gleeson, 2002: 25, 142-144). Yani, sadece insanlar değil, hayvanlar, bitkiler ve hatta ekosistemlerin de kendi başlarına bir değeri vardır. Castells, derin ekoloji felsefesini; "…insanlar ve doğa arasındaki bütünsel bütünleşme kavramı, bozulmamış doğal manzaralara naif bir tapınmaya değil, ilgili deneyim biriminin her birey veya tarihsel olarak var olan insan toplulukları olmadığı temel düşüncesine atıfta bulunur." (Castells, 2010b: 183) sözleriyle özetlemektedir. Dolayısıyla, insanların doğayı sadece kaynak olarak görmesi, bu yaklaşıma aykırı bir bakış açısıdır. Derin ekoloji, çevresel tahribatın temelinde modern kapitalist toplumların doğayı nesneleştiren ve sömüren işleyişinin

yattığını savunmaktadır. Doğayı korumanın gerekçesi ise yalnızca insan refahı için olmamalıdır. Doğanın kendi hakları ve varoluş nedenleri doğrultusunda bir sorumluluk bilinciyle yapılmalıdır. Bu bağlamda, doğa üzerindeki insan müdahalesi minimuma indirilmeli ve insanlar, diğer türlerle eşit seviyede görülmelidir. Bu, sürdürülebilirlik anlayışından daha radikal bir duruşu ifade etmektedir. Çünkü sürdürülebilirlik genellikle doğanın insan ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için korunması gerektiğini öne sürerken, derin ekoloji, doğanın varoluşunun insan çıkarlarından bağımsız bir öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır (Næss, 1973: 96-100; Næss, 2001: 27-66, 113-118; Castells, 2010b: 174).

Derin ekolojinin en dikkat çekici yönlerinden biri, çevre sorunlarına yönelik "derin" çözümler talep etmesidir. Çevresel krizlerin sadece yüzeysel, teknik düzeyde çözümlerle ele alınması yeterli değildir. Bu krizlerin kaynağında insanın doğaya çıkarcı bir açıdan yaklaşması vardır. Bu nedenle, yalnızca atık yönetimi, karbon salınımı azaltımı gibi teknik çözümlerden ziyade köklü bir zihniyet değişikliği gerekmektedir. Özetle, derin ekoloji ekolojik yıkımı, sadece ekonomik ve siyasi değil, aynı zamanda felsefi bir sorun olarak görmektedir (Kaplan, 2009: 260; Low & Gleeson, 2002: 201). Derin ekoloji, aynı zamanda tüketim toplumunun doğaya zarar verdiğini ve bu bağlamda sade bir yaşam ve küçülme (degrowth) gibi yaşam tarzlarını destekler. Bu yaşam tarzları, kişisel düzeyde ekolojik ayak izini azaltmanın ötesinde, toplumsal düzeyde de ekonomik büyümeye dayalı sistemlerin sorgulanmasını içermektedir. Böylece, insanların daha az tüketerek ve daha fazla doğayla uyum içinde yaşayarak çevresel krizin çözümüne katkıda bulunacağına inanılmaktadır (Næss, 2001: 24-26; Whiteside, 2002: 142, 232; Giddens, 2007: 199). Derin ekoloji, özellikle ele aldığı "insan doğaya karşı" yaklaşımı nedeniyle eleştirilmiştir. Örneğin, Bookchin, derin ekolojinin insan topluluklarının ihtiyaçlarına yeterince önem vermediğini ve insanları doğayla bir çatışma halinde konumlandırdığını ileri sürmüştür (Bookchin, 1996: 138-139).

3.4.4. Yavaş Şiddet

Yavaş şiddet kavramı, Rob Nixon tarafından 2011 tarihli kitabı "Slow Violence and the Environmentalism of the Poor" ile popüler hale getirilmiştir. Nixon, bu kavramla çevresel zararların, savaş, afet veya ani şiddet biçimlerinden farklı olarak, uzun süre boyunca, görünmez ve genellikle yavaş bir şekilde ortaya çıkmasını kastetmektedir. Diğer bir ifadeyle yavaş şiddet,

kısa vadede doğrudan gözlemlenemeyen ama zaman içinde büyük ölçekte etkiler yaratan çevresel yıkımları ve bu yıkımların toplumsal ve ekolojik sonuçlarını ifade etmektedir (Selby vd., 2022: 25-26; Nixon, 2011: 2). Genellikle medyanın ve kamuoyunun ilgisini çekmeyen; ancak zamanla artarak ve yayılarak topluluklar üzerinde derin etkiler bırakan çevresel yıkımlar bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu yıkımlar, toksik atıkların birikimi, tarımsal alanların çölleşmesi, ormansızlaşma, su kirliliği ve iklim değişikliği gibi süreçleri içermektedir. İklim değişikliği, bu bağlamda en belirgin yavaş şiddet biçimlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. İklim krizinin etkileri anlık olarak ortaya çıkmamakta; bunun yerine, uzun bir süreç içerisinde kümülatif bir etki yaratmaktadır. Küresel ısınmanın yol açtığı deniz seviyesinin yükselmesi, kuraklıklar, aşırı hava olayları gibi fenomenler, ani krizlerden ziyade uzun vadeli süreçler olarak meydana gelmektedir. Bu süreçler, özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdeki kırılgan topluluklar için yaşam koşullarını dramatik bir şekilde değiştirebilmektedir. Bu durum, iklim adaleti tartışmalarının merkezinde yer almaktadır, çünkü yavaş şiddetin etkileri, en az karbon salınımının gerçekleştiği yoksul bölgelerde daha büyük hasarlar yaratmaktadır (Nixon, 2011: 2-3; 264-267).

"Görünmez şiddet" olarak da adlandırılabilecek olan yavaş şiddet, iklim değişikliği ve diğer çevresel tahribatların neden olduğu uzun vadeli, görünmez ve genellikle göz ardı edilen şiddet biçimlerini anlamak için güçlü bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşım, çevre sorunlarını yalnızca kısa vadeli krizler olarak değil, toplumlar üzerinde zaman içinde derinlemesine yayılan adaletsizlikler olarak ele almaktadır. Bu açıdan yavaş şiddet kavramı, iklim değişikliği ve çevre adaleti konularını anlamak için önemli bir araçtır ve çevresel yıkımın toplumsal sonuçlarını daha geniş bir perspektiften incelemeye olanak tanımaktadır (Nixon, 2011: 15, 35-53, 219).

3.4.5. Risk Toplumu

İklim değişikliği konusu, giderek artan çevresel tehditlerle bağlantılı olarak, modern toplumların karşı karşıya olduğu yeni risklerle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda, Ulrich Beck'in "risk toplumu" kavramsallaştırması önem kazanmıştır. Beck, modern toplumların sanayi devriminin sonuçlarıyla birlikte, çevresel riskler ve küresel tehditlerle baş etmeye çalıştığını belirtmektedir. Beck'e göre, modern toplumlar yalnızca maddi üretime ve ekonomik

büyümeye yönelmemektedirler, aynı zamanda bu süreçlerin ortaya çıkardığı yan etkilerle de başa çıkmaya çalışmaktadırlar. Bu risklerin birçoğu ise kontrol edilemez ve öngörülemez niteliktedir. İklim değişikliği de Beck'in tanımladığı bu risklerden biridir (Beck, 2011: 356-358). Beck'in risk toplumu teorisinde önemli bir vurgu, bu risklerin toplumsal olarak eşit dağılmamasıdır. Yani, iklim değişikliği gibi küresel sorunlar, toplumun tüm kesimlerini etkilese de, bu etkiler özellikle marjinalleşmiş veya ekonomik olarak dezavantajlı gruplar ya da toplumlar üzerinde daha yoğun hissedilmektedir. Bu, çevresel adaletsizlik kavramıyla da örtüşmektedir. Beck'in tanımıyla risklerin "demokratikleşmesi",[28] bu risklerin evrensel olarak mevcut olması anlamına gelirken, bunların dağılımında sosyal eşitsizliklerin olduğu vurgulanmaktadır (Beck, 2011: 27-49, 76, 276-279, 343-344).

İklim değişikliği, Beck'in tanımladığı risk toplumu çerçevesinde, geleneksel tehlikelerden farklı olarak "görünmez" ve "belirsiz" riskler yaratmaktadır. Karbon emisyonları gibi insan faaliyetlerinden kaynaklanan riskler, anında gözlemlenebilir sonuçlar yaratmamaktadır, bu nedenle de risk algısı toplumlar arasında farklılık gösterebilmektedir. Beck'e göre, iklim değişikliği gibi riskler, yalnızca çevresel politikaları değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal politikaları da dönüştürmeye zorlamaktadır. Bunun nedenini Beck şöyle açıklamaktadır (Beck, 2011: 118):

> "Tehditle birlikte eski öncelikler kayboluyor ve buna paralel olarak devletin müdahalesini gerektiren olağanüstü hal politikaları artıyor. Bu politikalar, genişletilmiş yetkilerini ve müdahale olanaklarını da tehdit edici durumdan alıyorlar. Tehlikenin normallik haline geldiği yerde, bu politikalar kalıcı kurumsal biçimler halini alıyor. Modernleşme riskleri, bu bakımdan iktidarın kısmen yeniden paylaşımına zemin hazırlıyor - bunu da kısmen eski biçimsel yetkileri muhafaza ederek, kısmen de açıkça değiştirerek yapıyor."

Bu riskler, ulusal sınırları aşan, küresel düzeyde oldukları için uygulanacak politikalar da uluslarüstü niteliktedir. Risklerin küreselleşmesiyle birlikte, modern devletlerin bu risklerle

[28] "Risk tayini, modernleşme merkezlerinin -ticaretin, doğabilimlerinin ve teknik disiplinlerin- içinde etiğin ve onunla beraber felsefenin, kültürün ve siyasetin dirildiği bir formdur. Belki şöyle de diyebiliriz: Riskler, sınai üretim ve yönetim alanlarında istenmeyen demokratikleşme araçlarıdır ve risk muhakemesine bağlı olarak bir şekilde kamusal tartışma nesneleri haline gelmişlerdir." (Beck, 2011: 37).

başa çıkma kapasitesi sınırlı hale gelmiştir. Beck, modern toplumlarda ulus-devletlerin risk yönetimi konusundaki yetersizliklerini vurgulamaktadır. Devletler, küresel nitelikteki bu sorunlara yanıt vermekte zorlanmakta ve uluslararası işbirliğine gereksinim duymaktadırlar. Bu bağlamda, Beck'in "dünya risk toplumu" kavramı, küresel risklerin sadece ulusal ya da yerel düzeyde değil, küresel işbirliği ve yönetişim gerektiren sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla risk toplumunda çevresel tehditler, geleneksel politikaların ötesinde, küresel işbirliği ve risk yönetimi politikaları gerektirmektedir (Beck, 2011: 24-25, 69, 284, 343). İklim değişikliği, Beck'in tanımladığı küresel risklerin en somut örneklerinden biridir. İklim değişikliği, sınırları aşan ve herkesin yaşamını etkileyen küresel bir kriz olarak Beck'in "demokratik" risk anlayışıyla örtüşmektedir. Ancak, bu riskler adil bir şekilde dağılmamaktadır. Küresel Kuzey ülkeleri genellikle iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha korunaklı iken, Küresel Güney ülkeleri bu etkilerden daha fazla zarar görmektedir. Bu nedenle de çözüm için küresel işbirliği gereklidir.

3.5. Politik Ekoloji, Politik Özne Olarak Çevre Gönüllüleri ve İklim Değişikliği Tartışmaları

İklim değişikliği tartışmaları, etimolojik olarak birbirinden farklı perspektiflerde tartışılmaktadır. Toplumsal düzeyde, "iklim değişikliği" kavramı, uzun yıllardır bilim insanları tarafından dünyanın iklim sisteminde insan faaliyetleri sonucu meydana gelen değişiklikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ancak bu terim, zaman içinde halk nezdinde küresel ısınma veya çevresel değişim gibi nötr bir söylemle ilişkilendirilmiş ve bazı kesimlerce yeterince aciliyet içermediği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Buna karşılık, "iklim krizi" kavramı, durumun ciddiyetini ve acil müdahale gerekliliğini vurgulayan, daha güçlü bir anlatıya işaret etmektedir. Özellikle aktivist gruplar, medya ve politikacılar, iklim değişikliğinin etkilerinin artık sadece bir olasılık değil, anında müdahale gerektiren bir kriz olduğuna dikkat çekmek için bu kavramı benimsemişlerdir. Böylece, "iklim krizi" terimi, toplumda farkındalık yaratma ve politik eylemi teşvik etme amacıyla kullanılır olmuştur. İklim değişikliği ve iklim krizi arasındaki dilsel fark, medya ve politika alanında da stratejik bir söylem değişikliği olarak dikkat çekmektedir. "Kriz" söylemi, politik karar alıcıları, uluslararası kurumları ve toplumu harekete geçirmeyi amaçlayan acil bir retorik strateji olarak benimsenmiştir. Greta Thunberg gibi iklim aktivistleri, "kriz" dilini kullanarak, hükümetlerin ve şirketlerin harekete geçmesi için baskı yapmış ve bu terimin

siyasi ajandalarda daha fazla yer bulmasını sağlamıştır (Han & Ahn, 2020: 2-11; Klinenberg vd., 2020: 650-652; Jacqmarcq, 2021: 42-50). Bu bağlamda, "iklim krizi" terimi, iklim eylemi konusundaki küresel farkındalığın artmasına katkıda bulunmuş, toplumsal hareketlerin mobilizasyonuna zemin hazırlamıştır. Öte yandan, "iklim krizi" teriminin aşırı dramatik bulunarak, halkta korku ve kaygı yaratabileceği, bu durumun da bireylerin iklim eylemlerine katılımını azaltabileceği yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Bununla birlikte, bazı kuramcılar ise bu tür kavramların ve tartışmaların, gerçeklikten kopuk ve aşırı kutuplaşmış bir çevre söylemi oluşturduğu görüşündedir (Hulme, 2015: 889-894; O'Neill & Nicholson-Cole, 2009: 1-22).

Kuramsal düzlemde, bu iki kavramın kullanımındaki fark, farklı düşünce okulları arasında çeşitli tartışmalara yol açmaktadır. İklim değişikliği, çoğunlukla çevresel bilimler, iklim bilimi ve sürdürülebilirlik çalışmaları çerçevesinde ele alınırken, iklim krizi kavramı, eleştirel kuram, ekososyalizm ve post-kolonyal çalışmalar gibi daha geniş toplumsal ve siyasi analizlere konu olmaktadır. Örneğin, Bruno Latour, Donna Haraway gibi düşünürler, iklim krizini yalnızca çevresel bir sorun olarak değil, insan-doğa ilişkilerini yeniden düşünmeyi gerektiren bir çağrı olarak değerlendirmektedir. Latour, *"sözde "popülist" partiler tarafından tamamen uyandırılıp çalıştırılan bu vatandaşlar, ekolojik mutasyonu yalnızca bir boyutuyla kavradılar."* (Latour, 2018: 14) ifadeleriyle de özetlediği üzere, modernitenin doğayı ve insanı ayrı kutuplar olarak ele alan yaklaşımının, gezegenin sürdürülemez bir yola girmesine neden olduğunu savunmakta ve sorunun kökeninin kapitalist toplum yapısında aranması gerektiğini belirtmektedir (Latour, 2018: 73-74). Haraway ise insan-merkezci bakış açısını reddederek insan-dışı varlıkların haklarına ve ekolojik dayanışmaya odaklanmaktadır (Haraway, 2015: 159-162).

İklim değişikliği, çevresel etkilerinin yanı sıra ekonomi, sağlık, sosyal ve kültür alanlarında da geniş kapsamlı etkiler yaratmaktadır. Örneğin, tarım verimliliğindeki düşüşler ekonomik dengesizliklere yol açarak gıda fiyatlarını artırmakta ve gıda güvenliğini tehdit etmektedir (Lee vd., 2023: 1). Sağlık açısından, sıcaklık artışları solunum sorunlarına neden olmakta ve bu da sağlık sistemlerine ek yük getirmektedir (Zigmund, 2024: 257). Sosyal etkiler için de; su kaynaklarının azalmasının su krizlerine yol açarak toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmesi, örnek olarak gösterilebilir (Kupfer, 2023: 45). Kültürel olarak, iklim değişiklikleri geleneksel yaşam tarzlarını tehdit etmekte, yerel ekosistemleri ve biyoçeşitliliği

olumsuz etkileyerek kültürel çeşitliliği azaltmaktadır (Lazrus vd., 2022: 1-4). Öte yandan sosyal, ekonomik ve politik koşullar da iklim değişikliğinin bir katalizörü olabilmektedir. Çevresel sorunların kökeninde yatan tarihsel, kültürel ve siyasi etkenlerin incelendiği bir makalede bugünün "akılcı" ve "bilimsel" olarak kabul edilen dünya görüşünün aslında ideolojik, değerden bağımsız ve bilimsel araştırmanın açıklığına aykırı olduğu ifade edilmektedir. Bütün bu tarihsel, kültürel ve siyasi etkenler arasında doğanın büyüsünün kaybolması, aklın yüceltilmesi, teknolojinin doğaya egemenliği ve Püriten ahlakı sayılmaktadır. Bu etkenler, ekonomik rasyonalite, sömürgecilik ve insan haklarıyla bağlantılı olarak, modern insanları yerli köklerinden koparmakta ve çevreyi acımasızca sömürme ideolojisini beslemektedir (Herman, 2016: 163-176). Hatta sürdürülebilirlik gibi ekolojik krizi önlemek için önerilen çözümler de tüketim ve medya yoluyla toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesine hizmet edecek şekilde manipüle edilmektedir. Sürdürülebilirlik kapitalist düzenin içerisinde Juliet Schor'un "yeni tüketimcilik" olarak ifade ettiği bir tüketim anlayışıyla da birleşerek bir yaşam tarzı olarak pazarlanmakta ve sürdürülebilirliğe dair hedefler ekonomik büyümenin bir parçası haline getirilmektedir (Aydoğan Boschele, 2020: 14-20). Dolayısıyla iklim değişikliği meselesinin sosyal ve kültürel süreçlerle iç içe gelişen bir olgu olması, onu sosyal bilimler için de önemli bir konu haline getirmektedir.

Bu bağlamda politik ekoloji, çevresel sorunları politik, ekonomik ve sosyal faktörlerle birlikte ele alan disiplinler arası bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu yaklaşım, insan etkileşiminin ve güç dinamiklerinin doğal çevre üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin nasıl biçimlendiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Politik ekoloji, doğal kaynakların dağılımı, kullanımı ve yönetimi üzerindeki politikaları ve uygulamaları anlamak için ekolojik, politik, ekonomik ve sosyal faktörleri bir araya getirmektedir. Bu çerçevede yapılan, yani şirketler ve devletlerin insanları ayakta tutan malzeme akışını üreten ve düzenleyen kurum ve kuruluşlar üzerinde nasıl kontrol kurduğunu inceleyen araştırmalar, bu akışların çevresel etkilerine ve düzenleyici kurumların, yaşamak için güvenli bir yer ve güvenli yiyecek ve su gibi hayati önem taşıyan çevresel hizmetleri tehdit etmeden zenginliği artırma çabalarını nasıl şekillendirmeye çalıştıklarına odaklanmaktadır. Çevrenin ekonomi politiği üzerine bilimsel çalışmalar aynı zamanda hükümet dışı aktörlerin (şirketler ve çevresel sosyal hareketler) çevre politikalarını ve davranışlarını şekillendirme çabalarını da ortaya koymaya çalışmaktadır (Watts, 2017: 257-261; Fuchs, 2024: 38).

Politik ekolojinin ana odak noktalarından biri, çevresel değişimlerin ve doğal kaynakların kullanımının toplumsal adalet, güç dinamikleri, politika yapımı ve ekonomik sistemlerle nasıl ilişkilendirildiğini anlamaktır. Bu disiplin, çevresel sorunların kökenlerini ve nedenlerini sorgularken, çözümler üretmek için çeşitli aktörlerin ve toplumsal grupların rollerini de dikkate almaktadır. Politik ekoloji, çevre sorunlarını çözme çabalarında sürdürülebilirlik, eşitlik ve sosyal adalet gibi değerlere odaklanarak, çevre politikalarının ve uygulamalarının etkilerini ve sonuçlarını eleştirel bir şekilde değerlendirmektedir. Bu yaklaşım, çevre sorunlarının karmaşıklığını anlamak için hem yerel hem de küresel düzeyde çoklu ölçekli analizlere odaklanmaktadır ve doğal çevre ile beşeri faktörler arasındaki etkileşimleri anlamak için coğrafi, tarihi, ekonomik ve kültürel faktörleri birleştirmektedir (Walker, 2005: 73-80; Sen, 2022: 133-155).

Doğal ve beşeri faktörlerin iç içe geçmişliğini gösteren bir örnek olarak; şarj edilebilir pillerin üretimi, kobalt ve lityum gibi metaller gerektirmekte ve bunların %60'ı, çocukların düzenlemeye tabi olmayan madenlerde çalıştırıldığı Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nden gelmektedir. Benzer şekilde, karbondan arındırma, gündemi; akıllı sayaçlar gibi teknolojilerin e-atık yönetimini, yalnızca oradaki işçileri değil aynı zamanda aile üyelerini ve çocuklarını da atık malzemenin açıkta yakılmasından kaynaklanan kirliliğe maruz bırakan Gana gibi ülkelere kaydırmıştır. Küresel Güney'de insan haklarının ve çevrenin bozulmasına neden olan bu adaletsizlik elbette çevre teknolojileriyle sınırlı değildir, yüzyıllar boyunca kapitalist gelişmenin bir özelliği olmuştur. Bu nedenle neoliberal dünyanın yapısal olarak yeniden şekillendirilmesi gerektiğini söyleyen Seth sosyal sistemlerle ilgili argümanın, teknolojik yeniliğe, hatta piyasa ya da devlet güdümlü teknolojik yeniliğe karşı olmadığını; ama uygun şekilde düzenlenmedikçe bu tür yeniliklerin yaratılmasının ve benimsenmesinin, zayıfların mülksüzleştirilmesi pahasına olduğunu söylemektedir (Seth, 2022: 19). Guattari ise tekno-bilime bağlı sektörlerin ve sanayileşmenin getirdiği ekolojik kirliliğe odaklanan bir anlayış yerine, yalnızca ekolojik bir kirliliği değil, zihinsel ve vicdani kirlenmeyi de kapsayan zihinsel bir ekoloji anlayışına geçilmesi gerektiğini önermektedir (Guattari, 2000'den akt. Aydoğan Boschele, 2020: 19).

Üretim anlayışının çağdaş kapitalizmde yıkıcı işleyişin bir parçası haline geldiğinden söz eden Lazzarato, neoliberal politikaların tüketime entegre bir üretim malı yaratarak, çevresel kirlilik yarattığından ve bunun da iklimleri bozduğundan bahsetmektedir. Guattari'nin dikkat

çektiği noktaya benzer şekilde "bilişsel kapitalizmin" çevreyle birlikte kamusal kurumları da tahrip ettiğini belirterek, yaratıcı üretim potansiyelini yok eden bir üretim-karşıtlığı yarattığını öne sürmektedir ki bu da kapitalizmin bir çelişkisidir. Yalnızca yaratıcı üretimi değil, demokratik işleyişi de baskılayan bu çelişki sınırsız bir tüketime yönlendiren konformist ve yalnızca mevcut ana odaklanan bir yaşam biçimini kutsamaktadır (Lazzarato, 2020: 114-120). Bu nedenle ekolojik kriz yalnızca teknolojinin neden olduğu bir sorun değildir. Dolayısıyla ekolojik mücadelede, yeni bir teknolojinin, bir öncekinin yerini almasıyla çevresel sorunların çözüme kavuşmayacağı; toplumsal bakış açısının değişmesi gerektiği savunulmaktadır. Buna göre doğa sadece bir değer olarak ele alınmamalı; insan-doğa ilişkisi toplumsal ve kültürel bağlamda değerlendirilmelidir. Toplumsal eşitsizliklerin ön plana çıktığı bu krizde, bilim insanları tarafından uzun süredir tartışılan bilimsel bilgiler, hipotezler, olasılıklar da kamusal bir mesele olarak görülmelidir. Low ve Gleeson çevre mücadelesini "…temelde, 'bilime' tanınan geleneksel meşruiyetin hızla ortadan kaybolduğu kamusal bilgi üzerinde kontrol sağlamaya yönelik siyasi bir mücadele…" (Low & Gleeson, 2022: 16) olarak görmektedirler. Sonuçlarının herkesi etkilediği ve etkileyeceği öngörülen iklim değişikliği üzerine yürütülen bilimsel tartışmalar da bu bağlamda giderek kamusal siyasi arenaya girmektedir. Bu açıdan bilimsel bilginin üretimi laboratuvarın dışına çıkmaktadır. Özellikle dijital platformlarda ön plana çıkan meseleler temel toplumsal ve politik konumlar haline gelmektedir. İklim değişikliği tartışmaları da dijital platformlarda nedensel yorumlara, toplumsal tanımlamalara ve inşaya açık bir konu haline gelirken toplumsal ve politik bağlamlarla ele alınmaktadır.

Çevresel mücadeleleri ulusötesi ve nesiller arası iklim adaleti üzerine yoğunlaştıran politik ekoloji perspektifinden bakıldığında, iklim krizi doğal olarak meydana gelen bazı olaylardan ya da insanlığın yakın zamanda yaptığı bir şeyden kaynaklanmamaktadır. İnsanlığın doğa üzerinde sahte bir hakimiyet duygusu elde etme ve onu sömürme hayalini yavaş yavaş şekillendiren tahakkümün ve baskının ilk biçimlerinden, ekonomik büyüme ve kar hırsının körüklediği kapitalizme kadar uzanan köklere sahip bir meseledir. Bu anlamda da iklim değişikliği tartışmaları özünde politiktir (Tarinski & Schismenos, 2021: 17-18). Politik çerçevede ele alınışı açısından Castells, çevrecilik ve ekoloji kavramları arasında ayrım yapmaktadır. Çevrecilik, insani eylem ile doğal ortam arasındaki ilişkinin yıkıcı biçimlerini düzeltmeyi amaçlayan bütün kolektif davranış biçimleriyken, ekoloji ise insanlığı daha geniş kapsamlı bir sistemin bileşeni olarak kabul eden; dinamik, evrimci bir bakış açısıyla sistemin dengesini sağlamayı dileyen bir inançlar, kuramlar ve projeler dizisidir (Castells, 2006: 221).

Erben, bu iki kavram arasındaki fark gözetilmediğinde, demokrasi ve eşitliğin temele alındığı politikalar ile herhangi bir taahhütte bulunmayanlar arasındaki farkın kaybolduğunu söylemektedir. Bu açıdan ekoloji hareketinin, doğa ile insan/ insana özgü olan her şey arasındaki tüm ilişkilerin göz önünde bulundurulduğu kapsayıcı, politik ve toplumsal bir hareket olduğunu ifade etmektedir (Erben, 2023: 61). Castells, bu bağlamda, "doğa aşıkları, yerel cemaat, yeşil benlik, uluslararası eko-savaşçılar ve ilgili yurttaşlar" olmak üzere beş kimlik tipolojisi belirlemiştir. Bu tiplerin her biri analitik olarak "kimlik, karşıt ve hedef" olan üç niteliğin özgül bileşimini ifade etmektedir. Castells, her bir kimliğe en uygun düşen hareket ve fiili pratikleri de tanımlamıştır (Castells, 2006: 222-223).

Tablo 1. Çevre Hareketlerinin Tipolojisi

Tip (Örnek)	Kimlik	Karşıt	Hedef
Doğanın korunması (Onlar Grubu, ABD)	Doğa aşıkları	Kontrolsüz kalkınma	Vahşi doğa
Kendine ait uzamın korunması (Benim arka bahçemde olmaz)	Yerel cemaat	Çevreyi kirletenler	Hayat/sağlık kalitesi
Karşı kültür/ derin ekoloji (Earth First!, ekofeminizm)	Yeşil benlik	Sanayileşmecilik, teknokrasi, ataerkillik	Ekotopya
Gezegeni kurtarın (Greenpeace)	Uluslararası eko-savaşçılar	Dizginlenmemiş küresel kalkınma	Sürdürülebilirlik
Yeşil siyaset	İlgili yurttaşlar	Siyasi müessese	Karşı-iktidar

Kaynak: (Castells, 2006: 223)

Castells'in oluşturduğu çevre hareketlerinin bu tipolojisi iklim değişikliği tartışmalarında, çeşitli ideolojik ve fiili toplulukların da birbirine yakın ama belli noktalarda ayrışan yönlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

İnsanın sosyal yaşamı grup temellidir ve insanların ait olduğu gruplar, insanların iklim değişikliğine nasıl tepki verdiği de dahil olmak üzere nasıl düşündüklerini, hissettiklerini ve

davrandıklarını etkilemektedir. Bir kişinin siyasi kimliği veya çevre aktivisti kimliği gibi kolektif kimlikler, iklim değişikliği tutumlarını şekillendirebilmekte ve bireylerin iklim değişikliğine ilişkin harekete geçip geçmeyeceği üzerinde belirleyici olabilmektedir. Siyaseti kimlik ve aidiyetten kaynaklanan bir olgu olarak gören Törnberg ve Törnberg'e göre, siyasi yaşam biçimlerinin ve ideolojilerinin temel birimini rasyonel argümanlardan ziyade ritüeller; yani topluluk, duygu, kimlik ve aidiyet alanında işleyen faaliyetler oluşturmaktadır (Törnberg & Törnberg, 2024: 120). Bu da fikirsel ve politik kutuplaşmaları keskinleştirmektedir. Pek çok ülkede, iklim değişikliği politik olarak kutuplaşmış bir konu haline gelmiştir.

Kendini liberal olarak tanımlayanların iklim değişikliği karşıtı politikaları destekleme olasılıkları, kendilerini muhafazakar olarak tanımlayanlardan daha fazladır. Siyasi partilerin üyeleri kendilerini birbirlerine muhalif olarak tanımladıkları ve hatta iklim değişikliğine 'şüpheciler' ve 'inananlar' gibi karşıt fikir temelli kimlikler oluşturdukları için sosyal kimlik, partizan kutuplaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda Mackay ve diğ.,'ne göre kutuplaşmanın temel nedeni, muhafazakar bakış açısının statükocu eğiliminden kaynaklanan, potansiyel iklim çözümlerinin sahip oldukları maddi/ manevi değerlerini kısmen kaybetmelerine neden olacağı kaygısıdır (Mackay vd., 2021: 95-97). Eğitimin kutuplaşma üzerindeki etkisinin incelendiği bir araştırmada, eğitimin kişinin siyasi iç grubunun normlarına ve ideolojilerine maruz kalmayı artırdığı gözlemlenmiş; ve ABD'deki ideolojik bölünmenin yüksek öğrenim ve yüksek gelirle birlikte arttığı bulgulanmıştır (Ballew vd., 2020: 1-11). Bir başka araştırmaya göre iklim değişikliğine inananların ve şüphecilerin, kendi mevcut konumlarını ileriye taşımak için farklı sosyal kimlikler, inançlar ve duygusal tepkiler etrafında kutuplaştıkları bulgulanmıştır (Bliuc vd., 2015: 2). Bireylerin politik kimliklerinin öne çıkarılmasının, iklim değişikliği inançları ve politika desteği üzerindeki etkilerini inceleyen bir makalede ise, politik kimliklerin belirginliğinin özellikle sağ kanat politika destekçileri arasında insan kaynaklı iklim değişikliğine inancı ve hükümetin iklim değişikliği politikalarına desteği azalttığı bulgulanmıştır (Unsworth & Fielding, 2014: 135-136).

İklim değişikliği tartışmaları ve bu tartışmalar etrafında politik özne olarak faaliyet gösteren topluluklar, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapılardan bağımsız değildir. Politik birlikteliğin koşullarını oluşturan, özgür ve eşit vatandaş olma; bireysel özerklik, demokrasi ve karşılıklılığa dayalı açık toplum özelliği, yatay ve birbirine bağlanabilir merkezi olmayan yapıların varlığı, kamusal karar alma ve özyönetim mekanizmaları vb. politik pratiğin tarihsel

gelişimini şekillendirmektedir. Örneğin özgürlük ve eşitliğin uygulanamayışı; siyasal alanda doğru temsil edilmeme koşulları, doğrudan demokrasi arayışının ilk kurumlarını yaratmaktadır. Ancak, politik bir hareketin aktif özneleri, toplumsal çevresi ve tarihsel ufku tam anlamıyla önceden belirlenemez. Çünkü bunlar arasındaki ilişki, insanlığın daha geniş toplumsal-tarihsel alanı bağlamında kolektif faaliyetin içeriğine bağlı olarak sürekli olarak değişmektedir. Gerçeği dönüştüren herhangi bir eylem, o gerçekliğin sağladığı bilgiyi dönüştürürken, aynı zamanda aktörlerin bu bilgiden beslenen anlayışlarını da dönüştürmektedir (Tarinski & Schismenos, 2021: 115-157). Bu sebeplerden ötürü, iklim değişikliği meselesi hem dünya genelinde hem de Türkiye'de zaman içinde artan; fakat bölgesel, kültürel, toplumsal vb. olarak farklılaşan bir farkındalık ve politika geliştirme sürecine sahne olmuştur.

Uluslararası işbirliği ve anlaşmalar, iklim değişikliği konusunda kritik öneme sahiptir. Türkiye, bu küresel çabaların bir parçası olarak ulusal stratejilerini geliştirmekte ve uygulamaktadır. Bu tarihsel süreç hem küresel düzeyde hem de Türkiye özelinde iklim değişikliğiyle mücadelenin yapısını ve bunun üzerinde şekillenen sosyo-politik yapıyı da ortaya koymaktadır. İklim değişikliği meselesine yönelik tarihsel yapıya kısaca yer vermek gerekirse; kayıtlara geçen ilk farkındalık 1896'da Svante Arrhenius tarafından, fosil yakıtların yakılmasının atmosfere CO2 gazı yaydığının ve bunun da küresel iklimi etkilediğinin öne sürülmesiyle başlamıştır. 1930'lara gelindiğinde İngiliz mühendis Guy Stewart Callendar, fosil yakıtların yanmasından kaynaklanan CO2 emisyonunun, Dünya'nın iklimindeki çağdaş değişimin başlıca sorumlusu olduğunu dile getirmiştir. Charles David Keeling tarafından 1958 yılında başlatılan, Hawaii'deki Mauna Loa Gözlemevi'nde yapılan atmosferik CO2 ölçümleri, antropojenik faaliyetlerin atmosfer kimyası üzerindeki etkisinin kanıtı olarak, iklim değişikliği biliminde ikonik bir konuma sahiptir. 1972'de İsveç'in Stockholm kentinde düzenlenen Birinci Dünya Zirvesinde, uluslararası çevresel eylem önerilerini içeren bir eylem planı da dahil olmak üzere, insan çevresinin sağlıklı yönetimine yönelik ilkeleri belirleyen bir deklarasyonun kabul edilmesiyle konu uluslararası bir platformda ilk defa tartışılmıştır (Haque, 2023: 19-28).

BM 1988'de Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'ni (IPCC) kurmuş, 1990'da ilk Değerlendirme Raporu yayımlanmıştır. Şu anda 195 üyesi olan IPCC'nin, iklim değişikliğinin bilimsel temellerini, etkilerini ve olası çözümlerini değerlendirmek için düzenli raporlar hazırlamaya başlaması; BM'nin İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni (UNFCCC) 1992'de kabul etmesi ve 1994'de yürürlüğe girmesi; Sera gazı emisyonlarını azaltmak için bağlayıcı

hedefler belirleyen ilk uluslararası anlaşma olan ve şu anda 192 Taraf ülkesi bulunan Kyoto Protokolü'nün 1997 yılında kabul edilmesi, 2005 yılında da yürürlüğe girmesi iklim değişikliğiyle ilgili küresel çapta ve kurumsal düzeyde temel politik hareketleri oluşturmaktadır (Le Treut vd., 2006: 95-119; Haque, 2023: 23-25). Kyoto Protokolü'nün ardından 2009'da Kopenhag'da düzenlenen COP15 Zirvesi yeni bir iklim anlaşması sağlama çabalarının merkezi olmuş ancak sonuçları beklentileri karşılamamıştır. 2015'de COP21 Zirvesi'nde kabul edilen Paris Anlaşması ise küresel sıcaklık artışını 2°C'nin altında tutmayı ve mümkünse 1.5°C ile sınırlamayı hedeflemiştir. COP21 aynı zamanda kurumsal yatırımcıların, bankaların ve şirketlerin çok sayıda taahhüdünü de içeren özel sektör finansmanını dahil etme fırsatını sağlamıştır. Glasgow'da gerçekleştirilen 2021 yılındaki COP26 Zirvesi'nde de, Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşma yolunda daha iddialı taahhütlerin ve eylemlerin gerekliliği vurgulanmıştır (Ivanova, 2016: 411; Pınarcıoğlu, 2018: 218; Ökten Sipahioğlu, 2022: 553). 2023 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'nde düzenlenen COP28'de ise tamamlanması planlanan ilk Küresel Durum Değerlendirmesi, Paris Anlaşması'nın uzun vadeli hedeflerine yönelik kolektif ilerlemeyi ve buna dair planların uygulanmasını değerlendirmek için iki yıllık bir süreci kapsamaktadır. COP 28, iklim değişikliği ile mücadelede kritik bir dönemeç olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler için özel zorluklar, uluslararası işbirliği sorunları, eşitlik ve adalet gibi faktörlerin de gündeme alındığı bu konferans, Paris Anlaşması'nın hedeflerine ulaşmak için gerekli olan küresel eylemlerin güçlendirilmesi ve hızlandırılması açısından büyük önem taşımaktadır (Hansen & Geden, 2023: 1-4).

Ekolojik bir sorun olarak ele alınan iklim değişikliği konusu özellikle Türkiye gibi sosyo-politik yapısı sağ ideolojiye eğilimli olan ülkelerde ekonomik, siyasi ve toplumsal sistemlerle daha fazla bağlantılı bir konu olarak görülmektedir. Türkiye'de sağ ideolojiye olan eğilim hem kurumsal politikaların hazırlanmasını hem de çevreci hareketlerin toplumun geniş kesimleri tarafından desteklenmesini zorlaştırmaktadır. Çünkü sağ ideoloji, genellikle ekonomik büyüme ve kalkınmayı ön planda tutarken, çevreci politikalar çoğu zaman bu önceliklerle çelişkili bir pozisyondadır. Bu nedenle Türkiye'de ekolojist yaklaşımların, ekolojik ve çevresel politikaların etkinlik kazanması, mevcut ideolojik ve güvenlik engelleri nedeniyle zorluklar içermektedir. Ayrıca bazı grupların siyasi kimlik arayışı içinde bu hareketleri kullanmaya çalışması da ekolojist hareketlerin amacını saptırma riski taşımaktadır. Ekolojik hareketlerle çeşitli kimliklerin özdeşleştirilmesi çevreci grupların, toplumun çeşitli kesimlerinden olan insanların gözünde bu grupların meşruiyetini

zedeleyebilmekte ve toplumsal desteklerini azaltabilmektedir. Öte yandan, Türkiye'deki ekolojist ve çevreci oluşumlar genellikle siyasi partilerden bağımsız olarak sivil toplum kuruluşları aracılığıyla faaliyet göstermeyi tercih etmektedir (Çakır vd., 2020: 252). Doğa Derneği, WWF, TEMA Vakfı gibi STK'lar Türkiye'de çevre bilincini artırmak ve doğal varlıkları korumak, çevre sorunlarına dikkat çekmek ve kamuoyu oluşturmak için kritik bir rol oynamaktadır. Bu STK'ların mücadele ve projeleri hem yerel hem de ulusal düzeyde önemli etkilere sahiptir. Türkiye'deki çevreci hareketler, dünya genelinde başarılı olmuş çevreci örgütlerden ilham da alabilmektedir. Greenpeace gibi küresel çevreci örgütler, çevre koruma konusunda güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Greenpeace'in çevreci eylemleri ve gösterileri, dünya genelinde geniş yankı uyandırmış ve çevre bilincinin artmasına katkı sağlamıştır. Türkiye'deki çevreci gruplar, Greenpeace gibi örgütlerin stratejilerini inceleyerek kendi eylemlerini daha etkili hale getirebilmektedirler.

3.5.1. Politik Ekolojinin Tanımı ve Tarihçesi

Politik ekoloji, çevre ve toplum arasındaki ilişkileri, güç dinamikleri, sosyal adalet ve ekonomik yapılar bağlamında inceleyen disiplinler arası bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, çevre sorunlarının sadece bilimsel ya da teknik meseleler olmadığını, aynı zamanda politik, ekonomik ve sosyal yapılarla doğrudan bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Politik ekoloji, çevresel problemlerin kökenlerinde yatan politik ve ekonomik eşitsizlikleri analiz etmeye çalışmakta ve bu sorunların farklı toplumsal gruplar üzerinde nasıl farklı etkiler yarattığını incelemektedir. Politik ekolojinin temel varsayımlarından biri, çevresel değişimlerin genellikle toplumsal eşitsizliklerle iç içe olduğudur. Yani, çevresel sorunlar sadece ekosistemlerin bozulmasından ibaret değildir; aynı zamanda bu sorunlar, sömürgecilik, kapitalizm ve küreselleşme gibi tarihsel süreçlerle şekillenen politik güç dinamiklerinin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır. Politik ekoloji, bu sebeple, çevre sorunlarının çözümünün yalnızca teknik önlemlerle değil, adalet ve eşitlik temelli politikalarla mümkün olduğunu savunmaktadır (Diehl, 2023: 3-8, 26). Bu açıdan yeşil siyaset kavramı ile karıştırılmaktadır. Ancak politik ekoloji ile yeşil siyaset arasında temel farklılıklar vardır. Yeşil siyasetin en önemli temsilcileri arasında yeşil partiler yer almaktadır. Bu partiler ekonomik büyüme yerine ekolojik dengeyi savunmak ve çevresel sürdürülebilirliği ana hedef olarak belirlemektedir. Ancak yeşil siyaset, siyasi hareketlerin ve çevre politikalarının bir parçası olarak çevre politikaları üretip, bu

politikaların uygulanmasını teşvik ederken; politik ekoloji, disiplinlerarası bir yaklaşımla çevresel sorunların ekonomi-politik arka planını ve sömürü ilişkilerini araştırmaktadır (Barry, 1994: 384).

Politik ekolojinin kökenleri, 1970'lere kadar uzanmaktadır ve bu dönemde çevreyle ilgili eleştiriler, toplumsal eşitsizlikleri öne çıkaran bir perspektifle derinleşmeye başlamaktadır. Politik ekoloji terimi ilk olarak 1972'de Eric Wolf tarafından kullanılmıştır. Eric Wolf'un yanı sıra, Cockburn, Ridgeway, Brookfield gibi antropologlar, çevresel değişikliklerin yerel halklar üzerindeki etkisini vurgulayarak bu alanın temellerini atmışlardır (Robbins, 2012: 14-16). Harold Brookfield'ın ortaya koyduğu çalışmalar, çevresel değişimin sadece ekolojik süreçlerden değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik süreçlerden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda çevre sorunlarına eleştirel yaklaşan Marksist teorisyenler de katkılarıyla bu dönemde politik ekolojinin temel dinamiklerini şekillendirmişlerdir (Robbins, 2012: 54). 1980'lerde politik ekoloji, siyasi iktisat ve çevre çalışmaları arasındaki kesişim noktalarında daha kapsamlı bir teori haline gelmiştir. Özellikle Blaikie ve Brookfield'in çalışmaları bu dönemde öne çıkmıştır. Onların *Land Degradation and Society* (1987) adlı eserleri, çevresel bozulmaların nedenlerinin analizini toplumsal yapıların ve ekonomik süreçlerin derinlemesine incelenmesiyle birleştirmiştir. Böylece, politik ekoloji, sadece yerel ya da bölgesel çevre sorunlarına değil, aynı zamanda küresel çevresel değişimlere de eleştirel bir çerçeve sunmaya başlamıştır (Robbins, 2012: 60, 90-91; Forsyth, 2003: 12). 1990'lı yıllar ise politik ekolojinin küresel bir perspektifle daha da genişlediği bir dönem olmuştur. Bu dönemde, çevre adaleti hareketleri, küreselleşme karşıtı hareketler ve post-kolonyal teoriler politik ekoloji tartışmalarını derinleştirmiştir. Özellikle iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ve ormansızlaşma gibi küresel çevre sorunları, bu yaklaşımın önemini artırmıştır (Forsyth, 2003: 166-171; Toly, 2004: 53).

3.5.2. Çevre Hareketleri Bağlamında Dijital Aktivizm

Dijital aktivizm, çevre ve ekoloji hareketleri bağlamında, sorunlara yönelik farkındalık yaratma ve bu anlamda toplumsal değişimi teşvik etme noktasında giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmeler ve sosyal platformların kullanımının artması, çevre aktivizminin küresel ölçekte yaygınlaşmasını hızlandırmış ve geleneksel protesto yöntemlerini

dijital platformlara taşımıştır. Bu doğrultuda dijital aktivizm, çevre sorunlarına dair bilincin artırılmasını, küresel dayanışmayı ve kitlesel katılımı teşvik etmektedir. Dijital aktivizm, çevresel adalet, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kirlilik gibi küresel meseleler hakkında farkındalık yaratmak amacıyla kullanılan bir dizi stratejiyi içermektedir. Çevre örgütleri ve aktivist gruplar, sosyal medya platformları, bloglar, çevrimiçi imza kampanyaları, hashtag'ler ve viral içerikler aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmaktadırlar. Bu dijital araçlar, çevresel farkındalık oluşturmakta ve yerel sorunları küresel bir düzleme taşımaktadır (Jacqmarcq, 2021: 43-48). Çevre hareketleri, dijital teknolojilerin sağladığı olanaklar sayesinde daha geniş kitlelere ulaşabilmekte ve farklı coğrafi bölgelerdeki insanları bir araya getirebilmektedir. Örneğin, Greta Thunberg'in[29] 2019 yılında başlattığı Fridays for Future (FFF) hareketi, sosyal medya platformları sayesinde hızla küresel bir hareket haline gelmiştir. Bu hareket, çevresel taleplerin politik alanda daha fazla yankı bulması noktasında dijital aktivizmin gücünü gösteren bir örnektir (Haßler vd., 2023: 1992-1995).

Çevre hareketleri, günümüzde, dijital platformları yalnızca birer iletişim aracı olarak değil; küresel ölçekte seferberlik, kolektif kimlik inşası ve veri-odaklı savunuculuk için çok yönlü stratejik alanlar olarak kullanmaktadır. Bu anlamda çevre hareketleri, dijital medya araçlarını stratejik biçimde kullanarak geniş kitlelere ulaşmakta ve çevresel konularda farkındalık yaratmaktadır. Bu hareketler, dijital platformlar aracılığıyla eylem stratejilerini paylaşmakta, veri görselleştirmeleriyle kampanyalarını desteklemekte ve çevresel bir kimlik oluşturma süreçlerini dijital alana taşımaktadır. Örneğin, Extinction Rebellion (Yok Oluş İsyanı), Climate Clock (İklim Saati), #StopEcocide (Ekokırımı Durdurun) ve Earth Uprising gibi hareketler bu stratejileri farklı yaklaşımlarla benimsemektedir. Bu bağlamda, Dünya çapında popüler hale gelen Fridays for Future, Earth Uprising gibi hareketler ya da #ClimateStrike, #StopEcocide gibi etiketler Instagram, TikTok, YouTube gibi genç odaklı platformlar aracılığıyla coğrafi sınırları aşan, "dijital yerli" ve "öğrenci" kimlikleri etrafında birleşen küresel bir dayanışma ağı örmektedir (Belotti vd., 2022: 718-729; Pera & Aiello, 2024: 376-380; Hopke & Paris, 2022: 3-21). Bu strateji, sadece eylemleri duyurmanın ötesinde, gençliği ekolojik krizin öncü aktörleri olarak konumlandıran güçlü bir kimlik politikası da üretmektedir.

[29] Greta Thunberg 2018'den bu yana her cuma iklim değişikliğini azaltmak için daha etkili siyasi önlemler için protesto amacıyla okul grevleri düzenleyerek dikkat çeken ve sonrasında da 2019 yılında BM İklim Zirvesi'nde küresel çapta tanınırlığını artırmış bir iklim aktivistidir (Hartwell vd., 2021: 2104).

Çevre hareketleri dijital platformların olanaklarıyla çok çeşitli yöntemler kullanarak söylemler üretmektedir. Örneğin, Extinction Rebellion, YouTube ve online rehberler aracılığıyla paylaştığı eylem stratejileri ve karbon salınımı gibi teknik verileri görselleştirerek, dijital alanda radikal ve sistem karşıtı bir ekolojist kimliği inşa etmektedir. Bu hareket, soyut bilimsel verileri somut bir politik talebe dönüştürerek bu yönde güçlü bir çevresel söylem üretmektedir (Kerr vd., 2024: 2-6; Stammen & Meissner, 2024: 22-33). Diğer yandan, Climate Clock (İklim Saati), ekolojik zamanın aciliyetini dijital bir sembole dönüştürerek kolektif sorumluluk kimliğini pekiştirirken, #StopEcocide (Ekokırımı Durdurun) hareketi, Change.org gibi platformlar üzerinden yürüttüğü dijital dilekçe ve baskı kampanyalarıyla hukuk ve insan hakları savunuculuğu kimliklerini ortak bir yasal hedef doğrultusunda birleştirmektedir (Killean & Short, 2025: 1-9; Apitz, 2025: 1-2; *Climate Clock | Human Impact Lab*, t.y.). Sonuç olarak, bu hareketlerin dijital stratejileri, yalnızca mesaj yaymaktan ziyade; belirli kimlikleri (genç, hukuk savunucusu, radikal ekolojist) harekete geçiren, veriyi ve sembolleri etkili birer politik argümana dönüştüren ve her platformun kendi dinamiklerine uygun içerikler üreten sofistike bir aktivizm pratiğini ortaya koymaktadır.

Kaz Dağları'ndaki altın madenciliğine karşı düzenlenen direniş ise, Türkiye'de dijital aktivizmin etkili örneklerinden biridir. Aktivistler, sosyal medya platformlarını kullanarak geniş bir kamuoyu oluşturmuş ve çevresel yıkıma dikkat çekmişlerdir. Bu dijital kampanya hem Türkiye'deki hem de dünyadaki çevreci hareketlerin dikkatini çekmiş ve kitlesel bir dayanışmaya dönüşmüştür (Günay & Güçdemir, 2022: 1044; Ekoloji Birliği, 2020). Akkuyu Nükleer Santrali'ne karşı yürütülen çevre hareketi, dijital aktivizmin bir diğer örneğidir. Nükleer enerji karşıtları, sosyal medya platformlarını kullanarak farkındalık yaratmış, çeşitli dijital kampanyalar ve hashtag'ler aracılığıyla seslerini duyurmuşlardır. Bu hareket, özellikle sivil toplum kuruluşlarının katkılarıyla da genişlemiştir (Yeşil Gazete, 2021). Artvin'in Cerattepe bölgesinde madencilik faaliyetlerine karşı sürdürülen direniş, çevresel yıkıma karşı dijital aktivizmin bir diğer örneğini oluşturmaktadır. Çeşitli çevreci platformlar ve bireysel kullanıcılar, sosyal medyada kampanyalar düzenleyerek kamuoyunu bilinçlendirmiş ve #CerattepeGeçilmez gibi etiketlerle ulusal çapta destek toplamışlardır. Bu dijital aktivizm sayesinde yerel bir çevre mücadelesi, ulusal ve uluslararası kamuoyunda yankı bulmuştur (Eryılmaz & Akman, 2016: 30). Daha yerel ve güncel bir başka örnek olarak ise Validebağ

Korusu'na yapılan müdahalelere kamuoyunun dikkatini çekmek için yapılan dijital faaliyetler gösterilebilir (Sivil Sayfalar, 2020).

Dijital aktivizm ayrıca, çevresel sorunlar konusunda hükümetler ve büyük şirketler üzerindeki baskıyı artırmak için etkili bir araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin, sosyal medya platformlarında başlatılan kampanyalar, fosil yakıt şirketlerinin faaliyetlerini eleştiren büyük kitlelere ulaşmış ve bu şirketlerin çevreye verdikleri zararlar hakkında kamuoyunu bilgilendirmiştir (Bennett & Segerberg, 2012: 740). Dijital aktivizm, çevre adaleti kavramını da güçlendirmiştir. Çevre adaleti hareketleri, düşük gelirli ve olumsuz sosyo-ekonomik şartlara sahip toplulukların çevresel zararlara karşı savunmasız kalmasına karşı mücadele etmektedir. Bu bağlamda dijital platformlar, bu grupların seslerini duyurabilmeleri için bir alan sunmakta ve bu gruplar tarafından yürütülen mücadelelerin daha geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaktadır. Dijital aktivizmin çevre hareketleri üzerindeki etkisi tartışmasız büyük olsa da bu yaklaşım bazı eleştirilerle de karşı karşıyadır. Dijital platformlar, konulara kolay erişimi mümkün kılsa da bazen slaktivizme neden olabilmektedir. İnsanların dijital platformlarda bir kampanyaya yalnızca sembolik olarak destek verip, bir faaliyete geçmemesini ifade eden slaktivizm kavramı etrafında dijital aktivizmin etkinliği sorgulanmakta ve aktivist hareketlerin sahadaki somut eylemlerle desteklenmesi gerektiğini vurgulanmaktadır (Morozov, 2009).

3.5.3. Çevre Gönüllülerinin Dijital Platformlardaki Varlığı

Dijitalleşme, çevre gönüllülerinin ve çevre hareketlerinin sosyal medya ve diğer dijital platformlar üzerindeki varlığını önemli ölçüde artırmıştır. Gönüllüler, çevre sorunları hakkında farkındalık yaratmak, kampanyalar düzenlemek ve küresel düzeyde eylem çağrıları yapmak için dijital platformları etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu dijital platformlar, coğrafi sınırlamaları ortadan kaldırarak geniş kitlelere ulaşma imkânı sağlarken, çevre gönüllülerinin yerel, ulusal ve uluslararası düzeydeki faaliyetlerini küresel bir perspektifle yeniden şekillendirmiştir. Dijital platformlar, çevre gönüllülerine zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın geniş bir izleyici kitlesine erişme imkânı sunmaktadır. Çevresel sorunlar üzerine bilinçlendirme kampanyaları sosyal medya platformları, web siteleri, çevrimiçi forumlar ve bloglar aracılığıyla yürütülmekte ve gönüllüler bu platformları bilgilendirme, mobilizasyon ve kampanya yürütme aracı olarak kullanmaktadır. Örneğin, Change.org, Avaaz gibi platformlar,

çevre gönüllülerinin çeşitli çevre sorunları hakkında imza kampanyaları başlatmalarına olanak tanımaktadır ve bu kampanyalar küresel çapta destek görmektedir (Eryılmaz & Akman, 2016: 28).

Çevre gönüllüleri, sosyal medya araçları aracılığıyla geniş kitlelere erişim sağlarken, bu platformlar aynı zamanda geniş bir bilgi ve eğitim kaynağı işlevi de görmektedir. Örneğin, Greenpeace, WWF ve 350.org gibi çevre örgütleri, sosyal medya platformlarında etkin bir şekilde varlık göstererek iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı, çevresel adalet vb. gibi konularda geniş kitleleri bilgilendirmektedir. Dijital platformlar, gönüllülerin bir araya gelmelerini, çevre sorunlarına çözüm odaklı etkinlikler düzenlemelerini ve bu etkinlikler hakkında geniş kitlelere ulaşmalarını sağlamaktadır. Örneğin, bir önceki başlıkta bahsedilen Fridays for Future hareketi, küresel çapta iklim eylemi için dijital araçlar üzerinden organize edilmiş ve milyonlarca gönüllü tarafından desteklenmiştir. Bu tür hareketler, gönüllüleri çevrimiçi ve çevrimdışı etkinliklere dahil ederek çevresel meselelerde küresel dayanışmayı güçlendirmiştir (Haßler vd., 2023: 1992). Dijital platformlar, çevre gönüllülerinin çevre sorunlarına dair farkındalık yaratma ve küresel düzeyde dayanışmayı güçlendirme süreçlerini dönüştürmüştür. Ancak, dijital aktivizmin sürdürülebilir ve somut değişimler yaratabilmesi için gönüllülerin çevrimiçi farkındalık kampanyalarını somut eylemlerle desteklemesi gerekmektedir. Dijital platformlar, çevre hareketlerinin gücünü artırsa da uzun vadeli değişimler yaratmak için dijital ve fiziksel eylemlerin birarada yürütülmesi önem arz etmektedir.

3.5.4. Çevre Gönüllülerinin Sosyal ve Politik Kimlikleri

Çevre gönüllülerinin politik kimlikleri, üstlendikleri misyon ve faaliyetleri gereği çevre aktivizmi ve ekolojik kaygılar çerçevesinde şekillenmektedir. Bu nedenle kimlikleri genellikle çevre adaleti, sürdürülebilirlik ve anti-kapitalist politikalar gibi konularla ilişkilendirilmektedir. Çevre gönüllüleri, ekolojik krizlerin doğrudan kapitalizm ve küresel ekonomik sistemlerden kaynaklandığını savunarak doğa ve çevreyi önceleyen politik bir pozisyon geliştirmelerinden dolayı kimliklerini toplumsal hareket teorileri ve post-modern politikalarla da bağlantılı olarak şekillendirmektedirler. Ayrıca, dezavantajlı veya sömürüye maruz kalan diğer kimliklerle de ilişkilendirilebilmektedirler. Örneğin ekofeministler çevresel sömürü ile kadınlara yönelik

toplumsal baskılar arasında ilişki kurmakta ve patriyarkal yapıların çevresel tahribata da neden olduğunu savunmaktadırlar (Whiteside, 2002: 298). Murray Bookchin'in geliştirdiği "sosyal ekoloji" kavramı da çevre gönüllülerinin politik kimliklerinde etkili bir rol oynamaktadır. Bookchin, çevresel sorunların yalnızca ekolojik değil, aynı zamanda toplumsal hiyerarşilerin ve ekonomik sistemlerin bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Bu bakış açısına göre, çevre hareketi yalnızca doğayı korumakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal eşitsizlikleri de hedef almaktadır (Bookchin, 1991: XIV-XV). Farklı politik konumların, çevre ve ekoloji kimliği çatısı altında birleşebilmesi, bu kimlik formunun birçok farklı sosyal kimlikten beslendiğini göstermektedir.

Küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve ekosistemlerin çöküşü gibi sorunların çözümünde doğrudan demokratik katılım ve tabandan örgütlenme öneren Yeşil Siyaset hareketlerine de yakın bir politik duruş sergileyen çevre gönüllüleri, sosyal medya aracılığıyla "ekolojik vatandaş" (Craig, 2019: 167) olarak kamuoyunu şekillendirmek ve misyonları doğrultusunda olumlu bir çevresel değişim yaratmak için çabalamaktadırlar. Bu politik duruş, Dobson'a göre, başkalarına karşı sahip olunan yükümlülüklere ilişkin farkındalıklar yaratmaktadır. Bu yükümlülükler mekansal yakınlıkla sınırlı değildir ve ulus devletler gibi siyasi kurumlar tarafından belirlenmezler; bireylerin çevreleriyle olan metabolik ve maddi ilişkileri tarafından üretilirler. Yani, geleneksel ulus-devlet anlamında vatandaşlık değil; ekolojik ayak izlerinin oluşturduğu coğrafyadaki günlük işler ve çevreyle etkileşim, ekolojik vatandaşlığın temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle de ekolojik vatandaşlık politik kimlik olarak tanımı gereği "yabancıların vatandaşlığı"dır. Ekolojik vatandaşın yükümlülükleri, henüz doğmamış nesillere doğru, zamana ve mekana kadar uzanmaktadır. Ekolojik vatandaşlar, bugünün eylemlerinin yarının insanları için sonuçları olacağını bilmekte ve 'kuşakçılığın' ırkçılık veya cinsiyetçilik kadar savunulamaz olduğunu savunmaktadırlar (Dobson, 2003: 106-107).

Castells, mekan ve zamanın sahiplenilmesine yönelik bu temel mücadeleler üzerinden "doğanın bir bileşeni olarak insan" anlayışıyla yeni bir kimlik yaratıldığını söylemektedir. Bu açıdan çevre gönüllüleri hem yerelci hem de küreselcidirler: Zamanın yönetiminde küreselciler, mekanın savunulmasında yerelciler. Castells bunu şöyle temellendirmektedir: "Evrimsel düşünce ve politika küresel bir bakış açısı gerektirir. İnsanların çevreleriyle uyumu yerel topluluklarında başlar." (Castells, 2010b: 185). Belirli sosyal, tarihsel veya cinsiyet bağlarına

ya da dini inançlarına bakılmaksızın tüm insanlar adına öne sürülen tek küresel kimliktir. Ancak Castells'e göre bu kimlikler için asıl mesele, tekil kültürlerin ipliklerini tarihi çeşitlilik ve biyolojik ortaklıktan oluşan bir insan hipermetnine örme yeteneğidir (Castells, 2010b: 185). Bu sosyo-biyolojik bir kimliktir ve tarihsel gelenekler, diller ve kültürel semboller üzerine kolayca yerleştirilebildiği gibi çok farklı politik konumlarla da birleştirilebilmektedir.

4. ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı

Sosyal medya platformları kamusallaşma açısından dönüştürücü bir dijital teknolojidir. Sosyal medyanın özellikle tartışmalı kamusal meselelerde toplum genelinde derin etkilere sahip olduğu; bu meselelere dahil olan bilim insanlarının, politikacıların, gazetecilerin, sivil toplum kuruluşlarının hacmini ve çeşitliliğini önemli ölçüde artırdığı yapılmış çalışmalarla da ortaya koyulmuştur. Bu açıdan sosyal medyanın rolü de oldukça tartışmalıdır. Bazı araştırmacılar sosyal medyanın demokratikleşme potansiyeline işaret ederken, diğerleri ise sosyal medyanın kutuplaşmayı hızlandırdığını iddia etmektedir. Bu nedenle de çevrimiçi kutuplaşma çalışmaları son dönemlerde ivme kazanmıştır (Falkenberg vd., 2022: 1114). Kutuplaşmayı sosyal kimlikler bağlamında ortaya koymak, oldukça kutuplaşmış bir ortamın ideolojik gruplar arasında husumet yaratma, siyasi çıkmaza yol açma ve çoğulcu demokrasileri tehdit etmesi nedeniyle önemlidir. Öte yandan özellikle ülkemizde, diğer birçok kamusal konu gibi, çevresel problemler üzerinden yürütülen tartışmalar da gruplar arası kutuplaşmanın bir boyutu haline getirilmekte ve tartışmalar farklı sosyal kimliklerin uzlaşmaz tutumları üzerinden yürütülmektedir. Sosyal kimlik kuramı ile birlikte düşünüldüğünde tekno-politika kavramı, bir kimlik hareketinin stratejik seçeneklerini genişletmeye yönelik pragmatist bir harekettir. Bu araştırmanın amacı da çevre gönüllülerinin sosyal kimlik aidiyeti kapsamında çevrimiçi etkileşimlerini incelemek; bu bağlamda sosyal kimliklerinin politik konumlanışını ve dijital faktörlerin bu sürece etkisini analiz etmektir.

4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

İklim değişikliğinin, yirmi birinci yüzyılın kritik sosyo-politik sorunlarından biri olması (Falkenberg, 2022: 1114) ve Türkiye'de On İkinci Kalkınma Planı'nın Yeşil Dönüşüm başlığı altında etkin politikalar geliştirilmesi ve uygulanması planlanan bir konu olması (Türkiye Büyük Millet Meclisi Karar, 2023: 6-12) nedeniyle, bir sosyal kimlik olarak çevre gönüllüleri/aktivistleri ve iklim değişikliği tartışmaları araştırma evreni olarak belirlenmiştir.

Sosyal kimlik, bireylerin kendilerini bir gruba ait hissettikleri ve kendilerini bu grupla ilişkili olarak algıladıkları bir kavramdır. Çevre gönüllüleri ise, çevresel konularda duyarlılık gösteren ve bu konularda eylemde bulunan bireylerden oluşan bir topluluğu temsil etmektedirler. Dolayısıyla çevre gönüllüleri, sosyal kimlik kavramı içerisinde önemli rol oynayan gruplardan biridir. Çevre aktivizmi genellikle doğal çevrenin korunması, sürdürülebilirlik, çevresel adalet ve ekosistemlerin refahı gibi çevreye yönelik konular üzerinden bir araya gelen insanlar tarafından yürütülen farkındalık yaratma, değişim sağlama ve eylemde bulunma çabalarını ifade etmektedir. Bu doğrultuda çevre gönüllüleri de, çevresel sorunların çözümüne katkıda bulunmak, çevre politikalarını etkilemek ve toplumu daha sürdürülebilir bir geleceğe yönlendirmek amacıyla çalışmaktadırlar. Sosyal kimliklerini de çevre konularına olan bağlılıkları ve çevresel hareketlere katkıları üzerinden tanımlamakta; birbirleriyle bu ortak değerler etrafında bağ kurmaktadırlar. Bu bağlılık, grup üyelerinin birbirlerine ve genel olarak çevre koruma amaçlarına karşı hissettikleri sorumluluğu da yansıtmaktadır. Çevre gönüllüleri, kendilerini "çevre gönüllüsü" olarak tanımlayarak bir grup kimliği oluşturmaktadırlar. Bu kimlik, diğer insanlardan ayrı bir topluluğa ait olma duygusu yaratmakta ve ortak bir amaç etrafında birleşmelerini sağlamaktadır. Çevre gönüllüleri, genellikle semboller, logolar veya semantik terimler gibi belirli işaretler kullanarak da kimliklerini ifade etmektedirler. Etkileşimleri ise grup içi iletişim, organizasyonlar, toplantılar, etkinlikler ve sosyal medya gibi platformlarda gerçekleşebilmektedir. Araştırmanın kapsamı doğrultusunda, doğa, çevre, ekoloji konularında faaliyet gösteren veya temel misyonunu bu konuların oluşturduğu STK, dernek, örgüt veya kuruluştan herhangi birine üye olan ve aktif olarak görev alan kişiler veya sosyal medyada bu konuyla ilgili aktif faaliyet gösteren aktivistlerden oluşan toplamda 20 kişiyle görüşülmüştür.

Araştırmanın diğer bir boyutu ise "iklim değişikliği tartışmaları"dır. Araştırmaya böyle bir boyut eklenmesinin sebebi dijital platformlarda üretilen/tüketilen içeriklerin ve platformların kendine özgü dinamiklerin de sosyal kimliğin politik konumlanışı üzerinde etkili olmasıdır. "İklim değişikliği tartışmaları" üzerinden gerçekleştirilen nicel analiz iki aşamadan oluşacak şekilde tasarlanmıştır. İlk aşama bilgisayımsal analizle gerçekleştirilen metin ve duygu analizidir. Bu aşama yalnızca Twitter platformu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Verilerin boyutu nedeniyle veri toplama ve işleme sürecinde Twitter API hizmetinden yararlanılmıştır. Bu verilerin analizinde iklim değişikliği meselesinin hangi zaman aralıklarında, hangi bağlamlarda (politika, ekonomi, ekoloji vs.) ne sıklıkla kullanıldığı, kelimelerin duygu

polaritesinin nasıl olduğu vb. gibi bulgular elde edilmek istenmektedir. Bu anlamda, metin ve duygu analizi bu araştırma için sosyal kimliğin politik konumlanışında hangi dinamiklerin yer aldığının ve söylemsel bağlamın ortaya konulması açısından önemlidir. Duygu analizi için güvenilirlik ve geçerlilik sürecinden sonra ChatGPT-4 Turbo modeli kullanılmıştır.[30] Duygu analizinde tweetler olumlu, olumsuz ve nötr kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Metin analizi için ise R yazılımı kullanılarak tweetlerde öne çıkan unigram ve bigram kelimeler ile hashtaglerin frekansları hesaplanmıştır. Nicel analizin ikinci aşamasını ise hem Twitter hem de Ekşi Sözlük platformunda gerçekleştirilecek olan içerik analizi oluşturmaktadır. Ekşi Sözlük ve Twitter platformunun kategoriler üzerinden karşılaştırılmasının amaçlandığı bu aşamada, her iki platformun farklı sosyo-teknik yapıları ve kullanıcı etkileşim biçimleri doğrultusunda iklim değişikliği teması bağlamında tartışmaların farklı dijital bağlamlarda nasıl yapılandığı, kullanıcıların bu tartışmalara nasıl dahil oldukları ve platformların etkileşim yapılarının söylem üretimi üzerindeki belirleyici etkileri analiz edilmeye çalışılmaktadır. İçerik analizinde, duygu analizi için ChatGPT-4 Turbo modeli kullanılmıştır; kategoriler için ise Giglietto ve Selva'nın (2014) çalışmasındaki kategoriler bu çalışmaya uyarlanarak kullanılmış ve manuel kodlama yapılmıştır. İçerik analizinde, platformların kendine özgü dinamiklerinin etkileşim biçimini nasıl etkilediğine dair bulgular elde edilmek amaçlanmıştır.

Çevre gönüllülerinin aktif olarak dahil olabilecekleri, sosyal kimliklerinin politik konumlanışını yansıtabilecekleri ve bu süreçte teknik dinamiklerin etkisinin gözlemlenebileceği bir tartışma alanı olması dolayısıyla "iklim değişikliği tartışmaları", yukarıda da belirtildiği gibi, nicel analizin odağı olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla araştırmanın nicel boyutu, bu çalışma için dijital medyada sosyal kimliğin politik konumlanışında hangi dinamiklerin yer aldığının ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın bu boyutunda üretilen içeriklerin hangi bağlamda üretildiği, içeriklerin duygu tonunun ağırlıklı olarak ne olduğu, etkileşim dinamiklerinin nasıl olduğu gibi bulgular elde edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda, 1 Ocak 2015 ile 31 Aralık 2022 tarihleri arasında, içerisinde iklim değişikliği geçen yaklaşık 82.205 tweet toplanmıştır. Tweetler içerisinde gazetecilerin ve haber merkezlerinin payını azaltmak için hesap açıklamasında (biosunda) gazeteci veya haber merkezi olarak tanıtan hesaplar veriden

[30] Doğal dil işleme alanında, Türkçe metinlerde isabetli olarak duygu analizini gerçekleştirecek araç ve yazılımlar yetersizdir. ChatGPT-4 Turbo modeli ise insan seviyesine yakın metin işleme, üretme ve sınıflandırma kapasitesine sahiptir. Yapılan çalışmalar da duygu analizi ve içerik analizi işlemlerinde elverişli sonuçlar sağladığını göstermektedir (Demirel vd., 2024; Gilardi vd., 2023; Rathje vd., 2023; Törnberg, 2023).

çıkarılmış; son aşamada 58 bin 674 adet tweet üzerinde duygu ve metin analizi gerçekleştirilmiştir. Manuel yapılacak içerik analizi için ise toplam tweet verilerinden (58 bin 674) ayıklamak için "aktivist", "gönüllü", "STK/derneği üyesi", "ekoloji" gibi kelimelerden oluşan anahtar sözcükler oluşturulmuş; Twitter hesap bio'sunda bu kelimelerin geçtiği hesaplar, tweet içeriklerinin daha organik ve tematik olacağı; böylece temsil boyutu daha güçlü ve daha hedef odaklı sonuçlar vereceği düşünülerek ayıklanmıştır. Bu ayıklama sonucunda toplam 7105 tweet verisi elde edilmiş ve önceden belirlenen kategorilere göre kodlanmıştır. Ekşi Sözlük platformunda ise 1 Ocak 2015 ile 31 Aralık 2022 tarihleri arasında "iklim değişikliği" ve "iklim krizi" başlıklarında açılmış toplamda 476 entry aynı içerik kategorilerine ve duygu kategorilerine göre kodlanmıştır. "İklim değişikliği" kelime öbeğini içeren tweetlerin ve iklim değişikliği / iklim krizi başlıklarındaki entry'lerin değerlendirmeye alındığı bu araştırmada nicel analizin önemi, sosyal kimliğe sahip her bir bireyin, aynı zamanda aidiyet hissettiği toplulukla, paylaşılan içerikler üzerinden etkileşime girmesi ve aynı zamanda bu içerikler üzerinden oluşturduğu bir kimlik bilinci geliştirmesidir.

4.3. Araştırmanın Önemi

Düşünce kuruluşları, STK'lar ve benzeri kuruluşların, grup üyeleriyle; grup üyelerinin de birbirleriyle etkileşim halinin süreklilik içerisinde olması sosyal kimlik bağlarını güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra dış grupların varlığı da sosyal kimlik aidiyetini pekiştirmektedir (Colvin, 2020: 3). Bu doğrultuda dijital platformların, toplumla ilişkili her konuda çeşitli çıkar grupları veya karşıt görüşü paylaşan grupların muhalefetine açık bir arena olması, aynı zamanda grup içi normların ve değerlerin yansıtılması veya savunulması için bir performans fırsatı da yaratmaktadır. Bu da, grup üyelerinin, bir sosyal kimliğin parçası olma duygusunu daha yoğun deneyimlemelerini sağlamaktadır. Sosyal medya, bireylerin siyasi görüşlerini ifade etmelerini, destekledikleri siyasi figürleri veya partileri tanıtmalarını ve siyasal aktivizmde bulunmalarını sağlarken bireylerin, sosyal kimliklerini siyasi bağlamlara entegre etmelerinin ve siyasi gruplarla daha güçlü bağlar kurmalarının da önünü açmaktadır. Ancak aynı zamanda bu durum, kutuplaşmayı artırıp farklı görüşlere sahip topluluklar arasında çatışmayı da körükleyebilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya platformları, özellikle iklim değişikliği gibi herkesi ilgilendiren konularda çeşitli sosyal kimliklere sahip halkın katılımını teşvik etmek, bir kampanya yürütmek, geniş kapsamlı etkilerle kutuplaştırıcı olayları

tetiklemek (Climategate olayı vb.) gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda efektif bir şekilde kullanılmaktadır.

Sosyal medya, tekno-politika bağlamında, siyasi haberlerin, görüşlerin ve kampanyaların hızla yayılmasını ve geniş kitlelere kolayca ulaşmasını sağlayan bir araç olarak önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal medyanın siyasi etkisi, hızla yayılan bilgilerin ve haberlerin toplumsal algıyı nasıl şekillendirdiği üzerinde derinlemesine bir etkiye sahiptir. Siyasi liderler, partiler ve aktivist gruplar, sosyal medya platformlarını siyasi mesajlarını iletmek, destekçileri mobilize etmek ve kamuoyunu etkilemek için kullanmaktadırlar. Ancak bu aynı zamanda yanıltıcı veya manipülatif bilgilerin de hızla yayılmasına ve toplumsal kutuplaşmaya yol açmaktadır. Dolayısıyla dijital platformlar, siyasi mesajların yayılmasını hızlandırırken, sosyal kimliklerin siyasi bağlamlarla etkileşim sürecini de şekillendirebilmektedir. Bu açıdan, sosyal kimlik olgusu, teknolojinin siyasi etkileşimler üzerindeki etkilerini vurgulayan tekno-politika kavramıyla yakından ilişkilidir. Özellikle de yapay zeka ve algoritmik yönetim çağında, büyük veri analitiği ve siyasi siber savaş aracılığıyla dijital ağların politik yaşam ve sosyal kimlik oluşumu üzerindeki etkisi giderek artmaktadır. Toplumun giderek daha fazla platformlaştığı ve dijital platformların sosyal nüfuzunun arttığı günümüzde, bu kavramların karmaşık etkileşimini anlamak, günümüzdeki siyasi ve toplumsal dinamikleri analiz etmek açısından önemlidir. Bu, aynı zamanda, bu çalışmanın literatür için gerekliliğini ve önemini de ortaya koymaktadır.

4.4. Araştırma Soruları

Dijital sosyal ağlar, bazı bakımlardan sınırlar ortaya çıkarsa da ağ yaklaşımlarının sağladığı olanakları da büyük oranda güçlendirmektedir. Bunun sebeplerinden bir tanesi dijital ağlar ve etkileşimlerin büyük veri analizleriyle detaylı bir şekilde haritalandırılabilmesidir. Bir diğeriyse, dijital platformların sağladığı etkileşim türlerinin sınırlı olması nedeniyle sosyal ilişki yapılarının ve dinamiklerinin netleşmesi ve aynı zamanda da basitleşmesidir. Böylece etkileşimlerin analiz edilebilmesi kolaylaşmıştır. Barandiaran ve diğerlerine göre, sosyal kimlik kavramının araştırmalar için son zamanlarda daha da popüler ve önemli hale gelmesinin de benzer nedenleri vardır: Bunlardan ilki, dijital altyapıların her zaman olduğundan daha hızlı ve daha geniş kapsamlı bir şekilde bağlanmayı, bağlantıyı kesmeyi ve yeniden bağlanmayı

mümkün kılmasıyla toplulukların etkileşim yapısının da yeniden tanımlanmasını gerektirmesidir. İkinci olarak, bu tür etkileşim ağlarının yapısının giderek daha fazla incelenmeye ve yönlendirilmeye müsait hale gelmesidir ki bu da etkileşim yapılarının herhangi bir ontolojik öncelik durumu nedeniyle değil de daha doğrudan bir eylem, temsil, müdahale ve açık tasarım nesnesi haline gelebilmeleri nedeniyle sosyal kimliklerin ortaya çıkması noktasında daha merkezi konuma gelmesi sonucunda gerçekleşmektedir. Üçüncüsü, sosyal etkileşimlere aracılık eden dijital platformların kullanımının yaygınlaşması bu tür platformların tasarlanma ve düzenlenme şekli üzerinde de baskı yaratmaktadır. Fakat temel insan hakları noktasında içerik açısından düzenleme yapılması sorunludur. Bu nedenle kimlik oluşumuna etki eden etkileşim mekanizmalarına, müzakereci ve katılımcı demokrasinin tesis edilmesi için kamu girişimlerinin giderek artması; arayüz ve etkileşim mekaniği tasarımını içeren teknik operasyonel araçlar geliştirilmesi; aynı zamanda kimliklerin ortaya çıkmasını, çatışmaların ifade edilmesini, toplumsal çözülmeleri, özerklik eylemini ve sosyal kimliğe dair diğer ritüelleri de belirleyici hale getirmektedir. Bu da sosyal kimlikleri ölçen ve karakterize eden yeni teorilere olan ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Dördüncü ve son olanı ise, toplumsal ve politik hareketlerin kendi kimliklerini bir etkileşim ağı olarak temsil etmelerinin giderek daha yaygın hale gelmesidir. Ağ diyagramları ise yalnızca epistemik araçlar değildir, aynı zamanda da düşünsel araçlardır. Dolayısıyla bu tür temsillerin oluşması için sağlanan algoritmik prosedürler de, kimlik oluşturma süreçlerinin önemli bir parçasıdır (Barandiaran vd., 2020). Çevrimiçi platformlarda farklı grupların dahil olduğu etkileşimler, paylaşımlar, temsiller, tartışmalar sosyal kimlik algısını etkilemektedir.

Bu doğrultuda bu çalışmada, aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmaktadır:

1. Sosyal kimliğin politik konumlanışında hangi dijital dinamikler yer almaktadır?

    1a. Çevre gönüllülerinin iklim değişikliği konusundaki dijital aktivizm stratejileri nelerdir?

    1b. Çevre gönüllüleri dijital medyada dış grupla etkileşimlerde aktif katılım göstermekte midir ve iç grupla etkileşimleri nasıl gerçekleşmektedir?

    1c. Dijital platformlardaki mikro, mezo ve makro kamusal alanların politik açıdan işlevselliği nasıldır?

2. İklim değişikliği temalı sosyal medya içeriklerinde kullanılan dil, duygu polaritesi ve hashtag'lerin zaman içerisindeki değişimi hangi eğilimleri ortaya koymaktadır?

3. Platformların sunduğu sosyo-teknik bağlamların, kullanıcıların içerik üretimi ve etkileşim biçimleri üzerindeki etkisi nedir?

3a. Çevre gönüllülerinin sosyal kimlikleri, platformların teknik özellikleri ve kültürel normları tarafından nasıl şekillendirilmektedir?

3b. Çevre gönüllüleri paylaşımlarını hangi motivasyonla yapmaktadır ve bu süreçte sahip oldukları sosyal sermayeleri nasıl bir role sahiptir?

3c. Çevre gönüllüleri, iklim değişikliği konusunda dijital platformlar üzerinden yaptıkları etkileşimlerin etkinliğini nasıl değerlendirmektedirler?

4.5. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın konusu gereği ve belirlenen araştırma soruları doğrultusunda araştırma yönteminde niceliksel ve niteliksel yöntemlerin beraber kullanıldığı çoklu yöntem veya karma yöntem (Baki & Gökçek, 2012; Toraman, 2021) olarak bilinen çatı bir yaklaşımdan yararlanılmıştır. Bu yaklaşımın ilk aşamasını çevre gönüllüleri ile yapılan derinlemesine görüşmelerin niteliksel (kalitatif) analizi oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın ikinci aşamasını ise duygu analizi, bilgisayımsal metin analizi ve içerik analizi kombinasyonundan oluşan niceliksel (kantitatif) analiz oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme, Twitter'ın API hizmeti (Barrie & Ho, 2021) ve veri kazıma kullanılmıştır. Tweetlerin ve Ekşi Sözlük gönderilerinin toplanması için R programlama yazılımından yararlanılmıştır.

Dijital platformlar bir toplumsal inşa aracı olması dolayısıyla bir topluluk oluşturmak ya da var olan bir topluluğun kendini gerçekleştirebileceği duygu ve düşüncelerini yansıtabildiği etkileşimsel bir ortam sunmaktadır. Bu araştırmanın amacı ve araştırma soruları doğrultusunda sosyal kimliğin politize olma biçimi ve bunun üzerinden gerçekleşen davranış kalıpları araştırılmaktadır. Bu noktada, farklılaşan davranış kalıpları, anonimliğin kimlik tespitini zorlaştırması, vücut dili gibi ipuçlarının eksik kalması vb. dijital platformların doğasına

özgü kısıtlılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu teknik kısıtlılıkları aşmak veya en aza indirmek için derinlemesine görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Derinlemesine görüşme için belirlenecek olan örneklem, kartopu örneklem tekniğiyle seçilmiştir. Kartopu örneklem, katılımcıları önceden belirlenmiş belirli bir kriter yerine daha rastgele bir şekilde seçmeye olanak sağlamaktadır (Bryman, 2012). Bu araştırmada da örneklem belirlenirken, sosyal kimlik kategorizasyonu haricinde, başka herhangi bir demografik özelliğin kıstas alınmayacak olması bu tekniğin tercih edilme nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Kartopu örneklem tekniğinin katılımcıları daha doğal ve samimi bir ortamda yakalamaya olanak sağlaması ve sosyal kimlik olgusunun da zaten sosyal ağ dinamiklerine dayanıyor olması, kartopu örnekleminin tercih edilmesinin diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda toplamda 20 kişiyle minimum 30 dakika, maksimum 1 saat sürecek şekilde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de çevre aktivistlerinin dahil olduğu ve çevre konularıyla ilgili çalışmalar yapan birçok sivil toplum kuruluşu (STK) bulunmaktadır. Bunlardan bilindik birkaç tanesi, Türkiye Çevre Koruma Vakfı (TÜRÇEK), WWF, Doğa Derneği, TEMA, ÇEVKO, Greenpeace Türkiye ve ÇEKÜL Vakfı'dır. Çalışmanın kapsamı doğrultusunda, doğa, çevre, ekoloji konularında faaliyet gösteren veya temel misyonunu bu konuların oluşturduğu STK, dernek, örgüt veya kuruluştan herhangi birine üye olan ve aktif olarak görev alan kişiler veya sosyal medyada bu konuyla ilgili aktif faaliyet gösteren aktivistlerle görüşülmüştür. 3 kişiyle yapılan pilot çalışmanın sonucunda, aşağıda belirtilen yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlanmıştır:

- Öncelikle sizi tanıyalım. Yaşınız, cinsiyetiniz, eğitim düzeyiniz?
- Kendinizi üç kelimeyle tanımlar mısınız?
- Bu STK'ya ne zaman üye (veya gönüllü) oldunuz ve üye olmaktaki amacınız neydi?
- STK içinde hangi tür görev ve sorumlulukları üstleniyorsunuz?
- Günlük yaşantınızda çevresel sorumlulukları nasıl uyguluyorsunuz? Yani, bireysel düzeyde çevreye duyarlı bir yaşam sürüyor musunuz? Nasıl?
- Hangi çevresel politikalara öncelik veriyorsunuz ve neden? (örn. İklim değişikliği, fabrika atıkları, orman yangınları?)

- Toplum içinde çevresel duyarlılığı artırmak için ne tür etkinliklere katılıyorsunuz? Bu etkinlikler nasıl planlanıyor?
- Kullandığınız dijital mecralar var mı ve bu dijital mecraları nasıl kullanıyorsunuz? (Örneğin, takip ettiğiniz sayfalar var mı, içerik paylaşıyor musunuz, platformlardaki tartışmalara dahil oluyor musunuz? Hashtag'leri takip ediyor musunuz? Ve, bunları yaparken anonim misiniz yoksa gerçek kimliğiniz üzerinden açtığınız profilleri mi kullanıyorsunuz?)
- Zaman içinde bu platformları nasıl bir şekilde kullanmaya başladınız ve kullanımınızda zamanla ne gibi değişiklikler oldu?
- Paylaşım yaparken tedirginlik hissediyor musunuz? (Örneğin, bu paylaşımlarınızın politik meselelere çekilip çekilmeyeceği veya linçe maruz kalıp kalmayacağınıza yönelik bir kaygı)
- Paylaşımlarınız ne ölçüde ve kimler tarafından politik konulara çekiliyor?
- Sizce internet ve sosyal medya, çevre gönüllüleri için bilgiye erişimi nasıl değiştirdi? Yani, sosyal medya bilgi almanıza, gelişmeleri takip etmenize veya gelişmelere katkı sunmanıza ne ölçüde yardımcı olmaktadır?
- Sizce dijital medya ve internet, çevre sorunlarını ele almak ve bilinçlendirmek açısından nasıl bir role sahiptir?
- Sosyal medyada aktörleri veya influencer'ları takip ediyor musun?
- İklim değişikliği, iklim krizi gibi konularda sosyal medyayı sizce en aktif ve etkili kullanan aktörler var mı ve neden?
- Bu aktörlerin içeriklerine yorum yapıyor musun tartışmalara giriyor musunuz? Bu tartışmalarda nasıl bir üslup veya tavır takınıyorsunuz?
- Sosyal medya platformlarında sergilediğiniz kimlik ile günlük hayattaki kimliğiniz arasında bir fark var mı?
- Bu platformlardaki etkileşimleriniz, günlük hayatınızı nasıl etkiliyor?
- Platformları çevre sorunları, iklim değişikliği vb. gibi konular hakkında bilgi paylaşımı, farkındalık yaratma veya hareketinizi organize etme amaçlarıyla kullanıyor musunuz? Nasıl kullanıyorsunuz?
- Dijital platformlar bağlamında faaliyetlerinizin rolünü nasıl geliştirdiniz veya değiştirdiniz?

- Dijital sosyal platformlar, çevre gönüllüleri arasında iletişim ve iş birliği için nasıl bir araç olarak işlev görüyor? Bu araçlar, farklı bölgelerdeki gönüllülerle bağlantı kurmanıza nasıl yardımcı oluyor?
- Sosyal medyanın iklim değişikliği konusundaki farkındalığı artırmada nasıl bir rol oynadığını düşünüyorsunuz?
- Bu sosyal platformların çevre hareketine sağladığı avantajlar ve zorluklar nelerdir?
- Dijital tartışmaların toplumsal bir çıktısının olduğuna inanıyor musunuz?
- Çevre gönüllülerinin, dijital medya ve teknolojiyi daha etkili bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmak için ne tür eğitim veya kaynaklara ihtiyaçları olduğunu düşünüyorsunuz?

Bu sorular, bir sosyal kimlik olarak çevre gönüllülerinin/aktivistlerin dijital platformlarda ne şekilde var oldukları, kendilerini nasıl konumlandırdıkları, politize olma süreçlerini ve faaliyetlerini ortaya çıkarmak ve bütün bunların sosyal kimliklerine dair algılarını ve tutumlarını nasıl etkilediğini anlamaya yöneliktir. Bu nedenle görüşmeler sadece bu sorularla sınırlı tutulmamış; görüşmenin akışı doğrultusunda görüşmecilere kendi deneyimlerini, görüşlerini ve önerilerini paylaşmalarına izin verilerek kendilerini ifade etmeleri noktasında esneklik sağlanmıştır. Görüşme deşifreleri, Colvin'in, Yerleşik Kimlik Düzenleme Modeli'ni (Situated Identity Enactment / SIE) uyguladığı çalışmasında sosyal kimliğin dinamikleri olarak belirlediği aşağıdaki maddeler (Colvin, 2020) baz alınarak analiz edilmiştir:

- Grup içi kişilere yönelik kayırmacılık ve hayırseverlik;
- Dış gruba karşı düşmanlık ve şüphe;
- İnsan dışlamaya yol açan grup dışı üyelerin klişeleştirilmesi (ve bunun sonucunda grup dışı üyelere verilen zararın gerekçelendirilmesi);
- İç grubun ılımlı temsili yerine dış grupla kutuplaşmayı tercih eden aşırı grup liderliği;
- Grup içi argümanların ve pozisyonların eleştirel değerlendirmesinden önce grup içinde fikir birliği arayışı;
- Paylaşılan normlara (inançlar ve davranışlar) yol açan grup içi sosyal etki;
- Grup aidiyetini güçlendirmek için grup içi normların tekrarlanan performansı;

Derinlemesine görüşmeler için Marmara Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır.[31] Görüşme öncesinde görüşülecek her kişiden, çalışmayla ilgili yeterli düzeyde bilgilendirildiklerine ve görüşmenin kaydedildiğine dair onam alınmış; bunlar görüşme kaydında belgelenmiştir.

Araştırmanın diğer bir boyutu ise "iklim değişikliği tartışmaları"dır. Araştırmaya böyle bir boyut eklenmesinin sebebi, dijital platformlarda üretilen içeriklerin ve platformların kendine özgü dinamiklerinin de sosyal kimliğin politik konumlanışı üzerinde etkili olmasıdır. Dolayısıyla, araştırmamın bu boyutunda üretilen içeriklerin hangi bağlamda üretildiği, duygu tonunun ağırlıklı olarak ne olduğu, etkileşim dinamiklerinin nasıl olduğu gibi bulgular elde edilmek istenmiştir. Metin analizi, duygu analizi ve içerik analizi teknikleri araştırmanın bu boyutunda kullanılmaktadır. Bu kapsamda, 1 Ocak 2015 ile 31 Aralık 2022 tarihleri arasında, içerisinde iklim değişikliği geçen yaklaşık 82.205 tweet toplanmıştır. Tweetler içerisinde gazetecilerin ve haber merkezlerinin payını azaltmak için hesap açıklamasında (biosunda) gazeteci veya haber merkezi olarak tanıtan hesaplar veriden çıkarılmış; son aşamada 58 bin 674 adet tweet analize dahil edilmiştir. Verilerin boyutu nedeniyle veri toplama ve işleme sürecinde Twitter APİ hizmetinden yararlanılmıştır. Duygu analizi, metnin önceden tanımlanmış duygu kategorilerine göre hesaplamalı olarak kategorize içermektedir (Liu, 2020; Zhang & Liu, 2017). Bu kategoriler genellikle belirli metodolojiye ve araştırma hedeflerine bağlı olarak ikili sınıflandırmalardan (pozitif, negatif) veya üçlü sınıflandırmalardan (pozitif, nötr, negatif) oluşmaktadır (Thelwall vd., 2010: 2444-2445; Zhang & Liu, 2017: 1156). Bu kategoriler, duygu analizi ve polarite hesaplamalarında, spesifik olarak sözlük tabanlı ve makine öğrenmesi temelli duygu analizi işlemlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Demirel, 2023; Gündüz & Demirel, 2023; Hu & Liu, 2004; Hutto & Gilbert, 2014). Bu araştırmada da güvenilirlik ve geçerlilik sürecinden sonra duygu analizi için GPT-4 Turbo modeli kullanılmıştır. GPT-4 Turbo dil modeli kullanılarak yapılan duygu analizinde tweetler olumlu, olumsuz ve nötr kategorilere göre sınıflandırılmıştır (OpenAI vd., 2023). Bu seçimin nedeni, Türkçe metinlerde duygu sınıflandırmasına yönelik mevcut doğal dil işleme (NLP) çözümlerinin sınırlamalarıdır. Son araştırmalar, ChatGPT modellerinin çok dilli duygu analizi ve metin sınıflandırma görevlerinde etkinliğini, genellikle geleneksel NLP tekniklerinin performansını aştığını göstermiştir (Demirel vd., 2024; Gilardi vd., 2023; Rathje vd., 2023; Törnberg, 2023).

[31] Etik Kurul Sayı: 2024-74

"Veri olarak metin" yaklaşımının ilkelerini takip eden bilgisayımsal metin analizinde ise R yazılımının Quanteda paketi kullanılmıştır. Metin analizinde toplanan tweetlerdeki her metin öğesi hesaplamalı analiz için bir veri noktası olarak ele alınmaktadır (Benoit, 2020; Grimmer & Stewart, 2013). Bu yaklaşım, altta yatan kalıpları ve özellikleri ayırt etmek için kelimeler, noktalama işaretleri ve emojiler dahil olmak üzere çeşitli metin bileşenlerinin incelenmesine olanak sağlamaktadır. Anahtar kelime (keyness) analizi ve frekans analizi gibi istatistiksel hesaplamalar, metin verilerine uygulanarak göze çarpan ifadelerin ve istatistiksel olarak anlamlı dilsel özelliklerin tanımlanmasını kolaylaştırmaktadır (Bondi, 2010; Welbers vd., 2017). Bu doğrultuda 58 bin 674 adet tweet metin analizine tabi tutulmuştur. Bu araştırma özelinde iklim değişikliği meselesinin hangi zaman aralıklarında, hangi bağlamlarda (politika, ekonomi, ekoloji vs.), ne sıklıkla kullanıldığı vb. gibi bulguların elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu anlamda, metin analizi bu araştırma için sosyal kimliğin politik konumlanışında hangi dinamiklerin yer aldığının ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

İçerik analizi, üretilen verileri okumak ve bu veriler üzerinden bir analiz yapmak için önemlidir. İçerik analizi, önceden tanımlanmış kategoriler dahilinde belge ve metin verilerinin sistematik olarak ölçülmesini içermektedir (Bryman, 2012; Riffe vd., 2019: 9-35). Bu süreç sayesinde araştırmacılar, önceden tanımlanmış kategorilere dayalı olarak belgelere veya metinlere (bu araştırma özelinde tweet'lere ve entry'lere) dair içgörü kazanmaktadırlar. "İklim değişikliği" kelime öbeğini içeren tweetlerin ve iklim değişikliği / iklim krizi başlıklarındaki entry'lerin değerlendirmeye alındığı bu araştırmada içerik analizinin önemi ise sosyal kimliğe sahip her bir bireyin, aynı zamanda aidiyet hissettiği toplulukla, paylaşılan içerikler üzerinden etkileşime girmesi ve aynı zamanda bu içerikler üzerinden oluşturduğu bir kimlik bilinci geliştirmesidir. Bu doğrultuda, manuel yapılan içerik analizi için toplam tweet verilerinden (58 bin 674) ayıklamak için "aktivist", "gönüllü", "STK/derneği üyesi", "ekoloji" gibi kelimelerden oluşan anahtar sözcükler oluşturulmuş; Twitter hesap bio'sunda bu kelimelerin geçtiği hesaplar, tweet içeriklerinin daha organik ve tematik olacağı; böylece temsil boyutu daha güçlü ve daha hedef odaklı sonuçlar vereceği düşünülerek ayıklanmıştır. Bu ayıklama sonucunda toplam 7105 tweet verisi elde edilmiş ve önceden belirlenen kategorilere göre kodlanmıştır. Ekşi Sözlük platformunda ise "iklim değişikliği" ve "iklim krizi" başlıklarında paylaşılmış toplamda 476 entry aynı içerik kategorilerine ve duygusal polaritelerine göre kodlanmıştır. Kod şeması

oluşturulurken Giglietto & Selva'nın (2014) çalışmasındaki kategoriler bu çalışmaya uyarlanarak kullanılmıştır (Giglietto & Selva, 2014).

Oluşturulan 5 kategorilik kod şeması şöyledir:

1. Dikkat Çekme (özellikle yetkililere, kamuoyunca tanınmış kişilere, Sağlık Bakanı ve Bakanlığı'na @bahsetme şeklinde yapılan yorumlar ve sorulan sorular),

2. Bilgi (konu hakkında objektif mesaj),

3. Duygu (konu ya da bir kişi hakkında subjektif mesaj, tümü büyük harfle yazılan cümleler, korku, nefret, heyecan belirten ifadeler),

4. Yorum (konu hakkında subjektif mesaj, kişisel görüşleri içeren ve genellikle "bence", "düşünüyorum" gibi kişi zamirleriyle ilişkili mesajlar),

5. Diğer (dört kategoriye de girmeyen, konuyla ilgisi olmayan içerikler),

İçerik analizi için Twitter ve Ekşi Sözlük platformlarının tercih edilmesinin nedeni Twitter'ın örgütlenme ve ses duyurma amacıyla sıklıkla kullanılan bir mecra olması; Ekşi Sözlük'ün ise çeşitli konular üzerine fikirler ifade eden niş bir kitleye sahip bir forum platformu olmasıdır. Her iki platform da Türkiye'deki çevrimiçi topluluğun önemli bir parçasıdır ve güncel olayların takip edilmesi, fikirlerin paylaşılması, sosyal etkileşimde bulunulması için bir platform olarak hizmet vermektedir. Dolayısıyla, bu platformların seçilmelerinin temel sebebi, bu platformların kısa vadeli veya uzun vadeli toplumsal konuların günlük olarak tartışılabileceği kamusal dinamikleri sağlamasıdır. Dolayısıyla bu iki platform da sosyal kimlik olgusuyla ilgili araştırmalar için önemli kaynaklar ve zengin veri havuzları sunmaktadır. Twitter da Ekşi Sözlük de editoryal ağırlıklı platformlardır ve kullanıcılara kendilerini ifade etme, sosyal kimliklerini oluşturma fırsatı sunmaktadır. Kullanıcılar profil bilgileri, paylaşımları, takip ettikleri hesaplar, dahil oldukları tartışmalar aracılığıyla kimliklerine dair önemli ipuçları vermektedir. Paylaşılan içerikler, girilen entry'ler, yorumlar, beğeniler ve retweet'ler gibi etkileşimler, bireylerin kimliklerini ve görüşlerini yansıtan önemli göstergelerdir. Diğer bir ifadeyle, kullanıcıların platformlarda bıraktığı bu dijital izler, sosyal kimliklerin çevrimiçi ortamda nasıl oluşturulduğunu ve değiştiğini gösteren değerli verilerdir. Bu nedenle de bu izler, farklı sosyal kimliklerin nasıl oluşturulduğunu ve ifade edildiğini incelemek için araştırmalara kaynak sağlamaktadır.

Öte yandan, Twitter ve Ekşi Sözlük gibi platformlar, kullanıcıların farklı görüşleri, kültürel değerleri, ilgi alanları ve kimlikleri üzerinden etkileşimde bulunmalarını sağlamaktadır. Dolayısıyla bu platformlar, toplumsal gruplar arası ilişkileri, etkileşimi ve çatışmaları anlamak için de bir pencere sunmaktadır. Belirli bir konu, olay veya toplumsal tartışma hakkında insanların nasıl tepki verdiği, hangi grupların ne tür konuşmalar yaptığı gibi etkileşimsel dijital izler, büyük veri analizleriyle birleştirildiğinde sosyal kimlikle ilgili geniş veri setlerine ulaşılabilmektedir. Bu platformlar, toplumsal dinamikleri izlemek ve anlamak için bir araç olarak kullanılabileceği gibi, mevcut sosyal kimlik yansımalarının da ötesinde, geleneksel kimlik anlayışlarının dijital dünyada nasıl dönüştüğünü anlamak için de önemlidir. Bu açıdan Twitter ve Ekşi Sözlük, dijital kimliklerin geleneksel toplumsal kimliklerle nasıl etkileşime girdiğini, değiştiğini veya çatıştığını inceleyen; reel dünya ile dijital dünyadaki bir olgunun veya vakanın karşılaştırmasını içeren çok yöntemli araştırmaların da bir parçası olabilir. Dolayısıyla Twitter ve Ekşi Sözlük, sosyal kimlikle ilgili araştırmalarda zengin ve çeşitli veri kaynakları sunduğu için çevre aktivistlerinin çevrimiçi etkileşimlerini ve kimlik oluşumlarını incelemek, sosyal dinamiklerini anlamak ve kimliklerinin dijital dönüşümlerini analiz etmek için bu araştırmanın da bir parçası olarak tercih edilmiştir.

4.5.1. Güvenilirlik ve Geçerlilik

Bu araştırma kapsamında duygu analizi, içerik analizi ve görüşmelerin analizi aşamalarında kod şemaları daha önceki çalışmalarda kullanılmıştır (Thelwall vd., 2010; Zhang & Liu, 2017; Demirel, 2023; Colvin, 2020; Hutto & Gilbert, 2014; Demirel vd., 2022). İçerik analizinde kullanılan kategoriler ise halihazırda yapılmış olan Giglietto & Selva'nın çalışmasındaki (Giglietto & Selva, 2014) kodlama cetvelinden uyarlanarak elde edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında kullanılan kod şemaları ve kategoriler mevcut konuyu incelemek için geçerlilik göstermektedir.

API hizmetleri aracılığıyla Twitter platformundan elde edilen veri kümesini kullanarak ChatGPT'nin metin sınıflandırma yetenekleri üzerinde testler gerçekleştirilmiştir. 1 Ocak 2015 ile 31 Aralık 2022 tarihleri arasında "iklim değişikliği" kelimesi geçen tweet verileri (n=58 bin

674) alınmıştır. ChatGPT-4 turbo modelinin metin sınıflandırma performansını insan kodlayıcılarla karşılaştırmak ve güvenilirliğini test etmek için iki doktora öğrencisi, verinin %10'una tekabül eden ve rastgele seçilmiş 5000 adet tweeti olumlu, olumsuz ve nötr duygulardan oluşan duygu kategorilerine göre manuel olarak kodlamışlardır. Bu manuel kodlama öncesinde, yüksek anlaşma seviyelerini sağlamak için iki kodlayıcı da, içerikleri nasıl kodlamaları gerektiğine dair yeterli düzeyde bilgilendirilmiştir. Kodlama sonucunda kodlayıcılar arasında %77 uyum elde edilmiştir. Daha sonra kodlayıcılar bir araya gelerek anlaşmışlardır. Anlaşma sonucunda iki kodlayıcının tatmin edici anlaşmalara ulaşmasıyla tweetleri bu kategorilere göre sınıflandırmak için OpenAI API hizmeti kullanılmıştır. Bu süreçte metin sınıflandırması için ChatGPT'nin ChatGPT-4 turbo modeli kullanılmıştır. İnsan kodlayıcılar ile ChatGPT-4 turbo'nun sınıflandırması arasında %86 uyum elde edilmiştir. Kodlama sürecinin tamamlanmasının ardından, Krippendorf's Alpha (Krippendorff, 2019) ve Cohen'in Kappa katsayısındaki (Viera & Garrett, 2005) 'mükemmele yakın' uyum seviyelerinin gösterdiği gibi kodlayıcılar arasında mükemmele yakın güvenilirlik elde edilmiştir. ChatGPT önceden eğitilmiş bir yapay zeka sohbet robotu olduğundan, metin sınıflandırma görevleri için ilk seferde (zero-shot) tahmin etme yeteneğine sahiptir ve literatürde yapılan çalışmalarda (Demirel vd., 2024) ChatGPT'nin bu yeteneği medya ve iletişim çalışmaları için test edilmiştir.

İkinci güvenilirlik ve geçerlik testi ise manuel kodlanarak içerik analizi yapılacak olan tweet ve entry'ler üzerine gerçekleştirilmiştir. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Araçları bölümünde belirtilen Twitter hesap bio'suna göre seçilmiş tweet verilerinin (n=7105) rastgele seçilmiş %10'u ile Ekşi Sözlük platformundaki iki başlık altındaki tüm entry'lerin (n=476) rastgele seçilmiş %30'u, iki doktora öğrencisi tarafından olumlu, olumsuz, nötr duygulardan oluşan duygu kategorilerine ve önceden belirlenmiş kod şemasındaki beş kategoriye göre kodlanmıştır. Tweet verileri için iki kodlayıcı arasında duygu kategorilerinde %88 uyum, kod şeması kategorilerinde ise %82 uyum elde edilmiştir.

Tablo 2. Manuel olarak kodlanan tweetlerde değerlendiriciler arası anlaşma

Datasets (Tweets)	**Cohen's Kappa**	**Krippendorf's Alpha**
Duygu Kategorileri	0.88	0.87
Kod Şeması Kategorileri	0.82	0.81

Entry'ler için ise duygu kategorilerinde %96 uyum, kod şeması kategorilerinde ise %91 uyum elde edilmiştir.

Tablo 3. Manuel olarak kodlanan entry'lerde değerlendiriciler arası anlaşma

Datasets (Entry)	**Cohen's Kappa**	**Krippendorf's Alpha**
Tweets	0.96	0.95
Seçilmiş Tweet	0.91	0.90

Duygu kategorileri ve kod şeması kategorilerindeki her bir madde için farklı uyum derecesi çıkmıştır ve bu uyum derecesinin ortalaması alınarak Tablo 2 ve Tablo 3'de bu ortalamalar yazılmıştır. Hem Cohen'in kappa katsayısı hem de Krippendorff'un alfası 0,70'i aşması, insan kodlayıcılar arasında önemli bir anlaşma olduğunu (Viera & Garrett, 2005) ve metin sınıflandırmada güvenilirlik için yerleşik standartları karşıladığını göstermektedir (McHugh, 2012).

4.5.2. Pilot Çalışma

Derinlemesine görüşme yöntemiyle yürütülen nitel araştırmalarda pilot çalışmalar, ana araştırmanın metodolojik sağlamlığını, geçerliğini ve güvenirliğini temin etme yolunda atılan kritik adımlardan biridir. Bu ön çalışmalar, araştırma sürecinin vazgeçilmez bir bileşeni olarak kabul edilmekte olup, araştırmacılara asıl veri toplama aşamasına geçmeden önce kullanacakları yöntemleri, veri toplama araçlarını (özellikle görüşme protokolünü) ve genel araştırma süreçlerini detaylı bir biçimde test etme, olası sorunları öngörme ve gerekli iyileştirmeleri yapma fırsatı sunmaktadır. Nitel araştırmaların keşifsel ve yorumlayıcı doğası dikkate alındığında, pilot çalışmalar, geliştirilen görüşme sorularının ve oluşturulan protokolün araştırma amacına ne ölçüde hizmet ettiğini, hedeflenen katılımcı grubundan zengin, derinlemesine ve amaca yönelik verilerin elde edilip edilemeyeceğini değerlendirmede önemli işleve sahiptir (Njeri Muasya & Kyalo Mulwa, 2023: 115-122). Bu bağlamda, bu çalışmada

gerçekleştirilen 20 derinlemesine görüşme öncesinde, üç katılımcıyla bir pilot çalışma yürütülmüştür.

Öncelikli hedef, derinlemesine görüşme protokolünün kapsamlı bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu çerçevede, görüşme sorularının açıklığı, anlaşılırlığı, katılımcılar için uygunluğu titizlikle incelenmiştir. Soruların mantıksal akışı, bir konudan diğerine geçişlerin doğallığı ve görüşmenin genel yapısı da pilot çalışmanın odak noktalarından biri olmuştur; zira akıcı ve iyi yapılandırılmış bir görüşme, katılımcıların kendilerini daha rahat hissetmelerine ve deneyimlerini daha derinlemesine paylaşmalarına olanak tanımaktadır (Shoozan & Mohamad, 2024: 10-11). Pilot çalışma aynı zamanda, görüşme sorularının katılımcıların deneyimlerini ne ölçüde ve hangi derinlikte ortaya çıkarabildiğini saptamayı, olası belirsiz, yönlendirici, fazla karmaşık veya katılımcıyı rahatsız edebilecek hassas soruları tespit etmeyi ve bu soruları revize ederek veri kalitesini artırmayı amaçlamıştır (Pfeifer & Dolan, 2023). Katılımcıların sorularda geçen temel kavramları doğru anlayıp anlamadıklarını ve sorulara zorlanmadan, içtenlikle yanıt verip veremediklerini gözlemlemek de bu pilot çalışmanın önemli hedefleri arasında yer almıştır.

Gerçekleştirilen üç pilot görüşme hem görüşme protokolünün hem de genel araştırma sürecinin iyileştirilmesi adına yol gösterici olmuştur. Pilot çalışmanın en dikkate değer bulgularından biri, görüşme sorularında yer alan bazı temel kavramların ve terminolojinin katılımcılar tarafından tam olarak anlaşılamadığı veya araştırmacının kastettiğinden farklı şekillerde yorumlanabildiğinin tespit edilmesidir. Bu durum, özellikle nitel araştırmalarda kavramsal netliğin ve araştırmacı ile katılımcı arasında ortak bir anlayış zemininin oluşturulmasında pilot çalışmanın ne denli önemli olduğunun ortaya koymaktadır. Katılımcılardan alınan geri bildirimler ve görüşmeler sırasındaki gözlemler ışığında, bu türden anlaşılabilirlik sorunları içeren veya yanlış yorumlamaya açık olduğu görülen sorular, daha basit, açık, net ve her katılımcı tarafından benzer şekilde yorumlanabilecek bir dil kullanılarak yeniden formüle edilmiş ve sadeleştirilmiştir. Bu sadeleştirme ve netleştirme süreci, potansiyel yanlış anlamaların ve buna bağlı veri sapmalarının önüne geçerek bu çalışmada toplanacak verilerin geçerliğini ve güvenirliğini artırmayı hedeflemiştir, ki bu verilerin araştırma problemiyle ilişkili olması için elzemdir (Tate vd., 2023: 21-22). Zira katılımcıların, soruları araştırmacının amaçladığı şekilde anlamaması, toplanan verilerin araştırma sorularıyla ilgisizleşmesine veya yanıltıcı sonuçlara yol açmasına neden olabilirdi.

Bununla birlikte, pilot çalışma, bazı soruların katılımcıların deneyimlerinin özüne inmekte yetersiz kaldığını veya gereğinden fazla geniş bir alanı kapsayarak istenen derinlikte bilgiye ulaşmayı zorlaştırdığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, görüşme soruları, araştırma amaçlarıyla uyumlu bir şekilde, katılımcıların deneyimlerini daha odaklı ve kapsamlı bir biçimde keşfetmeye olanak tanıyacak şekilde revize edilmiştir. Bazı soruların yeniden yapılandırılması, gereksiz görülenlerin çıkarılması ve özellikle kilit noktalarda daha fazla ayrıntı elde etmeye yönelik sondaj sorularının eklenmesiyle, katılımcıların anlatılarını zenginleştirecek ve araştırma sorularına daha doğrudan ve kapsamlı yanıtlar üretecek bir görüşme çerçevesi oluşturulmuştur. Bu revizyonlar, görüşme süresinin daha etkin ve verimli kullanılması ile araştırma hedeflerine tam olarak ulaşılması açısından da önemli olmuştur. Üç katılımcıyla gerçekleştirilen bu pilot çalışma sayesinde, görüşme protokolündeki potansiyel zayıflıklar, kavramsal belirsizlikler, akış sorunları ve katılımcı tepkileri ana veri toplama sürecine geçilmeden önce tespit edilmiş ve proaktif bir şekilde giderilmiştir. Soruların sadeleştirilmesi, konu odağının artırılması ve katılımcı perspektifinin daha iyi anlaşılması, ana çalışmada elde edilen verilerin derinliğini, zenginliğini, tutarlılığını ve güvenilirliğini önemli ölçüde artırmıştır.

4.6. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmanın nitel analizinde görüşmeciler doğa, çevre, ekoloji konularında faaliyet gösteren veya temel misyonunu bu konuların oluşturduğu çeşitli dernek veya kuruluşlardan herhangi birine üye olan ya da sosyal medyada bu konulara ilişkin aktif faaliyet gösteren aktivistlerle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte, araştırmanın nicel analizinde iklim değişikliği konusuyla bir ilgisi olmayan fakat ürettiği içeriklerin görünür olması için bu konuyu kullanan kullanıcılar ile bu konuda içerik üreten fakat sahte, trol veya bot hesaplar kelime ve duygu analizinde bu araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Fakat, sosyal kimliklerin politik konumlanışının analiz edilebileceği tartışma zeminlerinde, bu içeriklerin ve dijital tartışma ortamlarının payının da olduğu düşünüldüğünde, bu içerikler de iklim değişikliği tartışmalarında dijital platformların kamusal tartışma ortamının etkinliğinin bütün dinamiklerle birlikte değerlendirilebileceği bir faktör olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla, konunun amacına uygun olmayan içerikler de araştırmanın bir bulgusunu oluşturmakta ve değerlendirmeye dahil

edilmektedir. Araştırmada karma araştırma yönteminin tercih edilmiş olması, araştırılan sosyal kimlik olan çevre gönüllülerinin dijital platformlarda nasıl var olduğuna, nasıl faaliyetlerde bulunduğuna ve bu süreçte dijital dinamiklerin etkisine dair kapsamlı bir veri elde etmeyi mümkün kılmaktadır.

Nicel analiz, 2015-2023 tarih aralıklarındaki "iklim değişikliği" teması ve Twitter ve Ekşi Sözlük platformuyla sınırlı tutulmuştur. 2015 yılı, 195 ülkenin katılımıyla düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Taraflar Konferansı (COP21) sonucunda, iklim değişikliği mücadelesinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Paris Anlaşması'nın kabul edildiği tarihtir. Yalnızca devletler arası bir metin olmanın ötesine geçerek, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin iklim eylemine katılımını da teşvik eden Paris Anlaşması, iklim değişikliğiyle küresel düzeyde mücadelede bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle, çevre gönüllüleri gibi sivil aktörlerin rolünü güçlendirmiştir. Dolayısıyla, 2015, hem politika hem de bilim dünyasında, iklim değişikliğine karşı koordineli, bütüncül ve zaman sınırlı eylem planlarının önünü açan kritik bir yıl olarak önem taşımaktadır. Verin son tarihinin 2023 yılına kadar alınmasının sebebi ise Twitter APİ hizmetlerine açık erişimin, Twitter'ın el değiştirmesiyle 2023 yılından itibaren kısıtlanmasıdır. Diğer yandan, tüm dünyadan internet üzerinde "climate change" kelimesinin aratılması, Google Books Ngram Viewer grafik verilerine göre, 2002 yılından 2019 yılına kadar (en son 2019 yılı verilerine kadar görüntülenebilmekte) artan bir ivme göstermiştir (*Google Books Ngram Viewer*, t.y.). Türkiye'de ise, Google Trends verilerine göre, son beş yılın arama verilerine bakıldığında "iklim değişikliği" kelimesi, son yıllarda belirgin bir artış göstermiştir (*Google Trendler*, t.y.). Bu nedenle, nicel analiz için iklim değişikliği tartışmalarına dair 2015-2023 tarih aralığındaki tweet ve içerikler değerlendirmeye alınmıştır.

5. BULGULARIN ANALİZİ

5.1. NİTEL BULGULAR

Araştırma kapsamında toplamda 20 kişiyle minimum 30 dakika, maksimum 1 saat sürecek şekilde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşme için belirlenecek olan örneklem, kartopu örneklem tekniğiyle seçilmiştir. Kartopu örneklem, katılımcıları önceden belirlenmiş belirli bir kriter yerine daha rastgele bir şekilde seçmeye olanak sağlamaktadır. Bu araştırmada da örneklem belirlenirken, sosyal kimlik kategorizasyonu haricinde, başka herhangi bir demografik özelliğin kıstas alınmayacak olması bu tekniğin tercih edilme nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Kartopu örneklem tekniğinin katılımcıları daha doğal ve samimi bir ortamda yakalamaya olanak sağlaması ve sosyal kimliğin toplumsal boyutunun da zaten sosyal ağ dinamiklerine dayanıyor olması, kartopu örnekleminin tercih edilmesinin diğer bir nedenini oluşturmaktadır. Derinlemesine görüşmeler için Marmara Üniversitesi Araştırma Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Görüşme öncesinde görüşülecek her kişiden, çalışmayla ilgili yeterli düzeyde bilgilendirildiklerine ve görüşmenin kaydedildiğine dair onam alınmış; bunlar görüşme kaydında belgelenmiştir.

5.1.1. Sosyal Medya Profilleri: Gerçek Kimlik mi, Yaratılan Kimlik mi?

Sosyal medya profilleri, bireylerin dijital dünyada kendilerini nasıl temsil ettiklerine dair önemli bir çalışma sahası sunmaktadır. Sosyal kimlik teorisi bağlamında, sosyal medya profillerinin gerçekte kim olduğumuz ile yarattığımız kimlik arasındaki dinamik ilişkileri anlamak, bireylerin çevrimiçi davranışlarını ve grup aidiyetlerini analiz etmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Sosyal medya platformları, bireylere kendilerini idealize edilmiş bir şekilde sunma fırsatı tanırken, aynı zamanda toplumsal normlara ve grup beklentilerine uyum sağlama baskısını da beraberinde getirebilmektedir. Bu platformlar üzerinde sergilenen kimlikler, çoğu zaman bireylerin gerçek hayattaki kimliklerinden sapmalar gösterebilmekte; bu sapmalar, onay arayışı, sosyal statü elde etme ve grup içi kabul görme gibi motivasyonlarla şekillenebilmektedir. Bu nedenle, sosyal medya profillerinin, bireylerin gerçek kimlikleri ile

sosyal medya üzerinde yaratılan kimlikleri arasında bir denge unsuru olarak hizmet ettiği söylenebilir. Bu profiller, bireylerin kendilerini belirli sosyal gruplarla özdeşleştirme, grup normlarına uyma ve sosyal onay arama süreçlerini yansıtmaktadır (Wang, 2017: 46). Sonuç olarak, sosyal medya profilleri, bireylerin hem kişisel hem de sosyal kimliklerini oluşturma ve ifade etme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal platformlar bu araştırma kapsamında görüşmecilerin de hem fiziki dünyalarını hem de duygusal dünyalarını yansıttıkları bir alandır. Sosyal medya, dijital ve fiziksel kimliklerin kesiştiği bir alan yaratmaktadır. Görüşmecilerin hem fiziksel dünyadaki kimliklerini dijital ortamda yansıtarak hem de dijital kimliklerini fiziksel dünyada pekiştirerek ikili bir kimlik dinamiği oluşturduğu bulgulanmıştır. Bu ikiliği bir görüşmeci şu şekilde açıklamaktadır:

> G2: "Kimliğim böyle olduğu için mi böyle yaşıyorum yoksa o kimliği pekiştirdiğim için bu şekilde yaşıyorum. Bundan çok emin değilim. Şundan bahsediyorum. Ben ekoloji aktivistiyim dedikçe acaba daha da mı güçleniyorum. Yoksa daha da güçlendikçe mi bu kimliğimi öne çıkıyor, bundan çok emin değilim."

G2'nin ifadelerinde, kişinin kendi kimliğini nasıl algıladığı ve bu kimliğin eylemlerini nasıl yönlendirdiği üzerine bir belirsizlik dile getirilmektedir. Bu belirsizlik, dijital kimliğin kişinin kendilik algısını nasıl şekillendirdiği ve bunun fiziki dünyada nasıl tezahür ettiği konusunu gündeme getirmektedir. G2, ekoloji aktivisti kimliğini dijital ortamda pekiştirdikçe, bu kimliğin daha da güçlendiğini ve bunun da fiziki dünyadaki eylemlerine yansıdığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra, sosyal mecralarda yer almanın, fiziki dünyada sosyal kimliği pekiştiren hayat deneyimleri için kapı araladığını ve fiziki networkler için fırsat sunduğunu bir görüşmeci şu şekilde ifade etmektedir:

> G5: "Bugün Ben Kocaeli'nde yaşıyorum ama işte Akbelen'de olan yaşanan bir işte çevre katliamına ya da Karadeniz'de yaşanan bir çevre felaketine dair, orada bulunan gönüllerle, dijital içerik bağlamında birbirimizde böyle bir destek sunabiliyoruz. Ve dediğim gibi mesela Antep'te benim o gittiğim geçen haftalarda gittiğim iklim krizi çalıştayında, belki normal şartlarda hiç yollarımızın kesişmeyeceği bir ekiple tanışma fırsatı buldum. Onlara elimden gelen katkıyı sunma fırsatı buldum. Ya da 6 Şubat depreminde oradaki bölgede hem göçmenlerle -ki çoğu büyük bir çoğunluğu iklim krizi nedeniyle göç etmiş- işte

tarlalarını bırakarak veya satarak göç etmiş, burada varlığını sürdürmeye çalışan insanlarla tanışma fırsatı buldum. Bu da tamamıyla aslında benim sosyal medyada dijital içeriklerimin insanlarda, topluluklarda karşılık bulmasıyla mümkün oldu. Dolayısıyla belki normal şartlarda hiçbir araya gelemeyeceğimiz kurumlarla, bu alanlarda çalışmalar yürüten çok değerli projelere imza atan ekiplerle tanışma fırsatı sundu bana, sosyal platformlarda yer almam."

Dolayısıyla, dijital kimliğin fiziki dünyada somut etkileri olmaktadır. Dijital platformlar üzerinden kurulan bağlantılar ve paylaşılan içerikler, fiziksel dünyada gerçekleşen faaliyetleri desteklemektedir. G5'in ifadeleri, dijital kimliğin, fiziki kimliği nasıl güçlendirdiğinin ve sosyal ağlarının genişlemesine nasıl katkıda bulunduğunun somut bir örneğidir. G13'ün ifadeleri ise dijital kimliğin bireylerin tutum ve davranışlarını nasıl etkilediğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

G13: "Ben bunu paylaştığım için böyle davranmalıyım da oluyor. Sonuçta çevre aktivisti olan insanlar da insan sonuçta, içinde bulunduğu mevcut iletişim ortamından etkileniyor. O tutum içerisinde bulunarak bu bir süre sonra kimliğimiz haline geliyor bütün bu görüşler. Sosyal medya mevcut sosyal kimliğimizi pekiştiriyor diyebiliriz."

Görüşmecilerin büyük bir bölümü, dijital ortamdaki etkileşimlerinin, zamanla kimliklerinin bir parçası haline geldiğinden bahsetmektedirler. Kimisi ekoloji ve çevre konularına ilgilerinin dijital platformlar sayesinde başladığını söylerken kimisi ise dijital platformların bu ilgilerini biçimlendirdiğini söylemektedirler. Fakat hepsi, dijital platformların, sosyal kimliklerini güçlendiren bir etkileşim alanı sunduğunu ifadelerinde sıklıkla vurgulamaktadırlar. Bu platformlarda, gönüllüler hem gerçek kimliklerini hem de idealize ettikleri çevreci kimliklerini sergileyerek bu ikisini harmanladıklarını belirtmişlerdir. Özellikle, görüşmecilerin, sosyal medyada paylaştıkları içeriklerle toplumsal onay aradıkları, çevre hareketine olan aidiyetlerini pekiştirdikleri ve grup içi kabul görmeye çalıştıkları; sosyal medya profillerini de bu bağlamda hem kişisel hem de kolektif çevreci kimliklerini yansıtma ve sergileme alanı olarak gördükleri söylenebilir.

5.1.1.1. Dijital Medyada Sosyal Temsil, Sosyal Etki ve Grup Aidiyeti

Dijital medyada sosyal temsil, bireylerin sosyal medya platformları aracılığıyla kimliklerini nasıl sunduklarını ve bu temsillerin sosyal etki ve grup aidiyeti üzerindeki etkilerini anlamada önemli bir noktadır. Durkheim'ın "kolektif temsiller" kavramından Moscovici tarafından geliştirilen sosyal temsiller kuramı, bireylerin ve grupların dünyayı anlamlandırma ve iletişim kurma süreçlerini incelemektedir. Bu kuram, sosyal temsillerin, insanların karmaşık olguları anlamalarını ve paylaşmalarını kolaylaştıran kolektif düşünce biçimleri olduğunu öne sürmektedir. Sosyal temsiller, ortak semboller ve anlamlar aracılığıyla oluşturulmakta ve toplumsal pratiklerde yerleşik hale gelmektedirler. Bu anlamda kişilerarası düzeyde öngörülen temsiller; bireylerin gruplarla ilişkileri düzeyindeki temsiller; veya bir toplumun ortak bilinci düzeyinde öngörülen temsiller arasında büyük farklar vardır. Her düzeyde temsillerin - birbiriyle ilişkili olsalar da- tamamen farklı bir anlamı vardır (de-Graft Aikins, 2011: 75; Moscovici, 1998: 114-115). Görüşmecilerin, belirli paylaşımları seçerek kendi kimlik performanslarını yönetmesi ve sosyal medya aracılığıyla başkalarına sunmasının yanı sıra beğeniler, yorumlar ve repost'lar gibi aldıkları etkileşimlerin de kendi kimliklerini yeniden tanımlamalarını ve pekiştirmelerini sağladığı gibi ortak duygu referansları oluşturarak diğerleriyle bağlarını güçlendirmelerini sağlamaktadır.

> G15: "Yani genellikle işte paylaşılan içeriklere ya yorum ya da beğeni olarak bir destek sunup onların etkileşimini arttırmaya yönelik bir şey yapabiliyorum. Ya da kendim mesela onların paylaştığı içerik hem benim düşüncelerime uygunsa ben kendim onları repost edebiliyorum ve hikayelerde paylaşıyorum. Ya da işte Twitter'dan tweetler üzerinden destek olmaya çalışıyorum. Ya da eğer birlikte üretim yapabileceğimiz bir içerik varsa, örneğin Sürdürülebilir Moda'da içerik üreten bir arkadaşımla, "ben sürdürülebilir pamuk üretimi konusunda şöyle bir veriye ulaştım. Bu veri üzerinden bir içerik üretelim" diye teklifle gittiğimde, onunla işbirliği şeklinde bir yol izleyebilirim. Dolayısıyla işbirliklerine açık, birbirini destekleyen ya da biraz önce de bahsettiğim gibi eğer bir konuda bir bilgi verilmişse ve ben onunla ilgili başka bir bilgi ve başka bir kaynağa ulaşırsam onu ulaştırarak o kişiye ve o içeriği gören insanların da

okuyabilmesini sağlayacak şekilde yorum yaparak destek vererek bunu sağlayabiliyorum."

Görüşmecilerin sosyal medyada gösterilen emojinin bile bir sosyal etki yarattığını düşünmeleri, bireysel algılamalarının topluluğa genellenmesi üzerine kurulu olduğunu göstermektedir. Bu durum zaman zaman gruplar arası çatışma da yaratabildiği gibi grup içerisinde pozitif bir etki de yaratabilmektedir:

G20: "Sosyal etkiyi ölçüp değerlendirebilmemiz de gerekiyor. Çünkü sosyal etki analizi çok fazla yapılmıyor. Mesela biz Yuva Derneği'nde çalışırken yaptığımız çalışmaların sosyal etkisini anketlerle görüşmelerle elde etmeye çalışıyorduk. Sosyal etkiyi ölçmek için yavaş yavaş dijital araçlar geliştirilmeye başlandı. Kendimiz de geliştirebiliyoruz yapay zeka sayesinde. Trend analizini yaptığınızda, yani insanlar en çok neleri araştırmış bunları gördüğünüzde üzülüyorsunuz. Örneğin bir cinayet haberinde 'kim bilir ne yaptı da buna maruz kaldı' gibi yorumlar görebiliyorsunuz. Bu yorumlardan da ölçebilirsiniz. Ya da en basitinden sosyal medya paylaşımında belli emojiler atabiliyorsunuz. Like atabiliyorsunuz. Gülen surat koyabiliyorsunuz. O verilere bile baktığınızda sosyal etkiyi hızlı bir şekilde ölçebiliyorsunuz."

G20'nin bu ifadesi, sosyal kimlik teorisindeki prototipik temsillerin önemini vurgulamaktadır. Prototipler, grup üyelerinin davranışlarını, normlarını anlamada ve yönlendirmede önemli bir rol oynamaktadırlar. İnsanlar kendilerini grup düzeyinde sınıflandırdıklarında, kendilerini ve kendi davranışlarını, iç grup prototipiyle ve iç gruba benzerliği ve dış gruptan farklılıkları en üst düzeye çıkaran iç grup konumuyla tutarlı olarak görmeye eğilimli olmaktadırlar (Mackay vd., 2021: 95). Dolayısıyla emoji ya da aratılan kelimeler gibi donelere anlamlar yükleyerek bunları siyasal bir zeminde düşünebilmektedirler. Bununla bağlantılı olarak, görüşmecilerin gündelik hayatlarıyla dijital platformlarda sergiledikleri kimlik arasında fark olmadığını belirtmeleri, ancak hayatlarının daha az bir kısmını dijital medyaya yansıttıklarını söylemeleri, sosyal medya profillerinin sembolik imgelerle dolu olduğunu göstermektedir. Bu, G4'ün ifadelerinde de görülmektedir. G4, sosyal medyada olumlu bir profil çizmenin önemine vurgu yaparken, bu profilin gerçek hayattaki kimliğiyle büyük ölçüde örtüştüğünü belirtmektedir. Aynı şekilde sosyal medyadan etkileşimde

olduğu diğer gönüllerin de kendisi gibi olduğunu düşünerek, profilleri üzerinden onlarla soyut bir bağ geliştirdiğini ifade etmektedir.

> G4: "Sosyal medya biraz daha iyi yönlerimizi gösterdiğimiz bir yer. Örneğin beni vegan görsünler vs. gibi paylaşımlar yapayım şeklinde değil ama bizim işimiz bu. Orada olumlu bir profil çizmeliyiz ki örnek olsun. Yüzde yüz değilim ama yüzde seksen tutarlıyım herhalde."

> G4: "İkizdere gönüllüleri hayatımda gördüğüm insanlar değil ama onlara destek sağladım. Çünkü soyut bir bağ var aramızda."

G5 bireysel kimliği ile ekolojik aktivist kimliğinin iç içe geçmiş olduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda sosyal medya paylaşımları da, aktivist kimliğini yansıtan sembolik imgeler taşımaktadır. Bu, bireysel paylaşımlarının bile sosyal kimliğine referans verecek ve kolektif bilinci yansıtacak şekilde yapılandırıldığını göstermektedir. Yani görüşmeci, aktivist kimliği ile güçlü bir grup aidiyeti geliştirdiğini ve bu aidiyetin, bireysel davranışlarını ve sosyal medya kullanımını etkilediğini belirtmiştir.

> G5: "Benim sosyal kimliğim ve yapmış olduğum aktivizm çok iç içe geçmiş olduğu için aktivizm benim hayatımın bir parçası. Kendimi vegan ekoloji aktivisti olarak tanımladığım ve yaşamamı zaten bu doğrultuda sürdürmeye çalıştığım için evet bireysel olarak kullanıyorum. Aktivizm benim hayatımın bir parçası ve kendimi vegan ekoloji aktivisti olarak tanımladığım ve yaşamamı zaten bu doğrultuda sürdürmeye çalıştığım için evet bireysel olarak kullanıyorum. Ama bu bireysellik de paylaştığım yemekten tutun üzerime girdiğim kıyafete kadar zaten aktivist kimliğimi taşıyor."

Bu bağlamda, görüşmecinin sosyal medyayı sadece kişisel bir platform olarak değil, aynı zamanda grup normlarını ve değerlerini yansıtan ve pekiştiren bir araç olarak kullandığı yorumu yapılabilir. G1'in ifadeleri ise, sosyal medyada topluluk baskısının ve samimiyetsizlik algısının bireylerin davranışlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu durum, sosyal medyada gösterilen kimliklerin zaman zaman topluluk baskısı ve çıkar ilişkileri nedeniyle gerçek

kimliklerden sapmalar gösterebileceğini düşündürtmektedir.

> G1: "Çıkar ilişkisi olduğunu düşünüyorum tamamen. Orman yangınları ile ilgili paylaşım yapmayan kişi linç ediliyordu resmen. Onun üzerine de işte linç edilmeyeyim de hani paylaşmış olmak için paylaşayım, diye paylaşır oldu insanlar."

Sosyal kimlik teorisi ve grup aidiyeti perspektifinden bakıldığında, bireyler, sosyal medyada grup normlarına uymadıkları takdirde sosyal cezalandırma ile karşılaşabileceklerini hissetmektedirler. Bu da bireylerin kendi inanç ve değerlerinden ziyade, grubun beklentilerine uygun davranışlar sergilemelerine yol açmaktadır. Grup baskısı, bireylerin kendilerini güvende hissetmeleri ve sosyal kabul görmeleri için önemli bir motivasyon kaynağı olmakla birlikte bu durum, sosyal medyada aktif olmanın ve grup normlarına uyum sağlamanın bireysel kimlik üzerinde de manipülatif bir etki yaratabilmektedir. G1, bir diğer ifadesinde ise samimiyetin önemine değinmektedir. Sosyal medyada yapılan paylaşımların, eğer gerçek bir istekle yapılmadığını hissederse, göz ardı edebileceğini ifade etmektedir.

> G1: "Dediğim gibi hani bir şey gerçekten isteyerek yapılan bir şey olmadığında onu göz ardı ediyorum gibi bir durum söz konusu. Onun da kişilerin ya da grupların tavırlarından bir şekilde belli olduğunu düşünüyorum. Samimiyeti eğer yakalayamadıysam o an onu boş verebiliyorum yani."

Bu durum, sosyal temsiller kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, bireylerin, sosyal medyada paylaşımların samimiyetini sorguladığını göstermektedir. İçtenlikle yapılan paylaşımlar, bireylerin sosyal kimliklerini ve grup aidiyetlerini güçlendirirken, samimi olmayan paylaşımlar bu etkiyi zayıflatabilmektedir. Sosyal medyada paylaşılan sembolik imgeler ise, grup içi ilişkilerin kalitesini ve bireylerin grup aidiyetini artırmaktadır. Fakat, öte yandan sosyal medyada sembolik imgelerin yoğun kullanımı, grup içi ve grup dışı ayrışmayı da artırabilmektedir. Grup kimliğinin belirli sembollerle sürekli olarak pekiştirilmesi olumsuz bir sosyal etki yaratarak bireyin grupla kurduğu bağları zayıflatabilmektedir. Öte yandan görüşmecilerin, kendi grupları içerisindeki samimiyetsizlik veya baskı unsuru oluşturabilecek sosyal dinamikleri keşfetmesi fakat buna rağmen diğer gönüllülerle soyut bir bağ

oluşturduklarını belirtmeleri Festinger'in bilişsel çelişki olarak tanımladığı ruh hali yaratarak (Festinger, 1957'den akt. Tremayne, 2015: 273) bireylerin grup aidiyetlerini, aslında kendi kimliklerine ters düşen unsurlar üzerinden geliştirmelerine de neden olmaktadır.

5.1.1.1.1.Yatay İletişim ve Ortak Ağların Topluluk Dinamikleri

Çevre aktivizminde ve ekoloji hareketinde işbirliğinin önemine sıklıkla değinen görüşmecilerin büyük bir bölümü yatay iletişim ve ağların gücünü vurgulamaktadırlar. Yatay iletişim ağlarının hem çevrimiçi katılımı hem de oydaşmayı artırması; yetkililere ulaşmanın ve görünür olmanın kolaylaştığı dijital platformların dinamiğinde gönüllüler bir toplumsal aktör olarak güç biçimlerine ve süreçlerine karşılık gelen güç oluşturma mekanizmalarını kullanarak belirleyici bir etki yaratabilmektedirler. Ayrıca, kontrolden bağımsız, özerk bir iletişim sürecinde gönüllüler Castells'in ifadesiyle, "Arzularını bir ağda birleştirerek, tek başlarına yaşadıkları umutsuzluğun güçsüzlüğünün üstesinden gelirler. Var olan ağları tespit ederek var olan güçlerle savaşırlar." (Castells, 2015: 9) Bu bağlamda bir görüşmeci, STK'ların yapılanmasını yatay örgütlenme olarak görmediği için bağımsız aktivizmi benimsediğini belirtmektedir.

> G2: "Kurumsal bir STK üyeliğinden bahsediyorsak dernek veya vakıf gibi; ve resmi bir statüden bahsediyorsak, böyle bir oluşum içerisinde hiçbir zaman yer almadım, almam. Yani öncelikli tercihim bu olmaz. İstanbul'da yaşarken zaten bağımsız bir aktivistim. Tabii ki de platformlarla birçok ortak eyleme katılıyorduk. Buradayken de yine bir topluluk içerisindeyim ama yasal bir statü yerine aktivist bir topluluğun içerisindeyim yine, yasal bir üyelik yerine. Sivil toplum hareketi içerisinde yer alıyoruz ama aynı zamanda da resmi bir statü olmadığı için bunların tanımlarını bilinirliği yok diyemeyiz ya da bir resmi olarak bir eylemleri yok diyemeyiz. Yaşadığım ülke zaten çok küçük 515 bin kişilik bir ülke. Yaşadığım yerde, en eski en köklü diyeyim sol hareket içerisinde yer alan ve alt çalışma kolları olan bir topluluk içerisindeyim. Bunun içerisinde şu anda ben aktif olarak ekoloji… Yani şöyle bir şema düşünelim. Bu yatay bir örgütlenme bu arada. Ben Türkiye'deki daha çok böyle yatay örgütlenme açısından eski Kuzey Ormanları Savunması'nı -şuandaki değil- beğeniyordum. Mesela bir yandan da bir dernek statüsü aldılar şu an, davaların tarafı olmak için."

Görüşmecinin ifadelerinde kastettiği şeyin bireyselleşme arzusu olmadığını, aksine kolektif bir ekoloji hareketine daha özgürce destek verdiğinde aslında bu şekilde ait hissettiği ideolojiye ya da harekete ilişkin daha kuvvetli bir bağ geliştirdiğinden bahsetmektedir.

> G2: "Ben zaten yatay bir örgütlenme yapısı yoksa ben o örgütün içerisinde yer almak istemiyorum özellikle bence bunun altını çizebiliriz burada. Yani kimsenin işte ben 10 yıldır bu hareketteyim gibi bir açıklama yapması mantıksız. Sen bir dur da şu hareketi bir güçlendirelim."

Bu bağlamda, bir görüşmecinin bahsettiği "Doğaya Güç Kat" gibi ağlar da farklı çevre derneklerini bir araya getirerek daha geniş bir etki yaratabilmektedir. Yetmiş dokuz tane derneğin bir araya gelerek ortak bir amaca yönelik çalışması, topluluk dinamiklerinde işbirliğinin ve kolektif gücün önemini göstermektedir. Bu tür ağların, yerel sorunları daha geniş bir platformda ele alarak karar vericileri etkileme kapasitesine sahip olduğunu G18 deneyimlerinden yola çıkarak aktarmaktadır.

> G18: "Doğaya Güç Kat bir ağ aslında. Türkiye'de 79 tane çoğunlukla çevreci derneğin içinde olduğu bir ağ. Türkiye genelinde olup bitenlerden haberdar olmak için çok faydalı oluyor. Karar verici mercileri etkileme gibi bir durumumuz olabiliyor. Özellikle en son yapılan av yasağında bizim etkimiz olmuştu. Çünkü altta 79 tane derneğin imzası olmuş oluyor. Böyle bir avantajı var."

Yatay iletişimin ve ortak ağların gücünü vurgulayan G18, Castells'in (2009) ağ toplumu teorisinde de bahsettiği gibi, bu tür ağların, bireylerin ve grupların toplumsal hareketleri daha etkili bir şekilde koordine etmelerini sağladığını belirtmektedir.

> G18: "Ben şimdi yürütme kurulundayım. Yürütme kurulunda koza dağcılığı da temsil ediyorum. Aynı zamanda Marmara bölgesini yani Kuzey Marmara'yı temsil ediyorum diyebilirim. Bu anlamda yürütme kurulunda şu anda bizim en önemli konuştuğumuz

konu Tabiatı Koruma Kanunu. Bunun daha öncesinde bir taslağı varmış zaten Doğa Araştırmaları Derneği Başkanı, resmi kurumlarda çalışırken bu taslağa zaten erişmiş. Şu anda da meclise sunulması isteniyor. Çünkü çok daha genel geçer, kapsayıcı maddelere ihtiyacımız var. Bu anlamda da işte onun geliştirilmesi konusunda biz de destek oluyoruz. Yürütme kurulunda aslında bu kararlar geçiyor. Baktığımız zaman, her derneğin de kendi sorumlulukları var ve kendi uygulama alanları var. Çoğunlukla ortak metin oluşturulması ve onun yasal mercilere sunulması noktasında faydalı olabiliyor aslında bu ağ."

Yürütme kurulundaki temsil, farklı bölgelerden ve derneklerden gelen üyelerin işbirliği yaparak daha kapsamlı ve kapsayıcı yasalar oluşturma sürecine katkıda bulunmasını sağlamaktadır. Ortak metinler oluşturma ve bu metinleri yasal mercilere sunma süreci, ağ yapılarının demokratik katılım ve temsil mekanizmalarını nasıl güçlendirdiğini göstermektedir. Bennett ve Segerberg'in (2012) 'bağlantılı eylem' (connective action) teorisine göre, bireyler ve gruplar, dijital araçlar kullanarak esnek ve dinamik ağlar oluşturmakta ve böylece daha geniş ve çeşitli katılımlar sağlanmaktadır. Bu ağlar, kişisel yaşam tarzlarına dayalı esnek siyasi kimlikler geliştirme eğilimini de içermektedir. Sonuç olarak, kolektif eylemde ve örgütsel katılımda kimlik referansı, ortak grup veya ideolojik özdeşleşmeden ziyade daha çok kapsayıcı, çeşitli, geniş ölçekli kişisel ifade yoluyla elde edilmektedir (Bennett & Segerberg, 2012: 743-760).

İnternete bağlı sınırsız demokratikleşmeye dair ütopik umutlar olsa da, çevrimiçinin çevrimdışından çok da farklı olmadığını öne süren Lindgren, herhangi bir sosyal ortamda gözlemlenebilen sosyal yapının çevrimiçi olarak da ortaya çıktığını ve bunun da hiyerarşilerden veya farklı insanlara farklı türde ve derecelerde sosyal statü atfedileceği gerçeğinden kaçılamayacağı anlamına geldiğini belirtmiştir (Lindgren, 2017: 214). Buna ilişkin G20 de, demokratik katılım eksikliğinden ve kamusal alanın işlevselliğinde ciddi bir boşluk olduğundan yakınmaktadır. Demokratik katılımın yetersizliği, sivil toplum örgütlerinin etkinliğini azaltmakta ve toplumsal dönüşüm süreçlerinde engelleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum, bireylerin yerel düzeyde kendi örgütlerini kurarak daha katılımcı ve demokratik bir yapı oluşturma çabalarını tetikleyebilir. G20'nin yerelde "Doğaya Dönüş Derneği"ni kurması, demokratik katılımı ve grup ilişkilerini güçlendirmek amacıyla yapılan bir girişimdir. Bu

bağlamda, demokratik dijital araçların kullanımının önemini vurgulamakta ve sivil toplumun güçlenmesi için katılımcı süreçlerin geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

> G20: "Üye oldum. İyiydim en başta fakat sonrasında gördüm ki üye olduğum örgütler içerisinde demokratik katılım yoktu. Dolayısıyla bu dijitale de yansımıyordu. İletişime, erişime açık platformlar ama bir karşılığı olmuyor. Yani Türkiye'de demokratik karar verme süreçlerini kotarabilmek çok zor. Çünkü herkes farklı yerlerde. Demokratik dijital araçların kullanılması gerekiyor. Henüz bu yapıyı sivil toplum örgütleri oluşturamadığı için ancak mevcut birbiriyle görüşebilen insanlar birtakım kararlarla bu şekilde ilerliyorlar. O nedenle zor oluyor. O yüzden biz de yerelde bir dernek kurduk arkadaşlarla Doğaya Dönüş Derneği diye. Birlikte hareket edebileceğimiz insanlarla koruma faaliyetleri yürütüyoruz. Çalışma alanlarını anladıktan sonra o örgütleri desteklemek yaptığımız aslında."

Yapıcı iletişim ve dayanışma temelinde yürütülen aktivizmin, fiziksel toplantıların yerini almak değil, yerel veya ulusal organizasyon ve işbirliği için çevrimiçi araçlar sağlayarak onları güçlendirmek olmalıdır diyen Castells için ideal olan hem bireysel katılımın teşvik edildiği hem de kolektif eylemin yapılandırıldığı kamusal alanlardır (Castells, 2015: 178). Bu bağlamda dijital ve fiziksel alanların iç içe geçtiği bir yapıyı vurgulayan G20, dijital platformlar üzerinden başlatılan kampanyaların, fiziki dünyadaki karar alma süreçlerine etki edebilmesi, yatay iletişimin ve ortak ağların etkisinin önemini vurgulamaktadır.

> G20: "Bunun için Türkiye'deki yapı şöyle ilerledi: Tek başına bir sivil toplum örgütünün hareketiyle değil, farklı sivil toplum hareketinden. Yani farklı amaç için bir araya gelmiş kişilerin oluşturduğu örgütlerin bir araya geldiği platformlar, ağlar var. Bu gruplar sayesinde işte ortak sorun üzerinden kampanyacılık yapılabiliyor. Şu an change.org bunun başını çekiyor. Ama en başarılı şu şekilde ilerliyor. Herkes fikrini sunuyor, sosyal medya kiti oluşturuluyor. O kiti kullanarak herkes sosyal medya aracılığıyla o kiti kullanarak kampanya yapıyor. Bunun için sadece dijital araçlar yetmiyor. Burada milletvekillerini de etkileyebilirsek gündem dışı konuşma alıp önce o yöntemle biraz onun üstüne gitmeye ya da konu yerel komisyonlarla meclise taşınabilecek bir şey ise yerel komisyonlar aracılığıyla taşınmaya çalışılıyor. Yerel komisyonlarda öyle bir

mekanizma yoksa meclisteki çalışma komisyonlarının içerisindeki milletvekilleri etkilenmeye çalışılıyor o. Mevzuatta ilgili düzenleme ve karar alma süreçlerine dahil olunmaya çalışılıyor."

Ağlar aracılığıyla STK'lar arasında kurulan birliktelik, bireysel eylemlerin ötesine geçerek daha geniş bir etki yaratma potansiyeli sunmaktadır. Yatay iletişim ve işbirliği, ortak amaçlar doğrultusunda hareket eden grupların daha güçlü ve etkili olmasını sağlamaktadır. Bu doğrultuda dijital platformlarda oluşturulan ağların önemine değinen G8'in ifadeleri kolektif zekanın önemine de vurgu yapmaktadır (Jenkins, 2018: 19-20).

G8: "STK'lardaki birliktelikleri önemsiyorum. Birlikten güç doğma hali. Tek başınayken belki o kadar etkiye sahip olamayabiliyorsun ya da gerekli yerlere ulaşamayabiliyorsun ama STK'larla o birlikteliği sağlayabiliyorsun ve daha güçlü oluyorsun."

Grup içinde yapılan kolektif eylemler, bireylerin sosyal kimliklerini güçlendirmekte ve kendilerini daha anlamlı ve değerli hissetmelerine olanak tanımaktadır. Sosyal medya platformları, bu tür grup etkileşimlerini ve ortak çalışmaları kolaylaştırarak bireylerin sosyal kimliklerini pekiştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bireylerin birlikte çalışarak ortak bilgi ve beceri havuzları oluşturdukları süreçler, kolektif zekanın pratiğe dökülmesi anlamında sosyal kimliğin grup dinamiklerini güçlendirmekte ve kolektif hedeflere ulaşmada daha etkin bir rol almalarını sağlamaktadır. G6 da, bu bağlamda, bireysel başarıdan ziyade grup başarılarının getirdiği haz ve tatminin önemini vurgulamaktadır.

G6: "Tek başınıza güzel bir şey yaptığınızda bir memnuniyette haz duyuyorsunuz ama grup olarak bir şeyler yaptırdığınızda daha büyük haz duyuyorsunuz. Ve bunun farkında olduğunuzda hani ya bu kadar insanın grup olarak bir şey yapmasına siz de katkı koyduğunuzu farkında olduğunuzda kendinizi daha iyi hissediyorsunuz. Sosyal medya buna, bu birlikteliklere ve grup çalışmalarına olanak sunuyor."

Bireysel çabaların sınırlı kalabileceğini, ancak ortak bir amaç etrafında bir araya gelindiğinde daha geniş kitlelere ulaşmanın ve daha büyük bir etki yaratmanın mümkün olduğunu vurgulayan G5 kolektif eylem ve ağ etkisi kavramlarını somutlaştırmaktadır. Dijital ağlar bireylerin ve grupların güçlerini birleştirerek daha geniş kitlelere ulaşmalarını ve daha güçlü bir sosyal etki yaratmalarını sağlamaktadır. G5'in deneyimi de, sosyal ağlarda aidiyet hissettiği grubun bireyleriyle bir araya gelerek, ortak bir kampanya çerçevesinde daha geniş bir etki yaratmaları üzerinedir.

> G5: "Bence insanlar birarada olduğunda, aynı görüşler içerisinde bir araya geldiklerinde bireysel olarak yarattıkları etkiden çok daha büyük bir etkiye sebep olabileceklerini görmesine neden oluyor. Biz mesela tek başımıza bu işte Greenfluencer dediğim arkadaşlarımla birlikte tek başımıza bir şeyleri değiştirme konusunda çok zorlansak da bir araya geldiğimizde hepimiz, bizi takip eden insanlar farklı farklı olduğu için daha fazla daha fazla bir kesime hitap ediyor olabiliyoruz. Ortaklaştığımız nokta oydu ve biz bir kampanya başlatmıştık. İmza kampanyası, 'plastiksiz kargo istiyoruz'. Bu imza kampanyasını başlattık ve burada da işte daha fazla insana ulaşma ve bu plastik sorunu daha çok kişiye duyurma şansımız oldu. Hani bireysel olarak yapacağımız etkiden çok daha fazla kişiye ulaşabilen bir etki yaratmış olduk. Birlikte tek başına yapabileceğiniz şeylerin çok daha fazlasını yapabiliyorsunuz."

G8'in ifadesi ise, sosyal medya üzerindeki kolektif eylemlerin bireylerde "kurtarıcı rolüne bürünme" eğilimini artırdığını belirtmektedir.

> G8: "Sosyal medyadaki bu birliktelik haline daha çok kişinin kurtarıcı rolüne bürünmesi diyebiliriz aslında."

Dijital platformların, bireylerin bilgi ve kaynaklarını bir araya getirerek ortak sorunlara çözümler üretmelerine olanak tanıması, görüşmecilerin bireysel eylemlerinin ötesine geçerek, grup düzeyinde daha büyük bir etki yaratma kapasitelerini fark etmelerine ve bu doğrultuda motive olmalarına neden olmaktadır. Sosyal medya ağları üzerindeki bu birliktelikler,

bireylerin kendilerini "kurtarıcı" rolünde görmelerini ve bu rolü benimseyerek, sosyal kimliklerini ve statülerini güçlendirmelerini mümkün kılmaktadır.

Topluluklar daha kapalı, sınırlı ve önemli sayıda üyenin birbirini nispeten yakından tanıdığı bir yapıya sahipken, sosyal ağlar daha parçalı, açık ve taraflıdır. Topluluklar belirli bir konuya, ilgi alanına veya kimliğe odaklanırken, sosyal ağlar bireye bilgi, arkadaşlık, destek ve sosyal statü gibi kazanımlar sağlayabilecek farklı bağlantı kümelerine odaklanmaktadır. Görüşmecilerin ifadelerine bakıldığında, topluluklar ve ağlar arasındaki ayrımın büyük ölçüde perspektife bağlı olduğu görülmektedir: Görüşmecilerin bir kısmı topluluklarını 'ağlar' olarak değerlendirirken bir kısmı ise ağları topluluklarını bir araya getiren kamusal alan olarak görmekte ve toplumun genelinin giderek artan bir şekilde toplulukların mantığından ziyade ağların mantığına göre işlemeye başladığını ifade etmektedirler.

5.1.1.1.2. Şiddetsiz İletişim

Görüşmecilerin ifadeleri, şiddetsiz iletişimin sürdürülebilir çevre aktivizmi bağlamında temel bir unsur olduğunu göstermektedir. İletişimi empatik ve ihtiyaç odaklı bir şekilde yürütmeyi amaçlayan Marshall Rosenberg"in "şiddetsiz iletişim modeli"ni (Rosenberg, 2020) görüşmecilerin büyük bir bölümü çatışmaların çözümünde ve barış inşasında bir yöntem olarak benimsemektedirler. Birkaç görüşmecinin şiddetsiz iletişim konusunda eğitimler verdiğini belirtmesi, bu yöntemin gönüllüler arasında yaygınlaştırılmasına ve benimsenmesine yönelik bir çabanın olduğunu göstermektedir. Bu görüşmecilerin aynı zamanda sosyal medya hesaplarında da aktif olmaları şiddetsiz iletişimin dijital alandaki topluluk dinamiklerinde de etkili olduğu çıkarımı yapılabilir.

> G15: "Greenpeace'de 2017 yılından beri gönüllüyüm. Kampanyanın ihtiyacına göre değişiyor görev ve sorumluluklarım. Ancak çoğunlukla yerel grubun sosyal medya hesaplarını yürütüyordum. Spesifik kampanyaların gönüllüler tarafında sorumluluğunu alıyordum. Eğitmenlikler yapıyorum aynı zamanda, şiddetsiz iletişim gibi."

Bir görüşmeci ifadesinde ‘şiddet dili’ni bilimsel bilginin karşısında konumlandırmıştır. Bilgiye dayalı ve yapıcı bir dil kullanmanın önemine değinen görüşmeci, diğer görüşmecilerin büyük bir bölümünün de belirttiği gibi, yorumlardan ziyade saf bilgiyi önplanda tuttuğunu satır aralarında sıkça dile getirmiştir.

> G20: “Kullanılan dil şiddet dili değilse dediğim gibi bilime dayalı ise, çeşitli analizlerle yansıtılıyorsa ben kendimi ait hissettiğimi savunuyorum. Ama böyle körü körüne bir çalışmaysa bilimsel gerçekçiliği yoksa direkt o topluluktan veya gruptan soğuyorum. Benim algım o yönde.”

Şiddetsiz iletişim dilinin sosyal medyada nasıl bir etki yarattığına değinen G4 ise, şiddetsiz iletişimin, çevrimiçi etkileşimlerde olumsuz yorumların ve polemiklerin azalmasına yardımcı olduğunu ifade etmektedir. Görüşmecilerin büyük bir bölümü, benzer düşünen insanlarla sözel olarak etkileşimde bulunmaları ve yapıcı bir dil kullanmaları, sosyal medyada daha barışçıl ve olumlu bir ortam yaratmaktadır.

> G4: “Kendi takip ettiğim ve çevremdeki insanlar da benim gibi düşünenlerden oluşuyor sosyal medyada da. Bu nedenle de çok olumsuz bir yorum görmüyorum. Bir de şiddetsiz bir iletişim dili kullanmaya çalışıyorum. O yüzden sanırım kötü bir polemik ortamı oluşmadı öyle hatırladığım.”

Görüşmecilerin ifadelerinden, dış grup ile daha çok bilgi ağırlıklı paylaşımlarla, yorumlardan ve tartışma ortamından uzak bir şekilde iletişim kurdukları; iç grup ile de ortak payda da buluşacak şekilde yapıcı ve pozitif bir iletişimin hakim olduğu tartışma ortamında etkileşime girdikleri görülmektedir.

> G2: “Tamamen yapıcı bir dil yani. Ortada eğer bir uyuşmazlık varsa bu tartışılıyor. Bunun kaynağı ne diye sorguluyoruz. Bir hareket düzenleniyor örneğin, katılmak isteyen katılıyor, katılmak istemeyen kendini geri çekiyor ya da ortak müşterekte buluşuluyor.”

G15 ise şiddetsiz iletişimin sadece sözel ifadelerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda görsel iletişimde de uygulandığını vurgulamaktadır. Çevre gönüllüleri, iletişim stratejilerini belirlerken, insanların duygusal tepkilerini ve algılarını dikkate alarak olumsuz görsellerden kaçınmaktadır. G15 olumsuz görsellerin izleyicileri uzaklaştırabileceği ve mesajın etkisini azaltabileceği düşünmektedir. Bu nedenle, daha olumlu ve yapıcı görseller kullanarak, insanları çekmeyi ve onları mesajın içine daha fazla dahil etmeyi amaçlamaktadır.

> G15: "Biz iletişim stratejisi olarak olumsuz görsel ve söylemlerden uzak duruyorduk. Mesela bu politize edilecek konulardan ziyade mesela bir plastik pipet bir kaplumbağanın boğazına saplanmış örneğin, bu görseli kullanmayı tercih etmiyorduk. Olumlu bir strateji tercih ediyorduk ki çünkü insanlar olumsuz bir görselle karşılaştığında tekrar bakmak istemiyor, postun altındaki görseli okumak istemiyor falan. O yüzden insanları çok uzaklaştırmamak adına, daha çok çekmek adına, daha pozitif iletişim tercih ediyorduk."

Şiddetsiz iletişim ilkelerinin benimsenmesi ve uygulanması görüşmeciler için hem bireysel hem de kurumsal düzeyde sürdürülebilir ve uyumlu bir iletişim stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Özellikle örgütlerin veya STK'ların itibarının zedelenebileceği ve güvenilirliğinin sorgulanacağı endişesi şiddetsiz iletişimin tutarlılık ve bütünlük unsuru olarak tüm gönüllülerin benimsediği bir değer haline geldiği G16'nın ifadelerinde yer almaktadır.

> G16: "Tabii tabii evet ama şöyle olması lazım, şimdi greenpeace gönüllüsüysen şiddetsiz bir iletişim kurman lazım veya yorum yapman lazım. Mesela hem burada gönüllülük yapıp hem orada şey aksi bir şey söylersen burada bir tezat oluşuyor. Yapmaman gerekiyor."

Bir görüşmecinin ise dijital gözetim kaygıları nedeniyle şiddetsiz iletişim dilini kullanarak kendini ifade ettiğini ve politik mesajlarını dolaylı yollarla iletmeye çalıştığını göstermektedir. Dijital gözetim, bireylerin çevrimiçi ortamlarda söylediklerinin sürekli izlenebileceği ve kaydedilebileceği endişesini beraberinde getirmekte ve bu kaygı, bireylerin

kendilerini ifade etme biçimlerini doğrudan etkileyerek daha dikkatli, incelikli bir dil kullanmalarına neden olmaktadır.

> G4: "Hani benim eski partnerim de mesela hani bununla ilgili kaygıya sahipti, o müzisyen biriydi. Onunla beraber de bir şeyler paylaşma durumlarımız olduğu zaman onu mesela etiketlememi istemiyordu. Ben anlayamıyordum. Yani 'neden peki?' falan diyordum. Çünkü hiçbir şekilde politik bir şeye girişmeme, en ufak bir politik şeyden kaçınma eğilimi vardı. Ama ben kaygı duysam da paylaşım yapıyorum çünkü paylaşmamak benim değerlerimle örtüşmüyor. Dilimi iyi ayarlayarak paylaşım yapıyorum. Mesajı üstü kapalı da olsa veriyorum. İnsanların beni hem anlayacağı hem de kimsenin beni itham edemeyeceği şekilde yapıyorum bunu."

Görüşmecinin eski partnerinin, politik içerikli paylaşımlardan kaçınma isteği, dijital gözetimin bireyler üzerindeki baskısını ve bunun iletişim tarzları üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Buna karşın, görüşmeci, değerlerine bağlı kalarak paylaşım yapmaya devam etmektedir, ancak mesajlarını doğrudan değil, örtülü bir şekilde ileterek şiddetsiz iletişim dilini benimsemektedir. Bu durum, bireyin kendini ifade ederken çatışmadan kaçınma, yanlış anlaşılmalardan sakınma ve dijital platformlarda güvenli bir şekilde var olma çabasını göstermektedir. Bu bakımdan şiddetsiz iletişim dilinin, bireyin kendini açıkça ifade etme ve değerlerini koruma isteği ile güvenlik ve mahremiyet endişeleri arasındaki dengeyi sağlamasına yardımcı olmaktadır. Ki bu da, tekno-determinist bir yerden dijital dinamiklerin görüşmecilerin iletişim tarzlarını şekillendiren bir unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

5.1.1.2. Çevrimiçi Grup Dinamikleri: İç Grup Bağları ve Dış Grup Çatışmaları

Çevrimiçi platformlar, bireylerin belirli bir sosyal kimlik etrafında topluluklar oluşturmasını sağlamaktadır. Bu süreç, grup içi bağların güçlenmesine ve grup dışı çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Sosyal kimlik teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, bu dinamikler bireylerin kendilerini bir gruba ait hissetme ihtiyacını ve bu aidiyetin psikolojik ve sosyal sonuçlarını ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin ifadeleri, bu dinamiklerin nasıl işlediğine dair somut örnekler sunmaktadır. G16'nın ifadeleri, çevrimiçi platformlarda bireysel

kimliğin ve kişisel bağlantıların grup kimliği üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bireylerin, kurumlarla kurduğu bağın güçlenmesi için kişisel etkileşimler önemlidir. Sosyal kimlik teorisine göre, bireyler grup kimliklerini kişisel deneyimler ve ilişkiler üzerinden inşa etmektedirler. Bu bağlamda, kişisel bağlar kurumların toplumsal algısını ve etkisini artırmaktadır. Çevrimiçi etkileşimler, bu kişisel bağların kurulmasında ve güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar.

> G16: "Greenpeace'in Greenpeace olduğunu biliyorsun ama çok fazla bağ kuramıyorsun insanlarla kurum arasında. Ama mesela ben Burak olarak sokağa çıktığım zaman, seninle konuştuğum zaman seninle bir bağ kurabiliyorum. Senin de Greenpeace'i sosyal medyada desteklemen seni şahsen tanıyan insanlar olduğu zaman onların gözünde kurum da daha fazla önem arz ediyor."

G16'nın belirttiği üzere, gönüllülerin sosyal medya üzerinden kurdukları kişisel bağlar ve yüz yüze etkileşimler, kurumsal kimliklerinin ve kampanyalarının daha etkili olmasını sağlayabilir. Çünkü bireyler, tanıdıkları kişilerin desteklediği bir kurumu veya kampanyayı daha fazla önemsemekte ve desteklemektedir. Marwick'in çalışmasında belirttiği gibi, sosyal medyada influencer'lar ve mikro-ünlüler, takipçileriyle kurdukları kişisel bağlar ve güven ilişkileri sayesinde büyük bir etki alanı oluşturmaktadırlar (Marwick, 2015: 337-343). Putnam ise sosyal sermayenin topluluklar üzerindeki etkilerini inceleyerek, kişisel bağların ve güvenin toplumsal katılımı ve dayanışmayı artırdığını vurgulamaktadır (Putnam, 2000: 20-26). Bu açıdan düşünüldüğünde, grup içi bağların kurulmasında influencer'ların ve bireysel kullanıcıların sosyal medya üzerindeki kişisel bağlantıları, bu bağlantıların sağladığı sosyal sermaye ve sonrasında gelen etkileşim düşünüldüğünde, influencer'ların ve bireysel kullanıcıların, STK'ların kurumsal hesaplarından daha etkili olabildiği yorumu yapılabilir. G19'da aktif çalıştığı STK'nın sosyal medya hesaplarında bu tarz bir etkileşim yakalamak için bir strateji geliştirdiklerinden bahsetmektedir.

> G19: "Greenpeace hesabında şöyle şeyler yapıyoruz: Mesela, dünya dağ günü diye bir şey var. Hiç bilmediğim bir şeydi mesela sosyal medya yönetirken, o gün mesela bir adamın paylaşımını hikayemizde paylaşmıştık. Yorum olarak da o gün yaptığı paylaşımın altına bir şey yapmıştık. Böyle küçük etkileşimler de kuruyoruz."

Dolayısıyla G19 küçük etkileşimlerin grup içi bağları güçlendirdiğini ifade etmektedir. Sosyal kimlik teorisi, bireylerin gruba aidiyet duygusunu artırmak için grup içi etkileşimlerin önemine vurgu yapmaktadır. Küçük etkileşimler, bireylerin kendilerini grubun bir parçası olarak hissetmelerini sağlamakta ve grup içi dayanışmayı artırmaktadır. Bu tür etkileşimler, bireylerin grup kimliklerini pekiştirmekte ve grubun kolektif bilincini güçlendirmektedir. G15 ise bireylerin grup içindeki varlıklarının tanınmasının ve ödüllendirilmesinin duygusal motivasyonu nasıl artırdığını açıklamaktadır.

> G15: "Sen bir grup içerisinde varlığını gösterdiğin zaman senin yaptığın bir şeyi örneğin bir Greenpeace sosyal medya hesabı paylaşabiliyor. O zaman diyorsun ki ben doğru şeyi yapıyorum ve hem çalışma azmin artıyor hem de kendini daha ait hissediyorsun. Örneğin bir çalışma yapıyorsunuz haberlere çıkıyor, sosyal medyada paylaşılıyor vs. bu insanın duygusal motivasyonunu da tatmin ediyor."

Sosyal kimlik teorisine göre, bireyler grup içinde tanınmak ve takdir edilmek istemektedirler. Bu tanınma, bireylerin gruba olan bağlılıklarını artırmakta ve grup içi bağları güçlendirmektedir. Ayrıca, bu tür tanınmalar, bireylerin kendilerini gruba ait hissetmelerini sağlamakta ve grup kimliğinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Bireylerin kişisel çabalarının grup tarafından tanınması ve desteklenmesi, grup aidiyetini güçlendiren önemli bir faktördür. Sosyal kimlik teorisi bağlamında, bireylerin grup içindeki statüsü ve katkılarının tanınması, grup kimliğinin pekişmesine ve grup içi bağların güçlenmesine katkıda bulunmaktadır. Bu tür destekleyici paylaşımlar, bireylerin gruba olan bağlılıklarını artırmakta ve grup dinamiklerini olumlu yönde etkilemektedir.

> G4: "Benim bireysel projelerimi de destekleyen paylaşımlar grup aidiyetimi olumlu etkiliyor. Emeğime değer verildiğini görüyorum."

Bireylerin grup içindeki dayanışma ve destek duygusu, grup kimliğini güçlendirmektedir. Dayanışma ve yapıcı yaklaşımlar, grup içi bağları pekiştirmekte ve grup

üyelerinin birlikte hareket etmesini sağlamaktadır. Bu tür yaklaşımlar, grup içi çatışmaları azaltmakta ve grup dinamiklerini olumlu yönde etkilemektedir.

> G14: "İklim değişikliği iklim adaleti her yerden herkesin konusu eğer ben aktivizm yapacaksam benim aktivizmim bir şeyi güçlendirmek üzerine olur. Bir şeyin altını oymak üzerinden değil, güçlendirmek ve dayanışma üzerinden bir şeyin daha yapıcı olduğunu düşünüyorum. Yeterince yıkıcı şey var zaten ortada."

Bu doğrultuda G14 grup içi dayanışmanın ve yapıcı aktivizmin önemine vurgu yapmaktadır.

Görüşmeciler ifadelerinde iç grup etkileşimlerine sıklıkla yer verirlerken dış gruplarla etkileşimlerine pek fazla değinmemişlerdir. Dış gruplarla etkileşim kurmaktan ziyade, yok sayma eğilimi göstermektedirler.

> G3: "Karşı gruplara karşı aşırılık yok ama görmezden gelme var. Sosyal medyada tartışmaya girmek hoş bir şey değil çünkü."

Doğrudan çatışmadan kaçınma ve gözlem yoluyla bilgi toplama gibi yaklaşımlar bireylerin kendi grup kimliklerini tehdit edebilecek dış grup çatışmalarından kaçınma eğilimini de yansıtmaktadır.

> G7: "Alttaki yorumları takip ediyorum. Hani kimler neler düşünmüş neler açıklamaya çalışmışlar ya da işte paylaştığım hesap daha çok neyin üzerine gitmiş diye. Hani takip ediyorum. Ben yorum yapmadım ama hani dediğim gibi daha çok hani alttaki yorumları okuyup 'acaba neden bu şekilde düşünmüşler ya da hani benim çevremdeki insanlar böyle düşünürse benim nasıl bir tepki vermem gerekebilir' diye sorguladığım oluyor."

Görüşmecilerin büyük bir kısmının tutumları göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin çevrimiçi ortamlarda doğrudan çatışmaya girmekten kaçındıkları, bunun yerine daha

dolaylı ve pasif yollarla dış grupları görmezden geldikleri; bilgi toplama ve paylaşma yoluyla grup kimliklerini koruduğu anlaşılmaktadır.

> G8: "Yani var olan bir tartışmanın üzerinden benzer konular üzerinden tartışmayı, yürütmeyi tercih etmiyorum. Ama orada görmediysem, eksik olduğunu düşündüğüm bir bilgi varsa ekliyorum. Dijital mecraları bir bilgi paylaşım ortamı gibi görüyorum tartışma, münakaşa ortamı gibi değil."

İç grup etkileşimlerinin vurgulanması, bireylerin kendilerini ait hissettikleri topluluğun bir parçası olmanın getirdiği sosyal sermayeyi önemsediğini ortaya koymaktadır. Buna karşın, dış gruplarla etkileşimlerin az olması veya yok sayma eğilimi, bireylerin potansiyel çatışmalardan kaçınma ve grup içi uyumu sürdürme stratejilerinin bir parçası olabilmektedir. Çevrimiçi platformlarda, bu eğilim daha belirgin hale gelebilmekte çünkü dijital ortamlar anonimliği ve dolaylı iletişimi teşvik etmektedir, bu da bireylerin dış gruplarla doğrudan yüzleşme riskini azaltmaktadır.

Öte yandan STK'lar arasında rekabet, önyargılar ve siyasi farklılıklar gibi unsurlar da iç grup dinamiklerini olumsuz etkileyebilmektedir.

> G10: "Yani birçok kesime ulaşabiliyorsunuz. Bu tarafta baktığınızda hiç ummadığınız bir kesime ulaşmak istediğinizde tek tuşla ulaşabiliyorsunuz. Bunun kolaylığı var. Ama bunun yanı sıra Greenpeace gibi böyle muhalif ya da radikal çevre örgütleri tarafından da linç edilmek çok muhtemel."

Örneğin G10, kendi grubu ile Greenpeace gibi diğer çevre örgütleri arasındaki farkları vurgulayarak, kendi kimliğini bu farklar üzerinden tanımlamaktadır. Bu, sosyal kimlik teorisinde "öteki" olarak tanımlanan dış grup üyelerine karşı bir mesafe oluşturma eğilimidir.

> G10: "Ortak bir platformda buluşmuyoruz, görüşmüyoruz kendileriyle. Normal yaşantımda da çok fazla o tarz insanlarla muhatap olmak istemiyorum. Çevre düşmanı insan yoktur diye düşünüyorum, sadece bilinçsiz insan vardır diye düşünüyorum. Ya da mesela çıkarlarına ters düşüyordur. Bu anlamda mesela hani Greenpeace'in mutlak çıkarlarına ters düştüğünü düşünüyorum. Çünkü onların da Shell ile bir ortaklıkları var.

Onların da bir petro kimya satış işleri yapması gerekiyor. Dolayısıyla biz bugün Greenpeace'i 4, 5 kez ziyaret etmek istedik randevu vermediler."

G2, ekoloji hareketini şemsiye bir kavram olarak tanımlarken, bu kimliğin diğer sosyal hareketlere karşı kapsayıcı konumuna dikkat çekmektedir. Bu, bireyin sosyal kimliğini daha geniş bir sosyal bağlamda tanımlama, benzer kimliklerden ayrıştırma ve aynı amaç ile hedef doğrultusunda bütünleştirici olduğunu düşündüğü bu kimliğin sosyal medya üzerinden nasıl yayılabileceğini açıklama çabasıdır. Bu anlamda G2, kendi tanımlaması doğrultusunda sosyal grup kategorizasyonunu yapmaktadır.

G2: "Çok daha kapsayıcı olduğunu düşünerek devam ettiğini söyleyebilirim ve hareketi de kimseye duyuramadı mı? Aslında benim de bir öğrenme sürecinde bu aynı zamanda. Daha sonra öğrendiğim hem teorik olarak ve uygulamada hem de başkalarına da aktarmaya başladığım bir süreç olarak ortaya çıkmıştı. Daha sonra da ekoloji hareketini benimsedim. Ekoloji hareketini daha çok şemsiye bir kavram olarak görüyorum, diğer hareketleri de onun altında konumlandırıyorum diyebiliriz."

Sosyal medya üzerinden yapılan kimlik tanımlamaları ve bu kimliğin diğerlerine karşı nasıl konumlandırıldığına dair G2'nin ifadesi bir örnek oluşturmaktadır.

G2: "Herkesin takip ettiği Güven İslamoğlu var. Ama vegan olmadığı için ben takip etmiyorum. Buzağıyla bir fotoğraf paylaşıp şunu diyebilen bir tip mesela: bu hayvan da hayvan refahı için ama sonunda kesilecek. Bunu demiyor ama hayvan çiftliğini ziyaret ediyor, orası da sonuçta hayvanın metalaştırıldığı bir yer. 350.org var. O da mesela güvenilir bilgi sunuyor. Bunun dışında da İngilizce hesaplar benim için öne çıkmış oluyor iklim kriziyle ilgili."

G2'nin ifadesinde örneğin, vegan olmayan birini takip etmeme kararı, bireyin sosyal kimliğini koruma ve bu kimliğe uymayan unsurları dışlama sürecini göstermektedir. Bu, sosyal kimlik teorisinde kimlik koruma ve bu korumanın sosyal medya gibi platformlar üzerinden nasıl gerçekleştirildiğinin bir yansımasıdır. Bu açıdan sosyal medya bütünleştiriciliği olumsuz da etkileyebilmektedir.

Sosyal kimlik teorisi bağlamında grup içi uyumun önemi ve bireylerin grup normlarına uyma eğilimi vardır. Grup içindeki paylaşımlar, bireylerin sosyal kimliklerini pekiştirme ve dış gruplara karşı bir birlik oluşturma eğilimini göstermektedir. Ancak, grup içindeki normlara tam uyum sağlayamama durumu, bireyde huzursuzluk ve ahlaki bir ikilem yaratabilmektedir. Bu, sosyal kimlik teorisinin grup normlarına uyma baskısı ve bireysel kimlik ile grup kimliği arasındaki gerilimi nasıl ele aldığını yansıtmaktadır.

> G11: "Oradaki paylaşımlar genelde grup içindeki mantalitemizi ve kendimizi ifade ediş biçimimizi yansıttığı için olumsuz bir etkisi olmuyor. Sadece şunu diyebilirim. Belki bazen herkesin inandığı ya da herkesin savunduğu şeyden ziyade çoğunun inandığı ya da savunduğu şeyler paylaşıldığında bunun bir huzursuzluğu olabiliyor. Çünkü herkes %100 hemfikir olarak sosyal medyada var olmak istiyor. Çünkü oraya siz kendi imajınızı çiziyorsunuz ve doğal olarak herkeste hemfikir şeyleri yansıtmak istiyor. Çünkü yarın öbür gün paylaşılan bir şey o kişinin tamamen kendi düşüncesini yansıtmıyorsa, doyasıyla o paylaşılan şeyde kendini özdeşleştirmediği için iki seçeneği oluyor. Ya grubun bir paylaşımı bu ama ben buna katılmıyorum deyip grup içindeki ikili yansıtacak ya da yalan söyleyecek. Dolayısıyla bu da insanı ahlaki bir ikileme soktuğu için, bir açmaza soktuğu için bu anlamda bireysel huzursuzluklara sebep olabiliyor. Ama çoğunlukla olumsuz bir etkisini gözlemlemedim."

Bireylerin sosyal kimlikleri, grubun değerleri, normları ve inançlarıyla şekillenirken, diğer gruplara karşı mesafe oluşturma ve bu mesafeyi koruma çabaları da bu kimliğin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bu açıdan sosyal medya, iç gruba dair süreçlerin her zaman pekiştirilmediği, zaman zaman da grup içerisinde çelişkilere neden olduğu bir mecradır.

5.1.1.3. Dijital Tartışmalarda Bağlam Kopukluğu

Sosyal medya platformları, hızlı bilgi paylaşımını ve geniş kitlelere ulaşmayı kolaylaştırırken, aynı zamanda yanlış anlaşılmalara ve yüzeysel tartışmalara da zemin hazırlayabilmektedir. Görüşmeciler her ne kadar dış gruplarla tartışma ortamlarında bulunup münakaşaya girmediklerini belirtseler de varsayımsal düşünceleri, 'diğerleri' olarak kategorize ettikleri dış gruplardan neden uzak durduklarını ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin bu düşüncelerinin temelinde, siber uzamın bağlam kopukluğundan kaynaklı empati yoksunluğu,

kutuplaşma gibi dijitalleşmenin tetiklediği sosyal dinamikler vardır. Örneğin dijital platformlarda linç kültürü, kullanıcıların duygusal tepkilerini ve sosyal etkileşimlerini derinden etkileyen bir olgudur. Linçlenme korkusu, bireylerin dijital tartışmalara katılımını olumsuz etkileyen ve ifade özgürlüğünü kısıtlayan bir unsurdur. Bireyler, dijital platformlarda diğerlerinin geçmiş deneyimlerini bilmedikleri için 'diğerleri' olarak gruplandırdığı kişileri kendi referans çerçevesi üzerinden değerlendirmektedirler.

> G1: "Linçleme olayı var. Yani doğru bulmuyorum aslında linçlemeyi, sadece insanları dinlemek gerekiyor. Yani çünkü gerçekten o kişinin korkuları olabilir. Başına daha önce herhangi bir şey gelmiş olabilir. O yüzden önce o kişilerin dinlenmesi gerektiğini düşünüyorum."

Bağlamın eksikliği, dijital tartışmalarda yanlış anlaşılmaların ve çatışmaların temel sebeplerinden biridir. Dijital platformlar, genellikle mesajların tam bağlamını iletmekte yetersiz kalmakta, bu da mesajın alımlanmasını ve yorumlanmasını etkilemektedir. Bir kullanıcının bir konuyu baştan sona takip etmemesi, yorumların ve paylaşımların farklı algılanmasına neden olabilmekte, bu da dijital etkileşimlerde yanlış anlamaları ve çatışmaları artırmaktadır.

> G9: "Çünkü bir işin başından sonuna kadar takip etmeyen birisine ulaştıysanız, bir takipçiye ya da o anda birisine ulaştıysanız, sizin yaptığınız yorum çok farklı gelebilir, çok farklı algılanabilir."

Yüz yüze iletişimde bulunan bağlamsal ipuçları ve doğrudan geri bildirimler, dijital platformlarda genellikle eksiktir. Bu sebepten dolayı sosyal medyadaki bireye dair temsiller diğerleri tarafından o kişinin kimliğine yönelik genelleştirilmekte ve bu da kişinin tutarsız gibi görünmesine neden olabilmektedir.

> G2: "Zihnimde tabii ki genellemeler var. Yani bunun önüne geçemem ki. Bu konuda kendimi geliştirmem gerekiyor. Ama tutarsızlık görüyorsunuz yani. Orda ekoloji diyor, iklim krizi diye ağlıyor, iki gün sonra bunun aksini düşündürtecek bir fotoğraf paylaşıyor."

Ayrıca, doğruluğu teyit edilmemiş bilgilerin yayılması, dijital mecraların bilgi kirliliği sorununu artırmaktadır ve bu durum, kullanıcıların duyarsızlaşmasına ve tartışmaların yüzeysel kalmasına neden olmaktadır. G6'nın da belirttiği gibi aynı anda birçok enformasyona maruz kalındığında bir konuya yoğunlaşmak zorlaştığı için niteliği ve kalıcılığı düşük tartışmalar doğmakta ve bunun da toplumsal çıktı anlamında etkisi sınırlı olmaktadır.

> G6: "Dezavantajları da şu işte. İnsanlar çok doğruluğun teyit etmeden birçok bilgi paylaşıyor. Zaman zaman da duyarsızlığa da neden olabiliyor. Sosyal medya aynı zamanda dikkat dağıtıcı bir unsuru olabiliyor. Çünkü sosyal medyada siz bir tartışma yürütürken sürekli başka içeriklere maruz kalıyorsunuz. Başka tartışmaları deneyimliyorsunuz, içinde oluyorsunuz. Buradan ciddi bir içerik çıkması zor oluyor. Bu anlamda yüz yüze tartışmalar daha etkili oluyor."

Görüşmeciler, dijital tartışmaların toplumsal kalıcılıkta etkili olabileceğine inanmaktadırlar. Ancak bu tartışmaların sıklıkla yüzeysel kalması, kişilerin bilgileri teyit etmeden kabul etmesi ve gerçek hayatta eyleme dönüşmediğine yönelik eleştiriler de yapılmaktadır. Dijital aktivizmin gerçek bir değişim yaratmak için yeterli olmadığı ve çevre sorunlarına çözüm bulmak için daha kapsamlı çabalara ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır. Sıklıkla da toplumun medya-okuryazarı olmadığına, bunun da faaliyetlerinin amacına ulaşmada büyük bir engel teşkil ettiğine değinilmektedir.

> G2: "Tabii ki dijital tartışmaların toplumsal bir çıktısı oluyor. Ben bunların hepsinin kazanım olduğuna da inanıyorum. Bu arada yani o slacktivizm dediğimiz şeyin bile bir yerlere dokunabildiğini düşünüyorum. Ama yani dediğim gibi artık sadece içeriği üretende değil, içeriği alanın aptallığından da oluyor. Yani bunu kabul etmek zorundayız ve insanlar gerçekten bir aracı, bir uygulamayı kullanmayı bilmese de biliyormuş gibi davranmakta ısrar ediyor. Artık bir şey hani ben bilirimciliğe dönüyor ama yok yani hani onu eğer teyit etme ihtiyacı duymuyorsan vs. altta da var yani sıkıntı. Teyit.org yani, aç bir bak. Sadece Türkiye'ye özgü bir sorun da değil. Yani dünyada birçok örneği var. Digital Report vardır ya her sene yayınlanan oradaki oranlara bakıyorum yani.

Türkiye internet kullanımı açısından nüfusa oranla ilk 6'da falan. Ama okuryazarlık berbat yani."

Dijital tartışmalarda bağlam kopukluğu, özellikle sosyal medya platformlarında ve çevrimiçi forumlarda sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Bu kopukluk, görüşmecilerin aynı bilgi zemini üzerinde olmamaları, mesajların eksik ya da yanlış anlaşılması ve tartışmanın ana konusundan sapmalar gibi durumlara yol açmaktadır. Araştırmalar, dijital iletişimde bağlamsal ipuçlarının eksikliği nedeniyle yanlış anlamaların arttığını ve bu durumun tartışmaların verimliliğini olumsuz etkilediğini göstermektedir (DeAndrea, 2015: 16; Hazarika vd., 2018: 9). Özellikle kısa ve anlık yazışmalara dayanan platformlar, uzun ve derinlemesine açıklamalar yerine kısa ve hızlı cevapları teşvik etmekte, bu da konunun tam anlamıyla anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, dijital ortamda sıklıkla karşılaşılan anonimlik ve fiziksel mesafe, kullanıcıların birbirlerine karşı empati kurmasını engelleyebilmektedir. Bu bağlamda, dijital tartışmalarda anlamlı ve verimli iletişimin sağlanması için, bağlamın daha açık ve net bir şekilde belirtilmesi ve görüşmeciler arasında ortak bir bilgi zemininin oluşturulması önemlidir.

5.1.1.4. Kimliklerin Çakışması: Profesyonel ve Kişisel Sosyal Medya Kullanımı

Sosyal medya, bireylerin hem profesyonel hem de kişisel yaşamlarını sergileyebileceği bir platform sunmaktadır. Ancak, bu iki alanın iç içe geçmesi, kimliklerin çakışmasına neden olmaktadır. Bu durum, sosyal medya kullanıcılarının kendilerini nasıl sunmaları gerektiğine dair belirsizlikler yaratmaktadır. Literatür, profesyonel ve kişisel kimliklerin çakışmasının, kullanıcıların hem iş hem de özel yaşamlarındaki ilişkilerini etkileyebileceğini göstermektedir (Marwick & Boyd, 2011: 143-144). Özellikle çevre gönüllüleri gibi sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden bireyler, ekoloji ve doğa konularında yaptıkları paylaşımların yanı sıra, özel hayatlarına dair içerikler de sunarak takipçilerine daha samimi bir portre çizmektedirler. Ancak, bu durum, profesyonel kimliklerinin sorgulanmasına ve bazen de eleştirilmesine neden olabilmektedir (Vaast & Kaganer, 2013: 94-96). Görüşmeciler de bu konuda çelişkiler ve tereddütler yaşadıklarını belirtmektedirler. G4, sosyal medyada daha iyi yönlerini göstermenin önemini vurgulamaktadır. G4, veganlık gibi kişisel yaşam tarzı tercihlerinin paylaşımını, bireysel reklam veya imaj oluşturma amacıyla değil, topluma örnek olma ve olumlu bir profil çizme amacıyla yaptığını belirtmektedir. Bu, dijital kimliklerin çakışması konusunda önemli

bir noktayı açığa çıkarmaktadır. Görüşmecilerin sosyal medya kullanımlarında profesyonel bir sorumluluk bilinciyle hareket ettiklerini, ancak aynı zamanda kişisel yönlerini de paylaşarak daha insani ve samimi bir profil çizmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

> G4: "Sosyal medya biraz daha iyi yönlerimizi gösterdiğimiz bir yer. Örneğin beni vegan görsünler vs. gibi paylaşımlar yapayım şeklinde değil ama bizim işimiz bu. Orada olumlu bir profil çizmeliyiz ki örnek olsun. Yüzde yüz değilim ama yüzde seksen tutarlıyım herhalde."

Ekoloji ve doğa ile ilgili paylaşımlar yapan bireyler, sosyal medya hesaplarını birer aktivizm aracı olarak kullanırken, bu platformlarda özel hayatlarına dair paylaşımlar yapmaları, mesajlarının algılanma biçimini etkileyebilmektedir. Çevre gönüllüleriyle yapılan görüşmeler, bu bireylerin sosyal medyada karşılaştıkları en büyük zorluklardan birinin, profesyonel içeriklerini kişisel yaşamlarıyla dengelemek olduğunu ortaya koymaktadır. Görüşmeciler hem takipçileriyle olan ilişkilerini yönetme hem de profesyonel itibarlarını koruma konusunda hassas bir denge kurmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. Bu bağlamda, G4'ün açıklaması, sosyal medyanın profesyonel ve kişisel kimliklerin harmanlandığı bir alan olduğunu gösterirken; "yüzde yüz değilim ama yüzde seksen tutarlıyım herhalde" ifadesi, sosyal medyada hem profesyonel hem de kişisel kimliklerin dengelenmesinin zorluklarına işaret etmektedir. Bu durum, çevre gönüllülerinin sosyal medya kullanımlarında profesyonel bir sorumluluk bilinciyle hareket ettiklerini, ancak aynı zamanda kişisel yönlerini de paylaşarak daha insani ve samimi bir profil çizmeye çalıştıklarını ortaya koymaktadır.

Bu noktada dikkat çeken bir sonuç olarak; görüşmecilerin kişisel sosyal medya hesaplarının dışında blog gibi kullandıkları, sosyal kimliklerini yansıttıkları başka bir hesapları var ise, kişisel hesaplarını genelde kendi isimleriyle ve kamuya kapalı olarak kullanmaktadırlar. Kişisel hesaplarının dışında çevre ve ekolojiye ilişkin paylaşım yaptıkları başka bir hesapları yoksa genellikle kendi kişisel hesaplarını sosyal kimlikleriyle özdeşleştirmekte ve kişisel sayfalarını profesyonel bir iş ortamı gibi dizayn etmektedirler.

G8: “Bir anonim hesap değil, orada kimliğim ismim biliniyor aslında. Kişisel bir sayfa gibi zaten. Gündelik hayatım da hatta çoğunlukla var orada. Fakat oradaki ekolojik yaşam anlatıcılığı yaptığım sayfam diyorum ben oraya. Ekolojik yaşam anlatıcılığı yaptığım sayfamın haricinde kendi kişisel sayfam da var, yani kişisel profilim de var. Ya işte birisi ekolojiyle ilgili yoğunluklu bilgileri paylaştığım bir yerken diğeri de anı fotoğraflarımı falan paylaştığım bir sayfa. Açık bir sayfa değil. Dijital içerik üreticiliği yaptığım, kamuya açık sayfada da anonim değilim, yani biliniyorum.”

Ekolojik sorunlarla ilgili bilgilendirici paylaşımlar yapan bir gönüllü, aynı zamanda kişisel yaşamına dair içerikler de paylaştığında, takipçilerinin bu farklı içerik türlerini nasıl algıladığı önemlidir. Bu tür paylaşımlar, takipçiler arasında samimiyet ve güven duygusu yaratırken, aynı zamanda profesyonel imajın zedelenmesine de yol açabilmektedir.

Bir görüşmecinin ifadeleri iş hayatında olumlu etkiler gözlemlemesi ve bireysel çalışmalarının organizasyonel bir yapının parçası haline geldiğini görmesi, sosyal medya kullanımının profesyonel kariyer gelişimine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Bu tür işbirlikleri, profesyonel kimliğin dijital platformlarda güçlenmesine ve yeni fırsatların doğmasına olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, kişisel ve profesyonel kimliklerin harmanlanması, bireylerin sosyal medyada daha güvenilir bir profil oluşturmalarına yardımcı olmaktadır (Gandini, 2016: 5). G4’ün kendi yeteneklerini sergileyebileceği ve ilgi alanı doğrultusunda ilerleyebileceği bir dijital ortamda bulunması hem kişisel hem de profesyonel ağların genişlemesine katkı sağlamıştır.

G4: “Dijital ortamda tanıştığım insanlardan dolayı olmadı bu. Yüz yüze tanıştığım insanlarla iletişimim dijitalden devam ettiği için oldu. İş hayatımda da beni olumlu etkiledi sonrasında. Olumlu bir artısı oldu bu yaptığım şeylerin. Bunları işbirliğiyle yaptım bir süre sonra. Bireysel yaptığım şeyler bir organizasyonun parçası olarak da devam etti.”

Bu durum, literatürde de desteklendiği gibi (Papacharissi & Mendelson, 2011, s. 214), dijital platformların sosyal sermaye oluşturma ve profesyonel işbirliklerini teşvik etme

konusundaki önemini vurgulamaktadır. Kimlik ve benliğe odaklanan bu sosyalleştirilmiş değer üretimi süreçlerinde kişilerin hayatları da birer meta olarak maddi üretime dahildir. Yani, bu süreçte, bireylerin dijital kimlikleri ve benlik sunumları, birer meta haline gelerek ekonomik değere dönüşmekte ve üretim süreciyle bütünleşmektedir. Fakat görüşmecilerin bir kısmı bu durumu, ilgilerini ve hedeflerini mesleki bir yöne evriltebilecekleri bir fırsat olarak görmektedirler.[32]

> G5: "Ben şunun da farkına vardım. Günümüz dünyasında bir meslek sahibi olmanın tek yolu işte bir üniversiteye gitmenin haricinde kendinizi başka alanlarda da geliştirme imkanı sunuyor dijital platformlar ve internetin varlığı. Dolayısıyla kendinizi bu alanlarda geliştirdiğinizde ve insanlara sonuçlarını elle tutulur bir şekilde gösterdiğinizde o da farklı kapılar açabiliyormuş. Onu da görmüş oldum."

Dolayısıyla dijital platformlar bireylerin kişisel alanlarını sosyal kimlikle bütünleştirebilecekleri iş sahaları sunmaktadır. Görüşmecilerin bakış açısına göre, sosyal ağlara gömülü olan bu 'avantaj' enformel katılım, topluluk hedeflerine ulaşma, sosyal bütünleşme düzeyinin artması gibi açılardan bir güç olarak görülmektedir.

5.1.2. Çevre Gönüllüleri Sosyal Platformları Hangi Motivasyonla Kullanıyorlar?

Ekoloji hareketi bağlamında çevre ile ilgili STK'ların kurumsal sosyal medya hesapları ile bireysel sosyal medya hesaplarının işleyişi ve etkileri üzerine görüşmecilerin ifadeleri, bu iki tür hesabın farklı avantaj ve dezavantajlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Kurumsal sosyal medya hesapları, stratejik olarak hedeflenen içerikler aracılığıyla firmalar paydaşları harekete geçirebilmekte, anlamlı ilişkiler kurabilmekte ve sonuçta artan hesap verebilirliği ve kamu güvenini teşvik edebilmektedir. Öte yandan, kurumsal sosyal medya hesapları, genellikle bürokratik süreçlere tabi olup, belirli kurallar ve onay mekanizmaları çerçevesinde işlediğinden içerik üretiminde daha yavaş ve sınırlı olabilmektedir. Bu açıdan, mevcut literatür de kurumsal

[32] Görüşmecilerin diğer bir kısmı ise Greenfluencer olarak bu durumun sosyal grup içerisindeki samimiyeti azaltacağı ve harekete zarar vereceği gerekçesiyle reddetmektedir.

hesapların sosyal medya kullanımına dair bilgi göndermek ile "diyalog" oluşturmak arasındaki boşluğu göstermektedir (Lovejoy & Saxton, 2012: 343).

Kurumsal hesaplar, kurumun resmi duruşunu ve politikasını yansıttığı için içeriklerin titizlikle seçilmesi ve onaylanması gerekmektedir. Buna karşın, kişisel sosyal medya hesapları, bireysel kullanıcıların daha esnek ve yaratıcı olabilmelerine olanak tanımakta; bireyler, kendi deneyimlerini, görüşlerini ve reaksiyonlarını hızla paylaşarak daha dinamik ve etkileşimli içerikler üretebilmektedirler. Ağ bağlantılı iletişime yönelik teknolojik altyapıda, hızlı ve özgür içerik üretimi açısından amatörlüğün profesyonelleşmeye meydan okuduğunu savunan görüşler de vardır (Enli, 2017: 17). Fakat görüşmeciler bunu amatörlük olarak nitelendirmemekte; aksine hızlı aksiyon almayı çağın bir gerekliliği olarak görmektedirler. Sosyal medyadaki bilgi kirliliğinin ve yalan haberlerin de bilincinde olan görüşmeciler, doğrulanmış bilgi konusunda da güven veren ama bürokratik süreçlerden arındırılmış sosyal medya hesaplarını başarılı bulmaktadırlar.

> G13: "Kuzey Ormanları Savunmasını takip ediyorum. Paylaşımlarında çok hızlılar bence. Tabi bilinen kurumlar var, WWF vesaire. Ama onlar artık şey hani çok kurumsal bir yapıya aşina oldukları için bazen aksiyon almaları çok daha zor. TEMA gibi kurumların aksiyon almaları çok daha zor ve belli bir süzgeçten geçiyor. Aslında insanların da benim de takdir ettiğim tarafı biraz daha aktivizm boyutu oluyor. Yani demek istediğim hani hızlı tepki verebiliyorlar. Onun haricinde Akbelen grubu var tabi işte İkizköy Direniyor var. Onlar da keza yine takdir ettiğim ve takip ettiğim gruplardan aslında. Ama özellikle küçük gruplar diyebilirim aslında. Hani özellikle çok büyük kurumlar doğa ve çevre örgütlerinin karar alma mekanizmaları çok daha hiyerarşik ve onay mekanizmaları üzerinden ilerlediği için yavaş işliyor mekanizma. Biraz daha hızlı aksiyon aldıkları için küçük grupları daha gerçekçi buluyorum."

> G4: "Start up hesapların sosyal medyayı iyi kullandıklarını düşünüyorum. STK rolü taşıyorlar ama hantal değiller. Esnek davranabiliyorlar ve hızlı hareket edebilme yetisine sahipler. Bu nedenle de orijinal işler çıkartabiliyorlar. Change.org da öyle mesela. Kooperatif gibi bir şey ile çalışıyorlar sanırım. Yani STK gibi olmayan ama STK gibi çalışan sosyal fayda yönü yüksek şirketlerin güzel kullandıklarını düşünüyorum."

Her iki görüşmecinin ifadesi de dijital platformların hız, esneklik ve doğrudanlık gibi özelliklerinin hem küçük aktivist gruplar hem de sosyal fayda odaklı start-up'lar için ne kadar değerli olduğunu ortaya koymaktadır. Büyük ve hiyerarşik yapılarla karşılaştırıldığında, bu tür esnek ve hızlı tepki verebilen organizasyonel hesaplar, sosyal grubun niteliklerini ve medya stratejilerini etkin bir şekilde kullanarak, toplumsal ve çevresel etkilerini artırabilmektedirler. Dijital platformların temel özelliklerinin yanı sıra, görüşmecilerin, platform tercihlerinde sosyal kimlik açısından daha farklı unsurlar da öne çıkmaktadır: Görsellik ve estetiğin önemi, hedef kitleye ulaşabilme arzusu, ilgili alanlarda networkler kurabilme, görüşmecilerin temel kullanım motivasyonlarını oluşturmaktadır.

5.1.2.1. Hedef Kitle ve İçeriklerin Gücü

Etkili bir sosyal medya stratejisi oluşturmanın temelinde, doğru hedef kitleye yönelik içerikler üretmek vardır. Hedef kitleyi tanımak ve onların ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun içerikler sunmak, sosyal medya etkileşimini ve sosyal bağlılığı artırmanın anahtarıdır. Bu bağlamda görüşmeciler farklı dijital platformları, hedef kitlelerine ve mesajlarının doğasına göre stratejik olarak kullanmaktadırlar. Sosyal medya platformlarının farklı sosyoteknik mimarilere sahip olduğunu belirten G20, her platformun kendine özgü bir kullanıcı tabanı, etkileşim biçimi ve içerik türü bulunduğunu belirtmektedir.

> G20: “Bizim etkilemek istediğimiz aktörler hangi platformda önemli kısım o. Yani Instagram’da değilse sizin etkilemek istediğiniz aktörler çok bir anlam ifade etmiyor. Ama kampanyacılık ya da bir karar alma mekanizmasına dahil olmak istiyorsak Twitter en başı çekiyor aslında. Ama kendi etkinliklerimizi yaygınlaştırmak istiyorsak, daha çok kişiye ulaştırmak istiyorsak Instagram. Daha fazla bilgi içeren belli bir yaş grubuna hitap etmek istiyorsak Facebook devreye giriyor. Hepsinin çağı farklı olduğu için hitap ettiği kitle yaş grubu da değişebiliyor. Bunun haricinde daha farklı platformlar da var. İşte bir şeyi fonlamak istiyorsak Fongogo gibi platformlar var ya da çalışmalarımızı gizli tutmak istiyorsak kimsenin erişemediği Telegram gibi gruplar oluşturmaya çalışıyoruz. Onun haricinde Discord ve Slack gibi güzel örgütlenme araçları da var. Onları da kullanıyoruz. Ama tabii kararlar alınmasını sağlayamayabiliyorsunuz. Hani bir iyileştirme yapmak

istiyorsanız sadece sosyal medya yeterli olmuyor. Yani arkasında da sağlam bir altyapının olması lazım, bir politika metninin olması lazım. Bir öneri belgesinin olması lazım."

Manovich, sosyal medya platformlarının kültürel ve teknolojik bir altyapıya sahip olduğunu ve bu altyapının kullanıcı davranışlarını ve içerik etkileşimlerini belirlediğini savunmaktadır (Manovich, 2021: 66-70). Bu bağlamda, örneğin, Instagram'ın görsel odaklı yapısı, hızlı ve geniş çapta erişim sağlarken, Twitter'ın metin tabanlı ve daha anlık iletişim sağlaması, politik katılım ve kampanyacılık için ideal bir ortam yaratmaktadır. Fakat bu platformlar aracılığıyla politik süreçlere, ancak konunun görünür kılınması noktasında etki edilebilmektedir. Dijital içeriklerin etkili olabilmesi için dijital ve fiziksel altyapının entegrasyonu gerekmektedir.

Görüşmecilerin büyük bir bölümü hedef kitlelerinin gençler ve üniversite öğrencileri olduğunu belirtmişlerdir. Bu kitlenin büyük oranda Instagram ve spesifik olarak da platformun hikaye özelliğini kullandıklarını belirten görüşmecilerin Instagram'da bulunma sebeplerinin önemli bir oranını da bu durum oluşturmaktadır.

G15: "Ya Facebook çok eski olduğu için artık bizim ulaşmak istediğimiz kullanıcı kitlesi orada olmadığı için. Orayı tercih etmiyorduk çünkü sonuçta biz bir gönüllülük faaliyeti yapıyoruz. Gönüllülük faaliyetine zaman ayıracak insanlar da genelde üniversite öğrencileri oluyor. Üniversite öğrencilerine ulaşabileceğimiz sosyal medya hesabı da ya Twitter ya Instagram oluyor. Twitter'da daha böyle gündemdeki sorunlar olaylar oluyor ve karmaşık gündem akışında kaybolabiliyor hesaplardan attığınız tweetler, tabii eğer TT olmamışsa. Bir de Twitter görselliği daha az içeren bir platform. O yüzden en aktif olan, hikaye özelliği dolayısıyla da post paylaşmadan günlük olarak ulaşıp geri bildirim alabileceğimiz bir yer. Bizim hedef kitlemize ulaşabileceğimiz en uygun yer olduğu için Instagram olmuştu."

Instagram'ın hikaye özelliği, kullanıcıların günlük hayatlarını anlık olarak paylaşmalarına olanak tanıyarak, gönüllülük faaliyetleri için hızlı geri bildirim ve etkileşim sağlamakta, bu da üniversite öğrencileri gibi genç ve aktif kitlelere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Görüşmeciler

de bütün bu etkileşimleri aynı zamanda bir geri dönüt olarak da gördükleri için, hangi platformda daha fazla etkileşim alıyorlarsa o platformu tercih etmektedirler.

> G16: "Greenpeace hesapları arasında daha çok Instagram'ı aktif kullanıyorduk çünkü daha çok etkileşim orada. Ondan sonra Facebook'a da aslında bir post attığımız zaman çok fazla etkileşimi orada da alıyorduk. 700, 800 kişiye ulaşıyorduk. Ünye'de altın madeni için insanları oradan çıkartmaya çalışıyorlardı. Biz bununla ilgili bir post attık o zaman mesela çok fazla etkileşim geldi, çok şaşırmıştık. Ama Twitter'dan çok az geliyordu. Daha çok Instagram diyebilirim."

Sosyal medyanın hikaye özelliğinin çevre gönüllüleri ve ekoloji hareketleri tarafından kullanımı, bu hareketlerin iletişim stratejilerinde önemli bir yer tutmaktadır. Hikaye özelliği, bilgi yoğunluğu yaratmadan ve politikaları sulandırmadan, kısa ve etkili mesajlar iletmeye olanak tanımaktadır (Highfield & Leaver, 2016: 48-53). Bu kullanım şekli, çevre gönüllülerinin ve ekoloji aktivistlerinin mesajlarını geniş kitlelere hızlı ve etkili bir şekilde ulaştırmalarını sağlamaktadır. Bu strateji, özellikle dikkat süresi kısa olan genç kitleler için etkilidir (Nofianto vd., 2020: 132-133; Reid Chassiakos vd., 2016: 7). Hikaye özelliğinin sunduğu geçici içerik formatı, görüşmeciler için bilginin kısa sürede tüketilmesini ve sürekli güncel kalmasını sağladığı için özellikle önemlidir. Bu anlamda haber kaynaklarını da Instagram'dan takip ettiğini belirten bazı görüşmeciler vardır ki bu da onların hedef kitlelerinin bulunduğu platformun aynı zamanda beslendikleri bir kaynak işlevi gördüğünü göstermektedir.

> G4: "Ortalama bulduğum şeyleri sadece hikayede paylaşabiliyorum ya da sadece beğen geç yapabiliyorum. Daha çok Instagram, Facebook üzerinden oluyor. Takip etme anlamında daha çok Yeşil Gazete'dir, Spectrum'dur vs. Farklı yeni nesil gazete gibi olan şeyler var mesela. Apostro vs. Ama daha çok sanırım Instagram üzerinden bu hesapları takip ediyorum."

Haber kaynaklarını takip etmek, çevre gönüllülerinin ve aktivistlerin güncel gelişmelerden haberdar olmalarını ve bu bilgileri hızlı bir şekilde yaymalarını mümkün kılmaktadır. Bilgi edinme açısından da hızlı, etkili ve dinamik platformlar bilgiye erişimi

artırması, farkındalık yaratması, katılımı teşvik etmesi ve işbirliğini kolaylaştırması açısından görüşmecilerin hedef kitleleriyle etkileşiminin doğasına uygundur. Diğer bir ifadeyle, sosyal ve politik faaliyetlerin iç içe geçebildiği platformlar çevresel bilincin artırılmasına ve ekoloji hareketlerinin güçlenmesine katkıda bulunmaktadır.

5.1.2.2. Estetik ve Görselliğin Rolü

Ekolojiye dair sebepler ve sonuçlar daha somut olarak gözlenebilen olgulardır. Dolayısıyla adaletsizlik, mobbing, haksızlık gibi yalnızca düşünsel alanda, sözel olarak ifade edilmesinin yeterli olmayacağı problemlerin görsel olarak verilmesi daha etkileyici ve olgunun doğasına uygun olabilmektedir. G6'nın da belirttiği gibi özellikle internetin yoğun bilgi akışından sıyrılmak için görsellik önemli bir avantaj sağlamaktadır.

> G6: "Muazzam bir bilgi akışı var. Ama sosyal medya görsellik avantajı sağlıyor. Yani bu çevreyle ilgili herhangi bir sorun yarattığı yıkımlar veya yarattığı olumsuz sonuçları doğrudan deneyimleyebiliyorsunuz. Bu da sorunun ciddiyetinin daha iyi anlaşılmasını sağlıyor. 40 ayrı makale okuyabilirsiniz. Bu konuyla ilgili ama göreceğiniz bir şey bazı şeylerin kafanızda daha iyi dank etmesine sebep olabilir."

Instagram, görsel içeriklerin ön planda olduğu; özellikle de görsel hikaye anlatımı için oldukça efektif bir platformdur. Çevre gönüllüleri, doğa koruma ve çevre bilinci konularında güçlü ve etkileyici görseller kullanarak mesajlarını daha etkili bir şekilde iletebilmektedirler. Bu nedenledir ki Instagram görüşmecilerin görüşmecilerin en fazla kullandıkları mecradır. Görseller, insanların dikkatini çekmek ve duygusal bir bağ kurmak açısından metinlerden daha etkilidir. Çarpıcı fotoğraflar, videolar ve infografikler, çevre meselelerini anlatmada güçlü araçlardır.

> G18: "Instagram'ın arayüzü verimli. Basitleştirerek, bilgileri görselde verdiğiniz zaman insanlar için daha cazip geliyor. Bir de diğer sosyal platformlara nazaran popüler bir sosyal mecra olması."

Görselliğin gücünü kullanarak, çevresel sorunları ve çözümleri daha etkileyici ve akılda kalıcı bir şekilde aktarma imkanı sağlayan Instagram'da paylaşılan fotoğraflar, videolar ve grafikler, kamunun dikkatini çekmek ve duygusal bir bağ kurmak açısından büyük bir avantaj sunmaktadır. Görselliğin bu etkisi, Instagram'ı kampanyaları ve farkındalık artırma çalışmaları için ideal bir araç haline getirmektedir. Görüşmeciler de bu nedenle, mesajlarını geniş kitlelere ulaştırmak, destek toplamak ve etkileşimi artırmak amacıyla çoğunlukla Instagram'ı tercih etmektedir. Instagram'ın sunduğu bu görsel zenginlik, aktivizmin etkisini ve erişimini de önemli ölçüde artırmaktadır.

> G19: "Twitter biraz garip bir platform bence. Yani herkesin bir fikri var ve aslında çok da altı dolu olsa da olmasa da yığılıyor gibi. Neden daha çok tercih ediyor biliyor musunuz? Bu tarz kamplarda görsellik çok önemli. Yani Twitter yeterince görselliği ele alabileceğimiz bir platform değil. Bence biraz daha sözlü tartışmaların döndüğü bir platform. Instagram o yüzden çok işe yarıyor. Pandemi sürecinde, bir dönem Eskişehir ekibi vardı. Orada aktif çalışıyordum. Mesela yüzdelik vereceksem onu yazmıyordum. Bir pie chart (dairesel grafik) yapıp onu paylaşıyordum. Görselliği vurgulayabildiğimiz kadar vurgulamaya çalışıyoruz çünkü dikkat süresi çok kısa aslında sosyal medyada. Zaten çok fazla önyargısı olan bir topluma sahibiz bence çevreyle alakalı. Bir de dikkat çekici bir yerden yaklaşılamadığında iyice dezavantajlı konuma düşmüş oluyoruz."

Ayrıca dikkat süresinin çok kısa olduğu günümüz dijital dünyasında görsellik, bilgilerin basitçe ve dikkat çekici olarak verilmesi açısından da görüşmeciler tarafından tercih edilmektedir. Görüşmeciler, görsel hikayeler aracılığıyla aktarmak istediklerini etkili bir şekilde anlattıklarını belirterek bu tür hikaye anlatımının, takipçilerinin ilgisini çektiğini belirtmektedirler.

> G12: "Etkili konuşmak önemli ama bir şeyi sosyal mecralarda etkili ve dikkat çekici bir hale getirmek daha da önemli. Çünkü insanlar uzun uzun bir şeyler izlemiyorlar. Bu nedenle içerik üretmeyi bilmek ve hangi platformda ne şekilde hareket edileceğini bilmek de büyük öneme sahip."

Güçlü estetik unsurlar, dijital içeriklerin daha geniş kitlelere ulaşmasını ve etkileyici bir izlenim bırakmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, içerik üretiminde görsellik ve estetik görüşmeciler için önemlidir. Bu iki unsurun, dijital içeriklerin alımlanmasında kritik bir rol oynadığını; çünkü görsel olarak çekici içeriklerin, hedef kitlenin dikkatini çekme ve ilgisini sürdürme konusunda daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

G15: "Çok verimli çok iyi bir bilgi de paylaşılıyor olsa, onu estetik ve iyi bir görselle sunmuyorsanız çok okunurluğu olmuyor. O yüzden bence özellikle iletişim çalışması olarak sosyal medyada bir şey yapmak isteyen insanların böyle tasarım, dizayn, estetik olarak daha öne çıkartabilecek içerikler üretmesi gerekiyor. Ki zaten sosyal medya biraz ona yöneliyor ne kadar estetik ve çekici ona dönüyor."

Görselliğin, bireylerin günlük hayatlarında gerçekleştirdikleri kimlik performanslarını sergilemeleri için bir sahne işlevi görmesi dolayısıyla, görüşmecilerin de etrafındakilerin ilgisini çekmek için tercih ettikleri bir etkileşim türü olmaktadır. Özellikle de bir kampanyaya destek toplamak ya da bir konuya dikkat çekmek için fiziki mekanlarla bağ kuran, hayatın içinden görsellerin kullanılmasının oldukça etkili olduğunu da belirtmektedirler.

G16: "Tırmanış ekipleri oluyor mesela Greenpeace'in, bu çok fazla etkileşim çekiyor. Hava kirliliği mesela, bir binadan pankart astığınız zaman ve bunu yayınladığınız zaman o yaptığınız kampanya daha fazla destek bulabiliyor."

Sosyal medyada, belirli gruplara ait olmayı ifade eden semboller, logolar, renkler veya belirli mekanlarda çekilmiş fotoğraflar gibi görsel göstergelerin kullanılması, kullanıcıların hangi sosyal gruplara ait olduklarını belirtmelerine ve bu gruplarla olan bağlarını güçlendirmelerine de yardımcı olmaktadır. Görsel içerik paylaşımı, benzer ilgi alanlarına sahip kişilerin bir araya gelmesini ve topluluklar oluşturmasını sağlamaktadır. Viral görseller, meme'ler vs. kullanıcıları ortak bir paydada buluşturmakta ve sosyal kimliklerinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır ki görüşmeciler de ifadelerinde sıklıkla bunu işaret etmektedirler.

G7: “Instagram'dan ele alırsam, takip ettiğim hesaplar daha çok benimle aynı düşünce yapısında olanlar. İklime önem verenler, çevreye, hayvanlara önem veren kişiler ve onları gördükçe de benim gün içindeki modum ona göre değişiyor. Beni bu yüzden daha çok etkiliyorlar.”

Görüşmeciler, sosyal medyanın görselliğini kullanarak içeriklerin etkisini artırdıklarını düşünmektedirler. Dikkat çekici görseller, videolar ve infografikler kullanarak insanların ilgisini çekmek ve çevre sorunlarına kalıcı olarak yaratmaya çalışmaktadırlar. Ancak, görselliğin aşırı kullanımı, bilginin yüzeyselleşmesine ve insanların konulara derinlemesine yoğunlaşmasını engelleyen bir faktör haline de gelebilmektedir. Fakat hedef kitlenin de bu doğrultuda ne beklediği önemli bir noktadır.

5.1.2.3. Sosyal Bağlantılar

Çevre gönüllüleri, sosyal medya platformlarını sosyal ağlarını genişletmek ve etkileşim kurmak için aktif bir şekilde kullanmaktadırlar. Özellikle, LinkedIn gibi profesyonel ağlar, çevre ve ekoloji alanında çalışanlar arasında bilgi paylaşımı, iş fırsatlarına erişim ve işbirliği imkanları sağlamak için önemli bir rol oynamaktadır. Çevre gönüllüleri için LinkedIn gibi platformlar, aynı zamanda sektörel bilgi paylaşımı ve profesyonel ağ oluşturma açısından da kritik bir role sahiptir. Görüşmecilerin de, Instagram’dan sonra en sık kullandığı platform LinkedIn’dir. Bu durum, çevre gönüllülerinin, profesyonel ağlar aracılığıyla hem kendilerini geliştirme hem de çevre konularında işbirliği yapma fırsatını değerlendirdiklerini ortaya koymaktadır. Linkedin’in tercih edilmesinin temel sebepleri ilgi ve hedef odaklı bir platform olması ve doğru network’lere ve bilgilere erişimi kolaylaştırmasıdır. Bu noktada, Treem ve Leonardi ‘ağ’ kavramının iki tür çağrışımından bahsetmektedirler. İlki, bir bireyin başka bir bireyle olan ilk birliktelik türüne işaret eden sosyal bağdır ki dijital platformlar açık bir şekilde üyelerinin sosyal bağları üzerine kuruludur. İkincisi ise bireyin bir bilgi parçasıyla (kendi oluşturduğu veya tanıdığı bir bilgi parçası) olan ilişkisidir. Örneğin, bir birey wiki'ye bir giriş eklediğinde, yazar ile içerik arasında bir bağlantı kurulmaktadır. Bireyler kendi kimliğini sosyo-politik zeminde tanımlamak için yalnızca görünür içeriğe değil aynı zamanda bu çağrışımlara yani ağ bağlantılarına da bakmaktadırlar (Treem & Leonardi, 2012: 162, 174). Linkedin bu

açıdan ağ kavramının her iki anlamını da karşılayacak şekilde kullanıcılarını hem bilgiyle hem de sosyal çevreyle ilişkilendirmektedir.

> G17: "Linkedin'i Instagram ya da Twitter ile karşılaştırdığın zaman orda her alanla ilgili bilgi var ve bilgi karmaşası yok. O nedenle de daha amaca uygun ve odaklı kullanılabiliyor. Örneğin, Instagram'da bir anda insanların düğün videosuna ya da tatil resimlerine denk gelebiliyorsunuz. Linkedin'i kullananlar bu mecrada daha çok profesyonel ilgi ve çalışma alanına yönelik bir network oluşturuyorlar. Linkedin'i alanınız üzerine kullanıyorsanız, direkt oradan hap bilgi bulabiliyorsanız. Daha hedef odaklı bir mecra. Ben kullanım amacıyla uygun hesaplar takip edildiğinde Linkedin'in çok verimli olabileceğini düşünüyorum."

Görüşmecilerin LinkedIn'de bireysel kimliklerinden ziyade bağlı bulundukları STK'lar aracılığıyla daha çok kurumsal kimlikleriyle bulunduklarını belirtmeleri, belli platformlarının profesyonel ağ oluşturma ve kurumsal temsil açısından oynadığı kritik rolü vurgulamakla birlikte görüşmecilerin kurumsal kimliklerinin STK'ların stratejik hedefleriyle uyumlu bir şekilde bütünleştiğini ve bu sayede kolektif bir güç oluşturduklarını göstermektedir.

> G9: "Çok yeni katılmış olduğum hukuksal bir konuyla ilgili bir çalıştay var. O çalıştayda yapılan araştırmanın sonuçları açıklandı. En etkili aracın sosyal medya olduğu çıkmış bu araştırmanın sonucunda biz de zaten uzun zamandır sosyal medyayı bununla ilgili kullanmaya gayret ediyoruz. Özellikleri Linkedin, Instagram, Facebook tarafında bunu ağırlıklı olarak kullanıyoruz. Diğer platformlar biraz daha arka planda kalıyor. Yapmış olduğumuz paylaşımlarda ya da bir katılımcı listesi oluşturmakta vs. kurumsal olarak yaptığımız her şeyi de buralardan, özellikle Linkedin'den paylaşmaya gayret ediyoruz."

Sosyal medya üzerinden kurumsal faaliyetlerin paylaşılması ve katılımcı listelerinin oluşturulması gibi eylemler, sosyal kimliğin inşa sürecinin kolektif boyutunu da ortaya koyar. Bu süreçte, bireyler kendilerini bir grubun parçası olarak tanımlamakta ve bu grubun amaç ve değerlerini yansıtmakta, dolayısıyla grup kimliğinin bireysel kimlik üzerindeki etkisini pekiştirmektedirler. Dolayısıyla G9'un vurguladığı sosyal medya kullanım stratejisi, bu kolektif

kimlik inşasının ve kurumsal aidiyetin bir ifadesidir. Görüşmecilerin üçüncü en çok kullandıkları platform ise Change.org platformudur. Özellikle bu platformu fiziki faaliyetlere açılan bir alan olarak görmektedirler. Görüşmecilerin platform tercihlerine bakıldığında, görüşmecilerin dijital platformları kampanyaları yaygınlaştırmak, imza toplamak gibi sosyal ve politik hareketlerin örgütlenmesinde ve yayılmasında sıklıkla kullandıkları sonucuna varılabilir.

> G4: "Change.org'dan çok fazla arkadaşım olduğu için ve birçoğu eski WWF'li olduğu için bu tip kampanyalara çok sık katılıyordum. İklim kriziyle ilgili yürüyüşler, kampanyalar vs. hem sosyal medya üzerinden bunları yaygınlaştırma imzacı olma hem de bizzat alana gitme şeklinde eş zamanlı faaliyetlerde bulunuyorum."

Görüşmecilerin ifadeleri, dijital platformlarda kolektif bir kimliğe dahil olduklarını ve ortak bir amaç doğrultusunda hareket ettiklerini; çevre yanlısı kolektif eylemlere katılmaya yönlendiren faktörleri göstermektedir. Dijital çağın kanaat önderi olarak kabul edilen figürler de hareketlerin organize edilmesinde, kampanyaların destek kazanmasında önemli bir faktördür. Örneğin, Uygar Özesmi'nin dijital çağda bir kanaat önderi olarak öne çıkması, Change.org Türkiye'nin yöneticisi olarak yaptığı çalışmalarla daha da belirginleşmiştir. Özesmi gibi figürlerin dijital varlığı, sadece bilgi yaymakla kalmamakta, aynı zamanda takipçileri arasında bir topluluk duygusu oluşturmakta ve kolektif eyleme teşvik etmektedir.

> G12: "Daha çok Change.org var. Orada çok farklı konular üzerinde kampanyalar başlatıyoruz. Ben daha çok doğayla ilgili olan, bizim sürdürebilirliğimizi etkileyen kampanyalara katılıyorum… Change.org Türkiye'nin yöneticisi olan Uygar Özesmi'yi takip ediyorum sosyal medyada."

Dijital medyada sosyal ağlar, ekoloji hareketi bağlamında hayati bir öneme sahiptir. Bu ağlar, bilgi paylaşımı, toplumsal farkındalık oluşturma ve kolektif eylemi teşvik etme açısından çevre hareketlerinin mobilizasyonunu hızlandırarak, bireylerin ve toplulukların ortak bir amaç doğrultusunda harekete geçmelerini sağlamaktadır.

5.1.3. Dijital Dünyada Sosyal Etkileşim: Gerçek Bir Etkileşim Mi?

Dijital ortamlarda gerçekleşen etkileşimler, fiziksel mekandan bağımsız olarak bireyler arasında anlık ve sürekli bağlantı sağlamaktadır. Bu tür etkileşimlerin gerçekliği ve derinliği konusunda yapılan tartışmalar, sosyal bilimlerde önemli bir yer tutmaktadır. Bazı araştırmacılar, dijital iletişimin yüz yüze etkileşimlerin yerini tutamayacağını savunarak, dijital iletişimin yüzeyselliğini ve kalıcılığını sorgulamaktadır (bkz. Earl & Kimport, 2011). Bu görüşe göre, dijital etkileşimler fiziksel varlık ve duygusal derinlikten yoksun olduğundan, sosyal bağların zayıflamasına ve yüzeysel ilişkilerin artmasına neden olmaktadır. Öte yandan, dijital platformların, bireylerin coğrafi sınırlamalardan bağımsız olarak ortak ilgi alanlarına sahip gruplarla bağlantı kurmasına olanak tanıması, görünürlüğü artırması gibi sebeplerden dolayı toplumsal değişim ve aktivizm için güçlü araçlar haline geldiğini savunan görüşler de vardır. Ayrıca siber uzamda oluşan sosyal sermaye, bireylerin sosyal ağlarını genişletmelerine ve toplumsal katılımda bulunmalarına imkan tanımaktadır. Fakat burada 'dijital medyada katılım seviyelerinin raporlanması gerçek bir bağı, sosyal kimlik duygusunu, insan failliğini tanımlar mı?' sorusu ortaya çıkmaktadır. Çok kişiye ulaşmanın aslında neyi ifade ettiğinin bilinmesinin de önemine değinen G4, dijital dünyada sosyal etkileşimlerin doğasına dair önemli bir sorgulamayı ortaya koymaktadır. Kullanıcının belirttiği üzere, sosyal medya platformlarında gösterilen içeriklerin ve bu içeriklere verilen tepkilerin (beğeni oranları gibi) gerçekliğinin tartışmalı olması, dijital etkileşimlerin yüzeysel ve zaman zaman yanıltıcı olabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda, dijital dünyada sosyal etkileşimlerin gerçek bir etkileşim olup olmadığı sorusu gündeme gelmektedir.

> G4: "Sosyal mecra ne kadarını gösterirse o kadarını görüyorsun gibi de oluyor kendin hususi girip bakmıyorsan. Bir de beğeni oranlarının ne kadar gerçeği gösterdiği de tartışılır. Paylaşımım kaç beğeni almış, ne kadar görüntülenmiş diye girip bakıyorum. Ama bu gerçek anlamda görüldü mü, beğenildi mi orası da tartışmalı. Herkes kendi profilini takip ediyor gibi de geliyor. Çok kişiye ulaşmanın ölçütü nedir mesela. Bilgiyi almak isteyen kişiye kolayca ulaşabiliyorsunuz, ama asıl ulaşmamız gereken kitleye ne ölçüde ulaşabiliyoruz o da biraz tartışmalı olabilir. Dolayısıyla, bilgiyi veriyorsun ama o bilgi ne kadar kaliteli bir şekilde o bilgi verilebiliyor orası biraz tartışmalı."

Görüşmecilerin bir kısmı, fiziksel dünyada bir araya gelinebilecek uygun kamusal alanın yokluğundan yakınmaktadır. Dijital platformlar, fiziksel mekanların ve kaynakların yetersiz olduğu durumlarda ya da toplumsal olarak bir araya gelmenin diğer zorlukları göz önüne alındığında, bireylerin ve grupların etkin bir şekilde örgütlenebilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, bireylerin sadece yerel topluluklarıyla değil, küresel ağlar aracılığıyla daha geniş bir kitleyle etkileşim kurabilmesi dezavantajlı konumdaki kesimler veya konular için de avantajlıdır.

> G7: "Dijital üzerinden örgütleniyor insanlar çünkü hani offline'da örgütleneceği mecra, mekan yok o kadar da. Hani online'dan duyurabilirsin ki daha güçlü örgütlenilsin. Böyle bir şey olduğunda buna destek vermek için ben kendi sosyal medya hesabımdan duyuruyorum zaten."

Bu noktada can alıcı sorulardan bir tanesi de bu etkileşimlerle dijital faaliyetlerin politik amaçları ne ölçüde karşıladığı olmaktadır. Fakat birisi olmadan diğerinin olmadığı kanıksanmış bir durumda ki görüşmecilerin bağlı bulundukları STK'larda hem çevrimiçi hem de çevrimdışı örgütlenme olarak iki ayrı bölüm bulunmaktadır. Bu iki bölüm faaliyet olarak ayrı çalışsa da birbirini destekleyici şekilde birbiriyle örtüşmektedir.

> G14: "Bir offline örgütlenme bir de online örgütlenme diye artık iki farklı bölüm çok uzun zamandır var. İlk başta bu bir ayrım gibi başladı fakat şimdi biri olmadan diğerinin olamayacağı kabul görmüş ve ikisinin birarada yürümesi ve birbirini desteklemesi gerektiğine yönelik bir konsensüs var. Hem benim kendi çalıştığım örgüt için hem de bildiğim ve daha önceden gönüllülüğünü yaptığım ya da yakından takip ettiğim görüştüğüm diğer, özellikle de uluslararası STK'lar. Her zaman bir dijital örgütlenme ayağı var. Bir kampanyacılar var mesela 350.org'da. Bir de dijital kampanya bölümünü yürüten kampanyacılar var. Dijital araçları kullanarak bu kampanyaları yürüten bu işte bir online eylem yapmak olabilir, bir dilekçeyi imzalamak olabilir gibi gibi. Böyle dijital olan tool'ları hem örgütlenme hem kampanya için kullanan bu konuda uzmanlaşmış birimler var."

G5'in belirttiği üzere, bu 'dijital mahalleler' içinde sürekli olarak benzer görüşlerin paylaşılması ve tüketilmesi, bir yankı odası etkisi yaratabilmektedir. Bu durum, bireylerin kendi görüşlerinin sürekli onaylanması sonucunda dış dünyadan ve farklı perspektiflerden izole olmasına yol açmaktadır.

> G5: "Dijital mahallelerden bahsediliyor bu platformların içerisinde. Biz eğer kendimize yakın insanların paylaştığı bir topluluk, grup oluşturup orada sürekli onu içerikleri tüketirsek, kendimiz konuşuruz kendimiz dinleriz sürekli. Bu aktivizmin sokağa taşması gerekiyor. Sokakta da karşılık bulması gerekiyor ki buluyor da çoğu noktada. Böyle daha etkin kullanılabileceğini düşünüyorum."

Fakat mahalleler sosyal kimlik açısından, dijital risk olduğu kadar fırsata da dönüşebilmektedir. Benzer düşüncelere sahip insanların bir araya geldiği "yankı odaları" çevrimiçi ortamda kutuplaşmayı artırabilir ve böylece birçok insanı siyasetten uzaklaştırabilirken; insanların birbirlerini bulmalarına, kendi anlatılarını oluşturmalarına ve güçlendirmelerine, böylece daha geniş kitlelere ulaşmalarına ve örgütlenmelerine de olanak sağlayabilmektedir. Bu açıdan sosyal medya, görüşmecilerin hedeflerini politik zemine taşıyabilecek gelişmeyi sağlayacak bir mekan haline de gelebilmektedir.

Bununla birlikte görüşmecilerin bir kısmı, sosyal platformları deşarj oldukları bir alan olarak gördükleri için iletişime ve bağ kurmaya daha açık olduklarını dile getirmektedirler. Keyifli bir ruh halinde oldukları için bilgi almaya hem daha fazla istekli hem de daha fazla açık olduklarını belirtmektedirler. Aynı zamanda hedef kitlelerinin de böyle olduğunu dile getirmektedirler. Bu nedenle de buradaki mesajlarının daha etkili olduğunu düşünmektedirler.

> G7: "Bireysel olarak ya da hani bir STK'nın sokakta karşımıza çıkıp bir bilgilendirme yapmasındansa sosyal medyada videolar veya görseller olarak önümüze çıkarması daha etkili. Günümüzün çoğunluğunu sosyal medyada geçiriyoruz. O yüzden bir şeyleri orada görmek beni daha çok etkiliyor."

Öte yandan, insanların eğlence amaçlı, deşarj olmak için girdikleri bir alanın örgütlülük psikolojisini de yok ettiğini dile getiren görüşmeciler de vardır ve bu alanı aktivizm yaptıkları bir alan görmemektedirler.

> G19: "Instagram'da öyle insanların eğlendikleri fotoğraflara bakıp orayı kafamın boşaldığı bir yer haline getirmeye çalışıyordum. Kendimi deşarj edebileceğim bir yer gibi görüyorum, aktivizm yaptığım gibi bir yer görmüyorum artık."

Bu nedenle de bazı görüşmeciler sosyal medya alanındaki aktiviteleriyle, aktivist faaliyetlerini ayırmak istemektedirler. Sosyal medya, eğer keyifli vakit geçirme alanıysa bunun politik bağlamı sulandırdığını düşünmektedirler. G8'in ifadesinde, sosyal medyanın geniş bilgiye erişim imkanı sunduğu, ancak bu bilgi bombardımanının kullanıcıları bazen yorabileceği ve amacına aykırı düşebileceği belirtilmektedir. Özellikle, sosyal medyanın eğlence ve kafa boşaltma amacıyla kullanıldığı durumlarda, beklenmeyen politik içeriklerin kullanıcılar üzerinde ekstra yük olarak algılanabileceği ifade etmektedir. Bu durum, politik bilginin, kullanıcıların rahatlamak veya eğlenmek için girdikleri platformlarda istenmeyen bir unsura dönüşebileceğini göstermektedir.

> G8: "Yani sosyal medyada her türlü bilgi varken, bence böyle bir alanda da (iklim değişikliği) bilgi olmalı. Ama bazen de sosyal medyanın kullanım amacına ters düşebiliyor bu. Yani insanların gülmek, eğlenmek veya tamamen kafa boşaltmak için girdiği ve kullanmak istediği bir platformda böyle bir bilgiyle karşılaşmak onlara ekstra yük, sorumluluk gibi bir şey gelebiliyor. Hiç de hoşuna gitmeyebiliyor. Çok itici de olabiliyor."

Bir görüşmeci politik konuları ele alırken eğlence amaçlı kullanılan bir platformda çevre mücadelesini basite indirgemek istememektedir. Bu, sosyal medyanın politik bağlamların ciddiyetini ve önemini azaltabileceği endişesini yansıtmaktadır.

G14: “Türkiye'de şeye söylemek gereken o kadar çok şey var ki. Zaten halihazırda bunun bir şekilde ucundan tutmaya çalıştığım için bu mücadelemi sadece eğlence için kullanmak istediğim bir platformun parçası haline getirmek istemiyorum.”

G20 ifadesinde ise, politikacıları paylaşmak gibi politik amaçlara hizmet ettiğine dikkat çekmektedir. Ancak, sosyal medyanın aynı zamanda kişisel rahatlama veya kaçış alanı olarak kullanılması, politik faaliyetlerin ciddiyetini azaltabilmekte ve politik katılımı yüzeysel hale getirebilmektedir. G20 de ifadesinde, platformların dış gruba ulaşma noktasında işe yaradığını ama etkileşimin karşı tarafa geçtiği konusunda şüpheleri olduğunu belirtmektedir.

G20: “Sosyal medyayı dinamik de kullanıyorum ben. Fiziki işlerden, bedenen yorulduğum işlerden sıyrılmak için uyuşturucu gibi de kullanıyorum. Bir yandan da bazen politikacıları paylamak için de kullanıyorum. İşe de yarıyor. Çünkü bu insanlara ulaşabileceğim tek yer de maalesef orası. Ulaşmasına ulaşıyorum ama karşı tarafa etki ediyor mudur, ondan emin değilim”

Görüşmecilerin ifadeleri özellikle politik etkileşimlerde sadece mesajı gönderenin değil alanın da motivasyonunun önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle de dijital platformların politik hedeflere uygunluğu konusunda net bir sonuca varmak zordur. Bazı görüşmeciler bu nedenle etkileşimin hem politik hedeflere hem de sosyal medya diline uygun bir şekilde verilmesi gerektiğini belirtmektedirler.

G5: “Dolayısıyla hem yaşam biçimimle hem de yaptığım araştırmalarla. bu kendi okuduğum kitabı sadece bana kalsın değil. Bundan insanlar da faydalansın. Sosyal medyanın bu kadar artmış olmasının, evet bize pek çok getirisi oldu. Fakat dijital aktivizm gibi bir alan açmış olsa da insanların hızlı bir tüketime yöneltti. Bu konuda da içerikleri hızlı tüketmesine de sebep oldu. Dolayısıyla bir insan bir kitabı ne bileyim, 150-500 sayfalık bir kitabı okumaya üşeniyor olabilir ama oradan çıkacak bilgileri daha işte derli toplu bir şekilde bir içerik olarak gördüğünde, ilgisini çekip o konuya eğilme ihtimali doğuyor. Dolayısıyla ben kendi yaptığım araştırmaları sosyal mecraların, o içerik platformların diline uydurarak bu şekilde bir paylaşım yapma yapmayı

hedefliyordum. Bu şekilde de yapıyorum. Yani hem kendi giydiğim kıyafeti sürdürülebilir atıksız yapan diye falan ya da kullandığım bir vegan ekolojik üretim yapan bir makyaj malzemesini paylaşarak da aslında o işte plastik atıklar içerisinde doldurulan ekolojiye zarar veren su altı kaynaklarını kirleten bir kozmetik markasındansa yerel sürdürülebilir ekolojik üretim yapmaya gayret eden bir şirketin ürününü göstererek de aktivizm yapmış olduğunu düşünüyorum. Bu şekilde sosyal medyayı kullanıyorum."

Hız ve anlık tüketim üzerine kurulmuş bir yapıya sahip olan dijital platformlarda içerikler de hızlı bir şekilde tüketilmekte ve aynı hızla unutulabilmektedir. G5'in de belirttiği gibi, bu durum, uzun ve ayrıntılı bilgilerin yerini kısa, özetlenmiş içeriklerin alması gibi, insanların daha derinlemesine bilgi edinme alışkanlıklarını etkileyebilmektedir. Sosyal medya kullanıcıları, geniş bilgi parçalarını hızlıca tüketme eğilimindedir ve bu durum dijital aktivizmin de doğasını değiştirmiştir. Bu açıdan G5, sosyal medyayı kullanarak sürdürülebilir yaşam tarzını ve çevre dostu ürünleri tanıtarak, dijital aktivizmi benimsemiştir. Kendi kimliğini bu platformlarda sürdürülebilirlik ve ekolojik duyarlılık üzerinden inşa ederek, organik etkileşimler elde edebileceği stratejiler geliştirmektedir. Dolayısıyla, dijital medyanın hem teknik boyutu hem de etkileşimlere yansıyan bilişsel boyutu çevre gönüllerinin sosyal kimliklerinin ve aralarındaki grup dinamiğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Buradan hareketle, çevre gönüllülerinin dijital medyayı etkin bir şekilde kullanarak, derinlemesine bilgi paylaşımı ve uzun vadeli etkiler yaratacak şekilde etkileşim ağlarına dönüştürme çabası, sosyal kimliğin teknik koşullara uyumlulaştırılması dolayısıyla, dijital bir kuşatma altında kaldığını göstermektedir.

5.1.3.1. Fiziki Dünya ile Dijital Dünya Arasında Hashtag'ler Aracılığıyla Köprü Kurmak

Dijital çağda, sosyal medya platformlarının etkin kullanımı, fiziksel dünyadaki çevre aktivizmi ile dijital dünyada etkileşim yaratma arasında önemli bir köprü oluşturmaktadır. Hashtag'ler, bu köprünün ana unsurlarından biri olarak, çeşitli kampanyaların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamakta ve çevre aktivistlerinin etkileşim alanlarını genişletmektedir. G10'un vurguladığı üzere, görüşmecilerin farklı platformlarda kimliklerini ve hedeflerini yaymak için hashtag'ler kullanarak etkileşimlerini zenginleştirme çabası, dijital medyanın sunduğu

olanakları nasıl stratejik bir şekilde kullandıklarını göstermektedir. Bu bağlamda, hashtag'ler aracılığıyla yaptıkları paylaşımlar, dijital ağlar üzerinden daha geniş topluluklara ulaşmayı ve bu toplulukların dikkatini çekmeyi mümkün kılmaktadır.

> G10: "Hiçbir platformu es geçmeden kullanıyorum. Örneğin Linkedin'de kurum ve firmaları etiketleyerek; yine işte Twitter'da Facebook'da, Instagram'da ve bunlar gibi böyle birçok platformda aslında geleneksel hashtag'lerimizle paylaşarak o tarafta da etkileşimi biraz daha zengin hale getirmeye çalışıyoruz."

Platformlar, hashtag'lerin stratejik kullanımı yoluyla kullanıcıları çeşitli etkinlikler, hareketler için kitleleri harekete geçirmek amacıyla özel amaçlı kamular yaratmaktadır. Öte yandan, hashtag'ler durağan değildir ve zaman içerisinde kapsadığı içerikler değişebilmektedir (Bruns & Burgess, 2015: 3). Fakat, sosyal medya paylaşımlarının geniş kitlelere ulaştığını gören görüşmeciler, kendi fikirlerini ve normlarını paylaşan büyük bir topluluğun parçası olduklarını hissetmektedirler. Bu sayısal çoğunluk hissi, görüşmecilerin çevre aktivizmi konusundaki motivasyonlarını artırmakta ve sosyal kimliklerinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır. Hashtag'lerin etkin kullanımı, bu motivasyonu destekleyen bir araç olarak, bireylerin topluluk içerisinde aidiyet hissetmelerine ve ortak amaç doğrultusunda hareket etmelerine olanak tanımaktadır.

> G12: "Sosyal medyada kendi paylaşımlarımızı daha çok kişiye aktardığımızı gördükçe daha çok kişiye ulaştığını gördükçe biz de kendi aramızda aynı işi, ortak fikirleri, normları paylaştığımızı düşünüyoruz. Orada daha fazla kişiyle etkileşime giriyor olmamız, sayı olarak çoğunluk hissettirdiği için ve fikri paylaşmayan insanlar bir araya gelemez diye düşündüğümüz için daha motive edici. Hem nitelik hem de nicelik olarak güçlü olduğumu hissediyorum."

Coleman'ın çalışmasında da belirttiği gibi, politik deneyimin oluşturulmasında önemsenmek önemli bir faktördür (Coleman, 2022: 492). Politik deneyimin oluşturulmasında duygusal motivasyonların önemi büyüktür. Hashtagler aracılığıyla kurulan hibrit ortamlar, siyasete girme yollarını düşünen ve bunu hissetmek isteyen bireyler için hem fırsatlar hem de

zorluklar yaratmaktadır. Ticari ve alternatifin, kamusal ve özelin, eğlence ve politikanın, iş ve boş zamanın, bireyselleşme ve kolektivizmin, ve sayısız diğer düalizmlerin birarada olduğu bu melez alanlarda rasyonellik ve duygulanım da dahil birçok duygu da mobilize olmaktadır. Bu sosyal farkındalık ortamının doğası, harekete geçen aktörlerin kullanabileceği, her zaman açık, birbirine bağlı bir bilgi ağı sağlamaya, daha verimli ve "elektronik ağızdan ağza iletişim" işlevi görmeye elverişlidir (Papacharissi, 2015: 25, 37). Görüşmeciler için de hashtag'ler, sivil katılım açısından çeşitli kitlelerin dünyalarına açılan bir kapı olduğu kadar onlara topluluk içinde olma hissi de vermektedir.

> G13: "Bazen yorumda bulunuyoruz etkileşimi öne çıkartmak için özellikle bir kampanya süreciyse hani dahil oluyorum ya da bazen yorumda bulunmak için aslında yorumda bulunuyoruz ama etkileşimi öne çıkartmak için ben de bunları yapıyorum işte. Sosyal açıdan da iyi hissettiriyor. Hashtag desteğiyle destek veriyorum. RT ediyorum ya da o hashtag'i tekrar öne çıkartmak için paylaşımlar yapıyorum özellikle Twitter'da."

Hashtag'ler aynı zamanda dijital dünyada farklı kesimlerden insanların görüşlerine erişim sağlayarak, toplumun nabzını tutma ve çeşitli konular hakkında bilgi edinme imkanı sunmaktadır. G10: "Birisi hashtag'ler üzerine bir şeyler paylaştığı zaman mutlaka bizim ekranımıza düşüyor. Kimler ne paylaşmışlar, ne yapmışlar şeklinde. Dolayısıyla o tarafı da sıkı takip ediyoruz." G4'ün belirttiği gibi, Twitter'ın hashtag'ler üzerinden sağladığı etkileşim, haber alma ve doğrulama süreçlerini daha gerçekçi ve etkili kılmaktadır. Bu, çevre gönüllülerinin/ aktivistlerinin kampanyalarını daha geniş kitlelere duyurabilmesi ve bu kitlelerden geri bildirim alarak hareketlerini şekillendirebilmesi açısından önemlidir. Hashtag'lerin sağladığı bu dinamizm, ekoloji hareketlerinin hem dijital hem de fiziki dünyada daha etkileşimli ve katılımcı olmasını sağlamaktadır.

> G4: "Yani Instagram'da evet belki biraz daha haber akışı olmaya başladı. Twitter kadar değil ama salt Twitter üzerinde aslında bu sürecin daha iyi olduğunu düşünüyorum. Yani hem haber alma hem de haberin doğruluğunu sorgulama açısından Twitter çok daha gerçekçi geliyor. En azından hashtag'lere tıklanabilir oluşu, arama motorunun daha sağlıklı oluşu, gündemi takip etme mantığı açısından Twitter'ı daha çok kullanıyorum

diyeyim. Yani daha doğrusu Instagram'ı da kullanıyorum elbette ama Twitter'daki etkileşimlerimin daha da görüldüğünü hissediyorum."

Hashtag'ler fiziksel dünya ile dijital dünya arasında bir köprü olmaktadır. Görüşmeciler, bu anlamda, topluluk bağlarını güçlendirdiklerini belirtmişlerdir. Örneğin, Greenpeace'in interaktif etkinliklerinde hashtag kullanımı, fiziksel etkinliklerin dijital dünyada yankı bulmasına olanak tanımaktadır. G19'un belirttiği gibi, fiziksel bir etkinlikte kullanılan hashtag'ler, görüşmecilerin bu etkinlikleri sosyal medyada paylaşmalarını ve böylece hem etkinliğin hem de verilmek istenilen mesajın daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamaktadır. Bu etkileşim, çevre bilincini artırmak ve toplumun farklı kesimlerinde farkındalık yaratmak açısından kritik bir rol oynamaktadır. Hashtag'ler, bu bağlamda, fiziksel dünya ile dijital dünya arasında etkin bir köprü görevi görerek, çevre aktivizminin etkisini ve görünürlüğünü artırmaktadır.

G19: "Greenpeace böyle interaktif etkinlikler yapmaya daha çok seviyor. Mesela örnek veriyorum, bir tane yaptığımız etkinlikte, Moda sahile gitmiştik hep beraber orada işte zaten herkesi bizim milletimiz meraklı insanlar böyle bir topluluk gördüğünde bir merak uyanıyor zaten sokakta. Bir böyle büyük bir çerçeve hazırlamıştık. Tam seçim öncesi dönemdi. Biz de işte ilgi çekmeye çalıştık. Bir de hashtag koyduk insanlar gelip fotoğraf çekip hashtag'ler ile birlikte sosyal medyada özellikle de Instagram'da paylaşıyorlardı. Hem böylelikle Greenpeace'in adı tekrar geçmiş oluyordu, hem de konuya dair bir farkındalık oluşuyordu."

Görüşmeciler, daha çeşitli kesimlerden insanlara ulaşmak için hashtag'lerin verimli bir araç olduğundan bahsetmektedirler. Hashtag'leri ön plana çıkartmak için de paylaşım yaptıklarını ve bu şekilde birbirlerine destek verdiklerini belirtmektedirler. Hashtag'ler etrafında paylaşım yapmaları, yorumda bulunmaları ideal bir tartışma ortamı yaratmaktan ziyade destek verme amaçlı olmaktadır. Yani, sosyal medyanın niceliksel çoğunluk yaratarak görünürlük yaratma dinamiği ve görüşmecilerin de bu doğrultuda hareket etmeleri, ideal bir tartışma ortamı oluşturmaktan daha ziyade bir topluluğa ait olduğunu vurgulama niyetiyle ilişkilidir. Bu da etkileşimlerin niteliğini olumsuz etkileyebilmektedir.

5.1.3.2. Aktivizmin Dijital Çağı: Hızlı Örgütlenme, Çabuk Çözülme ve Mobilizasyon Dinamikleri

Dijital çağda aktivizm, hızlı örgütlenme yeteneği ve geniş kitlelere anında ulaşma potansiyeli ile geleneksel protesto biçimlerinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Dijital platformlar, bireylerin ve grupların sosyal ağlar üzerinden hızlıca bir araya gelmelerini, bilgi paylaşmalarını ve ortak eylemler organize etmelerini mümkün kılarak, sosyal hareketlerin dinamiklerini köklü bir şekilde dönüştürmüştür (Castells, 2015). Ancak, bu hızlı mobilizasyon yeteneği aynı zamanda çabuk çözülme riskini de beraberinde getirmektedir. Dijital medya, kısa süreli dikkat ekonomisinin dinamikleriyle işlediği için en çok beğeniyi, görüşü veya diğer onayları alma mücadelesi nedeniyle bir konu hızla gündeme gelebildiği gibi, aynı hızla ilgi kaybına uğrayabilmektedir (Tufekci, 2017: 79). Bu durum, dijital aktivizmin sürdürülebilir ve derinlemesine etki yaratma kapasitesini sınırlayabilmektedir. Görüşmeciler de dijital aktivizmin bu dinamiğine sıklıkla değinmişlerdir.

> G2: "Ekoloji hakları açısından bu çok kolay kurulabilen bir şey değil yani. Ekoloji hakları açısından bu çok kolay kurulabilen bir şey değil yani işte acil bir eylem olduğunda yani ya da bir eylem planını ortaya koymaya çalıştığımda, çok çabuk organize oluyormuş gibi görünüyor ama çok çabuk da dağılıyoruz aslında. Yani birliktelik sürmüyor. İklim değişikliği için bir grup kuruluyor. Oraya giriyorsunuz. Bin kişi var. Bir tane daha açılıyor. Bir tane daha. O kanallara giriyorsunuz falan. Sonra bir bakıyorsunuz grup işlevini yitiriyor. Ya da işte haber iklim haberleri alan bir Telegram grubuna giriyorsunuz ya da bir WhatsApp grubuna, aynı şekilde işlevini yitiriyor. Yani bir süre sonra devamlılığı olmuyor."

Dijital platformlar, toplumsal hareketlerin geniş kitlelerce desteklenmesini sağlarken, aynı zamanda aktivistlerin yüz yüze etkileşimde bulunma zorunluluğunu azaltır. Bu durum, kolektif kimlik oluşumunu ve grup dayanışmasını zayıflatabilmektedir (Earl & Kimport, 2011: 144). Örneğin, bir hashtag etrafında toplanan çevrimiçi destekçiler, fiziksel protestolarda bir araya gelenlerden farklı bir bağlılık düzeyine sahip olabilmektedir. Dijital aktivizm, yüz yüze ilişkilerin sağladığı güçlü bağlar yerine, zayıf bağlar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşmayı hedeflemektedir. Bu zayıf bağlar, geniş bir ağın mobilize edilmesini kolaylaştırırken, aynı

zamanda derinlemesine bir bağlılık ve kalıcı bir hareket oluşturma konusunda yetersiz kalabilmektedir.

> G13: "Aslında biraz yani bilgi vermeye ya da dayanışma noktasında evet ama harekete geçirici özellikle imza kampanyalarıyla ya da ne bileyim Cimer'e şikayette bulunun gibi. Hani yan yapacağımız şeyler de sınırlı çünkü. Hani hadi sokağa çıkalım olmuyor ne yazık ki. Hani öyle bir durum çok söz konusu olmuyor. Hani hukuki çevrede aslında. Hani tabii sokağa çıkmak hukuksuzluk anlamında demiyorum bunu da. Aslında daha dijital anlamda mobilize olabilecekleri şeyleri öne çıkartmaya çalışıyoruz. Bir noktada işte Cimer'e şikayette bulunabilirsiniz işte bakanlığın telefon numaraları bunlar, bunlara ya da mail atabilirsiniz ya da imza kampanyası oluşturabilirsiniz. Siz de işte gruplarda paylaşabilirsiniz gibi gibi. Sosyal medyanın evet bu noktada bence gücü var, dönüştürebiliyor da. Ama çok da çabuk sönümleniyor bence yani hemen."

G13'ün de bahsettiği bu bağlılık ve kalıcılık noktasındaki yetersizlik, aktivist hareketlerin dijitalleşmeyle birlikte Türkçe'de 'tembel aktivizm' olarak da adlandırılan 'slaktivizm' (slacktivism)'den kaynaklanmaktadır. Slaktivizm, "toplumsal bir amaç için nispeten maliyetsiz bir destek gösterisi gerçekleştirme isteği ve buna eşlik eden, anlamlı bir değişim yaratmak için önemli bir çaba harcama konusundaki isteksizlik" (Kristofferson vd., 2014: 1149) olarak tanımlanmaktadır. Dijital medyada bu sembolik destek gösterisi veya 'beğenme, paylaşma ve retweetleme' kliktivizm (clicktivism) olarak adlandırılan düşük maliyet ve çaba gerektiren faaliyetler politik hedeflere ulaşmamaktadır. Fakat G18'in de belirttiği gibi kişiyi iyi hissettirmektedir.

> G18: "Sosyal medyanın olumsuz yönü çoğu konuyu normalleştirmesi. Çok normalleştiriyor. Tepkilerimiz gittikçe azalıyor ve insanlar normalde belki Instagram olmasa bireysel olarak bir adım atacakken orada bir paylaşım yaptığında adım attım hissi yaşıyor ve dolayısıyla aslında eylem olarak hiçbir şey yapmıyor. Ama gerçek anlamda hani adım atılması gereken bir durum varsa işte orada çözülmesi gereken bir durum var. Mesela bir noktada onu tweet ile çözemeye de biliyorsunuz. Bu sefer eylemsiz halde kalmak, insana da motivasyon olarak da iyi gelmiyor zaten."

Morozov'un da belirttiği gibi "davranışlarımızı ayarlamaya, yaptığımız şeylerin her şeyi etkileyeceğini varsaymaya başladıkça, elde edilecek tek sonuç daha fazla sosyal kayıtsızlık olacaktır." (Morozov, 2021: 31) Görüşmeciler, sıklıkla Morozov'un bahsettiği 'kayıtsızlaşma' ve 'duyarsızlaşma' meselesine dikkat çekmişlerdir. Duyarsızlaşmaya neden olarak gösterdikleri diğer bir faktör de bilginin görünürlüğüdür. Sosyal medyada bir konu TT olduğunda o konunun popülerliğinin kullanılmak istenmesi, dezenformasyon içeren bilgi paylaşılması gibi etkenler de aktivist hareketler için anlam oluşturma ve motivasyon sürecini olumsuz etkilemektedir.

> G3: "Yanlış bilgi bu zorlukların ilk sırasında geliyor. Diğer bir zorluk, hareketler konusunda. Örneğin ağ konusunda bir farkındalık artırıyoruz. Ve o ağ konusu çok çabuk pörsüyebiliyor bu süreçte. Az bilinen şeyler ya da az duyulan şeyler bir tık daha dirençli olur ama çok ortada gezen bilgiler bir süre sonra alışıldık bir duruma geliyor. İnsan bir süre sonra çok gördükleri şeye duyarsızlaşmaya başlıyor. Sosyal medya nasıl ki efektif kullanılıyorsa, çevre hareketi için de böyle bir zorluk da yaratabiliyor."

Dijital medyanın belli noktalarda çevre hareketi açısından yarattığı tahribatın farkında olan görüşmeciler yine de bu düşük yoğunluklu katılım sağlanan faaliyetlerdeki 'bir şey yapmış olmak' duygusunun iyi hissettirdiğini ve duygusal anlamda tatmin edici olduğunu belirtmektedirler.

> G4: "Ben kişisel olarak bir şey yapmadığım zaman kendimi kötü hissediyorum. Kendimi iyi hissetmek için bile olsa bir şeyler yapmak güzel."

Hareketlerde ve örgütlenmelerdeki problemlerin tek sebebinin dijital engeller olmadığını vurgulayan G2, ülkenin hukuki işleyişinin de mobilize olmayı olumsuz etkilediğini belirtmektedir.

> G2: "…farkındalık oluşturmak ve insanları mobilize etmeye dair bir işlevi vardı sosyal medyanın. Ama Türkiye'de artık şu anda kimse hiçbir şey için mobilize olamadığı için bu işleri önemli ölçüde, diğer organlar gibi, sosyal medya da yitirmiş durumda."

Bu anlamda bazı görüşmeciler, sosyal medyanın, bazı toplumsal konularda hukuk birimi gibi işlediğini dile getirerek hukuki boşlukları doldurduğunu; insanları davaya daha da bağlı hale getiren, onları birbirine bağlamaya yardımcı olan birlikte bulunma ve katılım yoluyla bir dizi duygunun üretildiğini iddia etmektedirler.

> G1: "Sosyal medyaya sadece meraktan, hani ne oluyor burada diye girdim. Aslında son yıllarda özellikle bakış açım birilerinin ne yaptığı değil de sosyal medyanın gerçekten artık bir hukuk birimi gibi işliyor olması nedeniyle, şu an daha çok her şeyi takip etmeye çalışıyorum aslında."

Görüşmecilerin genel ifadelerine bakıldığında, sosyal medyanın toplumdan ziyade öncelikle bireye dokunma noktasında daha etkili olduğunu dile getirmektedirler. Buradaki faaliyetlerinin, aktivist hareketlerin sokağa yansımaktan ziyade bireye dokunma noktasında etkili olduğunu söylemektedirler. Sosyal medyada faaliyetlerin bireyden topluma giden bir yol olduğunu düşünmektedirler.

> G5: "Belki şu anda sokağa yansımalarını çok göremiyor olabiliriz ama dediğim gibi benim bireysel yaptığım şeyler insanların bireysel yaşamlarında değişime gitmesine, neden olabiliyor. Daha önce hiç sorgulamadıkları, düşünmedikleri, bilmedikleri konularda bilgi sahibi olmalarını, bu konuları araştırmalarını sağlayabiliyor. Dolayısıyla bireyler bu şekilde bilinçlenebiliyorsa, geleneksel medyanın veremediği bu şeyi bizler verebiliyorsak dijital içerik üreticileri olarak ve bu alanda aktivizm yapan kişiler olarak bu noktada bireyin dönüşümü toplumu da dönüştürebilir."

Dijital araçlar, aktivistlerin farklı coğrafyalarda yaşayan insanlarla kolayca bağlantı kurmasını ve küresel ölçekte koordinasyon sağlamasını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda, dijital platformlar aracılığıyla yürütülen kampanyalar, yerel mücadelelerin küresel bir perspektifte ele alınmasına ve daha geniş bir dayanışma ağı oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Örneğin, çevresel adalet hareketleri vb. gibi konularda dijital medya sayesinde dünya çapında benzer sorunlarla mücadele eden topluluklarla bağlantı kurularak, deneyim ve

strateji paylaşımı yapılabileceğini belirten G6, hareketlerin toplumsal katılımın niteliğinin önemine değinmektedir.

> G6: "Bu iklim olmaktan öteye geçti. İklim krizi halini aldı. Belli bir noktaya kadar dur denilmezse dünyaya yaşanmaz bir hale gelecek. Bu iklim kriziyle mücadelede toplumsal katılımın önem arz ettiğini düşünüyoruz. Bireysel olarak yapabileceklerimiz yapalım. Aynı zamanda karar alma süreçlerine de katılım veya bu bunun farkındalığının arttırılması süreçlerinde de toplumsal bir mücadele zeminine hazırlanıyorum. Yani nasıl ifade edebilirim diye, Sosyal İklim Derneğinin adının aslında bir anlamda 'sosyal iklim' olmasının sebeplerinden biri de bu diyebilirim yani. İklim krizi toplumsal düzeyde tartışılabilen bir şey değil. Bunu toplumsal düzeyde tartışılabilen bir konu haline getirmek için kuruldu."

G6'nın da belirttiği gibi iklim krizi, bireysel çabaların ötesinde toplumsal katılım ve kolektif eylem gerektirmektedir. Bu aynı zamanda, bireylerin kendilerini toplumsal bir harekete ait hissetmelerini ve bu hareketin parçası olarak kimliklerini tanımlamalarını sağlamaktadır. Birarada bulunmanın ve bunun getirdiği dolaysız özdeşleşmenin kolektif bir "biz-lik" duygusunun oluşturulmasında ve sürdürülmesinde güçlü bir etkisi vardır. Bu açıdan, teorik olarak ayrı kavramlar olan kolektif kimlik ve kolektif eylem ampirik olarak da ayrılabilirler, ancak bu noktada çoğu zaman bağlantılıdırlar. Kolektif kimlik kolektif bir eyleme katılımdan kaynaklanabildiği gibi; kolektif bir eyleme katılım da kısmen biz-lik hissinden kaynaklanabilmektedir. Bu açıdan özellikle kolektif kimliklerin yaratılmasında ve sürdürülmesinde toplumsal hareketler önemli rol oynamaktadır. Çeşitli araştırmalar da kolektif kimliğin, toplumsal hareketlerin, hareketsizlik veya geri çekilme dönemlerinde hayatta kalmasına yardımcı olduğunu göstermiştir (Earl & Kimport, 2011: 100-125). Dijital çağda aktivizm, hızlı örgütlenme ve mobilizasyon kapasitesi ile önemli avantajlar sunarken, aynı zamanda çabuk çözülme riski ve toplumsal bağlılık eksikliği gibi zorluklarla karşı karşıyadır. Dijital platformların sunduğu geniş erişim ve hızlı mobilizasyon olanakları, doğru stratejilerle birleştirildiğinde, toplumsal hareketlerin daha geniş ve etkili bir şekilde örgütlenmesini sağlayabilmektedir.

5.1.3.3. Algoritmaların Sosyal Etkisi: Fırsatlar ve Tehditler

Dijitalleşmenin etkileri incelenirken, toplumsal parçalanmayı, bireyselleşmeyi ve küreselleşmeyi, yalnızca rasyonel müzakereyi çarpıtarak aşırı fikirleri güçlendiren bir şey olarak görmemek gerektiğini ifade eden Törnberg ve Törnberg, bu süreçlerin doğrudan kutuplaştırıcı bir etki yaratmadığını; dijital ortamın mimarilerinin kimlik yapılanmalarını şekillendirmesi üzerinden bir etkiye neden olduğunu savunmaktadır. Kolektif kimlik ise, duygular ve söylem alanındaki süreçleri yeniden şekillendiren asıl dinamiktir (Törnberg & Törnberg, 2024: 24). Sosyal medya algoritmaları, kullanıcıların ilgi alanlarına göre içerik sunarak etkileşimi maksimize etme potansiyeline sahiptir, ancak bu mekanizma sosyal kimlik oluşumu ve topluluk dinamikleri açısından çeşitli dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Algoritmaların kullanıcıları sürekli belirli içeriklerle meşgul etmesi, bireylerin belirli bir topluluğun dışına çıkmadan aynı tür içeriklerle etkileşimde bulunmalarına yol açabilir. Bu durum, bireylerin farklı bakış açılarından mahrum kalmasına ve daha geniş bir toplulukla etkileşim kuramamasına neden olabilir. G11'in ifade ettiği gibi, algoritmaların bu etkisi, düzenli olarak takip edilen hesaplarla etkileşimde bulunma oranını azaltarak sosyal kimlik ve topluluk aidiyetini zayıflatabilir.

> G11: “Bu konulara meraklı veya ilgili olduğumu algoritma çözdüğü için benim karşıma zaten bu tarz içerikleri çıkarıyor. Çıkardığı için de ben normal rastgele gezinirken bu anlamda bir sürü içeriye denk geldiğim için ya beğendiklerimi kaydediyorum veya arkadaşlarıma paylaşıyorum. Onların da bilgilendirmelerini istiyorum. Ya da kendi hesabımda paylaşıyorum. Dolayısıyla kurduğum etkileşim bu yönde, o nedenle düzenli olarak takip ettiğim bir kişi ya da kurum yok açıkçası.”

Fakat G11’de dahil, görüşmecilerin neredeyse tamamı algoritmaların olumlu özelliklerine değinmektedirler. Örneğin G10’un deneyimi, algoritmaların, onları, beklenmedik networklere ulaştırmalarına nasıl aracılık ettiği üzerinedir. Bu tür organik keşifler, dijital platformların sunduğu fırsatlar arasında yer almakta ve çevre örgütleri için potansiyel olarak daha geniş bir etki yaratma imkanı sunmaktadır.

G10: “R5 TV diye bir Youtube kanalı bir haberimizi görmüş işte Türkiye plastik sektörü vs. yazmış Google’a ilk sırada biz çıkmışız organik olarak. Yurtdışından birilerine hasbelkader ulaşmış olduk tamamen, İspanya basınını Türkiye’ye çekelim diye değil. Tamamen organik olarak.”

Görüşmecilerin belirttiği üzere, bir platformun algoritmasının işlevselliği, o platformu tercih etmelerinde önemli bir faktördür. Algoritmaların başarılı çalışması, belirli ilgi alanlarına yönelik içerikleri daha kolay bulmalarını sağlamakta ve bu da dijital etkileşimi artırmaktadır. Bu bağlamda görüşmeciler, iyi çalışan algoritmaların, mesajlarını hedef kitlelere daha etkili bir şekilde ulaştırmalarına yardımcı olduğunu ifade etmektedirler.

G18: “Benim kendi kişisel sayfam var, ‘eco design’ diye. İleride firma olarak şirketleşmeyi düşündüğüm bir sayfa. Yapı biyolojisi ekolojisi alanında çalışmak için. Mesela bu sayfamı kenevir blog üreten bir firma takip ediyor. Sonra benim kişisel hesabımı takip ediyor. Bu şekilde etkileşime olanak sağlıyor. Tabii ki ben de bu sayede haberdar oluyorum o tarz çalışmalar yaptığım için. Sonra benim kişisel hesabımı takip ediyor gibi etkileşime olanak sağlıyor. Tabii ki ben de bu sayede haberdar oluyorum falan ya da zaten ben o tarz çalışmalar yaptığım için Instagram benim önüme de o sayfaları getiriyor. Algoritması güzel çalışıyor aslında.”

Ancak, G3’ün belirttiği gibi, dijital platformların hızlı değişimlere maruz kalması dolayısıyla viral içeriklerin ömrü oldukça kısadır. Özellikle algoritmaların sürekli değişen doğası, içerik üreticileri için zorluklar yaratabilmektedir. Yani algoritmaların belirli içerikleri öne çıkarma eğilimi, önemli konuların görünürlüğünü sınırlayabilmektedir. Bu nedenle görüşmeciler dijital medyada etkili bir şekilde var olabilmek için profesyonel davranmak ve stratejiler belirlemek gerektiğini; içerikleri platformların diline uygun olarak üretmek gerektiğini dile getirmektedirler.

G3: “Yani dijital platformlar çok hızlı değişiyor. Bugün viral olan bir içerik birkaç saat sonra etkisini yitirebiliyor. Dolayısıyla bu çevre örgütlerinin bu alanda mücadele eden

kişilerin veya kurumların var olmasını bu platformun algoritmaları olumsuz etkiliyor. Ama o noktada da doğru bir şekilde sosyal medya planı yapıldığında, bu şekilde bu alanda üretim yapan insanlarla çalışıldığında aslında, çok büyük etkisi oluyor. Yani işte geleneksel medyada çıkmayacak bir haber bir platformda viral olup çok daha fazla insana ulaşabiliyor. Dolayısıyla o noktada büyük bir avantajı var. Ama dediğim gibi bu platform dilleri ve algoritmaları bir sorun yaratıyor olabilir ama o da yine bahsettiğim gibi çözülemeyecek bir sorun değil. Doğru organize edildiğinde mutlaka çözümü var."

Algoritmaların işleyişi, sosyal medya kullanıcılarının karşısına hangi içeriklerin çıkacağını belirleyen kritik bir faktördür ve bu, sosyal kimlik oluşumu ve topluluk dinamikleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Dijital medyanın algoritmik yapısı, belirli içeriklerin görünürlüğünü artırırken diğerlerini arka planda bırakabilmektedir. Algoritmalar, kullanıcıların ilgi alanlarına göre kişiselleştirilmiş içerikler sunarak etkileşimi maksimize etmeye çalışmaktadır. Bu kolektif kimliğin pekişmesini sağlayabildiği gibi filtre balonu yaratma riskine de sahiptir. Kullanıcıların sadece kendi ilgi alanlarına uygun içeriklerle karşılaşarak daha geniş ve çeşitli bakış açılarından mahrum kaldığı parçalanmış bir kamu da yaratmaktadır. Fuchs, bu mikro-kamuları, toplumun genellikle kendi kendine yeten, birbirleriyle hiçbir teması olmayan, siyasi çatışmalar ve çıkar çatışmalarıyla yapıcı bir şekilde başa çıkma olanağı olmayan daha küçük topluluklara bölünmesi olarak tanımlamakta ve eleştirmektedir (Fuchs, 2023: 249). Dolayısıyla algoritmalar, çevre örgütlerinin ve aktivistlerin mesajlarını daha geniş kitlelere ulaştırabilmesi için bir fırsat sunarken, aynı zamanda içerik üreticilerine büyük bir sorumluluk da yüklemektedir. Algoritmaların çalışması, üretilen içeriğin viral olma potansiyeline ne kadar sahip olduğuna ve düzenli periyodlarla içerik üretilmesine bağlıdır. Bu aktivistlerin, STK'ların ya da örgütlerin profesyonel, platformlara uygun içerikler üretmesini gerektirmektedir. Görüşmecilerin ifadelerinden de algoritmik sistemlere dair, algoritmaların hedefe uygun bir şekilde nasıl daha verimli kullanılabileceğine odaklandıkları görülmektedir.

G5: "Evet ancak ekoloji alanında özellikle çevre mücadelesi veren örgütler ve toplulukların görünür olması dijital medyanın kendi getirileriyle birlikte biraz kısıtlanıyor. Burada da şunu demek istiyorum: Bu çevre mücadelesi veren örgütler ve toplulukların görünür olması dijital medyanın kendi getirileriyle birlikte biraz kısıtlanıyor. Burada da şunu demek istiyorum. Yani sizin bir içerik platformunda var olmanız ne kadar fazla içerik ürettiğinize, içeriğin ne kadar viral içeriklere uygun

olduğuna vb. gibi pek çok faktöre göre değişiyor. Dolayısıyla burada evet, eğer siz o kurumları ya da işte o düşündüğünüz, araştırmak istediğiniz ya da merak ettiğiniz konularla ilgili içeriklerin sayfalarını, o içerikleri üreten sayfaları takip etmiyorsanız karşınıza çıkma olasılığı düşük. Tabii, geleneksel medyada olduğu kadar düşük değil. Çünkü bir gün bir içerik, işte çevre konusunda, mesela Akbelen örneğinde olduğu gibi viral olabiliyor. Bunu herkes paylaşıyor ve sizi hiç takip etmeyen, konu hakkında falan da ne olduğunu hiç bilmeyecek bir insanın da önüne düşebiliyor. Ama anaakım medyada bu şans yok. Dolayısıyla bu noktada oldukça fayda sağladığını düşünüyorum ama bu algoritmalar özelinde de belki de burada sorumluluk bizlere, yani dijital içerik üreticilerine düşüyor. Büyük bir sorumluluk. Bu içeriklerin görünür kılınmasında daha çok emek sarf edilmeli. İşte çevre örgütleri, çevre alanında ekoloji alanında mücadele eden dernekler, sosyal medya kanalında içeriklerini çok daha profesyonel bir şekilde üretmeli. Bu platformların dillerine uygun bir şekilde üretmeli. Bu şekilde daha fazla insana ulaşabileceğini düşünüyorum."

Özellikle, "beğeniler" ve "paylaşımlar" üzerinden işleyen algoritmaların, belirgin hale getirdiği çeşitli viral videolardan daha önemli; ancak daha az "beğenilen" güncel olayları gizlemesi "kullanıcıların çevrimiçi tavşan deliklerine düşerek kendi kendini radikalleştirmesine" (Törnberg & Törnberg, 2024: 4) neden olmaktadır. Bir tür sansür olarak işlev gören algoritmalar (Bucher, 2018: 106) gerçeklik algısını da manipüle edebilmektedir. Fakat algoritmaların popüler olanı daha da popüler hale getirmeye katkıda bulunduğu ve farklı içeriklerle etkileşimi sınırladığı fikri görüşmecilerin algoritma anlayışında açıkça görülmemektedir. Bu şaşırtıcı değildir çünkü bu algoritmik süreç aynı zamanda görüşmecilerin sosyal kimliklerini daha güçlü ve tutarlı bir şekilde inşa etmesine yardımcı olmaktadır. Algoritmaların benzer deneyimlere sahip kişileri birbiriyle yakınlaştırarak topluluk dayanışmasını artırmakta; bireylerin aidiyet duygusunu güçlendirmekte ve bu sayede kolektif hareket etme kapasitesini artıracak duygusal tatmini sağlamaktadır.

5.1.3.4. Veritabanı ve Sosyal Sermaye Olarak Dijital Platformlar

Dijital platformlar, sosyal sermayenin inşasında ve sürdürülebilir kılınmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Bu platformlar, kullanıcıların birbirleriyle olan etkileşimlerini izleyerek

ve veri toplayarak, sosyal ağları genişletme ve güçlendirme fırsatları sunmaktadır. Gandini'nin (2016) belirttiği üzere, dijitalleşmiş ortamlarda itibar, sosyal sermayenin yeni bir biçimi olarak ortaya çıkmakta ve serbest çalışma ekonomisinde istihdamın güvence altına alınmasında araçsal bir özellik taşımaktadır (Gandini, 2016: 2). Sosyal medyada kim daha çok görünür oluyorsa, onun daha fazla insanı etkilediğini ve böylece de gerçekliği belirlediğini söyleyen G20 aynı zamanda sosyal sermayenin önemine de dikkat çekmektedir.

> G20: "Medya araçları, görsel medya araçları iktidar partisinin elinde. A haber izlerseniz farklı bir Türkiye var. Fox haber izlersiniz farklı bir Türkiye'ye var. Yani alın size en basit örneği. Yani sosyal medyada da aynısı var. O yüzden kim sosyal medyada daha çok varsa, daha çok insan etkiliyorsa bir gerçeklik oluşturuyor."

Dijital platformlar, sosyal sermayenin hem yapılandırılması hem de sürdürülmesi için yeni yollar sunmaktadır. Görüşmeciler sosyal medyada sosyal sermayenin öneminin farkında olarak, 'takip etme'nin bile sosyal sermaye açısından bir destek sağladığını ifade etmektedirler.

> G7: "İşte paylaşım yapma konusunda çok etik davranamıyorum. Ama işte yapılan paylaşımlarda daha çok işte, "ben de bunu savunuyorum ben de bunun bir parçasıyım"ı göstermek için daha çok onları takip ediyorum."

Bu sembolik destek kimi zaman hayali bir bağdaşıklık kurulmasına da neden olabilmektedir. Topluluk dilinin siyasi yaşamın gelişen bir terminolojisi haline geldiği ve yönetimselliğin merkezi olarak 'toplumsal'ın yerini aldığı düşünüldüğünde (Holmes, 2005: 329) takipçi sayıları, beğeniler ve paylaşımlar aracılığıyla oluşan bu sembolik bağlar Benedict Anderson'un (1983) 'imagined communities' kavramına benzer şekilde bireylerin ortak bir aidiyet ve kimlik hissi geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Bu açıdan görüşmeciler, dijital platformların nicelikselliğinin ses duyurma, gündem olma açısından faydalı olduğunu düşünmektedirler. Fakat aktivizm açısından, dijital platformları, faaliyetleri için bir kamusal alan görmekten ziyade, bu alanları en nihayetinde fizikselde bir araya gelip örgütlenebilecekleri bir insan veritabanı olarak görmektedirler.

G2: “Eylem ne sokakta kalacak ne dijitalde kalacak şekilde, yani hibrit bir şekilde devam etmesi gerektiğini düşünüyorum. Şöyle bir soru geliyor devamında. Dijital medyayı sadece duyuru amaçlı mı kullanıyoruz? Gerçekten Eylem amacıyla da kullanıyor muyuz? O yüzden benim şu anda yaptığım şey daha çok destekçi toplamak, destekçi sayısını artırmak farkındalık oluşturmak ve mümkün olduğunca mümkün olduğunca slacktivizmden uzaklaşmak. Olayları, gerçekte harekete geçecek insanları sokağa çıkaracak birtakım eylemlere dönüştürmek aslında dijitali kullanma amacım bu oluyor.”

Öte yandan, sosyal sermaye yoluyla daha yüksek seviyedeki enformel katılım, topluluk hedeflerine ulaşmada, sosyal bütünleşme düzeyinin artması nedeniyle resmi araçlardan daha etkili olabilir. Diehl, bu ‘gayri resmi’ bağlantıların, arenaya aktif olarak katılanlar tarafından temsil edilmek suretiyle, arena dışındakilere temsilcilik sağlama potansiyeline sahip olması dolayısıyla resmi araçlardan daha etkili olabileceğini öne sürmektedir (Diehl, 2023: 19). Özellikle, veri toplamanın ve bu verileri örgütlerin hedeflerine ulaşmak için kullanmanın önemine vurgu yapan görüşmecilerin inandığı şey de tam olarak budur. Örneğin, bir kişi bir dilekçeye imza atarak ya da kişisel hesaplarından tartışmalara dahil olarak bir örgüte veri sağlamış olmaktadır. Bu veriler daha sonra STK’ların veya örgütlerin, ilgili kişilere ulaşmak ve onlarla etkileşim kurmak için kullanılmaktadır. Özellikle, yerel gruplar oluşturmak veya kampanyalar başlatmak için toplanan verilerin stratejiler geliştirmek amacıyla kullanıldığını ifade eden G14, bu verilerin daha fazla kişiye ulaşmak ve destek toplamak için STK’lar için çok önemli olduğunu belirtmektedir.

G14: “Evet toplumsal bir çıktısı olduğuna inanıyorum. Çünkü hiçbir şey sağlamıyorsa veri sağlıyor örgütlere. Kişinin bilgi güvenliğinin korunması gibi şeyler var ama siz bir dilekçeye imza attığınızda ya da isminizi oraya verdiğinizde bir şekilde onaylayarak veriyorsunuz. Mesela ben Türkiye’de olan bir STK’yımdır, örneğin evlerin bacalarından filtre diye bir kampanya yürütüyorumdur, Düzce'den biri bana bir imza vermiştir. Ben Düzce'de yerel grup kurmaya çalıştığımda ya da Düzce ile ilgili bir kampanya yapmaya çalıştığımda ilk ulaşacağım kişi sizsinizdir. Çünkü siz bunu daha önce yapmışsınızdır, benim için bir verisinizdir. Önce veri olarak bana geliyorsunuz, sonra hani “Gönüllü olacak mısınız? Bu veri gönüllüye ve etten kemikten birine dönüşecek mi?” Onu zamanla görüyoruz. O da benim becerime kalıyor. Ondan sonra, “Sizin ilginizle

gerçekten ilgilerimiz uyuşuyor mu? Ben size doğru mesajla ve doğru şekilde yaklaşabiliyor muyum?" O zaman işin içine başka bir şey giriyor ama bunlar birbirini besleyen şeyler. Çünkü onun dışında, benim Samandağı'nda yaptığım kampanya ile, Iğdır'da yaptığım kampanya ile Düzce'deki birine ulaşmam çok kolay değil. Ama örgütlerin büyük ve daha açık uçlu kampanyaları oluyor. Bizim mesela yüzde yüz yenilenebilir enerjiye geçmemiz için online bir kampanyamız var, bu hemen meyvesini verecek bir şey değil. Biz bunu ne için kullanıyoruz. Daha fazla insana ulaşmak için… Afrika'da bir şey olduğunda bir yerel örgütlenme başlayacağı zaman ya da yeni bir kampanya başlayacağı zaman ben biliyorum ki Afrika'dan işte ne bileyim 10.000 kişi o dilekçeye imza atmış. Bu insanlar benim birincil grubum değil, yerel gönüllülerim artık. Yani iletişime geçeceğim insanlar. Dolayısıyla böyle bir açıdan birbirini besliyor."

Sosyal medyada hayali veya sembolik birarada olma hissi, sosyal sermayenin dijital çağda nasıl yeniden şekillendiğini ve genişlediğini anlamak için kritik bir bileşendir. Bu sembolik bağlar, bireylerin bilgi paylaşımı ve kolektif eylemlerini koordine etmelerine fayda sağlamaktadır. Sosyal medyada oluşturulan çevrimiçi topluluklar, ekoloji hareketinin üyelerine ortak bir kimlik ve amaç etrafında birleşme fırsatı sunmakta ve bu bağlar üzerinden geniş bir destekçi ağı oluşturulmasına, farkındalık yaratılmasına vs. temel oluşturan sosyal sermayeyi güçlendirmektedir.

5.1.4. Görünür Olmanın İkilemi: Gözetim ve Samimiyet

Dijital gözetim, bireylerin çevrimiçi faaliyetlerinin izlenmesi, kaydedilmesi ve analiz edilmesi yoluyla gerçekleşirken, bu süreç aynı zamanda bireylerin sosyal kimliklerinin biçimlenmesi ve algılanması üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Sosyal kimlik, bireylerin kendilerini belirli gruplarla özdeşleştirmesi ve bu grupların normları ve değerleri doğrultusunda kendilerini ifade etmesi ile şekillenmektedir. Dijital platformlarda sürekli gözetim altında olan bireyler, paylaşımlarını ve etkileşimlerini bu gözetim bilgisi ışığında şekillendirmek zorunda kalmakta, bu da onların sosyal kimliklerini etkileyebilmektedir. Gözetim altında olma hissi, bireylerin kendilerini nasıl sundukları, hangi kimlikleri ön plana çıkardıkları noktasında ve toplumsal normlara uyum sağlama biçimlerinde değişikliklere yol açabilmektedir. Dolayısıyla bu noktada samimi ve doğal olmak ile gözetim altında olmak arasında bir ikilem doğmaktadır.

G11: “Manipüle edebilecek kötü niyetli insanlara hassasiyetinizi de göstermiş oluyorsunuz. Bu belki bir dezavantaj olabilir. Çünkü kendi kimliğinizle orda var oluyorsanız insanlara profilinizi çıkartmada çok önemli bir done vermiş oluyorsunuz. Bu da bir handikabı sayılabilir.”

Görüşmecilere düzenli olarak takip ettikleri ve etkilendikleri hesaplar sorulduğunda da, büyük bir çoğunluğunun takip ettikleri hesapların sahiplerinin, aktivizm içeren paylaşımlarının yanı sıra, hatta daha büyük oranla, kendi gündelik hayatlarından paylaşımlar yapan hesaplar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hesapların gündelik paylaşımlarının, yani hayatlarını tam olarak görünür kılmalarının samimi bir algı yarattığından ve bir özdeşleşme sağladığından bahsetmektedirler.

G10: “İşini iyi yaptığını düşündüğüm sosyal medya fenomenlerinden bir tanesi Utku Yılmaz. Biraz daha bizden biri yani benim evimdeki olanların neye geri dönüştüğünü anlatan bir hesap olduğu için ve ben kendimden bir şeyler bulduğum için benim ilgimi çekti ve peyderpey paylaşıyorum da. Paylaşımlarını repost ediyorum. Ama minik bir hatırlatma, bazen bizi de zor durumda bırakacak paylaşımları da oluyor. Görüşme talebimiz de olacak ileriki günlerde ama bakalım.”

Görüşmecilerin ifadelerinden, samimi paylaşımların, grup aidiyetlerini pekiştiren önemli bir unsur olduğu çıkarımı yapılabilirken aynı zamanda dijital platformlarda bireylerin samimiyetlerini ve hassasiyetlerini açıkça paylaşmalarının, kötü niyetli kişilere çeşitli açılardan manipülasyon ve istismar için zemin sağladığına ilişkin kaygılarına dair bir çıkarım da yapılabilmektedir. Bu da ikircikli bir durum yaratmaktadır. Her an gözetim altında olma durumu, bireyleri, kimlikleri ve kişisel bilgileri aracılığıyla, daha geniş ve bazen düşmanca bir izleyici kitlesi karşısında savunmasız bırakmaktadır. Samimiyetin doğal bir dezavantajı olarak görülen bu açık mahremiyet, bireylerin kimliklerini çevrimiçi olarak doğrularken aynı zamanda gözetim altına girmeleri sonucunu doğurmaktadır. Böylece, bireylerin çevrimiçi ortamda kendilerini samimi bir şekilde ifade etme arzusu, gözetim ve mahremiyet ihlalleriyle zorunlu olarak karşı karşıya kalmalarına yol açmaktadır. Bu ikilem, dijital dünyada hem kişisel kimlik

inşası hem de bireysel mahremiyetin korunması açısından önemli bir denge sorununu ortaya koymaktadır.

5.1.4.1. Dijital Mahremiyetin Erozyonu: Devlet ve Birey İlişkisi

Dijital çağın getirdiği yenilikler, bir yandan bilgiye erişimi ve iletişimi kolaylaştırırken, diğer yandan bireylerin mahremiyet haklarını tehdit eden yeni gözetim biçimlerini beraberinde getirmiştir. Teknolojinin gözetimi merkezden uzaklaştırmasıyla birlikte Foucault'un panoptisizm formu sinoptikon (Mathiesen, 1997: 221-230), omniptikon (Pimenta, 2010: 272), süperpanoptikon (Poster, 1990: 93'den akt. Graham & Wood, 2003: 229), ban-optikon (Bigo, 2008: 35-39) gibi yeni formlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, dijital gözetim bireylerin, devletler ve diğer aktörler tarafından artan oranda gözetlenmesiyle karakterizedir. Bu noktada gözetim kaygısı taşıyan görüşmeciler iki farklı açıdan bu kaygılarını ifade etmektedirler: Devlet gözetimi ve vatandaş gözetimi. Vatandaş gözetimi bazı görüşmeciler için olumludur, çünkü potansiyel bir gönüllü olan bireylerin bilgiye erişimini sağlamaktadır.

> G2: "Orada bir ayrıma gitmek lazım: Devlet gözetimi ve vatandaşların gözetimi. Vatandaş gözetimi iyi bir şey aslında hani bir şekilde bilgiye de erişme şansları oluyor. Oradaki mekanizma bence çok daha farklı yani. Çünkü bu gözetim kaygısını sadece dijitalde hissetmiyoruz. Yani yürüdüğünüz sokakta gözetleniyor olmak, ot yeni tanıştığınız biriyle karşılaştığınızdaki o kaygı artışı vs. Ben biriyle konuşuyorum ama ne diyorum falan bunların tamamı kaygı yükselten etkenlere dönüşmüştü."

Fuchs, devlet gözetiminin, büyük veri teknolojileriyle birlikte düşünüldüğünde merkezi olmayan kolektif ağlar tarafından iki merkeze bağlandığını söylemektedir. Bu iki merkez: sermaye ve devlettir (Fuchs, 2019: 58). Görüşmeciler bu noktada sermayeye hiç değinmemektedirler. Fakat devlet gözetimine değinmekte ve bu sebepten dolayı paylaşımlarına oto-kontrol uyguladıklarından bahsetmektedirler. Bu konuda yakın çevresinin deneyimlerine şahit olan bir görüşmeci aslında vatandaş gözetiminin de hukuki süreçleri tetikleyebileceğini ifade etmiştir.

G1: “Yani biraz aslında tedirgin yaklaşıyorum bu duruma yani. Bazen çok fazla paylaşım yapıyorum. Sonra bunun ardından pişmanlık duyuyorum. Çünkü şey kaygısı var. Ya bir şey olursa diye… çok yakın bir arkadaşım bununla ilgili bir soruşturma geçirdi, onun sebebi de paylaştığı içeriğin çok farklı bir boyuta çekilmesi.”

Görüşmecilerin büyük çoğunluğu ise vatandaş gözetimini daha tehditkar bulmaktadırlar. Çünkü hukuki anlamda sorun yaratacak bir paylaşım olmasa bile farklı görüşteki insanların bunu politik bir zemine çekip, sorunlu bir durum gibi lanse edebileceklerinden endişe etmektedirler.

G7: “Doğayla ilgili şeyler paylaşıyorum. Kendi evimde kedim var onu paylaşıyorum. Onun dışında çok fazla ekstrem bir duruma girmiyorum. Çünkü daha önce bir birkaç paylaşımımda politik bir şeye evrildi ve sonrasında da bir linçlenme yaşadım. O yüzden de buraya çok girmemeye çalışıyorum çünkü tedirginlik yaşıyorum.”

Özellikle sosyal medyada yapılan paylaşımların manipülasyona açık olması, bireylerin paylaşımlarını sınırlamalarına ve daha temkinli davranmalarına yol açmaktadır. Görüşmeciler, sosyal medyada paylaşım yaparken hukuki boyuttan ziyade toplumsal baskı ve linç kültüründen duydukları endişeyi dile getirmektedirler.

G17: “Paylaşımlarımda bazen tedirginlik hissediyorum ama bu tedirginlik hukuksal boyuttan ziyade insanların söylediğiniz şeyleri saptırması ve sizi merkeze alıp bambaşka bir tartışmanın içine sürüklemesi.”

Görüşmecilerin bu endişeleri, dijital gözetimin yalnızca hükümet tarafından değil, toplumsal aktörler tarafından da yürütüldüğünü ve bireyler üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturduğunu göstermektedir. Gösteri toplumu tezi, medyada toplumsal gerçekliğin temel dışsallaştırılmasını ve nesneleştirilmesini de savunmaktadır. Bu tez, anlatının bir işlevinden ziyade bir simülasyon dünyasının yaratılmasında gösterinin rolüyle ilgilidir. Günümüz dijital toplumunun en önemli unsuru, imgeler sisteminin sıradan olanı totemik anıtlardan oluşan hipergerçek bir karnavala dönüştürmesidir (Holmes, 2005: 31) ki bu noktada ‘görünür olmak’

gerçekliğin, varolmanın temel unsurlarından biri haline gelmektedir. Sosyal medyanın bireyleri daha görünür hale getirmesi ve kamusal tartışmalara çekmesi, bireylerin kendilerini ifade ederken daha dikkatli ve temkinli olmalarına neden olmaktadır. Bu durum, dijital gözetim literatüründe tartışılan mahremiyet kaygıları, sosyal kontrol ve oto-kontrol mekanizmaları ile doğrudan ilişkilidir.

> G13: "Sosyal medya kullanıcısıyım. Aktif olarak Instagram, Twitter, Linkedin kullanıyorum. Instagram ve Twitter'da çoğunlukla gözlem yapıyorum, çok sık paylaşım yapmıyorum. Paylaşım yapmama sebebim özellikle yazılı iletişimde fikirlerimizi ifade etme noktasında yeterli olmadığımızı düşünüyorum. Yanlış anlaşılmaların çok fazla olduğunu düşünüyorum bilinçli ya da bilinçsiz. İnsanların daha fazla görünür olmak için sizi orda bambaşka tartışmanın içine çekebildiği bir ortam."

Dolayısıyla görüşmeciler, dijital gözetimin bireyler üzerindeki çok yönlü etkilerini ve bu gözetimin yarattığı kaygıları açıkça ortaya koymaktadır. Vatandaş gözetimi ve devlet gözetimi açısından sosyal medya platformları, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini şekillendirmekte; gözetim altında olmanın yarattığı sürekli kaygı ise bireylerin veya grupların kimliksel yapılarının bir parçası haline de gelebilmektedir. Bu bağlamda, dijital gözetimin sosyo-politik boyutu, grup dinamiklerini üzerinde de belirleyici olabilmektedir.

5.1.4.2. Platform Odaklı Anonimlik

İnternetin hem anonim hem toplumsal olmaya izin veren doğası, sosyal kimliklerin çevrimiçi ortamlarda nasıl şekillendiğini ve etkileşimde bulunduğunu anlamak için önemli bir bağlam sunmaktadır. İnternetin, büyük oranda anonim olmanın konforuyla, toplumsal hareketler literatüründe de tartışıldığı gibi, çeşitli toplumsal rollerle ve stereotiplerle oynama; tahakküme meydan okuma potansiyeline sahip olduğu belirtilse de, birçok insanın kültürel olarak şartlandırılmış davranışları yeniden onayladığı da vurgulanmaktadır (Spracklen, 2015: 56). Öte yandan, anonimliğin sosyal boyuta etki ettiği daha farklı dinamikler de vardır. Literatürde disinhibisyon etkisi olarak da kavramsallaştırılan, bireylerin normalde toplumsal normlar veya kişisel sınırlar nedeniyle sergilemekten kaçındıkları davranışları anonim olma

konforuyla daha rahat ve kontrolsüz bir şekilde gerçekleştirmesi bu dinamiklere bir örnek olarak gösterilebilmektedir (Gedikoğlu & Atalay, 2021: 112-113). Dolayısıyla internetin sunduğu anonimlik etkileşim kurma biçimini ve fırsatlarını da etkilemektedir. Bu, çevrimiçi kimliklerin ve toplulukların oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Anonimlik, bireylerin kendilerini daha özgürce ifade etmelerine olanak tanırken, aynı zamanda farklı kimliklerin ve perspektiflerin bir araya gelmesini de sağlamaktadır. Bazı görüşmeciler anonim olmayı sosyal veya gözetimsel bir kaygıdan ziyade, kendi bireyselliklerinin ekoloji ve çevreyle ilişkili hareketlerin önüne geçmesini istemedikleri için tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

> G2: "Ben çok aktif bir şekilde, Twitter kullanıyordum. Özellikle işte Gezi Parkı protestolarında. Kullanmam öncesinde başlıyor ama Geziden sonra yaklaşık işte 2019-2020'ye kadar devam eden bir süreçte çok sık kullandım. Kullandığım hesap anonimdi ve bu anonim hesap çok popüler hale gelmişti. Çünkü daha çok böyle ekoloji ve hayvan hakları üzerine; her şeye el koyan, politikacılarla da didişen bir hesap haline gelmişti. Daha sonra o hesapla ilgili kaygılarım ortaya çıkmaya başladı. Çünkü hesabı takip eden milletvekilleri, işte şarkıcılar, oyuncular vesaire falan oldu ama hep aynı arkasında ben yokmuşum gibi davranırım. Çünkü benim mantığım şuydu yani düşüncelerim ya da hareket öne çıksın ben değil. Hükümet gözetim kaygısı ortaya çıkınca da hesaptan geri çekilmeye başladım. Mesela şu anda hala hesap açık Twitter'da ama aktif değil. Şu an Facebook çok aktif. Ama burada da kendi soyadımla değil, yine anonim bir hesap açarak o topluluğun iletişim sürecine dahil olmak için açtım. Instagram adımla varım ama çok az post paylaşıyorum. Daha çok story paylaşıyorum ya da işte orada gündemi takip ediyorum. Ama birazcık daha geriye çekildiğimi söyleyebilirim, özellikle bu Twitter'da yaşadım o kaygı ile."

Görüşmecinin anonim hesabının popüler hale gelmesi ve etkili kişiler tarafından takip edilmesi, anonim hesapların kamusal alanda güçlü bir ses oluşturabileceğini de göstermektedir. Öte yandan olguların çoğaltıldığı, hızlandırıldığı ve dönüştürüldüğü teknik düzeyde anonim bir kamuoyunun dikkatinin, düzenlenmesi gereken birkaç politik açıdan önemli sorun üzerinde yoğunlaşmasını sağlamak da zordur. Bu nedenle de görüşmeciler, daha kapsayıcı olmak ve hedeflerinin farklı politik kutuplara çekilip ait hissettikleri ideolojinin, gerçekleştirmeye çalıştıkları idealin çarpıtılmamasını sağlamak için her şeyi paylaşmaktan çekindiklerini belirtmişlerdir.

G15: “Otokontrol tabii ki oluyor yani. Çünkü burada yaptığımız tüm her şeyi tamamen kampanyayı, amacı, oradaki sorunu öne çıkartmak üzerine dizayn ediyorduk. O yüzden yaptığımız hiçbir söylem, hiçbir davranış ya da bir görsel bizim oradaki amacımızın, hedefimizin önüne geçmemesine özen gösteriyorduk. Bunu bir iletişim stratejisi olarak uyguluyorduk.”

Görüşmelerde dikkat çekici bir unsur olarak, görüşmecilerin anonim hesap kullanma motivasyonları daha çok düşüncelerini ön plana çıkarmaktır. Düşüncelerini ön plana çıkarmak öncelik olduğu için daha çok Twitter gibi editoryal platformlarda anonim olduklarını belirtmişlerdir. Instagram gibi görsel ağırlıklı platformlar ise düşünceden ziyade görselliğe dayandığı için bu konseptte olan platformlarda daha çok kişisel hesaplarını kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu noktada, düşüncelerin suç sayılabildiği hukuki bir düzenin varlığının, yani fiziki dünyanın kanunlarının ve hukuki yapısının dijital platformların kullanım biçimini; dolayısıyla da sosyal kimlik dinamiklerini de şekillendirdiği yorumu da yapılabilmektedir. “Elbette en ünlü kişiler siber uzayda anonim kalacak kadar akıllıdır.” (Miah, 2000: 216’den akt. Spracklen, 2015: 36)

Anonimlik, bireylere belirli bir güvenlik ve ifade özgürlüğü sağlarken, dijital gözetim bu güvenliği tehdit etmekte ve bireyleri kendilerini geri çekmeye zorlamaktadır. Sonuç olarak, anonimlik ve dijital gözetim arasındaki bu dinamik, dijital platformlarda ifade özgürlüğü ve güvenlik arasındaki dengeyi anlamak için kritik bir noktadır. Akademik literatürde, bu dengeyi sağlamak için önerilen stratejiler arasında güçlü şifreleme yöntemleri, gizlilik odaklı platformlar ve kullanıcıların dijital hakları hakkında bilinçlendirilmesi yer almaktadır.

5.1.5. Tekno-politika Çağında Kimlik Politikaları: Sosyal, Ekonomik ve Politik Boyutlar

Kimlik politikaları hayatın içerisinde insana ve insanlığa dair olan her şeyi üretim, dağıtım ve tüketimin doğasına entegre etme ve bu doğrultuda biçimlendirme faaliyetidir. Kimlik politikaları, “toplumlarda var olan her tür kimlikleri kurnazca kullanarak insanları

gruplandırma, ayrıştırma, insanlar arası dayanışmayı ortadan kaldırma, aralarında çekişme yaratan bilişler ve duyarlılıklar işleme ile belli amaçlar doğrultusunda harekete geçirmek için planlı olarak yapılan uygulamalar" (Erdoğan, 2018: 36) olarak tanımlanır. İnsanları gruplandırma, ayrıştırma ve ötekileştirme sürecinden ilişkisel yapılar içinde insanın kendilik bilincine varması sürecine kadar insanların kimliklerini belirleme ve yönetmesinde güç ve çıkar yapıları yer almaktadır. Ekoloji de tam da böyle bir noktada doğal çevrenin ötesinde bir "topluluk" düzeyini vurgulayan konu haline geldiğinde kaçınılmaz bir şekilde politiktir (Forsyth, 2003: 5). Görüşmecilerin neredeyse tamamı bunun farkındadır ve bu bilinçle hareket etmektedir. Varoluşlarının, faaliyetlerinin politik zemine çekilmesine gerek olmadığını; çünkü kimlik olarak benimsedikleri bu ideolojik duruşun başlı başına politik bir duruş olduğunu belirtmişlerdir.

> G5: "Benim gibi insanların yaptığı şey aslında oldukça politik bir şey zaten. Dolayısıyla mesele politik bir yere çekilip çekilmemesi değil. Yaptığım şey zaten politik bir şey yani. Mevcut kurulu dünya düzeninde bir yanlış var. Kendi içini tüketen, kendiyle beraber bu sistemin insanları tükettiği, insanların hayvanları tükettiği vs. Dolayısıyla bu ekoloji ekosistemin tükendiği tükettiği dünyanın yok oluşa gittiği meselenin aktivizmini yapıyorum. Dolayısıyla benim anlattığım paylaştığım şeyler işte o markayı değil de bu yereldeki ekolojik üretimi yapan markayı tercih edin demen bile oldukça politik bir şey. Siz bir noktada 'bu sistemde yanlış giden bir şey var ve bunun doğrusu bu şekilde olmalı diyorsanız, evet politik bir şey yapmış oluyorsunuz."

Dijital teknolojiler ve sosyal medya araçları, kimliklerin ifade edilme biçimlerini ve politik söylemlerin yayılma dinamiklerini radikal bir şekilde dönüştürmektedir. Bu anlamda dijital platformlar kullanıcıların kimliklerini görünür kılma ve politik pozisyonlarını ifade etme süreçlerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Çevre gönüllüleri de bu platformlarda kişisel ve kolektif kimliklerini çeşitli yollarla sergileyerek sosyal etkileşimlerini yönetmektedirler. Bu durum, kimliklerinin dijital ortamlarda yeniden şekillenmesine ve politik katılımlarının yeni biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Görüşmeciler bu anlamda dijital platformların artı yanlarının yanı sıra algoritmaların ve veri toplama tekniklerinin kullanımının, kendilerini ve 'diğerlerini' manipüle etme ve politik tartışmaları yönlendirme potansiyeli taşıması gibi sık sık olumsuz yönlerine ve yaşadıkları zorluklara da vurgu yapmışlardır. Fakat daha çok vurguladıkları, dijital platformların teknik yönünden ziyade sosyal yönü olmuştur.

Özellikle de dijital medyanın semboller üzerinden yürütülen bir kimlik arenası olması, sıklıkla yanlış anlaşılmalardan kaynaklı kutuplaştırmalara neden olduğundan; insanların birbirlerini fikirleri üzerinden değil de görünüşleri üzerinden sembolize ettikleri stereotiplere göre değerlendirdiklerinden bahsetmişlerdir. Bu durum ötekileştirmeye ve insanların kendi kimlikleri dışındaki kimlikleri 'öteki' olarak nitelemelerine neden olmaktadır.

> G8: "Ekoloji böyle çok da politik bir mesele gibi görünmese de uzaktan aslında kesinlikle politik bir mesele. İş daha çok böyle politik olup olmamasından ziyade politikle ilgili de bazen farklı noktalardan yorumlar gelebiliyor ama bundan ziyade bahsettiğiniz sizin görüşünüzle alakalı sesinizle alakalı saçınızla alakalı bile linç üzerine bir şey dönebiliyor."

Görüşmecilerden bazıları politik zemine çekildiğinde ekoloji mücadelesinin ve temel hedeflerinin amacından saptırılabildiğini belirtmişlerdir.

> G19: "Bazen, özellikle politikleştirildiği zaman, amacından uzaklaşabiliyor konular."

Fakat çoğunlukla politik duruşa sahip olduklarını, bunu da diğer insanlarla bir tartışmaya, herhangi bir diyaloğa girmekten öte kendi kişisel sayfalarındaki profillerindeki paylaşımlarıyla ortaya koyduklarını belirtmişlerdir. Çünkü görüşmecilerin tamamı çevresel sorunlara çözüm bulmak için kişisel çabaların yeterli olmasa da gerekli olduğunu düşünmektedirler. En azından bunun bireysel anlamda kendi hayatlarını anlamlı kılacağına, mutluluk getireceğine inanmaktadırlar.

> G11: "Evet bunlar bizim kişisel çabalarımızla bir şekilde çözülmeyecek. İşte bu durumu ortaya çıkaran şirketler ve tüketim politikaları ise bunun için harekete geçmesi gerekenler bizim itmemizle beraber yine bu özellikle ulus aşırı şirketler. Ya da işte o bambaşka bir sistem değişikliğiyle uluslararası şirketlerin tasfiye edilmesi. Ama tabi bu çok hukuki kalıyor şimdi. Ama ben kişisel düzeyde eğer bunları yapmazsam tutarsızlık

yaşamış olurum ve benim için tutarlılık çok çok önemli. Şunun farkında olduğumun altını çizmek istiyorum. Evet kişisel çabalarla bunlar çok kolay çözülmeyecek. Yani bıraktığımız ekolojik ayak izine de baktığımızda kişisel düzeyde diyorsun ki evet orda koca jetleriyle insanlar geziyor. Sen uçakla bir yere gitmemeye çalışıyorsun ama. Bence bununla itiraz getiren insanlar o tüketim kültürünü içerisinde yaşayan ve gerçekten o maddi durumu olsa jetlerle yolculuk edebilecek insanlar. O yüzden ben tutarlı olmayı tercih ediyorum."

Bireysel hareketlerin önemli olsa da siyasi ve ekonomik yapıda değişimlere ihtiyaç duyulduğu görüşmeciler tarafından vurgulanmaktadır. Çünkü görüşmeciler dijital medyanın içerik üretme ve erişim olanakları üzerinde de doğrudan bir etkisi olduğunu dile getirmektedirler. Dijital medya platformları, kullanıcı verilerinin ve reklamların değeriyle yönlendirilmektedir. Platform kapitalizmi, 'sermaye birikimi ve mülkiyet ilişkilerinin manzarasını temelden değiştiren' veriye dayalı sosyal ilişkiler yaratmaktadır (Boehnert, 2019: 121). Dolayısıyla 'platform kapitalizmi' yalnızca geçici, bağımsız veya diğer güvencesiz iş sözleşmeleri gibi alternatif çalışma düzenlemelerinin yükselişini ifade etmemekte; daha ziyade finansal boyutta artan eşitsizlik ve teknoloji nedeniyle bir bütün olarak sistemde örgütsel bir değişime işaret etmektedir. Dolayısıyla etkileşim alabilmek için iyi içerik üretilmelidir. İyi içerik üretimi için de iyi bir teknik donanıma sahip olmak gereklidir ki bu da maddiyatla ilişkilidir.

G6: "Sosyal medyayı daha iyi kullanabilmeleri için en büyük eksiklik içerik. Yani sizin içerik üretebilmeniz lazım etkileşim alabilmek için. İnsanlar etkileşim alacakları şey paylaşmak isterler, etkileşimi almak için de kaliteli bir içerik üretmeniz lazım. Bugün kaliteli bir içerik üretmek için bir fotoğraflar çekebilirler. İyi bir araştırma için kolayca araştırma yapabiliyor olmanız lazım iyi fotoğraf çekebilmek için iyi telefonunuz olması lazım veya fotoğraf makineniz olmanız lazım. İşte onlara ilişkin eğitim alabilecek imkanınız olması lazım. Asgari ücretli bir işte çalışıyorsanız çok eğitim alma fırsatınıza olmuyor. İşten geliyorsunuz yorgunsunuz dinleniyorsunuz örneğin. Bir şey üretebilmeniz için maddi kaygılarınız olmaması gerekiyor. İyi fotoğraflar çekmeniz gerekiyor, o fotoğrafın altına yazacağınız içeriği yaratabilmeniz gerekiyor. Bu yüzden insanlara mobil fotoğrafçılık eğitimleri falan veriyor çözüm olarak. Biz mesela İzmir 2031 Kültür Park'ta mobil doğa fotoğrafçılığı eğitimi vermiştik. Dediğim gibi, kaliteli

içerik üretirseniz var olursunuz, kaliteli içerik için de iyi bir telefon yeterli oluyor. Ama bu bile bizim ülkemizde lüks olduğu için zorluk yaşıyorsunuz."

Ayrıca, şirketler kendi çıkarlarına aykırı olabilecek aktivist hareketleri, çeşitli yollarla bastırmaya veya manipüle etmeye çalışabilmektedir. Özellikle, dijital medyada ekoloji aktivizmi gibi politik hareketler, bu platformların sahip olduğu ekonomik çıkarlarla doğrudan çatıştığında, aktivistler kolaylıkla suçlu veya toplumsal anlamda olumsuz bir kategoride damgalanabilmektedir.

G2: "Bu tamamen çıkarla ilgili bir durum olduğu için, yani şirketlerin ve onların destekçilerini rahatsız ettiğiniz sürece tamamen politik bir düzleme çekilebilir ve siz de çok kolay terörist vs. yaftalanabilirsiniz. İşin özü o. Örneğin ben doktora tezimi azarken bir ekoloji aktivist grubu ile görüşecektim ve daha sonra bu gruptan ekoloji eylemlere sebebiyle gözaltına alınanlar oldu diye onları örneklemden çıkarmam gerekmişti. Ben de mesela aynı şeyi demiştim. Yani o kadar iyi bir şey yapmaya çalışıyor ki insanlar ama bunu yaparken bambaşka bir tarafıyla karşılaşıyorlar yani. Çünkü birilerinin çıkarına çomak soktuğumuzda o zaman çok kolay karşıda konumlandırılabiliyorsunuz."

Bu bağlamda, alıntıda da belirtildiği üzere, ekoloji aktivistlerinin hedef alınması veya gözaltına alınması, dijital medya ortamında yaygınlaşan bir olgudur. Aktivistlerin bu şekilde kriminalize edilmesi, şirketlerin politik ve ekonomik çıkarlarını koruma çabalarının da bir yansımasıdır. Dijital medyanın bu tür olaylarda oynadığı rol, sadece bilgi akışını sağlamakla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda toplumsal algıyı da şekillendirmektedir. Aktivist grupların medyada nasıl temsil edildiği, onların toplumsal kabul görme düzeylerini ve destekçi bulma kapasitelerini doğrudan etkilemektedir. Bunun yanı sıra, daha önce de belirtildiği gibi, dijital medya platformlarının algoritmalarla yönetilmesi, hangi bilgilerin ve hareketlerin görünür olacağına dair belirli bir denetim mekanizması oluşturmaktadır. Algoritmalar, kullanıcıların ilgisini çekecek içerikleri öne çıkarırken, aynı zamanda belirli politik ve ekonomik çıkarları da gözetmektedirler. Bu durum, ekoloji aktivizmi gibi hareketlerin etkilerini sınırlayabilmekte ve onları marjinalize edebilmektedir.

Fakat görüşmeciler için asıl endişe verici olanın bazı kişilerin ‘çevre gönüllüsü’ olarak sosyal kimliklerini, kendi imajlarını pekiştirmek ve bundan da maddi bir çıkar elde etmek için bir aksesuar olarak kullanmalarıdır. Bunun da kendi iç grup dinamiğini bozduğundan bahsetmektedirler.

> G10: “Sosyal medya çok önemli bir role sahip iklim değişikliğine dair farkındalık noktasında. Çok etkin bir rol ama influencerlar sanıyorum bu işten para kazanmadıkları noktada, yani onlar için bu yönetilebilir bir kaynak olmadığı noktada anlaşmalara yanaşmıyorlar. Onların yanına bütçesel anlamda yaklaşılamıyor. Yani kimse bunu sosyal sorumluluk projesi olarak üstlenmiyor. Win-win isteniyor. Ama bizim zaten oradan bir gelirimiz yok ki size bir gelir verelim.”

Sadece influencer’ların değil politikacıların da popüler konuları kullanarak kendi siyasi konumlarını meşrulaştırdığından yakınmaktadırlar. Bunun kendi kimliklerine zarar verdiğinden bahsetmektedirler. Dijital platformlarda, örneğin sokak hayvanlarına yönelik hassasiyetin, yaban hayatının korunmasına kıyasla daha yüksek olduğu belirten bir görüşmeci bu durumun, sokak hayvanlarını korumayı bir sosyal kimlik unsuru olarak benimsemiş bireylerin, doğru bildikleri bu tutumu dijital ortamda yoğun bir şekilde savunmalarından kaynaklandığını vurgulamaktadır. Oysa, ona göre bunun ekolojik realitede tam bir karşılığı yoktur.

> G20: “Sokak hayvanları konusunda insanlarda acayip bir hassasiyet var. Ama yaban hayatın korunmasıyla alakalı hassasiyet daha az özellikle sokak hayvanları yaban hayatına en fazla zarar veren canlı türleri. Örnek veriyorum rüzgar tribünleri 100.000 tane kuş ölümüne sebep buluyorsa kediler bir milyon kat kuşlara daha fazla zarar verebiliyor. Mesela karnı tok olsun ama avlanma dürtüsüyle zarar verebiliyor. Anlatamıyorsun mesela çünkü insanlar sosyal medyada sokak hayvanlarını korumayı bir sosyal kimlik gibi oluşturmuşlar, doğru bildikleri o. Biz bunu anlattığımız zaman direkt hedef alınıyoruz, hemen saldırıyorlar. Çünkü o konuda bir hassasiyet oluşturulmuş. Politikacılar da buna göre davranıyor. Yaban hayatı koruması gereken bir devlet kurumu bile sokak hayvanlarının korunması için faaliyet gösteren hâle gelmiş. Çünkü popüler!”

Dijital medyada popülerleştirilen bu tür konular, kullanıcıların belirli çevresel konulara yönelik tavırlarını pekiştirerek, bu konuların siyasal arenada nasıl ele alınacağını da şekillendirmektedir. Siyasal aktörler ve karar alıcılar, toplumun dijital mecralarda oluşturduğu bu sosyal kimlikleri ve hassasiyetleri dikkate alarak, popüler olan bu konular üzerinden siyasal hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Böylece, çevresel yönelimler bir amaç olmaktan ziyade, kullanıcıların kimliklerini pekiştirmek için kullandıkları araçlar haline gelmektedir. Bu durum, çevresel politikaların ve uygulamaların şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, dijital medyanın ekonomi-politiği de göz önünde bulundurulduğunda, çevresel hassasiyetlerin ve aktivizmin nasıl manipüle edilebileceği ve bu süreçlerin nasıl ekonomik ve siyasi çıkarlarla iç içe geçtiği ortaya konulmaktadır. Böylece, dijital platformlarda oluşan sosyal kimlikler, geniş çapta bir etki yaratarak, bireylerin ve toplulukların çevresel ve politik angajmanlarını belirlemekte ve yönlendirmektedir.

5.1.5.1. Apolitikliğin Politikliği

Apolitiklik, geleneksel anlamda politikadan uzak durma ya da politik ilgisizlik olarak algılansa da dijital medya çağında bu duruşun kendisi de politik bir ifade biçimi haline gelmiştir. Bireylerin, sosyal medya platformlarında, siyasi içeriklerden kaçınarak ya da politik duruşlarını gizleyerek belirli bir apolitik kimlik inşa edebileceği gibi paylaşımlarında veya dijital faaliyetlerinde sembolize veya politize edilmiş unsurlar bulunduğunda da dışarıdan politik bir algıya da sahip olabilmektedirler. Bu kimlik inşasında, bir yandan toplumsal ve politik kutuplaşmadan kaçınmak amaçlanabilirken, diğer yandan da sessiz direniş ya da statüko eleştirisi olarak yorumlanabilmektedir. Dijital medya, apolitik duruşların görünür kılınmasını sağlayarak, bu duruşların politik bir tavır olarak algılanmasına zemin hazırlamaktadır. Bu açıdan bir görüşmeci, dijital platformlarda artık "gönüllülük" kavramının kalmadığını belirterek aktivist ve destekçiler olarak iki ayrı statü tanımlamıştır. Bu iki statü de politik bir duruş içerisindedir.

G2: "Gönüllü demek istemiyorum ben. Bence bir aktivist var bir de destekçileri var."

İdeoloji, bireyleri egemen değerler, inançlar ve davranışlar sistemiyle özdeşleşmeye ikna etmeye çalışan bir retorik olarak gerçek varoluş koşullarını kopyalamaktadır. Bu koşullar toplumlar tarafından tarihsel olarak inşa edilmiş ve dolayısıyla değiştirilebilir doğaya sahiptir. Ancak, belirli sınıf çıkarlarının evrensel olarak ortaya çıkmasıyla; toplum apolitik gibi görünen son derece politik imgeler, mitler ve hikayelerle dolu hale gelmiştir (Kellner, 2003: 112). Dolayısıyla, özellikle de Türkiye gibi toplumsal ritüellerin, normların, geleneksel ilişkilerin siyasal işleyişe dahil edildiği ülkelerde, birçok unsur ideolojik kabul edilmekte ve mevcut siyasal kimliğin bir ifadesi gibi görünmektedir.

> G19: "Türkiye'de apolitikseniz bile bunun da bir politikliği var bence. Bir hükümetle alakalı. Hükümete bağlı bir projeyse biz buna karşı çıkıyorsak, net bir şekilde politik bağlama çekiliyor. Bir de genel olarak çevrecilerin olumsuz bir algısı var bence ülkede, hani bunlar 'anarşik' gibi. Çünkü mesela ne zaman lokal insanlara yardıma bile gitseniz size bir ön yargıları oluyor. Eskişehir'de bir kömür madeni vardı. Ben oraya protesto için gittiğimde lokal insanlarla röportaj falan yapmak istiyorum. Hep böyle bir çekinceli davranıyorlardı ilk başlarda."

Toplumdaki yerleşik güç yapılarını dönüştürmek politik bir projedir (Seth, 2022: 5). Bu nedenle bazı görüşmeciler, toplumu doğru okumanın ve buna göre strateji belirlemenin önemine değinmektedir. Görüşmecilerin ifadelerinden apolitikliğin, bir tür korunma ve riskten kaçınma stratejisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle insanların aktivizmin "harlı" doğasından kaçınarak daha empatik ve şiddetsiz iletişim yollarına yönelmesi gerektiği savunan görüşmeciler de vardır.

> G4: "Bizim ülkemizde aktivizm iyi bir kelime olarak görülmüyor. Sevilen değerleri yansıtan bir değer olarak görülmüyor aktivist hareket. Keşke öyle yapıda bir olmasak. Ama aktivist boyuta çekiliyorsa bir hareket insanlar çekiniyor kesin başıma bir şey gelecek vs. diye. Başıma bir iş gelir beni etiketleme diyor mesela. O yüzden bence aktivist boyutunun Türkiye'de çok fazla harlı olması bence harekete zarar veriyor. Bunun dozunu iyi ayarlamak gerekiyor. Sadece aktivizmle yapılmıyor o nedenle bu hareketler. Mesela sanatı katmak olabilir, birbirimizi iyi anlayacak iletişim araçlarını kullanmak olabilir. Eğer insanları değiştirmekse bizim amacımız, ki insanı

değiştirmeden de hiçbir şeyin başarılı olacağına inanmıyorum, bunun yolu çok küçük bir kesim için aktivizm ama büyük bir kesim için aktivizm değil o nedenle de bu platformun aktivizm boyutunun biraz azaltılması gerektiğini düşünüyorum. Daha empatik bir yerden yaklaşmamız gerektiğini düşünüyorum. Platformların dilinin şiddetsiz iletişime çekilmesi gerektiğini düşünüyorum."

Bu bağlamda, apolitik duruşun altında yatan sebep, aktivizmin getirebileceği olumsuz etiketlenmelerden ve potansiyel risklerden korunma isteğiyse, dijital platformlarda da aktivizmin daha hafif ve empatiye dayalı bir dille yürütülmesi gerektiği; bu sayede daha geniş kitlelerin katılımının sağlanabileceği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, apolitik bireylerin bile farkındalık ve değişim süreçlerine katılabilmesi için bir yol sunmaktadır.

Bir görüşmeci, gönderilerinin salt bilgi verme amaçlı olmasının daha güvenli ve amaca uygun olduğunu belirtmektedir. Çünkü kişisel içeriklerin farklı ve potansiyel olarak tartışmalı alanlara çekilebileceği durumlardan rahatsızlık duymaktadır.

G8: "Hesabımı hem bilgi paylaşımı hem kişisel blog gibi kullanmak isterken bunu çok da yapamıyorum açıkçası. Çünkü iş kişisele döndüğü zaman farklı noktalara varıyor. Gönderiler amacına ulaşamayabiliyor. Bu yüzden de çoğunlukla aslında daha çok bilgi vermeyi amaçlamayı tercih edebiliyorum. Salt bilgi olduğu zaman bu konuda kimse çok da fazla farklı alanlara çekilecek yorumlar yapamayabiliyor. Ne kadar da böyle olmaya çalışsak da illaki çeşitli tartışmaların içerisine de girebiliyoruz veya bazen çok da gündem dışı yani tamamen doğa üzerine kurulu olmayan veya doğayla bağlantısı olsa da insan hakları, bir yörenin, bir bölgenin, farklı bir etnik kökenin hakkını da her saat savunmak gerektiği konularda kendinizi birçok tartışmanın içerisinde bulabiliyorsunuz."

Görüşmecinin bu ifadesi, apolitik konumdan kaçınma eğiliminin bir yansıması olarak görülebilmektedir. Görüşmecinin tartışmalı konulardan kaçınma ve böylece sosyal medya hesaplarını çatışmalardan uzak tutma stratejisi apolitik bir duruş gibi algılanabilmektedir. Ancak doğa, ekoloji, canlıların yaşama hakları gibi konular doğası gereği apolitik duruşla

uyuşmamaktadır. Dolayısıyla görüşmecinin tartışmalara fırsat vermek istemeyişi aslında paylaşımlarının ait hissettiği politik varoluşundan saptırılmasından duyduğu rahatsızlıktır ki ifadesinin sonunda kendisini mecbur hissettiği koşulların içine sürüklenmekten yakınmaktadır. Bu durum, apolitik kalmanın dijital platformlarda ne kadar zor olduğunu ve politik kimliklerin kaçınılmaz olarak öne çıktığını göstermektedir.

5.1.5.2. Ekonomi-Politik İlişkiler ve Yeşil Aklama

Büyük şirketlerin ve onların ekonomik çıkarlarının güdümünde, özellikle ekoloji aktivizmi gibi evrensel iyiyi amaçlayan hareketler, şirketlerin kendilerini meşrulaştırdıkları manipülasyon aracı haline de gelebilmektedir. Şirketler, genellikle sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) olarak çerçevelenen gönüllü girişimlere ve sponsorluklara katılarak itibarlarını korumaya ve onarmaya çalışmaktadırlar. Bu tür girişimler, şirketlerin pek çok paydaşının beklentilerini karşılamak adına meşruiyet mücadelesinin temel unsurları haline gelmiştir. Ancak bu tür girişimlere sivil toplum aktörleri tarafından da dikkatleri (örneğin, fosil yakıt çıkarma ve işlemenin toplumsal ve çevresel sonuçlarından) başka yöne çekmeye hizmet eden bir mekanizma olduğu gerekçesiyle itiraz edilmekte ve 'yeşil aklama (greenwashing)' olarak adlandırılmaktadır (Uldam, 2018: 115-116). Kapitalist düzenin işleyişine dokunmayacak şekilde sürdürülebilirliği birkaç şirket ya da insan eylemi üzerinden açıklamak da aynı şekilde problemli bir yaklaşım olarak eleştirilmektedir (Aydoğan Boschele, 2020: 20-21). Bu eleştirilerin de altını çizer bir tonla görüşmeciler, kendi sosyal kimliklerinin ve bu kimliğin savunduğu değerlerin popüler hale gelmesiyle sıklıkla çevre duyarlılığıyla ilgili konuların gündeme geldiğinden bahsetmektedirler.

> G8: "Biraz popülaritesi olan bir konuya dönüştüğü için de hem markalar hem de üreticiler tarafından da dikkat edilmeye çalışıldığı için büyüyebilen konu haline de gelebiliyor."

Görüşmeciler arasındaki en çarpıcı farklılıklardan biri de Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Tarafları Konferansı (COP) gibi faaliyetleri destekleyip desteklemedikleriyle

ilgilidir. Görüşmecilerin bir kısmı bu faaliyetleri eleştirmekte; bu faaliyetleri etkisiz olarak tanımlamakta ve "yeşil aklama" ile suçlamaktadırlar.

> G13: "Kömürden vazgeçelim ama petrol var, petrolden vazgeçelim ama bu var aslında. Yani birbirini etkileyen süreçler olduğunu düşünüyorum. Yeşil aklama dediğimiz kavram. Greenwashing denilen kavram şöyle, siz mesela madencilikle uğraşıyorsunuz, binlerce hektar ormanı kestiniz ama kendinize medyada şey diyorsunuz, ama işte biz de gittik bir sürü araziyi yeşillendirdik. Doğa Derneği ile, Yeşil Sevenler Derneği ile bir yeri yeşillendirdiniz ama başka bir yerde çok fazla yıkıma sahipsiniz. Bir alanı çok tahrip ediyorsunuz ama başka bir alanda göstermelik bir şeyler yapıyorsunuz. Özellikle uluslararası petrol şirketleri bunu çok fazla yapıyor."

Dijital medya, yeşil aklama uygulamalarını hem destekleyebilmekte hem de bunlarla mücadele edebilmektedir. Bu çift yönlü etki, platformların nasıl kullanıldığına ve kullanıcıların bu platformlardaki içerikleri nasıl tükettiğine bağlıdır. Etkili bir şekilde kullanıldığında, dijital medya yeşil aklama uygulamalarının ifşa edilmesi ve insanların bilinçlendirilmesi için güçlü bir araç olabileceği gibi; insanların bilinçsiz olduğu durumlarda yanıltıcı pazarlama ya da meşrulaştırma taktiklerinin yayılması için de bir mecra haline gelebilmektedir. Bu nedenle de şirketlerin fonladığı ya da şirketlerle iş birliği yapan kişiler görüşmecilere inandırıcı gelmemektedir. Kendi sosyal medya profillerinde de, destek verdikleri diğer profillerde de ortak bir kanı olarak şirket adının geçmesini istememektedirler.

> G15: "O kadar fazla hesap var ki insan var ki işte iklim krizi, çevre sorunları ya da sürdürülebilirlik üzerine çalışan. Ancak bence bu çok yüzeysel bir şey. Yani sizin gerçekten bu sorunu anlayıp bu raporları okuyup bir şey yapmadığınız sürece bilinçlendiriciliği -özellikle bizim ülkemizde- ne kadar fazla pek emin değilim. Çünkü çok fazla STK kuruluyor ama özel şirketlerin, aslında en çok karbon salınımını yapan şirketlerin kendilerini aklamak için kurdukları bir dernek ya da küçük oluşumlarda fon almak üzere, yani tamamen kar amacı güttükleri için bir şeyler yapıyorlar gibi geliyor. Bu yüzden çoğu oluşumun gerçekçiliğini sorguluyorum. Bu alanda daha köklü STK'lar, düzenli araştırmalar yapanları daha inandırıcı buluyorum."

Dolayısıyla şirketlerin kendilerini meşrulaştırmak ve ticari faaliyetlerini sorunsuzca sürdürebilmek için kurdukları yanlı kuruluşlar veya oluşumların kendi faaliyetlerinin yapısını bozduğunu ifade eden görüşmeciler bilinen STK'ların hesaplarındaki paylaşımlara ve bilimsel araştırmalara inandıklarını; hatta güven veren STK'lara - bir görüşmecinin G14: "Yanlış bilgilendirme veya greenwashing gibi bir şey yoksa güçlendirme ve dayanışma üzerinden hareket ederim." ifadesiyle - destek verdiklerini belirtmektedirler. Görüşmeciler kendi aktivizmlerini ya da faaliyetlerini kişisel çıkarlar için kullanmaktan ve yeşil aklama gibi uygulamalardan uzak durulması gerektiğini de ifade ederlerken, kendi etik sorumluluk örneği olarak gördükleri deneyimlerini de aktarmaktadırlar.

> G5: "Geri bize gönderin, onu biz geri dönüştürüyoruz gibi şeyler sanki biraz zorlama gibi geliyor. Hani yeşil aklama deniyor ya, yani greenwashing. Ona girmeyecek bir şekilde eğer markaya güveniyorsam o markayla iletişime geçiyorum. Beni tatmin eden bir şey sunuyorlarsa onlarla çalışmayı tercih ediyorum. Ama bunun dışında çok bilindik bir x markası, yıllardır gezegene şu kadar zarar vermiş ama bugün insanlar doğaya verilen zararın iklim krizinin farkına vardıklarında, gelip de bana işte aman vegan ürün çıkardık, yok işte plastikleri de şu çıkardık diyorlarsa, pek inandırıcı değil. Tabii ki eğer pozitif bir katkı sunacaklarsa ve bu doğrultuda bir eğilimleri varsa markanın, 'Artık biz işte plastik atıp üretmeyeceğiz ya da ekolojiye, su kaynaklarına zarar veren içerikler üretmeyeceğiz, artık bu doğrultuya gidiyoruz.' diyorlarsa tabii ki de onları destekleyip bu noktada onların dönüşmesine katkı sunuyorum. Ya da bir bilgi talep ediyorlarsa benden, onlara yol gösterip o konularda da yardımcı olmaya çalışıyorum."

Görüşmecilerin "yeşil aklama" terimini doğrudan kullanmaları, onların bu tür stratejilere karşı ne kadar bilinçli olduklarını ve sadece pasif alıcılar olmadıklarını da göstermektedir.

5.1.5.3. Influencer'lığa Karşı Greenfluencer Olmak

Sosyal medyada geniş kitlelere ulaşabilen ve kendilerini 'etkileyici' statüsünde gören birkaç görüşmeci, Influencer' kavramının ekonomi-politik ilişkilerle iç içe geçmesi nedeniyle,

kendilerini bu kavramın çatısı altında tanımlamaktan kaçındıklarını; kendilerini 'Greenfluencer' olarak tanımladıklarını belirtmişlerdir.

> G5: "Biz kendimize Greenfluencer gibi bir isim taktık kendi aramızda. Yani yeşil etki Yani Influencerlar daha çok işte ürün, tanıtım, reklam yaparken içeriğini çok analiz etmeden kabul ediyorlar. Yani bir marka size geliyor, belli bir ücret talep ediyor ve bu talep doğrultusunda siz de onunla iyi bir içerik sunuyorsunuz. Ama mesela ben şimdiye kadar çok fazla markaya geri çevirdim, bu işten para kazanabilecekken. Çünkü bana gelen bir markanın ambalajı plastikse onu tercih etmiyorum. Ya da içeriğini bilmiyorsam, içeriğinde ne var diye soruyorum."

Dünya çapında düşünüldüğünde şu an 14 milyon civarı takipçi sayısına sahip Greta Thunberg, 324 bin takipçiye sahip Lauren Singer gibi hesaplar yeşil etkileyici olarak sürdürülebilirlik ve çevre bilincini ön planda tutan bir yaklaşımı benimsemektedirler. Greenfluencerlar, tanıtımını yaptıkları ürün ve markaların çevresel etkilerini titizlikle değerlendirmektedirler. Bu, sadece ticari kazanç peşinde koşan influencerlardan farklı olarak, plastik ambalaj kullanımını reddetmek, ürünlerin içeriklerini sorgulamak gibi kriterleri kapsamaktadır. Görüşmecinin ifadeleri de greenfluencerların sorumlu tüketim ve çevre koruma konularındaki hassasiyetlerini yansıtmaktadır. Change.org iklim projesinde kampanya danışmanı olarak çalışan; 'Nil Kıyısı' adlı 18bin takipçili Instagram hesabında ise atıksız, doğa dostu, sürdürülebilir yaşam pratikleri üzerine içerikler üreten Nil Ormanlı ile yapılan bir röportajda, Greenfluencer'lığı şöyle tanımlamaktadır:

> "…kişileri, daha da genel anlamda toplumu doğa dostu yaşamanın değerlerine yönlendiren ve tüketim kültürünün karşısında daha gönüllü sadeleşmeye iten bir kavram. Yani bir influence etme durumu var, influencer kavramındaki gibi. Ama ondan farklılaşacak biçimde de tüketime değil, tam tersi bir yere yönlendiriyoruz." (İklim Salatası, 2022)

Influencerlar genellikle tüketimi teşvik ederken, Greenfluencerlar sürdürülebilir yaşam pratiklerini ve yeniden kullanımı teşvik etmektedirler. İnsanların sorgulayıcı bir yaklaşımla alışveriş yapmalarını sağlamak ve mevcut kaynakları dönüştürerek ihtiyaçlarını karşılamalarına

yardımcı olmak, görüşmecilerin ifadelerinde, greenfluencer'ların temel hedeflerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu, onların tüketim kültürüne alternatif olarak, çevre dostu ve sürdürülebilir yaşam biçimlerini destekleyen bir hareketin parçası olduklarını göstermektedir.

> G8: "Biz influencerlığın o etkisini, yani sürekli insanı tüketmeye yönelten etkisini kırmak için insanları sorgulayarak bir şeyleri satın alacakları ya da satın almak yerine ellerindeki ürünü dönüştürerek ihtiyaçlarını nasıl karşılayabileceklerini öğrenecekleri, bunu düşünecekleri bir şekilde etkileyelim dediğimiz bir grup arkadaşız. Onlarla da bu doğrultuda çalışmalar yapmaya çalışıyoruz."

Bir görüşmeci ise influencer'lığın yalnızca vizyonuna değil misyonuna da derin bir eleştiri getirerek, greenfluencer'lığın değerlerini kutsamıştır.

> G2: "İnsanların internetle beraber anonim kaldığı bir dönem başlıyor. Daha sonra bir süre sonra insanlar artık bakıyorlar ya buradan gelir elde edebiliyorum, sosyal çıkar elde edebiliyorum. E o zaman varlığımı fenomen olarak sürdüreyim."

Görüşmeci, 'anonim kalma' ve 'fenomen olma' kavramlarını birbirine zıt iki kutupta değerlendirerek greenfluencer'ların misyonunu daha da netleştiriyor. Görüşmeciye göre hareket öne çıkmalı, kişiler değil. Greenfluencer'lar da her ne kadar geniş kitleleri etkileyen bir konumda olsalar da, bunu kendilerini öne çıkararak sosyal çıkar ve gelir elde etmek yerine, sürdürülebilirlik ve çevre bilincini insanlara aşılamayı amaç edinmelidirler. Yani, sosyal kimlik fenomen olma amacıyla benimsenen bir araç olmamalıdır. Aksine, fenomenlik araçsallaştırılarak sosyal kimliğin değerleri amaç haline gelmelidir. Bu açıdan görüşmeciye göre fenomenlikten ziyade anonimlik doğasına uygun olarak 'greenfluencer' kavramı benimsenmelidir.

5.1.6. Bilginin Yönetimi Açısından Kurumsal ve Kişisel Sosyal Medya Hesapları

Sosyal medyanın hıza ve etkileşime dayalı doğası, bilgilerin hızla yayılmasını sağlamakta, bu da doğru bilgiye erişimi önemli bir mesele haline getirmektedir. Bilginin yönetimi ve doğru bilgiye erişim, kurumsal ve kişisel sosyal medya hesaplarının kullanımıyla giderek daha önemli bir hal almaktadır. Akademik literatürde, bu konu genellikle dijital iletişim, itibar yönetimi ve bilgi yönetimi bağlamında ele alınmaktadır. Çevre ve ekoloji bağlamında STK'ların kurumsal sosyal medya hesapları, çevresel sorunların bilinirliğini artırmak, STK'ya üye kazandırmak, çeşitli toplumsal faaliyetleri desteklemek gibi amaçlarla kullanılırken kişisel sosyal medya hesapları ise bireylerin çevreci, doğa dostu veya iklim aktivisti gibi tanımlamaları içeren kimlik inşası noktasında, bireylerin kendi itibarını ve imajını şekillendirmek, sosyal ağlarını genişletmek gibi amaçlarla da kullanılabilmektedir. Bilginin yönetimi açısından bu hesaplar ele alındığında, her iki hesap türünün de dijital ekosistemin bir parçası olarak farklı rollere sahip oldukları söylenilebilir. Görüşmeciler, çevre ve ekoloji konularında güvenilir bilgiye erişmenin zorluklarına dikkat çekerken sosyal medyada yanlış bilginin yaygın olması, insanların bilgiyi teyit etmeden kabul etme eğilimi ve medya okuryazarlığı eksikliği gibi sorunları kendi kimliklerini ve kolektif amaçlarını etkileyen sorunlar olarak görmektedirler. Bu nedenle, güvenilir kaynakları takip etmenin, bilgiyi sorgulamanın ve farklı bakış açılarını değerlendirmenin önemini sıklıkla vurgulamaktadırlar.

> G11: "Sosyal medya bir taraftan bilgi almayı çok kolaylaştırmışken diğer taraftan da ciddi anlamda bir bilgi kirliliği yaratıyor. Bu da kendi içinde bir handikabı var. Evet çok hızlı ulaşılıyor bu çok güzel bir şey ama bu hız içerisinde de çok ciddi karmaşıklıklar veya manipülasyonlar yaratılabiliyor."

Güvenilir içerik üretmek, takipçilerle sağlıklı ve güvenilir bir ilişki kurmanın temelini oluşturmaktadır. Özellikle sahte haberlerin ve yanlış bilgilerin hızla yayıldığı dijital çağda, güvenilir içerik üreticilerinin rolü daha da kritik hale gelmektedir. Etkileşimin yapısı, bu süreçler için merkezi bir teorik ayrım olmaktadır. İnternet iletişimi anlık, sürekli geri bildirim döngülerine izin vererek ve aynı zamanda bilginin yalnızca tüketildiği değil aynı zamanda

'üretildiği' bir alan sağlayarak enformasyonel üretim, tüketim ve dağıtım süreçlerinde daha yüksek düzeyde etkileşime ve katılıma olanak sağlamaktadır. Bu da bireyleri içerik tüketimine yönlendirdiği kadar katılıma da yönlendirmektedir (Bachmann & De Zúñiga, 2013: 507). Bu noktada görüşmecilerin, dijital platformlardan bilgi edinme süreçlerinde yararlandıkları kurumsal hesap ve kişisel hesap olarak iki temel ayrıma gittikleri görülmüştür. Görüşmecilerin neredeyse tamamı bilgi doğruluğu açısından kurumsal hesapların daha güven verici olduğunu belirtmişlerdir.

> G19: "Daha net bilgiye erişeceğime inandığım için ben de genelde büyük, kurumsal STK'ların oluşumların hesaplarını takip ediyorum. Greenpeace gibi, WWF gibi global olan hesapların hatalı bilgi verme gibi bir lüksleri yok."

Görüşmeciler bunun sebebinin kurumsal hesapların daha göz önünde oldukları ve bir kuruluşu temsil ettikleri için doğru bilgi verme noktasında daha fazla sorumluluk hissettiklerini öne sürmüşlerdir. Ayrıca, görüşmeciler teyitli bilgiyi oldukça önemsediklerini ve bunun için de bireysel anlamda karşılaştıkları bilgilerin doğruluğunu sorguladıklarını belirtmişlerdir.

> G5: "Eğer güvenilir bir hesap yürütüyorsanız içerik üreticisi olarak insanlara gerçekten sorumlu hissederek o sorumluluğa dayanarak da güvenilir bilgi verme arzunuz da artıyor. Ama diğer yandan takip edenseniz, eğer ben hala hesapta bir teyit mekanizmasını devreye sokuyorum. Çok güvendiğiniz bir haber olabilir ama yani çevirisi doğru mu gibi yine de teyit etme ve asıl kaynağa dönme isteği duyuyorum."

Görüşmecilere düzenli takip ettikleri ve ekoloji hareketi özelinde başarılı buldukları hesaplar sorulduğunda, takip ettikleri sosyal medya hesaplarının spesifik vakalardan başlayarak daha geniş çevresel ve ekolojik hareketlere nasıl dönüştüğünü ve bu süreçte nasıl güvenilir bilgi kaynağı haline geldiklerini göstermektedir. Bu dönüşüm, çevre hareketlerinin sosyal medya aracılığıyla nasıl etkili bir şekilde örgütlenebileceğini ve geniş kitlelere ulaşabileceğini ortaya koymaktadır.

G2: “Hala takip ettiğim ‘Kuzey Ormanları Savunması’ var. ‘Alakır Nehri Kardeşliği’ iyidir. Önceden ‘Karadeniz İsyandadır’ platformu vardı ama onlar bir süredir sessiz. Mesela ‘İkizköy Direniyor’ hesabı yani bu Akbelen ile başlayan süreç, hala bence çok iyi bilgi veriyor. Ama daha çok işte İstanbul özellikle ya da Marmara özelinde konuşacaksak bence kuzey ormanları savunması teyitli bilgi açısından önemli bir kaynak.”

Örneğin, “Kuzey Ormanları Savunması” ve “İkizköy Direniyor” hesaplarının teyitli bilgi kaynağı olarak değerlendirilmesi, bu hesapların güvenilirlik inşa ettiklerinin bir göstergesidir. Bu hesaplar, çevre bilincini artırmak ve toplumsal hareketlilik sağlamak için doğru ve güvenilir bilgiyi yaymanın önemini göstermektedir ki literatürde, güvenilir bilgi kaynaklarının sosyal medya üzerindeki etkisi ve bu kaynakların kolektif kimlik ile toplumsal hareketler üzerindeki rolü sıklıkla vurgulanmaktadır. Bu tür ağlar, kendi başlarına esnek organizasyonlardır ve yalnızca bilgi veya mesaj alışverişinden daha fazlasını içermektedir ki buna literatürde ‘bağlantılı eylemin mantığı’ denilmektedir (Bennett & Segerberg, 2012: 753-760).

İnsanlar, bir bilgiyi ne kadar çok duyarlarsa, ona o kadar çok inanma eğilimindedirler. Bu durum, literatürde “tekrar eden yalanların inandırıcılığı” olarak bilinen, “gerçeklik etkisi” veya “illüzyon etkisi” olarak kavramsallaştırılan bir olguyu tanımlamaktadır (Dechêne vd., 2010: 238-241). Bu durum, sahte haberlerin yayılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Çünkü sık tekrarlanan yanlış bilgiler, insanlar arasında daha kolay kabul görmektedir. Bir görüşmeci, ifadesinde tam da bu duruma değinmektedir:

G11: “Bence bir şey ne kadar sıkça ve yüksek sesle tekrarlanırsa bu bir yalan bile olsa insanların buna inanma oranı yükseliyor. Dolayısıyla bir şeyi sıkça tekrarlamak insanların bazı şeyleri sıklıkla görmesi duyması ve hissetmesi bence grup aidiyetini güçlü bir şekilde pekiştiren bir durum. Dolayısıyla da bu durumun olumsuz bir yansıması olduğunu ben görmedim. Tam tersine insanlar bazı şeyleri ne kadar çok duydukça ona o kadar çok aidiyet geliştirmeye başlıyorlar. Bu da bir anlamda tırnak içinde kurum kültürü dediğimiz o ekip ruhunu güçlendiren bir şey.”

Öte yandan, aynı görüşmeci sıkça tekrarlanan bilgilerin grup aidiyetini pekiştirdiği ve ekip ruhunu güçlendirdiğini belirtmiştir. Sahte haberlerin yayılması, bilgi kirliliğine neden olarak toplumsal kutuplaşmayı artırabildiği gibi; belirli bir grup veya topluluk içindeki aidiyet duygusunu güçlendirebilmektedir. Çünkü ortak inançlar ve değerler etrafında bir araya gelmek, grup dayanışmasını artırmaktadır (Tajfel & Turner, 1979: 33-34). Bu durumun sosyal kimlik açısından olumsuz bir etkisi ise, yanlış bilgilere dayalı bir grup kültürünün oluşmasıdır. Çünkü bu kültür üzerine inşa edilen grup kimliği, bireylerin eleştirel düşünme becerilerini zayıflatabilmekte ve gerçeklerden uzaklaşmalarına neden olabilmektedir.

Sosyal kimlik teorisine göre, insanlar kendilerini benzer oldukları diğer kişilere yakın hissetmekte ve onlarla özdeşleşme eğiliminde olmaktadırlar (Tajfel & Turner, 2004: 369). Dolayısıyla, kanaat önderlerinin güvenilirliklerini artırmak için sadece söylemlerini değil, aynı zamanda benzer oldukları grupların davranışlarını da yansıtmaları önemlidir. Bu bakımdan görüşmeciler, bu etkileyici statüsündeki kişilerin kendi hayatlarına dair de bilgi edinmenin, kendileri için önemli olduğunu belirtmektedirler. Bir görüşmecinin takip ettiği ve kanaat önderi olarak benimsediği bir kişinin gündelik hayatına dair paylaşımları, onu, sosyal medyada güvenilir ve inandırıcı kılmaktadır.

> G3: "Antropolog bir kadın var, Karaman tarafında tarım yapıyor. Tarım influencer'ı gibi bir şey kadın. Onu mesela merakla takip ediyorum. İklim değişikliği var, bu bir krize nedene olacak. Tarımsal üretimi iklim değişikliğini düşünerek kurgulamamız gerekli diyor. Ve bu konuda ticari aktivitelerde bulunuyor."

Bu durum, bilginin alımlanması noktasında da önemlidir ki bir görüşmeci STK'ların, üyelerine kişisel hesaplarını bu açıdan nasıl daha verimli bir şekilde kullanabileceklerine yönelik eğitim verilmesi gerektiğini bir tavsiye olarak önermektedir.

> G16: "Kurumlar gönüllülere eğitim verebilir sosyal medyayı daha aktif nasıl kullanabilirler diye. Çünkü kişisel hesaplar sosyal medyanın doğasına daha uygun, insanlar bir şekilde kendileriyle daha fazla özdeştiriyorlar böyle kişileri, kurumlardan ziyade."

Nitekim, sosyal kimlik teorisine göre, insanlar kendilerine benzer olduklarını düşündükleri kişilere daha fazla güvenmekte ve onların önerilerini daha çabuk kabul etmektedirler (Hogg & Abrams, 1998: 19).

5.1.6.1. Bilginin Niceliksel Artışı Fakat Niteliksel Düşüşü

Bilginin niceliksel artışı fakat niteliksel düşüşü, dijital çağın önemli paradokslarından biridir. Dijital teknolojilerin ve internetin yaygınlaşması, bilgiye erişimi ve bilgi üretimini benzeri görülmemiş ölçüde artırmıştır. Bu durum, akademik literatürde "bilgi aşırı yüklenmesi" olarak adlandırılmaktadır (Bawden & Robinson, 2009: 182-185). Ancak, bu niceliksel artış, bilginin kalitesinde bir düşüşe yol açabilmektedir. Bilginin hızla ve kolayca yayıldığı bir ortamda, doğruluğu ve güvenilirliği sorgulanmamış çok sayıda bilgi parçası dolaşıma girmektedir. Sahte haberler, yanıltıcı bilgiler ve yüzeysel içerikler, nitelikli ve doğrulanmış bilgilerin yerini alabilmektedir. Bu durum, bireylerin bilgiye güvenini zedeleyebilmekte ve bilgi kirliliğine neden olabilmektedir. Akademik literatürde, bu olgu, bilginin filtrelenmesi ve değerlendirilmesi süreçlerinin önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, bilginin niceliksel artışına rağmen, nitelikli bilgiye erişim ve bu bilginin etkin yönetimi, günümüz bilgi toplumunda kritik bir öneme sahiptir (Floridi, 2010: 92-95). Görüşmeciler de bilginin ulaştırılabildiği insan sayısının artmasını olumlu olarak değerlendirirken; hem bilgi üretim süreçlerinin hızlanması ve dolayısıyla özensiz hale gelmesi nedeniyle hem de bilgiyi alımlayan kişilerin medya okuryazarlığı seviyesinin düşüklüğü nedeniyle bilginin niteliğinin düştüğünden bahsetmektedirler.

> G4: "Eskiden bir yere sınırlı sayıda kişi gelebilirdi. 1000 kişilik yerse 1000 kişi gelebilirdi ama artık örneğin zoom'u bir açıyorsunuz herkese yer var. Uzaktan bağlanmak da kolaylaşıyor. Bir yandan bilginin kişiye erişimini artırdığını düşünüyorum. Şu an daha çok kişiye ulaşabiliyoruz ama belki bunun kalitesi düşmüş olabilir. Önceden bir şey yayınlatıyordunuz, uzun bir aşamadan geçtiği için daha özenli olurdu, artık bunun bir önemi kalmadı yani. Herkes özensizce her şeyi paylaşabiliyor."

G2: “Yani işte av gerçeği diye bir şey var değil mi? İnsanların bunlardan haberi olmuyordu artık. Yani yasal düzenlemeler hakkında haberleri var ya da işte çok daha kritik bilgiler iklim kriziyle ilgili. Buna insanlar inanmıyordu. Ama işte kimi takip ettiğiniz, sizin o hashtag'lerle kime eriştiğinizle de ilgili yani. Çünkü gerçekten insanların medya okur yazarlığı berbat seviyede ve aslında çok insan birçok bilgiyi hiç teyit etme isteği duymadan ya da böyle bir ihtiyaç duymadan kabul etmiş oluyor.”

Anlamsal bilginin genellikle bildirimsel veya olgusal olduğu varsayılmaktadır. Örneğin, tren tarifesi, banka hesap özeti, sağlık raporu, kütüphanenin yarın açık olmayacağını belirten bir not vb. gibi gerçek bilgiler, mantıklı bir şekilde doğru veya yanlış olarak nitelendirilebilmektedir. Bu nedenle Floridi’ye göre olgusal anlamsal içerik, bilginin anlaşılmasının en yaygın yoludur ve aynı zamanda en önemlilerinden biridir, çünkü gerçek anlamsal içerik olarak bilgi, bilgi için gerekli bir koşuldur (Floridi, 2010: 8-35). Bilginin üzerine yorum katılması bilginin gerçekliğini de sorgulanabilir hale getirdiğini ifade eden görüşmeciler yorumdan ziyade saf bilgi vermeyi tercih ettiklerini söylemektedirler.

G18: “Daha çok bilgi odaklı bir noktadan ilerlemeye çalışıyorum. Yani kişisel yorumdan öte, bir konunun bir dayanağı varsa onu paylaşmak istiyorum. Yani onu daha çok önemsiyorum aslında. Çünkü öbürü benim yorumum oluyor. Yorumların çok fazla inandırıcılığı da olmuyor bence.”

Çevreye, doğaya ilişkin bilgilerin bir insan olgusu olarak değerlendirilmesi, bilimsel olarak belirlenmiş bilgilerin doğruluğuna olan inancı geçici olarak askıya almaktadır. Ekoloji bağlamında da yalnızca tarafsız meraktan, özenli veri toplamaktan ve titiz araştırma yöntemlerinden elde edilen bir bilgiye olan ihtiyaç hem ritüellerin ve tabuların, kültürel tercihlerin ve önyargıların, organize çıkarların ve siyasi hırsların olduğu sosyal zafiyetlerden hem de teknoloji kullanım yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır (Whiteside, 2002: 67). Bilgi alımlama süreçlerindeki bu insani zaafların farkında olan görüşmeciler bu nedenle herkese açık yorum atmaktan, yorumsal bilgi vermekten kaçınmaktadırlar. Geniş bir coğrafyadan ve çeşitli kültürel yapılardan gelen insanların bulunabildiği sosyal platformlarda, farklı sosyal süreçlerin devreye gireceğinin farkında olan görüşmeciler bu nedenle daha temkinli olmaktadırlar:

G15: “Yorum atmayı tercih etmiyorum. Daha çok özelden mesaj atmayı tercih ediyorum. Çünkü yorum attığınızda bilgisi olan veya olmayan herkes daha defansif olabiliyor yoruma karşı çünkü herkese görünür olduğu için bir konuda mesela yanlış bir bilgi, yanlış bir şey paylaşıyorsa da bunu herkesin önünde açıkladığınız için daha savunma psikolojisine geçebiliyor. Ama örneğin hayvan sömürüsü gibi çok hassas olduğum bir konu varsa bunu yorumdan belli ederim bunun ne kadar tezat olduğuyla ilgili.”

Görüşmecinin yorum yapmaktan kaçınması ve bunun yerine özel mesaj yoluyla iletişim kurması, insanların sosyal ve psikolojik dinamiklerini de dikkate aldığını göstermektedir. Aynı zamanda özelden mesaj atma tercihi, bireylerin kendi gruplarında yanlış bilgi paylaşımı durumunda savunmacı tepkilerden kaçınarak grup içi uyumu koruma çabasını da yansıtmaktadır. Hassas konularda kamuya açık yorumlar yapma isteği ise, bireyin kendi sosyal kimliğini ve değerlerini vurgulamak, aynı zamanda grup içi normları ve doğruları pekiştirmek gibi bireylerin sosyal kimliklerini güçlendirme ve koruma çabalarının bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir.

5.1.6.2. Dijital Bilgi Ekosistemi: İklim Adaleti ve İklim Okuryazarlığı

İklim adaleti ve iklim okuryazarlığı, günümüzün en kritik çevresel ve sosyal meselelerinden biridir. İklim adaleti, iklim değişikliğinin etkilerinin ve nedenlerinin, sosyo-ekonomik ve coğrafi olarak adil bir şekilde ele alınmasını savunmaktadır. Bu kavram, iklim değişikliğinden en fazla etkilenen ve genellikle bu duruma en az katkıda bulunan kırılgan toplulukların haklarını koruma amacını taşımaktadır (Schlosberg & Collins, 2014: 361). Bu doğrultuda gerçekleştirilen uygulamalara ve sonuçlarına görünürlük kazandırmak için gruplar bir dizi farklı taktikten yararlanmaktadır. Örgütsel ve kaynaklarla ilgili çeşitli yapılarına rağmen gruplar, iklim adaleti hareketinin bir parçası olarak ortak amaçları doğrultusunda işbirliği yapmaktadırlar (Uldam, 2018: 122). Bu doğrultuda bir görüşmeci de ifadelerinde bu konuda işbirliğinin ve dayanışmanın önemine değinmiştir.

G14: “Uluslararası iklim adaleti konusunda çalışan bir STK’da örgütlenme bölümünde çalışıyorum 350.org’da… İklim değişikliği iklim adaleti her yerden herkesin konusu eğer ben aktivizm yapacaksam benim aktivizmim bir şeyi güçlendirmek üzerine olur. Bir şeyin altını oymak üzerinden değil, güçlendirmek ve dayanışma üzerinden bir şeyin daha yapıcı olduğunu düşünüyorum. Yeterince yıkıcı şey var zaten ortada.”

Bir başka görüşmeci ise bağlı bulunduğu STK’nın yerel yönetim olarak bilgilendirme, bilinçlendirme çalışmaları yaptığından bahsetmektedir.

G17: “Yerel yönetim olarak bilgilendirme çalışmaları yapılıyor. Bu her konuda yapılıyor, iklim değişikliği, iklim adaleti gibi konularda eğitimler, sempozyumlar düzenleniyor. Ben bu çalışmalarda konum dahilinde olanlara katılım sağlayarak bilinçlendirme çalışmaları yapmaya çalışıyorum.”

Görüşmeciler, aslında bu konuya eğilmelerinin sebebinin bilgiyi eyleme dönüştürebilmek olduğunu; çünkü bu konuda toplum olarak zayıf olunduğunu belirtmişlerdir. Görüşmecilerin bir kısmı bu konuda girişimlerde bulunulduğunu ifade etmektedirler; fakat bu girişimlerin sürekliliğinin olmadığından da yakınmaktadırlar. Bir görüşmeci, bilgiyi aktarma konusunda göreceli olarak iyi olunduğunu ama araştırmacılık ve eyleme geçme konusunda eksik olunduğunu dile getirmiştir:

G2: “Türkiye hacktivizmde çok kötü mesela. Bilgilerin belgelerin ortaya dökülmesini biz hep yabancı kaynaklardan bekliyoruz. Umarım öyle bir şey olmaz ama nükleer bir sızıntı varsa bir yerde örneğin, sanki birileri bize bu belgeleri sızdıracak ve başka bir yerden gelecek bize. Yani veri aktivizmi konusunda çok kötüyüz bence. İlişki ağı ortaya koyma konusunda, “mülksüzleştirme ağları” vardı belki bilirsiniz. İlişkileri ortaya koyuyordu, şirketlerle siyasetçilerin ve ünlü isimlerin. O da orada kaldı. İlişki ağlarını bile ortaya çıkaramıyoruz biz insanların. Veri aktivizminde kötüyüz, bilgiyi görselleştirmede kötüyüz. Ekoloji özelinde de bunu diyorum. Herkesin anlayabileceği şekilde aktarma konusunda bir tık daha iyiyiz bence diğerlerine kıyasla. Ama bu ikisi konusunda gerçekten iyi olduğumuzu düşünmüyorum.”

İklim okuryazarlığı, bireylerin iklim değişikliği ve çevresel sorunlar hakkında bilgi sahibi olmalarını ve bu bilgiyi eyleme dönüştürebilmelerini ifade etmektedir. Eğitim ve bilinçlendirme yoluyla, toplumun geniş kesimlerinin iklim değişikliğiyle ilgili konularda farkındalıklarının artırılması ve sürdürülebilir yaşam biçimlerinin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır (Monroe vd., 2017: 807). Bu iki kavram, birbirini tamamlayarak, sadece çevresel değil, aynı zamanda toplumsal eşitsizliklerin de giderilmesine katkıda bulunmaktadır. İklim adaleti perspektifi, iklim okuryazarlığını toplumsal düzeyde yaygınlaştırarak, daha adil ve sürdürülebilir bir gelecek için kolektif çabaların önemini vurgulamaktadır.

> G8: "Buğday Derneği ekolojiyle ilgili hem gıda alanında hem tarım alanında ekolojiyle ilgili farkındalık yaratmayı amaçlayan bir dernek. İşte bu kapsamda çeşitli kampanyalar yürütüyoruz belediyelerle. Çeşitli çalışmalar yapıyoruz, kamuoyu oluşturuyoruz vs. Bu doğrultuda eğitimleri var. Yine aynı şekilde Koza Derneği de daha çok eğitim üzerine kuruldu. Eğitim alanında işte. İklim okur yazarlığı, çevre okur yazarlığı açısından hem genç hem yetişkinler için bu noktalarda farkındalık yaratmayı amaçlayan eğitimleri var. Belli başlı AB projeleri yapıyorlar yine eğitimle ilgili."

G8'in alıntısında belirtilen derneklerin faaliyetleri hem iklim okuryazarlığını artırma hem de çevreye duyarlı sosyal kimlikler oluşturma açısından önemli rol oynamaktadır. Bu tür çalışmalar, bireylerin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde sürdürülebilir davranışlar benimsemelerine katkıda bulunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda bireysel düzeyde de faaliyette bulunduklarını belirten görüşmeciler, çevre gönüllüsü olarak kendilerine, özellikle yüksek takipçili hesaplar tarafından paylaşılan bilgileri denetleyen bir rol biçtiklerini belirtmişlerdir.

> G3: "Benim çok iyi bildiğim ve bildiğim şeyin doğruluğundan emin olduğum durumlarda, insanları çok büyük yanlışa sürükleyecek bir paylaşım varsa ve bu paylaşımı yapan çok takipçili ve etkileşim alan bir hesapsa oraya yazıyorum yani."

Görüşmecilerin doğru bilgiye ulaşma ve bunu yayma konusundaki hassasiyetleri, onların, kendilerini belirli gruplarla özdeşleştirirken, bu grupların normlarını ve değerlerini benimsediklerini göstermektedir.

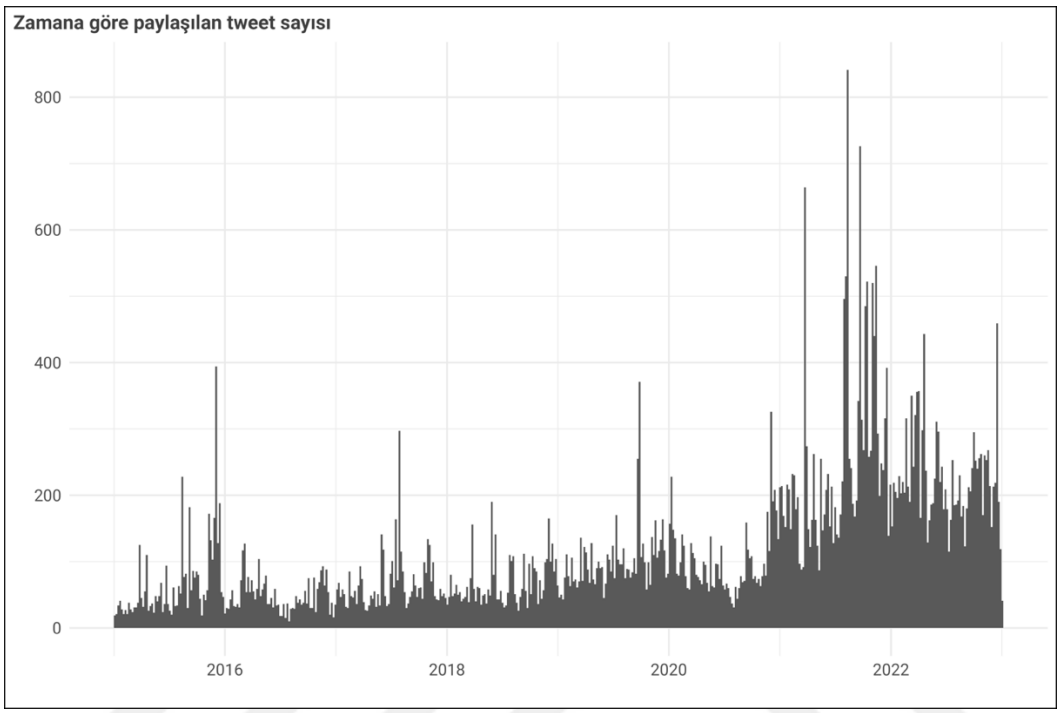
> G2: "Hala tutamıyorum kendimi tutmaya çalışsam da ara ara giriyorum. Kısa ve öz konuşuyorum, hani "sen ne diyorsun"a gelebilecek, ama bunu da aynı zamanda destekleyebilecek kısa bir bilimsel bilgiyle yazıyorum. Karşı görüş varsa onu yazmış oluyorum. Bire bir de tartışma olmuyor, onların hepsine uzağım çünkü bir faydası yok, zaman kaybından başka. Özellikle kanaat önderi olarak görülen birisinin bir tweeti varsa onun altına yazdığım yorumumum okunacağını ve başkalarının o bilginin doğruluğunu aslında olmadığını ortaya koymak için onu yazıyorum. Hani yüz binlerce takipçin var ama doğru değil. Aslında onun doğru olmadığını gösteriyorum ve bunu da kaynaklara dayanarak yapıyorum."

Sosyal kimlik teorisi bağlamında görüşmecilerin sosyal medya üzerinde doğru bilgi yayma ve yanlış bilgileri düzeltme çabalarının, onların kimliklerini ve grup içi konumlarını nasıl etkilediğini göstermektedir. Bilimsel bilgiye dayalı olarak yapılan düzeltmeler ve tartışmalardan kaçınma stratejisi, görüşmecilerin kendilerini bilimsel doğruluğa ve bilgiye değer veren bir sosyal kimlikle özdeşleştirdiğini ve bu kimliği pekiştirmek için çaba sarf ettiklerini de ortaya koymaktadır.

5.2. NİCEL BULGULAR

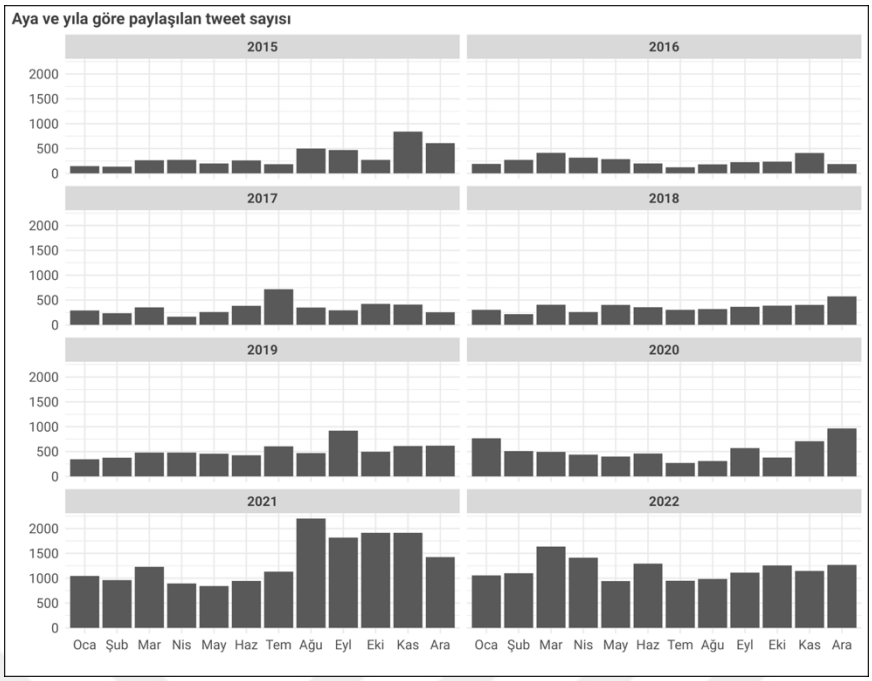
1 Ocak 2015 ile 31 Aralık 2022 tarihleri arasında içerisinde iklim değişikliği geçen yaklaşık 82.205 tweet toplanmıştır. Tweetler içerisinde gazetecilerin ve haber merkezlerinin payını azaltmak için hesap bio'sunda gazeteci veya haber merkezi olarak tanıtan hesaplar veriden çıkarılmış; son aşamada 58 bin 674 adet tweet analize dahil edilmiştir.

58 bin 674 tweet incelendiğinde tweetlerin çoğunun 2021 ve 2022 yıllarında paylaşıldığı görülmektedir. Şekil 1'deki grafik yıllara göre paylaşılan tweet sayısını göstermektedir. Görüldüğü üzere 2020 ve sonrasında daha çok tweet paylaşılmıştır.

Şekil 1. 2015-2022 yılları arasında paylaşılan tweet sayısı

Şekil 2'de, "iklim değişikliği" ifadesinin geçtiği tweetlerin sayısının aylara ve yıllara göre dağılımını göstermektedir. Görselde 2015'ten 2022'ye kadar olan yıllara ait veriler yer almakta ve her yıl için tweet sayıları aylık olarak ayrılmıştır. Şekil 2'de göze çarpan bulgu özellikle yaz aylarında artan tweet sayısıdır. Şekil 1'de gözlendiği üzere 2022 ve 2023 dönemindeki aylarda tweet sayısı daha yoğunluktadır.

Şekil 2. Aylara ve yıllara göre paylaşılan tweet sayısı

Yıllık Değişimler:

- **2015-2018**: Bu yıllarda genel olarak düşük bir tweet sayısı gözlemlenmektedir. Ancak belirli aylarda hafif artışlar dikkat çekmektedir. Örneğin, 2015 ve 2017'de yaz aylarında (Ağustos) nispeten yüksek tweet sayıları görülmektedir.
- **2019-2020**: Bu dönemde, aylık tweet sayılarında daha belirgin dalgalanmalar mevcut. Özellikle 2019 yılında Eylül ayında tweet sayısında önemli bir artış görülmektedir. 2020 yılında ise Kasım ayında belirgin bir artış söz konusudur.
- **2021-2022**: 2021 yılı, özellikle Ağustos ve Eylül aylarında çok yüksek tweet sayıları ile dikkat çekmektedir. Bu artış, büyük olasılıkla bu aylarda meydana gelen büyük ölçekli iklim olayları veya küresel iklim konferansları ile ilişkilendirilebilir. 2022 yılında ise tweet sayısı daha dengeli bir dağılım göstermektedir, ancak yine de belirli aylarda (örneğin Mart, Eylül ve Kasım) artışlar gözlemlenmektedir.

Mevsimsel Değişimler:

- **Yaz Ayları (Haziran-Temmuz-Ağustos)**: Genellikle yaz aylarında tweet sayılarında artışlar gözlemlenmektedir. Bu durum, yaz aylarında artan sıcaklıkların ve iklim değişikliği konusunun daha fazla gündeme gelmesiyle açıklanabilir.

- **Sonbahar Ayları (Eylül-Ekim-Kasım)**: Özellikle sonbahar aylarında da tweet sayılarında belirgin artışlar söz konusudur. Eylül ve Ekim aylarında yapılan uluslararası iklim konferansları ve toplantıları (örneğin COP toplantıları) bu artışlara katkıda bulunabilir.
- **Diğer Aylar (Kış ve İlkbahar)**: Kış ve ilkbahar aylarında tweet sayıları genellikle daha düşüktür, ancak belirli olayların veya kampanyaların etkisiyle zaman zaman artışlar olabilmektedir.

Akademik Perspektif:

- **Bilimsel Araştırmalar ve Raporlar**: İklim değişikliği ile ilgili önemli bilimsel raporların yayınlanma zamanları, sosyal medya üzerinde bu konudaki tartışmaları artırabilir. Örneğin, IPCC raporlarının yayınlandığı dönemlerde tweet sayılarında artış gözlemlenebilir.
- **Doğal Afetler ve Ekstrem Hava Olayları**: Özellikle büyük ölçekli doğal afetler (örneğin orman yangınları, kasırgalar, seller) sonrası, iklim değişikliği ile ilgili tweetlerde artış gözlemlenmektedir. Bu olaylar genellikle yaz ve sonbahar aylarında daha sık meydana gelir.
- **Politik ve Sosyal Hareketler**: Küresel ve yerel iklim grevleri, aktivist kampanyaları ve siyasi liderlerin açıklamaları sosyal medyada iklim değişikliği konusunun daha fazla konuşulmasına neden olabilir.

Tablo 4'de iklim değişikliği ile ilişkili tweetlerin aldığı etkileşimlere bakıldığında tweetlerin genel ortalamada paylaşılmaktan çok beğenildiği görülmektedir.

Tablo 4. Paylaşılan tweetlerin aldığı ortalama ve maksimum etkileşimler

Hesaplama	**Değer**
Ortalama Beğeni	17,6
Ortalama Retweet	3.84
Maks. Beğeni	41823
Maks Retweet	6444

Tablo 4'de, iklim değişikliği tweetlerinin ortalama 17,6 beğeni alırken ortalama retweet sayısının 3,84 olması, bu konuya olan ilginin büyük oranda pasif katılım şeklinde kaldığını göstermektedir. Kullanıcılar, iklim değişikliği ile ilgili endişelerini veya farkındalıklarını göstermek için "beğen" butonuna tıklamayı tercih ederken, bu mesajı kendi ağlarına yaymak ve daha geniş bir kitleye ulaştırmak için daha fazla çaba gerektiren "retweet" seçeneğini daha az kullanmaktadırlar.

Sosyal medya platformlarında "beğenmek", nispeten düşük efor gerektiren bir eylemdir. Bir butona tıklamak, kullanıcının konuya olan ilgisini veya desteğini ifade etmesini sağlar, ancak bu desteğin derinliği ve devamlılığı sorgulanabilir. Bu durum, "pasif katılım" olarak tanımlanabilir. Bu açıdan da slacktivism/clicktivism literatürüyle açıklanabilir. Ancak, bu durumu sadece "slacktivizm" olarak yorumlamak da doğru olmayabilir. Yüksek "beğeni" sayıları, toplumda bu konuya yönelik bir hassasiyet ve ilgi olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Önemli olan, bu ilginin fiziki dünyaya sirayet etmesi ve aktif katılıma dönüştürülmesidir.

Tablo 5'de ise iklim değişikliği üzerine tweet paylaşan hesapların platformda paylaştığı tweet sayıları, takip ettikleri hesap sayısı ve takipçi sayıları ortalama ve medyan değerleri gösterilmektedir. Ortalama ve medyan değerler baz alındığında kullanıcıları takip eden hesap sayısı, onların takip ettikleri hesap sayısından oldukça fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Tweet paylaşan kullanıcıların profiline dair ortalama ve medyan değerler

Hesaplama	**Ortalama**	**Medyan**
Tweet sayısı	46812	11083
Takip edilen sayısı	1642	382
Takipçi sayısı	58003	1588

Tablo 5, iklim değişikliği üzerine tweet paylaşan kullanıcıların platformdaki etkileşimlerini anlamak için önemli veriler sunmaktadır. Özellikle dikkat çeken nokta,

kullanıcıların takip ettikleri hesap sayısı (ortalama: 1642, medyan: 382) ile takipçi sayıları (ortalama: 58003, medyan: 1588) arasındaki büyük farktır. Bu durum, "influencer" odaklı bir iletişim ağına işaret etmektedir (Watts & Dodds, 2007: 442-444).

İklim değişikliği gibi karmaşık ve çok boyutlu bir konuda, bilgi yayılımı ve kamuoyu oluşumunda influencer'ların rolü giderek artmaktadır (Freberg, 2019: 519-520). Bu kişiler, genellikle geniş takipçi kitlelerine sahip olmaları ve belirli konularda uzman olarak kabul edilmeleri nedeniyle güçlü bir etkiye sahiptirler.

Asimetrik takipçi/takip edilen ilişkisi, ayrıca "bilgi kontrolü" ve "manipülasyon" konularını da gündeme getirmektedir (Bradshaw & Howard, 2019: 1-2). Influencer'lar, ticari veya siyasi amaçlarla takipçilerini yönlendirebilir ve iklim değişikliği gibi hassas bir konuda yanlış bilgi yayılmasına neden olabilirler.

Sonuç olarak, Tablo 5'deki veriler, iklim değişikliği iletişiminde influencer'ların önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak, bu etkinin potansiyel risklerini de göz önünde bulundurmak ve bilgi çeşitliliğini, eleştirel düşünmeyi ve çok taraflı diyaloğu teşvik etmek büyük önem taşımaktadır.

Tablo 6. En çok tweet paylaşan 9 hesap

Kullanıcı Hesap	**Tweet sayısı**
Osman Akkoca	772
Yesil Odak	558
Yeşil Gazete	497
Mbirpınar	372
Haberdar	292
cevretvcomtr	248
arifcemgundoğan	224

iklimBU	217
Ekoiq	216

Tablo 6, iklim değişikliği konusunda Twitter'da en çok paylaşım yapan ilk 9 hesabı göstermesi açısından önemli bir fotoğraf sunmaktadır. Listede dikkat çeken ilk nokta, hem çevre aktivistleri ve kuruluşlarının (Yeşil Odak, Yeşil Gazete, çevretvcomtr, iklimBU, Ekoiq) hem de odak noktası ekoloji, çevre, doğa gibi temalar olmayan, daha geniş bir kitleye hitap eden hesapların (Osman Akkoca, Mbirpinar, Haberdar, arifcemGundogan) bulunmasıdır. Bu durum, iklim değişikliği konusunun artık marjinal bir çevre meselesi olmaktan çıkıp, daha geniş kitleler ve farklı kesimler tarafından ilgi gören bir konu haline geldiğinin göstergesi olabilir (Boykoff, 2011: 58). İklim değişikliğinin etkilerinin daha belirgin hale gelmesi, medya tarafından daha fazla yer verilmesi ve toplumsal farkındalığın artması, geniş kesimlere yayılmasındaki faktörler arasında sayılabilir (Carvalho & Burgess, 2005: 1457).

Listedeki hesapların çeşitliliği, iklim değişikliği tartışmalarında farklı bakış açılarının ve yaklaşımların da olduğunu göstermektedir. Örneğin, Bianet.org gibi insan hakları odaklı bir mecranın listede yer alması, iklim değişikliğinin sadece çevresel değil, aynı zamanda toplumsal adalet ve insan hakları boyutlarına da dikkat çekmektedir.

Ancak, bu tabloyu yorumlarken dikkatli olmak gerekmektedir. Listede yer alan hesapların tweet sayıları, tek başına etkilerini veya konuya yaptıkları katkıyı tam olarak yansıtmayabilir. Bir hesabın çok sayıda tweet atması, o hesabın iklim değişikliği konusunda daha etkili veya bilgilendirici olduğu anlamına gelmeyebilir. Tweetlerin içeriği, hedef kitlesi, etkileşim oranları gibi faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak, Tablo 6, Türkiye'de iklim değişikliği konusunda Twitter'da söz sahibi olan aktörler ve bu alandaki iletişim dinamikleri hakkında fikir vermesi açısından önemlidir. Ancak, daha derinlemesine bir analiz için, bu hesapların içeriklerine, etkileşimlerine ve ağ analizlerine de bakmak gerekmektedir.

5.2.1. Duygu Analizi

ChatGPT-4 Turbo modeli kullanılarak yapılan duygu analizinde ChatGPT tweetleri olumlu, olumsuz ve nötr kategorilere göre sınıflandırmıştır. Sınıflandırma sonucunda 3 ayrı kategoride dağılım Tablo 7'deki gibidir.

Tablo 7. Duygu kategorilerine göre tweet sayısı ve yüzdelik oranlar

Kategori	**Tweet sayısı**	**Yüzdelik Oranı**
Olumlu	10256	17,48
Nötr	24127	41,12
Olumsuz	24289	41,39

[Olumlu] Biz iklim değişikliği sorununa dikkat çekmek için 28 Mart'ta ışıklarımızı 1 saatliğine kapatacağız.Ya siz?#DünyaSaati

[Olumlu] 21-25 Şubat 2022 haftasında "2053 net sıfır emisyon hedefi: Türkiye'nin yeşil kalkınma devrimi" teması ile İklim Şûrası gerçekleştirildi. Şûra'da belirlenen bu hedeflerin gerektirdiği tüm adımların atılması umuduyla🌿 #iklimdeğişikliği #iklimşurası2022 #sıfıremisyon

[Nötr] Neden planli kuresel iklim degisikligi? Amac ne? #kureseliklimdegisikligi

[Nötr] İklim değişikliği nelere sebep olur?

[Olumsuz] İklim değişikliği Güney Asya'yı ısıtıyor, küresel gıda krizini körüklüyor

[Olumsuz] Küresel iklim değişikliği ile birlikte Akdeniz ülkeleri arasında ilk susuz kalacak ülke TÜRKİYE.. Bireyselden toplumsala her düzeyde tasarruf şart

5.2.1.1. Duygu Kategorilerine Göre Kelime ve Hashtag Kullanımı

Duygu kategorilerine göre hazırlanmış kelime bulutları aşağıdaki gibidir. Şekil 3 olumlu, olumsuz ve nötr kelime kategorilerine göre hazırlanmıştır.[33]

Şekil 3. Duygu kategorilerine (olumlu, olumsuz, nötr) göre yüksek frekanslı sözcüklerin kelime bulutu

[33] Yeşil renk olumlu; kırmızı renk olumsuz; gri renk nöt; duygu kategorilerini ifade etmektedir.

Şekil 4 ise olumlu ve olumsuz kelime kategorilerine göre hazırlanmıştır.

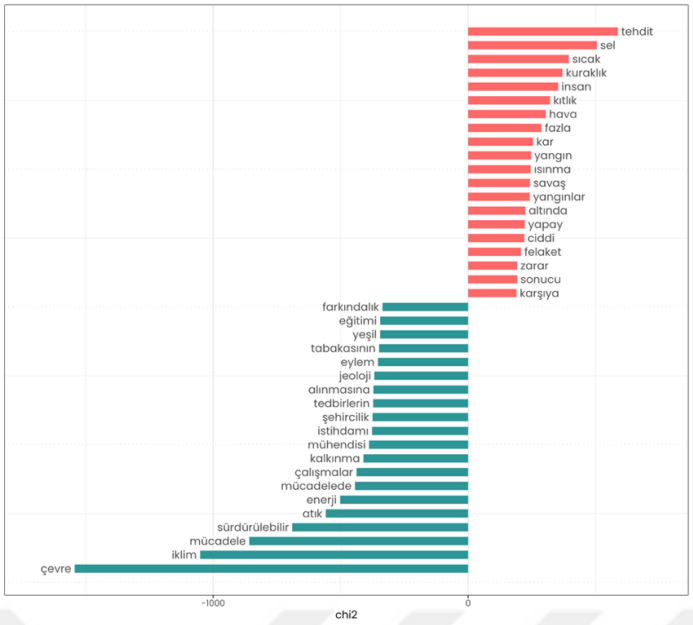
Şekil 4. Duygu kategorilerine (olumlu, olumsuz) göre yüksek frekanslı sözcüklerin kelime bulutu

Şekil 5 olumlu ve olumsuz kelime kategorilerinden oluşan hashtag'lerin kelime bulutunu içermektedir.

Şekil 5. Duygu kategorilerine (olumlu, olumsuz) göre yüksek frekanslı hashtaglerin kelime bulutu

Şekil 4 ve Şekil 5, iklim değişikliğinin getirdiği ekonomik ve politik kaygıları farklı açılardan yansıtmaktadır. Hem Şekil 4 hem de Şekil 5, iklim değişikliği tartışmalarının sadece çevresel bir sorun olmaktan çıktığını ve insanları derinden etkileyen bir sosyal ve politik mesele haline geldiğini göstermektedir. Fakat, Şekil 5'deki özellikle olumlu duygu içeren kategorideki hashtag'lerin daha farklı gündemleri de ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu da hashtag'lerin makro kamusal olan olarak, uzun vadeli ve zamana yayılmış olgusal sorunlarda her zaman hedef odaklı etkileşim yaratmadığını göstermektedir.

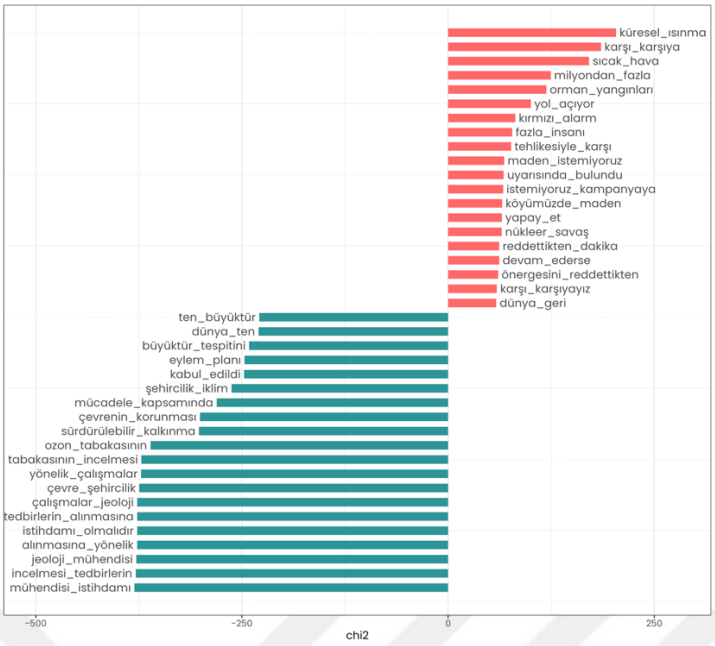
Şekil 6. Unigram kelimelerin göreli frekans analizi (relative frequency analysis). Olumlu kelimeler (yeşil), olumsuz kelimeler (kırmızı).

Şekil 6'daki grafik, “iklim değişikliği” ifadesi içeren tweetlerde geçen olumlu ve olumsuz kelimelerin sıklığını göstermesi açısından önemli bir analiz sunmaktadır. Bu grafiklerdeki (Şekil 6 ve Şekil 7) temel amaç, iki ayrı kategorideki metin verilerini, o kategorilere özgü kelimeleri tespit ederek karşılaştırmaktır. Bu karşılaştırmaya göre, olumlu kategorideki “çevre” kelimesinin olumsuz metinlerde en az kullanılabilirliğini; olumlu kategorideki “farkındalık” kelimesinin ise olumsuz metinlerde en fazla kullanılabilirliğini göstermektedir.

Twitter'da iklim değişikliği konusunun olumsuz bir çerçevede ele alınırken veya tartışılırken “sel”, “tehdit”, “kuraklık”, “insan”, “kriz”, “hava” gibi kelimeler ön plana çıkmaktadır. Bu kelimeler, iklim değişikliğinin daha çok riskler, olumsuz sonuçlar ve belirsizlik üzerinden konuşulduğuna işaret etmektedir. Bu kelimeler, iklim değişikliğiyle ilgili kaygı ve korku söylemlerinin yaygınlaşmasına neden olabilmektedir. İklim değişikliğinin kaygı yaratan temsillerinin kamusal alanda yaygın olarak kullanıldığının vurgulandığı O'Neill & Nicholson-Cole’in araştırmasında, bu tür olumsuz duygu yaratan temsillerin insanların dikkatini iklim değişikliğine çekme konusunda büyük bir potansiyele sahip olmasının yanı sıra, korkunun genellikle gerçek kişisel katılımı motive etmede etkisiz bir araç olduğunu göstermiştir (O’Neill & Nicholson-Cole, 2009).

Öte yandan, olumlu duygu çağrışımlı kelimeler incelendiğinde, “farkındalık”, “eğitim”, “yeşil”, “tabakasının”, “jeoloji”, “alınmasına”, “tedbirlerin”, “şehircilik”, “istihdamı”, “mühendisi”, “çalışmalar”, “kalkınma”, “mücadele”, “enerji”, “sürdürülebilir”, “atıksu”, “mücadele” gibi kelimelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu kelimelerin seçimi, iklim değişikliğine karşı çözüm odaklı bir yaklaşımın da var olduğunu göstermektedir. Özellikle “farkındalık”, “eğitim”, “yeşil” gibi kavramların vurgulanması, iklim değişikliğiyle mücadelede bilgi ve farkındalık yaratmanın önemine işaret etmektedir. “Alınmasına”, “tedbirlerin”, “çalışmalar”, “kalkınma”, “mücadele”, “enerji” gibi kelimelerin varlığı ise eylem ve çözüm odaklı bir yaklaşımın benimsenmeye başladığını göstermektedir.

Sonuç olarak Şekil 6’daki analiz, Twitter'da iklim değişikliği ile ilgili paylaşımların hem olumsuz hem de olumlu yönleri barındırdığını göstermektedir. İklim değişikliğinin yarattığı tehditlere dikkat çekilirken, çözüm ve eylem odaklı bir yaklaşımın da benimsenmesi umut vericidir. Ancak, olumsuz çağrışımlı kelimelerin baskınlığı, iklim değişikliği iletişiminde daha yapıcı ve umut verici bir dil kullanılması gerektiğini göstermektedir. Moser, iklim değişikliğinin bilgi sahipleri, habercileri ve yorumcuları olarak bilim insanlarının özellikle iklim değişikliği konusunda yapıcı katılımı teşvik edici bir dil kullanmasının önemini vurgulamıştır (Moser, 2010: 37). Aksi takdirde, toplumda çaresizlik ve umutsuzluk duyguları toplumda “ahlaki panik (moral panic)”e neden olabilmektedir. Bu da somut ve çözüm odaklı bir yaklaşımlar için olumsuz bir faktördür.

Şekil 7. Bigram kelimelerin göreli frekans analizi (relative frequency analysis). Olumlu kelimeler (yeşil), olumsuz kelimeler (kırmızı).

Şekil 7'deki bigram analizi, “iklim değişikliği” ifadesini içeren tweetlerde kullanılan dilin ve bu dilin yansıttığı bakış açılarının daha net bir şekilde anlaşılmasını sağlaması açısından önemlidir.

Özellikle “küresel_ısınma”, “karşı_karşıya", “sıcak_hava”, “milyondan_fazla”, “orman_yangınları”, “kırmızı_alarm”, “tehlikesiyle_karşı”, “uyarısında_bulundu”, “köyümüzde_maden”, “nükleer_savaş” gibi bigramlar, iklim değişikliğinin acil müdahale gerektiren, tehlikeli ve yıkıcı sonuçlara sebep olacağı durumlara vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, olumlu çağrışımlı bigramlar incelendiğinde, “mücadele_kapsamında”, “çevrenin_korunması”, “sürdürülebilir_kalkınma”, “tabakasının_incelmesi”, “ozon_tabakasının”, “çalışmalar_jeoloji”, “tedbirlerin_alınmasına”, “istihdamı_mühendisi”, “incelenmesi_tedbirlerin”, “mühendisi_istihdamı” gibi ifadeler öne çıkmaktadır. Bu olumlu bigramlar, iklim değişikliğiyle mücadelede bilimsel çalışmaların, teknolojik gelişmelerin ve aktif çözüm arayışlarının altını çizmektedir. Özellikle “çevre_şehircilik” ve “şehircilik_iklim” gibi bigramlar, şehir planlaması ve sürdürülebilirlik ilişkisine dikkat çekerek iklim değişikliğine karşı yerel yönetimlerin rolünü vurgulamaktadır.

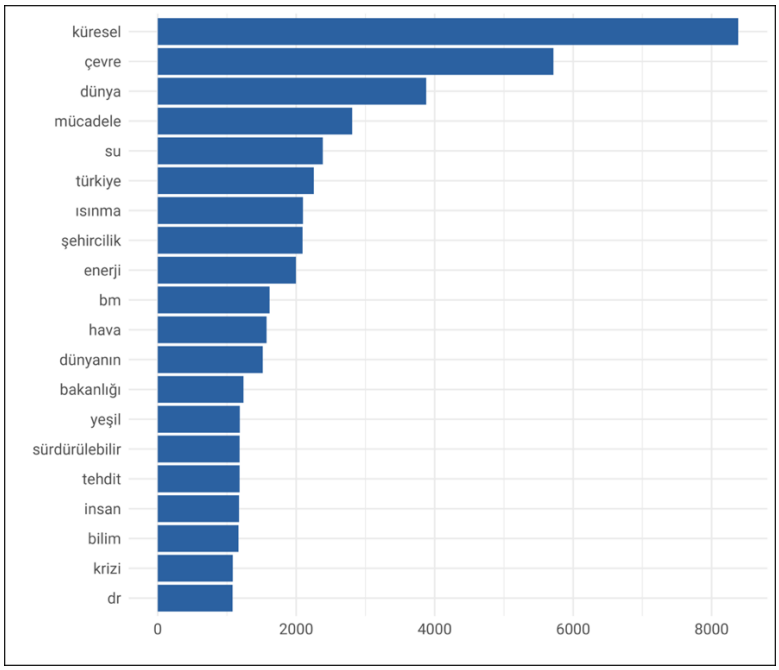
Sonuç olarak Şekil 7, iklim değişikliği tartışmalarının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Olumsuz çağrışımlı ifadeler, iklim krizi algısını güçlendirirken, olumlu çağrışımlı ifadeler bilim, teknoloji ve iş birliğine dayalı çözüm yollarına işaret etmektedir. İletişim çalışmalarında, her iki yaklaşımın da farkında olmak ve dengeli bir dil kullanmak önemlidir. İklim değişikliği ile mücadelede toplumsal harekete geçme motivasyonunu artırmak için hem krizin aciliyetine vurgu yapmak hem de çözüm odaklı bir yaklaşım benimsemek gerekmektedir.

5.2.2. Metin Analizi

Bu bölümde hem kelime frekansı hem de hashtag frekansı bulguları yer almaktadır.

5.2.2.1. Kelime Frekansları

Kelime frekans analizi hem genel olarak tüm veriler üzerinde gerçekleştirilmiş hem de veriler yıllara göre gruplandırılarak her yıl öne çıkan kelimeler elde edilmiştir. Öncelikle tek kelimeden oluşan unigramların, daha sonrasında iki kelimeden oluşan bigramların frekansları ortaya koyulmuştur.

Şekil 8. Tweetler en sık kullanılan 20 unigram ifade

Şekil 8'deki grafik, "iklim değişikliği" ifadesini içeren tweetlerde en sık kullanılan 20 kelimeyi göstererek, bu alandaki tartışmaların temel odak noktalarını anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

"Küresel" kelimesinin listenin başında yer alması, iklim değişikliğinin sınır ötesi bir sorun olarak algılandığını ve uluslararası iş birliğinin önemine işaret ettiğini göstermektedir (Ostrom, 2009: 34-35). Bu durum, iklim değişikliği ile mücadelenin ulusal politikaların ötesine geçerek, küresel çapta ortak bir çaba gerektirdiğinin altını çizmektedir.

"Çevre", "dünya", "su", "hava" gibi kelimelerin ön sıralarda yer alması, iklim değişikliğinin çevresel etkilerine ve doğal kaynaklar üzerindeki baskısına dikkat çekmektedir. Bu durum, iklim değişikliğinin sadece hava koşullarını değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda ekosistemleri, biyolojik çeşitliliği ve insan yaşamının temel unsurlarını tehdit ettiğinin altını çizmektedir. IPCC'nin 2021 raporunda da bu durum çeşitli boyutlarıyla sıklıkla belirtilmiştir (Lee vd., 2023).

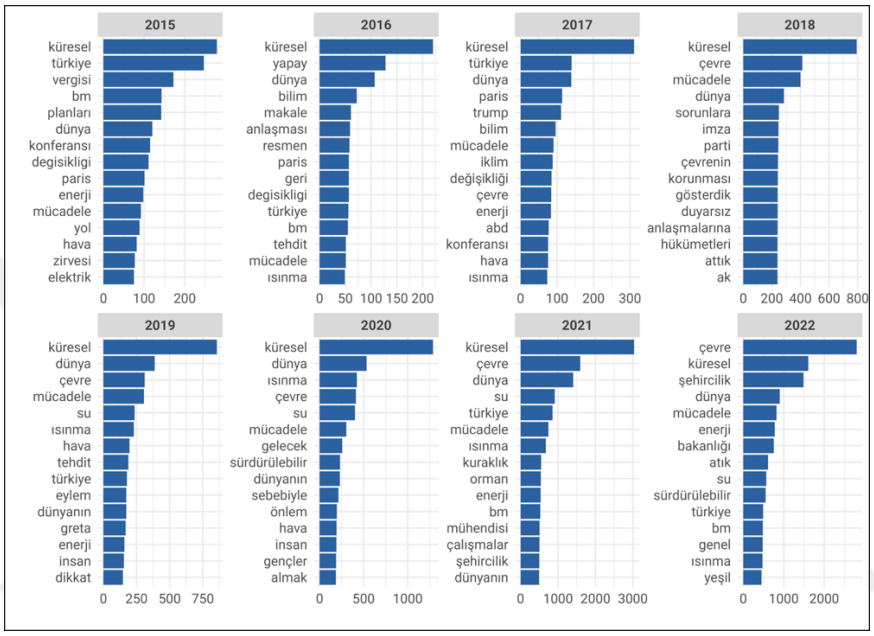
"Mücadele" kelimesinin sıklıkla kullanılması, iklim değişikliğinin pasif bir şekilde kabullenilmediğini, aksine aktif bir şekilde mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu durum, toplumsal farkındalığın artması ve harekete geçme isteğinin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

"Türkiye", "şehircilik", "enerji", "BM" gibi kelimelerin varlığı ise iklim değişikliği ile mücadelenin farklı aktörleri ve politikaları kapsadığını göstermektedir. Ulusal politikalar, şehir planlaması, enerji politikaları ve uluslararası kuruluşların rolü, iklim değişikliği ile mücadelede çok boyutlu bir yaklaşımın önemini vurgulamaktadır.

"Tehdit", "insan", "bilim", "kriz" gibi kelimelerin varlığı ise iklim değişikliğinin yarattığı risklerin ve aciliyetin altını çizmektedir. İklim değişikliği, insanlık için varoluşsal bir

tehdit olarak görülmekte ve bilimsel verilere dayalı acil önlemler alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, Şekil 8'deki kelimeler, Twitter kullanıcılarının iklim değişikliğini küresel, çevresel, toplumsal ve politik boyutlarıyla ele aldığını göstermektedir.

Şekil 9. Yıllara göre tweetlerde en sık kullanılan 15 unigram ifade

Şekil 9'daki bu grafikler, 2015-2022 yılları arasında iklim değişikliği kelimesi geçen Twitter verilerine göre Türkiye'de iklim değişikliği ile ilgili en çok geçen kelimeleri göstermektedir. Grafiklerde, her yılın iklim değişikliği bağlamında en sık kullanılan kelimeleri sıralanmış ve görselleştirilmiştir. Grafikler yıllar bazında incelendiğinde, iklim değişikliği ile ilgili arama eğilimlerinin zaman içinde nasıl değiştiğini gösteren bazı önemli kalıplar ortaya çıkmaktadır.

2015: Öne çıkan kelimeler, o dönemde Türkiye'de iklim değişikliğine karşı farkındalık yaratmaya yönelik politikalar ve uluslararası anlaşmaların ön plana çıktığını göstermektedir.

2016: Öne çıkan kelimeler, 2015 yılında Paris Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Türkiye'de iklim değişikliğinin toplumsal etkilerinin ve tehlikelerinin artan oranda daha fazla gündeme geldiğini göstermektedir.

2017: Öne çıkan kelimeler, Türkiye'de iklim değişikliğinin etkilerinin somutlaşmaya başlamasını ve toplumsal kaygının artmasını göstermektedir.

2018: Öne çıkan kelimeler Türkiye'de iklim değişikliği ile mücadele konusunda daha aktif bir rol üstlenmek isteyen birey ve kurumların arttığını göstermektedir.

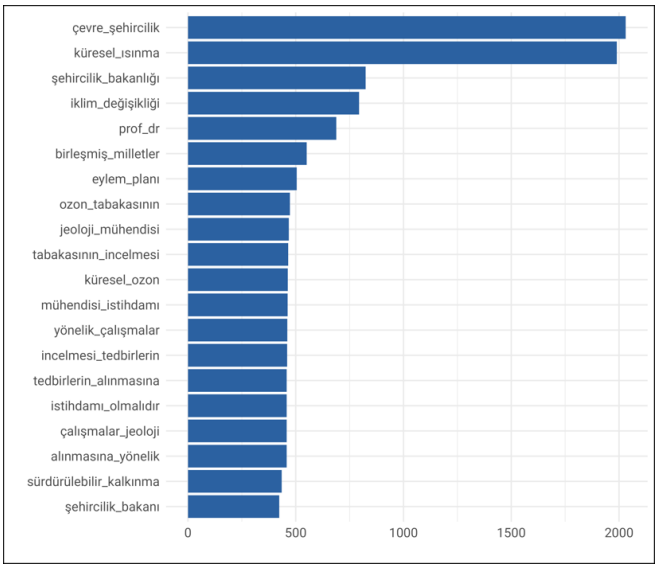
2019: Öne çıkan kelimeler Greta Thunberg'in iklim değişikliğiyle mücadele çağrısı ve bu konudaki farkındalık kampanyalarının Türkiye'de de yankı bulduğunu göstermektedir.

2020: Öne çıkan kelimeler Türkiye'de iklim değişikliğinin gelecek nesiller üzerindeki etkilerinin daha fazla ele alınmaya başlandığını göstermektedir.

2021: Öne çıkan kelimeler Türkiye'de iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve doğayı korumak için daha somut çözümlerin aranmaya başlandığını göstermektedir.

2022: Öne çıkan kelimeler Türkiye'de iklim değişikliğiyle mücadelede daha pratik adımların atılmaya başlandığını ve yeşil teknolojilerin öneminin daha fazla anlaşılmaya başlandığını göstermektedir.

Bu grafikler, genel olarak, Twitter kullanıcılarının iklim değişikliği hakkında giderek daha fazla bilgi edinmek ve bu konuda faaliyete geçmek istediğini göstermektedir. Öne çıkan kelimelerden, iklim değişikliğine dair çözümler üretmek ve aksiyon almak için farkındalık ve bilgi düzeyinin giderek arttığı yorumu yapılabilir.

Şekil 10. Tweetler en sık kullanılan 20 bigram ifade

Şekil 10, "iklim değişikliği" ifadesi içeren tweetlerde en sık kullanılan 20 bigramı (iki kelimelik kelime öbeği) göstererek, bu alandaki tartışmaların bağlamını ve odak noktalarını anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Şekil 10'daki bigram analizi, unigram grafikte (Şekil 8) yer alan unigram kelime analizini tamamlayıcı niteliktedir. Unigram kelime analizi, tartışmaların genel temalarını ortaya koyarken, bigram analizi bu temaların birbiriyle olan ilişkilerini ve tartışmaların daha spesifik bağlamlarını anlamamızı sağlamaktadır.

1. Çevre ve Şehircilik İlişkisi:

"çevre_şehircilik" bigramının listenin başında yer alması, iklim değişikliği mücadelesinde şehirlerin ve şehir planlamasının öneminin vurgulandığını göstermektedir. Bu durum, artan kentsel nüfus ve şehirlerin iklim değişikliğine olan etkisinin farkındalığı ile ilişkilidir (UN-Habitat, 2022: 59-62).

2. Küresel Isınma ve Ozon Tabakası:

"küresel_ısınma" ve "ozon_tabakası" bigramları, iklim değişikliği ile ilgili bilimsel ve çevresel boyutların hala tartışmalarda önemli yer tuttuğunu göstermektedir. Özellikle "ozon_tabakası" bigramının "tabakasının_incelmesi" ile birlikte yer alması, iklim değişikliğinin somut ve ölçülebilir etkilerinin altını çizmektedir.

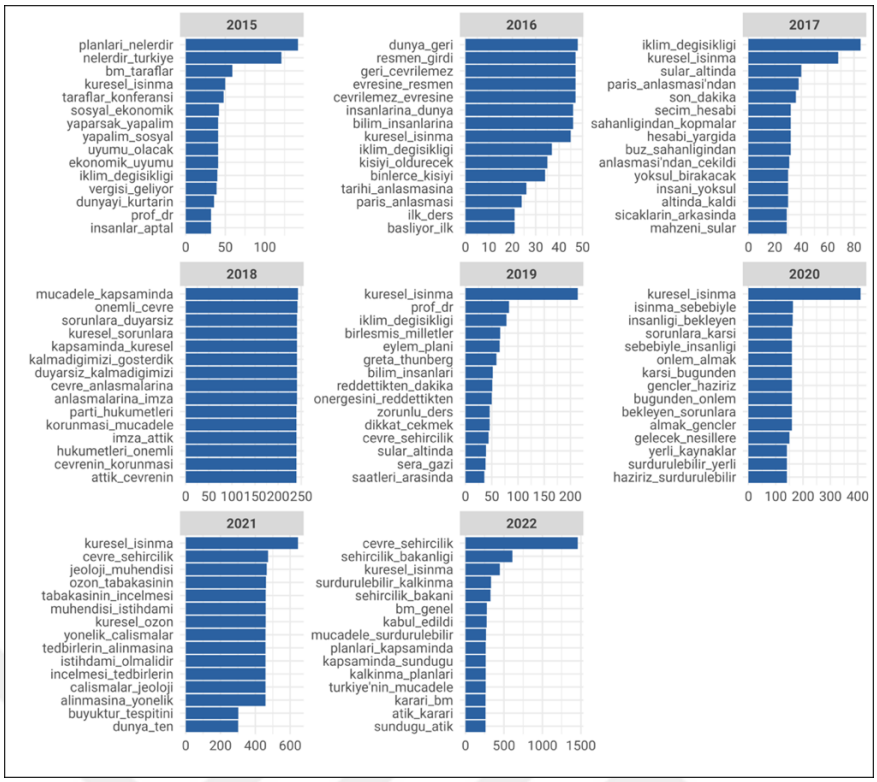
3. İklim Değişikliği ve Politika Bağlantısı:

"şehircilik_bakanlığı", "prof._dr", "birleşmiş_milletler" gibi bigramlar, iklim değişikliğinin sadece bilimsel bir sorun olarak değil, aynı zamanda politik ve uluslararası boyutlarıyla da ele alındığını göstermektedir. Keohane & Victor iklim politikalarının uluslararası ilişkilerin büyük bir kısmını karakterize eden 'organize ikiyüzlülük' olarak tanımlamıştır (Keohane & Victor, 2016: 570). Bu durum, iklim değişikliği ile mücadelenin çok paydaşlı bir yaklaşım gerektirdiğinin ve farklı aktörlerin işbirliğinin önemine işaret etmektedir.

4. Eylem Planları ve Çözüm Önerileri:

"eylem_planı", "yönelik_çalışmalar", "incelenmesi_tedbirlerin", "tedbirlerin_alınmasına", "alınmasına_yönelik", "sürdürülebilir_kalkınma" gibi bigramlar, iklim değişikliğine karşı pasif bir tutum yerine, aktif çözüm arayışlarına odaklanıldığını göstermektedir. Bu durum, toplumsal farkındalığın yanı sıra, somut adımlar atılması gerektiği konusunda bir bilincin oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 10, Twitter kullanıcılarının iklim değişikliği konusunda daha bilinçli, çözüm odaklı ve eylem yönelimli bir dil kullandığını göstermektedir. Bu durum, iklim değişikliği ile mücadelenin toplumsal gündemde daha fazla yer edinmeye başladığını ve farklı kesimlerden insanların bu konuya daha fazla duyarlılık gösterdiğini göstermesi açısından umut vericidir.

Şekil 11. Yıllara göre tweetlerde en sık kullanılan 20 bigram ifade

Şekil 11, 2015-2022 yılları arasında "iklim değişikliği" ifadesi geçen tweetlerde en sık kullanılan 20 bigramı göstererek, bu alandaki tartışmaların zaman içinde nasıl evrimleştiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

1. Süreklilik Gösteren Temalar:

Küresel Isınma: "küresel_ısınma" bigramı, neredeyse her yıl listede yer alarak iklim değişikliği tartışmalarının merkezinde kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla, Twitter gündeminde iklim değişikliğinin temel nedeni olan insan faaliyetleri sonucu artan sera gazı emisyonları ve bunun yarattığı küresel sıcaklık artışına dikkat çekilmektedir. Bu konunun, IPCC'nin 2023 raporunda da (Lee vd., 2023: 4) temel gündem maddesi olarak belirtilmesi Twitter gündeminin bilimsel raporların gündemiyle örtüştüğü yorumunu yapmaya yönlendirmektedir.

Çevre ve Şehircilik: “çevre_şehircilik” bigramı da, özellikle 2021 ve 2022 yıllarında üst sıralarda yer alarak, iklim değişikliğiyle mücadelede şehirlerin ve şehir planlamasının giderek daha fazla önemsendiğini göstermektedir.

İklim Değişikliği ve Etkileri: “iklim_değişikliği”, “sular_altında” gibi bigramlar, iklim değişikliğinin sadece bir kavram olarak değil, aynı zamanda gerçek ve acil bir tehdit olarak algılandığını göstermektedir.

2. Değişen Vurgular:

Bilimden Eyleme: İlk yıllarda “bilim_insanlarına” gibi bigramların daha sık kullanılması, iklim değişikliği konusunda bilimsel kanıtlara ve uzman görüşlerine daha fazla atıfta bulunulduğunu göstermektedir. Ancak zamanla, “eylem_planı”, “mücadele_kapsamında”, “tedbirlerin_alınması” gibi çözüm ve eylem odaklı bigramların ön plana çıkması, sadece sorunun tespit edilmesinin ötesinde, somut adımlar atılması gerektiği konusunda bir bilincin oluştuğunu göstermektedir.

Yerelden Küresele: “türkiye_nin” ve “bm_çevre” gibi bigramların daha sonraki yıllarda daha sık kullanılması, iklim değişikliği mücadelesinde hem ulusal çabaların hem de uluslararası işbirliğinin öneminin vurgulandığını göstermektedir.

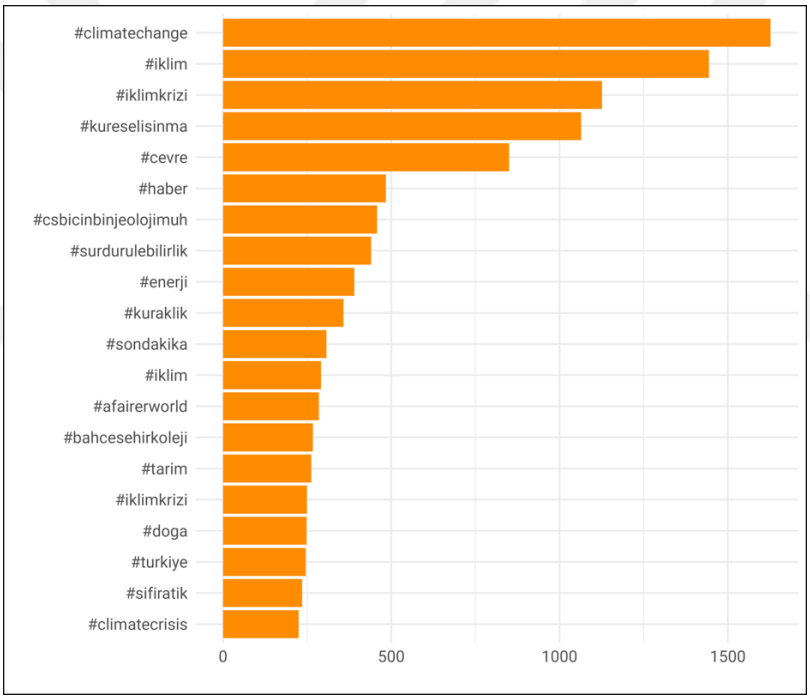
Gençlerin ve Geleceğin Önemi: 2020 yılında “gençler_haziriz” ve “gelecek_nesillere” gibi bigramların ön plana çıkması, iklim değişikliği ile mücadelenin gelecek nesillere karşı bir sorumluluk olarak görüldüğünü ve gençlerin bu konudaki liderliğine daha fazla atıfta bulunulduğunu göstermektedir.

Şekil 11'deki analiz, Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının iklim değişikliği konusunda zaman içinde daha bilinçli, çözüm odaklı ve eylem yönelimli bir dil kullanmaya başladıklarını göstermektedir. İlk yıllarda bilimsel kanıtlara ve uzman görüşlerine daha fazla atıfta bulunulurken, sonraki yıllarda somut çözüm önerileri, eylem planları ve farklı aktörlerin

işbirliğine daha fazla vurgu yapılmıştır. Bu durum, iklim değişikliği ile mücadelenin toplumsal gündemde daha fazla yer edinmeye başladığını ve daha geniş bir kesimin bu konuya daha fazla duyarlılık gösterdiğini göstermesi açısından önemlidir.

5.2.2.2. Hashtag Frekansları

Kelime frekans analizinde olduğu gibi hashtaglerin frekans analizi de öncelikle tüm veri kapsamında (n = 58,674) gerçekleştirilmiştir. Sonrasında her yıl öne çıkan hashtagleri görmek için yıl bazında gruplandırma yapılmıştır.

Şekil 12. Tweetler en sık kullanılan 20 hashtag

Şekil 12, "iklim değişikliği" ifadesi içeren tweetlerde en sık kullanılan 20 hashtag'i göstererek, bu alandaki tartışmalarda öne çıkan tema ve aktörlere dair önemli bilgiler sunmaktadır.

1. Küresel ve Yerel Odak:

#climatechange ve #climateecrisis hashtag'lerinin listenin başında yer alması, iklim değişikliğinin küresel bir sorun olarak algılandığını ve acil bir krize işaret ettiğini göstermektedir [Örneğin, Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporları].

#iklim, #iklimkrizi, #çevre, #doğa, #türkiye gibi hashtag'ler ise konunun yerel bağlamda da ele alındığını ve ülke gündemindeki önemini yansıtmaktadır.

2. Farkındalık ve Harekete Geçme Çağrısı:

#sürdürülebilirlik, #enerji, #sıfıratik, #gelecek gibi hashtag'ler, iklim değişikliği ile mücadelede çözüm odaklı bir yaklaşımı ve gelecek nesiller için daha sürdürülebilir bir dünya yaratma hedefini yansıtmaktadır (örneğin, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri). #sondakika hashtag'i ise iklim değişikliğiyle ilgili gelişmelerin acil ve önemli olarak algılandığını göstermektedir.

3. Bilim ve Eğitim:

#csbcinbinjeolojimuh ve #bahcesehirkoleji gibi hashtag'ler, iklim değişikliği konusunda bilimsel çalışmalara ve eğitim kurumlarının yaptığı çalışmalara dikkat çekmektedir. Bu durum, bilimsel bilginin ve eğitimin iklim kriziyle mücadelede önemli rol oynadığını göstermektedir.

4. Medya ve Gündem:

#haber hashtag'i, iklim değişikliğinin medya tarafından ele alınış biçimine ve gündemdeki yerine işaret etmektedir. İklim değişikliğiyle ilgili haberlerin ve gelişmelerin sosyal medyada paylaşılması, kamuoyu oluşturma ve farkındalık yaratma konusunda önemli bir rol oynamaktadır.

5. Diğer Gözlemler:

#afaireworld hashtag'i, belirli bir olaya veya kampanyaya atıfta bulunuyor olabilir. Bu tür hashtag'ler, sosyal medya aktivizminin ve belirli bir konuya dikkat çekme amacıyla düzenlenen kampanyaların önemini vurgulamaktadır.

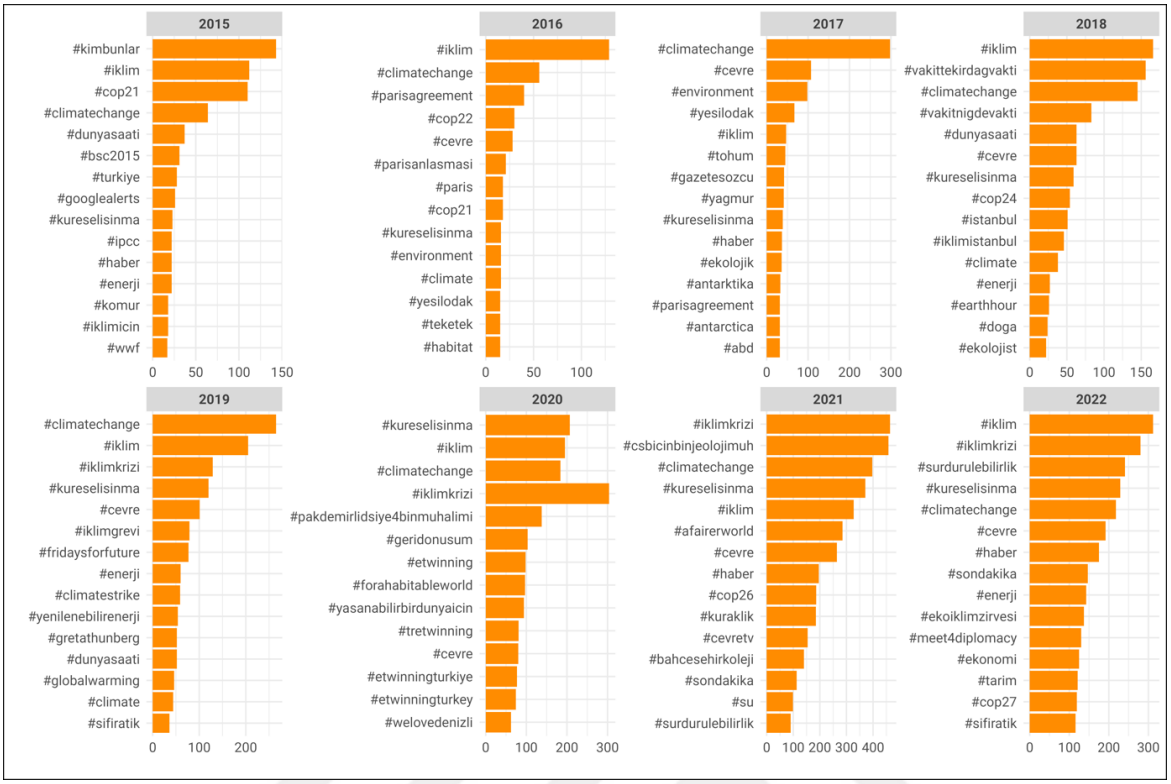
#kuraklik hashtag'i, Türkiye'nin yaşadığı iklim değişikliğinin somut etkilerine ve toplumda oluşturduğu endişeye işaret etmektedir.

Şekil 12'deki hashtag analizi, Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının iklim değişikliğini küresel bir kriz olarak görmekle birlikte, konuyu yerel bağlamda da ele aldıklarını, çözüm ve eylem odaklı bir yaklaşımı benimsediklerini ve bilimsel bilginin, eğitimin ve medyanın önemine dikkat çektiklerini göstermektedir.

Şekil 12'de dikkat çeken bir diğer bulgu da, Şekil 8'deki kelimelerde sıklıkla politikayla ilişkili kelimeler trend olurken hashtaglerin politik bir zeminde oluşturulmadığıdır.

Şekil 13. Tweetler en sık kullanılan 100 hashtag (Hashtag'lerin tamamının görünmesi için yüksek frekanslı ilk üç hashtag çıkartılmıştır.)

Şekil 14. Yıllara göre tweetlerde en sık kullanılan 15 hashtag

Şekil 14, "iklim değişikliği" ifadesini içeren tweetlerde 2015-2022 yılları arasında en sık kullanılan 15 hashtag'i yıllara göre karşılaştırmalı olarak göstererek, iklim değişikliği ile ilgili sosyal medya söyleminin zaman içinde nasıl evrimleştiği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

1. Süreklilik Gösteren Temalar:

#iklim: "İklim" hashtag'i, neredeyse her yıl liste başında veya üst sıralarda yer alarak, iklim değişikliği tartışmalarının merkezinde kalmaya devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, iklim değişikliğinin Türkiye'de giderek artan bir farkındalıkla takip edildiğini ve sosyal medya kullanıcılarının bu konuya olan ilgisinin sürdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

#climatechange: Benzer şekilde, "#climatechange" hashtag'i de yıllara göre popülaritesinde dalgalanmalar olsa da sürekli olarak kullanılan hashtag'ler arasında yer

almaktadır. Bu durum, Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının iklim değişikliği konusunu küresel bir bağlamda ele almaya devam ettiğini ve uluslararası tartışmaları takip ettiklerini göstermektedir.

#çevre: "Çevre" hashtag'i de özellikle 2016, 2017, 2019 ve 2022 yıllarında üst sıralarda yer alarak, iklim değişikliği ve çevre sorunları arasındaki güçlü bağın sosyal medya kullanıcıları tarafından da fark edildiğini göstermektedir.

2. Değişen Vurgular ve Gündemler:

#cop21, #paris, #parisagreement (2015-2016): 2015 yılında Paris Anlaşması'nın imzalanması, iklim değişikliği ile mücadelede önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmiş ve bu durum sosyal medyaya da yansımıştır. "#cop21", "#paris" ve "#parisagreement" gibi hashtag'ler, bu dönemde Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının uluslararası iklim müzakerelerine ve küresel çabalara olan ilgisini göstermektedir.

#vakittedavranvakti (2018): 2018 yılında iklim aktivizmi ve acil eylem çağrılarının artmasıyla birlikte, "#vakittedavranvakti" hashtag'i ön plana çıkmıştır. Bu durum, iklim değişikliği ile mücadelenin aciliyetinin ve somut adımlar atılması gerektiğinin daha fazla vurgulanmaya başladığını göstermektedir.

#csbcinbinjeolojimuh (2021): 2021 yılında ön plana çıkan bu hashtag, Türkiye'de önemli bir iklim değişikliği konferansına veya etkinliğine işaret etmekte ve bilimsel toplantıların ve uzman tartışmalarının sosyal medyada daha fazla yer bulduğunu göstermektedir.

#sürdürülebilirlik (2022): 2022 yılında "#sürdürülebilirlik" hashtag'inin yeniden ön plana çıkması, iklim değişikliği ile mücadelenin uzun vadeli ve kapsamlı çözümler gerektirdiğinin ve sürdürülebilir yaşam tarzlarının öneminin vurgulandığını göstermektedir.

Şekil 14'deki analiz, Türkiye'deki Twitter kullanıcılarının iklim değişikliği konusuna artan bir ilgi gösterdiğini ve tartışmaların zaman içinde küresel gündemler, yerel olaylar ve artan bir eylem bilinci doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Bu durum, sosyal medyanın iklim değişikliği farkındalığını artırma, kamuoyu oluşturma ve eylem çağrılarını yaygınlaştırma konusundaki önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Şekil 15. Hashtag Ağ Grafiği (En sık kullanılan 100 hashtagin beraber kullanıldığı hashtagler)

Şekil 15, "iklim değişikliği" kelimesinin geçtiği en sık kullanılan 100 hashtag'in birbiriyle nasıl ilişkilendiğini gösteren bir ağ analizidir. Bu tür ağ analizleri, sosyal medya verilerinin içeriğini ve kullanıcıların birbiriyle ilişkili gündemlerini anlamada önemli bir araçtır.

1. Merkezilik ve Yoğunluk

Grafikte “iklim değişikliği” kelimesi merkezi bir konumda yer almakta ve diğer birçok hashtag ile güçlü bağlantılar oluşturmaktadır. Bu, "iklim değişikliği" ifadesinin sosyal medya tartışmalarında ne kadar merkezi ve yaygın bir konu olduğunu gösterir.

Literatürde, merkezilik ölçütleri, bir düğümün ağdaki önemini belirlemek için kullanılmaktadır (Freeman, 1978: 227). Bu durumda, “#iklim değişikliği” hashtag'i, ağın merkezinde yer alarak yüksek biraradalık ölçütü (betweenness centrality) ve derece merkeziyeti (degree centrality) değerine sahip olduğunu göstermektedir. Bu, “#iklim değişikliği” hashtag’inin diğer hashtag'ler arasındaki bilgi akışında önemli bir rol oynadığını ve geniş bir kitleye hitap ettiğini göstermektedir.

2. Tematik Kümeler ve Alt Ağlar

Grafikte, belirli tematik kümelerin oluştuğu gözlemlenmektedir. Örneğin, “#climateaction”, “#sustainability”, “#renewableenergy” gibi hashtag'ler bir grup oluştururken, “#iklimkrizi”, “#küreselısınma”, “#çevre” gibi hashtag'ler başka bir grupta yer almaktadır.

Clauset, Newman ve Moore (2004) tarafından geliştirilen modülerlik ölçütü, bu tür alt ağların (community) belirlenmesinde kullanılmaktadır (Clauset vd., 2004). Bu alt ağlar, belirli temalar etrafında yoğunlaşan konuşmaları ve tartışmaları temsil etmektedir. Örneğin, yenilenebilir enerji ve sürdürülebilirlik konuları birbiriyle yakından ilişkilidir ve genellikle aynı tartışmalarda yer almaktadır.

3. Dil ve Kültürel Çeşitlilik

Grafikte hem Türkçe hem de İngilizce hashtag'lerin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, “#iklimdeğişikliği” ve “#climatechange” hashtag'leri, farklı dillerde aynı konuyu ele almaktadır. Bu durum, iklim değişikliği konusunun küresel bir sorun olduğunu ve farklı kültürel ve dilsel topluluklarda benzer endişelerin paylaşıldığını göstermektedir.

Çokdilli ağların analizi, küresel konuların farklı topluluklar üzerindeki etkisini anlamada önemlidir. Nitekim, bu doğrultuda, geniş yelpazedeki toplulukların bileşenlerini anlamaya yönelik modeller geliştirilmektedir (bkz. Kumar vd., 2006). Bu tür ağlar, konunun

küresel farkındalığını ve çeşitli dillerdeki tartışmaların birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Konu İlişkileri ve Hashtag'lerin Rolü

Grafikte, "#ipcc", "#cop26", "#parisagreement" gibi uluslararası anlaşmalar ve organizasyonlarla ilgili hashtag'ler dikkat çekmektedir. Bu hashtag'ler, iklim değişikliği tartışmalarında önemli dönüm noktalarını etmektedir.

Sosyal medya platformlarında kullanılan hashtag'ler, belirli olaylar ve kampanyalar etrafında organize edilen politik tartışmaların yürütülmesinde önemli araç olarak kabul edilmektedir. Hashtag'lerin bu rolü, çeşitli büyüklüklerde, farklı dinamiklere sahip kamusal alanlar yaratması ve oluşturduğu hashtag toplulukları bakımından güncel araştırmalarda ele alınmaktadır (bkz. Bruns & Burgess, 2011; Rambukkana, 2015; Santos, 2018: 113-131). Bu bağlamda, belirli olaylarla ilgili hashtag'lerin yoğun kullanımı, bu olayların toplumsal farkındalık üzerindeki etkisini ve sosyal medya kampanyalarının etkinliğini göstermektedir.

Bu ağ analizi, "iklim değişikliği" konusunun sosyal medyada geniş ve çeşitli bir tartışma alanı yarattığını göstermektedir. Merkezilik, tematik kümeler, dilsel çeşitlilik ve konu ilişkileri gibi özellikler, bu konunun ne kadar çok yönlü ve küresel bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Akademik literatürde belirtilen merkezilik ölçütleri, tematik alt ağlar, çokdilli ağlar ve olay bazlı hashtag kullanımı gibi kavramlar, bu analizin temelini oluşturmaktadır. Bu tür analizler, sosyal medya verilerinin içeriğini anlamada ve belirli konuların toplumsal etkisini ölçmede önemli araçlardır.

5.2.3. İçerik Analizi

Genel veriden ayıklanmış hesaplar tarafından paylaşılan tweetlere içerik analizi sonuçları aşağıdadır. Toplamda 7105 tweetin duygu analizi ve içerik analizi sonuçları sunulmuştur. Duygu analizi ve içerik analizinde tweetler manuel olarak belirlenen kategorilere sınıflandırılmıştır.

5.2.3.1. Tematik Hesapların Tweet'leri için Duygu ve Kategori Analizi

Tablo 8, iklim değişikliği aktivistlerine ait 7105 tweetin duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımını göstermektedir. Bu tabloyu akademik literatür ve sosyal medya analizi bağlamında yorumlamak, sosyal medya platformlarında iklim değişikliği ile ilgili tartışmaların duygusal tonunu ve genel algısını anlamak açısından önemlidir.

Tablo 8. Tematik hesaplara ait tweetlerin duygu (polarite) kategorilerine göre tweet sayısı ve yüzdelik oranlar

Kategori	**Tweet sayısı**	**Yüzdelik Oranı**
Olumlu	1261	17,7
Nötr	3146	44,2
Olumsuz	2698	37,9

Tabloya göre tweetlerin duygusal dağılımı şu şekildedir:

- **Olumlu Tweetler:** 1261 tweet (%17.7)
- **Nötr Tweetler:** 3146 tweet (%44.2)
- **Olumsuz Tweetler:** 2698 tweet (%37.9)

1. Olumlu Tweetler

Olumlu tweetler, toplamın %17.7'sini oluşturmaktadır. Olumlu duygular genellikle destek, takdir ve pozitif eylem çağrıları gibi içeriklerde yer almaktadır. Olumlu duygusal ifadelerin sosyal bağları güçlendirdiğini ve topluluklar içinde dayanışmayı teşvik ettiğini ortaya koyan çalışmalar vardır. Stryker paylaşılan olumlu duyguların, bu duyguların yaşandığı gruplara bağlılığı artırdığını, ancak dış gruba yönelik öfke haricinde paylaşılan olumsuz duyguların, bu duygular ara sıra ve kontrol edilebilir olmadığı sürece, grup bağlılığını azalttığını savunmaktadır (Stryker, 2004: 11-13). İklim değişikliği konusundaki olumlu tweetler, çevre koruma çabalarına olan desteği ve umut verici gelişmeleri yansıtabilir.

2. Nötr Tweetler

Nötr tweetlerin oranı %44.2 olup, bu kategorideki tweetler genellikle bilgi verme, haber paylaşma veya tarafsız yorumlar içerir. Kwak, Lee, Park ve Moon (2010)'a göre, sosyal medyada retweet mekanizması da nötr bir paylaşım şekli olarak genellikle bilgi yayılımı ve toplumsal farkındalığın artırılması amacıyla kullanılmaktadır (Kwak vd., 2010: 586). İklim değişikliği ile ilgili nötr tweetler, bilimsel bulgular, yeni politikalar veya iklimle ilgili güncel olayları bildirmek amacıyla kullanılıyor olabilir.

3. Olumsuz Tweetler

Olumsuz tweetler, %37.9 oranında olup, bu kategorideki tweetler genellikle endişe, kızgınlık veya hayal kırıklığı gibi duygular içermektedir. İklim değişikliği konusundaki olumsuz tweetler, çevresel felaketler, politik eylemsizlik veya olumsuz bilimsel raporlar gibi konulara tepki olarak ortaya çıkabilmektedir. Fischer ve Manstead olumlu duyguların toplumsal uyumu ve işbirliğini artırırken; olumsuz duyguların toplumsal mesafeyi artırabileceği gibi kolektif eylemi de teşvik edebileceğini ifade etmektedir. (Fischer & Manstead, 2016: 3).

Sosyal medya üzerinde yapılan duygu analizleri, toplumsal algı ve duygusal tepkiler hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Pak ve Paroubek (2010), sosyal medya duygu analizinin, belirli bir konuda toplumsal duyarlılığı ve genel ruh halini yansıtmak için güçlü bir araç olduğunu vurgulamaktadır (Pak & Paroubek, 2010: 1320). İklim değişikliği ile ilgili tweetlerde görülen duygusal dağılım, konunun toplumsal algısını ve kullanıcıların bu konuya nasıl yaklaştığını göstermektedir. İklim değişikliği ile ilgili tweetlerdeki duygu dağılımı, bu konunun ne kadar karmaşık ve çok yönlü olduğunu yansıtmaktadır. Olumsuz tweetlerin yüksek oranı, toplumdaki endişe ve memnuniyetsizliği gösterirken, olumlu ve nötr tweetler ise umut verici gelişmeler ve bilgi paylaşımı açısından önemlidir. Brulle, Carmichael ve Jenkins (2012), çevresel konularla ilgili kamuoyunun ve politik grupların duygusal tepkilerinin, bilgiye dayalı bir savunuculuğa nazaran, politik kararları ve toplumsal hareketleri etkileyebileceğini belirtmektedir (Brulle vd., 2012: 169). Bu tablo, iklim değişikliği konusunun sosyal medya platformlarında nasıl ele alındığını ve bu konuda paylaşılan tweetlerin duygusal tonunu göstermektedir. Olumlu, nötr ve olumsuz tweetlerin dağılımı, kullanıcıların iklim değişikliği konusundaki algılarını ve tepkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Bu tür duygu analizlerinin toplumsal farkındalık ve politik eylem üzerindeki etkisinin vurgulandığı diğer

çalışmalar da (Belcastro vd., 2020; Haselmayer & Jenny, 2017), çevresel sorunların sosyal medya üzerinden nasıl tartışıldığını ve algılandığını daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Tablo 9. Tematik hesaplara ait tweetlerin içerik kategorilerine ve duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımı

Kategori	**Tweet sayısı**	**Oran (%)**	**Olumsuz tweet oranı (%)**	**Olumlu tweet oranı (%)**	**Nötr tweet oranı (%)**
Dikkat Çekme	3413	48,0	11,6	10,7	25,7
Bilgi	2807	39,5	17,8	5,4	16,3
Yorum	778	10,9	7,7	1,2	2,0
Duygu	61	0,8	0,6	0,2	0,0
Diğer	46	0,6	0,2	0,2	0,2

Tablo 9'da, Twitter platformunda "iklim değişikliği" kelimeleri geçen toplam 7105 tweetin içerik kategorilerine ve duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımını gösterilmektedir. Bu veriler, dijital medyada iklim değişikliği konusunun nasıl ele alındığını ve kullanıcıların bu konudaki duygusal tepkilerini anlamak açısından önemlidir.

Genel Dağılım ve Kategori Analizi

Dikkat Çekme

- **Tweet Sayısı**: 3413 %48,0
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %11,6
- **Olumlu Tweet Oranı**: %10,7
- **Nötr Tweet Oranı**: %25,7

Dikkat çekme kategorisi, en yüksek tweet sayısına sahiptir (%48,0). Bu, kullanıcıların iklim değişikliği konusunu farkındalık yaratma amacıyla yoğun bir şekilde paylaştığını göstermektedir. Olumsuz ve olumlu tweet oranlarının benzer düzeyde olması (%11,6 ve %10,7), dikkat çekme amacının hem endişe uyandırma hem de olumlu farkındalık yaratma şeklinde dengeli olduğunu göstermektedir.

Bilgi

- **Tweet Sayısı**: 2807 (%39,5)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %17,8
- **Olumlu Tweet Oranı**: %5,4
- **Nötr Tweet Oranı**: %16,3

Bilgi kategorisi, tweetlerin %39,5'ini oluşturmaktadır. Bu, iklim değişikliği hakkında bilgi paylaşımının önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Ancak, bu kategorideki yüksek olumsuz tweet oranı (%17,8), kullanıcıların bilgi verirken genellikle olumsuz ve endişe verici bilgileri paylaştığını işaret etmektedir.

Yorum

- **Tweet Sayısı**: 778 (%10,9)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %7,7
- **Olumlu Tweet Oranı**: %1,2
- **Nötr Tweet Oranı**: %2,0

Yorum kategorisi, toplam tweetlerin %10,9'unu oluşturmaktadır. Olumsuz tweet oranının yüksekliği (%7,7), kullanıcıların iklim değişikliği konusunda eleştirel yorumlarda bulunma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Bu, dijital medyada kamusal tartışmaların ve bireysel eleştirilerin ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Duygu

- **Tweet Sayısı**: 61 (%0,8)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %0,6
- **Olumlu Tweet Oranı**: %0,2
- **Nötr Tweet Oranı**: %0,0

Duygu kategorisi, toplam tweetlerin sadece %0,8'ini oluşturmaktadır. Bu, kullanıcıların duygusal tepkilerini ifade eden tweetlerin nispeten az olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, Twitter'ın "iklim değişikliği" konusu özelinde anlık duygusal reaksiyonlardan ziyade bilgi paylaşımı, görünür olma, müzakere etme güdülerini destekleyen bir alan sunduğunu göstermektedir.

Diğer

- **Tweet Sayısı**: 46 (%0,6)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %0,2
- **Olumlu Tweet Oranı**: %0,2
- **Nötr Tweet Oranı**: %0,2

Diğer kategorisi, toplam tweetlerin %0,6'sını oluşturmaktadır. Bu kategorideki tweetlerin duygu polariteleri oldukça dengelidir. Bu da, bu kategorideki içeriklerin genellikle genel bilgi veya tarafsız paylaşımlardan oluştuğunu göstermektedir.

Genel olarak bu tablo, Twitter'da "iklim değişikliği" konulu tweetlerin içeriğinin ve duygusal polaritelerinin dağılımını detaylı bir şekilde göstermektedir. Bu tablodaki veriler, Twitter'ın toplumsal bilinç ve aktivizm üzerindeki etkilerini anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır. Dikkat çekme kategorisindeki yüksek oran, kullanıcıların iklim değişikliği konusuna yönelik farkındalık yaratma çabalarını göstermektedir. Bilgi ve yorum kategorilerindeki olumsuz tweet oranlarının yüksekliği, kullanıcıların iklim değişikliği konusunda endişe ve eleştiri içeren içerikler paylaştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, dijital

medyada iklim değişikliği konusundaki tartışmaların yoğunluğunu ve kullanıcıların bu konudaki duyarlılıklarını yansıtmaktadır. Bruns ve Burgess (2012) sosyal medya platformlarının kullanıcıların bilgi üretme ve paylaşma pratiklerini değiştirdiğini; kullanıcıların da bu platformları aktif olarak bilgi yayma ve tartışma amacıyla kullandığını belirtmektedir (Bruns & Burgess, 2012: 2).

5.2.3.2. Ekşi Sözlük Entry'leri için Duygu ve Kategori Analizi

Tablo 10, iklim değişikliği aktivistlerine ait 476 entry'nin duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 10. Ekşi Sözlük yazarlarına ait entrylerin duygu (polarite) kategorilerine göre sayısı ve yüzdelik oranlar

Kategori	**Entry Sayısı**	**Yüzdelik Oranı**
Olumlu	35	7,35
Nötr	142	29,83
Olumsuz	299	62,82

Tabloya göre entry'lerin duygusal dağılımı şu şekildedir:

- **Olumlu Entry'ler:** 35 entry (%7.35)
- **Nötr Entry'ler:** 142 entry (%29.83)
- **Olumsuz Entry'ler** 299 entry (%62.82)

476 entry'nin analizinde olumsuz yorumların %62,82 gibi yüksek bir oranda olması, platformdaki topluluğun iklim değişikliği konusunda endişeli, kaygılı vb. gibi olumsuz bir ruh halinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, iklim değişikliğinin yarattığı somut etkilerin (kuraklık, aşırı hava olayları vb.) toplum tarafından giderek daha fazla hissedilmesiyle açıklanabilir (Leiserowitz vd., 2019: 13). Öte yandan, olumlu yorumların oranının (%7,65) düşük olması, iklim değişikliğiyle mücadele konusunda toplumda bir umutsuzluk veya çaresizlik duygusunun hakim olabileceğini düşündürmektedir. Twitter'da tweet'ler en fazla

nötr duyguya sahipken, Ekşi Sözlük'de en fazla olumsuz entry'lerin olması platformların ne tarz paylaşımları teşvik ettiğiyle de bağlantılıdır. Örneğin Twitter'da dikkat çekme ve bilgi içerikli paylaşımların daha yoğun olması; Ekşi Sözlük'de ise yorum içerikli paylaşımların daha yoğun olması; paylaşımların duygu polaritesini de belirlemektedir.

Duygu analizi, iletişim bilimi ile siyaset biliminin kesişimindeki kamuoyu ve siyasi kutuplaşma çalışmaları vb. gibi araştırma konularına katkıda bulunabilmektedir (Haselmayer & Jenny, 2017: 2637). Bu araştırma için Twitter'da seçili hesaplardaki duygu analizi, iklim değişikliği konusu bağlamında, konuyla doğrudan ilişkili olan kişilerin toplumsal eğilimlerini görmek ve bu topluluğun sosyal dinamiklerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Ekşi Sözlük platformundaki iklim değişikliği ve iklim krizi başlıklarında yapılan duygu analizi ise anonim platform özelinde bu konuya dair önemli veriler sunmaktadır. Ancak, Twitter, Ekşi Sözlük gibi online platformlar, toplumun genelini temsil etmeyebilir. Bu platformlarda belirli bir ideolojiye veya görüşe sahip kullanıcıların daha aktif olması muhtemeldir. Dolayısıyla, bu sonuçları yorumlarken platformun temsil kabiliyetini ve olası yanlılıkları göz önünde bulundurmak önemlidir.

Tablo 11. Ekşi Sözlük yazarlarına ait entrylerin içerik kategorilerine ve duygu (polarite) kategorilerine göre dağılımı

Kategori	**Entry sayısı**	**Oran (%)**	**Olumsuz tweet oranı (%)**	**Olumlu tweet oranı (%)**	**Nötr tweet oranı (%)**
Dikkat Çekme	11	2,31	0,42	0,00	1,89
Bilgi	69	14,50	3,99	2,1	8,4
Yorum	383	80,46	57,35	5,04	18,07
Duygu	8	1,68	1,05	0,21	0,42
Diğer	5	1,05	0,00	0,00	1,05

Tablo 11, Ekşi Sözlük platformunda "iklim değişikliği" ve "iklim krizi" başlıklarında açılmış toplam 476 entry'nin içerik kategorilerine ve duygusal polaritelerine göre dağılımını

göstermektedir. Bu tablo, anonim bir platform olan Ekşi Sözlük'de iklim değişikliği ve iklim krizi konularındaki tartışmaların büyük ölçüde yorum ve bilgi paylaşımı ekseninde gerçekleştiğini, duygu içeren içeriklerin ise nispeten az olduğunu göstermektedir.

Genel Dağılım ve Kategori Analizi

Dikkat Çekme

- **Entry Sayısı**: 11 (%2,31)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %0,42
- **Olumlu Tweet Oranı**: %0,00
- **Nötr Tweet Oranı**: %1,89

Dikkat çekme kategorisi, genellikle farkındalık yaratmayı amaçlayan içerikleri kapsamaktadır. Ancak, bu kategoriye ait entry'lerin büyük bir kısmı nötr olup, olumlu tweet oranı yoktur. Bu, kullanıcıların dikkat çekme amaçlı içerikleri tarafsız bir şekilde sunduğunu ve bu tür içeriklerin duygusal bir yük taşımadığını göstermektedir.

Bilgi

- **Entry Sayısı**: 69 (%14,50)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %3,99
- **Olumlu Tweet Oranı**: %2,1
- **Nötr Tweet Oranı**: %8,4

Bilgi kategorisi, nesnel ve bilgilendirici içerikleri içermektedir. Nötr tweet oranının yüksek olması, bu içeriklerin objektif bilgi aktarımına odaklandığını göstermektedir.

Yorum

- **Entry Sayısı**: 383 (%80,46)

- **Olumsuz Tweet Oranı**: %57,35
- **Olumlu Tweet Oranı**: %5,04
- **Nötr Tweet Oranı**: %18,07

Yorum kategorisi, kullanıcıların kişisel görüş ve eleştirilerini içermektedir. Olumsuz tweet oranının yüksek olması (%57,35) iklim değişikliği ve iklim krizi konularında kullanıcıların genel olarak eleştirel ve olumsuz görüşler belirttiğini göstermektedir. Ekşi Sözlük kullanıcılarının büyük ölçüde yorum yaparak katılım göstermesi, platformun bir tartışma alanı işlevi gördüğünü göstermektedir.

Duygu

- **Entry Sayısı**: 8 (%1,68)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %1,05
- **Olumlu Tweet Oranı**: %0,21
- **Nötr Tweet Oranı**: %0,42

Duygu kategorisi, kullanıcıların duygusal tepkilerini yansıtan içerikleri kapsamaktadır. Bu kategorideki entry sayısının az olması (%1,68), kullanıcıların duygusal içerik paylaşımının nispeten düşük olduğunu göstermektedir.

Diğer

- **Entry Sayısı**: 5 (%1,05)
- **Olumsuz Tweet Oranı**: %0
- **Olumlu Tweet Oranı**: %0
- **Nötr Tweet Oranı**: %1,05

Diğer kategorisi, yukarıdaki kategorilere uymayan içerikleri içermektedir ve tamamen nötrdür. Bu da, bu kategorideki içeriklerin genellikle genel bilgi veya tarafsız paylaşımlar olduğunu göstermektedir**.**

Tablo 11, dijital medyanın hız ve tüketime dayalı dinamikleri çerçevesinde Ekşi Sözlük'deki iklim değişikliği konulu entry'lerin nasıl kategorize edildiğini ve duygusal polaritelerini ortaya koymaktadır. Bruns ve Burgess (2012), sosyal medya platformlarının kullanıcıların bilgi üretme ve paylaşma pratiklerini değiştirdiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, kullanıcıların iklim değişikliği ve iklim krizi konularında en çok yorum kategorisinde entry paylaşmaları, bu platformun aktif bir tartışma alanı olarak kullanıldığını göstermektedir (Bruns ve Burgess, 2012: 2).

Olumsuz tweet oranlarının yüksekliği, bu konuların kullanıcılar arasında endişe ve eleştiri uyandırdığını yansıtırken, bilgi kategorisindeki yüksek nötr oranlar, dijital medyanın bilinçlendirme ve eğitim amaçlı kullanımının önemini vurgulamaktadır. Bu veriler, Twitter'da olduğu gibi, Ekşi Sözlük platformunun da toplumsal bilinç ve aktivizm üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.

5.2.3.3. Anonim ve Açık Kimlikli Platformlarda İçerik Üretimi: Ekşi Sözlük ve Twitter Karşılaştırması

Sosyal medya platformları, kullanıcıların içerik üretme ve paylaşma biçimlerini dönüştürerek toplumsal etkileşim, bilgi yayılımı ve kamuoyu oluşumu alanlarında önemli roller üstlenmiştir. Bu platformlar arasında, anonimlik ve açık kimlikli kullanım gibi farklı özelliklere sahip olanlar, kullanıcı davranışları ve içerik türü açısından önemli farklılıklar gösterebilir. Bu bağlamda, Türkiye'nin popüler sosyal medya platformlarından olan, anonim içerik paylaşımına olanak tanıyan Ekşi Sözlük ile sahte kimlik kullanımı yoğun olsa da açık kimlikle bulunmaya olanak sağlayan Twitter arasında, içerik kategorilerine ve duygusal polaritelere göre dağılımlar açısından bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 9 ve Tablo 11, sırasıyla Twitter ve Ekşi Sözlük'deki içeriklerin kategorilere göre dağılımını göstermektedir. Twitter verilerine göre, “dikkat” çekmeye yönelik tweetler %48 ile en yüksek paya sahipken, bunu %39,5 ile “bilgi” paylaşımı takip etmektedir. Ekşi Sözlük'de ise durum farklılık göstermektedir. “Yorum” kategorisi %80,46'lık bir oranla açık ara öndedir ve “bilgi” paylaşımı %14,50 ile ikinci sırada yer almaktadır.

Bu farklılıklar, iki platformun doğası ve kullanıcılarının motivasyonları göz önüne alındığında anlamlı hale gelmektedir. Twitter’da kamusal tartışmaya hakim olan ve dolayısıyla kamuoyunu etkileyen artan sayıda stratejik aktör olsa da (van Rossum, 2018: vii) Twitter, daha çok güncel olaylara tepki verme, gündem takip etme ve kamuoyu oluşturma amacıyla sıklıkla kullanılan bir platformdur. Dolayısıyla, kullanıcıların “dikkat çekme” ve kısa, öz “bilgi” paylaşımları yapma eğiliminde olmaları şaşırtıcı değildir. Ekşi Sözlük ise, kullanıcıların daha detaylı “yorumlar” yaparak konuları derinlemesine bir biçimde ele aldığı, daha çok tartışma ve fikir alışverişine odaklanan bir platformdur. Anonimlik, kullanıcıların oto-sansür kaygısı olmadan daha özgürce fikirlerini ifade etmelerine ve eleştirel yorumlarda bulunmalarına olanak sağlayabilmektedir.

Ayrıca, Ekşi Sözlük'deki “bilgi” paylaşımlarının Twitter'a kıyasla daha düşük olması, platformun yapısıyla da açıklanabilmektedir. Twitter'da kullanıcılar, haber siteleri, gazeteciler ve diğer bilgi kaynaklarını takip ederek doğrudan bilgiye ulaşabilirken, Ekşi Sözlük'de bilgi daha dolaylı yollarla, kullanıcıların yorumları ve tartışmaları aracılığıyla aktarılmaktadır.

Sonuç olarak, Tablo 9 ve Tablo 11'de sunulan veriler, anonimlik ve açık kimlikli kullanım gibi faktörlerin sosyal medya platformlarındaki içerik üretimi ve paylaşımı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Her platformun kendine özgü dinamikleri ve kullanıcı motivasyonları, içerik eğilimlerini ve platformların toplumsal rolünü şekillendirmektedir.

5.2.3.4. Sosyal Kimlik Kuramı Perspektifinden Ekşi Sözlük ve Twitter'daki Kullanıcı Davranışları

Sosyal kimlik kuramı, bireylerin kendilerini tanımlama ve başkalarıyla ilişkilerini anlamlandırma sürecinde grup üyeliklerinin önemini vurgulamaktadır (Tajfel & Turner, 1979). Bireyler, ait oldukları gruplarla özdeşleşerek bir sosyal kimlik geliştirmekte ve bu kimlik, davranışlarını, tutumlarını ve başkalarına karşı sergiledikleri eğilimleri etkilemektedir. Bu bağlamda, Ekşi Sözlük ve Twitter gibi sosyal medya platformları, kullanıcıların farklı sosyal kimlikler inşa etmelerine veya bu kimliklerini temsil etmelerine olanak tanıyan ortamlar sunmaktadır.

Ekşi Sözlük'de anonimlik, kullanıcıların kişisel kimliklerinden ziyade, platformun ortak kültürüne ve değerlerine dayalı bir "Ekşi Sözlük yazarı" kimliğiyle hareket etmelerine olanak sağlamaktadır. Bu ortak kimlik, eleştirel düşünme, mizah, ironi ve jargon kullanımı gibi unsurlar etrafında şekillenmektedir. Kullanıcılar, gerçek kimliklerini ifşa etmeksizin bu kolektif kimliğin normlarına uygun içerikler üreterek, gruba aidiyet duygusu geliştirmektedirler ve sosyal kabul görmektedirler. "Yorum" kategorisinin Ekşi Sözlük'de baskın olması, bu kolektif kimliğin eleştirel düşünme ve fikir üretme ekseninde konumlandığını göstermektedir. Kullanıcılar, anonimlik sayesinde statü kaygısı yaşamadan fikirlerini özgürce paylaşabilmekte ve grup içinde değerli bir konuma yükselebilmektedir.

Twitter'da ise açık kimlik kullanımı, kullanıcıların kişisel markalarını, mesleklerini, siyasi görüşlerini ve diğer sosyal kimliklerini daha belirgin bir şekilde sergilemelerine yol açmaktadır. Bu durum, kullanıcıların ürettikleri içeriği, takipçileri nezdinde olumlu bir izlenim yaratma ve sosyal sermayelerini artırma amacıyla şekillendirmelerine neden olabilmektedir (Erickson, 2011: 3). Twitter'da "dikkat çekme" ve "bilgi paylaşımı" gibi kategorilerin ön planda olması, kullanıcıların bu platformu daha çok kişisel markalarını ön plana çıkarmak, uzmanlık alanlarını sergilemek ve geniş bir kitleye ulaşmak için kullandıklarını düşündürebilir.

Sonuç olarak, Ekşi Sözlük ve Twitter'da gözlemlenen içerik eğilimleri, sosyal kimlik kuramı ışığında değerlendirildiğinde, platformların sunduğu kimlik seçeneklerinin kullanıcı

davranışları üzerinde belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Anonimlik, kolektif kimlik inşasını ve grup içi aidiyet duygusunu güçlendirirken, açık kimlik kullanımı ise bireysel kimliklerin ön plana çıkarılmasını ve kişisel çıkarların gözetilmesini teşvik etmektedir.

SONUÇ

Günümüzde bireyler, sosyal kimliklerini yalnızca fiziksel mekânlarda değil, aynı zamanda dijital ortamlarda da sürekli olarak yeniden inşa etmekte ve kolektif aidiyetlerini bu platformlar üzerinden pekiştirmektedir. Dijital platformlarda bu süreç, dijital teknolojilerin özellikleri sayesinde daha akışkan, etkileşimli ve sürekli güncellenen bir dinamik içinde gerçekleşmektedir. Bireyler, dijital platformlar aracılığıyla kendi kimliklerini kolektif hafızayla ilişkilendirerek güçlendirebilmekte, sosyal kimliklerini belirli söylemler üzerinden yeniden üretebilmekte ve benzer görüşteki bireylerle etkileşime girerek grup aidiyetlerini pekiştirebilmektedirler. Bu platformlar, bireylerin sosyal kimliklerini yeniden inşa etmelerine ve grup aidiyetlerini pekiştirmelerine olanak tanırken, aynı zamanda siyasal katılımın ağ bağlantılı yeni biçimlerini de ortaya çıkarmaktadır. Geleneksel siyasal katılım biçimleri genellikle seçimler, protestolar ve örgütlü siyasi hareketlerle sınırlıyken, dijital ağlar bu süreci radikal bir biçimde dönüştürerek yeni katılım biçimleri yaratmaktadır. Günümüzde çeşitli sosyal gruplar, siyasal tartışmalara katılım sağlamak, politik taleplerini görünür kılmak ve kolektif hareketleri organize etmek için sosyal platformları ve diğer dijital araçları kullanmaktadır. Viral içerikler, hashtag aktivizmi, imza kampanyaları ağ bağlantılı siyasal katılımın örnekleri olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, sosyal kimlik teorisi perspektifinden bakıldığında, dijital ortamlar, bireylerin ortak değerler etrafında bir araya gelerek kolektif kimlikler inşa edebildikleri, taleplerini gündeme getirebildikleri, siyasi katılım biçimlerine dahil olabildikleri mekânsal bir altyapı oluşturmaktadır. Bu nedenle, dijital platformlar sadece sosyal etkileşimin gerçekleştiği alanlar olmaktan öte politik ifade, örgütlenme ve kimliklerin politik arenada görünür hale gelmesi açısından da önem arz etmektedir.

Neoliberal politikaların, küreselleşmenin ve dijitalleşmenin etkisiyle ulus-devletin siyasal, kültürel ve ekonomik alandaki mutlak belirleyiciliğinin azalması, kimlik temelli yeni siyasal oluşumların ortaya çıkmasını hızlandırmış ve toplumsal hareketlerin çoğulculaşmasının önünü açmıştır. Kimlik eksenli siyasetin yükselişi, özellikle marjinalize edilen grupların seslerini duyurabildikleri, kimlik temelli taleplerini siyasal arenaya taşıyabildikleri ve toplumsal hareketler için dayanışma ağları oluşturabildikleri dijital platformların önemini de artırmıştır. Nitekim, dijital platformlar kimlik siyasetini yeni bir düzleme taşımakta, görünürlük, temsil ve mobilizasyon açısından yeni imkanlar yaratmaktadır. Ancak, bu

platformlar yeni fırsatlar sunduğu kadar çeşitli toplumsal problemleri de derinleştirmektedir. Örneğin, algoritmik yönlendirme, yankı odaları ve doğrulama yanlılığı gibi teknik dinamikler belirli kimlik gruplarının kendi söylemleri içine kapanmasına, karşıt gruplar arasında sert ayrışmaların oluşmasına ve en nihayetinde, siyasal katılımın belirli sınırlar içinde şekillenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, kimlik siyasetinin kutuplaşmayı derinleştiren ve antagonizmayı artıran bir dinamik kazanmasına da yol açmaktadır. Bununla birlikte Fuchs, Dean, Zuboff gibi teorisyenlerin de belirttiği gibi, dijital platformlardaki veri kapitalizminin çeşitli açılardan toplumsal ilişkileri sömürgeleştirmesi ve görünür olma dinamiklerini de belli ölçülerde ticari koşullarla eşgüdümlü hale getirmesi sosyal kimliklerin varoluş ve politik öznellik biçimini de etkilemektedir. Bu bağlamda, tekno-politika çağında kimlik siyasetinin yükselişi, bir yandan kolektif hak taleplerinin güçlenmesini ve çoğulcu bir kamusal alanın oluşmasını sağlarken, diğer yandan yeni bölünmeler ve çatışmalar üreten bir yapıyı da beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, kimlik siyasetinin günümüz siyasal koşullarında nasıl işlediğini anlamak için yalnızca sosyolojik veya siyasal analizler yeterli değildir. Aynı zamanda dijital teknolojilerin ve yeni ekonomi modellerinin bu süreçleri nasıl şekillendirdiğine dair teknoloji ve politikanın birarada ele alındığı kapsamlı analizlere ihtiyaç vardır. Geleneksel siyaset teorileri, devlet, iktidar ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkileri anlamlandırırken büyük ölçüde kurumsal yapıları ve ideolojik çerçeveleri temel alırken, tekno-politika kavramı bu analizlere dijitalleşme ve ağ toplumunun dinamiklerini de eklemlemektedir.

Bu araştırmanın Birinci Bölümünde incelendiği gibi, tekno-politika kavramı, dijital teknolojileri çeşitli politik faaliyetlerin yürütülmesi, mobilizasyon, aktivizm gibi süreçlerde oynadığı dönüştürücü rol üzerinden ele alan yaklaşımlar için analitik bir çerçeve sunmaktadır. Bu açıdan tekno-politika kavramı, dijital teknolojilerin kimlik temelli hareketlerden farklı kimliklerin temsiline kadar politik bağlama sahip tüm olguları içeren siyaset boyutu ile farklı kimlik gruplarının kendilerini görünür kılmak, daha geniş kitlelere ulaşabilmek, böylece toplumsal arenada meşruiyetlerini sağlamlaştırmak ve kabul görmek gibi motivasyonlarla gerçekleştirdiği faaliyetlerin tümünü kapsayan kimlik siyasetinin kesiştiği noktada yer almaktadır. Bu çalışmanın da ana eksenini oluşturan tekno-politika kavramı çeşitli çalışmalarda farklı odak noktaları üzerinden işlenmiştir. Siyasal iletişimin dönüşümü, algoritmik yönetişim, dijital kapitalizm, dijital iktidar mekanizmaları, dijital aktivizm, siyasal kimliklerin dijitalleşmesi gibi farklı boyutlara dikkat çeken bu çalışmaların bazılarında dijital teknolojinin muhalif siyaset için demokratik bir alan yarattığına değinildiği gibi, bazılarında ise dijital

koşulların ve dijital araçların iktidarı güçlendiren statükocu yanına da vurgu yapılmaktadır. Bu açıdan tekno-politika kavramı, Kellner'ın da belirttiği gibi, tartışmalı bir alanı işaret etmektedir. Bu çalışmada ise özellikle Birinci Bölümde de vurgulandığı üzere, dijital teknolojiler, kimlik temelli kolektif hareketler için yeni kamusal alanlar yaratmış olsa da algoritmik yönlendirme, veri odaklı gözetim mekanizmaları vb. gibi sosyo-teknik dinamiklerden ötürü sosyal kimliklerin inşa süreçlerini ve kimlik siyasetinin ifade biçimini belirleyen politik aktörler olarak ele alınmıştır. Bu durum, kimlik siyasetinin çevrimiçi ortamda daha keskin sınırlarla yeniden üretildiği ve tekno-politikanın, belirli grupları güçlendiren ya da zayıflatan bir mekanizmaya dönüştüğü bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada tekno-politika kavramı, dijital teknolojilerin de sosyo-teknik dinamikler olarak kimlik siyasetinde politik aktörler olarak oynadığı rol üzerinden ele alınmıştır.

Teknolojinin, politik karar alma ve harekete geçme süreçlerini nasıl etkilediğine, iktidar yapılarını nasıl dönüştürdüğüne ve bireylerin siyasal katılımını nasıl artırdığı ya da sınırladığı üzerine odaklanan çalışmalar literatürde mevcuttur. Ancak, sosyal kimliklerin tekno-politika açısından ele alınışına ve bu doğrultuda kimlik siyasetine yer veren bir çalışmanın olmayışı; bu çalışmanın ise tekno-politik bir bakış açısıyla, çevre gönüllülerinin sosyal kimliklerinin politik konumlanışını ve dijital platformların bu açıdan rolünü ele alması bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, temel odağın, dijital platformların sosyal kimliklerin politik konumlanışında oynadığı rolün analiz edilmesi olduğu bu çalışma, siyasetin özünün teknik imkanların yörüngesine çekilmesiyle sosyal kimliklerin politize olma süreçlerinin de yoğunlaştığı önvarsayımına dayanmaktadır. Tekno-politika kavramı ise, teknolojinin yalnızca bir araç olarak değil; aynı zamanda politik süreçlerin şekillenmesinde aktif bir aktör olarak görüldüğü bir bakış açısı üzerinden ele alınmaktadır. Bu doğrultuda araştırma bulguları, en genel ifadeyle, sosyal kimliklerin politik ifade ve varoluş süreçlerinin yalnızca toplumsal dinamiklerle değil; aynı zamanda teknolojik altyapılar ve platform mekanizmalarıyla iç içe geçtiğini göstermektedir.

Bir sosyal kimlik olarak çevre gönüllülerinin dijital platformlardaki etkileşimlerine bakıldığında, genel olarak bilgi paylaşımı ve topluluk aidiyetini pekiştirme motivasyonlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, çevre gönüllülerinin saf bilgiye dayalı, pozitif bir dil kullanarak sosyal kimliklerini pekiştirmeleri, çevrimiçi topluluk dinamiklerine dair önemli bir bulgudur. Çevre gönüllüleri, iç gruplarıyla bağlarını güçlendirmek için hem kendi

paylaşımları hem de takip ettikleri hesaplar açısından güvenilir bilgi paylaşımına odaklanmaktadırlar. Ancak çevre gönüllülerinin dış gruplarla ilişkilerinde, doğrudan çatışma yerine bilgi toplama ve pasif gözleme dayanan iç grup odaklı stratejiler geliştirdikleri; dış gruplarla diyaloğa girmekten kaçındıkları görülmektedir. Dolayısıyla bulgulara göre, çevre gönüllüleri, sosyal kimliklerini dış grup çatışmaları üzerinden değil, iç grup etkileşimi üzerinden pekiştirme eğilimindedirler. Bu noktada, algoritmaların da kayda değer bir etkisi vardır. Algoritmik yönlendirmeler, bireylerin ya da grupların yalnızca kendi gruplarıyla etkileşime girmesine neden olsa da, çevre gönüllüleri bu süreçleri, kolektif biraradalık üzerinden kendi kimliklerini ve politik anlatılarını güçlendirme, daha geniş kitlelere ulaşmanın bir yolu olarak görmektedirler. Dolayısıyla, çevre gönüllüleri dijital platformların algoritmik işleyişini kutuplaştırıcı olarak değerlendirmemektedirler. Öte yandan, kendilerini ise, "kutuplaştırıcı" düşünce yapısının temelini oluşturan olumsuz stereotipleştirmeler üzerinden yöneltilen eleştirilerden korumak adına stratejiler geliştirmektedirler. Bu doğrultuda kolektif hareketlerini öne çıkarmak en temel stratejilerinden biridir.

Çevre gönüllülerinin anonim hesap kullanımlarının altındaki temel nedenlerden birisi kolektif hareketlerini ön plana çıkarmak istemeleridir. Daha açık bir ifadeyle, çevre gönüllülerinin önemli bir kısmı, anonim hesap kullanımlarını, kolektif hareketlerini ön plana çıkarmak için bireyselliklerini görünmez kılmak; dolayısıyla da kişiler üzerinden grup değerlerinin manipüle edilmesinin önüne geçmek amacıyla, politik bir tercih olarak değerlendirmektedir. Sosyal medyada yüksek takipçili olan ve aktivist olarak faaliyet gösterenlerin, kendilerini "greenfluencer" olarak adlandırmaları da kolektif değerlerini ön plana çıkarmak istemelerine bir başka örnektir. Influencerlığın kişiyi ön plana çıkardığını ve ekonomi-politik ilişkilerle iç içe geçtiğini düşündükleri için kendi etkileyicilik faaliyetlerini, greenfluencerlık olarak adlandırmakta ve bu kavramın kişilerden ziyade sürdürülebilir yaşam tarzını ön plana çıkardığını ifade etmektedirler. Özetle, çevre gönüllüleri, dijital platformlardaki politik duruşlarını söylemsellikten ziyade, kolektif eylem ve biraradalık üzerinden göstermektedirler. Çeşitli açılardan bu stratejiler, sosyal kimliklerinin bir unsuru gibi de değerlendirilebilir. Örneğin, "anonimlik" ve "fenomenlik" çevre gönüllüleri tarafından iki zıt kutupta değerlendirilerek kişisel markayı ve kişisel faydayı ön plana çıkaran "influencer" kavramına karşı "greenfluencer" kavramını benimsemişlerdir. Özellikle, ekonomi-politik sistemin bir parçası olan "yeşil aklama" ve influencer'lık gibi unsurların grup değerlerini araçsallaştırdığı düşünüldüğünde, greenfluencer'lık geniş kitleleri etkilese de bireyi değil

yaşam felsefesini öne çıkarmakta; sosyal fayda elde etmek ve maddi kazanç sağlamak yerine, tüketim kültürüne alternatif olarak sürdürülebilir yaşam pratiklerini desteklemekte ve ekolojik yaşam bilincini topluma aşılamayı amaç edinmektedir. Dolayısıyla, bulgular çevre gönüllülerinin sosyal medya platformlarını kullanarak bir "yeşil kimlik" oluşturduklarını göstermektedir. Bu kimlik, çevreye duyarlılık, sürdürülebilir yaşam tarzı ve sosyal adalet gibi değerleri içermektedir. Bu açıdan çevre gönüllülerinin dijital platformlardaki kimlikleri hem bireysel hem de kolektif düzeyde politik bir boyut taşımaktadır. Dijital araçlar ise politik bir aktör olarak, kimlik siyasetinde merkezi bir role sahiptir ancak çevre gönüllüleri bu araçları kendi sosyal değerleriyle bağdaştırarak kullanmaktadırlar.

Dijital platformlarda çevre gönüllülerinin iç grup odaklı stratejileri, özellikle dijital platformların bağlamsal ipuçlarının sınırlı olması ve siber uzamda empati eksikliği nedeniyle çevre gönüllülerinin kutuplaşma ve yanlış anlaşılmaların artabileceği bir ortamdan kaçınmak istemeleriyle de ilişkilidir, ki bu da temel değerlerinden biri olan "şiddetsiz iletişim" tarzlarını yansıtmaktadır. Bulguların Analizi Bölümünde detaylandırılan Rosenberg'in "şiddetsiz iletişim modeli" olarak formüle ettiği yaklaşımını, görüşmecilerin büyük bir bölümü çatışmaların çözümünde bir yöntem olarak benimsemektedirler. Öte yandan, tekno-politika çağında kimlik, sadece sabit bir öz, değişmez bir yapı olarak düşünülemez. Aksine, sürekli müzakere edilen, etkileşim içinde şekillenen, dolayısıyla da akışkan bir olgudur. Çevre gönüllülerinin daha çok kendi iç gruplarıyla iletişim kurma eğilimleri ise onları, kendi görüşlerini ve değerlerini tekrarladıkları sonsuz bir ben döngüsüne de sokabilmekte; bu da gelişmelerden ve gerçeklikten kopuk bir kendilik algısı geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu açıdan, dış gruplarla etkileşimin sınırlı oluşu, kutuplaştırıcı düşünce yapısının da öncül temellerini şart koşmaktadır. Oysa, Birinci Bölümde yer verilen Laclau ve Mouffe'un agonizma kavramıyla da ifade ettiği gibi, farklılıklar veya çatışmalar uygun koşullarda etkileşim içerisinde olduğunda şiddet içermeyen, yapıcı bir karşıtlığa sahiptir. Bununla birlikte, dijital araçlar kullanıcıların karşısına, dijital ayak izlerine uygun içerikleri çıkardığı gibi benzer insanları da birbirlerinin karşısına çıkarmaktadır. Dijital ağlarda benzer olanlar birbirine daha fazla yaklaşırken benzer olmayanlar da birbirinden gittikçe uzaklaşmaktadır. Bu durum politik açıdan, kutuplaştırıcı bir faktöre dönüşen "aynı" olanın şiddetini doğurmaktadır. "Öteki" ile etkileşimin reddedildiği bir sistemde "aynı" olan çoğalmakta ama gelişmemektedir. Bu da öz-yıkıma sebep olmaktadır. Gelişim içinse ötekinin negatifliğine, yani diyalektik karşıtına ihtiyacı vardır. Özellikle "yankı odası" gibi dijital unsurlar, bireylerin çevrimiçi dünyada yalnızca kendi

gruplarıyla etkileşimde bulunarak dış gruplardan uzaklaşmalarına yol açmakta ve kutuplaşma riskini artırmaktadır.

Dijital platformlardaki algoritmaların kişiselleştirilmiş içerikler sunma eğilimi, çevre gönüllülerinin belirli içeriklerle daha sık etkileşime girmelerine yol açmakta ve bu durum sosyal kimliklerinin daha dar bir çerçevede şekillenmesine neden olabilmektedir. Bu dinamik, çevre gönüllülerinin grup içi değer ve normlarını dijital ortamda sürekli olarak yeniden tanımlamalarına ve topluluk içinde daha dar bir bakış açısına sahip olmalarına neden olabilmektedir. Ancak Bulguların Analizi Bölümünde, çevre gönüllülerinin, platform kullanım tercihlerinde platformun algoritmasının iyi çalışmasının belirleyici bir kriter olduğunu belirttikleri; algoritmalara uygun içerik üretme eğilimine sahip olduklarını vurguladıkları yanıtlarından da anlaşıldığı gibi, çevre gönüllüleri bu mekanizmaları kendi kimliklerini ve politik anlatılarını güçlendirdikleri; böylece daha geniş kitlelere ulaşabildikleri düşüncesiyle benimsemektedirler. Özellikle algoritmik işleyiş, çevre gönüllüleri tarafından politik bir aktör olarak benimsenmekte, hatta onların platform tercih sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Bu bulgular, Üçüncü Bölümde yer verilen, Charles Taylor'ın "tanınma politikası"; Axel Honneth'in "tanınma mücadelesi" kavramıyla açıkladığı gibi, çevre gönüllülerinin sosyal kimliklerinin dijital ortamda tanınma süreçleriyle pekiştirildiğini ve bu tanınma arzusunun çevre gönüllülerinin geliştirdikleri kimlik aidiyetinin motivasyon kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, tanınma arzusu bireysel bir imaj veya marka yaratmak üzerinden değil; kolektif bir kategori olarak bilinir olmak üzerinden gerçekleşmektedir. Bu sebeptendir ki çevre gönüllülerinin, manipülatif olabilecek algoritma vb. gibi teknik unsur ve araçlara dair eleştirel bir bakış açısından ziyade, bu araçlara dair pozitif bir yaklaşımları vardır. Bu araçlara uyumlanmakta ve bu araçları kolektif politik stratejilerinin bir parçası olarak görmektedirler.

Dijital platformların teknik koşulları, sosyal kimliklerin oluşumu, ifade edilmesi ve yeniden müzakere edilmesi süreçlerinde derin bir etkiye sahiptir. Teknik altyapı, tasarım özellikleri ve algoritmik araçlar, sosyal kimliklerin oluşumunu görünürlük, temsil ve etkileşim gibi, aynı zamanda birbirine de eklemlenmiş, düzeylerde etkilemektedir. Dijital ağların bu dinamikleriyle, çevre gönüllüleri, politik duruşlarını doğrudan kimliksel çatışmalardan ziyade, kolektif eylem ve dayanışma pratikleri üzerinden göstermektedirler. Bulgular, çevre gönüllülerinin çevrimiçi platformlarda bir araya gelerek bilgi paylaşımı, dayanışma ve ortak eylemde bulunma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Sosyal medya platformlarında sıkça

kullanılan beğeni, yorum ve repost gibi araçlar, grup kimliğini sürekli olarak pekiştiren önemli dinamikler olarak öne çıkmaktadır. Ancak, Üçüncü Bölümde tartışılan, Milan'ın da "görünürlük politikası" olarak kavramsallaştırdığı gibi, sosyal platformlar kimlik siyasetini, kolektif eylemin amaç değil; araç olduğu görünür olma arzusunun bir parçası haline getirebilmektedir. Görünür olmanın ve gözetlemenin bir kültür haline geldiği etkileşim dinamiklerinde beğeni, yorum ve repost gibi araçlar ise gerek ekonomi-politik ilişkilere entegre olmasıyla, gerekse de kimliği bir imaj olarak var olmanın önkoşulu olarak dayatmasıyla, sosyal normların ve değerlerin oluşumunda manipülatif ve yanıltıcı olabilmektedir.

Tekno-politik bir bakış açısından ağ bağlantılı teknolojiler, Birinci Bölümde yer verilen Latour'un da aktör-ağ teorisinde belirttiği gibi, yalnızca insan failleri bir araya getirdikleri için değil, aynı zamanda siyasi eylemleri yönlendiren politik aktörler haline geldikleri için de sosyal kimliğin politik konumlanışında temel dinamiklerden birini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, her platformun profil konseptinin kendine özgü dinamikleri, çevre gönüllülerinin davranışlarını ve içerik üretim motivasyonlarını farklı şekillerde yönlendirmektedir. Örneğin, etkileşim kurma ve varoluş biçimi açısından farklı topluluk yapılarını karakterize eden Twitter ve Ekşi Sözlük platformlarının konseptleri, kullanım tercihleri ve içerik türü açısından farklılık göstermektedir. Twitter'da bilgi paylaşımı ve dikkat çekme odaklı içerikler daha yaygınken, Ekşi Sözlük'de yorum ve eleştirel içerikler daha fazla yer tutmaktadır. Bu farklılıklar, platformların sunduğu kimlik seçenekleriyle de ilişkilidir. Ekşi Sözlük'de anonimlik, kullanıcıların kendilerini bir "Ekşi Sözlük yazarı" kimliğiyle tanımlamalarını; eleştirel düşünme ve fikir üretme konusunda özgürce hareket etmelerini sağlamaktadır. Twitter ise, daha çok açık kimlik kullanımı ve influencer'lık kültürüyle karakterizedir, bu da kullanıcıların kişisel markalarını ve değerlerini ön plana çıkarmalarına ve geniş bir kitleye ulaşmalarına olanak tanımaktadır. Sosyal kimlik kuramı ışığında değerlendirildiğinde, her iki platform da bireylerin sosyal kimliklerini şekillendirme süreçlerinde farklı motivasyonlara hizmet etmektedir; anonim platformlar eleştirel düşünceyi öne çıkarırken, açık kimlikli platformlar kişisel marka ve toplumsal sorumluluğa vurgu yapmaktadır. Özetle, araştırmadaki nicel bulgular, nitel yöntemle elde edilen bulguları da destekleyen bir açıdan, farklı platformların bilgi verme, dikkat çekme ve duygu belirtme gibi çeşitli türden paylaşımları teşvik etme düzeylerinin değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu paylaşım türlerinin baskınlığı ise platform genelindeki duygu polaritesini de belirgin şekilde etkilemektedir. Örneğin, bilgi paylaşımı ve dikkat çekmenin yoğun olduğu Twitter'da nötr duygu daha yoğunken, yorum kategorisinin yüksek

olduğu Ekşi Sözlük'de olumsuz duygunun daha yoğun olduğu bulgulanmıştır. Dolayısıyla platformların sahip olduğu konseptler, kamusal tartışma konularının çevrimiçi temsili açısından kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal kimliğe sahip her bir bireyin, aynı zamanda aidiyet hissettiği toplulukla etkileşime girdiği veya ilgi alanı doğrultusunda içerikler tükettiği mekânsal bağlamların da politik bir konuma sahip olduğu düşünüldüğünde, bu farklı çevrimiçi temsiller, İkinci Bölümde de kimliklerin temsil boyutuyla tartışıldığı gibi, politik söylemleri etkileme noktasında bir aktör olarak değerlendirilebilmektedir.

Platformların sunduğu profil konseptinin yanı sıra ağ bağlantıları ve platformların yatay iletişim yapısı da çevre gönüllülerinin çevrimiçi davranışlarını, grup aidiyeti bağlamında yönlendiren etkin bir unsurdur. Ayrıca, bulgular, sosyal kimlik ile politik kimlik arasındaki yakın ilişkinin de önemli ölçüde esnek ağlar ve yatay iletişim modeli tarafından sağlandığını ortaya koymaktadır. Çevre gönüllülerinin dijital platformlarda iklim değişikliği ve çevre sorunlarına yönelik aktivizm stratejileri, geniş çaplı ağların ve yatay iletişim biçimlerinin kurulmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bulgular, çevre gönüllülerinin yerel düzeyde başlayan sorunları dijital platformlar aracılığıyla daha geniş bir kitleye ulaştırarak daha etkin bir politik kimlik inşa ettiklerini göstermektedir. Politik açıdan platform kullanım tercihlerinde ise daha çok görsellik, hedef kitle ve algoritmanın belirleyici olduğunu belirtmektedirler. Görselliğin gücünü kullanarak, çeşitli problemleri veya çözüm önerilerini daha etkileyici ve akılda kalıcı bir şekilde sunduklarını ifade etmektedirler. Bu doğrultuda aktif paylaşım açısından en sık kullandıkları mecranın Instagram olduğunu; kurumsal düzeyde organizasyonel faaliyetlerde ise en sık kullandıkları platformların Linkedin ve Change.org olduğunu belirtmektedirler. Ancak bütün bu faaliyetlerinin ve platformların kamuoyu yaratma noktasında etkili olsa da hukuki zeminde etki boyutunun yetersiz olduğunu da vurgulamaktadırlar. Bu doğrultuda birçok derneğin içerisinde bulunduğu Doğaya Güç Kat adlı bir ağ oluşturduklarını ve bu sayede ilgili mercilere ulaşabildiklerini de belirtmektedirler. Dijital ağlar üzerinden yürütülen sosyal medya kampanyaları, birçok dernek ve STK'yı içeren ve karar alma mekanizmalarına ulaşabildikleri bir ağ kurmaları; çevre gönüllülerinin toplumsal bir hareket yaratmalarını ve politik zeminde seslerini daha güçlü duyurmalarını sağlamaktadır. Bu süreçte, çevre gönüllülerinin, bireysel faaliyetlerinin ötesine geçerek grup düzeyinde daha büyük bir etki yarattıkları görülmektedir. Bu bulgular, çevre gönüllülerinin, dijital platformlar aracılığıyla kimlik aidiyetlerini güçlendirirken, aynı zamanda, politik bir özne olarak kamusal alanda eylem ve söylem boyutuyla yer aldıklarını göstermektedir.

Öte yandan, dijital ağlardaki bağlamsal ipuçlarının eksikliği, kimliğin belirsizliği gibi sebeplerden dolayı çevrimiçi temsiller, gerçekliğin çarpık bir yansımasını sunabilmektedir. Nitekim teknolojik araçlar da bağlamın yaratılmasında ya da mevcut bağlamdaki eksikliklerin bir tamamlayıcısı olarak kritik bir role sahiptir. Bulgular da dijital platformların, sosyal kimliklerin semboller ve genellemeler yoluyla inşa edildiği bir evren yarattığını göstermektedir. Bu nedenle, dijital platformlarda gerçekleşen katılım biçimleri, her ne kadar slaktivizm gibi fiziksel dünyada somut toplumsal çıktıları sınırlı olabilecek eylemleri içerse de, bu mecralarda varlık göstermek dahi çevre gönüllüleri için politik bir anlam taşımaktadır. Ancak, dijital ağlardaki etkileşimler yalnızca bireysel veya kolektif kimliklerin temsili açısından değil, aynı zamanda dijital kapitalizmin temel dinamikleri içinde nasıl konumlandıkları açısından da önem arz etmektedir. Zira bu durum, Üçüncü Bölümde yer verilen, Bourdieu'nun sermaye kavramları bağlamında düşünüldüğünde, "takip etme" gibi basit bir eylem bile yalnızca sosyal sermaye yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda dijital ekonominin veri odaklı işleyişi içinde maddi bir karşılığa dönüşerek, ekonomik sermayeye eklemlenmektedir. Kısacası, kimlik temelli hareketler dijital ekosistem içerisinde sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerini bütüncül bir stratejiyle birleştirerek görünürlüklerini artırıp siyasal etki alanlarını genişletirken, dijital ekonomi mekanizmaları da kullanıcı etkileşimlerini meta haline getirmektedir. Dolayısıyla, dijital platformlarda kimlik temelli kolektif hareketler, yalnızca söylemsel ve sembolik düzeyde değil, ekonomik değer üretimi bağlamında da yeniden şekillenmektedir.

Bireylerin, kimliklerini; inşa ettikleri, ifade ettikleri ve politik olarak konumlandırdıkları yeni kamusal alanlar sunan dijital ağlarda sosyal kimlik, dijital platformlarda sadece bir aidiyet ifadesi değil, aynı zamanda küresel ve yerel düzeyde politik mobilizasyonun bir aracı olarak da işlev görmektedir. İklim değişikliği tartışmalarına ilişkin bulgularda, sıklıkla kullanılan kelimelerin yıl bazındaki değişimlerine bakıldığında, söylemsel yoğunluğun bilimsel kanıtlar ve uzman görüşlerini içeren bilgisel paylaşımlardan somut çözüm önerileri, eylem planları ve farklı aktörlerin işbirliğine kaydığı görülmektedir. Bu söylemsel değişim, dijital platformların yalnızca gündem belirleme aracı olarak değil, aynı zamanda giderek artan oranda sosyal kimlikler açısından çözüm geliştirme ve kolektif bilinç oluşturma aracı olarak da işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu süreç, Birinci Bölümde Pierre Levy'nin "kolektif zeka" kavramıyla da ifade ettiği gibi, bireysel bilgi ve deneyimlerin dijital teknolojiler aracılığıyla bir araya gelerek toplumsal bir güç olarak mobilize edilmesiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak, dijital

platformların algoritmik kürasyon, bilgi kirliliği gibi karmaşık dinamiklere ve etkileşim örüntülerine sahip olması, tekno-politik süreçlerde özellikle kamusal alan özelliği taşıyan araçların sosyal etki potansiyelini zayıflatabilmektedir. Örneğin, makro bir kamusal alan niteliği taşıyan hashtag'lerin asıl amacı, belirli bir konunun veya kampanyanın etrafında kullanıcıları bir araya getirmek ve dijital tartışmalara erişimi kolaylaştırmak olsa da çeşitli grupların bu etiketleri kendi içeriklerini görünür kılmak amacıyla kullanması, heterojen söylemlerin birarada bulunmasını sağlamakla birlikte, konu özelinde bağlam kayması ve iletişim tıkanıklığına da yol açabilmektedir. Bulgularda da iklim değişikliği ile ilgili paylaşımlarda sık kullanılan hashtag'ler arasında konuyla ilişkisi olmayan hashtag'lerin de ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum, çevre gönüllülerinin yerel bazda oluşturulmuş ve kurumsal olmayan hesapların sıklıkla yüksek sosyal etki kapasitesini vurgulamalarını da açıklamaktadır. Bu doğrultuda, çevre gönüllülerinin mezo kamusal alanları tekno-politik açıdan daha işlevsel buldukları söylenebilir.

Son olarak, görüşmecilerin içerisinde bulundukları toplumsal yapı, eğitim düzeyleri, hayat deneyimleri gibi faktörler de tüm bu bulguları şekillendirmektedir. Görüşmecilerin çoğunun yüksek öğrenim görmüş veya görmekte olması, ekolojik sorunlara ve bu sorunların toplumsal yansımalarına dair eleştirel bir bakış açısı geliştirme olasılıklarını da artırmaktadır. Eğitim, bireylerin sosyal sorunlara karşı duyarlılıklarını artıran bir faktördür. Görüşmecilerin yaş aralığının 20 ila 40 arasında olması da genç ve orta yaş gruplarındaki bireylerin dijital platformları kullanım tercihleriyle ilişkili olarak bulgular üzerinde belirleyici bir etkendir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, görüşmecilerin 13'ü kadın 7'si erkektir. Cinsiyet dağılımında kadınların biraz daha fazla temsil edilmesi, bu çalışma kapsamında, çevre aktivizminin toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuyarak, kadınların liderlik ve görünürlük kazandığı bir alan olduğunu ortaya koymaktadır. Görüşmecilerin deneyimleri ve faaliyetleri değerlendirildiğinde erkek görüşmeciler, genellikle teknik bilgi veya politika geliştirme gibi uzmanlaşmış alanlarda yer alırken, kadın görüşmeciler sosyal medya iletişimi, halkla ilişkiler ve farkındalık yaratma gibi topluma dokunan işlevlerde ön plana çıkmaktadır. Bu durum, bu sosyal kimliğin kadınların çevresel sorunlara yönelik toplumsal ve duygusal emeklerini harekete geçiren bir bağlam yaratabileceği şeklinde yorumlanabilir. Dijital ağlar üzerinden yürütülen etkileşim, bilginin yayılmasını hızlandırmakta ve daha geniş kitlelere ulaşma imkânı tanımaktadır. Bu etkileşim sürecinde görüşmecilerin sahip oldukları beşeri özellikler de sosyal kimliğin politik konumlanışında teknik unsurlarla birlikte bir ekosistem içerisinde işlemektedir.

Kimliklerin politik konumlanışını, hegemonya mücadelesinde farklı taleplerin bir araya gelerek toplumsal alanı şekillendirdiği bir süreç olarak gören, Birinci Bölümde de tartışılan radikal demokrasi yaklaşımı, demokrasiyi çoklu kimliklerin birarada var olabileceği bir çoğulculuk çerçevesinde değerlendirmektedir. Kimlik siyaseti ise, bu çoğulculuk içinde siyasal taleplerin formüle edilmesidir. Bu açıdan bulgular, çevre gönüllülerinin genellikle dış gruplarla tartışma ortamından kaçındıklarını ve iç grup bağlarını güçlendirme yoluna gittiklerini göstermektedir. Teknik araç veya platform tercihleri de bunun hem sebebini hem de sonucunu oluşturmaktadır. Bu durum, grup kimliğinin güçlendirilmesi ve aidiyet duygusunun pekiştirilmesi amacına hizmet ederken, demokratik çoğulculuğun sağlanması açısından sorunlu bir durumdur. Çünkü farklı kimliklerin birarada bulunması ve diyalog içinde olmaları, radikal demokrasinin temel ilkelerinden biridir. Demokratik katılım açısından değerlendirildiğinde, bu durum antagonist çatışmaların artmasına yol açabilir. Bu da kamusal tartışma alanının daralmasına ve demokrasinin çoğulculuk ilkesinin zayıflamasına neden olabilir. Öte yandan, iç grup bağlarının güçlendirilmesi, demokratik mücadelenin etkin bir parçası olarak da görülebilir çünkü bu süreç kimliklerin ve taleplerin siyasal mücadeleye daha güçlü bir şekilde katılmasına olanak tanımaktadır. Ancak, radikal demokrasi perspektifinden çeşitli kimliklerin biraradalığı, demokrasiyi zenginleştiren ve hegemonya mücadelesine katkı sağlayan çoğulculuk unsurlarıdır. Dolayısıyla, çevre gönüllülerinin iç grup odaklılığı, katılımı güçlendirse de bu durumun demokratik katılım ortamını daraltma riski taşıdığı söylenebilir.

Sonuç olarak, bu araştırma, tekno-politika bağlamında dijital platformların sosyal kimlik inşasındaki rolünü ve bu süreçte hangi dijital dinamiklerin etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ele alınan, iklim değişikliği gibi küresel meseleler, dijital platformlarda bireylerin sosyal kimliklerini yeniden inşa etmelerine, bu kimlikleri politik bir duruş olarak ifade etmelerine ve toplumsal etki yaratmalarına olanak sağlamaktadır. Dijital platformlar, bireylerin bilgi paylaşımı, dikkat çekme ve eleştirel düşünce gibi motivasyonlarla hareket ederek sosyal kimliklerini güçlendirdikleri, bu kimlikleri toplumsal ve küresel sorunlar üzerinden ifade ettikleri kayda değer bir etki oranına sahip mecralardır. Çevre gönüllüleri, sıklıkla dijital platformları sosyal sermaye sağlama, politik kimliklerini güçlendirme ve topluluk içinde dayanışmayı artırma aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda dijital platformlar, topluluk oluşturma, bilgi paylaşma ve eylemleri koordine etme konusunda dinamik bir alan sunmakla birlikte, kutuplaşma ve yanlış anlaşılmalara açık bir ortam da

yaratabilmektedir. Ancak, en nihayetinde, dijital platformlar çevre gönüllülerinin politik özneler olarak faaliyetlerinde kritik bir rol oynamaktadır.

Çevre gönüllülerinin dijital platformları kullanarak çevre politikalarına katılım sağladıkları ve politik söylemleri etkilemeye çalıştıkları görülmektedir. Dijital platformlar ise, politik ekosistemin bir parçası olarak çevre gönüllülerinin sosyal kimliklerini daha görünür kılarak siyasal etki alanlarının genişlemesine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, dijital platformlar, sosyal kimliklerinin hangi bağlamlarda güçleneceğini veya zayıflayacağını da etkilemektedir. Bu nedenle, dijital platformların teknik altyapısı, sosyal grupların, kimlikleriyle ilgili deneyimlerinin ve grup aidiyetlerinin bir aracı olmaktan çok, bu deneyimlerin etkin bir aktörü haline gelmektedir. Dolayısıyla, tekno-politik çerçevede dijital platformlar, kimliklerin ifade edilmesi için bir kamusal alan olmanın da ötesinde, sosyal kimliğe dair pratiklerin geliştirilmesi sürecindeki işlevsel bir aktördür. Teknolojinin kimlik siyaseti bağlamında çeşitli sosyal gruplar tarafından stratejik olarak kullanımı, Kellner'ın belirttiği gibi, "demokratik mücadelelerin bir kolu" haline gelebilir ancak bu etkileşimlerin daha etkili ve sürdürülebilir olması için demokratik katılım süreçlerinin de güçlendirilmesi gerekmektedir.

Sosyal kimliklerin zaman içerisindeki evrimi ve bu kimliklerin dijital medyanın etkisiyle nasıl şekillendiği, toplumsal hareketler, kimlik siyaseti gibi literatürlerde kapsamlı bir şekilde incelenmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarının sunduğu yeni etkileşim dinamiklerinin, çeşitli sosyal grupların kimlik inşası süreçlerine nasıl katkıda bulunduğu ve bu kimliklerin hangi politik, kültürel ve sosyal bağlamlar içinde şekillendiği, gelecekte yapılacak araştırmalar için önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Özellikle dijital ortamda sergilenen kimliklerin, fiziksel dünyadaki kimliklerle olan ilişkisi ve bu iki düzey arasındaki sürdürülen dinamik etkileşimi anlamak, kimlik politikalarının tüm boyutlarıyla kavranması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, etkileşim sürecindeki teknik unsurların etkisini de göz önünde bulundurarak iş birliği, çatışma, kutuplaşma vb. gibi açılardan farklı kimlik grupları arasındaki etkileşimlerin nasıl tezahür ettiği ve nasıl şekillendiği de toplumun giderek daha fazla platformlaştığı ve dijital platformların sosyal nüfuzunun arttığı günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Belirlenen araştırma evreni ve sınırlılıkları doğrultusunda "çevre gönüllüleri" ve "iklim değişikliği tartışmaları" üzerinden yürütülen bu çalışmada hem tekno-politika çerçevesiyle sosyal kimlik olgusunun ele alınışı hem de araştırma yönteminde yapay

zeka teknolojisinden (ChatGPT-4 turbo) yararlanılmış olması, bu çalışmanın, literatüre hem kuramsal hem de yöntembilimsel açıdan katkısını ortaya koymaktadır.

Bu çalışma; amacı, örneklemi, araştırma soruları ve araştırma yöntemleri açısından belirli sınırlılıklara sahiptir. Bu sınırlılıklar aynı zamanda çalışmanın, sonraki yapılacak çalışmalarla nasıl geliştirilebileceği ve zenginleştirilebileceği hakkında da yol göstericidir. Bu çalışmada, temelde, tekno-politika kavramı etrafında sosyal kimliklerin politik konumlarla ilişkisi ve bu bağlamda da kimlik siyaseti ele alınmaktadır. Bu çalışma kapsamında belirlenen araştırma evreni doğrultusunda çalışma spesifik bir sosyal grubu veya topluluğu ele almaktadır. Dolayısıyla bu grubun veya topluluğun belirli temel özellikleri vardır. Bu özellikler dünya görüşünden iletişim kurma tarzına kadar pek çok dinamiği etkilemektedir. Bu konu bağlamında farklı sosyal kimliklere odaklanılması konunun çeşitli özgün bulgularla zenginleşmesine katkı sunabilir. Ayrıca farklı kültürler ya da bölgelere odaklanılarak daha geniş çaplı ve karşılaştırmalı araştırmalar yapılması, bu alanı daha kapsamlı hale getirebilir. Bunun yanı sıra, çalışma bağlamında ele alınan dijital etkileşimler, etkinlikler ve hareketler farklı konseptlere sahip platformlar arası karşılaştırmalarla daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulabilir. Örneğin, Instagram, YouTube, TikTok, Behance, Tumblr gibi daha görsel odaklı sosyal medya platformları üzerinde de araştırma yapılabilir. Bu platformlarda paylaşılan içeriklerin ve etkileşimlerin, kimlik oluşumuna ve bu kimliklerin politik konumlanışına nasıl etki ettiğini analiz etmek, sosyal medya ekosisteminde farklı dinamiklerin nasıl işlediğini anlamaya fayda sağlayabilir. Bunlara ek olarak, çeşitli sosyal grupların çevrimiçi etkileşim süreçlerindeki belirli teknik unsurlara, örneğin algoritmaların oynadığı rol üzerine odaklanılabilir. Platformların algoritmik yapılarının grupların etkileşimlerini, dolayısıyla da sosyal kimlikleri nasıl şekillendirdiği üzerine yapılacak araştırmalar, tekno-politik bağlamda disiplinlerarası çalışmaların geliştirilmesine zemin hazırlayabilir. Son olarak, çeşitli sosyal grupların dış gruplarla ilişkilerini, yani kimliklerin çatışma ya da uzlaşma süreçlerinde nasıl dönüştüğünü anlamaya yönelik daha kapsamlı saha araştırmaları, kimlik siyasetinin tekno-politika çağındaki evriminin daha detaylı anlaşılmasına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Abbate, J. (2011). İnternetin Popülerleşmesi (B. Ersöz, Çev.). İçinde D. Crownley & P. Heyer (Ed.), *İletişim Tarihi: Teknoloji, Kültür, Toplum* (ss. 472-480). Siyasal Kitabevi.

Adaş, E. B., & Erbay, B. (2021). Toplumsallığın Kurucu Aktörü Olarak Teknoloji: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, *2*(3), 99-114. https://doi.org/10.52108/2757-5942.2.3.7

Agger, B. (2004). *The virtual self: A contemporary sociology*. UK: Blackwell Publishing.

Aka, A. (2010). Kimliğe Teorik Yaklaşımlar. *Sosyal Bilimler Dergisi/Journal of Social Sciences*, *34*(1).

Akça, G. (2005). Modernden postmoderne kültür ve kimlik. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*, 1-24.

Akşamları oyuncak bebeğe dönüşüyor—Güncel Haberler Son Dakika. (2018, Şubat 27). CNN TÜRK. https://www.cnnturk.com/yasam/aksamlari-oyuncak-bebege-donusuyor

Andrejevic, M., & Gates, K. (2014). Big data surveillance: Introduction. *Surveillance & Society*, *12*(2), 185-196.

Apitz, S. E. (2025). Racing against an accelerating Climate Clock: It's all hands on deck. *Integrated Environmental Assessment and Management*, *21*(1), 1–2. https://doi.org/10.1093/inteam/vjae018

Arendt, H. (1994). *İnsanlık Durumu* (B. S. Şener, Çev.; 1. Baskı). İletişim Yayınları.

Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine* (B. Peker, Çev.). İletişim Yayınları.

Arendt, H. (1998). *The Human Condition* (2nd ed). University of Chicago Press.

Arendt, H. (2005). Truth and politics. İçinde J. Medina & D. Wood (Ed.), *Truth: Engagements across philosophical traditions* (ss. 295-314). Blackwell Publishing.

Arlinghaus, F. J. (2015). Conceptualizing Pre-Modern and Modern Individuality. Some Theoretical Considerations. İçinde F. J. Arlinghaus (Ed.), *Forms Of Individuality And Literacy: In The Medieval And Early Modern Periods* (ss. 1-47). Belgium: Brepols.

Asgarov, M. (2017). Aristoteles'te Ahlaki Öznenin Kuruluşu. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*, 349-368.

Aslan, S., & Dönmez, A. (2013). Gençlerde kimlik yönelimi, toplumsal karşılaştırma, arkadaşlara bağlılık ve grupla bütünleşme. *Mülkiye Dergisi*, *37*(3), 141-174.

Aşkın, M. (2007). Kimlik ve giydirilmiş kimlikler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *10*(2), 213-220.

Atalay, G. E., Yeniçeri, Z., & Muratoğlu Pehlivan, B. (2021). Bağlam çöküşü: Sosyal psikoloji ve yeni medya perspektifleri. *Nesne Psikoloji Dergisi*, *9*(20), 466-480.

Avalos González, J. M. (2019). The technopolitical possibility. Contemporary activism and dispositives for action. The cases of the feminist networks and Rexiste. *Comunicación y Sociedad*, 1-30. https://doi.org/10.32870/cys.v2019i0.7299

Avcı, Ö. (2015). Dijital Yaşamın Dijital Özne(l)leri: Herkes ya da Hiç Kimse. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *2014*(19). https://doi.org/10.12780/uusbd.06255

Aydoğan, F. (2016). Flâneur, Aylak ve Empatik İşçi. *TRT Akademi*, *1*(2), 640-657.

Aydoğan, F. (2019). Tekno-Metalaşan ve 'Emeğe' Dönüşen Oyun. İçinde F. Aydoğan (Ed.), *Dijital Emek* (ss. 57-71). İstanbul: Der Yayınları.

Aydoğan Boschele, F. (2020). Sürdürülebilirlik, Tüketim ve Medya. *İnsan ve İnsan*, *7*(26), 11-23.

Aydoğan Boschele, F. (2021a). Dijital Teknolojilerin Vatandaşı ve Politikası. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, *6*(2), 58-63.

Aydoğan Boschele, F. (2021b). Citizenship in the Techno-Politics Age. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, *7*(2), 176-181. https://doi.org/10.46442/intjcss.981284

Aydoğan Boschele, F. (2023). *Popüler Kültür, Medya ve Dijitalleşme*. TRT Yayınları.

Aydoğan Boschele, F., & Öztürk Çetin, Ö. (2017). Dijital İletişim Teknolojileri ve Toplumsal Hareketler Bağlamında Hacktivizm. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(5), 429-452. https://doi.org/10.32739/uskudarsbd.3.5.31

Aydoğan, F., & Kırık, A. M. (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *18*, 58-69.

Aydoğdu, H. (2004). Modern kimlikte öznenin ölümü. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10*.

Ayres, L. M., Watts, L., Field, R. S., & Hodgson, D. (2022). Answering the Call: Generating Contemporary Knowledge About Australian Social Work Activism. *Social Work & Policy Studies: Social Justice, Practice and Theory*, *5*(2), 1-28.

Bachmann, I., & De Zúñiga, H. G. (2013). News Platform Preference as a predictor of political and civic participation. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, *19*(4), 496-512. https://doi.org/10.1177/1354856513493699

Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(42), 1-21.

Bakshy, E., Messing, S., & Adamic, L. A. (2015). Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook. *Science*, *348*(6239), 1130-1132. https://doi.org/10.1126/science.aaa1160

Balabanova, E. (2015). *The media and human rights: The cosmopolitan promise*. Routledge.

Balkaya, F. (2014). Yeni toplumsal hareket çeşidi olarak çevreci hareketler. *Global Journal of Economics and Business Studies*, *3*(5), 41-50

Ballew, M. T., Pearson, A. R., Goldberg, M. H., Rosenthal, S. A., & Leiserowitz, A. (2020). Does socioeconomic status moderate the political divide on climate change? The roles of education, income, and individualism. *Global Environmental Change*, *60*, 102024. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.102024

Baldwin-Philippi, J. (2018). Politics 2.0: Social Media Campaigning. İçinde J. Burgess, A. Marwick, & T. Poell (Ed.), *The SAGE Handbook of Social Media* (ss. 527-545). Sage.

Banh, L., & Strobel, G. (2023). Generative artificial intelligence. *Electronic Markets*, *33*(1), 63. https://doi.org/10.1007/s12525-023-00680-1

Bannier, S., & Vleugels, C. (2010). *How Web 3.0 combines user-generated and machine-generated content*. 69-77.

Barandiaran, X. E., Calleja-López, A., & Cozzo, E. (2020). Defining Collective Identities in Technopolitical Interaction Networks. *Frontiers in Psychology*, *11*, 1549. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.01549

Barbalet, J. M. (1982). Social closure in class analysis: A critique of Parkin. *Sociology*, *16*(4), 484-497.

Barber, B. (2003). *Strong democracy: Participatory politics for a new age*. University of California Press.

Barragán-Romero, A. I., & Villar, M. E. (2022). Echo chambers? Filter bubbles? The misleading metaphors that obscure the real problem. İçinde M. Pérez-Escolar & J. M. Noguera-Vivo (Ed.), *Hate speech and polarization in participatory society* (ss. 145-162). Routledge.

Barrie, C., & Ho, J. (2021). academictwitteR: An R package to access the Twitter Academic Research Product Track v2 API endpoint. *Journal of Open Source Software*, *6*(62), 3272. https://doi.org/10.21105/joss.03272

Barry, J. (1994). The limits of the shallow and the deep: Green politics, philosophy, and praxis. *Environmental Politics*, *3*(3), 369-394. https://doi.org/10.1080/09644019408414152

Barucci, T. (2024). The Medieval Public Sphere and the Response to a Condemnation for Heresy in Bologna, 1299. *The English Historical Review*, ceae109. https://doi.org/10.1093/ehr/ceae109

Bastos, M. T. (2020). Spatial analysis meets internet research. İçinde J. Hunsinger, M. M. Allen, & L. Klastrup (Ed.), *Second International Handbook of Internet Research* (ss. 29-46). Springer Nature B.V.

Baudrillard, J. (2001). *Tam Ekran* (B. Gülmez, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon* (O. Adanır, Çev.; 6. Basım). Doğu Batı Yayınları.

Bauman, Z. (2000). *Siyaset arayışı* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum* (Y. Aloğan, Çev.; Birinci Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2006). *Liquid modernity*. Polity press.

Bauman, Z. (2010). *Sosyolojik Düşünmek* (A. Yılmaz, Çev.; 7. bs). Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2011). *Yaşam sanatı* (Akın. Sarı, Çev.; 1st ed). Versus Kitap.

Bauman, Z. (2013). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlik* (F. D. Ergun, Çev.). Say Yayınları.

Bauman, Z. (2015). *Akışkan Modern Dünyada Kültür* (İ. Çapcıoğlu & F. Ömek, Çev.). Atıf Yayınları.

Bawden, D., & Robinson, L. (2009). The dark side of information: Overload, anxiety and other paradoxes and pathologies. *Journal of Information Science*, *35*(2), 180-191. https://doi.org/10.1177/0165551508095781

Bayhan, V. (2014). Yeni Toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1), 23. https://doi.org/10.20493/bt.15516

Beck, U. (2009). *What is globalization?* (P. Camiller, Çev.; Reprint). Polity Press.

Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru* (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.).

İthaki Yayınları.

Belcastro, L., Cantini, R., Marozzo, F., Talia, D., & Trunfio, P. (2020). Learning Political Polarization on Social Media Using Neural Networks. *IEEE Access*, *8*, 47177-47187. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2978950

Belotti, F., Donato, S., Bussoletti, A., & Comunello, F. (2022). Youth Activism for Climate on and Beyond Social media: Insights from FridaysForFuture-Rome. *The International Journal of Press/Politics*, *27*(3), 718–737. https://doi.org/10.1177/19401612211072776

Bencherki, N. (2017). Actor–Network Theory. Içinde C. R. Scott, J. R. Barker, T. Kuhn, J. Keyton, P. K. Turner, & L. K. Lewis (Ed.), *The International Encyclopedia of Organizational Communication* (1. bs, ss. 1-13). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118955567.wbieoc002

Benham, J. (2020). Best practices for journalistic balance: Gatekeeping, imbalance and the fake news era. *Journalism Practice*, *14*(7), 791-811.

Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. Yale University Press.

Bennett, W. L. (2012). The Personalization of Politics: Political Identity, Social Media, and Changing Patterns of Participation. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *644*(1), 20-39. https://doi.org/10.1177/0002716212451428

Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2012). The Logic Of Connective Action: Digital media and the personalization of contentious politics. *Information, Communication & Society*, *15*(5), 739-768. https://doi.org/10.1080/1369118X.2012.670661

Benoit, K. (2020). Text as data: An overview. İçinde L. Curini & R. Franzese (Ed.), *The SAGE Handbook of Research Methods in Political Science and International Relations* (ss. 461-497). Sage London.

Bertoldi, P., Kona, A., Rivas, S., & Dallemand, J. F. (2018). Towards a global comprehensive and transparent framework for cities and local governments enabling an effective contribution to the Paris climate agreement. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, *30*, 67-74. https://doi.org/10.1016/j.cosust.2018.03.009

Biçer Olgun, H. (2017). Jürgen Habermas, Hannah Arendt ve Richard Sennett'in kamusal alan yaklaşımları. *Sosyolojik Düşün*, *2*(1), 45-54.

Bignell, J. (2000). *Postmodern media culture*. Edinburgh University Press.

Bigo, D. (2008). Globalized (in) security: The field and the ban-opticon. Içinde D. Bigo & A. Tsoukala (Ed.), *Terror, Insecurity and Liberty* (0 bs, ss. 20-58). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203926765

Bijker, W. E. (2006). Why and How Technology Matters. Içinde R. Goodin & C. Tilly (Ed.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (1. bs, ss. 681-706). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0037

Binark, M. (2005). Kimlik(lenme), dipnotsuz iletişim ve etnik laflama odaları. İçinde M. Bİnark & B. Kılıçbay (Ed.), *İnternet, Toplum, Kültür* (ss. 118-136). Ankara: Epos Yayınları.

Bliuc, A.-M., McGarty, C., Thomas, E. F., Lala, G., Berndsen, M., & Misajon, R. (2015). Public division about climate change rooted in conflicting socio-political identities. *Nature Climate Change*, *5*(3), 226-229. https://doi.org/10.1038/nclimate2507

Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. University of California

press.

Boehnert, J. (2019). Contradictions in the Twitter Social Factory: Reflections on Kylie Jarrett's Chapter. İçinde D. Chandler & C. Fuchs (Ed.), *Digital Objects, Digital Subjects: Interdisciplinary Perspectives on Capitalism, Labour and Politics in the Age of Big Data* (ss. 117-123). University of Westminster Press. https://doi.org/10.16997/book29.i

Boğaziçi Üniversitesi Rektörlüğüne Bağlı Olarak Veri Bilimi ve Yapay Zeka Enstitüsü Kurulması Hakkında Karar (Karar Sayısı: 5028) Yayınlandı | Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. (t.y.). Geliş tarihi 17 Temmuz 2024, gönderen https://sgdb.bogazici.edu.tr/bogazici-universitesi-rektorlugune-bagli-olarak-veri-bilimi-ve-yapay-zeka-enstitusu-kurulmasi

Boltanski, L., & Chiapello, È. (2007). *The new spirit of capitalism*. Verso.

Bondi, M. (2010). Perspectives on keywords and keyness: An introduction. İçinde M. Bondi & M. Scott (Ed.), *Keyness in Texts* (ss. 1-20). John Benjamins Publishing Company.

Bookchin, M. (1991). *The ecology of freedom: The emergence and dissolution of hierarchy*. Black Rose Books.

Bookchin, M. (1996). *The Philosophy of Social Ecology*. Black Rose Book.

Boos, T. (2017). *Cyberspace and Emerging Cyberplaces: The Case of Siena*. Italy: Springer.

Bostrom, N., & Sandberg, A. (2011). *The Future of Identity*. Institute Faculty of Philosophy & Oxford Martin School Oxford University.

Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri* (F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, & A. Sümer, Çev.). Heretik Yayınları.

Boykoff, M. T. (2011). *Who speaks for the climate? Making sense of media reporting on climate change*. Cambridge University Press.

Bozkuş, O. (2021). Şiddet içerikli video oyunları ve saldırganlık ilişkisinin gözden geçirilmesi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, *2*(3), 75-99.

Bradshaw, S., & Howard, P. N. (2019). *The global disinformation order: 2019 global inventory of organised social media manipulation*.

Branscombe, N. R., Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (1999). The context and content of social identity threat. İçinde *Social identity: Context, commitment, content* (ss. 35-58). Oxford: Blackwell.

Brewer, M. B., & Gardner, W. (1996). Who is this "We"? Levels of collective identity and self representations. *Journal of Personality and Social Psychology*, *71*(1), 83-93. https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.1.83

Brown, D. J., Ferris, D. L., Heller, D., & Keeping, L. M. (2007). Antecedents and consequences of the frequency of upward and downward social comparisons at work. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *102*(1), 59-75. https://doi.org/10.1016/j.obhdp.2006.10.003

Brulle, R. J., Carmichael, J., & Jenkins, J. C. (2012). Shifting public opinion on climate change: An empirical assessment of factors influencing concern over climate change in the U.S., 2002–2010. *Climatic Change*, *114*(2), 169-188. https://doi.org/10.1007/s10584-012-0403-y

Bruns, A. (2022). Echo chambers? Filter bubbles? The misleading metaphors that obscure the real problem. İçinde M. Pérez-Escolar & J. M. Noguera-Vivo (Ed.), *Hate speech and*

polarization in participatory society (ss. 33-48). Routledge.

Bruns, A., & Burgess, J. (2011). *The use of Twitter hashtags in the formation of ad hoc publics*. 1-9.

Bruns, A., & Burgess, J. (2012). Researching News Discussion on Twitter: New Methodologies. *Journalism Studies*, *13*(5-6), 801-814. https://doi.org/10.1080/1461670X.2012.664428

Bruns, A., & Burgess, J. (2015). Twitter hashtags from ad hoc to calculated publics. *Hashtag publics: The power and politics of discursive networks*, 13-28.

Bruns, A., & Moe, H. (2014). Structural Layers of Communication on Twitter. İçinde K. Weller, A. Bruns, J. Burgess, M. Mahrt, & C. Puschmann (Ed.), *Twitter and Society* (ss. 15-28). Peter Lang Publishing.

Bryman, A. (2012). *Social research methods* (4. ed). Oxford Univ. Press.

Buchanan, B. G. (2005). A (very) brief history of artificial intelligence. *Ai Magazine*, *26*(4), 53-53.

Bucher, T. (2018). *If...then: Algorithmic power and politics*. Oxford University Press.

Buchstein, H. (1997). Bytes that bite: The Internet and deliberative democracy. *Constellations*, *4*(2), 248-263.

Buechler, S. M. (1993). Beyond resource mobilization? Emerging trends in social movement theory. *The Sociological Quarterly*, *34*(2), 217-235.

Bulur, N. (2022). Dijital Medyada Toplumsallaşma: Suç Olgusunun Üretimi ve Algısal Düzlemde Tüketimi. İçinde K. Çankaya (Ed.), *MEDYA VE TÜKETIM II* (1. Baskı, ss. 39-69). Eğitim Yayınevi.

Bulur, N. (2023). İptal Kültürü. İçinde F. Aydoğan Boschele (Ed.), *Medyada Güncel Kavramlar* (ss. 247-252). İstanbul: Nobel Yayınları.

Burckhardt, J. (1961). *The Civilization of the Renaissance in Italy*. The New American Library of World Literature, Inc.

Burger, J. M. (2019). *Personality* (Tenth edition). Cengage Learning.

Bursać, M., Milošević, D., & Mitrović, K. (2019). *Proposed model for automatic learning style detecting based on artificial intelligence*. 47-54.

Bussular, C. Z., Burtet, C. G., & Antonello, C. S. (2020). The actor-network theory as a method in the analysis of Samarco disaster in Brazil. *Qualitative Research in Organizations and Management: An International Journal*, *15*(2), 176-191. https://doi.org/10.1108/QROM-04-2017-1520

Candón-Mena, J., & Montero Sánchez, D. (2021). From cyber-activism to technopolitics: A critical take on historical periods and orientations in the use of digital technology by social movements. *International Journal of Communication, 15, 2921-2941.*

Caracciolo, M. (2024). *On Soulsring Worlds: Narrative Complexity: Digital Communities, and Interpretation in Dark Souls and Elden Ring*. Taylor & Francis.

Carvalho, A., & Burgess, J. (2005). Cultural Circuits of Climate Change in U.K. Broadsheet Newspapers, 1985–2003. *Risk Analysis*, *25*(6), 1457-1469. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2005.00692.x

Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür, 2. Cilt Kimliğin Gücü.*

İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford University Press.

Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the Internet age* (Second edition). Polity Press.

Castells, M. (2010a). *End of millennium* (Second edition). Blackwell Publishers.

Castells, M. (2010b). *The power of identity* (2. ed., with a new pref., [Nachdr.]). Wiley-Blackwell.

Cevizoğlu, M. H. (2021). Modernleşmenin "Modern" Bir Eleştirisi Olarak Yeni Toplumsal Hareketler ve Yeni Kavram Önerisi: "Yeni Toplumsal Eylemsizlik Modeli". *Journal of History School*, *LI*(LI), 1357-1376. https://doi.org/10.29228/joh.50029

Chadwick, A. (2017). *The hybrid media system: Politics and power*. Oxford: Oxford University Press.

Chaffee, S. H., & Metzger, M. J. (2001). The end of mass communication? *Mass communication & society*, *4*(4), 365-379.

Cheesman, M., & Slavin, A. (2021). Self-sovereign identity and forced migration: Slippery terms and the refugee data apparatus. İçinde E. E. Korkmaz (Ed.), *Digital Identity, Virtual Borders and Social Media* (ss. 10-32). Edward Elgar Publishing.

Chen, G. M., & Zhang, K. (2010). New media and cultural identity in the global society. İçinde O. A. Taiwo (Ed.), *Handbook of research on discourse behavior and digital communication: Language structures and social interaction*. Information Science Reference.

Clauset, A., Newman, M. E. J., & Moore, C. (2004). Finding community structure in very large networks. *Physical Review E*, *70*(6), 066111. https://doi.org/10.1103/PhysRevE.70.066111

Climate Clock | Human Impact Lab. (t.y.). Alındı 4 Nisan 2025, https://climateclock.net/

Cloud, D. L. (2021). The Significance of the Radical Flank: The Role of GetEQUAL in the Marriage Equality Movement. İçinde N. Crick (Ed.), *The Rhetoric of Social Movements: Networks, Power an New Media* (ss. 223-239). Routledge.

Cochran, J. K., Chamlin, M. B., Beeghley, L., & Fenwick, M. (2004). Religion, Religiosity, and Nonmarital Sexual Conduct: An Application of Reference Group Theory. *Sociological Inquiry*, *74*(1), 70-101. https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.2004.00081.x

Coleman, S. (2022). Feeling It/Not Feeling It: Mood Stories as Accounts of Political Intuition. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, *35*(4), 477-495. https://doi.org/10.1007/s10767-022-09420-3

Collins, P. H. (2015). Intersectionality's Definitional Dilemmas. *Annual Review of Sociology*, *41*(1), 1-20. https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142

Colvin, R. M. (2020). Social identity in the energy transition: An analysis of the "Stop Adani Convoy" to explore social-political conflict in Australia. *Energy Research & Social Science*, *66*, 101492. https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101492

Conover, M., Ratkiewicz, J., Francisco, M., Gonçalves, B., Menczer, F., & Flammini, A. (2011). Political Polarization on Twitter. *Proceedings of the international aaai conference on web and social media, 5*(1), 89-96.

Couldry, N., & Mejias, U. A. (2019). *The Costs Of Connection: How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. Stanford University Press.

Craig, G. (2019). *Media, Sustainability and Everyday Life*. Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/978-1-137-53469-9

Crenshaw, K. W. (1991). Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review*, *43*(6), 1241-1299.

Çakır, M., Gümüşçü, O., & Taş, B. (2020). Politik ekoloji. *Coğrafya Dergisi*, *41*, 241-254.

Çelik, A. (2019). Chantal Mouffe'un Agonistik Demokrasi Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *10*(20), 1062-1085. Https://Doi.Org/10.36543/Kauiibfd.2019.045

De Choudhury, M., Monroy-Hernandez, A., & Mark, G. (2014). *" Narco" emotions: Affect and desensitization in social media during the mexican drug war*. 3563-3572.

de Oliveira, F. A. (2022). Democracy in the prison of political science. *International Political Science Review*, *43*(5), 648-661.

de Sousa, A. L. N., & Canavarro, M. (2018). #OcupaEscola: Media Activism and the Movement for Public Education in Brazil. Içinde F. S. Caballero & T. Gravante (Ed.), *Networks, Movements and Technopolitics in Latin America* (ss. 199-220). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-65560-4

Dean, J. (2005). Communicative capitalism: Circulation and the foreclosure of politics. *Cultural politics*, *1*(1), 51-74.

Dean, J. (2009). *Democracy and other neoliberal fantasies: Communicative capitalism and left politics*. Duke University Press.

Dean, J. (2019). Critique or collectivity?: Communicative capitalism and the subject of politics. İçinde D. Chandler & C. Fuchs (Ed.), *Digital Objects, Digital Subjects: Interdisciplinary Perspectives on Capitalism, Labour and Politics in the Age of Big Data* (ss. 171-182). London: University of Westminster Press.

DeAndrea, D. C. (2015). Testing the Proclaimed Affordances of Online Support Groups in a Nationally Representative Sample of Adults Seeking Mental Health Assistance. *Journal of Health Communication*, *20*(2), 147-156. https://doi.org/10.1080/10810730.2014.914606

Deaux, K. (2001). Social identity. İçinde J. Worell (Ed.), *Encyclopedia of women and gender: Sex similarities and differences and the impact of society on gender.* Academic Press.

Dechêne, A., Stahl, C., Hansen, J., & Wänke, M. (2010). The Truth About the Truth: A Meta-Analytic Review of the Truth Effect. *Personality and Social Psychology Review*, *14*(2), 238-257. https://doi.org/10.1177/1088868309352251

de-Graft Aikins, A. (2011). Nonverbal Communication in Everyday Multicultural Life. Içinde D. Hook, B. Franks, & M. W. Bauer (Ed.), *The Social Psychology of Communication* (ss. 67-86). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230297616_4

Delipetrev, B., Tsinaraki, C., & Kostic, U. (2020). Historical evolution of artificial intelligence. *Publications Office of the European Union*.

Demir, Ş. (2022). Modernliğin Gölgesinde Kimlikleri Anlamak. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *30*, 111-138.

Demirel, S. (2023). *Sosyal Medya ve Aktif Kullanıcı*. Eğitim Yayınevi.

Demirel, S., Bulur, N., & Çakıcı, Z. (2024). Utilizing Artificial Intelligence for Text Classification in Communication Sciences: Reliability of ChatGPT Models in Turkish Texts. İçinde D. Darwish (Ed.), *Advances in Computational Intelligence and Robotics* (ss. 218-235). IGI Global. https://doi.org/10.4018/979-8-3693-1830-0.ch013

Demirel, S., Kahraman, E., & Gündüz, U. (2022). A text mining analysis of the change in status of the Hagia Sophia on Twitter: The political discourse and its reflections on the public opinion. *Atlantic Journal of Communication*, *32*(1), 63-90. https://doi.org/10.1080/15456870.2022.2093354

Dencik, L., & Cable, J. (2017). The advent of surveillance realism: Public opinion and activist responses to the Snowden leaks. *International Journal of Communication*, *11*, 763-781.

Deseriis, M. (2019). Digital movement parties: A comparative analysis of the technopolitical cultures and the participation platforms of the Movimento 5 Stelle and the Piratenpartei. *Information, Communication & Society*, *23*(12), 1770-1786. https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1631375

Diamond, L. (2010). Liberation Technology. *Journal of Democracy*, *21*(3), 69-83. https://doi.org/10.1353/jod.0.0190

Diehl, J. A. (2023). *Grown in Delhi: A political ecology of social networks and agency among Yamuna farmers*. Springer.

Dobson, A. (2003). *Citizenship and the environment*. Oxford University Press.

Dobson, A. (2007). *Green Political Thought* (Fourth Edition). Routledge.

Doğanay, G., & Çolak, Ç. (2024). Popülist Politika Perspektifinden Demokrat Parti Dönemindeki Mülki İdare Düzenlemeleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, *44*, 393-428. https://doi.org/10.26650/YTA2023-1297753

Dolgun, U. (2015). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Douglas, S. J. (2018). Before the Broadcast Era: 1900–1910s. Içinde A. Bodroghkozy (Ed.), *A Companion to the History of American Broadcasting* (1. bs, ss. 25-46). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118646151.ch1

Drew, M. (2022). Expanding the Scope of the Spiral of Silence Theory to Increase Relevance the Digital Age. *Journal of Student Research at Indiana University East*, *4*(1), 104-124.

Durkheim, E. (2004). Sosyolojik Yöntemin Kuralları (C. Saraçoğlu, Çev.). *İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar*.

Durutürk, B. (2018). Küreselleşme ve Kimlik Politikaları: Liberal Demokrasinin Alternatifleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. https://doi.org/10.26466/opus.471134

Dutton, W. H. (2009). The fifth estate emerging through the network of networks. *Prometheus*, *27*(1), 1-15.

Earl, J., & Kimport, K. (2011). *Digitally enabled social change: Activism in the Internet age*. MIT Press.

Ebel, P., Söllner, M., Leimeister, J. M., Crowston, K., & de Vreede, G.-J. (2021). Hybrid intelligence in business networks. *Electronic Markets*, *31*, 313-318.

Edwards, P. N., & Hecht, G. (2010). History and the Technopolitics of Identity: The Case of Apartheid South Africa. *Journal of Southern African Studies*, *36*(3), 619-639. https://doi.org/10.1080/03057070.2010.507568

Egelhofer, J. L., & Lecheler, S. (2019). Fake news as a two-dimensional phenomenon: A framework and research agenda. *Annals of the International Communication Association*, *43*(2), 97-116. https://doi.org/10.1080/23808985.2019.1602782

Eilders, C., & Porten-Cheé, P. (2016). The spiral of silence revisited. İçinde G. Vowe & P. Henn (Ed.), *Political Communication in the Online World* (ss. 88-102). Routledge.

Eisenstein, E. L. (2005). *The printing press as an agent of change: Communications and cultural transformations in early-modern Europe; volumes I and II* (11th printing). Cambridge University Press.

Ejaz, H. (2020). Confluence of Identity and Politics in Today's Globalized World: A Perspective from Political Psychology. *Journal of Law & Social Studies*, *2*(1), 42. https://doi.org/10.52279/jlss.02.01.4250

Ekoloji Birliği. (2020). *#kazdağlarıhepimizin*. Ekoloji Birliği. https://ekolojibirligi.org/etiket/kazdaglarihepimizin/

Elias, C. (2010). Emergent Journalism and Mass Media Paradigms in the Digital Society. İçinde P. Kalantzis-Cope & K. Gherab-Martín (Ed.), *Emerging digital spaces in contemporary society: Properties of technology* (ss. 37-49). Springer.

Elsner, M., Müller, T., & Spangenberg, P. M. (1990). *The early history of German Television: The slow development of a fast medium*. *Historical Journal of Film, Radio and Television*, *10*(2), 193-219. https://doi.org/10.1080/01439689000260161

Enli, G. (2017). Twitter as arena for the authentic outsider: Exploring the social media campaigns of Trump and Clinton in the 2016 US presidential election. *European Journal of Communication*, *32*(1), 50-61. https://doi.org/10.1177/0267323116682802

Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of communication*, *43*(4), 51-58.

Erben, Ş. E. (2023). *Ekoloji Mücadelesi ve Dijital Aktivizm: Bir Tweet Dünyayı Değiştirir mi?* İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Erdoğan, İ. (2018). İdeolojik egemenliğin ve kitleleri yönetmenin gözde yolu: Kimlik Politikaları. *Bilim ve Ütopya*, 34-41.

Erickson, L. B. (2011). *Social media, social capital, and seniors: The impact of Facebook on bonding and bridging social capital of individuals over 65.*

Erikson, E. H. (1994). *Identity: Youth and crisis* (Reissued as Norton paperback 1994). W. W. Norton & Company.

Eryılmaz, Ç., & Akman, F. (2016). Kolektif Bir Çevre Hareketi Olarak Artvin'de Maden Karşıtı Direniş. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *25*, 17-33.

Esping-Andersen, G. (1989). The three political economies of the welfare state. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, *26*(1), 10-36.

Fackler, P. M., & Fortner, R. S. (2014). Looking Ahead to a New Generation of Media and Mass Communication Theory. İçinde P. M. Fackler & R. S. Fortner (Ed.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory* (ss. 929-947). Wiley-Blackwell.

Fairclough, N. (2006). *Discourse and Social Change*. Polity Press.

Fairclough, N. (2020). Söylemin Diyalektiği (B. Çoban & Z. Özarslan, Çev.). İçinde B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji* (ss. 137-146). Su Yayınevi.

Falkenberg, M., Galeazzi, A., Torricelli, M., Di Marco, N., Larosa, F., Sas, M., Mekacher, A., Pearce, W., Zollo, F., Quattrociocchi, W., & Baronchelli, A. (2022). Growing polarization around climate change on social media. *Nature Climate Change*, *12*(12), 1114-1121. https://doi.org/10.1038/s41558-022-01527-x

Farache, F., Tetchner, I., & Kollat, J. (2018). CSR communications on Twitter: An exploration into stakeholder reactions. İçinde G. Grigore, A. Stancu, & D. McQueen (Ed.), *Corporate responsibility and digital communities: An international perspective towards sustainability* (ss. 145-163). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Farkas, J., & Neumayer, J. (2020). Disguised Propaganda from Digital to Social Media. İçinde J. Hunsinger, M. M. Allen, & L. Klastrup (Ed.), *Second International Handbook of Internet Research* (ss. 707-723). Springer Nature B.V.

Feenberg, A. (2009). Democratic Rationalization: Technology, Power, and Freedom. İçinde D. M. Kaplan (Ed.), *Readings in the philosophy of technology* (ss. 167-185). UK: Rowman & Littlefield Publishers.

Festinger, L. (1954). A Theory of Social Comparison Processes. *Human Relations*, *7*(2), 117-140. https://doi.org/10.1177/001872675400700202

Film karakterine benzemek için akılalmaz ameliyatlar geçirdi! (2016, Aralık 8). https://www.hurriyet.com.tr/galeri-film-karakterine-benzemek-icin-akilalmaz-ameliyatlar-gecirdi-40300585/1

Fine, A. H. (2006). *Momentum: İgniting social change in the connected age*. Jossey-Bass.

Fischer, A. H., & Manstead, A. S. (2016). Social functions of emotion and emotion regulation. İçinde Lewis, J. Haviland-Jones & L.F. Barrett (Ed.), *Handbook of emotions* (ss. 424-439). New York: Guilford Press.

Fischer, M. (1992). Feudal Europe, 800–1300: Communal discourse and conflictual practices. *International Organization*, *46*(2), 427-466.

Fisher, E. (2010a). Contemporary Technology Discourse and the Legitimation of Capitalism. *European Journal of Social Theory*, *13*(2), 229-252. https://doi.org/10.1177/1368431010362289

Fisher, E. (2010b). *Media and new capitalism in the digital age: The spirit of networks* (1st ed). Palgrave Macmillan.

Fiske, J. (1992/2014). *Medya Kültür Siyaset*. (İrvan, S., Der.). Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Floridi, L. (2010). *Information: A very short introduction*. Oxford University Press.

Forsyth, T. (2003). *Critical political ecology: The politics of environmental science*. Routledge.

Foster, J. B. (1999). Marx's theory of metabolic rift: Classical foundations for environmental sociology. *American journal of sociology*, *105*(2), 366-405.

Foth, M., Mitchell, P., & Estrada-Grajales, C. (2020). Today's Internet for Tomorrow's Cities: On Algorithmic Culture and Urban Imaginaries. İçinde J. Hunsinger, M. M. Allen, & L. Klastrup (Ed.), *Second International Handbook of Internet Research* (ss. 725-746). Springer Nature B.V.

Foucault, M. (1987). *Söylemin Düzeni* (T. Ilgaz, Çev.). Hil Yayınları.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Foucault, M. (2011a). *Büyük Kapatılma* (Işık. Ergüden & F. Keskin, Çev.; 3. Basım). Ayrıntı

Yayınları.

Foucault, M. (2011b). *Felsefe Sahnesi* (Işık. Ergüden & F. Keskin, Çev.; 2.basım). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2012). *Doğruyu Söylemek* (K. Eksen, Çev.; 3. Basım). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar* (I. Ergüden & O. Akınhay, Ed.). Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M., Gutman, H., Hutton, P. H., & Güven, G. Çağalı. (2003). *Kendini bilmek* (4th ed). Om Yayınevi.

Foust, C., & Weathers, C. (2021). Memes in Social Movement 2.0:# JeffCoSchoolBoardHistory and the Ouster of Conservative Education "Reformers" in Colorado. İçinde N. Crick (Ed.), *The Rhetoric of Social Movements: Networks, Power an New Media* (ss. 135-155). Routledge.

Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. *Social Text*, *25/26*, 56. https://doi.org/10.2307/466240

Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. Routledge,Taylor & Francis Group.

Freberg, K. J. (2019). *Social media for strategic communication: Creative strategies and research-based applications*. SAGE.

Freeman, L. C. (1978). Centrality in social networks conceptual clarification. *Social Networks*, *1*(3), 215-239. https://doi.org/10.1016/0378-8733(78)90021-7

Fregonese, S., & Brand, R. (2009). Polarization as a Socio-Material Phenomenon: A Bibliographical Review. *Journal of Urban Technology*, *16*(2–3), 9–33. https://doi.org/10.1080/10630730903278546

Fuchs, C. (2014). *Digital Labour and Karl Marx*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Fuchs, C. (2019). Karl Marx in the Age of Big Data Capitalism. İçinde D. Chandler & C. Fuchs (Ed.), *Digital Objects, Digital Subjects: Interdisciplinary Perspectives on Capitalism, Labour and Politics in the Age of Big Data* (ss. 53-71). University of Westminster Press. https://doi.org/10.16997/book29.d

Fuchs, C. (2023). *Digital democracy and the digital public sphere: Media, communication and society*. Routledge.

Fuchs, C. (2024). *Media, Economy and Society: A Critical Introduction* (1. bs). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003391203

Fuchs, C., Boersma, K., Albrechtslund, A., & Sandoval, M. (2012). Introduction. İçinde C. Fuchs, K. Boersma, A. Albrechtslund, & M. Sandoval (Ed.), *Internet and Surveillance: The Challenges of Web 2.0 and Social Media* (ss. 1-28). Routledge.

Gabrielson, T. (2008). Green citizenship: A review and critique. *Citizenship Studies*, *12*(4), 429-446. https://doi.org/10.1080/13621020802184275

Gagliardone, I. (2014). "A country in order": Technopolitics, nation building, and the development of ICT in Ethiopia. *Information Technologies & International Development*, *10*(1), 3-19.

Gagliardone, I. (2016). *The politics of technology in Africa: Communication, development, and nation-building in Ethiopia* (First paperback edition). Cambridge University Press.

Gale, R. M. (1991). Pragmatism versus mysticism: The divided self of William James.

Philosophical perspectives, *5*, 241-286.

Galip, Ö. B. (2020). *New Social Movements and the Armenian Question in Turkey: Civil Society vs. the State*. Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-59400-8

Galloway, A. R. (2006). » Protocol vs. Institutionalization «. İçinde Wendy Hui Kyong Chun & Thomas Keenan (Ed.), *New Media, Old Media: A History and Theory Reader* (ss. 187-198). New York: Routledge.

Gandini, A. (2016). Digital work: Self-branding and social capital in the freelance knowledge economy. *Marketing Theory*, *16*(1), 123-141. https://doi.org/10.1177/1470593115607942

Gardner, A. (2002). Social identity and the duality of structure in late Roman-period Britain. *Journal of Social Archaeology*, *2*(3), 323-351. https://doi.org/10.1177/146960530200200303

Gazi Üniversitesi Yapay Zekâ Ve Büyük Veri Analitiği Güvenliği Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği. (t.y.). Geliş tarihi 17 Temmuz 2024, gönderen https://mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=8&MevzuatNo=38835&MevzuatTertip=5

Gedikoğlu, E., & Atalay, G. E. (2021). Çevrimiçi Disinhibisyon Etkisi İle Değişen Normlar, Aşınan Değerler: Sosyal Medya Dilenciliği. *Yeni Medya*, *2021*(10), 107-136.

Geray, H. (2019). *Medyanın Yeni Ekonomisinde Kurumsal İletişim: Gazeteler, Televizyonlar, Reklamcılık ve Halkla İlişkilerde Dijital Dönüşüm*. Ütopya Yayınevi.

Gerbaudo, P. (2012). *Tweets and The Streets: Social media and contemporary activism*. Pluto Press.

Gerbaudo, P. (2020). Siber Özerklikten Siber Popülizme: Dijital Aktivizmin İdeolojik Tarihçesi (C. Arslan, Çev.). İçinde F. Aydoğan (Ed.), *Yeni Medya Kuramları II* (ss. 83-102). İstanbul: Der Kitabevi.

Gere, C. (2008). *Digital culture* (Expanded 2nd ed). Reaktion Books.

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.

Giddens, A. (2007). *Beyond left and right: The future of radical politics* (Reprinted). Polity Press.

Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel-kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum* (Ü. Tatlıcan, Çev.). Say Yayınları.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (1. Baskı). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Giglietto, F., & Selva, D. (2014). Second Screen and Participation: A Content Analysis on a Full Season Dataset of Tweets: Second Screen and Participation. *Journal of Communication*, *64*(2), 260-277. https://doi.org/10.1111/jcom.12085

Gilardi, F. (2022). *Digital Technology, Politics, and Policy-Making* (1. bs). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108887304

Gilardi, F., Alizadeh, M., & Kubli, M. (2023). ChatGPT outperforms crowd workers for text-annotation tasks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *120*(30), e2305016120. https://doi.org/10.1073/pnas.2305016120

Gilbert, J. (2008). *Anticapitalism and culture: Radical theory and popular politics*. Berg.

Gleason, P. (1983). Identifying Identity: A Semantic History. *The Journal of American History*, *69*(4), 910. https://doi.org/10.2307/1901196

Goffman, E. (2014). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (B. Cezar, Çev.; Üçüncü basım).

Metis Yayınları.

Gollom, M. (2023, Ocak 13). Jordan Peterson is being disciplined for his tweets. Why some say that raises free speech issues. *CBC News*. https://www.cbc.ca/news/canada/toronto/jordan-peterson-college-psychologists-tweets-1.6711524

Goode, E. (2016). *Deviant behavior* (Eleventh Edition). Routledge-Taylor and Francis.

Google Books Ngram Viewer. (t.y.). Geliş tarihi 29 Haziran 2024, gönderen https://books.google.com/ngrams/graph?content=climate+change&year_start=2000&year_end=2019&corpus=en-2019&smoothing=3%20(

Google Trendler. (t.y.). Google Trends. Geliş tarihi 29 Haziran 2024, gönderen https://trends.google.com.tr/trends/explore?q=%2Fg%2F11hdxctt0x&date=today%205-y&geo=TR

Gökaliler, E., & Saatçioğlu, E. (2019). Dijital aktivizmde ünlüler: Ahbap platformu üzerine bir değerlendirme. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, *56*, 87-117.

Gönenç, L. (2013). Anayasal değişim. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *62*(4), 1063-1086.

Graham, S., & Wood, D. (2003). Digitizing Surveillance: Categorization, Space, Inequality. *Critical Social Policy*, *23*(2), 227-248. https://doi.org/10.1177/0261018303023002006

Greijdanus, H., De Matos Fernandes, C. A., Turner-Zwinkels, F., Honari, A., Roos, C. A., Rosenbusch, H., & Postmes, T. (2020). The psychology of online activism and social movements: Relations between online and offline collective action. *Current Opinion in Psychology*, *35*, 49-54. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2020.03.003

Grigore, G., Molesworth, M., & Farache, F. (2018). When corporate responsibility meets digital technology: A reflection on new discourses. İçinde G. Grigore, A. Stancu, & D. McQueen (Ed.), *Corporate Responsibility and Digital Communities: An International Perspective towards Sustainability* (ss. 11-28). Switzerland: Palgrave Macmillan.

Grimmer, J., & Stewart, B. M. (2013). Text as Data: The Promise and Pitfalls of Automatic Content Analysis Methods for Political Texts. *Political Analysis*, *21*(3), 267-297. https://doi.org/10.1093/pan/mps028

Grimshaw, P. (2000). Settler anxieties, indigenous peoples, and women's suffrage in the colonies of Australia, New Zealand, and Hawai'i, 1888 to 1902. *Pacific Historical Review*, *69*(4), 553-572.

Günay, K., & Güçdemir, Y. (2022). İklim Değişikliği İletişimi Bağlamında Türkiye'de 2020-2021 Yılları Arasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Twitter Paylaşımlarının Konu Modelleme Analizi. *The Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *12*(4), 1026-1045.

Gündüz, U., & Demirel, S. (2023). Metaverse-related perceptions and sentiments on Twitter: Evidence from text mining and network analysis. *Electronic Commerce Research*.

https://doi.org/10.1007/s10660-023-09745-x

Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT Press.

Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı: İşlevselci Aklın Eleştirisi Üzerine (Cilt 2)* (M. Tüzel, Çev.). Kabalcı Yayınevi.

Habermas, J. (2003). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.; 5. Baskı). İletişim Yayınları.

Habermas, J. (2004). Kamusal Alan (M. Özbek, Çev.). İçinde M. Özbek (Ed.), *Kamusal Alan* (ss. 95-102). İstanbul: Hill Yayınları.

Habermas, J. (1996b). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. Cambridge: MIT Press.

Habermas, J. (1996a). The European Nation State. Its Achievements and Its Limitations. On the Past and Future of Sovereignty and Citizenship. Içinde Gopal Balakrishnan (Ed.), *Ratio Juris* (C. 9, ss. 125-137). https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-9337.1996.tb00231.x

Hafner Fink, M., & Oblak Črnič, T. (2014). Digital citizenship as multiple political participation? Predictors of digital political participation in Slovenia. *Teorija in praksa*, *51*(6): 1284-1303.

Haggerty, K. D. (2006). Tear Down The Walls: On Demolishing The Panopticon. İçinde D. Lyon (Ed.), *Theorizing Surveillance* (ss. 23-45). Willan Publishing.

Haggerty, K. D., & Ericson, R. V. (2000). The surveillant assemblage. *British Journal of Sociology*, *51*(4), 605-622.

Hakobyan, A. (2020). Digitalization of communication and the spiral of silence theory. *Wisdom*, *14*(1), 19-30.

Han, B.-C. (2022). *Enfokrasi: Dijitalleşme ve Demokrasinin Krizi* (M. Özdemir, Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Han, B.-C. (2020a). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri* (H. Barışcan, Çev.; 4. basım). Metis Yayınları.

Han, B.-C. (2020b). *The Disappearance of Rituals: A Topology of the Present* (D. Steuer, Çev.). Polity Press.

Han, B.-C. (2023). *Ötekini Kovmak: Günümüzde Toplum, Algı ve İletişim* (M. Özdemir, Çev.). Ketebe Yayınları.

Han, H., & Ahn, S. W. (2020). Youth mobilization to stop global climate change: Narratives and impact. *Sustainability*, *12*(10), 4127.

Hansen, G., & Geden, O. (2023). *Knowledge politics in the context of international climate negotiations: The IPCC Synthesis Report will shape COP28 and the global stocktake*. SWP Comment.

Haque, S. E. (2023). Historical perspectives on climate change and its influence on nature. Içinde *Visualization Techniques for Climate Change with Machine Learning and Artificial Intelligence* (ss. 15-38). Elsevier. https://doi.org/10.1016/B978-0-323-99714-0.00003-0

Harari, Y. N. (2016). *Homo Deus: Yarının Kısa Bir Tarihi* (P. N. Taneli, Çev.; 1. Baskı).

Kolektif Kitap.

Harawa, D. S. (2014). Social Media Thoughtcrimes. *Pace L. Rev.*, *35*(1), 366.

Haraway, D. (2015). Anthropocene, capitalocene, plantationocene, chthulucene: Making kin. *Environmental humanities*, *6*(1), 159-165.

Harder, R. A., Sevenans, J., & Van Aelst, P. (2017). Intermedia agenda setting in the social media age: How traditional players dominate the news agenda in election times. *The international journal of press/politics*, *22*(3), 275-293.

Hardie-Bick, J., & Hadfield, P. (2011). Goffman, Existentialism and Criminology. Içinde J. Hardie-Bick & R. Lippens (Ed.), *Crime, Governance and Existential Predicaments* (ss. 15-35). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9780230343184_2

Hargittai, E., Gallo, J., & Kane, M. (2007). Cross-ideological discussions among conservative and liberal bloggers. *Public Choice*, *134*(1-2), 67-86. https://doi.org/10.1007/s11127-007-9201-x

Harman, G. (2009). *Prince of networks: Bruno Latour and metaphysics*. Re.press.

Hartley, J. (2009). Journalism and popular culture. İçinde K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Ed.), *The Handbook of Journalism Studies* (ss. 310-324). Routledge.

Hartwell, M., Keener, A., Coffey, S., Chesher, T., Torgerson, T., & Vassar, M. (2021). Brief Report: Public Awareness of Asperger Syndrome Following Greta Thunberg Appearances. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *51*(6), 2104-2108. https://doi.org/10.1007/s10803-020-04651-9

Haselmayer, M., & Jenny, M. (2017). Sentiment analysis of political communication: Combining a dictionary approach with crowdcoding. *Quality & Quantity*, *51*(6), 2623-2646. https://doi.org/10.1007/s11135-016-0412-4

Hashmi, U. B., Shaikh, S., & Afzaal, S. (2021). Roasting videos: A YouTube-based vernacular discourse. *Journal of Communication and Cultural Trends*, *3*(1), 14-30.

Haßler, J., Wurst, A.-K., Jungblut, M., & Schlosser, K. (2023). Influence of the pandemic lockdown on Fridays for Future's hashtag activism. *New Media & Society*, *25*(8), 1991-2013.

Hauser, G. A. (1998). Civil society and the principle of the public sphere. *Philosophy & rhetoric*, *31*(1), 19-40.

Hazar, Ç. (2006). Kişilik ve iletişim tipleri. *Selçuk İletişim*, *4*(2), 125-140.

Hazarika, D., Poria, S., Gorantla, S., Cambria, E., Zimmermann, R., & Mihalcea, R. (2018). *CASCADE: Contextual Sarcasm Detection in Online Discussion Forums* (Versiyon 1). arXiv. https://doi.org/10.48550/ARXIV.1805.06413

Heere, B., & James, J. D. (2007). Stepping outside the lines: Developing a multi-dimensional team identity scale based on social identity theory. *Sport Management Review*, *10*(1), 65-91.

Henn, P., & Vowe, G. (2016). Introduction: Political Communication Research in the Online World. İçinde *Political Communication in the Online World* (ss. 1-8). Routledge.

Herborth, B. (2023). Subaltern counterpublics in global politics. *Politics and Governance*, *11*(3), 98-108.

Herman, R. D. K. (2016). Traditional knowledge in a time of crisis: Climate change, culture

and communication. *Sustainability Science*, *11*(1), 163-176. https://doi.org/10.1007/s11625-015-0305-9

Heywood, A. (2013). *Siyasî İdeolojiler: Bir Giriş* (5.baskı). Adres Yayınları.

Highfield, T., & Leaver, T. (2016). Instagrammatics and digital methods: Studying visual social media, from selfies and GIFs to memes and emoji. *Communication Research and Practice*, *2*(1), 47-62. https://doi.org/10.1080/22041451.2016.1155332

Hine, C. (2001). *Virtual Ethnography*. SAGE Publications.

Hintz, A., Dencik, L., & Wahl-Jorgensen, K. (2019). *Digital citizenship in a datafied society*. UK: Polity Press.

Hjarvard, S. (2020). Networks of Change: The Sociology of Network Media. İçinde J. Hunsinger, M. M. Allen, & L. Klastrup (Ed.), *Second International Handbook of Internet Research* (ss. 239-261). Springer Nature B.V.

Hobsbawm, E. J. (1996a). *The age of revolution 1789-1848* (1st Vintage Books ed). Vintage Books.

Hobsbawm, E. (1996b). *Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991)-Aşırılıklar Çağı* (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Hofmann, M. (2023). *Reading Habermas: Structural transformation of the public sphere*. Lexington Books.

Hogg, M. A., & Abrams, D. (1998). *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes* (Repr). Routledge.

Hogg, M. A., Terry, D. J., & White, K. M. (1995). A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory with Social Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, *58*(4), 255. https://doi.org/10.2307/2787127

Hoggy, M. A., & Terry, D. J. (2000). Social identity and self-categorization processes in organizational context. *Academy of Management Review*, *25*(1), 121-140.

Holmes, D. (2005). *Communication theory: Media, technology and society*. SAGE.

Hopke, J. E. & Paris, L. (2022). Environmental social movements and social media. In B. Takahashi, J. Metag, J. Thaker, and S. Evans Comfort (Eds.), *The Handbook of International Trends in Environmental Communication* (pp. 357-372). Oxford, UK: Routledge.

Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (N. Ülner & E. Öztarhan Karadoğan, Çev.). Kabalcı Yayıncılık.

Horn Jr., R. A. (2003). Developing a critical awareness of the hidden curriculum through media literacy. *The Clearing House*, *76*(6), 298-300.

Hu, M., & Liu, B. (2004). Mining and summarizing customer reviews. *Proceedings of the Tenth ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, 168-177. https://doi.org/10.1145/1014052.1014073

Hulme, M. (2015). Why we disagree about climate change. *Zygon*, *50*(4): 893-905.

Hunt, E. (2016, Mart 24). Tay, Microsoft's AI chatbot, gets a crash course in racism from Twitter. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/technology/2016/mar/24/tay-microsofts-ai-chatbot-gets-a-crash-course-in-racism-from-twitter

Hurtado Hurtado, J. (2023). Exploited in immortality: Techno-capitalism and immortality imaginaries in the twenty-first century. *Mortality*, 1-18.

Hutto, C., & Gilbert, E. (2014). VADER: A Parsimonious Rule-Based Model for Sentiment Analysis of Social Media Text. *Proceedings of the International AAAI Conference on Web and Social Media*, *8*(1), 216-225. https://doi.org/10.1609/icwsm.v8i1.14550

Intergovernmental Panel On Climate Change (Ipcc). (2021). *Climate Change 2021 – The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* (Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu and B. Zhou, Ed.; 1. bs). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009157896

Isin, E. F., & Ruppert, E. S. (2020). *Being Digital Citizens* (Second edition). Rowman & Littlefield International.

Ivanova, M. (2016). Good COP, bad COP: Climate reality after Paris. *Global Policy*, *7*(3), 411-419.

İklim Salatası (Direktör). (2022, Haziran 8). *GREENFLUENCER Olmak (Nil Kıyısı & Ekolojik Dünya & Ekolojik Yolum)* [Video recording]. https://www.youtube.com/watch?v=1UxZM2IL7MA

İşler, A., & Savaş, A. R. (2018). 20. YY. Uluslararası Güç Odağında Ortadoğu ve Batı Ülkelerinin Gelişmişliğine Tarihsel Bir Bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(2), 757-772.

İşman, A., Buluş, B., & Yüzüncüyıl, K. S. (2016). Sosyalleşmenin dijitale dönüşümü ve dijital benliğin sunumu. *Trt Akademi*, *1*(2), 608-619.

Jacqmarcq, M. (2021). Environmental activism in the digital age. *Flux: International Relations Review*, *11*(1): 41-51.

Jarrett, K. (2019). Through the reproductive lens: Labour and struggle at the intersection of culture and economy. İçinde D. Chandler & C. Fuchs (Ed.), *Digital Objects, Digital Subjects: Interdisciplinary Perspectives on Capitalism, Labour and Politics in the Age of Big Data* (ss. 103-116). London: University of Westminster Press.

Jasanoff, S. (Ed.). (2004). *States of Knowledge: The Co-Production of Science and the Social Order*. Routledge.

Jasanoff, S. (2005). *Designs on Nature: Science and Democracy in Europe and the United States*. Princeton University Press.

Jasper, J. M. (1997). *The art of moral protest: Culture, biography, and creativity in social movements*. University of Chicago Press.

Jenkins, H. (2006). *Convergence Culture: Where Old And New Media Collide.* New York University Press.

Jenkins, H. (2018). *Cesur Yeni Medya: Teknolojiler ve Hayran Kültürü* (Nihan Yeğengil, Çev.; 2. Baskı). İletişim Yayınları.

Jenkins, R. (2008). *Social identity* (3rd ed). Routledge.

Jepsen, K. S., Delgado, A., & Bertilsson, T. M. (2016). 'The Public Spectre': A Critical Concept of Public Engagement with Technology. İçinde A. Delgado (Ed.), *Technoscience and Citizenship: Ethics and Governance in the Digital Society* (ss. 17-30). Springer.

Johnson, K., Jin, D., & Goldwasser, D. (2017). *Modeling of political discourse framing on twitter*. *11*(1), 556-559.

Jones, R. M., Vaterlaus, J. M., Jackson, M. A., & Morrill, T. B. (2014). Friendship characteristics, psychosocial development, and adolescent identity formation. *Personal Relationships*, *21*(1), 51-67. https://doi.org/10.1111/pere.12017

Jordan, T. (1999). *Cyberpower: The culture and politics of cyberspace and the Internet*. Routledge.

Jordan, T., & Taylor, P. (2004). *Hacktivism and cyberwars: Rebels with a cause?* Routledge.

Kağıtçıbaşı, Ç., & Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. Evrim Yayınları.

Kalantzis-Cope, P. (2010). Whose property? Mapping intellectual property rights, contextualizing digital technology and framing social justice. İçinde P. Kalantzis-Cope & K. Gherab-Martín (Ed.), *Emerging digital spaces in contemporary society: Properties of technology* (ss. 131-144). Springer.

Kallis, A. (2013). Breaking taboos and 'mainstreaming the extreme': The debates on restricting Islamic symbols in contemporary Europe. İçinde R. Wodak, M. KhosraviNik, & B. Mral (Ed.), *Right-wing populism in Europe: Politics and discourse* (ss. 55-70). Bloomsbury Publishing.

Kaplan, A. B., & Kaplan, F. N. (2020). Yeni İletişim Teknolojileri ve Yapay Zekâ Uygulamaları Bağlamında İhtiyaç Olgusunun Değişimi ve Toplumsal Dönüşüm. *The Journal of Social Sciences*, *7*(46), 178-193. https://doi.org/10.29228/SOBIDER.43976

Kaplan, F. N., & Kaplan, N. F. (2018). Globalization Phenomenon with Economic Political and Cultural Perspective. *Journal of Current Researches on Social Science*, *8*(2), 23-34.

Karadağ, İ. (2014). Yaratıcılık ve Öznellik. *Göçebe Düşünmek: Deleuze Düşüncesinin Sınırlarında (ss. 50–83). İstanbul: Metis Yayınları*.

Kazan, H. (2021). Dijital Habercilik Bağlamında Trajik Haberlerde Etik ve Bireyler Üzerindeki Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, *14*(2), 661-692. https://doi.org/10.37093/ijsi.962864

Keane, J. (1995/2014). *Medya Kültür Siyaset*. (İrvan, S., Der.). Ankara: Pharmakon Yayınevi.

Keleş, Y. (2019). Duygusal Emek Kişilik Özellikleri ile İlişkili mi? Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *21*(1), 257-267. https://doi.org/10.32709/akusosbil.508600

Kellner, D. (2000). Habermas, the public sphere, and democracy: A critical intervention. *Perspectives on Habermas*, *1*(1), 259-288.

Kellner, D. (2001). Globalisation, Technopolitics and Revolution. *Theoria: a Journal of Social and Political Theory*, *98*, 14-34.

Kellner, D. (2003). *Media Culture: Cultural studies, identity and politics between the modern and the postmodern*. Routledge.

Kellner, D. (2021). *Technology and Democracy: Toward A Critical Theory of Digital Technologies, Technopolitics, and Technocapitalism*. Springer VS.

Keohane, R. O., & Victor, D. G. (2016). Cooperation and discord in global climate policy. *Nature Climate Change*, *6*(6), 570-575. https://doi.org/10.1038/nclimate2937

Kerr, T., Grenfell, R., Rahaman, H., Boyle, M., & Eames, R. (2024). Holographic prism projection: Extinction rebellion & energy futures on sci-fi television. *Media Practice and Education*, *25*(1), 1–18. https://doi.org/10.1080/25741136.2023.2225960

Keskin, S., & Kafkasyalı, E. G. (2023). 1960 Sonrası Toplumsal Hareket Teorileri ve Çerçeveleme Teorisinin Önemi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, *9*(2), 143-166.

Ketenci, T. (2007). Chaplin'in Gözlerindeki Şaşkınlık: Postmodern Akıl Eleştirisi Üzerine. *Flsf Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*, 59-75.

Kılıç, S., & Tok, N. (2013). Çevrecilikte yeni bir kimlik: Ekolojizm. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *8*(2), 223-250.

Killean, R., & Short, D. (2025). A critical defence of the crime of ecocide. *Environmental Politics*, 1–21. https://doi.org/10.1080/09644016.2025.2492441

Kim, Y., & Zhou, S. (2020). The effects of political conflict news frame on political polarization: A social identity approach. *International Journal of Communication*, *14*, 22.

Kingsnorth, S. (2017). *Dijital Pazarlama Strateji: Çevrimiçi (online) Pazarlamaya Bütünleşik Bir Yaklaşım,* (L. İldeniz, Çev.). Nobel Yayıncılık.

Kittler, J. (2016). The normative role of public opinion in the republican experience of Renaissance Venice. *Communication and the Public*, *1*(1), 110-124. https://doi.org/10.1177/2057047315617762

Klinenberg, E., Araos, M., & Koslov, L. (2020). Sociology and the climate crisis. *Annual Review of Sociology*, *46*(1), 649-669.

Klonick, K. (2020). The Facebook Oversight Board: Creating an independent institution to adjudicate online free expression. *The Yale Law Journal*, *129*(8), 2418-2499.

Klous, S., & Wielaard, N. (2016). *We are Big Data: The Future of the Information Society*. Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/978-94-6239-183-3

Kohn, L., & Roth, H. D. (Ed.). (2002). *Daoist identity: History, lineage, and ritual*. University of Hawai'i Press.

Kratochwil, F. (2006). History, Action and Identity: Revisiting the 'Second' Great Debate and Assessing its Importance for Social Theory. *European Journal of International Relations*, *12*(1), 5-29. https://doi.org/10.1177/1354066106061323

Krippendorff, K. (2019). *Content analysis: An introduction to its methodology*. SAGE Publications.

Kristofferson, K., White, K., & Peloza, J. (2014). The Nature of Slacktivism: How the Social Observability of an Initial Act of Token Support Affects Subsequent Prosocial Action. *Journal of Consumer Research*, *40*(6), 1149-1166. https://doi.org/10.1086/674137

Kuhn, M. H. (1964). The reference group reconsidered. *The Sociological Quarterly*, *5*(1), 5-21.

Kumar, R., Novak, J., & Tomkins, A. (2006). Structure and evolution of online social networks. *Proceedings of the 12th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining*, 611-617. https://doi.org/10.1145/1150402.1150476

Kupfer, A. (2023). Liaison of Climate Change and Social Inequality. Içinde S. Bieri & C. Bader (Ed.), *Transitioning to Reduced Inequalities*. MDPI. https://doi.org/10.3390/books978-3-03921-161-6-3

Kurban, C., Peña-López, I., & Haberer, M. (2017). What is technopolitics? A conceptual schema for understanding politics in the digital age. *IDP. Revista de Internet, Derecho y Política*, *24*, 3-20.

Kusters, R., Misevic, D., Berry, H., Cully, A., Le Cunff, Y., Dandoy, L., Díaz-Rodríguez, N., Ficher, M., Grizou, J., Othmani, A., Palpanas, T., Komorowski, M., Loiseau, P., Moulin Frier, C., Nanini, S., Quercia, D., Sebag, M., Soulié Fogelman, F., Taleb, S., … Wehbi, F. (2020). Interdisciplinary Research in Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities. *Frontiers in Big Data*, *3*, 577974. https://doi.org/10.3389/fdata.2020.577974

Kwak, H., Lee, C., Park, H., & Moon, S. (2010). What is Twitter, a social network or a news media? *Proceedings of the 19th International Conference on World Wide Web*, 591-600. https://doi.org/10.1145/1772690.1772751

Laclau, E. (1998). *İdeoloji ve Politika* (H. Sarıca, Çev.; 2. Baskı). Belge Yayınları.

Laclau, E. (2007). *Popülist Akıl Üzerine* (N. B. Çelik, Çev.). Epos Yayınları.

Laclau, E., & Mouffe, C. (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* (A. Kardam, Çev.; 2. Baskı). İletişim Yayınları.

Lafrance, X. (2019). *The making of capitalism in France: Class structures, economic development, the state and the formation of the French working class, 1750-1914*. Brill.

Latour, B. (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Harvard University Press.

Latour, B. (1993). *The pasteurization of France*. Harvard University Press.

Latour, B. (1999). On Recalling Ant. *The Sociological Review*, *47*(1_suppl), 15-25. https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1999.tb03480.x

Latour, B. (2008). *Biz Hiç Modern Olmadık: Simetrik Antropoloji Denemesi* (İ. Uysal, Çev.). Norgunk Yayıncılık.

Latour, B. (2018). *Down to earth: Politics in the new climatic regime* (C. Porter, Çev.). Polity Press.

Lazarsfeld, P. F., Berelson, B. R., & Gaudet, H. (1968). *The people's choice: How the voter makes up his mind in a presidential campaign*. Columbia University Press.

Lazrus, H., Maldonado, J., Blanchard, P., Souza, M. K., Thomas, B., & Wildcat, D. (2022). Culture change to address climate change: Collaborations with Indigenous and Earth sciences for more just, equitable, and sustainable responses to our climate crisis. *PLoS Climate*, *1*(2), e0000005.

Lazzarato, M. (2020). *Borçlandırılmış İnsanın İmali: Neoliberal Durum Üzerine Deneme* (M. Erşen, Çev.). Dergah Yayınları.

Le Treut, H., Sommerville, R., Cubasch, U., Ding, Y., Mauritzen, C., Mokssit, A., Peterson, T., Prather, M., & Widmann, M. (2006). Historical overview of climate change science. İçinde *IPCC 4RG*.

Lee, H., Calvin, K., Dasgupta, D., Krinner, G., Mukherji, A., Thorne, P. W., Trisos, C., Romero, J., Aldunce, P., Barrett, K., Blanco, G., Cheung, W. W. L., Connors, S., Denton, F.,

Diongue-Niang, A., Dodman, D., Garschagen, M., Geden, O., Hayward, B., … Péan, C. (2023). *IPCC, 2023: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.* (First). Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). https://doi.org/10.59327/IPCC/AR6-9789291691647

Leiserowitz, A., Maibach, E., Rosenthal, S. A., Kotcher, J., Bergquist, P., Ballew, M. T., Goldberg, M. H., & Gustafson, A. (2019). *Climate change in the American mind: November 2019*. https://doi.org/10.31234/osf.io/z3wtx

Lemke, J. L. (2005). *Textual politics: Discourse and social dynamics*. Taylor & Francis.

Lessig, L. (2006). *Code and other laws of cyberspace*. New York: Basic Books.

Lévy, P. (1998). *Becoming Virtual: Reality in The Digital Age*. Plenum Trade.

Lévy, P. (2008). A metalanguage for computer augmented collective intelligence. İçinde M. Tovey (Ed.), *Collective Intelligence: Creating a Prosperous World at Peace* (ss. 15-22). Earth Intelligence Network.

Lévy, P. (2011). *The Semantic Sphere 1: Computation, Cognition and Information Economy*. Iste.

Li, J., Conathan, D., & Hughes, C. (2017). *Rethinking emotional desensitization to violence: Methodological and theoretical insights from social media data*. 1-5.

Lichterman, P., & Cefai, D. (2006). The idea of political culture. Içinde R. Goodin & C. Tilly (Ed.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (1. bs, ss. 392-414). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0037

Lin, C. A. (2014). Global communication divides and equal rights to communicate. İçinde P. M. Fackler & R. S. Fortner (Ed.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory* (ss. 591-611). Wiley-Blackwell.

Lindgren, S. (2017). *Digital media and society* (1st edition). SAGE Publications.

Linklater, A. (2007). *Critical theory and world politics: Citizenship, sovereignty and humanity* (First published). Routledge.

Linström, M., & Marais, W. (2012). Qualitative news frame analysis: A methodology. *Communitas*, *17*, 21-38.

Liu, B. (2020). *Sentiment analysis: Mining opinions, sentiments, and emotions* (Second edition). Cambridge university press.

Liu, Y. (2015). Tweeting, re-tweeting, and commenting: Microblogging and social movements in China. *Asian Journal of Communication*, *25*(6), 567-583. https://doi.org/10.1080/01292986.2015.1013971

Loader, B. D. (2005). Cyberspace divide. İçinde B. D. Loader) (Ed.), *Cyberspace Divide: Equality, agency and policy in the information society* (ss. 3-16). New York: Taylor & Francis e-Library.

López-Rabadán, P. (2021). Framing Studies Evolution in the Social Media Era. Digital Advancement and Reorientation of the Research Agenda. *Social Sciences, 11*(1), 9. https://doi.org/10.3390/socsci11010009

Lovejoy, K., & Saxton, G. D. (2012). Information, Community, and Action: How Nonprofit Organizations Use Social Media*. *Journal of Computer-Mediated Communication*,

17(3), 337-353. https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2012.01576.x

Lovink, G. (2002). *Dark Fiber: Tracking Critical Internet Culture*. MIT Press.

Low, N. & Gleeson, B. (2022). *Justice, society and nature: An exploration of political ecology.* London and New York: Routledge.

Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları* (A. Toprak, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Mackay, C. M. L., Schmitt, M. T., Lutz, A. E., & Mendel, J. (2021). Recent developments in the social identity approach to the psychology of climate change. *Current Opinion in Psychology*, *42*, 95-101. https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2021.04.009

Mael, F. A., & Ashforth, B. E. (1995). Loyal From Day One: Biodata, Organizational Identification, And Turnover Among Newcomers. *Personnel Psychology*, *48*(2), 309-333. https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1995.tb01759.x

Maigret, E. (2014). *Medya ve İletişim Sosyolojisi* (H. Yücel, Çev.; 4. baskı). İletişim Yayınları.

Malaspina, C. (2014). The spiral of silence and social media: Analysing Noelle-Neumann's phenomenon application on the Web during the Italian Political Elections of 2013. *London School of Economics and Political Science*, 29-32.

Malkoç, İ. B. (2018). Makro bir siber kamusal alan olarak Twitter: Türkiye'nin" trending topic" leri analizi. *Sosyoloji Notları*, *2*(1), 100-126.

Mangat, R. (2020). Diversity: The Military's Representation of Diversity on Social Media. İçinde J. Hunsinger, M. M. Allen, & L. Klastrup (Ed.), *Second International Handbook of Internet Research* (ss. 395-412). Springer Nature B.V.

Manovich, L. (2002). *The Language of New Media*. MIT Press.

Manovich, L. (2021). Alan Kay ve Evrensel Medya Makinesi (Canan Arslan, Çev.). İçinde F. Aydoğan (Ed.), *Yeni Medya Kuramları 1* (ss. 47-70). Der Yayınları.

Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, *3*(5), 551-558. https://doi.org/10.1037/h0023281

Marichal, J. (2013). Political Facebook groups: Micro-activism and the digital front stage. *First Monday*, *18*(12). https://doi.org/10.5210/fm.v18i12.4653

Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.

Marwick, A., & Boyd, D. (2011). To See and Be Seen: Celebrity Practice on Twitter. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*, *17*(2), 139-158. https://doi.org/10.1177/1354856510394539

Marwick, A. E. (2015). You May Know Me from YouTube: (Micro-)Celebrity in Social Media. Içinde P. D. Marshall & S. Redmond (Ed.), *A Companion to Celebrity* (1. bs, ss. 333-350). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118475089.ch18

Marx, G. T. (2016). *Windows Into the Soul: Surveillance and Society in an Age of High Technology*. The University of Chicago Press.

Mathiesen, T. (1997). The Viewer Society: Michel Foucault's `Panopticon' Revisited. *Theoretical Criminology*, *1*(2), 215-234. https://doi.org/10.1177/1362480697001002003

McCombs, M. E., & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public opinion quarterly*, *36*(2), 176-187.

McCombs, M. E., Shaw, D. L., & Weaver, D. H. (2014). New Directions in Agenda-Setting Theory and Research. *Mass Communication and Society*, *17*(6), 781-802. https://doi.org/10.1080/15205436.2014.964871

Mcfedries, P. (2010). The rise of peep culture [Technically speaking]. *IEEE Spectrum*, *47*(6), 21-21.

McHugh, M. L. (2012). Interrater reliability: The kappa statistic. *Biochemia medica*, *22*(3), 276-282.

Mclellan, D. (2005). *İdeoloji* (B. Yıldırım, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Melucci, A. (1989). *Nomads of the present: Social movements and individual needs in contemporary society* (J. Keane & P. Mier, Ed.). Hutchinson Radius.

Meraz, S. (2011). Using time series analysis to measure intermedia agenda-setting influence in traditional media and political blog networks. *Journalism & mass communication quarterly*, *88*(1), 176-194.

Meriç, Ö. (2017). Çevrimiçi Siyasal İletişim Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Selçuk İletişim*, *9*(4), 25-39.

Mert, İ. S., & Şen, C. (2019). Örgütsel Destek, Örgütsel Adalet ve Öz Kendilik Değerlendirmesinin Psikolojik Sermaye Üzerindeki Etkisi. *Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*. https://doi.org/10.30794/pausbed.533963

Milan, S. (2013). *Social Movements and Their Technologies*. Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137313546

Milan, S. (2015). From social movements to cloud protesting: The evolution of collective identity. *Information, Communication & Society*, *18*(8), 887-900. https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1043135

Milan, S., & Gutierrez, M. (2018). Technopolitics in the Age of Big Data. İçinde F. S. Caballero & T. Gravante (Ed.), *Networks, Movements and Technopolitics in Latin America: Critical Analysis and Current Challenges* (ss. 95-109). Palgrave Macmillan.

Miller, D., & Slater, D. (2001). *The Internet: An Ethnographic Approach*. Berg.

Mitchell, W. J. (1996). *City of bits: Space, place, and the infobahn*. MIT Press.

Moeller, J., Trilling, D., Helberger, N., Irion, K., & De Vreese, C. (2016). Shrinking core? Exploring the differential agenda setting power of traditional and personalized news media. *info*, *18*(6), 26-41.

Mohammed, S. H. A., & McCombs, M. (2021). Intermedia agenda setting or international news flow? Cross-lagged comparison of elite international newspapers. *International journal of communication*, *15*, 22.

Monroe, M. C., Plate, R. R., Oxarart, A., Bowers, A., & Chaves, W. A. (2017). Identifying effective climate change education strategies: A systematic review of the research. *Environmental Education Research*, *25*(6), 791-812. https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1360842

Moore, R. I. (2000). *The First European Revolution, c. 970-1215*. Blackwell.

Morozov, E. (2009). *The brave new world of slacktivism*. Foreign Policy. https://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism/

Morozov, E. (2020). Verinin Yükselişi ve Siyasetin Ölümü (A. Ay, Çev.). İçinde F. Aydoğan

(Ed.), *Yeni Medya Kuramları II* (ss. 35-50). İstanbul: Der Kitabevi.

Morozov, E. (2021). Silikon Vadisi "Dijital Sosyalizm" Vaad Ediyor Ama Aslında Bir Masal Satıyor (Y. Göksun, Çev.). İçinde F. Aydoğan (Ed.), *Yeni Medya Kuramları I* (ss. 29-32). İstanbul: Der Kitabevi.

Morva, O. (2017). Chicago Sosyoloji Okulu'nun Etnografik Mirasını Yeniden Okumak: Dijital Etnografi Çağında Sembolik Etkileşimcilik. *Moment Journal*, *4*(1), 135-154. https://doi.org/10.17572/mj2017.1.135154

Moscovici, S. (1998). Social Consciousness and Its History. *Culture & Psychology*, *4*(3), 411-429. https://doi.org/10.1177/1354067X9800400306

Moser, S. C. (2010). Communicating climate change: History, challenges, process and future directions. *WIREs Climate Change*, *1*(1), 31-53. https://doi.org/10.1002/wcc.11

Mouffe, C. (2015). *Dünyayı Politik Düşünmek* (M. Bozluolcay, Çev.). İletişim Yayınları.

Mousavi, S. (2023). Dijital Vatandaşlık. İçinde F. Aydoğan Boschele (Ed.), *Medyada Güncel Kavramlar* (ss. 143-155). İstanbul: Nobel Yayınları.

Moyo, L. (2009). Digital Democracy: Enhancing the Public Sphere. İçinde G. Creeberg & R. Martin (Ed.), *Digital Cultures: Understanding New Media* (ss. 139-150). New York: Open University Press.

Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, *39*(4), 541-563. https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x

Müller, J. W. (2020). *Popülizm Nedir?* (O. Yıldız, Çev.). İletişim Yayınları.

Müller, F. I., & Richmond, M. A. (2023). The technopolitics of security: Agency, temporality, sovereignty. *Security Dialogue*, *54*(1), 3–20. https://doi.org/10.1177/09670106221141373

Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary∗. *Inquiry*, *16*(1-4), 95-100. https://doi.org/10.1080/00201747308601682

Naess, A. (2001). *Ecology, community, and lifestyle: Outline of an ecosophy* (D. Rothenberg, Çev.). Cambridge University Press.

Nail, T. (2020). Sans-papiers (Evraksızlar) Hareketinde Söylem ve İdeoloji (A. E. Pilgir, Çev.). İçinde B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji* (ss. 283-318). Su Yayınevi.

Nar, M. Ş. (2019). Kültürel Kimlik Sorunsalı: Görecelik Mi, Evrenselcilik Mi? Yoksa Uzlaşı Mı? *Antropoloji*, *37*, 72-80.

Negrine, R., & Papathanassopoulos, S. (2011). The transformation of political communication. İçinde S. Papathanassopoulos (Ed.), *Media perspectives for the 21st century* (ss. 41-54). Routledge.

Nevin, A. D. (2022). *Cyber-Psychopathy Revisited: Theorizing Contextual Gaps in Offending between Online and Offline Spaces* [Doctoral dissertation]. University of Toronto.

Nicklin, L. L., Swain, E., & Lloyd, J. (2020). Reactions to unsolicited violent, and sexual, explicit media content shared over social media: Gender differences and links with prior exposure. *International journal of environmental research and public health*, *17*(12), 4296.

Nisbet, M. C., & Feldman, L. (2011). The social psychology of political communication. İçinde D. Hook, B. Franks, & M. Bauer (Ed.), *The Social Psychology of Communication* (ss.

284-299). Palgrave Macmillan.

Nixon, R. (2011). *Slow violence and the environmentalism of the poor* (First Harvard University Press paperback edition). Harvard University Press.

Njeri Muasya, J., & Kyalo Mulwa, P. (2023). Pilot Study, a Neglected Part of Qualitative and Quantitative Research Process: Evidence from Selected PhD Thesis and Dissertations. *Higher Education Research*. https://doi.org/10.11648/j.her.20230804.11

Pfeifer, M. A., & Dolan, E. L. (2023). Venturing into Qualitative Research: A Practical Guide to Getting Started. *Scholarship and Practice of Undergraduate Research*, *7*(1), 10–20. https://doi.org/10.18833/spur/7/1/2

Shoozan, A., & Mohamad, M. (2024). Application of Interview Protocol Refinement Framework in Systematically Developing and Refining a Semi-structured Interview Protocol. *SHS Web of Conferences*, *182*, 04006. https://doi.org/10.1051/shsconf/202418204006

Tate, R., Beauregard, F., Peter, C., & Marotta, L. (2023). Pilot Testing as a Strategy to Develop Interview and Questionnaire Skills for Scholar Practitioners: A Selection of Education Doctorate Students' Reflective Vignettes. *Impacting Education: Journal on Transforming Professional Practice*, *8*(4), 20–25. https://doi.org/10.5195/ie.2023.333

Noelle-Neumann, E. (1974). The spiral of silence a theory of public opinion. *Journal of communication*, *24*(2), 43-51.

Nofianto, N., Puspitasari, D., & Maulida, C. (2020). Teenagers, Digital Media, and Language Development: An Exploration of Potential and Challenges in Promoting English Skills. *Journal of English Teaching and Learning Issues*, *3*(2), 131. https://doi.org/10.21043/jetli.v3i2.8644

O'Neill, S., & Nicholson-Cole, S. (2009). "Fear Won't Do It": Promoting Positive Engagement With Climate Change Through Visual and Iconic Representations. *Science Communication*, *30*(3), 355-379. https://doi.org/10.1177/1075547008329201

Ober, J. (1989). The nature of Athenian democracy. *The University of Chicago Press Journals*, *84*(4).

Offe, C. (1985). New Social Movements: Challenging the Boundaries of Institutional Politics. *Social Research WINTER*, *52*(4), 817-868.

Olcar, C. (2023). *Urban Movements and Their Impact on Spatial Transformation*. Brill.

O'Neill, S., & Nicholson-Cole, S. (2009). "Fear Won't Do It": Promoting Positive Engagement With Climate Change Through Visual and Iconic Representations. *Science Communication*, *30*(3), 355-379. https://doi.org/10.1177/1075547008329201

OpenAI, Achiam, J., Adler, S., Agarwal, S., Ahmad, L., Akkaya, I., Aleman, F. L., Almeida, D., Altenschmidt, J., Altman, S., Anadkat, S., Avila, R., Babuschkin, I., Balaji, S., Balcom, V., Baltescu, P., Bao, H., Bavarian, M., Belgum, J., … Zoph, B. (2023). *GPT-4 Technical Report* (Versiyon 6). arXiv. https://doi.org/10.48550/ARXIV.2303.08774

Ostrom, E. (2009). A Polycentric Approach for Coping with Climate Change. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.1934353

Oyuncak bebek gibi görünmek isteyen çılgın 10 kişi! (2018). Habertürk. https://www.haberturk.com/saglik/haber/1471926-oyuncak-bebek-gibi-gorunmek-

isteyen-cilgin-10-kisi

Ökten Sipahioğlu, B. (2022). Küresel iklim değişikliğinin bir sonucu olarak iklim göçü. *Akademik Hassasiyetler*, *9*(20), 543-565.

Özdemir, Z. (2015). Sosyal medyada kimlik inşasında yeni akım: Özçekim kullanımı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, *2*(1), 112-131.

Özen, H. (2015). Meydan hareketleri ve 'eski've 'yeni'toplumsal hareketler. *Mülkiye Dergisi*, *39*(2), 11-40.

Özsoy, E., & Yıldız, G. (2013). Kişilik Kavramının Örgütler Açısından Önemi: Bir Literatür Taraması. *İşletme Bilimi Dergisi*, *1*(2), 1-12.

Packer, D. J. (2008). On Being Both With Us and Against Us: A Normative Conflict Model of Dissent in Social Groups. *Personality and Social Psychology Review*, *12*(1), 50-72. https://doi.org/10.1177/1088868307309606

Pak, A., & Paroubek, P. (2010). *Twitter as a corpus for sentiment analysis and opinion mining. 10*(2010), 1320-1326.

Papacharissi, Z. (2015). *Affective publics: Sentiment, technology, and politics*. Oxford University Press.

Papacharissi, Z., & Mendelson, A. (2011). Toward a new (er) sociability: Uses, gratifications and social capital on Facebook. İçinde S. Papathanassopoulos (Ed.), *Media perspectives for the 21st century* (ss. 212-230). Routledge.

Papathanassopoulos, S. (2011). Introduction: Media perspectives for the 21st century. İçinde S. Papathanassopoulos (Ed.), *Media perspectives for the 21st century* (ss. 1-18). Routledge.

Parajuli, L. (2021). Homogenization of social movement dynamics under a "clever" Nepali state, 2007–2012. İçinde M. Mio, K. Nakamizo, & T. Fujikura (Ed.), *The Dynamics of Conflict and Peace in Contemporary South Asia* (ss. 93-126). Routledge.

Pariser, E. (2011). *The filter bubble: How the new personalized web is changing what we read and how we think*. Penguin.

Pascale, C. M. (2011). *Cartographies of knowledge: Exploring qualitative epistemologies*. SAGE Publications.

Pearson, E. H. (2018). Political Space. Içinde C. Holleran & A. Claridge (Ed.), *A Companion to the City of Rome* (1. bs, ss. 559-579). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118300664.ch28

Pelinka, A. (2013). Right-wing populism: Concept and typology. İçinde R. Wodak, M. KhosraviNik, & B. Mral (Ed.), *Right-wing populism in Europe: Politics and discourse* (ss. 3-22). Bloomsbury Publishing.

Pera, A., & Aiello, L. M. (2024). Shifting Climates: Climate Change Communication from YouTube to TikTok. *ACM Web Science Conference*, 376–381. https://doi.org/10.1145/3614419.3644024

Pfeifer, M. A., & Dolan, E. L. (2023). Venturing into Qualitative Research: A Practical Guide to Getting Started. *Scholarship and Practice of Undergraduate Research*, *7*(1), 10–20. https://doi.org/10.18833/spur/7/1/2

Phillips, A. (2015). *Journalism in Context: Practice and Theory for the Digital Age*. Routledge.

Phillips DeZalia, R. A., & Moeschberger, S. L. (2016). Symbolic Reminders of Identity. İçinde S. McKeown, R. Haji, & N. Ferguson (Ed.), *Understanding Peace and Conflict Through Social Identity Theory: Contemporary global perspectives* (ss. 121-134). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-29869-6_8

Pınarcıoğlu, N. Ş. (2018). İklim Değişikliği Müzakerelerinde Gelinen Nokta: Paris Anlaşmasi Ve Sonrasi. *Turkish Studies (Elektronik)*, *13*(23), 211-224.

Pichardo, N. A. (1997). New social movements: A critical review. *Annual review of sociology*, *23*(1), 411-430.

Pillay, D. (2013). Marx and the eco-logic of fossil capitalism. Içinde M. Williams & V. Satgar (Ed.), *Marxisms in the 21st century: Crisis, critique & struggle* (ss. 143-165). Wits University Press.

Pimenta, E. (2010). The city of sun: Panopticon, synopticon and omniopticon-big brother and the giant with thousand eyes. *Low power society-continuous hyperconsumption and the end of the medium class in a hyperurban planet*, 260-303.

Poll, J. B., & Smith, T. B. (2003). The Spiritual Self: Toward a Conceptualization of Spiritual Identity Development. *Journal of Psychology and Theology*, *31*(2), 129-142. https://doi.org/10.1177/009164710303100204

Polletta, F., & Ho, M. (2006). Frames And Theır Consequences. Içinde R. Goodin & C. Tilly (Ed.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (1. bs, ss. 187-209). Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199270439.003.0037

Poster, M. (2006a). *Informatıon Please: Culture and Politics in the Age of Digital Machines*. Duke University Press.

Poster, M. (2006b). Postmodern Virtualities. İçinde M. G. Durham & D. M. Kellner (Ed.), *Media and Cultural Studies* (ss. 533-548). Blackwell Publishing.

Poster, M. (2007). *The Mode of Information: Poststructuralism and Social Context* (Reprinted). Polity Press.

Proferes, N., & Summers, E. (2019). Algorithms and agenda-setting in Wikileaks' #Podestaemails release. *Information, Communication & Society*, *22*(11), 1630-1645. https://doi.org/10.1080/1369118X.2019.1626469

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Qiu, J. L. (2018). Labor and Social Media: The Exploitation and Emancipation of (almost) Everyone Online. İçinde J. Burgess, A. Marwick, & T. Poell (Ed.), *The SAGE Handbook of Social Media* (ss. 297-313). London: SAGE Publications.

Racinskas, R. (2008). Historical Justice For Europe: Why, When And How?. (Ed. Jambrek, P.) Reports and proceedings of the 8 April European public hearing on *"Crimes committed by totalitarian regimes". (13-19) Bruxelles: Slovenian Presidency of the Council of the European Union.*

Rambukkana, N. (Ed.). (2015). *Hashtag publics: The power and politics of discursive networks*. Peter Lang.

Rathje, S., Mirea, D.-M., Sucholutsky, I., Marjieh, R., Robertson, C., & Van Bavel, J. J. (2023). *GPT is an effective tool for multilingual psychological text analysis*. https://doi.org/10.31234/osf.io/sekf5

Reese, S. D., & Ballinger, J. (2001). The roots of a sociology of news: Remembering Mr. Gates and social control in the newsroom. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, *78*(4), 641-658.

Reid, A., & Deaux, K. (1996). Relationship between social and personal identities: Segregation or integration. *Journal of personality and social psychology*, *71*(6), 1084.

Reid Chassiakos, Y. (Linda), Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., Cross, C., COUNCIL ON COMMUNICATIONS AND MEDIA, Hill, D., Ameenuddin, N., Hutchinson, J., Levine, A., Boyd, R., Mendelson, R., & Swanson, W. S. (2016). Children and Adolescents and Digital Media. *Pediatrics*, *138*(5), e20162593. https://doi.org/10.1542/peds.2016-2593

Rheingold, H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. ADDISON-WESLEY PUBLISHING COMPANY Reading, MA.

Riffe, D., Lacy, S., Watson, B. R., & Fico, F. (2019). *Analyzing media messages: Using quantitative content analysis in research* (Fourth edition). Routledge, Taylor & Francis Group.

Risse, M. (2023). *Political Theory of the Digital Age: Where Artificial Intelligence Might Take Us*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Ritzer, G. (2013). *Klasik Sosyoloji Kuramları* (Himmet Hülür, Çev.). De ki yayıncılık.

Robbins, P. (2012). *Political Ecology: A Critical Introduction* (Second Edition). Wiley & Sons.

Robins, K., & Webster, F. (2005). *Times of the technoculture: From the information society to the virtual life*. Routledge.

Rocheleau, S., & Millette, M. (2015). Meta-Hashtag and Tag Co-occurrence: From Organization to Politics in the French Canadian Twittersphere. İçinde N. Rambukkana (Ed.), *Hashtag publics: The power and politics of Discursive Networks* (ss. 243-254). Peter Lang Publishing.

Rootes, C. (1999). Political Opportunity Structures-promise, problems and prospects. *La Lettre de la maison Française d'Oxford*, *10*, 75-97.

Rose, N. S. (2004). *Powers of freedom: Reframing political thought* (8. reprint). Cambridge University Press.

Rosenberg, M. B. (2020). *Şiddetsiz İletişim—Bir Yaşam Dili* (Gizem Alav Şapçı, Çev.; On Dokuzuncu Basım). Remzi Kitabevi.

Rosewarne, S. (1997). Marxism, the second contradiction, and socialist ecology. *Capitalism Nature Socialism*, *8*(2), 99-120. https://doi.org/10.1080/10455759709358738

Ross, B., Pilz, L., Cabrera, B., Brachten, F., Neubaum, G., & Stieglitz, S. (2019). Are social bots a real threat? An agent-based model of the spiral of silence to analyse the impact of manipulative actors in social networks. *European Journal of Information Systems*, *28*(4), 394-412. https://doi.org/10.1080/0960085X.2018.1560920

Rossman, P. (2008). Networking and mobilizing collective intelligence. İçinde M. Tovey (Ed.), *Collective Intelligence: Creating a Prosperous World at Peace* (ss. 315-332). Earth Intelligence Network.

Rousseau, J.-J. (2002). *The Social Contract and The First and Second Discourses*. Yale University Press.

Roussopoulos, D. (2021). Preface. İçinde Y. Tarinski & A. Schismenos (Ed.), *Common*

Futures: Social Transformation and Political Ecology (ss. 7-10). Toronto: Black Rose Books Ltd.

Russell, A. (2020). Political space and the experience of citizenship in the city of Rome: Architecture and interpellation. İçinde *Urban Space and Urban History in the Roman World* (ss. 19-38). Routledge.

Rustow, D. A. (1990). Democracy: A global revolution. *Foreign Affairs. 69*(4): 75-91.

Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, *33*(1), 241-262. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131752

Sağlık, C. (2019). Emile Durkheim'in metodolojisi ve sosyolojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(2), 449-480.

Santini, R. M., Salles, D., Tucci, G., Ferreira, F., & Grael, F. (2020). Making up Audience: Media Bots and the Falsification of the Public Sphere. *Communication Studies*, *71*(3), 466-487. https://doi.org/10.1080/10510974.2020.1735466

Santos, N. (2018). The Brazilian Protest Wave and Digital Media: Issues and Consequences of the "Jornadas de Junho" and Dilma Rousseff's Impeachment Process. İçinde F. S. Caballero & T. Gravante (Ed.), *Networks, Movements and Technopolitics in Latin America: Critical Analysis and Current Challenges* (ss. 113-131). Palgrave Macmillan.

Sarvan, S., & Baş, E. (2022). Social Communication and Propaganda. How Modern Propaganda Evolves Around the Society. *European Journal of Educational and Social Sciences*, *7*(2), 23-35.

Sassen, S. (1991). *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press.

Sassen, S. (Ed.). (2002). *Global Networks, Linked Cities*. Routledge.

Sayre, B., Bode, L., Shah, D., Wilcox, D., & Shah, C. (2010). Agenda Setting in a Digital Age: Tracking Attention to California Proposition 8 in Social Media, Online News and Conventional News. *Policy & Internet*, *2*(2), 7-32. https://doi.org/10.2202/1944-2866.1040

Scannell, P. (2020). *Medya ve İletişim* (O. Taş & B. Sümer, Ed.; 1. Baskı). Ütopya Yayınevi.

Schaupp, S. (2021). Technopolitics from below: A framework for the analysis of digital politics of production. *NanoEthics*, *15*(1), 71-86.

Scheufle, D. A., & Moy, P. (2000). Twenty-five years of the spiral of silence: A conceptual review and empirical outlook. *International journal of public opinion research*, *12*(1), 3-28.

Schlesinger, P. (2020). After the post-public sphere. *Media, culture & society*, *42*(7-8), 1545-1563.

Schlosberg, D., & Collins, L. B. (2014). From environmental to climate justice: Climate change and the discourse of environmental justice. *WIREs Climate Change*, *5*(3), 359-374. https://doi.org/10.1002/wcc.275

Schmidt, J. D., & Hersh, J. (2006). Neoliberal globalization: Workfare without welfare. *Globalizations*, *3*(1), 69-89.

Schmitt, M. T., Silvia, P. J., & Branscombe, N. R. (2000). The Intersection of Self-Evaluation Maintenance and Social Identity Theories: Intragroup Judgment in Interpersonal and Intergroup Contexts. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *26*(12), 1598-1606. https://doi.org/10.1177/01461672002612013

Sclove, R. (2020). Democracy and Technology: An Interview with Richard Sclove from Beth Simone Noveck. *Digital Government: Research and Practice*, *1*(1), 1-6. https://doi.org/10.1145/3368273

Sclove, R. E. (2009). Strong democracy and technology. İçinde D. M. Kaplan (Ed.), *Readings in the philosophy of technology* (ss. 321-337). UK: Rowman & Littlefield Publishers.

Scott, C. R., Corman, S. R., & Cheney, G. (1998). Development of a Structurational Model of Identification in the Organization. *Communication Theory*, *8*(3), 298-336. https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1998.tb00223.x

Segal, J. A. (1997). Separation-of-powers games in the positive theory of congress and courts. *American Political Science Review*, *91*(1), 28-44.

Selby, J., Daoust, G., & Hoffmann, C. (2022). *Divided Environments: An International Political Ecology of Climate Change, Water and Security* (1. bs). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781009106801

Sen, A. (2022). *A political ecology of forest conservation in India: Communities, wildlife and the state*. London and New York: Routledge.

Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (S. Durak & A. Yılmaz, Çev.). Ayrıntı Yayınları.

Seth, A. (2022). *Technology and (Dis)empowerment: A Call to Technologists*. Emerald Group Publishing.

Shaw, D. L., Mousa, I. S., Vargo, C. J., Minooie, M., & Cole, R. (2016). The agenda setting in the digital age: How we use media to monitor civic life and reframe community. *Jordan Journal of Social Sciences, 3653*(404).

Shaya, J. (2013). The public life of monuments: The summi viri of the forum of Augustus. *American Journal of Archaeology*, *117*(1), 83-110.

Shin, D. C. (1994). On the third wave of democratization: A synthesis and evaluation of recent theory and research. *World politics*, *47*(1), 135-170.

Shirky, C. (2008). *Here comes everybody: The power of organizing without organizations*. Penguin Books.

Shoemaker, P. J., Vos, T. P., & Reese, S. D. (2009). Journalists as gatekeepers. İçinde K. Wahl-Jorgensen & T. Hanitzsch (Ed.), *The Handbook of Journalism Studies* (ss. 73-87). Routledge.

Shokooh Valle, F. (2023). *In defense of solidarity and pleasure: Feminist technopolitics from the Global South*. Stanford University Press.

Shoozan, A., & Mohamad, M. (2024). Application of Interview Protocol Refinement Framework in Systematically Developing and Refining a Semi-structured Interview Protocol. *SHS Web of Conferences*, *182*, 04006. https://doi.org/10.1051/shsconf/202418204006

Sierra Caballero, F., & Gravante, T. (2018). Introduction. İçinde F. Sierra Caballero & T. Gravante (Ed.), *Networks, movements and technopolitics in Latin America: Critical analysis and current challenges* (ss. 1-14). Palgrave Macmillan.

Siljanovska, L., & Stojcevska, S. (2018). A Critical Analysis of Interpersonal Communication in Modern Times of the Concept " Looking Glass Self (1902) " By Charles Horton Cooley. *SEEU Review*, *13*(1), 62-74. https://doi.org/10.2478/seeur-2018-0007

Sivil Sayfalar. (2020, Aralık 12). *İstanbul'un Son Kent İçi Ormanlarından Validebağ*

Korusu'nda 22 Yıllık Çevre Mücadelesi. Sivil Sayfalar. https://www.sivilsayfalar.org/2020/12/12/istanbulun-son-kent-ici-ormanlarindan-validebag-korusunda-22-yillik-cevre-mucadelesi/

Slattery, M. (2015). *Sosyolojide Temel Fikirler* (8 b.). Ö. Balkız, G. Demiriz, H. Harlak, C. Özdemir, Ş. Özkan ve Ü. Tatlıcan, Çev.). *Bursa: Sentez Yayınları*.

Smith, M. (1993). Voices from the WELL: The logic of the virtual commons. *Masther Thesis. University of California at Los Angeles. Los Angeles. TENET (Texas Education Network)(1996): Curriculum Infusion Guide. Documento electrónico*.

Smith, N. (2019). *Exploring the role of Twitter as a public sphere that facilitates civil discourse*. Technological University Dublin - B.A. in Film and Broadcasting.

Smith, R. H. (2000). Assimilative and Contrastive Emotional Reactions to Upward and Downward Social Comparisons. İçinde J. Suls & L. Wheeler (Ed.), *Handbook of Social Comparison* (ss. 173-200). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4237-7_10

Sony, M., & Naik, S. (2020). Industry 4.0 integration with socio-technical systems theory: A systematic review and proposed theoretical model. *Technology in Society*, *61*, 101248. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101248

Sosyal meselelerle, seçimlerle veya siyasetle ilgili reklamlar yayınlamak için yetki alınması. (t.y.). Meta İşletme Yardım Merkezi. Geliş tarihi 02 Temmuz 2024, gönderen https://tr-tr.facebook.com/business/help/208949576550051

Spracklen, K. (2015). *Digital Leisure, the Internet and Popular Culture*. Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1057/9781137405876

Stammen, L., & Meissner, M. (2024). Social movements' transformative climate change communication: Extinction rebellion's artivism. *Social Movement Studies*, *23*(1), 19–38. https://doi.org/10.1080/14742837.2022.2122949

Starbird, K., & Stamberger, J. A. (2010). *Tweak the tweet: Leveraging microblogging proliferation with a prescriptive syntax to support citizen reporting.* ISCRAM.

Steinberg, M. (2019). *The Platform Economy: How Japan Transformed the Consumer Internet*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Steiner, L. (2014). Feminist Media Theory. İçinde P. M. Fackler & R. S. Fortner (Ed.), *The Handbook of Media and Mass Communication Theory* (ss. 359-379). Wiley-Blackwell.

Stets, J. E., Aldecoa, J., Bloom, O., & Winegar, J. (2021). Using identity theory to understand homophily in groups. İçinde P. S. Brenner, J. E. Stets, & R. T. Serpe (Ed.), *Identities in Action: Developments in Identity Theory* (ss. 285-302). Springer.

Stevenson, N. (2002). *Understanding media cultures: Social theory and mass communication.* London: SAGE Publications.

Stewart, D., & Hoult, T. (1959). A social-psychological theory of the authoritarian personality. *American Journal of Sociology*, *65*(3), 274-279.

Stone-Romero, E. F., & Stone, D. L. (2005). How do organizational justice concepts relate to discrimination and prejudice? İçinde J. Greenberg & J. A. Colquitt (Ed.), *Handbook of Organizational Justice* (ss. 439-467). Psychology Press.

Stryker, S. (1968). Identity Salience and Role Performance: The Relevance of Symbolic Interaction Theory for Family Research. *Journal of Marriage and the Family*, *30*(4),

558. https://doi.org/10.2307/349494

Stryker, S. (2004). Integrating Emotion Into Identity Theory. Içinde *Advances in Group Processes* (C. 21, ss. 1-23). Emerald (MCB UP). https://doi.org/10.1016/S0882-6145(04)21001-3

Stryker, S. (2008). From Mead to a Structural Symbolic Interactionism and Beyond. *Annual Review of Sociology*, *34*(1), 15-31. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134649

Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). The Past, Present, and Future of an Identity Theory. *Social Psychology Quarterly*, *63*(4), 284. https://doi.org/10.2307/2695840

Suarez-Villa, L. (2009). *Technocapitalism: A critical perspective on technological innovation and corporatism*. Temple University Press.

Suarez-Villa, L. (2012). *Globalization and technocapitalism: The political economy of corporate power and technological domination*. UK: Ashgate Publishing.

Sucu, İ. (2013). Althusser'in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya. *Selçuk İletişim*, *7*(3), 30-41.

Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & behavior*, *7*(3), 321-326.

Sunstein, C. R. (2007). *Republic.com 2.0*. Princeton University Press.

Sunstein, C. R. (2017). *# Republic: Divided democracy in the age of social media*. Princeton University Press.

Susskind, J. (2018). *Future politics: Living together in a world transformed by tech*. Oxford University Press.

Swann, W. B. (1987). Identity negotiation: Where two roads meet. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*(6), 1038-1051. https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.6.1038

Szűts, Z. (2021). Online Identities in Politics. Technological and Content-Based Approach. *Acta Universitatis Sapientiae, Communicatio*, *8*, 60-69.

Şahin, Y. (2017). Michel Foucault'da söylem analizi. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, *3*(6), 119-135.

Şener, G. (2014). Prologue: Postmodern Traces of Social Media. İçinde C. Bilgili, G. Şener, A. Yıldırım, & R. Vickers (Ed.), *Social Media and Network Society II: Culture, Identity, Politics* (ss. 12-19). Journal of Media Critiques.

Şener, G., & Özkoçak, Y. (2014). Going Visible in Social Networks: Strategies of Self-Presentation in Facebook Photos. *Journal of Media Critiques*, *2*(2), 91-114.

Tajfel, H. (1974). Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information*, *13*(2), 65-93. https://doi.org/10.1177/053901847401300204

Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge University Press.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. İçinde W. G. Austin & S. Worchel (Ed.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (ss. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (2004). The social identity theory of intergroup behavior. İçinde J. T. Jost & J. Sidanius (Ed.), *Political psychology* (ss. 367-390). Psychology Press.

Tarinski, Y. (2021). Theoretical Outlines of Direct Democracy. İçinde Y. Tarinski & A.

Schismenos (Ed.), *Common Futures: Social Transformation and Political Ecology* (ss. 72-108). Toronto: Black Rose Books Ltd.

Tarinski, Y., & Schismenos, A. (2021). *Common Futures: Social Transformation and Political Ecology*. Toronto: Black Rose Books Ltd.

Tarrow, S. (1996). Social movements in contentious politics: A review article. *American Political Science Review*, *90*(4), 874-883.

Tarrow, S. G. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics* (Rev. & updated 3rd ed). Cambridge University Press.

Tate, R., Beauregard, F., Peter, C., & Marotta, L. (2023). Pilot Testing as a Strategy to Develop Interview and Questionnaire Skills for Scholar Practitioners: A Selection of Education Doctorate Students' Reflective Vignettes. *Impacting Education: Journal on Transforming Professional Practice*, *8*(4), 20–25. https://doi.org/10.5195/ie.2023.333

Taylor, C. (Ed.). (1994). *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (A. Gutmann, Çev.), Princeton University Press.

Taylor, C. (2004). *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv11hpgvt

Tesser, A., Campbell, J., & Smith, M. (1984). Friendship choice and performance: Self-evaluation maintenance in children. *Journal of Personality and Social Psychology*, *46*(3), 561-574. https://doi.org/10.1037/0022-3514.46.3.561

The ecology of freedom: The emergence and dissolution of hierarchy (with Bookchin, M.). (1991). Black Rose Books.

Thelwall, M., Buckley, K., Paltoglou, G., Cai, D., & Kappas, A. (2010). Sentiment strength detection in short informal text. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, *61*(12), 2544-2558. https://doi.org/10.1002/asi.21416

Thompson, E. P. (1966). *The making of the English working class*. Vintage Books.

Tilly, C. (2004). *Social Movements, 1768–2004* (1 Baskı). Paradigm Publishers. https://doi.org/10.4324/9781315632063

Tiryaki, S., Bıyıklı, Ş., & Demir, Y. (2022). Siyasal İletişimin Yeni Ortamı Olarak Metaverse: "Devaverse Örneği". İçinde *Siyasal İletişim Çalışmaları* (ss. 127-155). Konya: Tablet Kitabevi.

Toly, N. J. (2004). Globalization and the capitalization of nature: A political ecology of biodiversity in Mesoamerica. *Bulletin of Science, Technology & Society*, *24*(1), 47-54.

Tomlinson, G. S. (2019). *Modern European Philosophy*.

Toosi, A., Bottino, A. G., Saboury, B., Siegel, E., & Rahmim, A. (2022). A Brief History of AI: How to Prevent Another Winter (A Critical Review). *PET Clinics*, *16*(4), 449-469. https://doi.org/10.1016/j.cpet.2021.07.001

Toraman, S. (2021). Karma yöntemler araştırması: Kısa tarihi, tanımı, bakış açıları ve temel kavramlar/Mixed methods research: A brief history, definitions, perspectives, and key elements. *Nitel Sosyal Bilimler*, *3*(1), 1-29.

Tosti, G. (1897). The sociological theories of Gabriel Tarde. *Political Science Quarterly*, *12*(3), 490-511.

Touraine, A. (1971). *The post-industrial society: Tomorrow's social history: classes, conflicts*

and culture in the programmed society (L. F. X. Mayhew, Çev.). Random House.

Touraine, A. (2002). *Modernliğin Eleştirisi* (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Touraine, A. (2011). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (O. Kunal, Çev.; 4. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Törnberg, A., & Törnberg, P. (2024). *Intimate communities of hate: Why social media fuels far-right extremism*. Routledge, Taylor & Francis Group.

Törnberg, P. (2023). *ChatGPT-4 Outperforms Experts and Crowd Workers in Annotating Political Twitter Messages with Zero-Shot Learning* (Versiyon 1). arXiv. https://doi.org/10.48550/ARXIV.2304.06588

Treem, J. W., & Leonardi, P. M. (2012). Social Media Use in Organizations: Exploring the Affordances of Visibility, Editability, Persistence, and Association. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.2129853

Tremayne, M. (2015). Partisan Media and Political Poll Coverage. *Journal of Information Technology & Politics*, *12*(3), 270-284. https://doi.org/10.1080/19331681.2015.1063366

Trembach, S. (2016). *Empowering The Enemy: The Cold War And The East-West Battle For Information Superiority, 1945-1969* [Doctoral dissertation]. University of South Carolina.

Trepte, S., & Loy, L. S. (2017). Social Identity Theory and Self-Categorization Theory. Içinde P. Rössler, C. A. Hoffner, & L. Zoonen (Ed.), *The International Encyclopedia of Media Effects* (1. bs, ss. 1-13). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118783764.wbieme0088

Treré, E., & Barranquero Carretero, A. (2018). Tracing the roots of technopolitics: Towards a North-South dialogue. İçinde F. Sierra Caballero & T. Gravante (Ed.), *Networks, movements and technopolitics in Latin America: Critical analysis and current challenges* (ss. 43-63). Palgrave Macmillan.

Trottier, D. (2018). Privacy and surveillance. İçinde J. Burgess, A. Marwick, & T. Poell (Ed.), *The SAGE Handbook of Social Media* (ss. 463-478). London: SAGE Publications.

true Gibbs, M. (2021). *Agenda setting in the digital age: The impact of mass media and social media on the topic of sexual harassment* (Master's thesis, Brigham Young University).

Trzciński, K. (2007). A reversal of perspective: The subject as citizen under absolute monarchy, or the ambiguity of notions. *https://philarchive.org/archive/TRZARO*. https://philarchive.org/archive/TRZARO.

Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

Turgut Bilgiç, E. (2024). Genel Veri Koruma İlkelerinin Yapay Zekâ Karşısında Uygulanabilirliği Sorunu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, *YOK*(57), 247-282. https://doi.org/10.54049/taad.1418236

Turner, J. C. (1988). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory* (1. publ. in paperback). Blackwell.

Turner, J. C., Brown, R. J., & Tajfel, H. (1979). Social comparison and group interest in ingroup

favouritism. *European Journal of Social Psychology*, *9*(2), 187-204. https://doi.org/10.1002/ejsp.2420090207

Tutal Cheviron, N. (2014). *Küresel İletişim*. İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.

Tuzlukova, V., & Rozina, I. (2010). Virtual research communities: From international patterns to local implementations. İçinde O. A. Taiwo (Ed.), *Handbook of research on discourse behavior and digital communication: Language structures and social interaction* (ss. 745-758). Information Science Reference.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Karar (2023). "On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028)" Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf

Uldam, J. (2018). Between visibility and surveillance: Challenges to anti-corporate activism in social media. İçinde Lucas Melgaço and Jeffrey Monaghan (Ed.), *Protests in the Information Age* (ss. 115-134). Routledge.

Ulusal Yapay Zekâ Stratejisi (2021-2025). (t.y.). Geliş tarihi 17 Temmuz 2024, gönderen https://www.mevzuat.gov.tr/aramasonuc

UN-Habitat (Ed.). (2022). *World Cities Report 2022: Envisaging the future of cities*. UN-Habitat.

Unsworth, K. L., & Fielding, K. S. (2014). It's political: How the salience of one's political identity changes climate change beliefs and policy support. *Global environmental change*, *27*, 131-137.

Vaast, E., & Kaganer, E. (2013). Social media affordances and governance in the workplace: An examination of organizational policies. *Journal of Computer-Mediated Communication*, *19*(1), 78-101. https://doi.org/10.1111/jcc4.12032

Valencourt, Q. (2022). Micro-activist Affordances meets Disidentification: ACSEXE+ and the Deconstruction of Hegemony. *Panic at the Discourse: An Interdisciplinary Journal*, *2*(1), 72-85.

Valle-Cruz, D., Criado, J. I., Sandoval-Almazán, R., & Ruvalcaba-Gomez, E. A. (2020). Assessing the public policy-cycle framework in the age of artificial intelligence: From agenda-setting to policy evaluation. *Government Information Quarterly*, *37*(4), 101509. https://doi.org/10.1016/j.giq.2020.101509

Van Dalen, A. (2023). *Algorithmic Gatekeeping for Professional Communicators: Power, Trust, and Legitimacy*. Routledge: Taylor & Francis Group.

Van Dijck, J. (2013). *The culture of connectivity: A critical history of social media*. New York: Oxford University Press.

Van Dijck, J., Poell, T., & De Waal, M. (2018). *The platform society: Public values in a connective world*. New York: Oxford University Press.

Van Dijk, J. A. (2006). *The Network Society: Social Aspects of New Media* (2. Basım). London: Sage Publications.

Van Dijk, T. (2020). Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım (B. Çoban & Z. Özarslan, Çev.). İçinde B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve İdeoloji* (ss. 15-100). Su Yayınevi.

Van Niekerk, B., & Maharaj, M. (2013). Social media and information conflict. *international*

Journal of Communication, *7*, 1162-1184.

van Rossum, S. (2018). *Public opinion on Twitter: A case study on palm oil*. Master thesis submitted to Delft University of Technology in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Science in Engineering and Policy Analysis.

Vargo, C. J., & Guo, L. (2017). Networks, Big Data, and Intermedia Agenda Setting: An Analysis of Traditional, Partisan, and Emerging Online U.S. News. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, *94*(4), 1031-1055. https://doi.org/10.1177/1077699016679976

Verma, M. (2023). Artificial intelligence role in modern science: Aims, merits, risks and its applications. *Artificial Intelligence*, *7*(5).

Viera, A. J., & Garrett, J. M. (2005). Understanding interobserver agreement: The kappa statistic. *Fam med*, *37*(5), 360-363.

Virilio, P. (1990). *Popular defense & ecological struggles*. Semiotext(e).

Vismann, C. (2006). Out of file, out of mind. İçinde Wendy Hui Kyong Chun & Thomas Keenan (Ed.), *New Media, Old Media: A History and Theory Reader* (ss. 97-104). New York: Routledge.

Von Busekist, A. (2004). Uses and Misuses of the Concept of Identity. *Security Dialogue*, *35*(1), 81-98. https://doi.org/10.1177/0967010604042537

Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *science*, *359*(6380), 1146-1151.

Vu, H. T., Guo, L., & McCombs, M. E. (2014). Exploring "the world outside and the pictures in our heads" A network agenda-setting study. *Journalism & mass communication quarterly*, *91*(4), 669-686.

Wagner, W., Duveen, G., Farr, R., Jovchelovitch, S., Lorenzi-Cioldi, F., Marková, I., & Rose, D. (1999). Theory and Method of Social Representations. *Asian Journal of Social Psychology*, *2*(1), 95-125. https://doi.org/10.1111/1467-839X.00028

Waldman, A. E. (2015). Privacy as Trust: Sharing Personal Information in a Networked World. *University of Miami Law Review*, *69*(3), 559-630. https://doi.org/10.2139/ssrn.2309632

Walker, P. A. (2005). Political ecology: Where is the ecology? *Progress in human geography*, *29*(1), 73-82.

Walsham, G. (1997). *Actor-network theory and IS research: Current status and future prospects*. 466-480.

Wang, R., Liu, W., & Gao, S. (2016). Hashtags and information virality in networked social movement: Examining hashtag co-occurrence patterns. *Online Information Review*, *40*(7), 850-866.

Wang, T. (2017). Social identity dimensions and consumer behavior in social media. *Asia Pacific Management Review*, *22*(1), 45-51. https://doi.org/10.1016/j.apmrv.2016.10.003

Watt, D. C. (2000). The proper study of propaganda. *Intelligence and National Security*, *15*(4), 143-163. https://doi.org/10.1080/02684520008432632

Watts, D. J., & Dodds, P. S. (2007). Influentials, Networks, and Public Opinion Formation. *Journal of Consumer Research*, *34*(4), 441-458. https://doi.org/10.1086/518527

Watts, M. (2017). Political ecology. İçinde E. Steppard & T. J. Barnes (Ed.), *A Companion to Economic Geography* (ss. 257-274). Oxford: Blackwell Publishers.

Weimann, G., & Brosius, H.-B. (2016). A New Agenda for Agenda-Setting Research in the Digital Era. İçinde G. Vowe & P. Henn (Ed.), *Political Communication in the Online World: Theoretical Approaches and Research Designs* (ss. 26-44). Routledge.

Welbers, K., Van Atteveldt, W., & Benoit, K. (2017). Text Analysis in R. *Communication Methods and Measures*, *11*(4), 245-265. https://doi.org/10.1080/19312458.2017.1387238

Westin, A. (1967). *Privacy and Freedom*. New York: IG Publishing.

Whiteside, K. H. (2002). *Divided natures: French contributions to political ecology*. MIT Press.

Williams, H. T. P., McMurray, J. R., Kurz, T., & Hugo Lambert, F. (2015). Network analysis reveals open forums and echo chambers in social media discussions of climate change. *Global Environmental Change*, *32*, 126-138. https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.03.006

Winner, L. (1989). *The Whale and the Reactor: A Search for Limits in an Age of High Technology* (Nachdr.). The University of Chicago Press.

Winner, L. (Ed.). (1992). *Democracy in a Technological Society*. Kluwer Academic Publishers.

Winques, K. (2020). *Algorithmic mediation and the spiral of silence: Reconfigurations of the theory based on four analysis mechanisms*. *December 2020*.

Wolff, L. (1995). Voltaire's public and the idea of Eastern Europe: Toward a literary sociology of continental division. *Slavic Review*, *54*(4), 932-942.

Wolfsfeld, G., & Sheafer, T. (2006). Competing Actors and the Construction of Political News: The Contest Over Waves in Israel. *Political Communication*, *23*(3), 333-354. https://doi.org/10.1080/10584600600808927

Wong, P. N. (2022). *Techno-Geopolitics: U.S.-China Tech War and the Practice of Digital Statecraft* (1. bs). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003047100

Woodcock, J. (2021). *The fight against platform capitalism*. London: University of Westminster Press.

Yang, H. (2000). Teaching Athenian Democracy in China Today. *The Classical Journal*, *96*(2), 195-205.

Yarchi, M., Baden, C., & Kligler-Vilenchik, N. (2021). Political Polarization on the Digital Sphere: A Cross-platform, Over-time Analysis of Interactional, Positional, and Affective Polarization on Social Media. *Political Communication*, *38*(1-2), 98-139. https://doi.org/10.1080/10584609.2020.1785067

Yaşin, C., Aksel, S. C. Y., & Cengiz, C. (2018). Medyalar arası gündem belirleme araştırmalarında yöntem ve kuram. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2022*(47), 20-42.

Yaşin, Prof. Dr. C. Y., Cetin, M., Cengiz, C., & Sönmez, B. (2021). İletişim Teknolojilerindeki Dönüşümün Gündem-Belirleme Sürecine Etkisi Üzerine Kuramsal Tartışmaların Değerlendirmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, *11*(2), 29-58. https://doi.org/10.53495/e-kiad.955772

Yeşil Gazete. (2021, Kasım 1). *Pınar Demircan: Büyükeceli'deki Akkuyu NGS bizim büyük ecelimiz mi? - Yeşil Gazete*. https://yesilgazete.org/pinar-demircan-buyukecelideki-

akkuyu-ngs-bizim-buyuk-ecelimiz-mi/

Yeşilkaya, N. (2021). The Question of Subject in Descartes and Foucault. *Entelekya Logico-Metaphysical Review*, *5*(1), 17-30.

Yılmaz, H. A. (2016). Bir Derleme: Benlik Kavramina İlişkin Bazi Yaklaşimlar ve Tanimlamalar. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *48*, 79-89.

Yurttaş, S. (2019). Toplumsal Kimlik Okuryazarlığı. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *19*(3), 825-842.

Zell, E., & Alicke, M. D. (2010). Comparisons over time: Temporal trajectories, social comparison, and self-evaluation. *European Journal of Social Psychology*, *40*(3), 375-382. https://doi.org/10.1002/ejsp.737

Zhang, B., Zhu, J., & Su, H. (2023). Toward the third generation artificial intelligence. *Science China Information Sciences*, *66*(2), 121101. https://doi.org/10.1007/s11432-021-3449-x

Zhang, L., & Liu, B. (2017). Sentiment Analysis and Opinion Mining. Içinde C. Sammut & G. I. Webb (Ed.), *Encyclopedia of Machine Learning and Data Mining* (ss. 1152-1161). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-7687-1_907

Zhou, S., McCormick, H., Blazquez, M., & Barnes, L. (2019). eWOM: The Rise of the Opinion Leaders. Içinde R. Boardman, M. Blazquez, C. E. Henninger, & D. Ryding (Ed.), *Social Commerce* (ss. 189-212). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-030-03617-1_11

Zigmund, B. (2024). Health care feels the heat: A primer for radiologists on climate change–related regulatory and policy trends. *Journal of the American College of Radiology*, *21*(2), 257-264.

Zohouri, M., Darvishi, M., & Sarfi, M. (2020). Slacktivism: A critical evaluation. *Journal of Cyberspace Studies*, *4*(2), 173-188.

Zouhri, B., & Rateau, P. (2015). Social representation and social identity in the black sheep effect. *European Journal of Social Psychology*, *45*(6), 669-677. https://doi.org/10.1002/ejsp.2138

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. PublicAffairs Books.

Zuboff, S., Möllers, N., Murakami Wood, D., & Lyon, D. (2019). Surveillance Capitalism: An Interview with Shoshana Zuboff. *Surveillance & Society*, *17*(1/2), 257-266. https://doi.org/10.24908/ss.v17i1/2.13238

EK-2: Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Katılımcı Listesi

No:	İsim Cinsiyet	Kişisel Bilgiler	Bağlı Bulunduğu STK / Sosyal Platform Faaliyetleri	Görüşme Tarihi	Görüşme Mekanı
1.	Kadın	29 Yaşında. Ziraat Fakültesi'nden mezun.	WWF WWF'de çiftçi eğitimlerinde rol almakta. Sosyal medya paylaşımları ve aktiviteleri de çoğunlukla bu doğrultuda.	25 Kasım 2023	Zoom
2.	Kadın	36 Yaşında. Post doktora yapmakta. Aynı zamanda akademisyen.	Aktivist. Sosyal platformları özellikle ekoloji aktivizmiyle ilgili kullanmakta. Ayrıca vegan olduğunu belirtmekte ve ekoloji aktivizmini vegan kimliğiyle birarada ele almakta.	26 Kasım 2023	Telefon
3.	Kadın	31 Yaşında. Güneş Enerjisi alanında doktora yapmakta.	Buğday Derneği / Yeşil Düşünce Derneği / Doğal Hayatı Koruma Vakfı Daha çok bilimsel çalışmalar ve uluslararası literatürü takip ettiğini belirtmekte.	28 Kasım 2023	Zoom
4.	Kadın	32 Yaşında. Eğitim	WWF	30 Kasım 2023	Zoom

		Bilimleri alanında yüksek lisans mezunu.	Çeşitli STK'larda eğitim, inovasyon geliştirme, kapasite geliştirme gibi konular üzerine staj yapması üzerine bu STK ile yolunun kesiştiğini belirtmekte. Eğitim alanıyla ilgili aktif rol almakta ve sosyal medyayı da çoğunlukla network geliştirmek amacıyla kullanmakta.		
5.	Kadın	26 yaşında. Örgün eğitim olarak Arkeoloji bölümünden mezun. Ayrıca, Açıköğretim Fakültesi Sosyal Medya Yöneticiliği programından mezun.	Aktivist Lise döneminden itibaren ekoloji konusuyla ilgili ve kendisini vegan ekoloji aktivisti olarak tanımlamakta. Sosyal medyada ağırlıklı olarak hayvan hakları veganlık, ekolojik, sürdürülebilir yaşam, atıksız yaşamla ilgili de çalışmalar yürüttüğünü belirtmekte.	2 Aralık 2023	Zoom
6.	Erkek	30 yaşında. Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun. Lisans eğitimi süresince öğrenci	Sosyal İklim Derneği / Habitat Derneği İklim krizi ve çevreyle alakalı çeşitli projelerin hayata geçirilmesinde proje koordinatörü olarak	2 Aralık 2023	Zoom

		toplulukları, gençlik meclisleri gibi platformlarda sosyal sorumluluk projeleri yürütmüş.	görev yapmış ve yapmakta. Sosyal medyayı bu açıdan kullanmakta.		
7.	Kadın	24 yaşında. Makine Mühendisliği bölümünden mezun.	Sosyal İklim Derneği. imecaLAB'ın eğitim ve seminerlerine katılmış. Projelerin koordinasyon ekibinde yer almış. Dernek bültenlerini hazırlamakta ve kurumsal sosyal medya hesapları için içerikler hazırlamakta.	2 Aralık 2023	Zoom
8.	Kadın	32 yaşında. Eğitim Fakültesi'nden mezun. MEB'de öğretmenlik yapmakta.	Buğday Derneği / Koza Derneği Belediyeler ile çeşitli kampanyalar yürütülmekte ve bu süreçlerde yer almakta. Sosyal medya faaliyetlerinde ise iklim okuryazarlığı gibi konular üzerine farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetlerde bulunmakta.	4 Aralık 2023	Zoom
9.	Erkek	40 yaşında. Kamu Yönetimi	ÇEVKO	8 Aralık 2023	Zoom

		bölümünden mezun.	Proje uzmanı olarak çalışmakta. Çevre bilinci aşılama ve davranış alışkanlığı kazandırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmakta. Sosyal platformlarda da atıkların yönetimi, sürdürülebilirlik, iklim krizi ve farkındalık yaratmaya yönelik bir amaçla bulunmakta.		
10.	Erkek	40 yaşında. Açıköğretim Fakültesi'nden mezun.	GEKADER Kendisini tam anlamıyla temsil eden bir STK veya dernek olmadığını belirtmekte ancak görev tanımının tam anlamıyla kendi kişiliğiyle bütünleştiğini ifade etmekte. Sürdürülebilir politikalar izlemeye dönük çalışmalarını sosyal platformlarda yaygınlaştırmayı amaçlamakta.	11 Aralık 2023	Zoom
11.	Kadın	31 yaşında. İletişim Fakültesi'nden mezun. Çeşitli reklam ajanslarında çalışmış. Şu an	TEMA Vakfı TEMA Vakfı'nın çeşitli etkinliklerine katılmakla birlikte sosyal medyayı çoğunlukla doğru bilgi	20 Aralık 2023	Zoom

		pazarlama iletişim uzmanı olarak çalışmakta.	alışverişi yapma ve network sağlama açısından kullanmakta.		
12.	Erkek	30 yaşında. Mühendislik Fakültesi'nden mezun ve kendi alanında doktora yapmakta.	Doğa Derneği Yıllardır aktif olarak ekoloji konusuyla ilgilenmekte. Doğa Derneği'yle sosyal platformlar aracılığıyla iş birliği yapmış; bir süre sonra aktif üyesi olmuş. Atık yönetimi üzerine uzmanlığı bulunmakta.	2 Ocak 2024	Telefon
13.	Erkek	32 yaşında. İletişim Fakültesi'nden mezun.	Doğa Derneği Sosyal medya yönetimi, video ve fotoğraf düzenleme üzerine faaliyet göstermekte.	8 Ocak 2024	Zoom
14.	Kadın	36 yaşında. Sosyal Çevre Bilimleri programında doktora yapmakta.	350.org Uluslararası iklim adaleti konularında faaliyet göstermekte. Küresel bir iklim eyleminin koordinatörlüğünü yapmış; şimdi ise yerel grupların güçlendirilmesi üzerinde çalışmakta.	12 Ocak 2024	Zoom

15.	Kadın	25 yaşında. Lisans mezunu.	Greenpeace Kampanyanın ihtiyacına göre görev ve sorumluluk alanının değiştiğini belirtmekte. Sahada planlanan etkinliklerin sosyal medyada duyurulması ve görünürlüğünün sağlanması vb. gibi süreçlerde yer almakta.	12 Ocak 2024	Zoom
16.	Erkek	26 yaşında. İşletme bölümünden mezun.	Greenpeace Yerel grup gönüllü lideri ve organizasyon süreçlerinde aktif rol almakta. Sosyal medyada aktif olarak rol almakta.	15 Ocak 2024	Zoom
17.	Kadın	28 yaşında. Mühendislik alanında yüksek lisans mezunu.	Aktivist Atık Küre Instagram sayfasını yönetmekte. Mesleki teknik bilgileri gündelik yaşam diline indirgeyerek toplumu bilgilendirmeyi amaçlamakta ve bu doğrultuda sosyal medya içerikleri üretmekte.	17 Ocak 2024	Zoom
18.	Kadın	33 yaşında. Enerji ve Etkin Yapılar yüksek	Doğaya Dönüş Derneği Sosyal medyadaki aktif faaliyetlerinin yanı sıra	18 Ocak 2024	Zoom

		lisans programından mezun.	Doğaya Güç Kat Ağı'nda Koza Dağcılık Kulübü'nü temsil ettiğini belirtmekte.		
19.	Kadın	24 yaşında. İngilizce İşletme bölümünden mezun. Almanya'da Global Change Management (Küresel Değişiklik Yönetimi) programında yüksek lisans yapmakta.	Greenpeace / TEMA Vakfı İnteraktif etkinliklerin planlanmasında ve bu etkinliklerin ön plana çıkartılmasında aktif rol almakta. Biyo atıklar üzerine TUBİTAK projesinde yer almış ve sosyal medyada bu konuya yönelik de farkındalık yaratmaya çalışmakta.	18 Ocak 2024	Zoom
20	Erkek	39 yaşında. Yatırım planlama mühendisi olarak çalışmış. Şimdi ise sivil toplum örgütlerinde çevre koruma ve gençlik kanalında çalışmakta.	Yeşil Düşünce Derneği / Buğday Derneği / Doğa Derneği / Doğaya Dönüş Derneği Demokratik dijital araçların kullanılması gerektiğini ancak bu yapıyı sivil toplum örgütleri oluşturamadığı için yerelde bir dernek kurduğunu belirtmekte. Birlikte hareket edilebilecekleri insanlarla dijital ağlarda bir araya	20 Ocak 2024	Zoom

			gelerek iklim stratejisi eylem planı hazırlanması, bölgesel strateji belirlenmesi gibi faaliyetler yürütmekte.		